

BØRN OG UNGE I DANMARK

VELFÆRD OG TRIVSEL 2022

MAI HEIDE OTTOSEN
ASGER GRAA ANDREASEN
KAREN MARGRETHE DAHL
METTE LAUSTEN
SIGNE BOE RAYCE
BARBARA BILLE TAGMOSE

VIVE

Ottosen, M.H., A.G. Andreasen, K.M. Dahl, M. Lausten & S.B. Rayce & B.B. Tagmose (2022).

Børn og unge i Danmark: Velfærd og trivsel 2022.

København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

ISBN: 978-87-7582-138-9

eISBN: 978-87-7582-139-6

Layout: Hedda Bank

Oplag: 300

Tryk: Stibo Complete

© 2022 VIVE – Viden til Velfærd

Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11

1052 København K

www.vive.dk

INDHOLD

5	FORORD
6	SAMMENFATNING
10	UNDERSØGELSENS BAGGRUND OG FORMÅL
	DEL 1: DANSKE BØRN OG UNGE I TAL
30	DOMÆNE 1: MATERIEL VELFÆRD
42	DOMÆNE 2: GLOBALISERING, BOLIGFORHOLD OG LOKALOMRÅDET
58	DOMÆNE 3: HELBRED
76	DOMÆNE 4: DAGTILBUD, PASNING OG SKOLE
92	DOMÆNE 5: SOCIALE RELATIONER
118	DOMÆNE 6: SUNDHEDS- OG RISIKOADFÆRD
136	DOMÆNE 7: FRITID OG MEDBORGERSKAB
156	DOMÆNE 8: SUBJEKTIV TRIVSEL
182	UDVIKLINGSTRÆK FRA 2009 TIL 2021
	DEL 2: I DYBDEN PÅ UDVALGTE OMRÅDER
192	HVEM BLEV RAMT AF COVID-19-PANDEMIEN – FAGLIGT OG SOCIALT?
204	GENVORDIGHEDER I OPVÆKSTEN OG UDSATHED I UNGDOMMEN: ACE-FAKTORER I EN DANSK KONTEKST
216	HVEM FÅR FOREBYGGENDE FORANSTALTNINGER I BARNDOMMEN?
228	SKILSMISSEBØRN MED DELEORDNINGER: UDVIKLINGSTRÆK 2009-2021

FORORD

Børn og unge i Danmark – Velfærd og trivsel 2022 er en statistisk baseret panelundersøgelse om den danske børnebefolknings tilstand. Den giver indblik i, hvordan den brede del af børnepopulationen trives på forskellige livsområder. Samtidig bidrager den også med viden om kategorier af børn og unge, som har det særligt vanskeligt og derfor kan have brug for børnesociale indsatser.

Børn og unge i Danmark følger børnebefolkningen over tid. Der ved overvåger den bevægelser og udviklingstræk i børns trivsel og opvækstbetingelser. Første udgave af undersøgelsen udkom i 2010, den anden i 2014 og den tredje i 2018. Denne undersøgelse er den fjerde i rækken.

Undersøgelsen er designet som en indikatorundersøgelse og anvender både registerbaserede data fra Danmarks Statistik og data fra en omfattende survey-undersøgelse, som i 2021 blev gennemført blandt 6.276 børn og unge i aldersgrupperne 3, 7, 11, 15 og 19 år. Vi vil rette en meget stor tak til de mange interviewpersoner, som tog sig tid til at deltage i undersøgelsen. Besvarelsene fra

dem udgør det helt grundlæggende fundament for den viden, som undersøgelsen her har frembragt.

Seniorforsker Mai Heide Ottosen har været undersøgelsens leder og har sammen med projektholdet stået for undersøgelsens tilrettelæggelse, bearbejdning og afrapportering. Projektholdet har bestået af analytiker Asger Graa Andreasen, chefanalytiker Karen Margrethe Dahl, seniorforsker Mette Lausten (undersøgelsens data manager) og seniorforsker Signe Boe Rayce. Stud.scient.soc. Barbara Bille Tagmose har bidraget med at frembringe undersøgelsens kvantitative data.

I forbindelse med denne fjerde undersøgelsesrunde har TrygFonden sammen med Bikubenfonden, Lauritzen Fonden og Ole Kirk's Fond finansieret undersøgelsen. En meget stor tak skal rettes til fondene for, at det blev muligt at realisere den fjerde dataindsamling og efterfølgende analyse. Vi takker også de reviewere, der har givet konstruktivt kritiske kommentarer til vores manuskript.

København, december 2022

Forfatterne og forsknings- og analysechef Kræn Blume Jensen
VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

SAMMENFATNING

UNDERSØGELSENS FORMÅL

Børn og unge i Danmark – Velfærd og trivsel 2022 er en statistisk baseret indikatorundersøgelse, som beskriver den danske børnebefolknings tilstand. Den giver indblik i, hvordan den brede del af børnepopulationen trives på forskellige livsområder. Samtidig bidrager den også med viden om kategorier af børn og unge, som har det særligt vanskeligt og derfor kan være genstand for børnesociale indsatser.

Børn og unge i Danmark følger børnebefolkningen over tid. Der ved overvåger den bevægelser og udviklingstræk i børns trivsel og opvækstbetingelser. Den første udgave af undersøgelsen udkom i 2010, den anden i 2014 og den tredje i 2018. Denne 2022-undersøgelse er den fjerde i rækken.

Børn og unge i Danmark består af to dele: En beskrivende del 1, som kortlægger børnebefolkningens tilstand i forhold til otte velfærdsdomæner, og en analyserende del 2, som består af fire specialkapitler, der går i dybden på udvalgte områder.

Den første og mest omfangsrige del af rapporten præsenterer resultaterne fra en empirisk undersøgelse om velfærd og trivsel i den danske børnebefolkning. Den blev i 2021 gennemført blandt fem årgange i alderen fra 3-19 år. Med udgangspunkt i en række centrale indikatorer på trivsel og velfærd leverer undersøgelsen over 120 statistiske beretninger, fordelt over otte kapitler, der dækker hvert sit velfærdsdomæne. I undersøgelsen belyser vi fx børns materielle velfærd, deres helbredsmæssige trivsel, deres sociale relationer samt børns og unges fritidsliv. Undervejs i rapporten udarbejder vi synteser for at vurdere børnebefolkningens trivsel inden for de enkelte velfærdsdomæner. Til slut vurderer vi, om der er sket ændringer i børns velfærd og trivsel, siden undersøgelsen blev gennemført for første gang (2009).

RESULTATER

ALDER, KØN OG FAMILIEBAGGRUND

Som udgangspunkt kan man ikke forvente, at der sker meget store ændringer i børnebefolkningens velfærd og trivsel på 12 år. Særligt mekanismer, der knytter sig til strukturelle forhold, fx børnefamiliernes socioøkonomiske ressourcer, ændrer sig langsomt. Derfor ser vi heller ikke de helt store forandringer fra 2009 til 2021, når det handler om betydningen af barnets alder, køn og familiebaggrund.

Når det drejer sig om *aldersbetingede* variationer, viser undersøgelsen, at de fleste yngre børn er i god trivsel, men i takt med at barnet vokser til, bliver livet mere komplekst. Teenagere er således hyppigere mere udsatte end yngre børn.

Der er ingen gennemgående *kønsbetingede* forskelle i de tidlige år, men fra teenagealderen ser vi tegn på, at unge drenge hyppigere end jævnaldrende piger markerer sig negativt ved at have en usund livsstil eller en udadreagerende adfærd, som kan skade dem selv eller deres omgivelser. Unge piger, derimod, vender hyppigere tingene indad. Undersøgelsen finder, at ganske mange unge piger udviser tegn på psykiske trivselsproblemer.

Børn og unge med *indvandrer- eller efterkommerbaggrund* er mere udsatte end jævnaldrende med dansk baggrund. Det skyldes især, at de vokser op under ringere materielle og bolig-mæssige rammer. Børn og unge med anden baggrund end dansk er meget hyppigere end deres danske jævnaldrende indkomstfattige og lever i familier med lav velstand. Knap 30 pct. af børn og unge med anden baggrund lever i familier, hvor ingen voksne er i beskæftigelse; blandt børn af dansk herkomst er den tilsvarende andel 8 pct. Desuden bor børn med anden etnisk oprindelse langt hyppigere til leje og lever i overbefolkede boliger.

Til trods for disse forskelle er afstanden mellem børn af anden hhv. dansk herkomst på nogle områder blevet mindre hen over årene. For eksempel er forskellen mellem børn af dansk og anden herkomst, der går til sport, reduceret. Henover undersøgelsens 12 år kan vi også iagttage, at beskæftigelsesgraden blandt indvandrer- og efterkommerbørnenes forældre er steget, og at flere familier med indvandrerbaggrund har fået råd til at flytte i ejerbolig.

Også *familietyper* gør en forskel: Der er en betydelig social selektion i, hvem der oplever, at forældrene går fra hinanden: Børn, der har oplevet et familiebrud, tilhører hyppigere de socioøkonomisk svagt stillede grupper. En af de helt store forandringer siden 2009 er, at langt flere skilsmissebørn i dag lever i en deleordning, hvor de bor stort set lige meget hos begge forældre. I et af rapportens særkapitler belyser vi, hvilke skilsmisseforældre der vælger en deleordning til deres børn.

På næsten alle velfærdsdomæner er forekomsten af udsathed større blandt børn og unge fra familier med få *socioøkonomiske ressourcer* (dvs., hvor forældrene ingen erhvervsuddannelse har, ikke er i beskæftigelse eller er fattige) i forhold til børn fra de socioøkonomisk mest privilegerede familier (lang videregående uddannelse, højere socialklasse, ikke-fattige). Børn fra de mindst privilegerede lag har fx oftere en dårligere sundhedstilstand og rapporterer i højere grad om psykiske trivselsproblemer. De har også hyppigere en usund livsstil. Børn fra de mest privilegerede lag er, ud over at være beskyttet for disse risikofaktorer, også oftere genstand for en mere grænsesættende opdragelsespraksis derhjemme, og deres forældre lægger bl.a. vægt på at overføre social og kulturel dannelse til dem. Der er ikke tegn på større ændringer mellem de socioøkonomiske grupperinger fra 2009 til 2021.

VIRKNINGER AF COVID-19-PANDEMIEN

Forud for dataindsamlingen i 2021 havde Danmark i perioder været lukket ned pga. covid-19-pandemien. Rapporten igennem er vi opmærksomme på, at nedlukningerne kan have påvirket børnenes og de unges adfærd. Samtidig er det ikke sikkert, at enhver ad-

færdsændring kan forklares ud fra covid-19. Vi tør dog godt fastslå, at pandemien må være forklaringen på, at langt færre børn i 2021 havde været på ferie og deltaget i kulturelle tilbud.

I en særlig analyse i rapportens del 2 fokuserer vi på, om nogle grupper af børn og unge i særlig grad har oplevet faglige og sociale afsavn som følge af pandemien. Analyseresultaterne viser, at børn og unge, der oplevede faglige vanskeligheder før covid-19-pandemien, i højere grad oplevede, at det var svært at følge med i skolen under covid-19 i forhold til deres jævnaldrende uden faglige vanskeligheder. Det samme gjaldt for børn fra hjem med få uddannelsesressourcer. Desuden oplevede gymnasieelever markant flere faglige vanskeligheder end elever på erhvervsuddannelserne.

I forhold til oplevede sociale afsavn spiller køn og alder en væsentlig rolle, idet det især var de ældste piger, der følte sig socialt isolerede under covid-19. Det kan handle om, at piger i højere grad end drenge er fysisk sammen med deres venner, når der ikke er en covid-19-pandemi, mens drenge oftere får deres sociale behov opfyldt via digitale fællesskaber. Desuden følte børn og unge med trivsels- og adfærdsvanskeligheder før covid-19-pandemien sig hyppigere socialt isolerede under pandemien. Endelig oplevede gymnasieelever hyppigere end erhvervsskoleelever, at de var socialt isolerede.

UDVIKLING I PSYKISK MISTRIVSEL BLANDT BØRN OG UNGE

Vi har siden undersøgelsens start i 2009 haft fokus på den mentale trivsel blandt børn og unge, og vi har ud fra en række trivsel-sindikatorer, som indgår i undersøgelsen, konstateret, at der fra 2009 til 2017 har været en vækst i andelen af især 15-19-årige, der oplyser, at de mistrives. I 2021 ser vi, at stigningen, der fortrinsvis drives af pigerne, er fortsat på flere af de inkluderede parametre: i andelen, der føler sig ensomme, har lav livstilfredshed, et dårligt selv vurderet helbred, som oplyser, at de har haft en psykisk lidelse, og blandt de 15-årige tillige i andelen med psykosomatiske symptomer hhv. adfærds- og trivselsproblemer (iflg. SDQ-instrumentet). På andre trivselsparametre (fx oplevet tidspres og selvmordsadfærd) ser vi en stagnation.

Ud fra *Børn og unge i Danmark* kan man konstatere, at de nævnte udviklingstræk fortrinsvis forekommer blandt de unge på 15 og 19 år og særligt blandt pigerne. På de parametre, hvor vi kan måle de yngre 3-, 7- og 11-årige børns trivsel, er der ikke gennemgående tegn på, at disse aldersgrupper skulle være plaget af stigende psykisk mistrivsel.

Når det kommer til forståelsen af, hvorfor unge trives dårligere i dag end tidligere, kan forskningen ikke give et klart og entydigt svar. Flere forklaringstyper kan være på spil, og nogle af disse er svære at eftervise empirisk. Vi ved dog, at unges psykiske mistrivselssproblemer kan være af varierende karakter og dybde. Et særkapitel i rapportens del 2 viser, at unge, der har oplevet flere alvorlige genvordigheder i opvæksten, har en mangedoblet risiko for at have alvorlige psykiske mistrivselssymptomer i forhold til unge, der ikke har haft de tilsvarende oplevelser.

FALDENDE SKOLEGLÆDE

Rapporten viser, at langt de fleste 7-19-årige børn og unge enten virkelig godt kan lide skolen, eller at de synes, den er nogenlunde. Andelen, der er virkelig glade for at gå i skole, er størst blandt 7-årige og falder frem til udskolingen i 15-årsalderen, hvorefter den igen stiger for de 19-årige elever. På et individuelt niveau hænger manglende skoleglæde bl.a. sammen med psykosociale faktorer som børns og unges oplevelse af at være ensom, at blive mobbet og at opleve sig tidspresset.

Når man ser på udviklingen over tid, viser rapporten også, at andelen af 7-, 15- og 19-årige, der virkelig godt kan lide skolen, har været faldende i perioden fra 2009 til 2021. Faldet i skoleglæde har været mest markant blandt de 7-årige og de 19-årige. Samtidig er der også tegn på andre problemer ved skolemiljøet: Over tid oplever flere, at det er svært at koncentrere sig i timerne, ligesom flere (piger) har skiftet skole pga. trivselsproblemer. Vi peger på, at folkeskolereformen, lov om inklusion samt den senere covid-19-pandemi kan være mulige forklaringstyper på de observerede ændringer.

FOR LIDT TANDBØRSTNING OG SØVN

Regelmæssig tandbørstning og tilstrækkelig søvn er to forebyggende tiltag, som har positiv betydning for børns sundhed og velbefindende. *Børn og unge i Danmark* kan konstatere, at der har været en negativ udvikling på begge disse områder gennem de senere år.

Samlet set har andelen, der børster tænder de anbefalede to gange om dagen, været dalende i perioden 2009-2021 for både de 3-, 7-, 15- og 19-årige. Den utilstrækkelige tandbørstning er især at finde blandt drenge og blandt de udeboende 19-årige. Desuden er der en social gradient i, hvem der i utilstrækkelig grad børster tænder.

Allerede i 2017 viste undersøgelsen, at hver tredje i 11-19-årsalderen fik for lidt søvn i forhold til det anbefalede. 2021-undersøgelsen viser, at det er gået den forkerte vej for de 11- og de 15-årige. Blandt de 11-årige ses en stigning fra 20 pct. i 2017 til 30 pct. i 2021. Blandt de 15-årige er andelen, der får for lidt søvn, steget fra 47 pct. til 59 pct. Sovemønstret varierer ikke i udtalt grad efter de sociodemografiske baggrundsfaktorer, som undersøgelsen anvender, men har sammenhæng med børnenes og de unges skærmb brug.

SAMVÆR MED VENNER – FYSISK OG ONLINE

Børns og unges samvær med venner undergår i disse år en markant forandring fra primært at være baseret på fysisk samvær i hinandens hjem eller i det offentlige rum til også at være baseret på virtuel kontakt via digitale/sociale medier. For alle aldersgrupper er mængden af fysisk samvær med jævnaldrende faldet markant i undersøgelsesperioden.

Undersøgelsen viser, at udviklingen er forløbet forskelligt for drenge og piger. For eksempel er andelen af 11-årige drenge, der er fysisk sammen med deres venner flere gange om ugen, faldet fra 72 pct. i 2009 til 40 pct. i 2021, mens den tilsvarende kun faldt fra 71 pct. til 60 pct. blandt de jævnaldrende piger.

Blandt de 15-årige oplevede både piger og drenge et fald i fysisk socialt samvær mellem 2009 og 2017 fra 63 pct., der var fysisk sammen med deres venner flere gange om ugen i 2009, til ca. 40 pct. i 2017. Siden da er andelen af piger, der er fysisk sammen med deres venner, steget til 50 pct. i 2021 på trods af covid-19-nedlukningerne i 2021, mens drengene har fastholdt et relativt lavt niveau af fysisk socialt samvær. En mulig forklaring på disse kønsforskelle kan være, at drenge i højere grad end piger får opfyldt deres behov for socialt samvær med venner gennem spil på computer og PlayStation, og at de computerspil, hvor man især interagerer med andre, i højere grad er målrettet drenge.

For yderligere og mere detaljeret sammenfatning af undersøgelsens resultater henviser vi til det sammenfattende og konkluderende kapitel 'Udviklingstræk fra 2009 til 2021'.

PERSPEKTIVER

Undersøgelsens mange forskelligartede resultater leder ikke samme sted hen. Ikke desto mindre tegner undersøgelsen samlet set det overordnede indtryk, at udviklingen på en række områder synes at gå i den rigtige retning. På nogle områder er tilstanden status quo, mens der visse steder er tale om en forværring.

Vi har peget på tre områder, hvor der ud fra undersøgelsens forskellige resultater især synes at være sket en forværring i løbet af de sidste 12 år: Den psykiske mistrivsel blandt unge, den faldende skoleglæde og faldet i den sundhedsforebyggende adfærd. Sådanne områder kan være opmærksomhedspunkter i det fremtidige børnesociale arbejde. Men samtidig vurderer vi, at der er behov for mere uddybende viden for at kunne kvalificere, hvordan man bedst sætter ind med indsatser.

UNDERSØGELSENS DATAGRUND OG METODER

Vi har lagt vægt på, at der skal være en genkendelighed mellem denne undersøgelse og andre tilsvarende, internationale indikatorundersøgelser om børnevelværd. Derfor har andre undersøgelser inspireret vores analysemodel. Vi har imidlertid også lagt

stor vægt på, at undersøgelsen skal reflektere karakteristika ved netop den danske børnebefolkning, og vi har i forhold til andre indikatorundersøgelser haft mulighed for at arbejde væsentligt mere facetteret med, hvad der konstituerer børns og unges velværd og trivsel.

Alt i alt indgår der i denne undersøgelse otte velfærdsdomæner, som tilsammen dækker 33 komponenter og over 120 indikatorer. De otte velfærdsdomæner er:

- Materiel velfærd
- Globalisering, boligforhold og lokalområdet
- Helbred
- Dagtilbud, pasning og skole
- Sociale relationer
- Sundheds- og risikoadfærd
- Fritid og medborgerskab
- Subjektiv trivsel.

Undersøgelsen er designet som en panelundersøgelse, fordi den skal kunne gentages med mellemrum. Det indebærer, at det er de samme respondenter, som medvirker i dataindsamlingerne fra gang til gang. Danske børn og unge er i undersøgelsen repræsenteret ved fem aldersgrupper: de 3-, 7-, 11-, 15- og 19-årige. Vi anvender både survey-data og registerbaserede data. I surveyundersøgelsen, som fandt sted i 2021, deltog 6.276 respondenter fra de fem årgange. For de 3- og 7-årige deltog børnenes mødre som interviewpersoner, mens de 11-, 15- og 19-årige selv besvarede surveyundersøgelsens spørgsmål. Når undersøgelsen anvender registerbaserede informationer, ser vi på forholdene for hele befolkningen i de fem årgange, i alt godt 320.500 individer.

Mai Heide Ottosen

INDLEDNING

UNDERSØGELSENS BAGGRUND OG FORMÅL

Det er nu 15 år siden, Bikubenfonden henvendte sig til VIVE (dengang SFI) med et forslag om at tilvejebringe et talmæssigt overblik over den danske børnebefolknings tilstand. Et sådant overblik kunne bl.a. danne grundlag for at igangsætte mere målrettede aktiviteter på det børnesociale område i kraft af en mere detaljeret viden om børns og unges udfordringer. Det blev dengang besluttet at iværksætte en undersøgelse ud fra helt nye data frem for at stykke måske ikke helt opdateret viden sammen fra forskellige kilder. Samtidig blev undersøgelsen designet sådan, at dataindsamlingen kunne gentages, så man over tid kunne følge udviklingen i børnebefolkningen. Den første rapport fra *Børn og unge i Danmark* udkom i 2010 (Ottosen et al., 2010), de to næste i 2014 og 2018 (Ottosen et al., 2014; 2018), og den foreliggende rapport er dermed fjerde runde af resultater på 12 år fra undersøgelsen. Spørgeskemadata til den aktuelle undersøgelse blev indsamlet i 2021.

Børn og unge i Danmark har tre formål:

For det første skal undersøgelsen tilvejebringe et solidt vidensgrundlag om den danske børnebefolknings velfærd og trivsel i almindelighed. Der er udvalgt en række centrale indikatorer, som dækker børns forskellige livsområder. Der er indsamlet data om disse indikatorer, som efterfølgende er analyseret og fremstillet i en overskuelig form. Undersøgelsen interesserer sig særligt for, hvordan velfærd og trivsel fordeler sig i den danske børnepopulation: Hvad betyder fx køn, alder, familieforhold og en række

sociale baggrundsforhold for børns og unges levevilkår og for, hvordan de trives?

For det andet er formålet at tilvejebringe en indsigt, som kan fungere som vidensplatform for det børnesociale arbejde. Undersøgelsen interesserer sig særligt for at identificere kategorier af børn og unge, som har det vanskeligt: På hvilke områder er børn og unge særligt udsatte, hvor mange drejer det sig om, og hvilke sociale karakteristika har de? På den måde kan fx kommuner og frivillige organisationer, der opererer på børneområdet, få viden om karakteren af helt aktuelle udfordringer og omfanget af dem.

For det tredje kan undersøgelsen betragtes som et monitoringsværktøj: Den er designet, så man kan følge børnebefolkningens velfærd over tid, ikke kun på årgangsniveau, men også på individniveau, dvs. at man i anonymiseret form kan følge de enkelte årgange af børn gennem livsforløbet. Dette får en særlig betydning denne gang, hvor vi har fulgt børnene over 12 år. De yngste grupper, der deltog som 3- og 7-årige i 2009, er nu fyldt hhv. 15 og 19 år i 2021.

Nogle af de indikatorer på velfærd og trivsel, som indgår i undersøgelsen, er anvendt i andre danske studier. Det er fx indikatorer på børns og unges sundhedsadfærd (fx Rasmussen et al., 2019) og psykisk trivsel (fx Hestbæk & Egelund, 2007; Lausten, 2018; Olsen & Lausten, 2017; Ottosen, 2012), den kulturelle kapital i hjemmet (fx Jæger, 2007), erfaringer med udsathed, kriminalitet

(Lausten & Jørgensen, 2017) eller selvskadende adfærd (fx Karmsteen, 2016; Zøllner, 2008). Andre indikatorer er – ofte inspireret af den internationale forskning – udviklet særligt til *Børn og unge i Danmark*. Det gælder fx i forhold til familiers opdragelsespraksis eller visse erfaringer med udsathed. Det særlige er ikke kun, at undersøgelsen opdaterer ældre resultater om børns levevilkår. Nok så afgørende er, at en række hidtil spredte informationer om børn og unge er samlet under én hat. Det skaber overblik og giver mulighed for at få øje på nye mønstre og sammenhænge.

Undersøgelsen skaber også mulighed for, at man kan perspektivere den danske børnebefolknings velfærd og trivsel til internationale forhold: Hvordan klarer danske børn og unge sig i forhold til lande, vi plejer at sammenligne os med? For at tilvejebringe sammenlignelige målestokke har vi skelet til internationale indikatorundersøgelser, og flere steder i rapporten perspektiverer vi til den internationale forskning.

INDIKATORUNDERSØGELSER GIVER INDBLIK OG OVERBLIK

En indikatorundersøgelse kan bruges til at give offentligheden indblik i og overblik over trivselsbilledet i den danske børnebefolkning her og nu. Den kan være med til at aflive myter om, hvor slemt man tror, det står til, eller kaste lys på nye, uberørte problemområder. I og med at *Børn og unge i Danmark* nu er gennemført for fjerde gang, bidrager den også til at identificere udviklingstræk i børnebefolkningen. Undersøgelsen kan anvendes som et opslagsværk af de professioner, der arbejder med børn og unge, fx frontmedarbejdere, beslutningstagere og undervisere, og vi håber desuden, at børn og unge selv kan bruge den til at få viden om dem selv og andre børn. Undersøgelsen kan imidlertid også bruges som et strategisk redskab for offentlige og private instanser, der beskæftiger sig med børnesocialt arbejde.

DEN FORSKNINGSMÆSSIGE KONTEKST: DET DANSKE FORSKNINGSFELT

Dansk socialforskning har gennem årtier interesseret sig for børns opvækstbetingelser og har historisk set ofte haft et dobbelt perspektiv ved både at sætte fokus på både de 'almindelige' og de socialt udsatte dele af børnebefolkningen (Nord-Larsen, 1977; Ploug, 2005; 2017; Vedel-Petersen et al., 1968). Denne dobbelt-hed har også karakteriseret den nyere børneforskning ved VIVE (tidligere SFI og KORA), fx SFI's Årgang 95-undersøgelse, der blev igangsat i 1996. Den har fulgt 6. 000 danske børn fra årgang 1995 fra spædbarnsalderen, til de i dag er midt i 20'erne (senest Ladekjær et al., 2022; Slottved et al., 2022), og har fået knopskydninger i form af samples med børn med anden etnisk oprindelse end dansk (fx Liversage & Christensen, 2017) og børn, som har været anbragt uden for hjemmet (fx Lausten, 2018; Lausten et al., 2015). Analyser fra Årgang 95-undersøgelsen har ført til langt over hundrede publiceringer gennem årene, og både politikere, praktikere og beslutningstagere refererer ofte til resultater herfra. Et vigtigt og gennemgående resultat er, at langt de fleste danske børn vokser op under gode forhold og med god trivsel, mens et mindretal trives mindre godt. En lille andel er decideret udsat og i mistrivsel. Som gruppe skiller børn, der har været anbragt, sig markant ud med relativt dårligere levevilkår, dårligere helbred og kompetencer, der giver en oversandsynlighed for en negativ virkning både i barndommen og ind i voksenlivet.

Blandt andet denne erkendelse har været medvirkende til igangsættelsen af TABU-studiet – en undersøgelse af trivsten hos anbragte børn og unge i 11-17-årsalderen, der indtil videre har været gennemført fire gange siden 2014. TABU-studiet kan ses som en pendant til *Børn og unge i Danmark* på anbringelsesområdet. Undersøgelsen rummer både generelle spørgsmål, der er udviklet til *Børn og unge i Danmark*, og den belyser forhold om trivsel og

udvikling, som specifikt er relevante for anbragte børn og unge, fx om deres trivsel på anbringelsesstedet og om deres kontakt med familien (Lausten & Andreasen, 2022).

Også andre danske forskningsmiljøer bidrager til at tilvejebringe en bred belysning af børnebefolkningens trivsel. Det gælder fx Skolebørnsundersøgelsen, som er den danske del af det internationale *Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) – a WHO Collaborative Research Project* (Inchley et al., 2020). HBSC-undersøgelsen blev igangsat i 1983/84 i Danmark og er siden blevet gentaget med regelmæssige mellemrum, senest i 2022. Den undersøger trivsel, sundhedsadfærd og levevilkår blandt børn og unge på 11, 13 og 15 år og afvikles som en spørgeskemaundersøgelse i skole regi, hvor der til hver dataindsamling udtrækkes nye skoler. Via denne undersøgelse er der frembragt vigtig ny viden om børns sundhedsadfærd og trivsel (fx Rasmussen et al., 2019). Undersøgelsens styrke er, at den over en længere år-række har været gennemført på samme måde, og derfor kan man følge udviklingen over tid via tværsnitsdata om de 11-15-årige. En særlig styrke er, at tilsvarende undersøgelser gennemføres i mange lande, således at man kan danne sig et billede af danske børn i en international kontekst. Skolebørnsundersøgelsen har været inspirationskilden bag flere af spørgsmålene i *Børn og unge i Danmark*.

I midten af 2010'erne kom Ungeprofilundersøgelsen til. Den er en årlig spørgeskemaundersøgelse og foregår på kommunalt niveau blandt unge 12-30-årige, som er under uddannelse. Den belyser disse unges trivsel, sundhed, livsopfattelse og livssituation og kan bidrage til at styrke den forebyggende indsats i og på tværs af landets kommuner.

INTERNATIONALE INDIKATOR-UNDERSØGELSER OM BØRNEVELFÆRD

Børn og unge i Danmark placerer sig i et internationalt forskningsfelt, *child indicators research*, der for alvor er vokset frem gennem de sidste ca. 20 år, hvor en række nationale eller komparativt anlagte 'state-of-the-child'-undersøgelser har set dagens lys.

Blandt tværnationale undersøgelser og rapporter fra de senere år kan fx nævnes HBSC-undersøgelserne (Inchley et al., 2020), UNICEFs serie af Innocente-rapporter om *Child Well-being in Rich Countries* (UNICEF, 2016; 2017; 2020), og *Children's World*, der i et globalt perspektiv indsamler data om barndommen ud fra et børneperspektiv (Rees et al., 2020). Bag sådanne rapporter findes nationale undersøgelsesrapporter fra en lang række lande, fx fra England (Rees & Bradshaw, 2020) og *US Kids Counts data book* (The Annie E. Casey Foundation, 2022).

Som i anden forskning om børn er også dette felt påvirket af det perspektivskifte, som fandt sted i barndomsforskningen for omkring 30 år siden (Ben-Arieh; 2010; McAuley, 2012; McAuley & Rose, 2010). Det indebærer for det første, at FN's Børnekonvention udgør en underliggende normativ ramme i de nyere indikatorundersøgelser. Man interesserer sig ikke kun for, om børns basale behov og fysiske overlevelse er sikret, men ser børn i et rettighedsperspektiv som medborgere, der har ret til at være inkluderet i samfundet og har ret til at blive hørt og respekteret. Forståelsen af børnevelværd bliver derved mere multidimensional, og det er nødvendigt at gøre sig overvejelser om, hvad velfærd og livskvalitet betyder for børn og unge (se eksempel i Hestbæk, 2018).

Et andet karakteristika er, at man forstår børns liv i et udviklings-økologisk perspektiv. Ifølge det teoretiske perspektiv har familien stor betydning for børns opvækstbetingelser, men børns liv og udvikling bliver også påvirket af andre domæner på forskellige systemiske niveauer. Det er ikke mindst daginstitutionen, skolen, lokalmiljøet og gruppen af jævnaldrende etc. (Bronfenbrenner & Morris, 1998).

For det tredje anerkendes barndommen i sin egen ret. Det er ikke tilstrækkeligt udelukkende at inddrage indikatorer, der er rettet mod barnets fremtidige livschancer; man må også belyse, hvad de vilkår, som børn lever under, betyder for barnet her og nu. I praksis vil der dog ofte være et sammenfald, da det, der er vigtigt for børns aktuelle velfærd, også ofte vil have betydning for deres fremtidige livschancer.

For det fjerde er der tendenser til, at en negativ forskningsoptik, der mest har haft opmærksomheden rettet mod mangler, risikofaktorer og negativ adfærd, efterhånden afløses af et mere afbalanceret perspektiv. Det beror bl.a. på, at forskning om risiko- og beskyttelsesfaktorer har vist, at fravær af risikofaktorer ikke nødvendigvis er sikre indikationer på, at et barn vil udvikle sig succesfuldt og omvendt. Nogle undersøgelser inddrager derfor også positive mål på børns tilfredshed og trivsel. En sådan optik kan tilvejebringe en bedre balance mellem risiko og beskyttelse. I anvendelsesorienteret forskning, der fx skal bruges i forhold til socialpolitiske indsatser, kan det imidlertid være hensigtsmæssigt at fastholde fokus på de grupper, som har særligt vanskelige levevilkår.

Et femte karakteristika ved nyere indikatorundersøgelser er, at undersøgelsesdesignet har et børneorienteret fokus, der tilstræber, at barnet (frem for familien) er analyseenhed i undersøgel-

serne. Hvor det er muligt, kan børns egne betragtninger komme til orde, fx ved at deltage som interviewpersoner. Fordelen ved at gøre børn til tællingsenhed og informanter er, at man får tilvejebragt en optik, som den tager sig ud set fra en børnevinkel. På mange områder har børn og unge også størst ekspertise om deres eget liv. Et metodisk nybrud i forskningen er, at man i dag – i langt højere grad end tidligere – bruger registerdata, der indsamles til politisk-administrative formål. De kan bl.a. give indblik i den velfærdsservice, der ydes til børn og deres familier, og i nogle tilfælde kan de også omsættes til sociale indikatorer, som kan bidrage til at beskrive børns velfærd. I mange lande kan man imidlertid kun vise sådanne indikatorer på et aggregeret niveau. Danmark er særligt gunstigt stillet her, fordi vi via CPR-systemet har mulighed for at koble informationer til enkeltindivider.

De ovennævnte betragtninger har betydning for den måde, hvorpå man i dag tilrettelægger undersøgelser, og for, hvilke indikatorer man anvender, når man måler børns velfærd og trivsel. De har således også påvirket konstruktionen af denne undersøgelse.

HVAD ER VELFÆRD OG TRIVSEL?

Som det fremgår ovenfor, taler den internationale forskning om *child well-being*. I en dansk sammenhæng vil man tale om børns velfærd og trivsel. Lige som det engelske 'well-being' er både 'velfærd' og 'trivsel' multidimensionale størrelser, der ikke entydigt lader sig definere. Der er tale om overordnede begreber, der refererer til kvaliteten ved børns liv. Velfærd og afsavn (også betegnet deprivation) kan forstås som to sider af den samme mønt (Bradshaw et al., 2007). Fra et børnerettigheds perspektiv kan velfærd og trivsel forstås som realiseringen af børns rettigheder og som realisering af muligheden for det enkelte barn til at være alt det, som han eller hun har potentiale til at være.

I denne undersøgelse anvender vi begrebsparret 'velfærd og trivsel'. 'Velfærd' refererer ofte til de økonomiske og politiske sfærer, mens 'trivsel' refererer til de sociale og psykologiske sfærer. Hermed signalerer vi, at vi på den ene side interesserer os for de strukturelle og objektive forhold, der påvirker børns liv, og på den anden side også for det levede liv – de sociale processer, som børn selv er en del af, har mulighed for at påvirke og kan have subjektive opfattelser af. Fænomenet 'psykisk mistrivsel', som der er stor offentlig bevågenhed på i disse år, hører fx til den psykologiske sfære. Undersøgelsen er således funderet i en bred udviklingskologisk tradition, og vi anser det for centralt at fastholde dobbeltheden og samspillet mellem mikro- og makroniveauer.

UDSATHED, MARGINALISERING OG SOCIAL EKSKLUSION

Ligesom 'velfærd og trivsel' er 'udsathed' heller ikke særligt veldefineret eller entydigt. Litteraturen afspejler, at børns sociale udsathed kan dække over mange bagvedliggende mekanismer, som kan have rod i barnet selv (genetiske/biologiske forhold) eller i miljøet, både dets nære familiære og dets hverdagsmiljø (fx lokalmiljø og institution), ligesom også den bredere samfundsmæssige kontekst spiller en rolle (fx fordeling af ressourcer, forestillinger om sociale problemer). Der findes således mange – og meget forskellige – forklaringer på, hvad der kan påvirke børn og unges udviklingsbaner ugunstigt (Egelund & Sundell, 2001). For eksempel vil udviklingspsykologien lede efter individualiserede tegn på udsathed hos børn, som fx psykiske forstyrrelser, mens en sociologisk tilgang i højere grad undersøger karakteristika og handle-mønstre i bestemte sociale grupper.

Selvom forskning om udsatte børn bliver udført fra forskellige perspektiver og ud fra forskellige undersøgelsesmetoder, peger resultaterne fra undersøgelserne på en række centrale konklusioner, hvoraf vi her særligt vil fremhæve fire:

For det første viser forskningen, at socialt udsatte børn fremstår som en uensartet kategori (Ploug, 2005; 2017). For det andet kan børn og unge være udsatte i forskellige grader. Forståelsen af børns udsathed skal forstås i forhold til problemernes dybde og varighed: Mange børn kan klare en enkelt eller nogle få risikofaktorer uden at få problemer/symptomer. Stiger antallet af risikofaktorer, er sandsynligheden for, at barnet påvirkes negativt af dem, dramatisk stigende. Det vil sige, at belastningen af mange risikofaktorer er større end summen af dem. Vedvarende eksponering for stressende livsomstændigheder har dybere virkning på børnenes psykiske sundhed end korterevarende og eventuelt dramatiske hændelser (Egelund et al., 2004; Hughes et al., 2017).

For det tredje er der en ikke-deterministisk sammenhæng mellem ressourcer, adfærd og livschancer. Fordi man finder en statistisk sammenhæng mellem belastninger i barndommen eller dårlige resultater i folkeskolen og senere manglende uddannelse eller arbejdsløshed, er det ikke ensbetydende med, at der er en direkte årsagssammenhæng. En svag uddannelsesmæssig baggrund forårsager ikke i sig selv, at man senere bliver arbejdsløs. Den udgør en risikofaktor og øger sandsynligheden for en negativ udvikling. Børn i familier med begrænsede ressourcer udvikler sig således vidt forskelligt.

For det fjerde kan karakteren af social udsathed ændre sig i takt med forandringer i samfundet og befolkningssammensætningen, også selvom der givetvis vil være en kerne af 'udsathed', som er uforanderlig. En vidensopsamling fra 2005, der belyser fænomenet om den såkaldte sociale arv, konkluderer, at den danske velfærdsstat har haft større held med at udligne betydningen af forskellen mellem de økonomisk rige og fattige end mellem dem med megen hhv. lidt kulturel kapital, forstået som uddannelsesressourcer. Selvom Danmark er et af de lande i verden, hvor den sociale mobilitet er allerstørst, er der dog stadig en social skævl-

hed i, hvem der opnår at få hvilken uddannelse. I en verden, hvor produktionen i stigende grad baseres på viden, og hvor den enkeltes mulighed for at deltage i såvel produktion som samfundslivet i stadigt stigende grad afhænger af kulturelle kompetencer, skaber sådanne forskelle sociale skel (Ploug, 2017). Samtidig kan der også iagttages sociale polariseringstendenser mellem de oprindelige og nyere tilflyttede befolkningsgrupper, idet mange børn af anden herkomst end dansk kommer fra ressourcesvage familier. Endelig forekommer helbred at have fået en mere fremtrædende placering i vurderingen af børns udsathed. Studier fra Danmark og andre lande har påvist en tydelig social ulighed i helbred blandt børn og unge: Børn og unge fra familier med lav social placering har flere helbredsproblemer end børn og unge fra familier med høj placering (Rasmussen et al., 2015).

Det er således evident, at udsathed i dets mangfoldige variationer kan medføre, at børn og unge bliver marginaliseret i forhold til forskellige centrale livssfærer. Det kan fx være i forhold til det sociale netværk af jævnaldrende, i forhold til at begå sig i skole- og uddannelsessystemet, i forhold til forbrugsmuligheder, i forhold til at leve et aktivt fritidsliv etc. Om udsatte børn marginaliseres eller får lige chancer for at være en del af fællesskaberne med andre, kan i et vist omfang påvirkes gennem sociale, uddannelsesmæssige, arbejdsmarkedsmæssige og økonomiske indsatser, herunder indretningen af de velfærdsinstitutioner, hvori børn færdes.

Begrebsparret om social inklusion hhv. eksklusion er også gledet ind i forskningen om (voksen)befolkningens levekår¹, måske i erkendelse af, at traditionelle mål for fattigdom er utilstrækkelige til at indfange kompleksiteten ved de sociale problemer, som forekommer i samfundet. Nogle forskere (bl.a. Berger-Smidt & Noll, 2000; Larsen, 2004) argumenterer for, at social eksklusion må forstås som et mere omfattende fænomen end fattigdom. *Fattigdom* drejer sig om ulige fordeling af de materielle ressour-

cer og levekår, dvs. om begrænsede (indkomstmæssige) økonomiske og materielle ressourcer og om de afsavn, man må lide som konsekvens af, at man ingen penge har. *Social eksklusion*, derimod, drejer sig om ikke-deltagelse i en bredere forstand, dvs. om at være ude af forskellige samfundsmæssige arenaer eller systemer – for voksne især arbejdsmarkedet og familien (fx Benjaminsen et al., 2015; 2016; Jørgensen, 2017).

Forstået som ikke-deltagelse bliver social eksklusion dermed forbundet med andre faktorer end indkomst og materielle ressourcer – fx alder, dårligt helbred, handicap, kulturelle forskelligheder eller diskrimination. Der er i et socialt eksklusionsperspektiv tale om en mere omfattende række af sociale problemer, der besværliggør eller umuliggør en persons eller en gruppes deltagelse i ét eller flere centrale områder i samfundet. Blandt de helt centrale, store sociale problemer er psykisk sårbarhed, misbrug, hjemløshed, prostitution og kriminalitet (Ramsbøl & Hansen, 2017).

Konsekvensen af denne forståelse er, at der ikke er nogen indre sammenhæng eller kausalitet mellem fattigdom og social eksklusion. I nogle tilfælde kan fattigdom være en årsag til social eksklusion, og i andre tilfælde kan den være konsekvensen af eksklusionen. I atter andre tilfælde vil der ikke være nogen (direkte) relation mellem social eksklusion og fattigdom. Alt i alt kan begrebet om social eksklusion lægge op til en mere dynamisk og multidimensional betragtningsmåde i levevilkårsforskningen, end hvis man alene fokuserer på indkomstfattigdom (Room, 1999).

OMFANGET AF UDSATTE BØRN

Da vi første gang gennemførte og udgav *Børn og unge i Danmark* (Ottosen et al., 2010), fandt vi det væsentligt at kortlægge omfanget af udsatte børn og unge i Danmark. Selvom andre forskere havde foretaget skøn heraf (Jørgensen et al., 1993), var det ikke tidligere blevet målt empirisk. På baggrund af teorien om, at belastningsgraden stiger eksponentielt med antallet af risikofaktorer, udarbejdede vi et indeks, hvori næsten alle af undersøgelsens 100 indikatorer på velfærd og trivsel indgik. Vi fokuserede på de observationer, hvor adfærd eller omstændigheder kunne være problematisk for børnenes udviklingspotentiale. Undersøgelsen opererede dengang som nu med, at børns tilværelse kan beskrives gennem otte livsområder eller velfærdsdomæner, som hver især består af en række underliggende komponenter og indikatorer. Vi anlagde relativt skrappe kriterier for, hvornår et barn kunne defineres som udsat på et livsområde/velfærdsdomæne. Børn og unge med så mange positive besvarelser, at de 'faldt inden for' på alle otte velfærdsdomæner, definerede vi som værende inkluderet og i god trivsel. De, der 'faldt uden for' på 1-2 domæner, placerede vi i en midtergruppe, mens børn, der 'faldt uden for' på tre eller flere af de otte velfærdsdomæner, blev defineret som udsatte.

Resultaterne af opgørelsesmåden viste, at lidt over halvdelen (53 pct.) af de børn og unge, som deltog i spørgeskemaundersøgelsen, faldt inden for på alle velfærdsdomæner og var i god trivsel, mens 38 pct. befandt sig i midtergruppen. De resterende 9 pct. kunne karakteriseres som udsatte. Det er imidlertid velkendt, at befolkningsgrupper med færre ressourcer sjældnere ønsker at deltage i undersøgelser, hvilket også gjaldt i dette tilfælde. Vi formodede derfor, at andelen af udsatte reelt var noget højere. På baggrund af registerdata om hele befolkningen estimerede undersøgelsen ud fra de indikatorer, som indgik i studiet, at ande-

len af udsatte børn og unge snarere nærmede sig 15 pct. *Børn og unge i Danmark 2010* viste med andre ord, at flertallet af danske børn og unge som helhed har det godt, mens et ikke ubetydeligt mindretal befinder sig i en risikozone for udsathed. I de efterfølgende undersøgelsesår har vi med afsæt i de enkelte indikatorer haft fokus på, om udviklingen har bevæget sig i positiv eller negativ retning, eller om der har været tale om status quo.

UNDERSØGELSENS DESIGN

MODELBYGNING

'Velfærd' og 'trivsel' er multidimensionale og latente begreber, som man ikke kan måle direkte. Man må dekomponere begreberne til målelige størrelser. Vi har først opdelt børns og unges tilværelse i en række overordnede livsområder eller velfærdsdomæner², som vi kalder dem i undersøgelsen, fx materiel velfærd eller uddannelse. Derefter har vi kortlagt, hvilke centrale undertemaer eller komponenter hvert af disse velfærdsdomæner består af. Hver komponent kan igen rumme en eller flere indikatorer. Jo mere man dekomponerer begreberne, desto mere konkrete og operationelle bliver de. Indikatorerne er således målelige størrelser, baseret på én konkret informationstype eller ét eller flere spørgsmål, der tilsammen udgør et indeks.

Inden for målingsteori om indikatorer bliver den model, som denne undersøgelse er bygget op om, omtalt som en kausal indikatormodel (Bollen & Lennox, 1991). 'Kausal' refererer neutralt til den måde, hvorpå man betragter forholdet mellem indikatorer og den latente variable. Her er forståelsen, at de bidragende indikatorer uafhængigt af hinanden former den latente variabel (dvs. velfærd på et givent komponent- eller domæneniveau). Den grundlæggende antagelse er, at hver enkelt indikator bidrager til at udforme en komponent, og tilsvarende, at et antal komponent-

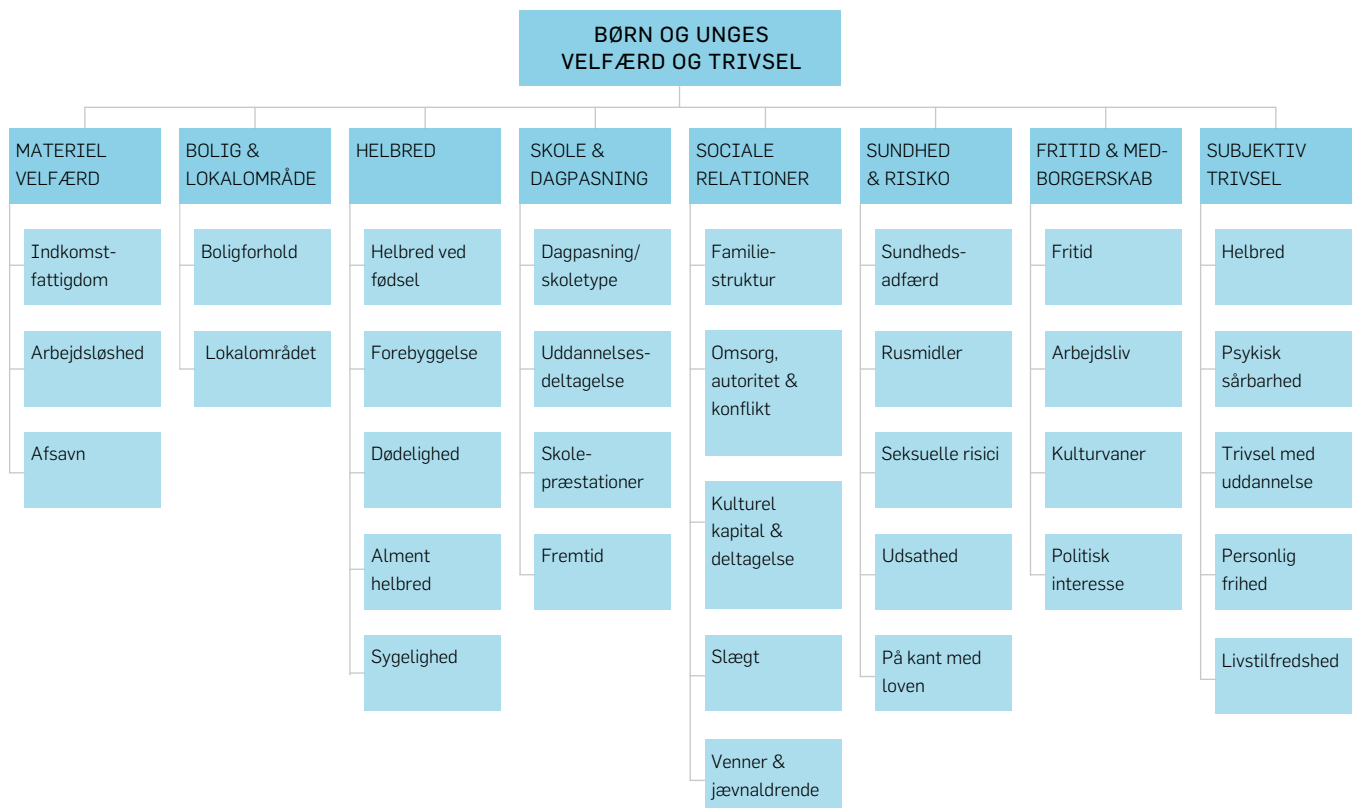
ter tilsammen udformer et velfærdsdomæne. Som oftest indgår der flere indikatorer til at forme en komponent. Disse indikatorer kan være statistisk korrelerede, men behøver ikke at være det, fordi indikatorerne godt kan bidrage uafhængigt af hinanden. Hvis to indikatorer viser sig at være stærkt indbyrdes korrelerede, må man overveje, om de måler det samme fænomen. Er det tilfældet, bør man droppe den ene, fordi to næsten ens indikatorer vil føre til, at et bestemt område får overvægt på domænet. Ingen af de indikatorer, som indgår i denne undersøgelse, er indbyrdes meget stærkt korrelerede.

DOMÆNER, KOMPONENTER OG INDIKATORER

Vi har lagt vægt på, at der skal være en vis genkendelighed mellem denne undersøgelse og andre tilsvarende indikatorundersøgelser om børnevelfærd. Derfor har vi på den ene side orienteret os om, hvordan andre undersøgelser har defineret domæner,

komponenter og indikatorer, og disse erfaringer har inspireret vores analysemodel. På den anden side har vi i visse henseender haft mulighed for at arbejde væsentligt mere facetteret med, hvad der konstituerer børn og unges velfærd og trivsel. Desuden har vi lagt vægt på, at undersøgelsen skulle reflektere karakteristika ved netop den danske børnebefolkning. På grundlag af en række videnskilder har vi udarbejdet en analytisk model for velfærd og trivsel, der i forhold til andre indikatorundersøgelser består af relativt flere domæner, komponenter og indikatorer, som beskriver børns og unges konkrete adfærd og hverdagsliv. Derudover har modellen den styrke, at der er mulighed for at forbinde indikatorerne med hinanden, fordi vi arbejder med data på mikro-niveau (dvs. individ-baseret).

FIG. 0.1: Modelbygning. Domæner og komponenter i *Børn og unge i Danmark*

Mange af de spørgsmålsformuleringer, som ligger til grund for indikatorerne i spørgeskemaundersøgelsen, har tidligere været brugt i andre internationale eller danske surveys, som er gennemført i børnepopulationer.³ At anvende gennemtestede spørgsmålsformuleringer forøger sikkerheden for, at spørgsmålene fungerer efter hensigten.

Alt i alt indgår der i denne undersøgelse otte velfærdsdomæner, som tilsammen dækker 33 komponenter og over 120 indikatorer, jf. figur 0.1. De otte domæner er:

- Materiel velfærd
- Globalisering, boligforhold og lokalområde
- Helbred
- Dagtilbud, pasning og skole
- Sociale relationer
- Sundheds- og risikoadfærd
- Fritid og medborgerskab
- Subjektiv trivsel.

ALDERSGRUPPER OG ALDERSBETINGEDE FORHOLD

Undersøgelsen belyser forhold for børn og unge på 3, 7, 11, 15 og 19 år. Argumentet for at inkludere de personligt myndige 19-årige i undersøgelsen har været, at flertallet af 19-årige fortsat bor hjemme hos deres forældre, og mange vil typisk være i gang med en ungdomsuddannelse. Selvom de unge i juridisk forstand er voksne, har de fleste status som 'afhængige', fordi de fortsat bliver forsørgt af deres forældre. Gennem de senere år er udviklingen gået i retning af, at de unge flytter senere hjemmefra (Hjelmar, 2009; Ottosen et al., 2018).

Vi har bestræbt os på, at mange af de indikatorer, som indgår i modellen om velfærd og trivsel, skulle have relevans for både

ynge og ældre dele af børnebefolkningen. Nogle velfærdsdomæner eller underliggende komponenter er relativt aldersafhængige og kan derfor belyses ensartet på tværs af alle aldersgrupper. Det gælder fx materiel velfærd, boligforhold eller sundhedsadfærd. Andre indikatorer og temaområder har imidlertid kun relevans for bestemte aldersgrupper. Information om dagpasning er fx kun aktuelt i forhold til førskolebørn, mens indikatorer på bestemte typer risikoadfærd (fx erfaringer med alkohol, rygning, narkotika mv.) kun belyses blandt børn og unge i de ældre aldersgrupper. Som konsekvens indgår der ikke lige mange indikatorer for alle aldersgrupper i undersøgelsen: Jo ældre børnene er, desto flere indikatorer er der.

EN PANELUNDERSØGELSE

Undersøgelsen er designet som en panelundersøgelse. Det indebærer, at det er de samme respondenter, som medvirker i dataindsamlingerne fra gang til gang. Børnebefolkningen er repræsenteret ved fem aldersgrupper: De 3-, 7-, 11-, 15- og 19-årige. Undersøgelsen er planlagt til at blive gennemført hvert fjerde år, og derfor vil den yngste aldersklasse i stikprøven ende med at deltage fem gange. Man glider ud af survey-undersøgelsen ved 19-årsalderen, og samtidig kommer der ved hver dataindsamling nye 3-årige til. Ved et potentielt femte nedslag vil de 3-årige fra første dataindsamling i 2009 være blevet 19 år. Undersøgelsesdesignet muliggør, at man ikke kun kan belyse udviklingen over tid for forskellige årgange af børn, men at man tillige har mulighed for over tid at følge udviklingen for de samme børn, fx: Bliver de børn, der har trivselsproblemer i 3-årsalderen, ved med at have vanskeligheder gennem deres opvækst, og hvordan kan det forklares? *Børn og unge i Danmark* får således større analytisk værdi, jo flere gange, der har været indsamlet data, idet der skabes grundlag for at udføre flere analyser over tid.

INFORMATIONSKILDER: SURVEY OG REGISTRE

Data til undersøgelsen hidrører fra både survey og registre. Undersøgelsens survey-del omfatter en lang række informationer, der belyser børns og unges adfærd, og betragtninger af mere subjektiv, vurderende karakter, fx om den oplevede helbredstilstand eller livskvalitet, eller om man har mange eller få penge sammenlignet med andre. I forhold til undersøgelsens aldersgrupper er det for de 3- og 7-årige børnenes mødre, der deltager som interviewpersoner, mens de 11-, 15- og 19-årige selv har besvaret surveyens spørgsmål.

Ud over survey-baserede informationer anvender undersøgelsen også data fra de administrative registre. Vi har mulighed for at koble interviewpersonernes besvarelser med informationer, som findes i Danmarks Statistik. Derfra kan man til forskningsformål trække sociodemografiske baggrundsoplysninger om undersøgelsens børn og forældre, fx om deres forældres uddannelses-, beskæftigelses- og indtægtsforhold. Desuden har vi indhentet en række informationer, der i undersøgelsen anvendes som trivsels- og velfærdsindikatorer. Det er fx oplysninger om anbringelser uden for hjemmet eller karaktergennemsnit ved folkeskolens afgangsprøve.

Muligheden for at inddrage registerbaserede oplysninger indebærer, at det på nogle områder ikke kun er deltagerne i survey-undersøgelsen, vi kan udtale os om, men hele børnebefolkningen i de pågældende fem aldersgrupper. En ulempe ved de registerbaserede data er, at de ikke altid er helt nye. De senest tilgængelige registerdata for denne undersøgelse beskriver i mange tilfælde situationen, som den så ud i 2019 eller 2020.

DATAINDSAMLING

HVEM BLEV UDVALGT, OG HVEM DELTOG I UNDERSØGELSEN?

Spørgeskemaet til undersøgelsen blev udarbejdet i 2021 og indeholder grundlæggende de samme spørgsmål som ved de tidligere undersøgelsesrunder. Over undersøgelsesperioden er spørgeskemaet blevet tilpasset lidt, idet nogle spørgsmål er justeret eller udgået, mens andre er kommet til. I 2021-skemaet tilføjede vi fx et par spørgsmål om børn og unges erfaringer under covid-19-nedlukningen, ligesom vi har spurgt mere indgående ind til de 15- og 19-åriges eventuelle erfaringer med belastninger i opvækstmiljøet.

Undersøgelsen følger de samme personer over tid. De børn, der var 7 år i 2009, er således fyldt 19 år ved den seneste dataindsamling i 2021. Dataindsamlingen i 2021 er overordnet set foregået på samme måde som ved de tidligere undersøgelsesrunder. Det er DST Survey, der har stået for dataindsamlingen,⁴ som foregik fra 15. marts til 10. juli 2021.

De 3- og 7-åriges mødre – sekundært deres fædre – blev bedt om at udfylde et webskema over internettet. Såfremt de ikke besvarede webskemaet, blev de ringet op og forsøgt telefoninterviewet. Samme besvarelsesmåde blev de 15- og 19-årige tilbudt. De 11-årige blev opsøgt i hjemmet af en interviewer fra DST Surveys interviewerkorps med henblik på at gennemføre et besøgsinterview i hjemmet. Den web-baserede del af dataindsamlingen blev påbegyndt, mens Danmark var nedlukket på grund af covid-19, mens besøgsinterviewene først foregik efter genåbningen i maj 2021.

Idet dataindsamlingen kombinerer web- og telefoninterview, har det været nødvendigt at fremskaffe et telefonnummer for de personer, der ikke besvarede webskemaet. I nogle tilfælde har dette ikke kunnet lade sig gøre, og det har derfor ikke været muligt at opnå et interview.

Af tabel 0.1 fremgår det, at den samlede bruttostikprøve i 2009 var på 9.750 personer. I 2013 var den samlede stikprøve 11.330 personer på grund af et behov for at forøge antallet af udtrukne 15- og 19-årige. I 2017 udgjorde den samlede bruttostikprøve 12.019 personer, mens den i 2021 omfattede 12.046 personer.

Opnåelsesprocenten var i 2021 på i alt 52,1. Dette er noget lavere end ved de tidligere undersøgelsesrunder, hvor den har været 65-69 pct. Den lavere opnåelsesprocent ses i alle aldersgrupper,

men i forhold til de tidligere undersøgelsesrunder er frafaldet relativt størst blandt de yngste aldersgrupper, hvor barnets mor skulle deltage på barnets vegne. Da dataindsamlingen er gennemført efter samme procedurer som i de forrige år, antages den lavere deltagelsestilbøjelighed at bero på andre forhold. Vanskelighederne med at få borgere til at medvirke i surveys er således også iagttaget i andre af VIVEs undersøgelser. Vi formoder, at det skyldes en vis træthed over at skulle bruge tid på at deltage i undersøgelser, som der gennem de seneste år synes at have været flere af, hvilket bl.a. er affødt af covid-19-krisen.

Henover de 4 undersøgelsesår har knap halvdelen (45,7 pct.) af børn og unge fra stikprøven deltaget i alle de år, som de har haft mulighed for at deltage i. For eksempel har årgang 2001 og 2005 kunnet deltage i alle fire undersøgelsesrunder. Det har hhv. 24,5

TABEL 0.1. Stikprøve og opnåelse i de fem aldersgrupper i 2021. Sammenlignet med 2017, 2013 og 2009. Antal.

	Fødselsårgang og alder blandt de interviewede i 2021								
Fødselsårgang (alder)	2017/3 år	2013/7 år	2009/11 år	2005/15 år	2001/19 år	1997/23 år	1993/27 år	1989/31 år	I alt
Antal i stikprøve 2021	2.416	2.415	2.411	2.401	2.403				12.046
Antal i stikprøve 2017		2.326	2.437	2.391	2.432	2.433			12.019
Antal i stikprøve 2013			2.384	2.350	2.000	2.408	2.188		11.330
Antal i stikprøve 2009				2.350	2.000	1.900	1.700	1.800	9.750
Bortfald i 2021									
Afviser	236	183	707	334	339				1.799
Telefonnummer ikke fundet	676	521	75	297	459				2.028
Har ikke svaret	223	418	131	195	302				1.269
Øvrigt bortfald	132	126	174	95	147				674
Bortfald i alt	1.267	1.248	1.087	921	1.247				5.770
Opnåelse i 2021									
Opnået web	1.061	1.063	0	1.358	1.051				4.533
Opnået tlf./besøg	88	104	1324	122	105				1.743
Opnået i alt	1.149	1.167	1.324	1.480	1.156				6.276
Opnåelse i pct. (web)	44	44	0	56,6	43,7				37,6
Opnåelse i pct. (tlf)	3,6	4,3	54,9	5,1	4,4				14,5
I alt opnåelse i pct. (2021)	47,6	48,3	54,9	61,6	48,1				52,1
Opnåelse i pct. (2017)		63	65,9	69	66,2	59,4			64,7
Opnåelse i pct. (2013)			69,3	70,8	72	76,3	56,8		69,2
Opnåelse i pct. (2009)				68,2	70,1	71,7	60,5	49,3	64,5
Har deltaget i alle år	100,0	50,4	38,1	32,9	24,5	36,0	42,6	100,0	45,7

pct. og 32,9 pct. gjort. Blandt årgang 1997 og 2009, der har haft mulighed for at deltage tre gange, har 36,0 pct. hhv. 38,1 pct. deltaget i alle tre runder.

BORTFALD

Med udgangspunkt i oplysninger fra Danmarks Statistiks registre om hele stikprøven er det muligt at undersøge sammensætningen af hhv. den gruppe, der besvarede spørgeskemaet i 2021, og den gruppe, der ikke gjorde. Gennemførelsesprocenterne er i tabel 0.2 opgjort særskilt for de fem aldersgrupper og opdelt på køn, herkomst, familietype, mors højeste uddannelse og mors socioøkonomiske placering.

Køn

Opnåelsen blandt drenge og piger er mest interessant for de 11-, 15- og 19-årige, som selv skulle besvare spørgeskemaet. Drenge og piger har været lige villige til at deltage i 11-årsalderen, hvor interviewet foregik i hjemmet. Langt de fleste 15- og 19-årige har besvaret spørgeskemaet på nettet, og vi ser her, at pigerne i signifikant højere grad end drengene har deltaget. Forskellen er på 9,8 procentpoint for de 15-årige og 8,4 procentpoint for de 19-årige. Disse forskelle i køn har også gjort sig gældende ved de tidligere undersøgelsesrunder.

TABEL 0.2: Opnåelse i pct. af 2021-stikprøven, opdelt alder og udvalgte baggrundsvariable

	3-årige	7-årige	11-årige	15-årige	19-årige
Køn					
Drenge	47	47,1	53,2	56,8	44
Piger	48,2	49,6	56,7	66,6	52,4
Herkomst					
Dansk	51,3	50,6	56,4	63,3	49,6
Indvandrer	25,5	39,7	39,1	60	43,2
Efterkommer	25,7	28,9	39,9	40,8	33,2
Familietype					
Kernefamilie	49,5	52,3	58,7	66,5	52,2
Stedfamilie	55	36,4	54,2	53,4	43,8
Eneforsørger	34,2	33,2	42,8	51,3	40,1
Mors uddannelse					
Grundskole	26,4	26,8	40,1	43	37,2
Gymnasial uddannelse	45,1	40,7	48,6	62	40,4
Erhvervsfaglig uddannelse	47,1	43	53,9	55,4	45,8
KVU	47,3	53,6	51,7	59,5	46,8
MVU	52,7	57,7	60,5	68,6	50,6
LVU	53,5	55,8	59,8	78,6	67,8
Mors socialklasse					
Højere service	58,4	58,5	63,5	73,9	56,5
Lavere service	51,1	57,1	59,7	67,7	51,1
Selvstændige	41,1	47,3	47,2	69,8	49,1
Arbejderklasse	45,7	44,7	54,4	56,9	46,6
Ikke i arbejde	39,1	33,7	41,9	45,6	37,2
I alt	47,6	48,3	54,9	61,6	48,1

Herkomst

Overordnet har indvandrere og efterkommere en lavere deltagelse i undersøgelsen set i forhold til børn og unge af dansk oprindelse. Dette mønster har vi set gennem alle fire undersøgelsesrunder. Blandt indvandrere forekommer der store udsving henover aldersgrupperne. Det skyldes først og fremmest, at indvandrere kun udgør ca. 2 pct. af den samlede stikprøve. Det giver store udsving, når denne lille andel fordeles henover de fem aldersgrupper.

Familietype

Børn med forældre, der lever sammen i en kernefamilie, har i højere grad deltaget i undersøgelsen end børn, der lever i en eneforsørger- eller i en stedfamilie. Denne forskel har gjort sig gældende i alle undersøgelsesår. Da børns sandsynlighed for at leve i andre familietyper end en kernefamilie stiger med alderen, er der meget få 3- og 7-årige børn i stikprøven, som lever i en stedfamilie.

Mors højeste uddannelse

Lige som ved de tidligere undersøgelsesrunder er der en social gradient i deltagelsen, idet besvarelsesprocenten er betydeligt højere blandt børn, hvis mor har en mellemlang eller lang videregående uddannelse end der, hvor moren alene har fuldført grundskolen. Forskelle ses både blandt de yngre børn, hvor forælderen skulle svare på barnets vegne, og blandt de ældre børn og unge, som blev inviteret til selv at deltage i undersøgelsen.

Socioøkonomisk placering

Bortfaldsanalysen viser endelig, at der er en højere besvarelsesprocent i familier, hvor mor tilhører den højere eller lavere serviceklasse (jf. definitionen nedenfor), mens børn af mødre, der ikke er i beskæftigelse, er underrepræsenterede i undersøgelsen.

Dette mønster svarer til, hvad vi har set ved de forrige dataindsamlinger.

Selvom der i 2021 var en lavere besvarelsesprocent end i 2017, 2013 og 2009, adskiller de skævheder, der forekommer i data-materialet, sig overordnet ikke fra, hvad vi har set ved de tidligere undersøgelsesrunder og i andre undersøgelser med tilsvarende dataindsamlingsmetoder. Det er for eksempel velkendt, at det er vanskeligere at opnå besvarelser fra befolkningsgrupper, der er socialt svagt stillede. Skævhederne kan medføre, at estimater bliver forkerte. Således er der risiko for, at undersøgelsesresultaterne fremstiller børns velfærd og trivsel i et mere positivt lys, end der er dækning for i virkeligheden. En sædvanlig metode til at korrigere for dette består i at vægte data, således at cases, der er for få af, bliver tillagt en større vægt end den, som gives til cases, der er for mange af. Vægtning af data er imidlertid kun en fordel, hvis estimatet påvirkes af skævheden, hvilket vil være tilfældet, hvis de grupper, som er skævt fordelt, har en forskellig svarfordeling inden for et bestemt tema. En indførelse af en generel personvægt vil derfor kun have en effekt i nogle tilfælde. Vi har på udvalgte områder testet konsekvenserne ved at vægte data og fundet, at det kun har marginal betydning for resultaterne. Derfor er rapportens analyser gennemført uden vægtning af data.

For at håndtere bortfaldsproblemet har vi i stedet – hvor det overhovedet forekommer muligt og meningsfuldt – sammenstillet de data, der er indhentet via survey-undersøgelsen, med de registerbaserede data og data fra hele befolkningen i de relevante aldersklasser. Herved bliver det synligt, hvori skævhederne i survey-data består.

ANVENDTE BAGGRUNDSVARIABLE

De baggrundsvariable, der gennemgående indgår i analyserne, er:

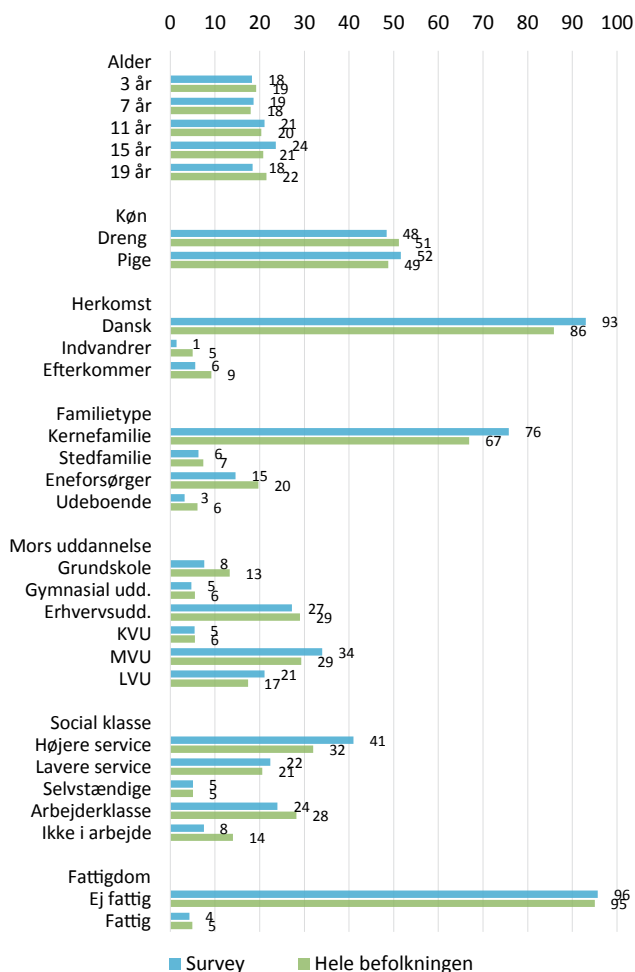
- Tid (dataindsamlingsår)
- Barnets alder
- Barnets køn
- Herkomst
- Familietype
- Mørens højeste fuldførte uddannelse
- Familiens sociale klasse
- Fattigdom, dvs. andelen, der lever over hhv. under fattigdomsgrænsen, målt ved 50-procents-medianen.

Informationer om de udvalgte børns *alder og køn* hidrører fra CPR-registret og er valideret i survey-undersøgelsen, idet interviewpersonerne blev bedt om at bekræfte disse informationer.

Information om *herkomst* hidrører fra registerbaserede oplysninger (2020) og er defineret efter Danmarks Statistiks begreber om indvandrere, efterkommere og øvrige (såkaldt IE-typer). I gruppen 'indvandrere' indgår personer, der er født i udlandet af forældre, der begge (eller den ene, hvis der ikke findes oplysninger om den anden) er udenlandske statsborgere eller født i udlandet. Hvis der ikke findes oplysninger om nogen af forældrene, og personen er født i udlandet, opfattes personen også som indvandrer. I 'efterkommere' indgår personer, der er født i Danmark af forældre, hvoraf ingen er dansk statsborger og født i Danmark. Hvis der ikke findes oplysninger om nogen af forældrene, og personen er udenlandsk statsborger, opfattes personen også som efterkommer. I gruppen 'danskere' indgår personer, hvor mindst én af forældrene er dansk statsborger og født i Danmark, uanset personens eget fødeland og statsborgerskab. Hvis der ikke findes oplysninger om nogen af forældrene, tilhører personen gruppen 'danskere', hvis personen er dansk statsborger og født i Danmark. Som helhed er de to grupper af børn og unge med anden herkomst så små, at vi i de fleste analyser har fundet det hensigtsmæssigt at slå dem sammen til en kategori, som i fremstillingen optræder som 'anden baggrund end dansk'. Vi skal samtidig gøre opmærksom på, at 'indvandrere' fremstår som en heterogen kategori, der, når vi alene baserer os på registerbaserede analyser, bl.a. består af udenlandske uddannelsessøgende unge, som formodes at opholde sig midlertidigt i Danmark.

Information om barnets *familietype* er baseret på registerinformation om, hvem børn delte adresse med ved udgangen af 2020, dvs. om de boede på samme adresse som begge deres forældre (kernefamilie), om de havde adresse hos en af deres forældre, som ikke boede sammen med en ny partner (eneforsørger), om de havde adresse hos den ene forælder og denne forælders nye partner (stedfamilie), eller om de ikke delte adresse med nogen af forældrene (udeboende).

FIG. 0.2: Baggrundsforhold for 3-, 7-, 11-, 15- og 19-årige i survey-besvarelserne (2021) og i hele befolkningen (2020). Procent

De socioøkonomiske variable, *uddannelsesressourcer i hjemmet*, *social klasse* (der tager udgangspunkt i forældrenes beskæftigelsesforhold) og *fattigdomsvariablen* hidrører ligeledes fra de senest tilgængelige registerbaserede oplysninger (2020).

Information om uddannelsesressourcer i hjemmet er hentet fra Danmarks Statistiks registre, der rummer oplysninger om uddannelsesgennemførelse i Danmark. Omtrent lige mange fædre og mødre har ingen kompetencegivende erhvervsuddannelse, dvs. har højst grundskole eller en gymnasial uddannelse. Fædre har hyppigere end mødre en erhvervsfaglig uddannelse, mens mødre hyppigere har en mellemlang videregående uddannelse. I de fleste analyser anvender vi *morens uddannelsesniveau* som baggrundsvariabel, mens vi i andre analyser har kombineret forældrenes oplysninger og konstrueret et samlet mål for den *højeste fuldførte uddannelse i barnets hjem*.

Ved målingen af forældrenes beskæftigelsesmæssige position har vi anvendt Danmarks Statistiks socioøkonomiske klassifikation, SOCIO (Danmarks Statistik, 1997). Ud fra denne kan man kategorisere befolkningen i *sociale klasser* efter deres erhvervs-mæssige position. Vi har tilnærmet kategorierne det såkaldte EGP-skema (Benjaminsen, 2006; Erikson & Goldthorpe, 2002). Den første klasse, *den højere serviceklasse*, består af topledere og lønmodtagere med færdigheder på højeste niveau, typisk akademikere og lignende med specialiseret viden. Den anden, *den lavere serviceklasse*, omfatter lønmodtagere med færdigheder på mellemniveau, fx pædagogisk omsorgsarbejde, fysioterapi, ergoterapi, sygeplejersker og teknikere. Den tredje klasse, *de selvstændige*, er en meget sammensat gruppe, der både omfatter små selvstændige uden ansatte og selvstændige med få eller mange ansatte samt medhjælpende ægtefæller. Det er fx landmænd, håndværksmestre, læger, advokater, ejendomsmæglere,

butiksindehavere eller direktører. Den fjerde kategori er *arbejderklassen*, der omfatter lønmodtagere i et arbejde, der forudsætter færdigheder på grundniveau samt 'andre lønmodtagere'. Det er fx de rutineprægede lavere funktionærer, faglærte 'arbejdsformænd' samt faglærte og ufaglærte arbejdere. Den femte kategori er personer, der *ikke er i arbejde*. Denne gruppe består af arbejdsløse, modtagere af dagpengeydelse (fx barsel, sygdom, orlov), personer under uddannelse og personer, der står helt uden for arbejdsstyrken, og som typisk modtager en form for indkomstoverførsel (fx førtidspension, folkepension, efterløn). Endelig er der en sjette kategori, hvorom den erhvervsmæssige position er *uoplyst* i registrene fra Danmarks Statistik.

Beregning af *fattigdom* blandt børn tager udgangspunkt i en registerbaseret variabel hos Danmarks Statistik om den ækvivalensskalerede familieindkomst og definerer børn som fattige, hvis de bor i en husstand, der lever for under 50 pct. af medianindkomsten. Af datatekniske grunde har vi været nødt til at anvende et andet beregningsgrundlag i den aktuelle undersøgelse end i den foregående, tredje undersøgelsesrunde⁵. Der er således tale om et databrud, og man kan derfor ikke sammenligne tallene om fattigdom i 2022-rapporten direkte med opgørelserne i 2018-rapporten. I denne rapport er alle tal om fattigdom (også i tidligere år) baseret på det nye beregningsgrundlag. Beregningen indebærer, at medianindkomsten er lidt højere, hvilket får til konsekvens, at andelen af fattige børn er mindre. I opgørelserne er de 19-årige udeboende, som ofte er studerende, ikke inkluderet.

Alle indikatorer, som indgår i undersøgelsen, er fordelt efter de ovennævnte baggrundsforhold og tillige altid opdelt efter børns alder. De vil imidlertid ikke fremgå slavisk i fremstillingen af undersøgelsen, men kun, hvor vores bagvedliggende analyser viser, at det har betydning for fortolkningen. I figur 0.2 ses, hvordan

disse baggrundsforhold fordeler sig blandt de 6.276 børn og unge, der deltog i surveyen i 2021 og blandt de 314.284 fra samme aldersgrupper i hele befolkningen i udgangen af 2020. Forskellene mellem survey-deltagerne og snapshotbilledet af hele befolkningen i 2020 kan dels forklares ved det ovenfor beskrevne bortfald i survey-undersøgelsen, dels ved de forandringer, som over tid finder sted i befolkningen. For eksempel var befolkningsandelen med anden herkomst end dansk større i 2020, end dengang survey-undersøgelsens ældste deltagere blev udtrukket til stikprøven.

Ud over de ovennævnte optræder der i enkelte analyser andre baggrundsvariable: Det drejer sig om en geografisk variabel, der opdeler landet i fire kommunetyper. Den er nærmere beskrevet under domæne 2. I nogle kapitler i rapportens del 2 inddrager vi tillige nogle supplerende registerbaserede variable, fx om forældres kriminalitet og psykiatriske diagnoser.

LITTERATUR

- Ben-Arieh, A. (2010). "From child welfare to children well-being: The child indicators perspective". In: Kamerman, S.B., S. Phipps & A. Ben-Arieh (Eds.): *From child welfare to child well-being: An international perspective on knowledge in the service of policy making* (pp. 9-22). Dordrecht: Springer.
- Benjaminsen, L. (2006). *Chanceulighed i Danmark i det 20. århundrede: Udviklingen i intergenerationelle uddannelses- og erhvervschancer*. Ph.d.-afhandling. København: Københavns Universitet, Sociologisk Institut.
- Benjaminsen, L., M.H. Enemark & J.F. Birkelund (2016). *Fattigdom og afsavn: Om materielle og sociale afsavn blandt økonomisk fattige og ikke-fattige*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 16:05.
- Benjaminsen, L., S.B. Andrade, D. Andersen, M.H. Enemark & J.F. Birkelund (2015). *Familiebaggrund og social marginalisering i Danmark: En registerbaseret kortlægning*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 15:41.
- Berger-Schmitt, R. & H.-H. Noll (2000). *Conceptual framework and structure of a European system of social indicators*. EuReporting Working Paper No. 9, Subproject 'European System of Social Indicators'. Mannheim: Centre for Survey Research and Methodology (ZUMA), Social Indicators Department.
- Bollen, K. & R. Lennox (1991). "Conventional wisdom on measurement: A structural equation perspective". *Psychological Bulletin*, 110(2), 305-314.
- Bradshaw, J., P. Hoelscher & D. Richardson (2007). "An index of child well-being in the European Union". *Social Indicators Research*, 80(1), 133-177.
- Bronfenbrenner, U. & P.A. Morris (1998). "The ecology of developmental processes". In: Damon, W. & R.M. Lerner (Eds.): *Handbook of child psychology: Theoretical models of human development*. New York: Wiley.
- Danmarks Statistik (1997). *Danmarks Statistiks socioøkonomiske klassifikation*. København: Danmarks Statistik.
- Egelund, T. & K. Sundell (2001). *Til barnets bedste: Undersøgelser af børn og familier. En forskningsoversigt*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Egelund, T., A.-D. Hestbæk & D. Andersen (2004). *Små børn anbragt uden for hjemmet: En forløbsundersøgelse af anbragte børn født i 1995*. København: Socialforskningsinstituttet, 04:17.
- Erikson, R. & J.H. Goldthorpe (2002). "Intergenerational inequality: A sociological perspective". *Journal of Economic Perspectives*, 16(3), 31-44.
- Hestbæk, A.-D. (2018). "The rights of children placed in out-of-home care". In: Falch-Eriksen, A. & E. Backe-Hansen (Eds.):

- Human rights in child protection: Implications for professional practice and policy* (pp. 129-146). Cham: Palgrave Macmillan.
- Hestbæk, A.-D. & T. Egelund (2007). "Små børn anbragt uden for hjemmet. Resultater fra et dansk longitudinelt studie af anbragte børn fra 1995-kohorten". *Nordisk sosialt arbeid*, 27(2), 120-133.
- Hjelmar, U. (2009). *Unge på boligmarkedet: En sammenfatningsrapport*. København: Institut for Anvendt KommunalForskning.
- Hughes, K., M.A. Bellis, K.A. Hardcastle, D. Sethi, A. Butchart, C. Mikton, ... & M.P. Dunne (2017). "The effect of multiple adverse childhood experiences on health: A systematic review and meta-analysis". *The Lancet Public Health*, 2(8), 356-366.
- Inchley, J., D. Currie, S. Budisavljevic, T. Torsheim, A. Jåstad, A. Cosma, ... & A.M. Arnarsson (Eds.) (2020). *Spotlight on adolescent health and well-being: Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada. International report. Volume 1. Key findings*. København: WHO Regional Office for Europe.
- Jørgensen, T. (Eds.) (2017). *Fællesskabsmålingen: En undersøgelse af livsvilkår og social eksklusion i Danmark*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 17:19.
- Jørgensen, P.S., B. Ertmann, N. Egelund & D. Hermann (1993). *Risikobørn – Hvem er de – hvad gør vi?* København: SIKON.
- Jæger, M.M. (2007). "Educational mobility across three generations: The changing impact of economic, culturel, and social capital". *European Societies*, 9(4), 527-550.
- Karmsteen, K. (2016). *Selvskade blandt børn og unge i Danmark*. København. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Ladekjær, E., A.G. Andreasen & F.L. Papke (2022). *Unge på vej på arbejdsmarkedet: Betydningen af fysisk og mental sundhed*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Larsen, J.E. (2004). *Fattigdom og social eksklusion: Tendenser i Danmark gennem et kvart århundrede*. København: Socialforskningsinstituttet, 04:27.
- Lausten, M. (2018). *Anbragte unge med psykiske vanskeligheder*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Lausten, M. & A.G. Andreasen (2022). *Anbragte unges trivsel 2020: Trivselsundersøgelse blandt anbragte 15- og 17-årige, 2014-2020*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Lausten, M. & T. Jørgensen (2017). *Anbragte børn og unges trivsel 2016*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Lausten, M., S. Frederiksen, R.F. Olsen, A.A. Nielsen & T.T. Bengtsson (2015). *Anbragte 15-åriges hverdagsliv og udfordringer – del II. Rapport fra tredje dataindsamling af forløbsundersøgelsen af anbragte børn født i 1995*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 15:42.
- Liversage, A. & C.P. Christensen (2017). *Etniske minoritetsunge i Danmark: En undersøgelse af årgang 1995*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- McAuley, C. (2012). "Editorial: International advances in child well-being: Measuring and monitoring subjective well-being". *Child Indicators Research*, 5(3), 419-421.
- McAuley, C. & W. Rose (Eds.). (2010). *Child well-being: Understanding children's lives*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Nord-Larsen, M. (1977). *Tabere i skolen – 7 år efter*. København: Socialforskningsinstituttet, 80.
- Olsen, R.F. & M. Lausten (2017). *Anbragte unges udsathed: Analyser fra Forløbsundersøgelsen af anbragte født i 1995*. København. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Ottosen, M.H. (Ed.) (2012). *15-åriges hverdagsliv og udfordringer: Rapport fra femte dataindsamling af forløbsundersøgelsen af*

- børn født i 1995*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 12:30.
- Ottosen, M.H., M. Lausten, S. Frederiksen & D. Andersen (2015). *Anbragte børn og unges trivsel 2014*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 15:01.
- Ottosen, M.H., D. Andersen, L.P. Nielsen, M. Lausten & S. Stage (2010). *Børn og unge i Danmark: Velfærd og trivsel 2010*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 10:20.
- Ottosen, M.H., D. Andersen, K.M. Dahl, A.T. Hansen, M. Laustsen & S.V. Østergaard (2014). *Børn og unge i Danmark: Velfærd og trivsel 2014*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 14:30.
- Ottosen, M.H., A.G. Andreasen, K.M. Dahl, A.-D. Hestbæk, M. Lausten & S.B. Rayce (2018). *Børn og unge i Danmark: Velfærd og trivsel 2018*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Ploug, N. (Ed.) (2005). *Social arv: Sammenfatning 2005*. København: Socialforskningsinstituttet, 05:10.
- Ploug, N. (Ed.) (2017). *Social arv og social ulighed*. 2. udgave. København: Hans Reitzels Forlag.
- Ramsbøl, H. & S.J. Hansen (2017). *Perspektiver på udsathed*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Rasmussen, M., T.P. Pedersen & P. Due (Ed.) (2015). *Skolebørnsundersøgelsen 2014*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Rasmussen, M., L. Kierkegaard, S.V. Rosenwein, B.E. Holstein, M.T. Damsgaard & P. Due (2019). *Skolebørnsundersøgelsen 2018: Helbred, trivsel og sundhedsadfærd blandt 11-, 13- og 15-årige skoleelever i Danmark*. København: Statens Institut for Folkesundhed, SDU.
- Rees, G. & J. Bradshaw (2020). *Children's worlds national report England*. York: University of York.
- Rees, G., S. Savahl, B.J. Lee & F. Casas (Eds.) (2020). *Children's views on their lives and well-being in 35 countries: A report on the Children's Worlds project, 2016-19*. Jerusalem: Children's Worlds Project (ISCWeB).
- Room, G. (1999). "Social exclusion, solidarity and the challenge of globalization". *International Journal of Social Welfare*, 8(3), 166-174.
- Slottved, M., R.T. Pedersen, A.G. Andreasen & J.S. Nicolajsen (2022). *Uddannelsesbarrierer: En analyse af 25-årige unges syn på barrierer og potentielle tiltag i uddannelsessystemet*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- The Annie E. Casey Foundation (2022). *2022 kids count data book*. Baltimore: The Annie E. Casey Foundation.
- UNICEF (2016). *Fairness for children: A league table of inequality in child well-being in rich countries*. Innocenti Report Card 13. Firenze: UNICEF Office of Research.
- UNICEF (2017). *Building the future: Children and the sustainable development goals in rich countries*. Innocenti Report Card 14. Firenze: UNICEF Office of Research.
- UNICEF (2020). *Worlds of influence: Understanding what shapes child well-being in rich countries*. Innocenti Report Card 16. Firenze: UNICEF Office of Research.
- Vedel-Petersen, J., A. From, T. Løve & J.M. Pedersen (1968). *Børns opvækstvilkår: En undersøgelse af de 9-12-åriges problemer og hjemmemiljø*. København: Socialforskningsinstituttet, 34.
- Zøllner, L. (2008). *Selvskade og resiliens blandt etniske minoriteter. Rapport 1, del 1*. Odense: Center for Selvmordsforskning.

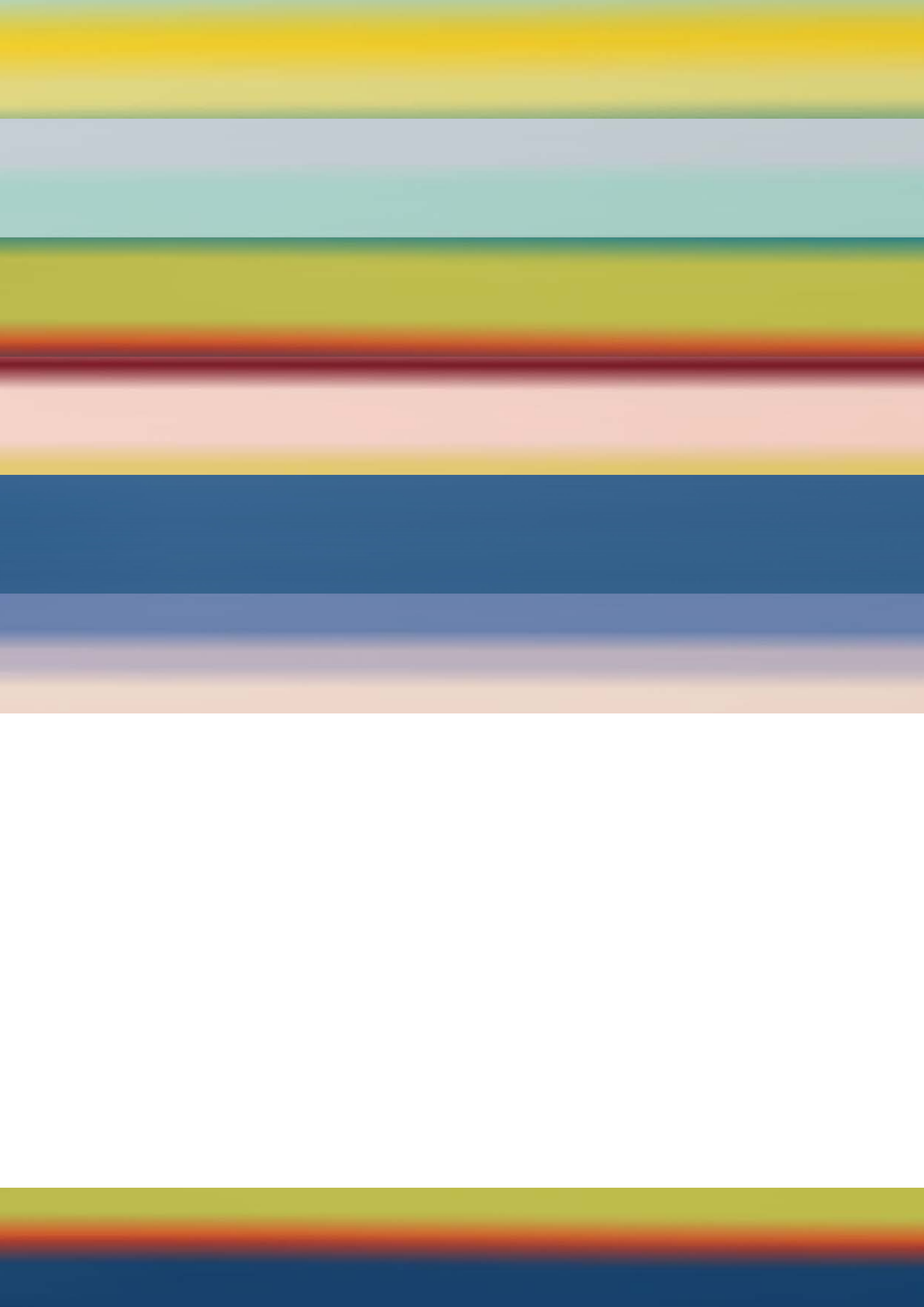
1 Den internationale forskningslitteratur viser, at der er en variation i begrebsanvendelsen. Nogle steder fremstår fattigdom og social eksklusion som synonyme, andre steder som relaterede, men ikke klart definerede tvillingebegreber (Atkinson, 2002, jf. Abrahamson, 2003), og atter andre steder igen som indbyrdes velafgrænsede begreber (Abrahamson, 2003; Barnes et al., 2002; Larsen, 2004).

2 Begrebet om domæner er inspireret af tilsvarende internationale undersøgelser om børnevel-færd.

3 For eksempel fra HBSC, PISA, SFI, MULD, Det australske ATP-projekt.

4 SFI Survey forestod dataindsamlingerne i 2009 og 2013, men blev siden virksomhedsoverført til DST Survey, Danmarks Statistiks Enhed for indsamling af spørgeskemadata, der stod for dataindsamlingerne i 2017 og 2021.

5 FAMA EKVI VADISP_13; for en nærmere definition henvises til: <https://www.dst.dk/da/Statistik/dokumentation/Times/familieindkomst/famaekvivadisip-13>

DEL 1:

DANSKE BØRN OG UNGE I TAL

- 30 DOMÆNE 1: MATERIEL VELFÆRD
- 42 DOMÆNE 2: GLOBALISERING, BOLIGFORHOLD OG LOKALOMRÅDET
- 58 DOMÆNE 3: HELBRED
- 76 DOMÆNE 4: DAGTILBUD, PASNING OG SKOLE
- 92 DOMÆNE 5: SOCIALE RELATIONER
- 118 DOMÆNE 6: SUNDHEDS- OG RISIKOADFÆRD
- 136 DOMÆNE 7: FRITID OG MEDBORGERSKAB
- 156 DOMÆNE 8: SUBJEKTIV TRIVSEL
- 182 UDVIKLINGSTRÆK FRA 2009 TIL 2021

Asger Graa Andreasen og Barbara Bille Tagmose

DOMÆNE 1

MATERIEL VELFÆRD

PRÆSENTATION AF DOMÆNET OG DE UDVALGTE KOMPONENTER

De fleste børn og unge i Danmark vokser op i familier med god økonomi, og relativt få børn og unge oplever konkrete materielle afsavn i deres hverdag. Der er dog en mindre gruppe børnefamilier, som har få økonomiske midler til rådighed, og som ikke har tilstrækkelige ressourcer til at opnå den levevis i Danmark, som mange anser som en selvfølge. At være barn eller ung i en sådan familie får ikke negative konsekvenser i alle tilfælde. Dog kan en opvækst i en familie med få økonomiske midler øge risikoen for en række negative udfald: For eksempel kan det være vanskeligt for barnet at deltage i de samme aktiviteter og på samme niveau som kammeraterne (Benjaminsen, Enemark & Birkelund, 2016).

Selvom økonomiske udfordringer sjældent står alene, viser forskning, at børnefattigdom isoleret set kan bidrage til nogle uhenigtsmæssige konsekvenser på den lange bane (Lesner, 2018). Børn og unge, som har oplevet økonomisk fattigdom i løbet af opvæksten, vælger oftere kortere uddannelse, har oftere afbrudt deres uddannelse, og de træder ind på arbejdsmarkedet tidligere med en svagere tilknytning til arbejdsmarkedet som voksne (Lesner, 2018; Sievertsen & Montgomery, 2015). Dermed kan der være risiko for, at børn, der vokser op med fattigdom, også selv oplever økonomisk fattigdom som voksne. Økonomisk fattigdom kan

dermed være et medvirkende led i at fastholde den sociale arv i Danmark. Derfor er det væsentligt at sætte fokus på økonomiske ressourcer og den materielle velfærd i børnefamilierne.

Aktuelt har Ruslands invasion af Ukraine, som begyndte i februar 2022, medført stigende inflation, el- og varmepriser i Danmark. De stigende priser rammer især de familier hårdt, som har dårligst plads i økonomien, fx børnefamilier, enlige eller personer på kontanthjælp. I dette kapitel kan vi ikke måle konsekvenserne af de stigende priser, da vi anvender survey-data fra 2021 og registerdata fra 2020, dvs. data, som er indsamlet før invasionen. En ny rapport fra Formandskabet for De Økonomiske Råd forudsiger, at der vil ske et ret drastisk fald i beskæftigelsesgraden frem mod 2024 på grund af den nuværende energikrise og krigen i Ukraine (Formandskabet for De Økonomiske Råd, 2022).

MÅLING AF MATERIEL VELFÆRD OG FATTIGDOM

Materiel velfærd og fattigdom kan måles på forskellige måder og ved hjælp af forskellige kriterier. I dette kapitel indkredser vi børnebefolkningens materielle velfærd ved hjælp af tre komponenter. Først undersøger vi i komponent 1 økonomien i danske familier ved hjælp af et relativt mål for indkomstfattigdom, der er baseret på medianindkomsten.

KOMPONENTER	INDIKATORER
Komponent 1: Relativ børneindkomstfattigdom	Børn fra husstande med en indkomst på 50 pct. eller mindre af den nationale median blandt alle familier Børn fra husstande, der i 3 år i træk har en indkomst på 50 pct. eller mindre af den nationale median blandt alle familier
Komponent 2: Arbejdsløshed	Børn fra familier uden én beskæftiget voksen
Komponent 3: Materielle afsavn	Børn med lav velstand i familien Børn fra familier, hvor ingen voksne har en erhvervskompetencegivende uddannelse 7-19-årige, der ikke har et stille sted at lave lektier Børn, der rapporterer om få bøger i hjemmet Familier, der har få eller meget få penge sammenlignet med andre

Komponent 2 belyser forældrenes beskæftigelsessituation, og vi koncentrerer os især om de børn og unge, der lever i en husstand, hvor ingen voksne er i beskæftigelse, da dette alt andet lige lægger en række økonomiske begrænsninger på familien.

Der er stor forskel på, hvordan den enkelte familie kan opleve familiens økonomiske råderum. Medianindkomstgrænsen giver nemlig ikke et mål for konsekvenserne af fattigdom i form af de faktiske afsavn, der er centrale for levevilkårene for børn og unge (Benjaminsen, Enemark & Birkelund, 2016). Komponent 3 kaster derfor som et supplement til den fattigdomsgrænse, vi beregner under komponent 1, lys over de konkrete materielle afsavn, som økonomiske begrænsninger kan give anledning til. Under komponent 3 ser vi desuden på, hvem der vokser op med lav velstand, i hvilke familier ingen voksen har en erhvervsuddannelse, og andelen af familier, som har få bøger i hjemmet. Vi belyser endelig respondenternes egen vurdering af familiens økonomiske situation. Herved får vi et subjektivt mål for den økonomiske formåen, sådan som familien selv oplever den. Familier kan fx godt have en indkomst, der ligger betydeligt under, hvad de fleste andre familier har til rådighed, og alligevel opleve, at deres økonomiske forhold er håndterbare.

KOMPONENT 1: RELATIV BØRNEINDKOMSTFATTIGDOM

Økonomien er normalt en af de mest begrænsende faktorer for at kunne afholde uventede engangsudgifter, fejre større begivenheder, tage på ferie, leve et aktivt fritidsliv eller have et socialt liv. Covid-19-pandemien og de dertilhørende nedlukninger af samfundet gennem de seneste 2-3 år har dog i perioder været mere afgørende for familiers sociale aktiviteter end deres økonomiske situation (Danmarks Statistik, 2021a). For eksempel steg andelen af børn og unge, som ikke har været på ferie inden for det seneste

år, fra 10 pct. i 2017 til 29 pct. i 2021. Denne udvikling beror ikke kun på økonomiske årsager, men også på covid-19-pandemien, som satte en midlertidig, men tydelig begrænsning på muligheden for at rejse og tage på ferie. Alligevel er relativ fattigdom og lav materiel velfærd i familierne vigtige indikatorer for økonomisk ulighed og risikoen for social eksklusion.

Opgørelser fra Danmarks Statistik viser, at antallet af relativt fattige personer i Danmark faldt fra 250.200 i 2019 til 241.700 personer i 2020, dvs. et fald på omtrent 8.000 personer (Danmarks Statistik, 2021b). Derudover viser en lignende analyse, at antallet af økonomisk sårbare¹ børn er faldet fra 2020 til 2021 (Danmarks Statistik, 2021c). Disse analyser tegner et positivt billede af den økonomiske situation for familier i Danmark de seneste 2-3 år, der ellers har stået i corona-pandemiens tegn.

Forskellige undersøgelser beregner fattigdom og lav indkomst på forskellige måder, og derfor er de ikke helt sammenlignelige. I denne undersøgelse anvender vi det *relative* fattigdomsmål til at give en indikation på andelen af økonomisk fattige børnefamilier i Danmark. På baggrund af registeroplysninger om familiernes disponible indkomst beregnes medianindkomsten, som er indkomsten for den familie, som er præcis i midten af indkomstfordelingen. På baggrund af denne indkomst afgrænser vi relativt fattige familier, som er familier med en disponibel indkomst, som er under halvt så stor som medianindkomsten. Indkomsterne er ækvivalerede, hvilket betyder, at vi tager højde for, at en stor kernefamilie ikke behøver den samme indkomst pr. familiemedlem som en lille familie med fx en enlig forsørger for at kunne opnå det samme velstandsniveau.² Da vi specifikt undersøger fattigdommen blandt familier med 3-19-årige børn, kan de tal, vi viser, ikke direkte sammenlignes med Danmarks Statistiks opgørelser over økonomisk fattige personer.

Figur 1.1.1 viser, at 4,9 pct. børn og unge levede i familier under fattigdomsgrænsen i 2020. Dette er en lidt højere andel end i 2016 og 2012, hvor andelen var henholdsvis 4,3 pct. og 4,1 pct. Andelen af økonomisk fattige er dog ikke så stor som i 2008, hvor den var 5,6 pct. Blandt børnefamilier ser vi med andre ord tegn på en lille stigning i den relative økonomiske fattigdom efter et fald mellem 2008 og 2012.

Når vi opdeler børnebefolkningen på en række baggrundskarakteristika, ser vi, at relativ fattigdom fordeler sig meget forskelligt (se figur 1.1.2). Opgjort på herkomst er relativ fattigdom hyppigere forekommende i familier med indvandrer- og efterkommerbaggrund, og andelen er steget de seneste 12 år, ligesom andelen af børn og unge med indvandrer- eller efterkommerbaggrund er steget i den danske befolkning generelt (se domæne 2). 22 pct. børn og unge i indvandrerfamilier levede i relativt fattige familier i 2008, mens 29 pct. gjorde det samme i 2020. En af årsagerne til stigningen i andelen af fattige familier med indvandrerbaggrund kan være indførelsen af integrationsydelsen³ i 2015, som er en lav ydelse, som primært gives til nytilkomne flygtninge, men der kan også være andre årsager.

Komparative studier af de nordiske lande finder en meget stor overforekomst af fattigdom blandt indvandrerbørn (Galloway et al., 2015), og en ny opgørelse fra Danmarks Statistik viser ligesom vores tal, at indvandrere og efterkommere oftere er repræsenterede blandt relativt fattige end personer med dansk oprindelse (Danmarks Statistik, 2021d). Årsagen til forskellen er især, at beskæftigelsesgraden blandt indvandrere og efterkommere er lavere, og at de indvandrere og efterkommere, der er i beskæftigelse, i gennemsnit har en lavere erhvervsindkomst.

Figur 1.1.2 viser desuden, at der opdelt på forældres beskæftigelsesgrundlag som forventet er en tydelig sammenhæng mellem arbejdsløshed og fattigdom. Børn og unge i familier, hvor moren eller faren ikke er i arbejde, oplever således oftere økonomisk fattigdom (27,6 pct.), end børn og unge i andre familier. Det er en stigning siden 2016, hvor andelen var 21,3 pct. Figur 1.1.2 viser også, at familier, der arbejder som selvstændige, er den gruppe af familier i arbejde, som oftest oplever fattigdom (10,9 pct. i 2020), mens lønmodtagerfamilier på grundniveau oftere oplever fattigdom (2,6 pct.) end familier, der har arbejde, der forudsætter færdigheder på højere serviceniveau (0,3 pct.).

Figur 1.1.2 viser desuden, at der opdelt på forældres beskæftigelsesgrundlag som forventet er en tydelig sammenhæng mellem arbejdsløshed og fattigdom. Børn og unge i familier, hvor moren eller faren ikke er i arbejde, oplever således oftere økonomisk fattigdom (27,6 pct.), end børn og unge i andre familier. Det er en stigning siden 2016, hvor andelen var 21,3 pct. Figur 1.1.2 viser også, at familier, der arbejder som selvstændige, er den gruppe af familier i arbejde, som oftest oplever fattigdom (10,9 pct. i 2020), mens lønmodtagerfamilier på grundniveau oftere oplever fattigdom (2,6 pct.) end familier, der har arbejde, der forudsætter færdigheder på højere serviceniveau (0,3 pct.).

FIG. 1.1.1: 3-19-årige, der bor i relativt fattige familier. 2008-2020. Procent

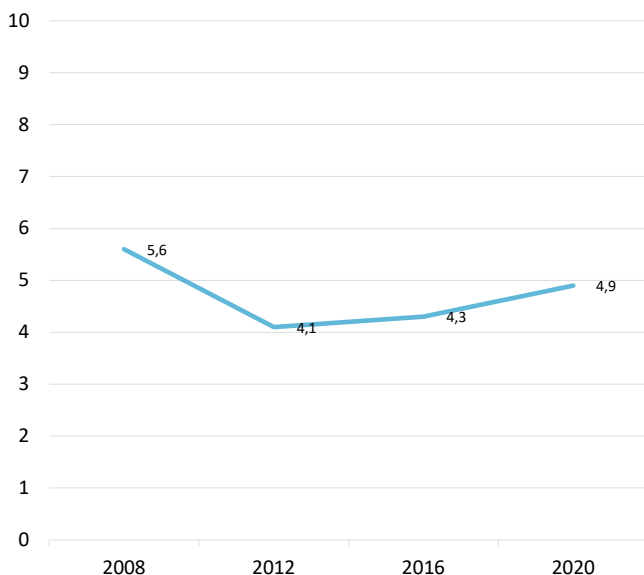
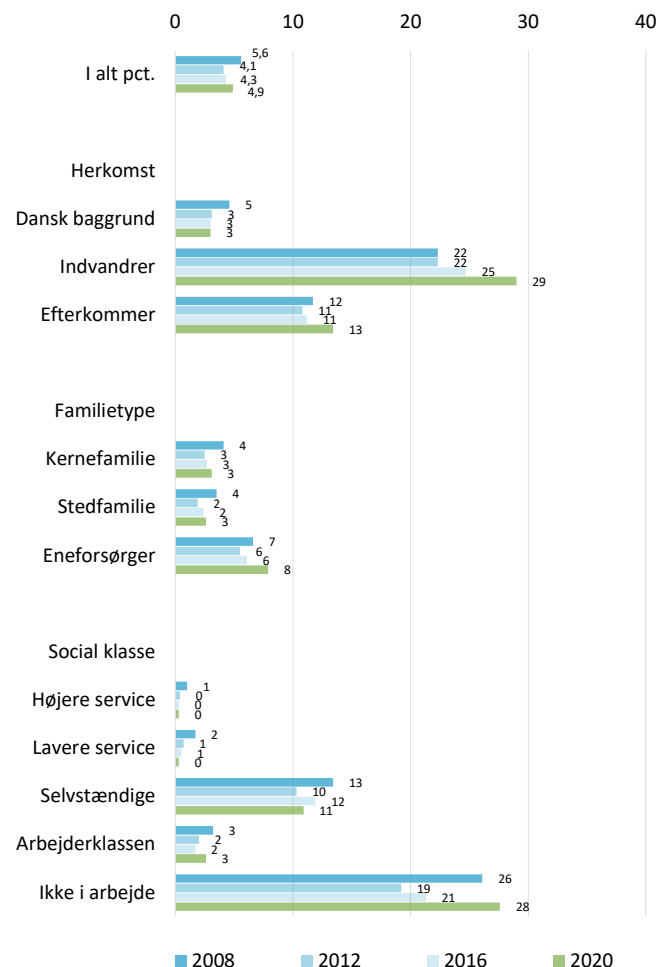

FIG. 1.1.2: 3-19-årige, der lever under fattigdomsgrænsen (50 %). 2008-2020. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

Endelig viser vores tal, at eneforsørgerfamilier oftere er relativt fattige end kernefamilier (7,9 pct. mod 3,1 pct.), og siden 2016 er andelen af fattige eneforsørgerfamilier steget fra 6,1 pct. til 7,9 pct.

3-ÅRS ØKONOMISK FATTIGDOM

Familier, der i ét år ligger under den relative fattigdomsgrænse, er ikke nødvendigvis under grænsen det næste år, fx hvis en forælder kommer i arbejde og får en højere indkomst. I figur 1.1.3 afgrænser vi de familier, som i 3 år i træk har ligget under den relative fattigdomsgrænse, og som dermed ikke blot midlertidigt har en lav indkomst. I disse familier kan der være en større sandsynlighed for, at barnet eller den unge må lide nogle afsavn, fordi den økonomiske sårbarhed i familien er vedvarende.

Figur 1.1.3 viser, at 3,9 pct. børn og unge levede i 3-års-fattige familier i 2016. Denne andel er stort set den samme i 2020, hvor andelen er 4 pct. Mens vi kan se en lille stigning i andelen, som er fattige i ét år fra 2016 til 2020 (figur 1.1.1), ser vi altså ingen stigning, når vi afgrænser til familier, som har ligget under den relative fattigdomsgrænse 3 år i træk. Det indikerer, at flere familier er skubbet over i 1-års-fattigdom i 2020 – en gruppe af familier, som ikke nødvendigvis vil være økonomisk fattige flere år i træk.

Figur 1.1.4 viser, at indvandrer- og efterkommerfamilier oftere er repræsenterede blandt familier, som har oplevet økonomisk fattigdom i 3 år i træk, end familier med dansk baggrund. Det gælder for 23,7 pct. af indvandrerfamilier, og andelen er steget

siden 2008, hvor 19,5 pct. indvandrerfamilier var 3-års-fattige. Hvis forældrene ikke er i arbejde, er der ligeledes større sandsynlighed for, at familien oplever 3-års økonomisk fattigdom (21,9 pct.), ligesom eneforsørgerfamilier oftere lever 3 år under fattigdomsgrænsen (5,9 pct.) sammenlignet med kernefamilier (2,3 pct.). Samlet set er det således de samme baggrundsfaktorer, der giver udslag, uanset om vi betragter 1-års-fattigdomsmålet eller 3-års-fattigdomsmålet.

KOMPONENT 2: ARBEJDSLØSHED

En opvækst i en familie med langvarig arbejdsløshed kan have negative konsekvenser for børn, både på kort og langt sigt. Det skyldes bl.a., at familiens økonomiske råderum er begrænset, men også, fordi forældrene kan have en række vanskeligheder (enten psykiske eller fysiske), som har vanskeliggjort muligheden for at få et arbejde – eller som er blevet åbenbare som følge

FIG. 1.1.3: 3-19-årige, der bor i relativt fattige familier 3 år i træk. 2008-2020. Procent

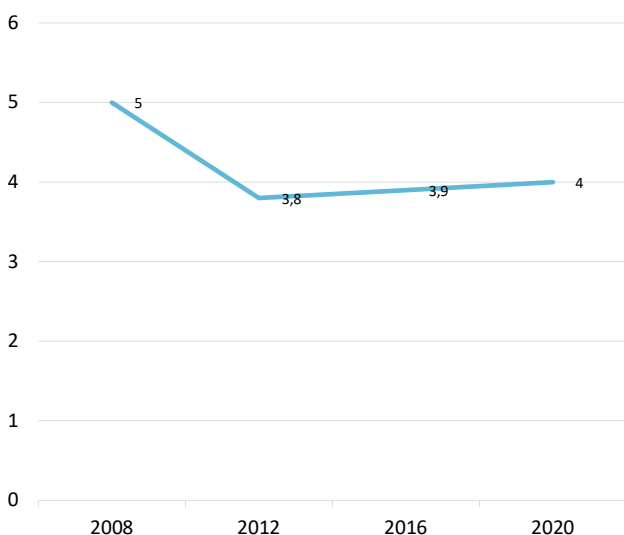
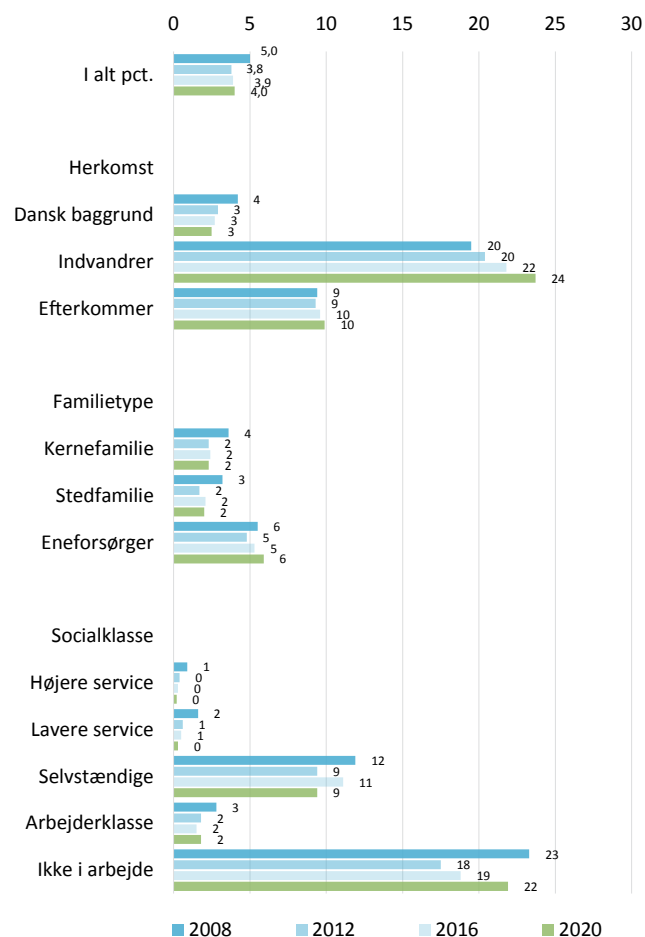

FIG. 1.1.4: 3-19-årige, der lever under fattigdomsgrænsen (50%) 3 år i træk. 2008-2020. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

af arbejdsløshedssituationen (Ejrnæs, Larsen & Müller, 2015). Hvis begge forældre eller forsørgeren i eneforsørgerfamilier skal leve af dagpenge eller kontanthjælp, kan det være svært at opretholde aktiviteter og et forbrug på et niveau, der er sammenligneligt med andre børnefamilier. Det kan fx være, at det er svært at få råd til at holde store fødselsdage eller at tage på ferie, og familien kan blive hårdt ramt, når der skal afholdes store enkeltudgifter til tandlæge eller briller. Langvarig arbejdsløshed kan på den ene side øge risikoen for sociale problemer hos forældrene, men sociale problemer i sig selv kan også have forårsaget arbejdsløsheden. Disse problemer kan gøre det mere vanskeligt at håndtere forælderrollen, og derfor inddrager vi arbejdsløshed som en komponent, der kan bidrage til at belyse omfanget af materiel velfærd blandt børn og unge i Danmark.

Via registerdata lokaliserer vi de familier, hvor begge forældre eller hvor eneforsørgeren i husstanden i over halvdelen af året ikke er i arbejde. Dette er familier, som både midlertidigt står uden for beskæftigelsessystemet, men også familier, hvor forældrene ikke har været i arbejde i en længere årrække.

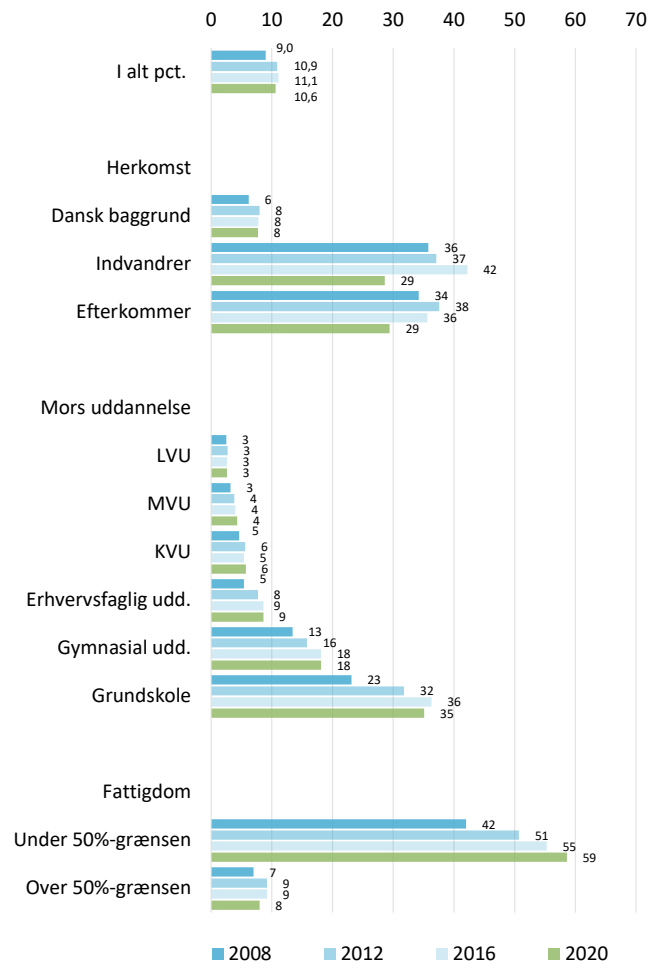
Omfanget af familier uden én beskæftiget voksen er vist i figur 1.2.1, særskilt for de unges etniske baggrund, mors uddannelsesniveau og fattigdom. 10,6 pct. børn og unge bor i familier, hvor de primære forsørgere ikke er i beskæftigelse i 2020. Dette er en lidt lavere andel end i 2016 (11,1 pct.). Dog var andelen endnu lavere i 2008, hvor 9 pct. børn og unge boede i familier uden arbejdende forældre.

Når vi opdeler familierne efter herkomst, kan vi se et betragteligt fald mellem 2016 og 2020 i andelen af indvandrerfamilier, hvor de primære forsørgere ikke er i arbejde (fra 42,2 pct. til 28,6 pct.). Flere familier med indvandrerbaggrund er altså i dag en del af beskæftigelsessystemet end tidligere. Vi ser samme udvikling for efterkommerfamilier, dog mindre markant. Disse udviklingstræk

harmonerer med andre nye udgivelser, som viser, at beskæftigelsen for især ikke-vestlige indvandrere slår ny rekord i Danmark. Nye analyser fra Arbejderbevægelsens Erhvervsråd viser fx, at der siden 2016 har været en markant fremgang i antallet af beskæftigede ikke-vestlige indvandrere i Danmark (Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, 2022a; 2022b). Analyserne viser, at mange ikke-vestlige indvandrere har fundet job inden for sundhed og rengøring, men der har også været en stigning i mange andre brancher. Opgørelser fra Udlændinge- og Integrationsministeriet viser desuden, at den markante stigning i beskæftigelsen er sket for både mænd og for kvinder. Dog er der fortsat en markant underbeskæftigelse blandt kvinder med oprindelse i de såkaldte MENAPT-lande⁴ (Udlændinge- og Integrationsministeriet, 2022).

Figur 1.2.1 viser også, at der i 2020 sammenlignet med tidligere er et større sammenfald mellem familier uden en beskæftiget voksen

FIG. 1.2.1: 3-19-årige børn og unge i familier uden én beskæftiget voksen. 2008-2020. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

og mødre i familierne, der har grundskole som højeste gennemførte uddannelse. I 2008 var det 23 pct. familier med en mor med grundskoleuddannelse, som var uden beskæftigelse. Denne andel er 35 pct. i 2020. Forandringen skal ses i lyset af, at flere mødre i dag har en videregående uddannelse end tidligere, og færre har en grundskoleuddannelse som højeste uddannelse (se tabel 1.3.1). Det betyder, at mødre med blot grundskoleuddannelse udgør en mindre gruppe i dag end tidligere, og det er sandsynligt, at denne gruppe udgør en mere socialt udsat gruppe end tidligere, som har større vanskeligheder ved at få et job (Ottosen & Winther, 2018).

Ligeledes viser figur 1.2.1, at mens 42 pct. af de økonomisk fattige familier var uden beskæftigelse i 2008, gælder dette i 2020 for 59 pct. af de fattige familier. Der er således tegn på, at de økonomisk udsatte børnefamilier i stigende grad er familier, hvor forsørgerne heller ikke er i beskæftigelse.

KOMPONENT 3: MATERIELLE AFSAVN

BØRN MED LAV VELSTAND I FAMILIEN

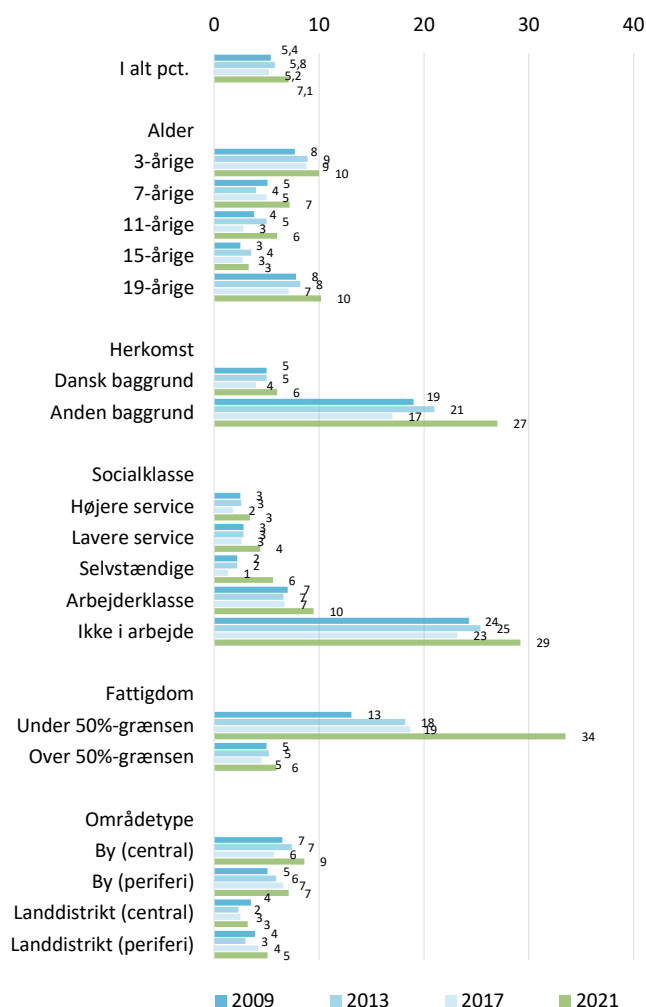
Det relative fattigdomsmål afgrænser en gruppe af børnefamilier med lave indkomster, men det måler ikke nødvendigvis konsekvenserne af fattigdom i form af faktiske materielle afsavn. Derfor undersøger vi under denne komponent, i hvilken grad de familier, som lever under fattigdomsgrænsen, oplever materielle afsavn på områder, der er centrale for børns levevilkår.

Det er vanskeligt at trække en grænse for, hvornår man lider materielle afsavn. Ligesom den relative fattigdomsgrænse er defineret i relation til indkomsten blandt alle husstande i Danmark, tager mål for materielle afsavn udgangspunkt i, hvad der er almindeligt udbredte goder i samfundet, og hvad der udgør almindelige levevilkår for den brede del af befolkningen (Benjaminsen, Enemark & Birkelund, 2016: s. 39).

I *Børn og unge i Danmark* har vi anvendt en afsavnsindikator, der inddrager forskellige basale og alment udbredte goder. Indikatoren er en let tilpasset version af et afsavns mål, der indgår i WHO's internationale forskningsprojekt, Skolebørnsundersøgelsen (*Health Behaviour in School-aged Children*) (Rasmussen, Pedersen & Due, 2015). Forældrene til 3- og 7-årige samt de 11-19-årige spørges, om de har følgende goder:

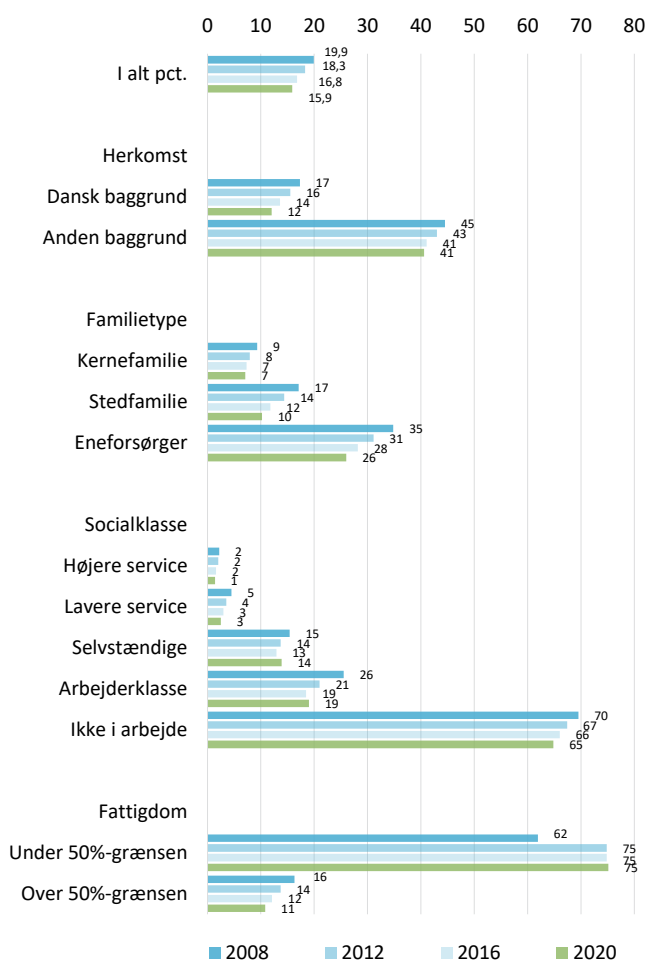
- Et badeværelse i husstanden
- Internet
- Computer/tablet
- En bil
- Et værelse, der er barnets eget
- Familien har været på mindst en lille uges ferie det seneste år.

FIG. 1.3.1: 3-19-årige børn og unge i familier med lav velstand. 2009-2021. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

Samlet set er andelen af børnefamilier uden erhvervskompetencegivende uddannelse faldet fra 19,9 pct. til 15,9 pct. fra 2008 til 2020. Der er et stort sammenfald mellem fravær af erhvervskompetencegivende uddannelse og økonomisk fattigdom. Således er det 75 pct. af familier uden erhvervskompetencegivende uddannelse, som lever under fattigdomsgrænsen. Selvom vi over de senere år har set et fald i gruppen af voksne uden erhvervskompetencegivende uddannelse (fra ca. 20 pct. til 16 pct.), er der altså stadig en gruppe af børn og unge i familier uden kompetencegivende uddannelse, som også vokser op med relativt få økonomiske ressourcer. Der er med andre ord et stort sammenfald mellem få økonomiske ressourcer og få uddannelsesmæssige ressourcer.

FIG. 1.3.2: 3-19-årige børn og unge i familier uden forældre med erhvervskompetencegivende uddannelse. 2008-2020. Udvalgte baggrundsforhold. Procent.

7-19-ÅRIGE, DER IKKE HAR ET STILLE STED AT LAVET LEKTIER

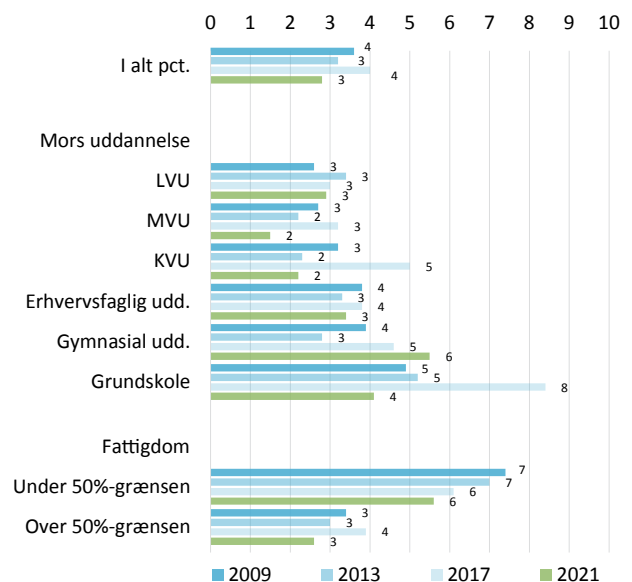
At have et stille sted at lave sine lektier er en forudsætning for, at man kan fordybe sig og være forberedt til timerne i skolen. Vi har derfor spurgt til, om der i hjemmet er et stille sted, hvor der er plads til at være koncentreret om skolearbejdet. Spørgsmålet er inspireret af PISA-undersøgelserne, et internationalt forskningsprojekt, som undersøger skolebørns færdigheder (OECD, 2004).

Figur 1.3.3 viser, at det er de færreste 7-19-årige (3 pct.), som ikke har et stille sted at læse lektier i 2021, og andelen har ligget stabilt over de seneste 12 år. Flere børn og unge fra familier, hvor mor ikke har anden uddannelse end grundskole, har ikke et stille sted at læse lektier (8 pct.), sammenlignet med familier, hvor mor har en lang videregående uddannelse (LVU) (3 pct.). Selvom der således er nogle forskelle mellem familierne, har langt den største del af de unge dog et stille sted at læse lektier i hjemmet.

BØGER I HJEMMET

Forskningen viser ret entydigt, at der eksisterer social ulighed i børn og unges faglige niveau i skolen målt ved fx læsning eller matematik (Eriksson et al., 2021; OECD, 2019; Sirin, 2005). En af årsagerne til den sociale ulighed er, at familier med forskellig socio-økonomisk baggrund ikke investerer lige meget i aktiviteter, der kan fremme børn og unges faglige niveau i skolen.

FIG. 1.3.3: 7-19-årige børn og unge, der ikke har et stille sted at læse lektier i hjemmet. 2009-2021. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

I mange forskningsbaserede undersøgelser af såkaldt kulturel kapital i hjemmet har man spurgt til omfanget af bøger i hjemmet, fordi tilstedeværelsen af mange bøger har vist sig at være en god og målbar indikator på forældre, der investerer i børnenes udvikling og dannelse på mange planer (Hjorth-Trolle & Breinholt, 2017). De seneste 5-10 år har e-bøger og lydbøger til dels erstattet bøger på reolen i hjemmet, men mange familier holder stadig fast i de fysiske bøger. Dog kan den teknologiske udvikling betyde, at vi ikke helt ser de samme sammenhænge som før.

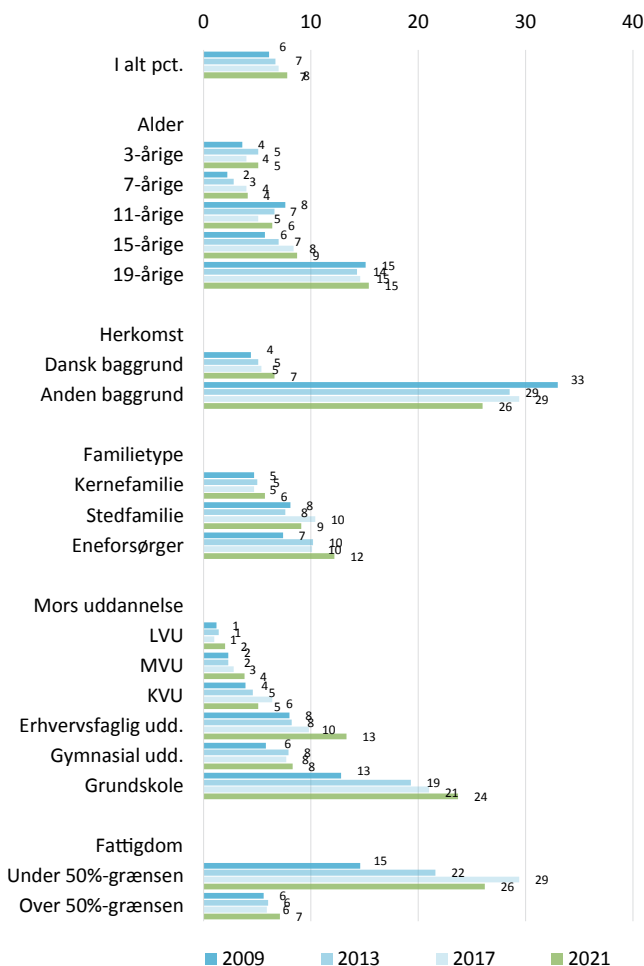
I figur 1.3.4 er antallet af bøger i hjemmet fordelt efter uddannelsesniveau hos mor i familien. Vi koncentrerer os om de familier, som rapporterer om få bøger i hjemmet (max 10 bøger). Det afgrænser nogle familier, hvor det er sandsynligt, at den kulturelle kapital i familien ikke er særligt høj. 8 pct. af alle børn og unge i

2021 har 10 eller færre bøger i hjemmet. Det er en andel, der har været nogenlunde konstant over de sidste 12 år.

Vi kan se en tydelig sammenhæng mellem morens uddannelsesniveau og sandsynligheden for at have få bøger i hjemmet. Blandt familier, hvor moren højst har grundskoleuddannelse, har 24 pct. færre end 10 bøger i hjemmet. I familier, hvor mor har lang videregående uddannelse (LVU), er andelen blot 2 pct. Markante forskelle er også tydelige, dels mellem familier med dansk baggrund og anden baggrund (7 pct. vs 26 pct.), dels mellem økonomisk fattige (26 pct.) og ikke-fattige familier (7 pct.).

Der er en tendens til, at økonomisk fattige familier og familier med lavt uddannelsesniveau oftere har få bøger i hjemmet i 2021 i forhold til tidligere. Således var andelen af økonomisk fattige familier med få bøger i hjemmet 15 pct. i 2009 og 26 pct. i 2021, og andelen med få bøger i familier, hvor moren højst har en grundskoleuddannelse, er steget fra 13 pct. til 24 pct. Ud over at der er en tydelig social forskel i antallet af bøger i hjemmet, er der således tegn på, at den sociale forskel er blevet større over tid.

FIG. 1.3.4: 3-19-årige børn og unge med 10 eller færre bøger i hjemmet. 2009-2021. Udvalgte baggrundsforhold. Procent

FAMILIER, DER HAR FÅ ELLER MEGET FÅ PENGE SAMMENLIGNET MED ANDRE

Det relative indkomstfattigdomsmål giver et objektivt mål for familier, der har få økonomiske ressourcer i forhold til andre familier, men målet siger ikke nødvendigvis noget om børns og unges oplevelse af deres families økonomiske situation sammenlignet med andre familier. I undersøgelsen blev respondenterne spurgt: "Sammenlignet med andre familier, der hvor du bor, synes du så, at din familie har: virkelig mange penge, rimelig mange penge, hverken mange eller få penge, få penge, meget få penge?".

I 2021 oplever 5 pct. forældre og unge, at deres familie har få eller meget få penge sammenlignet med andre familier (se figur 1.3.5). Tendensen er tydeligere for unge med anden baggrund end

dansk, hvor 13 pct. oplever, at de har få eller meget få penge i forhold til andre. Hver fjerde barn og ung i familier, hvor forældrene ikke er i arbejde, oplever, at de har få penge. Uanset om vi ser på objektive mål eller subjektive vurderinger, viser resultaterne således, at særligt familier med anden baggrund end dansk, eller hvor ingen voksne er i beskæftigelse, er i større risiko for at have få økonomiske midler.

Mens vi i de forskellige kapitler i *Børn og unge i Danmark* anvender relativ økonomisk fattigdom som en baggrundsfaktor til at belyse, om børn og unge i fattige familier oplever større tegn på mistrivsel end andre (se fx domæne 8), er det relevant at belyse, om *oplevelsen* af at have få økonomiske ressourcer er en risikofaktor for mistrivsel. Figur 1.3.6 viser sammenhænge mellem oplevede få økonomiske ressourcer og børns og unges trivsel i skolen, deres faglige niveau, deres sportsdeltagelse og deres selvvalgte helbred. Disse indikatorer er valgt for at give et samlet billede af børns og unges trivsel på forskellige livsområder.

Figur 1.3.6 viser, at børn og unge, der oplever, at familien har få penge, oftere er kede af det i skolen (43 pct.), end dem, der har flere penge (23-26 pct.). Disse børn og unge oplever desuden i højere grad, at deres faglige niveau ikke er højt (32 pct.), de deltager sjældnere i foreningssport mindst en gang om ugen (59 pct.), og de oplever oftere, at de ikke har et godt helbred (27 pct.). På centrale trivselsfaktorer i og uden for skolen er der således tegn

på, at børn og unge fra familier med få økonomiske ressourcer er dårligere stillet end børn og unge med flere penge.

OPSUMMERING OG KONKLUSION

I dette kapitel har vi belyst børnefamiliers materielle velfærd i Danmark. Det har vi gjort ved at beskrive andelen af børn og unge, som lever i relativt fattige familier, beskæftigelsessituationen i familierne samt familiernes materielle velfærd, kulturelle kapital og selvoplevede økonomi.

Andelen af børnefamilier under den relative fattigdomsgrænse faldt mellem 2008 til 2016, men er steget en smule mellem 2016 og 2020. Kapitlet viser, at børn og unge med indvandrerbaggrund i højere grad lever i økonomisk fattige familier nu end tidligere. Samme tendens, dog knapt så markant, ser vi for børn og unge med efterkommerbaggrund. Det er således et vigtigt opmærksomhedspunkt i fremtiden, om denne udvikling kan imødegås. Kapitlet viser imidlertid også, at beskæftigelsesgraden for familier med indvandrerbaggrund er steget markant over de seneste år. Det tyder således ikke på, at den økonomiske fattigdom skyldes, at familierne ikke er i arbejde, men i højere grad, at deres erhvervsindkomst er lavere.

Analysen viser desuden, at der er en større andel børnefamilier under fattigdomsgrænsen, som er kendetegnet ved, at ingen voksne er i beskæftigelse eller ikke har nogen erhvervskompetencegivende uddannelse. Disse tendenser skal ses i lyset af, at stadig flere børnefamilier har forældre med videregående

FIG. 1.3.5: 3-19-årige børn og unge med få eller meget få penge sammenlignet med andre. 2021. Procent

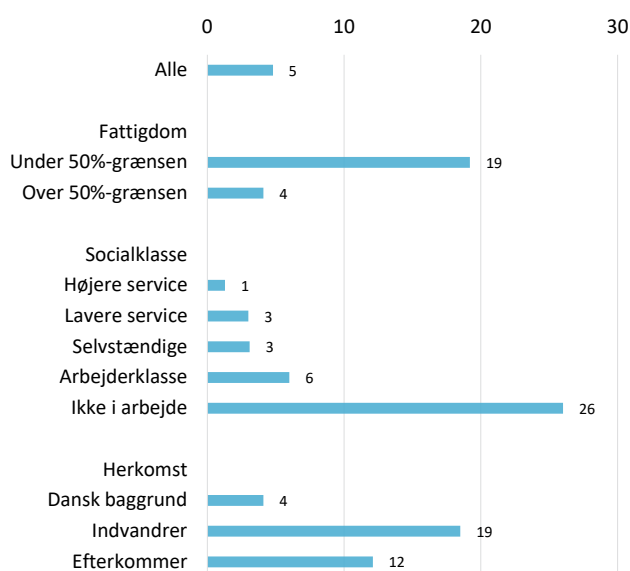
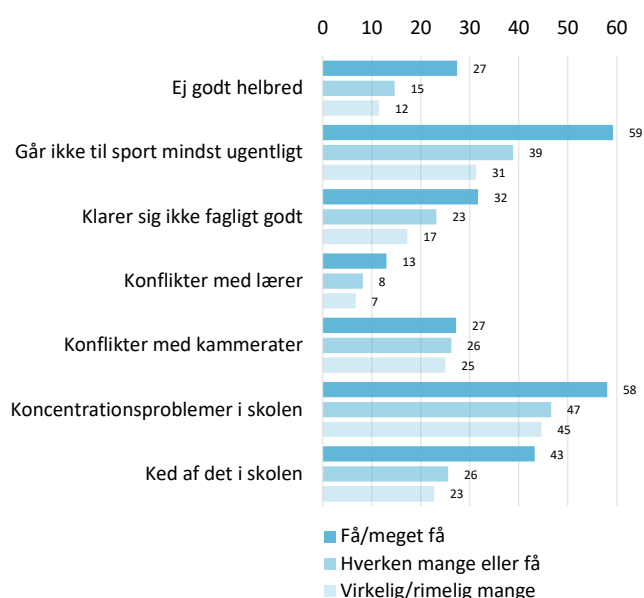

FIG. 1.3.6: Sammenhængen mellem oplevet økonomi og børns og unges trivsel, motionsvaner og helbred. 2021. Procent

uddannelse, og færre børn og unge har i dag forældre uden en erhvervskompetencegivende uddannelse. Der er således samlet set sket en styrkelse af de uddannelsesmæssige ressourcer i familierne, men der er en gruppe af familier, som ikke har taget del i denne udvikling, og som ser ud til at være særligt udsatte.

Få andele børn og unge lever i familier med lav velstand. Dog viser afsavnsmålet nogle tydelige sociale forskelle, og børn og unge med anden baggrund end dansk lever relativt oftere i en familie med lav velstand. Når vi måler på antallet af bøger i hjemmet, er der stor forskel på familiernes kulturelle ressourcer: Familier med lang videregående uddannelse har markant flere kulturelle ressourcer, som børnene og de unge kan trække på for bl.a. at stimulere deres læsefærdigheder.

Kapitlet viser endelig, at børn og unge, der oplever, at familien har få penge, oftere end andre oplever mistrivsel i skolen og lavere fagligt niveau, ligesom de sjældnere går til sport i en klub eller forening. Det indikerer, at børn og unge i økonomisk sårbare familier er i risiko for at falde bagud i skolen og ikke at være lige så godt integreret i foreningslivet som andre børn og unge.

DANMARK I INTERNATIONALT PERSPEKTIV

EU's statistikorganisation Eurostat indsamler løbende oplysninger om fattigdom og materiel velfærd i EU, hvilket gør det muligt at indikere, hvordan Danmark placerer sig sammenlignet med andre EU-medlemslande. Resultaterne er senest publiceret i en online-artikel *Being young in Europe today* (Eurostat, 2020).

I Danmark er der færre børnefamilier, som lever i relativ fattigdom, sammenlignet med de fleste andre EU-lande. Danmark er således blandt de tre lande i EU med de laveste andele relativt fattige børnefamilier, kun overgået af Tjekkiet og Slovenien.

Eurostats mål for alvorlige materielle afsavn (*severe material deprivation*) indeholder bl.a. indikatorer for, om familien ikke har haft råd til at betale regninger til tiden, om familien af økonomiske grunde ikke har kunnet varme boligen tilstrækkeligt op, eller om familien ikke har kunnet betale uforudsete udgifter. Danmark ligger på en 12. plads på dette mål, dvs. at der er 11 lande i EU, hvor familier lider færre materielle afsavn end i Danmark, bl.a. Sverige, Holland, Finland og Tyskland. Selvom Danmark således ikke ligger i toppen af lande med lav grad af alvorlige materielle afsavn, er det dog kun 4 pct. af børnefamilierne i Danmark, som oplever alvorlige materielle afsavn.

Samlet set indikerer Eurostats data, at Danmark klarer sig godt i et internationalt perspektiv, men at der er potentiale for at højne den materielle velfærd og at reducere andelen af børnefamilier, som oplever alvorlige materielle afsavn.

LITTERATUR

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2022a). *Beskæftigelsen for ikke-vestlige indvandrere slår ny rekord*. København: Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2022b). *Ikke-vestlige indvandrere strømmer i job*. København: Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.

Benjaminsen, L., M.H. Enemark & J.F. Birkelund (2016). *Fattigdom og afsavn: Om materielle og sociale afsavn blandt økonomisk fattige og ikke-fattige*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 16:05.

Danmarks Statistik (2021a). *COVID-19s effekt på måling af indkomstulighed og fattigdom*. København: Danmarks Statistik.

Danmarks Statistik (2021b). "8.000 færre relativt fattige i 2020 end i 2019". *Nyt fra Danmarks Statistik*, nr. 424.

Danmarks Statistik (2021c). "Markant fald i antallet af økonomisk sårbare børn". *Nyt fra Danmarks Statistik*, nr. 446.

- Danmarks Statistik (2021d). *Indvandrere i Danmark 2021*. København: Danmarks Statistik.
- Danmarks Statistik (2022). *FAMA EKIVADISP*. <https://www.dst.dk/da/Statistik/dokumentation/Times/familieindkomst/fama-ekvivadisp>
- Ejrnæs, M., J.E. Larsen & M. Müller (2015). "Copingstrategier og arbejdsløshed". In: Müller, M., M.A. Hussain, J.E. Larsen, H. Hansen, F.K. Hansen & M. Ejrnæs: *Fattigdom, afsavn og coping* (pp. 153-180). København: Hans Reitzels Forlag.
- Eriksson, K., J. Lindvall, O. Helenius & A. Ryve (2021). "Socio-economic status as a multidimensional predictor of student achievement in 77 societies". *Frontiers in Education*, 1-10.
- Eurostat (2020). "Being young in Europe today". https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Being_young_in_Europe_today
- Formandskabet for De Økonomiske Råd (2022). *Dansk økonomi, efterår 2022*. Horsens: De Økonomiske Råd.
- Galloway, T.A., B. Gustafsson, P.J. Pedersen & T. Österberg (2015). "Immigrant child poverty – the Achilles heel of the Scandinavian welfare state". In: Garner, T.I. & K.S. Short (Eds.): *Measurement of poverty, deprivation, and economic mobility* (pp. 185-220). Bingley: Emerald Publishing.
- Hjorth-Trolle, A. & A. Breinholt (2017). "Forældreinvesteringer og social ulighed". In: Ploug, N. (Ed.): *Social arv og social ulighed* (pp. 45-68). København: Hans Reitzels Forlag.
- Institut for Menneskerettigheder (2018). *Familier på integrationsydelse: En analyse af økonomi, afsavn og social eksklusion i et menneskeretligt perspektiv*. København: Institut for Menneskerettigheder.
- Lesner, R.V. (2018). "The long-term effect of childhood poverty". *Journal of Population Economics*, 31(3), 969-1004.
- OECD (2004). *Learning for tomorrow's world: First results from PISA 2003*. Paris: OECD Publishing.
- OECD (2019). *PISA 2018 results (Volume II): Where all students can succeed*. Paris: OECD Publishing.
- Ottosen, M.H. & K. Winther (2018). "Udvikling i børnevelfærd 1986-2018". In: Ottosen, M.H., A.G. Andreasen, K.M. Dahl, A.-D. Hestbæk, M. Lausten & S.L.B. Rayce (2018). *Børn og unge i Danmark: Velfærd og trivsel 2018*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Rasmussen, M., T.P. Pedersen & P. Due (Eds.) (2015). *Skolebørnsundersøgelsen 2014*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Sievertsen, H.H. & C.J.d. Montgomery (2015). *Børn i lavindkomstfamilier*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 15:22.
- Sirin, S.R. (2005). "Socioeconomic status and academic achievement: A meta-analytic review of research". *Review of Educational Research*, 75(3), 417-453.
- Thomsen, J.-P., K.S. Kohl, M.M. Jæger, S. Henze-Pedersen, K. Karmsteen & J.L. Hansen (2019). *Læringsmiljøer i danske familier: En kortlægning af de forskellige læringsmiljøer i småbørnsfamilier*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Udlændinge- og Integrationsministeriet (2022). *Markant stigning i beskæftigelsen for ikke-vestlige indvandrere og efterkommere*. København: Udlændinge- og Integrationsministeriet.

-
- 1 Økonomisk sårbarhed er målt på baggrund af personers subjektive opfattelse af deres egen økonomiske situation, fx om husstanden har svært ved at få pengene til at slå til, eller om husstanden har været bagud med betalingen af regninger.
 - 2 Vi anvender variablen FAMA EKIVADISP, som angiver den ækvivalerede disponible indkomst for familien. Se Danmarks Statistik (2022) for en detaljeret beskrivelse af ækvivaleringen.
 - 3 Integrationsydelsen er en lav overførselsindkomst (omtrent på niveau med SU-stipendiet), der gives til indvandrere og øvrige indbyggere, der har opholdt sig i Danmark i mindre end 7 ud af de seneste 8 år (Institut for Menneskerettigheder, 2018).
 - 4 MENAPT-landene er en samlebetegnelse for lande i Mellemøsten og Nordafrika samt Pakistan og Tyrkiet.
-

Mai Heide Ottosen

DOMÆNE 2

GLOBALISERING, BOLIGFORHOLD OG LOKALOMRÅDET

PRÆSENTATION AF DOMÆNET OG DE UDVALGTE KOMPONENTER

Dette kapitel har fokus på både det lokale og det globale. På den ene side udgør det nære miljø – boligen og lokalområdet – den fysiske ramme om børns og unges hverdagsliv og har betydning for børns velfærd her og nu. Forholdene i boligen bidrager direkte til at beskrive børns levestandard, fx om de har tilstrækkeligt med plads omkring sig, og om deres bolig er sund at leve i. På samme vis spiller kvaliteten ved det lokalområde, som børn bor i, en rolle for, hvordan de kan udfolde sig og for deres oplevelse af tryghed.

På den anden side påvirker de globale processer også nogle børns liv – direkte eller mere indirekte. Gennem de sidste årtier har sammensætningen af børnepopulationen ændret sig på grund af indvandring til Danmark. I nogle tilfælde er det børn selv, der indvandrer, men typisk er det deres forældre, som er kommet hertil som migranter eller flygtninge.

Dette kapitel beskæftiger sig således med de fysiske rammer om børns og unges liv. Den første del af kapitlet leverer en generel

beskrivelse af, hvordan børnebefolkningen ændrer sig som følge af globaliseringen. Det er Danmarks Statistiks befolkningsdata, der danner grundlag for gennemgangen. Dernæst belyser vi ud fra de indsamlede data til denne undersøgelse, hvordan de fysiske rammer i hverdagen ser ud for børn og unge, som er bosat i Danmark. Vi opererer med to komponenter. Den første komponent vedrører indikatorer, der beskriver børns boligforhold og -standard, mens den anden komponent inddrager indikatorer, som belyser det lokalområde, børn og unge lever i.

KOMPONENT 0: GLOBALISERING

SAMMENSÆTNINGEN AF BØRN, SOM ER DANSKE, INDVANDRERE OG EFTERKOMMERE

De allerfleste børn i Danmark er af dansk oprindelse. Det betyder ifølge Danmarks Statistik, at mindst en af deres forældre er dansk statsborger og er født i Danmark. Men som følge af indvandring har børnepopulationen gennem de sidste ca. 30 år fået en gradvis mere mangfoldig sammensætning. Per 1. januar 2022 var der i alt 176.668 0-19-årige børn og unge i Danmark med indvander- eller efterkommerbaggrund. Det svarer til knap 14 pct. af

KOMPONENTER	INDIKATORER
Komponent 1: Familiens boligforhold og boligstandard	3-19-åriges familier, som bor til leje 3-19-årige, der lever i overbefolkede boliger 3-, 7-, 15- og 19-årige, der lever med boliggener
Komponent 2: Lokalrådets karakter	3-19-årige, der lever i forskellige områder i Danmark 11-19-årige, der oplever, at lokalområdet rummer tilbud Geografisk udsathed: Kommuner opdelt efter det relative omfang af socialt udsatte børn og unge

den samlede danske børnepopulation. I 1980 var den tilsvarende andel 2 pct. (figur 2.0.1)

Blandt de 0-19-årige, som ikke har dansk oprindelse, er flertallet, 70 pct., efterkommere, dvs. at de er født i Danmark af forældre, der typisk er indvandret her til landet¹, mens 30 pct. i aldersgruppen selv er indvandret hertil, dvs. at de er født i udlandet af forældre med udenlandsk statsborgerskab. Som det fremgår af figur 2.0.2 om børnebefolkningssammensætningen, er andelen af efterkommere stor og stabil blandt de yngre børn, men særligt fra den sene teenagealder fylder andelen af indvandrere mere, og i 19-årsalderen er grupperne af indvandrere og efterkommere stort set lige store. Omkring halvdelen af de 15-19-årige, der indvandrede til Danmark i 2021, fik ophold på grundlag af et uddannelses- eller studieforløb, og de fleste var borgere i et land i EU/EØS (Statistikbanken: VAN66KA).²

De indvandrer- og efterkommerbørn, som lever i Danmark, hidrører fra næsten 200 forskellige lande. Der er derfor tale om en meget sammensat gruppe. Figur 2.0.3 viser fordelingen efter de 10 største oprindelseslande, de 0-19-årige stammer fra. Disse 10 lande omfatter 52 pct. af alle i børnepopulationen, der har en baggrund som indvandrere eller efterkommere. Den suverænt største gruppe har i en årrække været børn og unge med tyrkisk oprindelse, men fra optællingstidspunktet i 2018 udgjorde børn fra Syrien, der ellers tidligere har hørt til blandt de mindre indvandrerlande, nu den største gruppe. Den markante udvikling

skal ses på baggrund af borgerkrigen i Syrien, som førte til, at mange indbyggere flygtede, herunder til Danmark. Efter Syrien og Tyrkiet følger på et noget lavere niveau børn og unge, der har oprindelse i Irak, Polen, Rumænien, Somalia, Libanon, Afghanistan, Pakistan og Bosnien-Hercegovina. Blandt disse 10 største indvandrergrupper kommer de fleste fra ikke-vestlige lande.³ Blandt alle indvandrere og efterkommere i aldersgruppen, som er bosat i Danmark, hidrører 75 pct. fra ikke-vestlige lande, mens de resterende 25 pct. er fra vestlige lande.

Fordelingen af indvandrere og efterkommere varierer oprindelseslandene imellem og skal ses i sammenhæng med, hvor lang tid grupperne har opholdt sig i Danmark. Børn og unge fra Tyrkiet, Libanon, Pakistan og Bosnien-Hercegovina (ex-Jugoslavien), hvor det store flertal af de 0-19-årige er efterkommere, hører til de gamle indvandrergrupper, som har opholdt sig i Danmark gennem en længere årrække. Andre, fx syrere og afghanere, er inden for den senere årrække kommet til Danmark som flygtninge på grund af uroligheder i deres hjemlande. Her har børnene hyppigere selvstændig status som indvandrere.

Set i forhold til personer af dansk oprindelse har andelen af 0-19-årige, der er indvandrere eller efterkommere, været svagt stigende siden starten af 00'erne. Udviklingstendenserne går gennemgående i retning af, at der over tid bliver gradvist færre børn og unge, som selv indvandrer til landet, og gradvist flere, der fødes her i landet som efterkommere. Blandt 0-19-årige ind-

FIG. 2.0.1: Udviklingen i andelen af 0-19-årige, der er indvandrere og efterkommere, 1980-2022. Procent

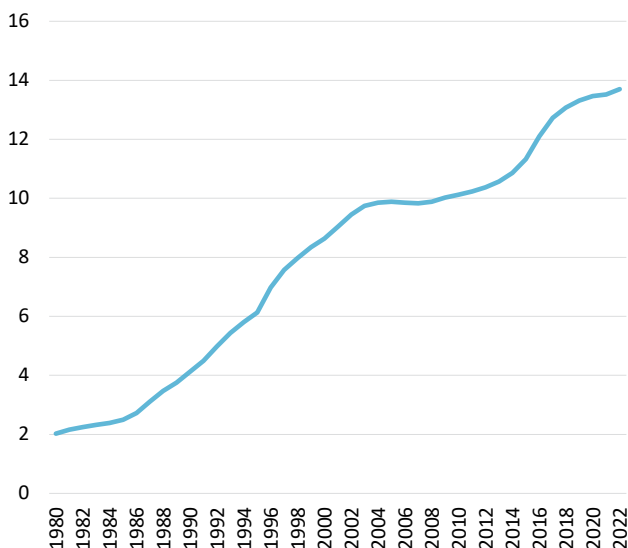
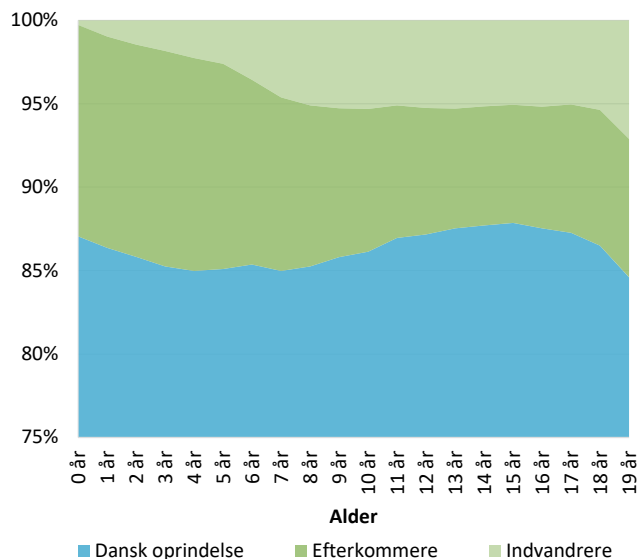

FIG. 2.0.2: Børnepopulationen 0-19 år, opdelt efter dansk oprindelse, efterkommere og indvandrere. 2022. Procent

vandrere og efterkommere er det således især efterkommere fra ikke-vestlige lande, der udgør den største gruppe (55 pct.).

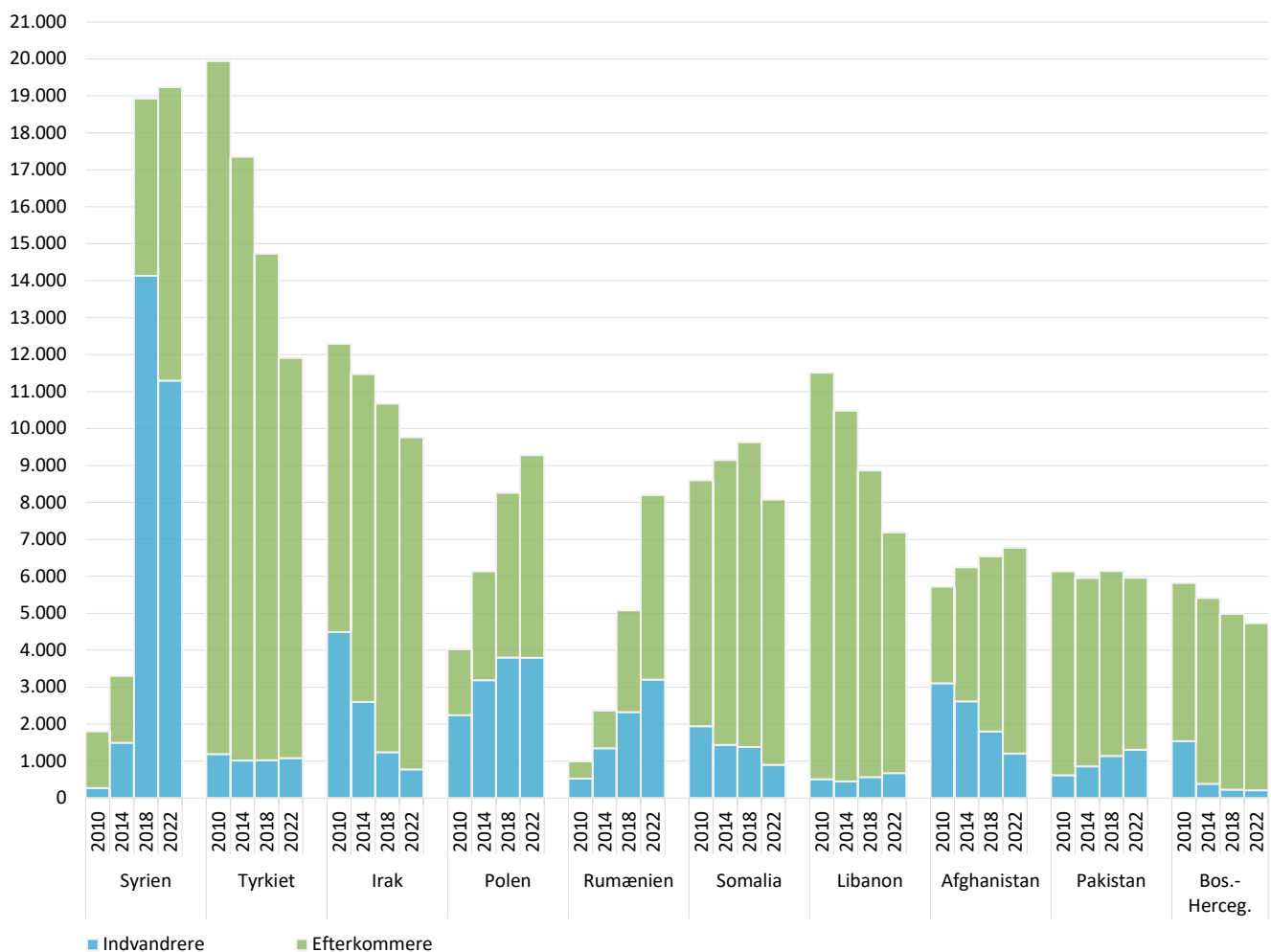
For udviklingen i børn og unge med oprindelse i Tyrkiet tegner et særligt billede sig. Her er antallet af 0-19-årige faldet betydeligt over en kort årrække. Det kan være et resultat af stramningerne på udlændingeområdet, bl.a. den såkaldte 24-års-regel, som indebærer, at et par skal være fyldt 24 år for at kunne familiesammenføre en ægtefælle til Danmark. Det kan bidrage til, at børnefødslerne bliver udskudt, eller at der bliver født færre børn. Ifølge Danmarks Statistik (2021) er de ikke-vestlige indvandreres samlede fertilitet faldet betydeligt gennem de seneste tre årtier. I 1990 var den samlede fertilitet for ikke-vestlige indvandrere således 3,3 mod 1,8 i 2020. Det svarer til et fald på 47 pct. Til sammenligning er den samlede fertilitet for kvinder med dansk oprindelse næsten uændret i samme periode (1,7 i 2020),

selvom tallet svinger en smule fra år til år (Danmarks Statistik, 2021).

STATSBORGERSKAB

Erhvervelse af dansk statsborgerskab udtrykker en hensigt om et tilhørsforhold, dvs. om at man er kommet til Danmark for at blive. For at blive dansk statsborger skal man opfylde en række betingelser, herunder, at man skal have opholdt sig i landet gennem en årrække. Derfor er det ikke overraskende, at børn og unge, der selv er indvandret til Danmark, i helt overvejende grad har beholdt deres statsborgerskab fra oprindelseslandet, mens efterkommere, som er født i Danmark, hyppigere har fået dansk statsborgerskab, jf. figur 2.0.4. Det er især efterkommerne med oprindelse i ikke-vestlige lande, hvor 60 pct. er blevet danske statsborgere, mens efterkommere af vestlig herkomst er mere tilbageholdende med at erhverve dansk statsborgerskab (20

FIG. 2.0.3: Udvalgte 0-19-årige indvandrere og efterkommere opgjort efter oprindelseslande i 2010, 2014, 2018 og 2022. Antal

pct.). Relativt hører de 0-19-årige efterkommere fra Libanon, Sri Lanka, Vietnam, Marokko og Irak til blandt topscorerne. Blandt disse har over 80 pct. erhvervet dansk statsborgerskab. Gennem de år, hvor vi har fulgt børnepopulationen, er andelen af 0-19-årige indvandrere og efterkommere med dansk statsborgerskab faldet fra 54 pct. i 2010 til 39 pct. i 2022.

UDVIDELSEN AF EU PÅVIRKER SAMMENSÆTNINGEN AF BØRNEPOPULATIONEN

Siden 2004 er EU blevet udvidet med 13 nye medlemslande. I 2004 fandt den største udvidelse sted nogensinde, idet 10 nye lande fra Central- og Østeuropa blev indlemmet. De 10 lande er Tjekkiet, Estland, Cypern, Letland, Litauen, Ungarn, Malta, Polen, Slovenien og Slovakiet. I 2007 blev yderligere to lande optaget i EU: Bulgarien og Rumænien. I 2013 kom Kroatien til som det 28. medlemsland i EU.

Udvidelsen har ført til en betydelig arbejdskraftsindvandring til Danmark. Hvor den samlede bestand af indvandrere (og efterkommere) fra de 13 nye EU-lande bestod af knap 20.000 individer i år 2000, er antallet steget til knap 144.000 i 2022. De fleste hidrører fra Polen, Rumænien, Litauen og Bulgarien. Tilstrømningen af arbejdskraftsindvandrere har især været stor i kølvandet på finanskrisen i 2008.

Man antager ofte, at de nye arbejdskraftsindvandrere fra Europa opholder sig midlertidigt i Danmark for at arbejde (eller eventuelt

studere), eller at nogle af dem, der bor tæt på Danmark (Polen, Baltikum), pendler og på den måde opretholder en primær forankring til hjemlandet og familien der. Opgørelsen i figur 2.0.5 viser imidlertid, at antallet af 0-19-årige indvandrere og efterkommere er vokset ganske betydeligt i samme periode, omend ikke så meget som blandt de voksne. Antallet af polske børn er næsten firedoblet i perioden fra 2000 til 2022, mens der i dag er 18 gange så mange rumænske og bulgarske børn og 26 gange så mange børn, som kommer fra Litauen. Særligt iøjnefaldende er det, at børn med polsk og rumænsk baggrund i det forholdsvis korte tidsrum fra 2010-2022 er klatret op ad rangstigen af betydelige indvandrergrupper for i 2022 at indtage pladsen som det fjerde hhv. femte største indvandrerland (jf. figur 2.0.3).

En del af de nytilkomne børn er født i oprindelseslandet og indvandret hertil, men i de yngre årgange (0-9 år) er der også en vækst af efterkommere, som er født i Danmark af forældre, som altså selv er indvandrere. Samlet set tyder observationerne på, at den nyere arbejdskraftsindvandring fra Øst- og Centraleuropa har en mindre midlertidig karakter, end man måske oprindeligt har antaget. Når børn bringes hertil fra hjemlandet – eller når deres forældre stifter familie i Danmark – er det et tegn på, at opholdet her i landet nok vil få en mere permanent karakter. Når børnene først er kommet i daginstitution og skole og gør det danske sprog til deres, og når de får venner, et hverdagsliv og måske senere også lægger planer om uddannelsesforløb i Danmark, kan det tilsidesætte familiens eventuelle planer eller drømme om at vende

FIG. 2.0.4: Statsborgerskab blandt 0-19-årige fra vestlige og ikke-vestlige lande. 2022. Procent

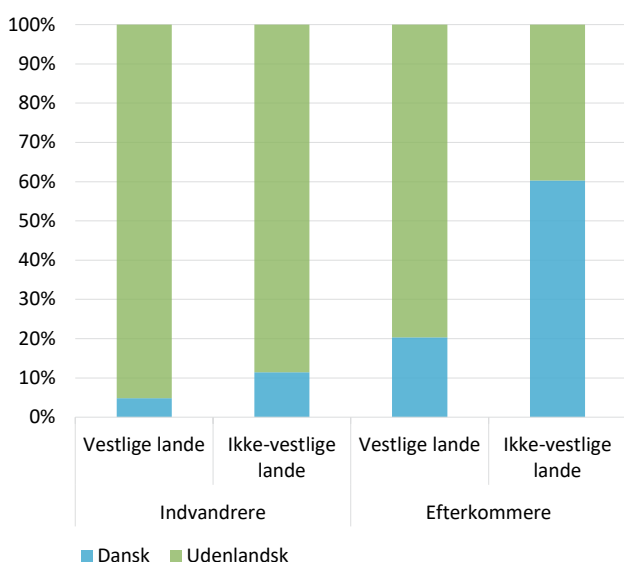
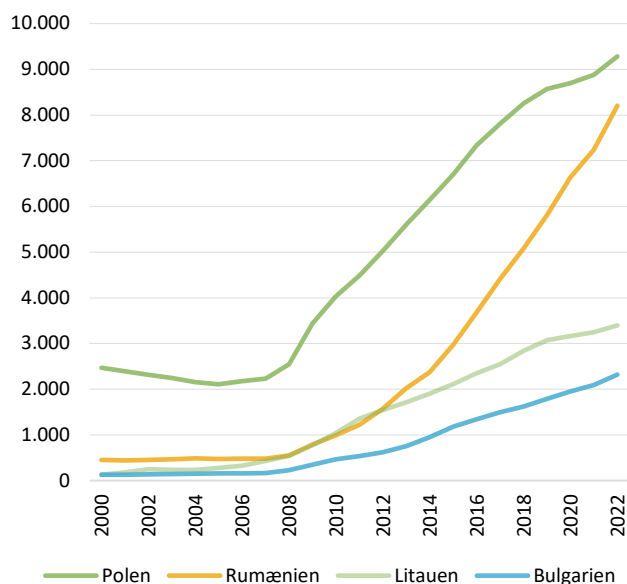

FIG. 2.0.5: Antal indvandrede børn og efterkommere fra udvalgte EU-lande. 2000-2022

tilbage til hjemlandet. Det forløb har man kunnet iagttage for de 'gamle' indvandrergrupper i Danmark (fx tyrkere og pakistanere), og derfor kan man opstille den hypotese, at det samme også vil ske for en del af de nyere arbejdsmigranter.

Sammenligner man således børn og unge fra de største af de 'gamle' indvandrergrupper, dvs. individer med herkomst i Tyrkiet og Pakistan, med de nye indvandrergrupper af børn og unge fra de nye EU-lande, har disse to grupper antalsmæssigt tilnærmet sig hinanden siden 2018, og i dag udgør børnene fra de 13 EU-lande tilsammen en større gruppe end børn af tyrkisk og pakistansk herkomst, jf. figur 2.0.6.

DELKONKLUSION

Ud fra denne beskrivelse, som er baseret på befolkningsdata fra Danmarks Statistik, kan vi konkludere, at:

- Blandt 0-19-årige indvandrere og efterkommere udgør efterkommere fra ikke-vestlige lande den største andel med 55 pct.
- Et lille flertal (60 pct.) af 0-19-årige efterkommere fra ikke-vestlige lande har dansk statsborgerskab – og i meget hypigere omfang end efterkommere fra vestlige lande (20 pct.). Gennem de senere år er andelen af 0-19-årige indvandrere og efterkommere med dansk statsborgerskab faldet fra 54 pct. (2010) til 39 pct. (2022).
- Antallet af børn med oprindelse i Østeuropa, navnlig Polen, er steget betydeligt de senere år. Det indikerer, at deres forældre,

som er i Danmark som arbejdsmigranter, ikke er her midlertidigt, men har til hensigt at tage permanent ophold i landet.

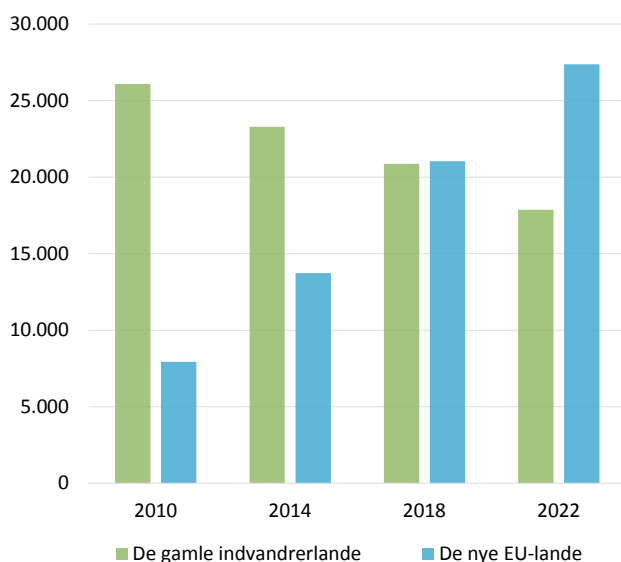
KOMPONENT 1: FAMILIERS BOLIGFORHOLD OG BOLIGSTANDARD

BØRN OG UNGE, DER BOR I LEJEBOLIGER

Undersøgelser om danske boligforhold har vist, at det danske samfund i stigende grad er blevet segregeret, således at boligejerne med opsparet kapital i huset lever adskilt fra boliglejerne med forholdsvis få ressourcer. Det bidrager til øget ulighed i samfundet. Samtidig har også dele af den almennyttige lejeboligmasse undergået en social forarmelsesproces ved i højere grad at være blevet hjemsted for indvandrere og de socialt svageste grupper (fx Andersen, 2010; Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, 2007).

Selvom udlejningsboliger kan være af meget forskellig kvalitet, og selvom dele af den almennyttige boligmasse har en rigtig god standard, er det på ovenstående baggrund relevant at anvende lejeboliger som et parameter for en mulig ringere levestandard. Blandt hele børne- og ungepopulationen i aldersgrupperne 3, 7, 11, 15 og 19 år er det ifølge Danmarks Statistik hver tredje (37 pct.), der i 2019 bor i lejeboliger. I befolkningen som helhed bor 43 pct. i en lejebolig og 56 pct. i en ejerbolig (Danmarks Statistik, 2022). Børnefamilierne bor således lidt sjældnere i lejeboliger end resten af befolkningen. 78 pct. af ejerboligmassen er parcel- eller stuehuse, mens lejeboligmassen domineres af lejligheder i etagebyggeri (67 pct.) (Statistikbanken: BOL101).

FIG. 2.0.6: 0-19-årige indvandrere og efterkommere fra de 'gamle' indvandrerlande (Tyrkiet og Pakistan) hhv. de nye EU-lande. 2010, 2014, 2018, 2022. Antal

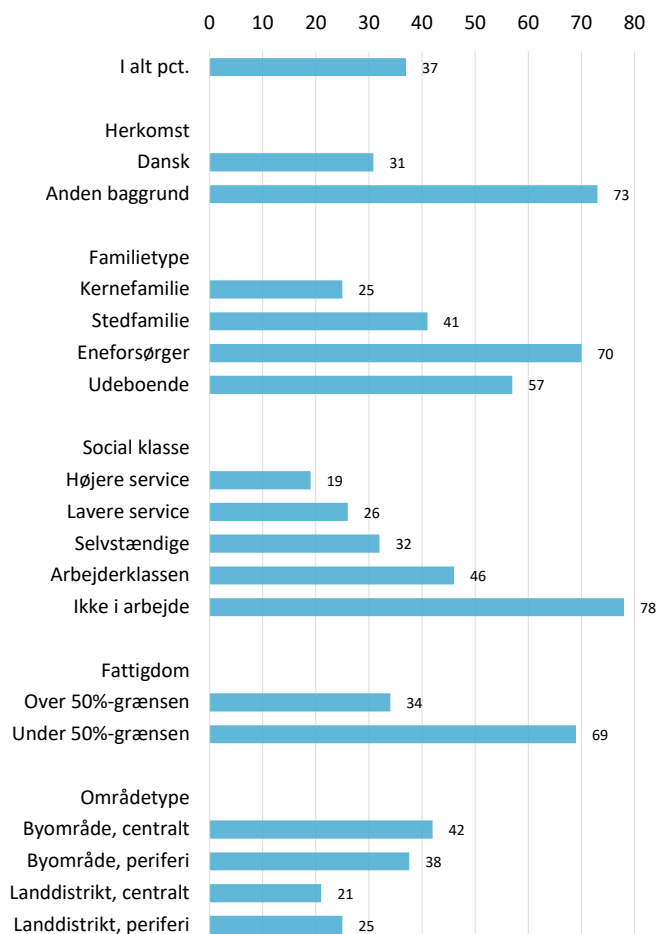

Figur 2.1.1 viser en række baggrundskarakteristika for børn og unge, som bor i lejeboliger. Beregningsgrundlaget er hele befolkningen i de fem aldersgrupper, hvor de seneste data hidrører fra 2019. Ikke overraskende er der en geografisk variation: Børn og unge, der lever i Danmarks landdistrikter, bor sjældnere til leje (23 pct. på populationsniveau), end de, der bor i bykommunerne, hvor lejeboligmassen, som typisk er etageejendomme, findes. Her lever 41 pct. i lejeboliger. Derudover understøtter figuren tesen om social ulighed mellem boligejere og boliglejere, idet det er de traditionelt socialt sårbare grupper, der bor til leje. Der er således meget markante forskelle mellem børn med indvandrer- og efterkommerbaggrund (73 pct.) og børn og unge af dansk herkomst (31 pct.); mellem fattige børn (69 pct.) og børn, der ikke er fattige (34 pct.); og mellem børn i eneforsørgerfamilier (70 pct.) og i kernefamilier (25 pct.). Endelig ses, at næsten 4 ud af 5 børn fra hjem, hvor ingen voksen er i beskæftigelse, lever i en lejebolig,

mens andelen er væsentlig lavere, når en eller begge forældre er i arbejde. Blandt den højere serviceklasse er det omkring hvert femte barn, der bor i lejebolig, blandt den lavere serviceklasse og selvstændige er det hvert fjerde (26 pct.) hhv. hvert tredje barn (32 pct.), og blandt børn fra arbejderklassen er det næsten hvert andet barn (46 pct.).

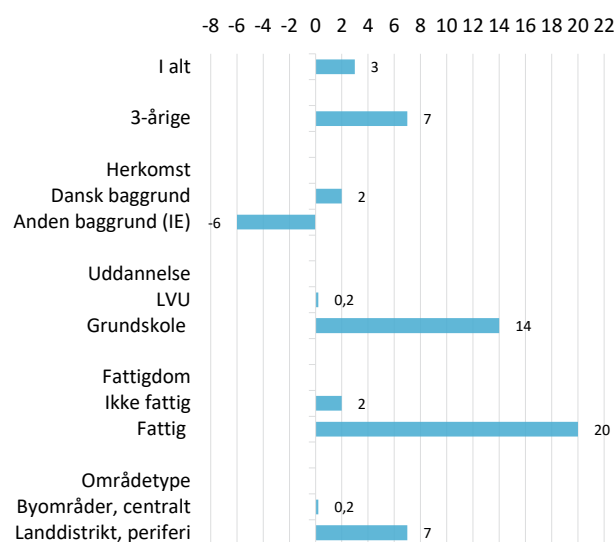
Figur 2.1.2. viser en række udvalgte bevægelser mellem 2007 og 2019. Også i 2007 levede ca. hvert tredje barn i en lejet bolig, men over tid bor 3 procentpoint flere af de 3-19-årige nu til leje. Overordnet har området således ikke forandret sig meget; men alligevel kan man iagttage visse forskydninger. For det første bor 7 procentpoint flere af småbørnsfamilierne (med 3-årige børn) i en lejebolig i 2019 sammenlignet med 2007. Det kan bero på, at priserne på ejerboligheder gennem de senere år har været stigende, hvilket kan gøre det sværere for de unge familier at komme ind på boligmarkedet (Danmarks Statistik, 2018; 2020).

FIG. 2.1.1: Andele 3-19-årige, der bor til leje, fordelt på baggrundsforhold. Hele populationen. 2019. Procent

For det andet: Samtidig med at lidt flere børn af dansk herkomst i dag vokser op i en lejebolig, har vi siden 2007 set, at stadig færre børn med indvandrer- og efterkommerbaggrund bor til leje. Det tyder på, at der blandt sidstnævnte er lidt flere, som har fået mulighed for at investere i egen bolig. Selvom der er store forskelle mellem de to grupperinger, har de med andre ord tilnærmet sig hinanden lidt.

FIG. 2.1.2: Udviklingstendenser i andele af 3-19-årige, der bor til leje 2007 og 2019. Opdelt efter udvalgte baggrundsforhold. Procent

For det tredje er der udviklingstendenser, som understøtter en hypotese om stigende social polarisering, idet børn og unge fra fattige og uddannelsessvage familier i højere grad end dem med bedre økonomi (dvs. ikke-fattige) og mange uddannelsesressourcer er omfattet af udviklingen i retning af, at flere børn i dag bor til leje: Mens der fra 2007 til 2019 ikke var flere børn med en højtuddannet mor, som voksede op i en lejebolig, var stigningen blandt børn, hvis mor højst har en grundskoleeksamen, 14 procentpoint. Og tilsvarende: Mens andelen med en opvækst i en lejebolig kun steg med 2 procentpoint blandt ikke-fattige børn, var der fra 2007 til 2019 20 procentpoint flere, der boede til leje, hvis familien var fattig.

I forlængelse heraf viser vores opgørelser endelig, når man opdeler data efter, hvilke områder børnene bor i, at det især er i de perifere landdistrikter, der er sket vækst (på 7 procentpoint) af børn, som bor til leje. I de centrale byområder ses ingen tilsvarende udviklingstræk.

Vi bør tilføje, at tendensen til øget polarisering dog ikke er så tydelig, når man opdeler børnene langs andre sociale skillelinjer som fx familietype eller forældrenes beskæftigelsesforhold.

BØRN OG UNGE MED TRANGE BOLIGFORHOLD

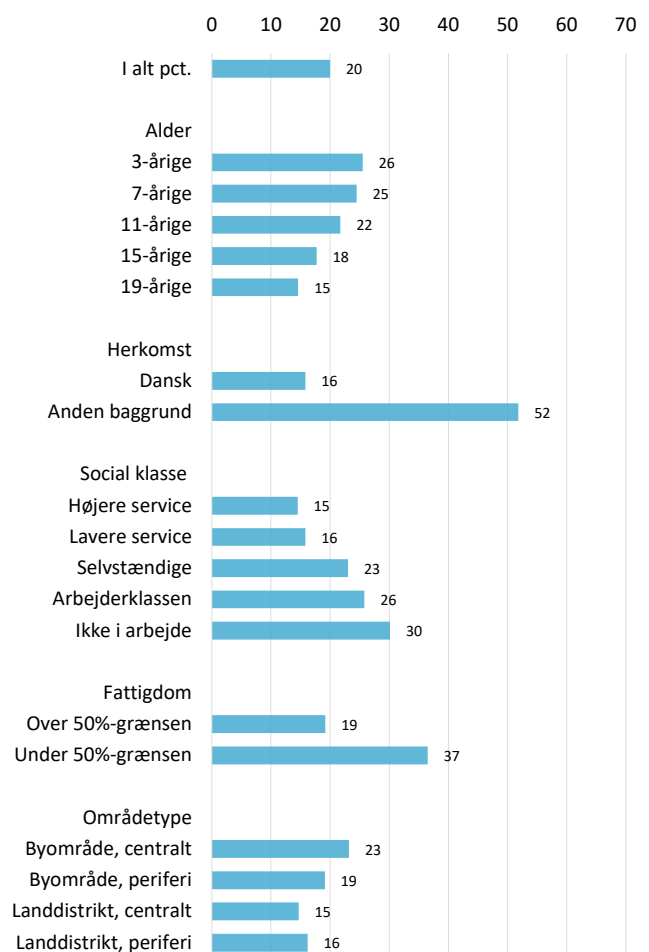
Boligstørrelsen er en anden indikator på familiers levestandard, og den kan have direkte indflydelse på børns udfoldelsesmuligheder i dagligdagen. Lever familien i en bolig med få rum, kan det være svært at finde fred og ro til at få lavet skolearbejdet, og det kan være umuligt at få det privatliv, som de fleste unge oplever at have behov for, når de kommer i teenageårene.

Boligers udrustning med antal værelser, køkken, toilet og bad mv. indgår i Bygnings- og Boligregisteret (BBR). På det grundlag har

vi fra de senest tilgængelige data (2019) beregnet, hvor mange danske børn og unge der lever i trængsel, dvs. i overbefolkede boliger. Hvis der bor flere mennesker i boligen, end der er regulære værelser (dvs. eksklusive køkken, bad mv.), definerer man det i levekårsundersøgelser om fx børnevelfærd som overbefolkning. Figur 2.1.3 viser andelen af børn og unge, der lever trangt, og opgørelsen er lavet for hele populationen i de fem aldersgrupper.

Som helhed er det omkring hvert femte barn eller ung (20 pct.), der lever i overbefolkede boliger, og som figur 2.1.3 viser, synes overbefolkning i en vis udstrækning at hænge sammen med familiens cyklus. Trængsel er udbredt i de unge småbørnsfamilier, som ikke er så økonomisk stærke endnu. Andelen af overbefolkede familier falder imidlertid i takt med barnets alder, formodentlig fordi forældre i den senere familiefase får råd til at anskaffe en større bolig, hvor hvert barn i familien kan få eget

FIG. 2.1.3: Andele 3-19-årige, der lever i overbefolkede boliger. Hele befolkningen. 2019. Procent

værelse. Desuden kan der også være ældre søskende, som begynder at flytte hjemmefra. Blandt de 19-årige er det som helhed således kun 15 pct., der lever i trængsel, men blandt dem, der er flyttet hjemmefra, er andelen større, 19 pct.

De overskyggende forskelle i figuren følger imidlertid andre akser. For det første er der meget store forskelle mellem børn af dansk oprindelse og dem, der er indvandrere eller efterkommere. Mens 16 pct. af børn af dansk oprindelse lever i trængsel, gælder tilsvarende for over halvdelen – 52 pct. – af indvandrer- og efterkommerbørnene.

For det andet viser forskellene sig langs beskæftigelsesaksen. Knap hver tredje barn eller ung (30 pct.), der bor sammen med voksne, som er uden arbejde, lever i trængsel. Figuren afspejler, at dette problem aftager i takt med forældrenes position på

arbejdsmarkedet. Blandt de økonomisk mere privilegerede serviceklasser er det kun 15 pct. af børn og unge, der lever i overbefolkede boliger.

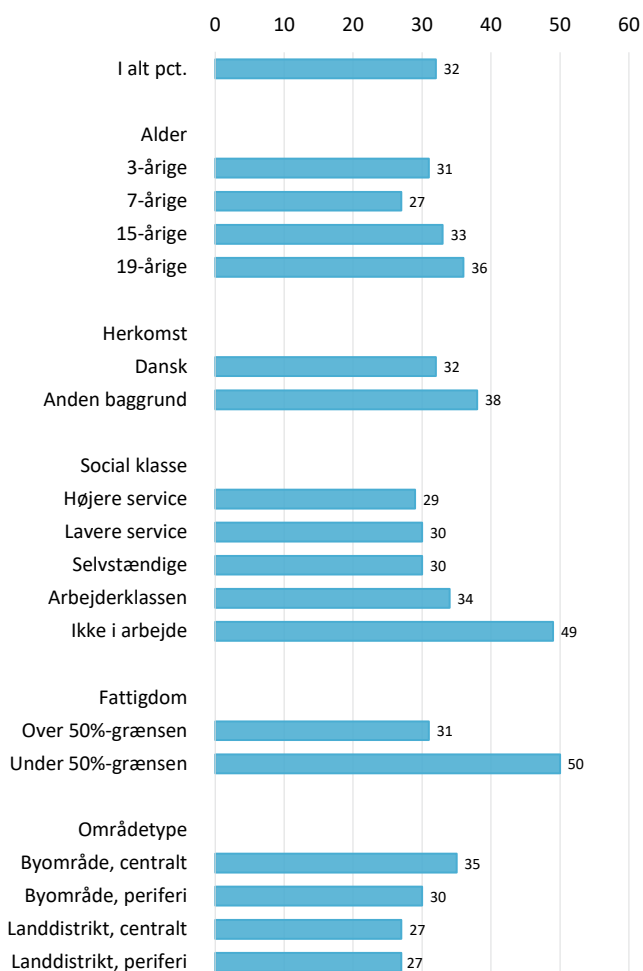
Overordnet set er der ikke sket nogen forandringer i andelen af børn, som bor i overbefolkede boliger i de fire perioder, hvor vi har foretaget målinger.

BØRN OG UNGE, DER OPLEVER BOLIGGENER

En tredje indikator på ringe boligstandard vedrører oplevede boliggener. Forekomst af sådanne gener kan berøre børn og unge på en meget direkte måde, fx fordi fugt og træk påvirker helbredet ugunstigt. I undersøgelsen spurgte vi mødre til de 3- og 7-årige børn samt de 15- og 19-årige selv, om deres bolig havde en række gener. De 11-årige blev ikke spurgt om dette tema, fordi vi mente, at nogle af vores spørgsmål ville være for tekniske for denne aldersgruppe. Vi har anvendt den samme serie af spørgsmål, som har været brugt i tidligere danske levekårsundersøgelser (Andersen, 2003; Hansen, 1986; Kristensen & Larsen, 2007). Interviewpersonerne skulle forholde sig til, om deres bolig havde træk, fugt, kulde, synlige mug- eller fugtpletter, støj fra naboer, trafik, fabrikker mv., eller om der var luftforurening fra trafik eller virksomheder. Blandt dem, der i 2021 svarede på spørgsmålet, oplyste 32 pct., at de havde mindst en boliggener, et niveau, der svarer til vores tidligere målinger i 2017, 2013 og 2009.

Resultaterne om boliggener understøtter de fund, vi allerede har gjort ovenfor, jf. figur 2.1.4. De grupper, som især er udsatte for at have boliggener, er fattige børn (50 pct.) og børn, hvis forældre ikke er i arbejde (49 pct.). Også unge, som på undersøgelsestidspunktet i 2021 var flyttet hjemmefra, oplever hyppigt boliggener (51 pct.). Man må imidlertid forvente, at den ringe boligstandard for dem er et forbigående fænomen, da de, i takt med at de fær-

FIG. 2.1.4: Andele 3-, 7-, 15- og 19-årige, der lever med mindst en boliggener. 2021. Procent

diggør deres uddannelse og kommer ud på arbejdsmarkedet, vil få råd til at flytte til bedre boliger.

DELKONKLUSION

Undersøgelsen viser, at:

- Det er især børn fra socialt udsatte grupper (anden herkomst end dansk, arbejdsløse, fattige og eneforsørgere), der bor i lejeboliger
- 52 pct. af børnebefolkningen af anden herkomst end dansk lever i overbefolkede boliger
- Børn og unge fra socialt sårbare grupper har hyppigst boliggeener, og det tilsvarende gælder for unge udeboende.

KOMPONENT 2: LOKALOMRÅDETS KARAKTER

BØRN OG UNGE, DER LEVER I FORSKELLIGE OMRÅDER AF DANMARK

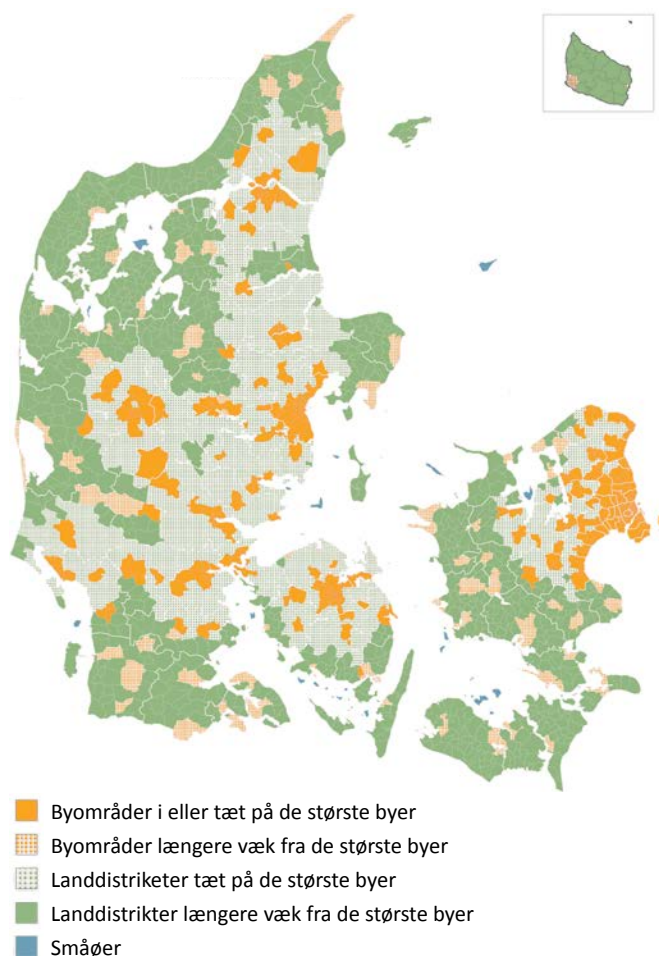
Sammenlignet med andre lande er de geografiske afstande i Danmark små. Alligevel må man antage, at det lokalområde, som børn og unge vokser op i, kan påvirke deres hverdagsliv forskelligt. I landets yderområder er der længere til skole og andre uddannelsesmuligheder, og der er ikke de samme udbud af fritids- og kulturmuligheder, som børn i byområder har inden for rækkevidde.

Vi interesserer os her for at indkredse, hvor mange børn der er geografisk marginaliserede, dvs. lever i perifere områder – relativt set. Til det brug har vi opdelt børn og unge efter, hvilken områdetype de bor i, og anvender de inddelinger, som ligger til grund for en model, som Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter (2013) har udarbejdet.⁴ Her fastlægger man overordnet et områdes status med afsæt i to dimensioner. Den ene er en by/

land dimension, der måler et områdes andel af borgere i byer med mindst 3.000 indbyggere. Den anden er en center/periferi dimension, der måler, om et givent område ligger tæt på (mindre end 30 minutters kørsel) eller langt fra de største byområder i Danmark. På det grundlag kan landets 2.158 sogne inddeles i fire områdetyper samt småøerne, jf. figur 2.2.1:

- 1) Byområder i eller tæt på de største byer (fx det meste af Region Hovedstaden)
- 2) Byområder længere væk fra de største byer (fx Vordingborg, Næstved, Slagelse og Kalundborg)
- 3) Landdistrikter tæt på de største byer (fx bæltet af landområder fra Aalborg til Kolding)

FIG. 2.2.1: Områdetyper i Danmark

4) Landdistrikter længere væk fra de største byer (fx de fleste områder i Nord-, Vest- og Sønderjylland samt Djursland).

De perifere landdistrikter dækker den største del af landet, men huser blot 14 pct. af befolkningen. Disse områder er bl.a. karakteriseret ved, at befolkningen gennemsnitligt set har et lidt lavere uddannelsesniveau og indkomstgrundlag (Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter, 2013).

Vores undersøgelse viser, jf. figur 2.2.2, at 13 pct. af børnebefolkningen bor i de perifere landdistrikter, 15 pct. i landdistrikter tættere på de største byer, 13 pct. i de perifere byområder, mens 59 pct. lever i de centrale byområder. Det svarer nogenlunde til, hvordan den samlede befolkning er fordelt i landet (Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter, 2013). Over tid, dvs. fra 2009 til 2021, er andelen af børn, som bor i de større byområder, steget

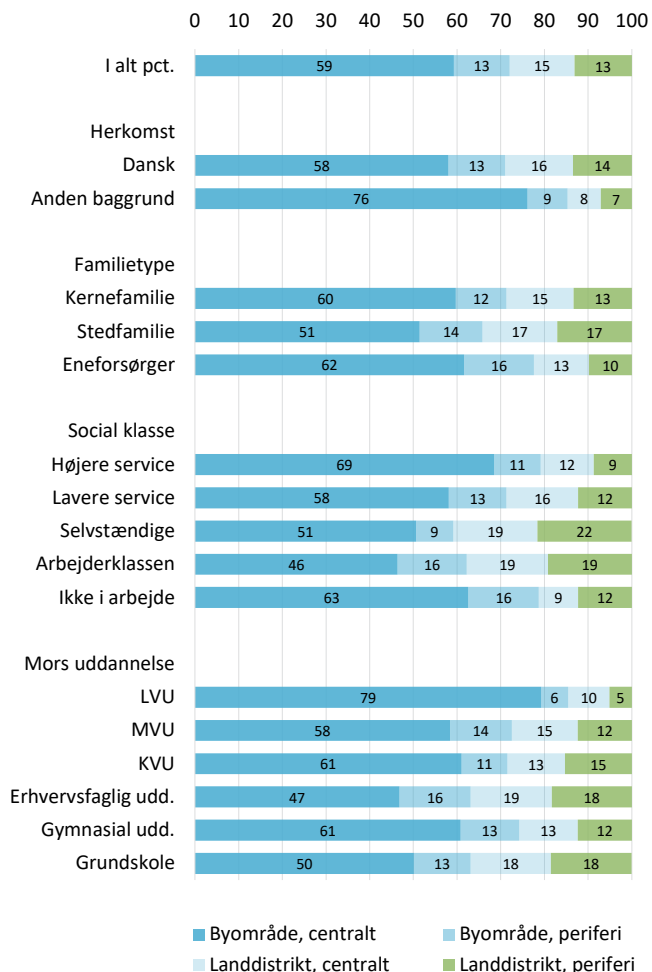
lidt: fra 55 pct. (2009) til 59 pct. (2021). Figur 2.2.2 reflekterer, at der eksisterer nogle skel i børnebefolkningen.

For det første går der en skillelinje langs børns herkomst. Tre fjerdedele af de børn, som har indvandrer- eller efterkommerbaggrund, bor i de centrale byområder, især København og Århus, men er til gengæld underrepræsenterede i både de centrale og perifere landdistrikter (8 hhv. 7 pct.). Overordnet set er områder med multikulturel befolkningssammensætning således overvejende et urbant fænomen. Vi ser imidlertid også visse variationer. Mens der er en relativ høj koncentration af børn og unge fra de gamle indvandrerlande (Tyrkiet og Pakistan) i de københavnske forstæder (Høje-Tåstrup, Brøndby, Ishøj), bor børn og unge fra de nye EU-lande relativt hyppigere i jyske kommuner, fx i Ringkøbing-Skjern, Billund og Vejen.

For det andet kan man iagttage en vis social skævvridning. Børn fra den højere serviceklasse og børn af højt uddannede mødre bor overvejende i bykommunerne. Det er her, arbejdspladserne til deres højt specialiserede forældre findes. Til gengæld lever børn af forældre, der er selvstændige, som tilhører arbejderklassen (lønmodtagere på grundniveau), eller hvor moren har en erhvervsuddannelse eller højest en grundskoleeksamen, hyppigere i landdistrikterne.

Endelig ses i forhold til familietyper, at sammenbragte familier (hvor barnet lever sammen med biologisk forælder og stedforælder) knap så ofte bor i byerne, men en smule hyppigere lever på landet.

FIG. 2.2.2: 3-19-årige fordelt efter områdetyper. Udvalgte baggrundsforhold. Hele populationen. 2021. Procent

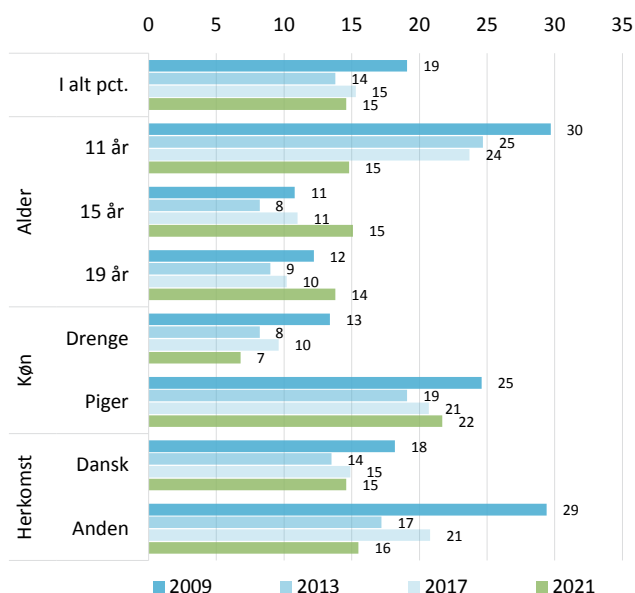
UTRYGHED VED AT FÆRDES I LOKALOMRÅDET

For at få indblik i, hvilken betydning lokalområdet karakter har for børns og unges oplevelse af tryghed, bad vi interviewpersonerne i 11-, 15- og 19-årsalderen tage stilling til et udsagn om, hvorvidt de var trygge ved at færdes i deres lokalområde om aftenen. I 2021 erklærede 15 pct. sig uenige, dvs. at de var utrygge ved at færdes i deres kvarter. Det svarer til niveauet ved målingerne i 2017 og 2013, mens en smule flere følte sig utrygge ved målingen i 2009.

Figur 2.2.3 viser bevægelserne over tid fra 2009 til 2021 for udvalgte kategorier af børn. Ved de tidligere målinger har de yngre børn på 11 år følt sig mere utrygge end de ældre på 15 og 19 år. I 2021 rapporterede en faldende andel af de 11-årige, at de var utrygge ved at færdes i lokalområdet om aftenen. Andelen af utrygge 11-årige er således halveret fra 30 pct. i 2009 til 15 pct. i 2021, hvorved aldersgruppen på det seneste målingstidspunkt ikke adskilte sig fra de 15- og 19-årige.

Over hele perioden har væsentlig flere piger end drenge rapporteret om utryghed ved at færdes i deres lokalområde om aftenen. Men hvor andelen af utrygge piger har været nogenlunde konstant, oplyser nogle færre drenge i 2021 om utryghed sammenholdt med 2009. I 2021 er det således 7 pct. af drengene og 22 pct. af pigerne, der føler sig utrygge.

FIG. 2.2.3: Andele 11-, 15- og 19-årige, der føler sig utrygge ved at færdes i lokalområdet. 2009-2021. Procent

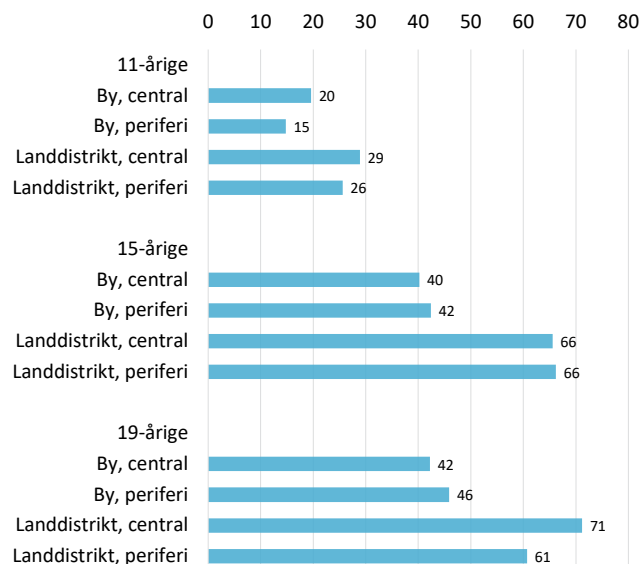
Vores tidligere målinger har vist, at de grupperinger af børn og unge, om hvem vi ved, at de hyppigere lever i områder med boligsociale belastninger, lidt hyppigere er utrygge ved at færdes i deres lokale kvarter om aftenen. Det har drejet sig om børn og unge af anden herkomst end dansk, om børn og unge, der er fattige, og om børn og unge, som kommer fra lavt uddannede hjem, eller som lever i en eneforsørgerfamilie. Der har således været en vis forskel i oplevet utryghed mellem disse børn og dem, der tilhører de socialt mere privilegerede grupperinger, der ofte bor i ejerboliger i rolige forstadsquarterer (Andersen, 2010). Ved den seneste måling i 2021 var billedet knapt så entydigt. Sammenligner man fx børn med dansk baggrund med børn af anden herkomst, jf. figur 2.2.3, var der i 2021 ingen forskel mellem de to grupper. Denne tendens gør sig også gældende på andre af de nævnte parametre.

Undersøgelsen kan ikke forklare, hvorfor yngre børn, drenge og børn og unge fra socialt udsatte grupperinger i mindre grad føler sig utrygge ved deres lokalområde i 2021 i forhold til tidligere. Et muligt bud kan imidlertid være, at udviklingen kan kobles til covid-19-pandemien, idet en del af dataindsamlingen fandt sted i foråret 2021, mens Danmark var nedlukket, og befolkningen blev i hjemmet.

TILFREDSHED MED FRITIDSMULIGHEDER

En anden måde at vurdere børns og unges tilfashed med deres lokalområde er ved at belyse, om det rummer tilstrækkelige

FIG. 2.2.4: 11-, 15- og 19-årige, der er mindre tilfredse med de tilbud, der er i lokalmiljøet. 2021. Procent

udfoldelsesmuligheder. Udfoldelsesmuligheder kan dække over mangt og meget, og oplevelsen af, om disse tilgodeses, vil bero på den enkeltes køn, alder og fritidsinteresser. Vi interesserer os ikke her for det konkrete udbud af fritids-, kultur- eller forbrugsmuligheder, men for børn og unges helhedsoplevelse. Derfor bad vi interviewpersonerne på 11, 15 og 19 år om at tage stilling til to udsagn: 1) "Her, hvor du bor, har du masser af muligheder i fritiden", og 2) "Her omkring er der en masse steder, hvor børn/unge kan være". De svarpersoner, der ikke var delvist eller helt enige i udsagnene, har vi klassificeret som 'de mindre tilfredse'.

Svarfordelingerne varierer med alder og delvist også med, i hvilket område børn og unge bor. Figur 2.2.4 viser, at de 11-årige gennemgående er mere tilfredse med lokalområdets udbud af fritidsmuligheder end de 15- og 19-årige. Det kan, som vi senere skal vende tilbage til, hænge sammen med, at de yngre aldersgrupper er mere involverede i organiserede fritidsaktiviteter, og at udbuddene i højere grad er målrettede til dem. Derudover ses, at uanset alder er tilfredsheden størst blandt børn og unge bosat i byområder og mindst blandt dem, der bor i landdistrikterne. Det efterlader et samlet billede af, at mens de yngre børn i byerne får tilgodeset deres muligheder for at udfolde sig i fritiden, så kniber det omvendt for teenagere, som lever ude på landet. At bo langt fra butikker, caféer og kulturtilbud er næppe tilfredsstillende, når man er 15 eller 19 år. Trods mindre variationer er mønstret overordnet det samme i 2021 som ved de tidligere målinger fra 2009, 2013 og 2017.

GEOGRAFISK UDSATHED

Selvom der er en ressourceskævhed mellem by og land, er det som vist ovenfor ikke entydigt sådan, at de ressourcesvage befolkningsgrupper befinder sig i landdistrikterne, mens de ressourcestærke grupper lever i byområderne. For eksempel har en analyse om det såkaldte udligningssystem vist, at flere kommuner syd og vest for København er kendetegnet ved store almennyttige boligområder og en relativt stor koncentration af voksne med et lavt uddannelsesniveau og en lav beskæftigelsesfrekvens (Vejrup et al., 2017). Land-by-problematikken er kun en af flere faktorer, der influerer på geografisk udsathed, og der er derfor behov for at nuancere debatten om udkantsområderne og fokusere på, hvad der kendetegner de områder i landet, der defineres som geografisk udsatte, dvs. som er præget af få ressourcer, begrænset adgang til muligheder og en overhyppighed af risikofaktorer.

I den forrige udgave af *Børn og unge i Danmark* (2018) udviklede vi en indikator for, hvor de mest hhv. mindst udsatte børn bor (Dahl & Lausten, 2018). Indikatoren var baseret på populationsdata og vises her i en opdateret version, der er funderet på de senest tilgængelige tal fra 2020. For at indkredse, i hvilke kommuner, hvor de relativt mest udsatte hhv. mest ressourcestærke børnefamilier i særlig grad bor, har vi inddraget fire socioøkonomiske indikatorer, som også benyttes som baggrundsvariable i den øvrige del af rapporten:

Tabel 2.2.1 Andel børn i Danmark, der er udsatte på 0, 1 eller flere udvalgte faktorer. Procent

Antal udsathedsfaktorer, som børn oplever	Andel på landsplan, pct.
0	67,3
1	22,8
2	6,3
3	3,1
4	0,47

- Andelen af børn, hvis familie lever under fattigdomsgrænsen, hvilket indikerer, at husstandens ækvivalensskalerede disponible indkomst er mindre end 50 pct. af medianen for alle danske husstandes ækvivalensskalerede disponible indkomst. På landsplan udgør denne andel 4,1 pct.
- Andelen af børn, der lever i en husstand, hvor ingen voksne er i beskæftigelse eller under uddannelse. Denne andel udgør 17,9 pct. på landsplan.
- Andelen af børn, hvor moren ikke har en erhvervskompetencegivende uddannelse (7,9 pct. på landsplan).
- Andelen af børn, der lever med en enlig forsørger. På landsplan udgør denne andel 19 pct.

Overordnet set er flertallet – 67 pct. – af danske børn ikke udsatte på nogen af de udvalgte indikatorer, mens 22,8 pct. er udsat på én indikator, fx fordi de *enten* lever i en eneforsørgerfamilie *eller* i en husstand, hvor ingen voksne er i beskæftigelse. Knap en halv procent (0,47) er udsat på alle fire indikatorer, jf. tabel 2.2.1.

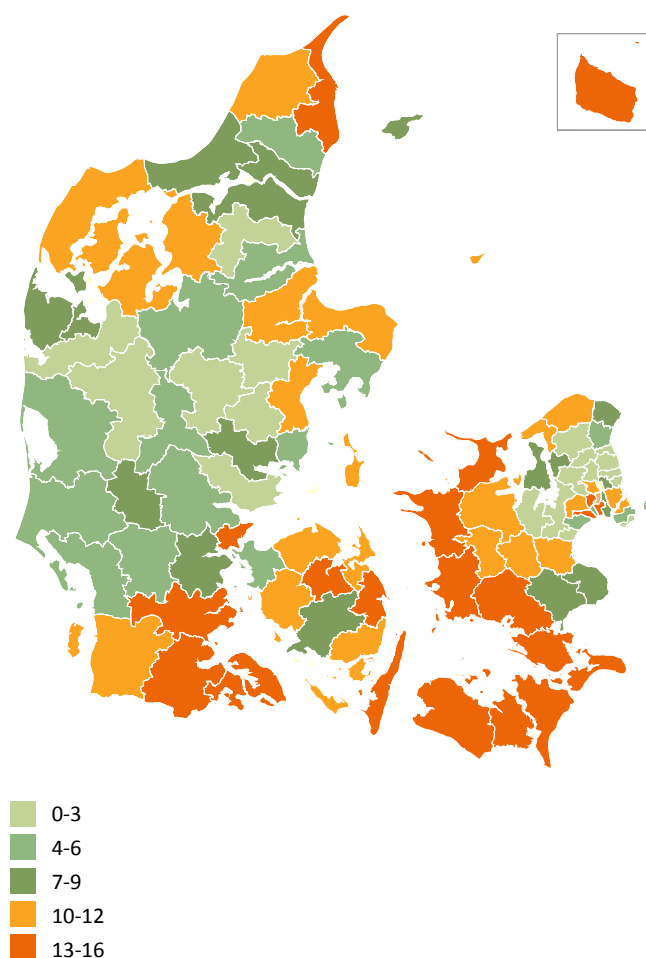
For hver af de fire indikatorer har vi udarbejdet et delindeks, der fordeler kommunerne efter andelen af udsathed inden for det pågældende parameter. Der er tale om en relativ sammenligning, idet hvert delindeks (skala) er inddelt i fem lige store trin, hvor der gives en score fra 0 til 4 point. For eksempel tildeles de kommuner, hvor relativt færrest børn lever med en eneforsørger (12,2-15,7 pct.), 0 point, mens kommuner med børn, hvor relativt flest lever i en eneforsørgerfamilie (20,9-24,3 pct.), tildeles 4 point.

For at tilvejebringe et mål for det samlede niveau af socioøkonomisk udsathed i en kommune har vi derefter lagt kommunens score på hvert af de fire delindeks sammen. Derved får vi en skala, hvor 0 indikerer, at kommunen hører til blandt de 20 pct. mindst socioøkonomisk udsatte kommuner på alle fire parametre, mens en score på 16 omvendt indikerer, at kommunen hører til blandt de 20 pct. mest belastede kommuner på alle de målte parametre.

Kommunernes placering på denne samlede udsathedsskala er vist på Danmarks kortet i figur 2.2.5.

Figuren viser tydeligt en geografisk polarisering af socialt udsatte børn på Sjælland, hvor vi ser en S-formet koncentration af udsatte børn i Vest- og Sydsjælland og desuden også på Langeland. Desuden ses en koncentration af udsatte børn i nogle forstadskommuner sydvest for København, i den østlige del af

FIG. 2.2.5: Kommuner fordelt efter udsathedsindeks. 2020

Sønderjylland samt i enkelte andre kommuner i Jylland og på Fyn. I de øvrige områder rundt om København og i de midtjyske kommuner er der omvendt meget få socialt udsatte børn. I tabel 2.2.2 har vi oplyst de kommuner, der i 2020 havde relativt flest (16 point) hhv. færrest (0 point) udsatte børn målt på de anvendte parametre. Oversigten er med nogle mindre forskydninger i det væsentlige identisk med, hvordan situationen tegnede sig 4 år tidligere, dvs. i 2016.⁵

Vores mere indgående analyse om geografisk udsathed i 2018-rapporten fastslog, at det ikke er i de egentlige landdistrikter, at man finder en overrepræsentation af udsatte børn, hverken dem, der ligger tæt på eller længere væk fra de største byer. Overrepræsentationen ses derimod i provinsby- og forstadsområder – især på Sjælland. En forklaring på fordelingen kan måske findes i stigende boligpriser i og omkring København, der er med til at presse familier med færre ressourcer til at flytte til lejeboliger og billige ejerboliger i yderområder. Desuden kan regionale forskelle i erhvervsudviklingen være en mulig forklaring på polariseringen (Dahl & Lausten, 2018).

DELKONKLUSION

Bedømt ud fra ovennævnte kan vi konkludere, at:

- 14 pct. af danske børn og unge bor i de perifere landdistrikter.
- Oplevet utryghed ved at færdes i lokalområdet er i 2021 mere udtalt blandt piger end drenge. I 2021 er der færre sociale skel end ved de tidligere målinger.

Tabel 2.2.2 Kommuner med færrest hhv. flest udsatte børnefamilier ifølge udsathedsindeks. 2020

Kommuner med færrest udsatte børnefamilier (0 point)	Kommuner med flest udsatte børnefamilier (16 point)
Dragør	Odsherred
Furesø	Kalundborg
Allerød	Slagelse
Rudersdal	Lolland
Egedal	Guldborgsund
Favrskov	Langeland
Skanderborg	
Rebild	

- Flertallet af danske børn og unge er tilfredse med de muligheder, der er i lokalområdet, men tilfredsheden er mindre blandt teenagere, der lever i landdistrikterne.
- Der er ingen entydig sammenhæng mellem social udsathed og det at bo i et landdistrikt. Bedømt ud fra et indeks om geografisk udsathed er socialt udsatte børnefamilier overrepræsenterede i kommuner omkring provinsbyer og visse forstadsområder, særligt på Sjælland.

OPSUMMERING OG KONKLUSION

Kapitlet har sat fokus på de fysiske rammer om børns liv i spændingsfeltet mellem det globale og det lokale. Vi har særligt haft øje for, om der har været nogle forandringsprocesser på spil i de seneste år. I den første, almene beskrivelse af sammensætningen af børn, der har oprindelse i udlandet, men nu bor i Danmark, har vi vist, at børn fra Østeuropa nu udgør en stigende andel af indvandrere og efterkommere i 0-19-årsalderen.

Vi har dernæst set på børnebefolkningens boligforhold. Børn af de socialt mest sårbare grupper (arbejdsløse, anden herkomst end dansk, fattige og eneforsørgere) har generelt ringere boligforhold end børn i andre sociale grupperinger. Som forventet er der ikke tale om nogen overordnede, væsentlige forandringer i perioden fra 2009 til 2021; dog er der tegn på, at boligsituationen er blevet forringet for børn, der lever i indkomstfattigdom og kommer fra lavt uddannede hjem.

Det følgende tema om lokalområdet peger på, at det er andre faktorer end familiens baggrund, der har betydning for, om børn trives i deres lokale miljø. Køn har en betydning for den oplevede tryghed, mens den oplevede tilfredshed med lokalområdets tilbud hænger sammen med børns alder, og om de bor i byområder.

Endelig har kapitlet sat fokus på, hvor de udsatte børn bor. På baggrund af et udsathedsindeks har vi fordelt landets kommuner efter, om disse har mange, færre eller få udsatte børn. Analysen har vist, at der er en høj koncentration af udsatte børn i Vest- og Sydsjælland samt i udvalgte kommuner omkring bl.a. hovedstaden og i Sydøstdanmark.

DANMARK I INTERNATIONALT PERSPEKTIV

Eurostat indsamler løbende data om europæiske børns materielle levevilkår, herunder også om kvaliteten af deres boligforhold. To indikatorer har paralleller til vores undersøgelse. Den ene omhandler oplevede alvorlige boliggener, den anden drejer sig om andelen af børnefamilier, der lever i overbefolkede boliger. Resultaterne er senest publiceret i en online-artikel *Being young in Europe today* (Eurostat, 2020).

Ifølge Eurostats senest indsamlede data fra 2020 rapporterede knap hver femte danske børnefamilie med 0-17-årige børn om alvorlige boliggener, hvilket er en lidt højere andel end den gennemsnitlige børnefamilie i EU (15,6 pct.).⁶ I samme år rapporterede hver fjerde europæiske børnefamilie gennemsnitligt om, at den levede i en overbefolket bolig, mens det tilsvarende tal for Danmark var 11 pct.⁷ Ud fra disse indikatorer tegner der sig således ikke et entydigt billede af, om danske børns boligforhold er værre eller bedre end EU-gennemsnittet.

LITTERATUR

- Andersen, B.H. (2003). *Udviklingen i befolkningens levkår over et kvart århundrede*. København: Socialforskningsinstituttet, 03:14.
- Andersen, H.S. (2010). *Når teltpælene rykkes op: Geografisk mobilitet i Danmark og dens årsager*. København: SBI Forlag.
- Andersen, H.S. (2015). *Indvandring, integration og etnisk segregation. Udviklingen i indvandrernes bosætning siden 1985*. København: SBI Forlag.
- Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2007). *Fordeling og Levevilkår 2007*. København: Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.
- Danmarks Statistik (2018). *Danmark i tal*. København: Danmarks Statistik.
- Danmarks Statistik (2020). "Boligpriserne stiger fortsat". *Nyt fra Danmarks Statistik*, nr. 402.
- Danmarks Statistik (2021). *Indvandrere i Danmark 2021*. København: Danmarks Statistik.
- Danmarks Statistik (2022). *Statistisk Tiårsoversigt 2022*. København: Danmarks Statistik.
- Dahl, K.M. & Lausten, M. (2018). "Hvor bor de udsatte børn?" In: Ottosen, M.H., A.G. Andreasen, K.M. Dahl, A.-D. Hestbæk, M. Lausten & S.L.B. Rayce: *Børn og unge i Danmark: Velfærd og trivsel 2018*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Eurostat (2020). *Being young in Europe today*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Being_young_in_Europe_today

- Hansen, E.J. (1986). *Danskernes levkår – 1986 sammenholdt med 1976*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kristensen, J. & J.E. Larsen (2007). "Fattigdom, social eksklusion og boligforhold". *Dansk Sociologi*, 18(4), 9-28.
- Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter (2013). *Regional- og landdistriktpolitisk redegørelse 2013. Regeringens redegørelse til folketinget*. København: Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter.
- Statistikbanken: BOL101, 2022. København: Danmarks Statistik.
- Statistikbanken: VAN66KA, 2022. København: Danmarks Statistik.
- Vejrup, K., H. Gjermansen, B. Moltrup-Nielsen, M. Drescheer, A.K. Andersen & N.J.M. Pedersen (2017). "Udligning og tilskud udgør mere end 30 pct. af indtægterne i flere kommuner". *DST Analyse*, 2017:15.

-
- 1 Definitionen er ifølge Danmarks Statistik: At de er født i udlandet og er udenlandske statsborgere.
 - 2 EØS-borgere er betegnelsen for borgere fra Lichtenstein, Norge og Island.
 - 3 Ifølge Danmarks Statistik omfatter 'vestlige lande' alle lande i EU og associerede lande (fx Norge, Storbritannien og Schweiz) samt de 4 angelsaksiske lande Canada, USA, Australien og New Zealand, mens 'ikke-vestlige lande' omfatter alle øvrige lande i verden.
 - 4 Den geografiske variabel om områdetyper er anvendt for første gang i Børn og unge i Danmark i forbindelse med dataindsamlingen i 2017. Ved de tidligere dataindsamlinger anvendte vi en model, der var baseret på kommuneinddeling.
 - 5 Sammenligningen er baseret på beregninger, der er gennemført i 2022 og ført tilbage til 2020 hhv. 2016.
 - 6 https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_MDH001__custom_3321556/default/bar?lang=en
 - 7 https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_LVH005B__custom_3321672/default/bar?lang=en
-

Signe Boe Rayce

DOMÆNE 3

HELBRED

PRÆSENTATION AF DOMÆNET OG DE UDVALGTE KOMPONENTER

Helbredsproblemer kan bidrage til at forringe den enkeltes livschancer. En svær start på livet rent helbredsmæssigt og alvorlige sygdomme eller funktionsnedsættelse kan forhindre børn i at deltage i samfundslivet på lige vilkår med deres jævnaldrende. I forhold til de tidligere generationer har børn, der vokser op i dag, imidlertid udsigt til at få et længere liv. Det viser befolkningsprognoserne (Danmarks Statistik, 2022). Gennem de sidste generationer er helbredstilstanden blevet forbedret, og børnedødeligheden er faldet. Det er sket som følge af en øget velfærdsstigning samt bedre behandling og en udvikling, der også ses i mange andre udviklede lande. Der opstår imidlertid stadig helbredsmæssige udfordringer. En af disse udfordringer er overvægt blandt børn og unge (Bruun et al., 2021; Jensen et al., 2022a). En anden udfordring er, at en væsentlig andel af danske børn og unge sover mindre, end hvad der anbefales for deres alder (Rasmussen et al., 2019). Hertil kommer psykosociale forhold med betydning for helbredet såsom psykisk sårbarhed, ensomhed og oplevet tidspres, der beskrives under domæne 8. For at

opretholde de fremskridt, der er sket i børn og unges helbredstilstand, er det vigtigt fortsat at følge udviklingen i helbredsindikatorer blandt børn og unge.

I dette kapitel beskriver vi en række forhold vedrørende den danske børnebefolkningens helbred. Vi fokuserer på børn og unges helbred ud fra fem komponenter. Via den første komponent ser vi på en indikator for børns helbred ved fødslen: fødselsvægt. Anden komponent handler om forebyggelse. Tredje komponent drejer sig om børnedødelighed, mens den fjerde komponent vedrører børn og unges almene helbredstilstand. Femte og sidste komponent handler om børn og unges sygelighed. Problemstillinger, der generelt knytter sig til børns og unges sundhedsadfærd som fx kost og motion, behandler vi i domæne 6.

KOMPONENT 1: HELBRED VED FØDSLEN

SPÆDBØRNSDØDELIGHED

Spædbørnsdødeligheden blandt børn under et år betragtes som en væsentlig indikator på befolkningens generelle sundhedstilstand.

KOMPONENTER	INDIKATORER
Komponent 1: Helbred ved fødsel	Spædbørnsdødelighed Nyfødte med lav fødselsvægt
Komponent 2: Forebyggelse	Børn, der ikke vaccineres mod Di-Te-Ki-Pol (difteri, stivkrampe, kighoste og polio) Børn, der ikke vaccineres mod MFR (mæslinger, fåresyge og røde hunde) Unge, der ikke vaccineres mod HPV (Humant Papilloma Virus) Børn, der ikke bliver ammet Børn og unge, der børster tænder sjældnere end dagligt Børn og unge, der sover for lidt
Komponent 3: Dødelighed blandt 1-19-årige	Dødsfald pga. sygdom, ulykker og selvmord
Komponent 4: Alment helbred	Børn og unge, der ofte har mavepine, hovedpine eller kvalme Børn og unge, der er overvægtige
Komponent 5: Sygelighed	Børn og unge, der i dagligdagen er hæmmede pga. alvorlig sygdom eller handicap

Gennem det 20. århundrede er der sket et kraftigt fald i spædbarnsdødeligheden i Danmark, hvilket kan kædes sammen med den generelle velstandsstigning, forbedret hygiejne, vaccinationsprogrammer, forebyggende sundhedsarbejde og lægevidenskabelige fremskridt. Gennem de sidste to årtier har antallet af levendefødte spædbørn, som dør inden for det første leveår, været < 5 pr. 1.000 levendefødte (resultater baseret på befolkningsstatistik fra Statistikbanken, Danmarks Statistik, ikke vist).

NYFØDTE MED LAV FØDSELSVÆGT

Lav fødselsvægt kan skyldes, at et barn er født for tidligt. Børn, der er født for tidligt, vejer mindre og vil være mere skrøbelige end fuldbårne børn. Men også børn, der fødes til tiden, kan have en lav fødselsvægt i forhold til det, man normalt vil forvente af et barn med den givne gestationsalder. Vi fokuserer i dette afsnit på lav fødselsvægt defineret som en fødselsvægt under 2.500 gram. Børn med lav fødselsvægt har større risiko for at udvikle en række helbredsproblemer senere i livet (de Bie, Oostrom & Delemarre-van de Waal et al., 2010; Indredavik et al., 2004). Ud over skrøbelighed i det første leveår tyder flere studier på, at lav fødselsvægt kan have betydning for, hvordan det går barnet senere i livet. Studier har fx vist, at lav fødselsvægt øger risikoen for dårligere kognitive færdigheder, at klare sig dårligt i skolen og have lavere indkomst som voksen (Behrman & Rosenzweig, 2004; de Bie, Oostrom & Delemarre-van de Waal, 2010; Hack et al., 1991; Saigal et al., 2000). Herudover øger lav fødselsvægt risikoen for type 2 diabetes, forhøjet blodtryk

og hjerte-kar-sygdom senere i livet (Knop et al., 2018). Der er social ulighed i lav fødselsvægt (Jørgensen & Andersen, 2007; Martinson & Reichman, 2016), og børn med lav fødselsvægt er overrepræsenterede blandt anbragte børn (Andersen, 2003).

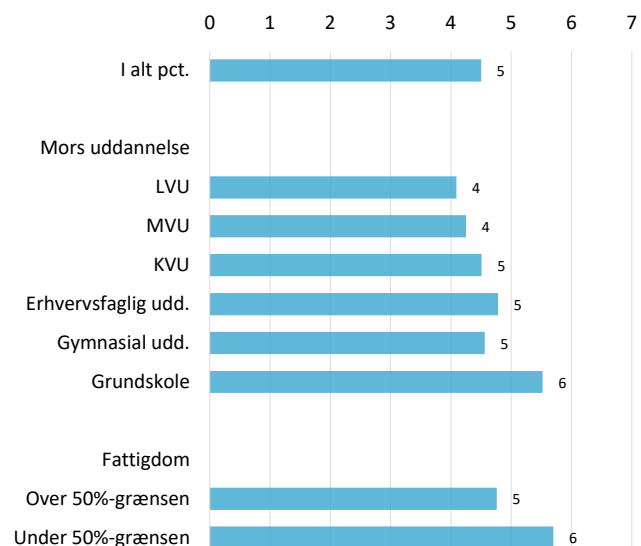
Blandt undersøgelsens 3- og 7-årige er 4,5 pct. født med lav fødselsvægt. De 3- og 7-årige adskiller sig dermed ikke fra hele populationen af børn født i 2013 og 2017 (figur 3.1.1).

Figur 3.1.1 viser også en statistisk signifikant social ulighed i lav fødselsvægt. Blandt børn af mødre, hvor højeste uddannelse i 2021 var grundskole, var 5,5 pct. af børnene født med lav fødselsvægt. Blandt børn af mødre, som var højtuddannede, var andelen 4,1 pct. Samme billede ses i forhold til fattigdom. Børn fra familier, hvor husstandsindkomsten ligger under 50 pct. af mediangrænsen, er i lidt højere grad født med lav fødselsvægt sammenlignet med børn fra familier med en højere indkomst. I forskningen har der været fokus på sociale, arbejdsmæssige, sundhedsadfærdsmæssige og psykosociale forhold som risikofaktorer, der kan være en del af mekanismen bag den sociale ulighed, som ses i for tidlig fødsel og lav fødselsvægt (Kim & Saada, 2013).

DELKONKLUSION

4,5 pct. af undersøgelsens 3- og 7-årige er født med lav fødselsvægt. Det er samme andel, som ses for alle børn født i 2013 og 2017 i Danmark. Der er social ulighed i lav fødselsvægt.

FIG. 3.1.1: 3- og 7-årige med lav fødselsvægt (< 2.500). Hele populationen. Udvalgte baggrundsvARIABLE 2021. Kilde: Danmarks Statistik

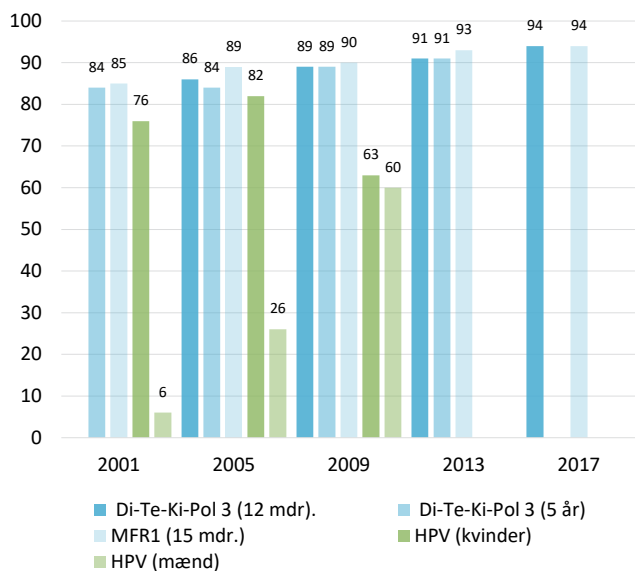
KOMPONENT 2: FOREBYGGELSE

At undgå sygdomme og i værste fald dødsfald gennem forebyggende tiltag er væsentligt for børnebefolkningens sundhed. Vi inddrager her fem indikatorer. Tre indikatorer omhandler, hvorvidt børnevaccinationsprogrammet for småbørn følges samt tilslutning til HPV-vaccinen for de ældre børn. En fjerde indikator handler om, hvorvidt barnet er blevet ammet og hvor længe, mens en femte indikator omhandler mundhygiejne og forebyggelse af caries i form af tandbørstning. Den sjette og sidste indikator belyser, hvorvidt børnene og de unge sover tilstrækkeligt.

BØRN, DER ER BLEVET VACCINERET MOD DIFTERI, STIVKRAMPE, KIGHOSTE OG POLIO

Vaccination mod difteri, stivkrampe, kighoste og polio (Di-Te-Ki-Pol) tilbydes af den praktiserende læge i forbindelse med spædbarnsundersøgelserne, når barnet er 3, 5 og 12 måneder. I 5-årsalderen skal barnet revaccineres for stadig at være dækket af vaccinen. I undersøgelsen blev de 3-åriges mødre spurgt, om barnet havde fået denne vaccination i 1-årsalderen. Herudover spurgte vi mødre til de 7-årige, om barnet var blevet revaccineret ved 5-årsalderen. Besvarelserne viser, at der er stor tilslutning til vaccinationsprogrammet. Blot 1 pct. af de 3-årige og 2 pct. af de 7-årige havde ikke fået de anbefalede Di-Te-Ki-Pol-vaccinationer. Dette er, jf. figur 3.2.1, en højere tilslutning end populationstallene for årgang 2017 og 2013, hvor 93-94 pct. er blevet vaccineret.

FIG. 3.2.1: Andele børn pr. fødselsår, der er vaccineret. Hele populationen. Procent. Kilde: Statens Serum Institut

BØRN, DER ER BLEVET VACCINERET MOD MÆSLINGER, FÅRESYGE OG RØDE HUNDE

MFR-vaccinationen blev indført som en del af børnevaccinationsprogrammet i 1987. Før da hørte mæslinger, fåresyge og røde hunde til de børnesygdomme, som de fleste børn fik. Fåresyge kunne føre til meningitis, høretab og testikelbetændelse (hos voksne mænd). Røde hunde under en graviditet kunne medføre fosterskader, og som sjældne følger af mæslinger sås hjernebetændelse og dødsfald. I dag vaccineres børn mod disse sygdomme i 15-månedersalderen og igen i 4-årsalderen (Statens Serum Institut, 2022a). Det er vigtigt, at børn får MFR-vaccinationen, ikke blot for deres egen skyld, men også for at beskytte småbørn, der endnu ikke er blevet vaccineret, eller som ikke tåler vaccinen pga. svækket immunforsvar (Statens Serum Institut, 2022b).

I undersøgelsen spurgte vi mødre til de 3- og 7-årige, om deres barn havde fået MFR-vaccinationen. For både de 3- og 7-årige gælder det, at det kun er 1 pct. af børnene, der ikke var blevet vaccineret i 15-månedersalderen. Blandt de 7-årige angiver 2 pct. af mødre, at deres barn ikke er blevet revaccineret i 4-årsalderen. Sammenlignet med hele børnepopulationen er det en høj andel af surveyens 3- og 7-årige, der har modtaget MFR. Tal fra Statens Serum Institut viser således, at 94 pct. af årgang 2017 og 93 pct. af årgang 2013 har fået MFR1, jf. figur 3.2.1.

UNGE, DER HAR MODTAGET HPV-VACCINEN

HPV-vaccinen blev indført i 2009 som del af det danske børnevaccinationsprogram. Vaccinen beskytter mod Human Papilloma Virus, der er ansvarlig for 90 pct. af alle tilfælde af livmoderhalskræft samt op mod 90 pct. af kondylomer. Herudover er virussen også ansvarlig for en række sjældne kræftformer såsom kræft ved endetarmsåbningen. Virussen overføres ved seksuel kontakt, og Sundhedsstyrelsen anbefaler derfor, at HPV-vaccinen gives i

12-årsalderen for at beskytte mod HPV-virus før den seksuelle debut. I starten var det kun piger i alderen 12-17 år, der blev tilbudt vaccinationen, men siden september 2019 er vaccinen også blevet tilbudt til drenge født 1. juli 2007 eller senere (Statens Serum Institut, 2022c). Tidligere er HPV-vaccinen desuden blevet tilbudt gratis til unge mænd i alderen 18-25 år, der er tiltrukket af mænd. Dette er ikke længere tilfældet.

I undersøgelsen spurgte vi de 15- og de 19-årige, om de havde fået HPV-vaccinen (mod fx endetarmskræft eller livmoderhalskræft). Størstedelen, 92 pct. af de 15-årige piger og 86 pct. af de 19-årige kvinder, angiver, at de er blevet vaccineret, hvilket er højere end de andele, vi ser på populationsniveau (figur 3.2.1). Blandt drengene er det hhv. 41 og 18 pct. i de respektive aldersgrupper. Det er en væsentlig højere andel, end det ses på populationsniveau (figur 3.2.1), og betydeligt højere end sidst undersøgelsen fandt sted i 2018, hvor hhv. 14 og 11 pct. af de 15- og 19-årige drenge svarede, at de havde fået HPV-vaccinen. Blandt drengene stiger andelen, der har fået HPV-vaccinen, med længden af mors uddannelse. Blandt drenge, hvor mor har en lang videregående uddannelse, er andelen således 47 pct., mens andelen er hhv. 23 pct. og 12 pct. blandt drenge, hvor mor har en erhvervsfaglig uddannelse eller grundskolen som højeste uddannelse (resultater ikke vist). Det er sandsynligt, at denne ulighed skyldes, at vaccinen først i 2019 blev tilbudt til alle drenge (født 1. juli 2007 eller senere) som del af det danske børnevaccinationsprogram.

Af figur 3.2.1 ses da også en stigende trend i andelen af drenge, der har fået HPV-vaccinen. Mens kun 6 pct. af drengene fra årgang 2001 havde fået HPV-vaccinen, gjaldt det 60 pct. af drengene fra årgang 2009. Det er tæt på den andel af piger, der har fået vaccinen: 63 pct.

AMNING

Undersøgelser har vist, at amning styrker børns immunforsvar, og at børn, der ammes, har nedsat risiko for pludselig uventet spædbørnsdød, børneleukæmi, mellemørebetændelse, overvægt samt infektionssygdomme, omend sidstnævnte primært har betydning i mellem- og lavindkomstlande (Nilsson & Busck-Rasmussen, 2021). I Danmark har der de seneste årtier været et stort fokus på amning som en forebyggende foranstaltning. Sundhedsstyrelsen anbefaler således, "*... at spædbørn ammes fuldt, til de er 6 måneder*" (Nilsson & Busck-Rasmussen, 2021).

I undersøgelsen spurgte vi mødre til de 3- og 7-årige, om de havde ammet deres barn og i givet fald, hvor gammelt barnet var, da de stoppede med at amme. Vi har i undersøgelsen dermed ikke oplysninger om, hvor længe børnene blev ammet fuldt, dvs. at barnet ikke er begyndt at spise mad, og at der kun suppleres med vand eller maksimalt med et måltid modernælkserstatning ugentligt. Den faktiske andel af børn, der ikke bliver ammet *fuldt* i 6 måneder, vil derfor være højere end de tal, der præsenteres i dette afsnit.

Størstedelen (87 pct.) af denne undersøgelses 3- og 7-årige børn er blevet ammet. Blandt de børn, der blev ammet, blev 25 pct. ammet kortere end 6 måneder. 13 pct. af børnene er slet ikke blevet ammet. Det kan der være flere årsager til, heriblandt også fysiologiske og holdningsmæssige. Herudover kræver det ro, tålmodighed samt opbakning at etablere og opretholde en god amning.

Figur 3.2.2 viser andelen af 3-7-årige, der er 1) blevet ammet mindre end 6 måneder eller 2) slet ikke er blevet ammet. Samlet set gælder det 34 pct. af de 3-7-årige. Vi ser her en tydelig aldersmæssig gradient, hvor de yngste mødre i markant højere grad

ammer kortere tid end 6 måneder sammenlignet med de ældste mødre. Samlet set er andelen, der har ammet kortere tid end 6 måneder eller slet ikke, 57 pct. blandt mødre, som var 21 år eller yngre ved barnets fødsel. Blandt undersøgelsens ældste mødre var denne andel 30 pct. Ser vi på andelen, der slet ikke ammes, er andelen tre gange så høj blandt de yngste mødre sammenlignet med andelen blandt de ældste mødre. Der er flere mulige forklaringer på dette. Dels er der blandt de ældste mødre større sandsynlighed for, at de har børn i forvejen og derfor har prøvet at etablere amning før. Dels kan ressourcemeæssige forhold spille en rolle, da der blandt de yngste aldersgrupper er en højere andel af mødre med lav uddannelse. Ligesom ved de tidligere undersøgelser er mors uddannelse og relativ fattigdom baggrundsforhold, hvor vi ser en markant social forskel i andelen, der enten slet ikke er blevet ammet eller er blevet ammet kortere tid end 6 måneder. Herudover er der blandt de 3- og 7-årige børn, som lever i en

stedfamilie, 51 pct., som slet ikke blevet ammet eller er blevet ammet mindre end 6 måneder. Blandt børn fra kernefamilier er andelen 24 pct. Antallet af 3-7-årige, der lever i en stedfamilie, er dog lille, hvorfor resultatet bør tolkes med forsigtighed. Samlet set finder Ammitzbøll et al. (2018) i Sundhedsprofilen for børn og unge i Region Hovedstadens kommuner også, at disse baggrunds faktorer har betydning for amning.

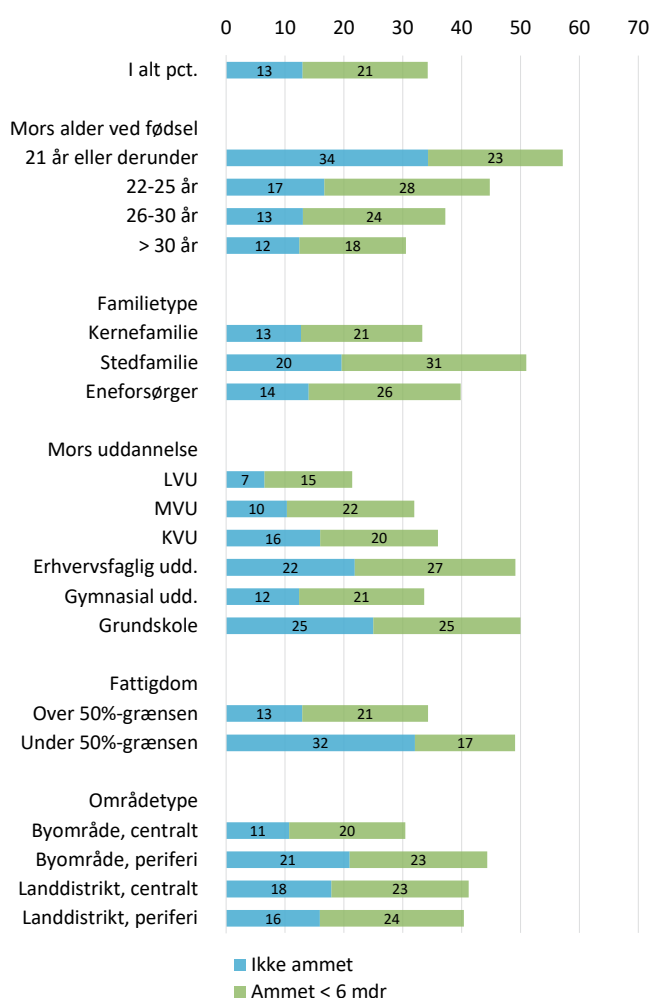
Over de 4 survey-år har andelen af 3-7-årige børn, der enten slet ikke er blevet ammet eller er blevet ammet kortere end 6 måneder, ligget relativt stabilt: fra 34 pct. i 2009 til 37 pct. i 2013 og 2017 til igen at ligge på 34 pct. i 2021.

TANDBØRSTNING

Regelmæssig tandbørstning forebygger huller i tænderne og dårlig mundhygiejne i øvrigt. Det anbefales, at børn i alle aldre såvel som voksne børster tænder to gange dagligt, om morgenen og inden sengetid (Tandlægeforeningen, 2018). Mangelfuld tandbørstning kan betragtes som en utilstrækkelig indsats for at opretholde en ordentlig tandsundhed. Vi har derfor spurgt alle aldersgrupper i undersøgelsen om, hvor ofte de børster tænder.

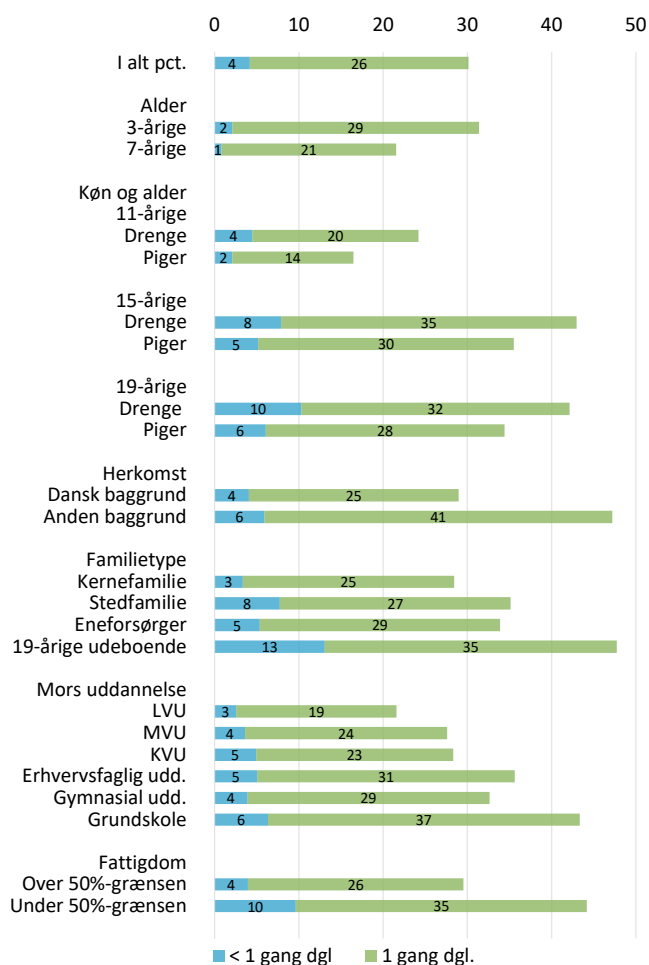
Samlet set børstede 70 pct. af undersøgelsens børn og unge tænder flere gange om dagen. 26 pct. børstede tænder en gang om dagen, og 4 pct. børstede ikke tænder dagligt. Der ses en tydelig aldersvariation og for de 11-19-årige også en kønsvariation. De 7- og 11-årige er de aldersgrupper, hvor flest følger anbefalingerne om at børste tænder to gange dagligt. Således børster 79 pct. af de 7-årige tænder flere gange dagligt. Det samme gælder 76 pct. af de 11-årige drenge og 84 pct. af de 11-årige piger.

FIG 3.2.2: Andel 3-7-årige, der er eller slet ikke er blevet ammet mindre end 6 måneder. 2017. Procent

Figur 3.2.3 viser andelen, der ikke børster tænder to gange dagligt. Tandbørstning er her opdelt på to grupper: 1) de børn og unge, der trods alt børster tænder dagligt, og 2) den mindre gruppe, der ikke får børstet tænder hver dag. Blandt de 3-årige er der et stort mindretal, der ikke får børstet tænder ofte nok (31 pct.), hvorefter andelen falder til 22 pct. ved 7-årsalderen. Figuren tegner et tydeligt billede af, at andelen, der ikke får børstet tænder tilstrækkeligt, stiger markant efter 11-årsalderen, som er den alder, hvor barnet kan begynde at overtage ansvaret for tandbørstningen. Fra 11-årsalderen ses desuden en væsentlig kønsforskel med drengene som den gruppe, hvor der er flest, som ikke børster tænder flere gange dagligt. Ved 19-årsalderen er det 32 pct. af drengene og 28 pct. af pigerne, som kun børster tænder én gang dagligt, mens 8 pct. af drengene og 6 pct. af pigerne slet ikke børster tænder hver dag. Blandt de udeboende er andelen endnu højere. Knap halvdelen (47 pct.) af de unge udeboende børster ikke tænder tilstrækkeligt ofte.

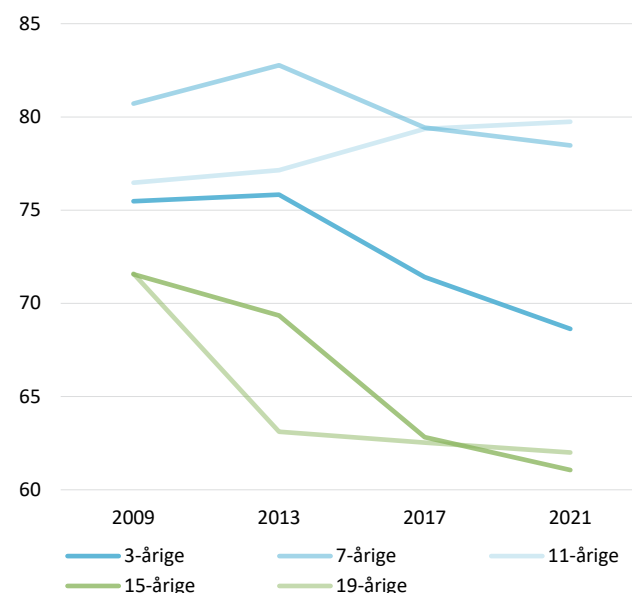
FIG 3.2.3: 3-19-årige, der børster tænder én gang dagligt eller sjældnere. Udvalgte baggrundsforhold. 2021. Procent

For såvel tandbørstning dagligt som sjældnere end dagligt gælder det, at der ses en tydelig social gradient i andelen af børn og unge, som ikke får børstet tænder tilstrækkeligt. Således er det i familier, hvor mors højeste uddannelse er grundskolen, 43 pct., der ikke får børstet tænder tilstrækkeligt ofte, hvoraf de 6 pct. ikke børster tænder dagligt. I familier, hvor mor har en lang videregående uddannelse, er andelen 22 pct., og kun 3 pct. undlader at børste tænder dagligt. Ligeledes ser vi en høj andel blandt børn og unge med anden herkomst end dansk, der ikke får børstet tænder tilstrækkeligt, 47 pct. mod 29 pct. blandt børn og unge med dansk baggrund.

Andelen, der ikke børster tænder dagligt, har siden 2009 ligget relativt stabilt. Ser vi imidlertid på den andel af undersøgelsens børn og unge, der kun børster tænder én gang dagligt, er der over de fire survey-undersøgelser sket en stigning, som primært ses blandt de 3-, 15- og 19-årige. Samlet set betyder det, at andelen af de 3-7-årige børn samt 15-19-årige unge, der børster tænder de anbefalede to gange om dagen, har været faldende i perioden 2009-2021 (figur 3.2.4) – dog mest tydeligt blandt de 3-, 15- og 19-årige. Blandt de 11-årige ses derimod en lille stigning i andelen af børn, der børster tænder flere gange om dagen. Siden sidste undersøgelse i 2017 har udviklingen dog været relativt stabil.

FIG 3.2.4: 3-21-årige, der børster tænder flere gange dagligt 2009-2021. Procent

SØVN

Søvn har stor betydning for det fysiske såvel som mentale helbred. For lidt og for dårlig søvn øger risikoen for fx koncentrationsbesvær, indlæringsvanskeligheder, psykisk mistrivsel samt overvægt (Bauducco et al., 2016; Rangan et al., 2017). Omvendt er tiltrækkeligt med søvn relateret til fysisk og psykisk velbefindende.

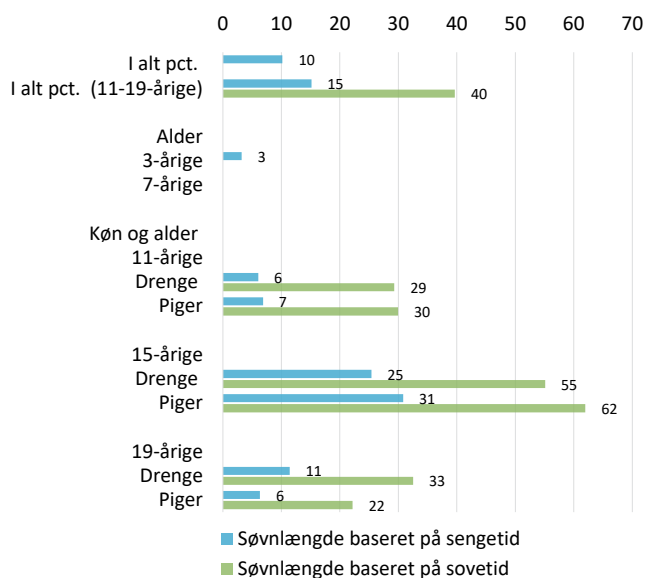
I undersøgelsen har vi spurgt, hvornår børnene og de unge plejer at 1) gå i seng samt 2) stå op på en almindelig hverdag. Mødrene til de 3-årige bliver spurgt om, hvornår de hhv. lægger og vækker barnet på en almindelig hverdag. På baggrund af disse oplysninger har vi beregnet, hvor lang tid barnet eller den unge *ligger* i sin seng. Herudover har vi spurgt de 11-, 15- og 19-årige, hvornår de plejer at falde i søvn. På baggrund af denne oplysning har vi mulighed for at komme tættere på, hvor lang tid de unge rent faktisk sover på en hverdagsnat.

Søvnbehov er faldende med alderen og varierer herudover individuelt. Ifølge the National Sleep Foundations anbefalinger bør 3-årige sove mellem 10 og 13 timer, 7-11-årige mellem 9 og 11 timer, 15-årige mellem 8 og 10 timer, mens anbefalingerne for 19-årige er mellem 7 og 9 timer (Hirshkowitz et al., 2015). I vores analyser har vi valgt den nedre grænse som skæringspunkt i forhold til, om børnene og de unge får den for deres alder anbefalede mængde søvn. Det er en konservativ tilgang, eftersom der i undersøgelsens fem aldersgrupper vil være børn, der reelt har et større søvnbehov end den grænse, vi har valgt for deres aldersgruppe. Denne tilgang betyder, at vi snarere under- end overvurderer andelen af børn og unge, der ikke får tilstrækkeligt med søvn.

Figur 3.2.5 viser andelen af børn og unge, der får mindre end det for deres alder anbefalede søvn. Kun en meget lille andel af undersøgelsens 3-7-årige får for lidt søvn målt på baggrund af, hvornår de lægges/går i seng. De 11-19-åriges søvnlængde er opgjort på to måder: 1) ud fra, hvad tid de går – dvs. *ligger* – i deres seng, og 2) ud fra, hvornår de plejer at *falde i søvn*. Figuren viser tydeligt, at blandt de større børn og unge er det at gå i seng ikke nødvendigvis det samme som at lægge sig til at sove. Således sover mindst 29 pct. af de 11-årige mindre end de anbefalede 9 timer. Blandt de 15- og 19-årige ser vi en statistisk signifikant kønsforskel. Mens lidt over halvdelen (55 pct.) af de 15-årige drenge sover mindre end 8 timer, er det blandt pigerne næsten to tredjedele, der sover mindre end det anbefalede. Blandt de 19-årige er de tilsvarende andele henholdsvis 33 pct. og 22 pct. Til sammenligning fandt Skolebørnsundersøgelsen i 2018, at 59 pct. af de 15-årige piger og 64 pct. af de 15-årige drenge fik 8 timers søvn eller derunder på hverdage (Rasmussen et al., 2019). Dog er det vigtigt at være opmærksom på, at de unge her blev spurgt, hvornår de *gik i seng*, og ikke, hvornår de rent faktisk sover.

Forskellen mellem sengetid og sovetid er markant og kan skyldes flere forhold. På baggrund af denne undersøgelse er det ikke muligt at sige hvilke. En mulig forklaring kan være vanskeligheder med at falde i søvn, fx pga. af tanker og bekymringer (Jensen et al., 2022b; Pisinger et al., 2019). En anden forklaring kan være, at de 11-19-årige bruger tiden i sengen på skærmb brug – herunder

FIG. 3.2.5: 3-19-årige, der får mindre end de anbefalede timers søvn fordelt på køn og alder 2021. Procent

film, mobil og sociale medier – eller på at læse, (Pisinger et al., 2019; Woods & Scott, 2016).

Der er kun få sociodemografiske forskelle i andelen af 11-19-årige, der sover mindre end det anbefalede (resultater ikke vist). Blandt 11-årige, der lever i en eneforsørgerfamilie, er der 35 pct., som sover mindre end det anbefalede mod 28 pct. blandt børn fra kernefamilier. Blandt de 15- og 19-årige er der imidlertid ingen statistisk signifikant forskel på tværs af familietype. Herudover ses en lidt lavere andel (31 pct.), der ikke sover tilstrækkeligt, blandt børn, der lever i en familie med en indkomst under 50 pct. af mediangrænsen. Blandt børn fra familier, der ligger over 50 pct.-grænsen, er den tilsvarende andel 40 pct.

Flere undersøgelser har fundet, at brug af forskellige typer af skærm kan have betydning for børn og unges sengetider (Jensen et al., 2022b; Lund et al., 2020). I undersøgelsen blev de 11-19-årige spurgt, hvor meget tid om dagen, de normalt bruger på at se TV, spille spil på computer, spillekonsol eller iPad, se YouTube-videoer og lignende. Herudover blev de også spurgt, i hvilken grad det passer, at der i deres familie "er regler for, hvor meget tid børn og unge må bruge fjernsyn, iPad, computer, mobiltelefon og lignende".

Figur 3.2.6 viser andelen af 11-19-årige, der ikke sover nok, fordelt på skærmbrug og hvorvidt, der er regler for skærmbrug i familien. Andelen af 11-19-årige, der ikke sover nok, stiger med

tidsforbruget på TV, spillekonsoller YouTube og lignende. Blandt de børn og unge, der bruger mere end 6 timer dagligt på disse aktiviteter, er andelen, som ikke sover nok, 59 pct. mod 28 pct. blandt de børn og unge, der bruger mindre end 2 timer dagligt. Der er generelt en højere andel af 11- og 15-årige, som sover for lidt, blandt de unge, der svarer, at der ikke eller kun i mindre grad er regler for skærmbrug i familien. Billedet er dog mindre entydigt blandt de 15-årige. Blandt de 19-årige ses der derimod ikke nogen statistisk signifikant forskel.

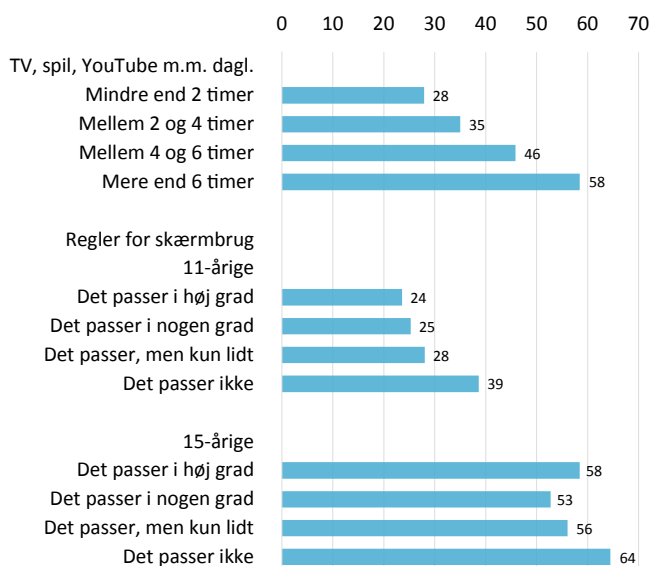
Vi har kun oplysninger om, hvornår de 11-19-årige rent faktisk sover, fra denne samt sidste undersøgelse. Siden 2017 er andelen, som sover mindre, end hvad der anbefales, steget blandt 11- og 15-årige, mens den har ligget stabilt på 27 pct. blandt de 19-årige. Blandt de 11-årige ses en stigning fra 20 pct. i 2017 til 30 i pct. i 2021. Blandt de 15-årige er andelen steget fra 47 pct. til 59 pct.

DELKONKLUSION

I forhold til forebyggelse kan vi konkludere, at:

- Der er høj tilslutning til det danske børnevaccinationsprogram blandt undersøgelsens børn og unge, hvilket kan skyldes, at undersøgelsens børn og unge er lidt mere selekteret end den fulde population af børn og unge (jf. kapitel 1). Tal fra Statens Serum Institut viser dog, at knap hver tiende barn fra hele årgang 2013 og 6 pct. af hele 2017 ikke har fået hhv. Di-Te-Ki-Pol-3. For MFR1 gælder det hhv. 7 og 6 pct. Tilslutningen til HPV blandt pigerne fra årgang 2001 og 2005 er lavere (hhv. 76 og 82 pct.) end blandt survey-undersøgelsens unge. Blandt undersøgelsens drenge er tilslutningen til HPV-vaccinen markant højere end på populationsniveau, hvor blot 26 pct. af årgang 2005 og 6 pct. af årgang 2001 er vaccineret. Der er

FIG. 3.2.6: 11-19-årige, der sover mindre end det anbefalede fordelt på dagligt skærmbrug og regler for skærmbrug. 2021. Procent

social ulighed i andelen af drenge, der har fået HPV-vaccinen. På populationsniveau ses dog en stigende trend i andelen af vaccinerede drenge. Således har 60 pct. af drengene på årgang 2009 fået HPV-vaccinen. Det er næsten samme andel som blandt pigerne.

- I 2021 var det 13 pct. af undersøgelsen 3- og 7-årige, der slet ikke var blevet ammet. 21 pct. blev ammet kortere end 6 måneder. Der er betydelig social ulighed i amning. Andelen, der ikke er blevet ammet eller er blevet ammet kortere tid end 6 måneder, stiger med faldende uddannelsesniveau.
- Samlet set er det 30 pct. af undersøgelsens børn og unge, der ikke lever op til Sundhedsstyrelsens anbefaling om at børste tænder to gange dagligt. 4 pct. børster ikke tænder dagligt. Andelen er særlig høj blandt undersøgelsens 15- og 19-årige. Også for tandbørstning ses der en betydelig social gradient, hvor andelen, der børster tænder tilstrækkeligt ofte, er faldende med mors uddannelsesniveau og fattigdom. Desuden ser vi en markant højere andel, der ikke børster tænder tilstrækkeligt ofte, blandt undersøgelsens børn og unge med anden herkomst end dansk samt blandt 19-årige udeboende.
- Blandt undersøgelsens yngste og ældste – de 3-, 7-, 15- og 19-årige – har andelen, der børster tænder to gange dagligt, været faldende siden 2009. Dog har udviklingen været relativt stabil siden sidste undersøgelse.
- Næsten alle undersøgelsens 3- og 7-årige får de anbefalede timers søvn, baseret ud fra oplysninger om, hvornår de lægges i seng.

- Der er betydelig forskel på, hvornår de 11-19-årige går i seng, og på, hvornår de rent faktisk lægger sig til at sove. Mindst 29 pct. af de 11-årige, mere end halvdelen af de 15-årige samt mere end hver fjerde af de 19-årige får ikke det antal timers søvn, der anbefales for deres aldersgruppe. Andelen, der ikke får tilstrækkeligt med søvn, stiger med tid brugt på TV, spil, YouTube m.m.

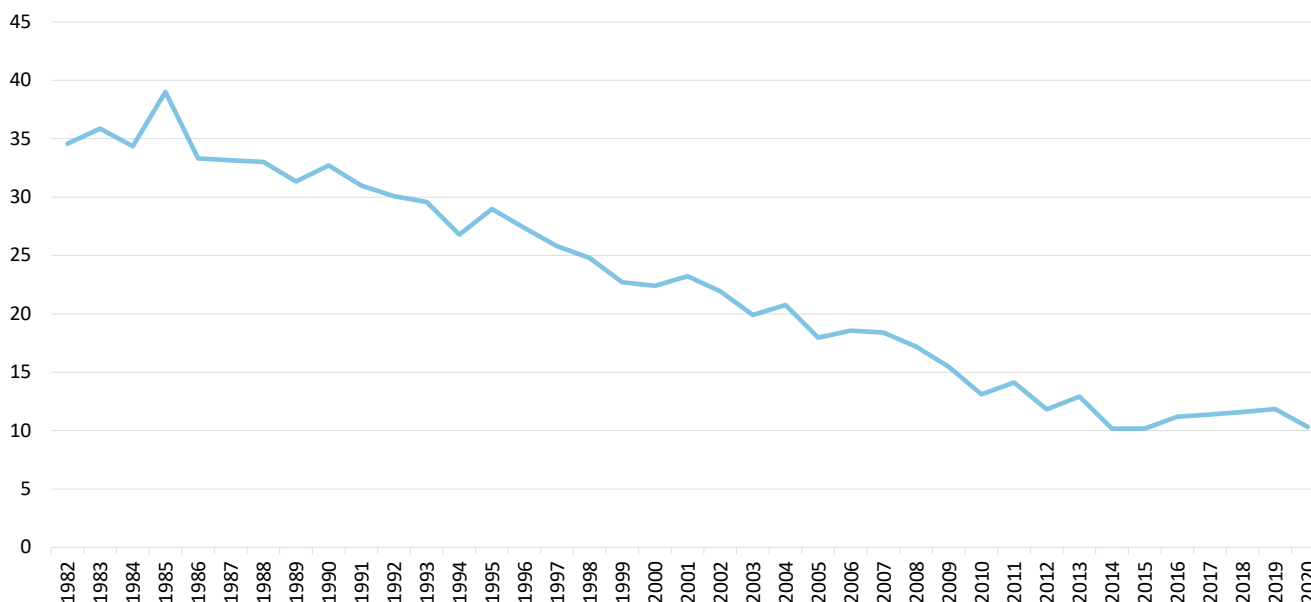
KOMPONENT 3: DØDELIGHED BLANDT 1-19-ÅRIGE

DØDSFALD PÅ GRUND AF SYGDOM, ULYKKER OG SELVMORD

Dødeligheden i den opvoksede del af børnebefolkningen kan betragtes som et groft mål på sundhedstilstanden i befolkningen. I en forebyggelsesstrategi, der har til formål at reducere dødeligheden blandt 1-19-årige, kan indsigt i de specifikke dødsårsager fungere som et redskab til at prioritere indsatsen. For eksempel har danske børn og unge en lav risiko for at dø af infektionssygdomme, fordi vi lever i et samfund med en relativt høj standard for ernæring og hygiejne, med vaccinationsprogrammer og med tilgængelig medicin og behandlingsmuligheder.

Der er, jf. figur 3.3.1, over de sidste 35 år sket et fald i dødeligheden blandt 1-19-årige. I 1981 var antal dødsfald pr. 100.000 1-19-årige 40. Denne andel var i 2020 faldet til 10.

FIG. 3.3.1: Antal døde pr. 100.000 for de 1-19-årige i årene 1981-2021. Kilde: Danmarks Statistik, Statistikbanken

2020 er det seneste tidspunkt, hvor vi har data om dødsårsager blandt børn og unge. I dette år er der i Danmarks Statistiks dødsårsagsregister oplysninger om 128 børn og unge i 1-19-årsalderen. Blandt disse børn og unge skyldes flertallet af dødsfald sygdomme (55 pct.), mens godt en femtedel skyldes ulykker. Knap hver fjerde dødsfald skyldes selvmord (11 pct.) eller andre årsager (13 pct.).

DELKONKLUSION

Dødeligheden blandt 1-19-årige har været støt faldende de sidste 35 år

55 pct. af dødsfald blandt 1-19-årige skyldes sygdomme, 21 pct. skyldes ulykker, mens 24 pct. skyldes selvmord eller andre årsager.

KOMPONENT 4: ALMENT HELBRED

SYMPTOMER

Den første indikator, vi inddrager til at belyse børns og unges almene helbredstilstand, omhandler ubehag i form af hovedpine, ondt i maven eller kvalme. Indikatoren indgår som ét spørgsmål ud af et længere spørgeskemabatteri om børns styrker og vanskeligheder, som præsenteres og behandles under domæne 8. I undersøgelsen blev mødrene til de 3-7-årige samt de 11- og 15-årige selv bedt om at tage stilling til, i hvilken grad det passer, at de tit har mavepine, ondt i hovedet eller kvalme. Hovedpine,

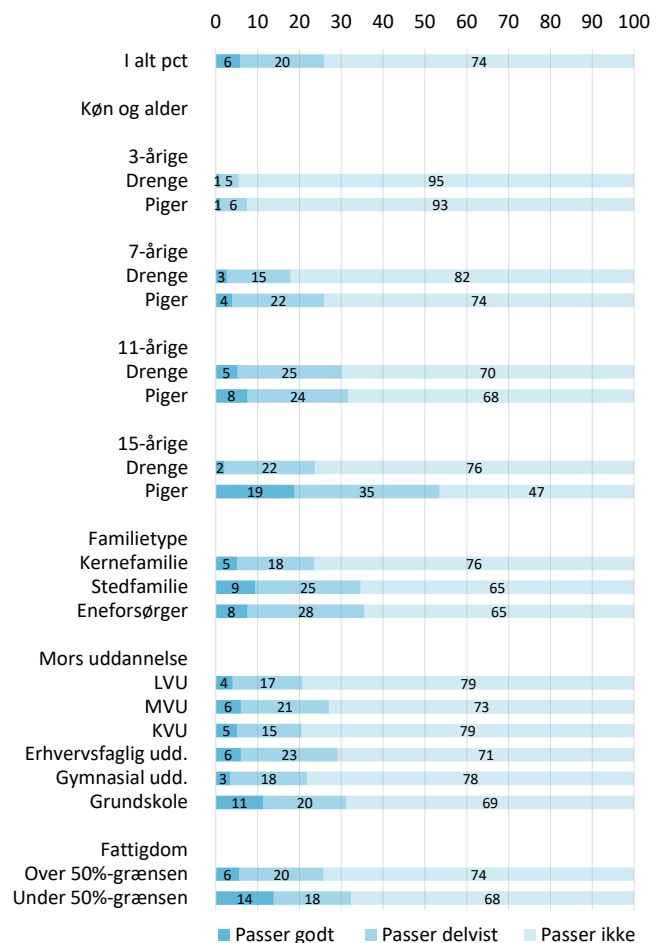
Tabel 3.3.1: Dødsårsager blandt 1-19-årige. 2020. Procent og antal
Kilde: Danmarks Statistik: Statistikbanken

	Pct.	Antal
Kræft	19	24
Infektionssygdomme, andre sygdomme, misdannelser	36	46
Ulykker	21	27
Selvmord	11	14
Andre årsager	13	17
I alt	100	128

ondt i maven og kvalme kan både være symptomer på somatiske sygdomme eller være respons på u hensigtsmæssige forhold i børnenes og de unges omgivende miljø eller adfærd, fx dårligt indeklima, larm eller for lidt søvn. Symptomerne kan imidlertid også være af psykosomatisk karakter, fx bekymringer eller et stort eller længerevarende pres. Vi undersøger ikke årsagerne til, at børn oplever disse gener i denne rapport. Uanset årsagen er symptomerne ubehagelige og kan afhængigt af graden samt hyppigheden opleves som en belastning for det enkelte barn.

Figur 3.4.1 viser, at forekomsten af symptomer generelt stiger med alderen. Andelen, hvor mor svarer 'passer godt' eller 'passer delvist' til, at deres barn tit klager over hovedpine, ondt i maven eller kvalme, stiger blandt begge køn fra 3- til 7-årsalderen, hvor 18 pct. af drengene og 26 pct. af pigerne klager over disse symptomer. Mens der ingen forskel ses blandt de 11-årige piger og

FIG. 3.4.1: 3-15-årige, der tit oplever hovedpine, ondt i maven eller kvalme. Udvalgte baggrundsforhold 2021. Procent

drengene, er der en markant kønsmæssig forskel i 15-årsalderen, hvor mere end halvdelen (54 pct.) af de unge piger svarer, at det passer godt eller delvist godt, at de tit oplever symptomerne. Blandt de jævnaldrende drenge gælder det knap hver fjerde (24 pct.).

Figur 3.4.1 viser også, at andelen af børn og unge, der svarer, at det passer godt, at de ofte har hovedpine, ondt i maven eller kvalme, er ca. dobbelt så høj (11 pct.) i familier, hvor mors højeste uddannelse er grundskolen, sammenlignet med børn og unge, hvor mor har uddannelse ud over grundskolen. Billedet er imidlertid mindre klart, når det kommer til den andel, der svarer 'passer delvist'. Samme billede ses for fattigdom, hvor børn og unge fra familier med en indkomst under 50 pct. af mediangrænsen i højere grad svarer, at de ofte oplever de tre symptomer.

Figur 3.4.2 viser udviklingen i andelen af 3-15-årige, der har svaret, at det passer godt eller passer delvist, at de tit oplever hovedpine, ondt i maven eller kvalme. Blandt 11-årige har andelen, der oplever symptomerne, været svingende henover undersøgelsens runder, og samlet set er der ikke nogen statistisk signifikant trend i udviklingen. Blandt de 7-årige er der efter en stigende symptomforekomst siden 2009 sket et væsentlig fald siden sidste undersøgelse: fra 29 pct. i 2017 til 22 pct. i 2021. Samlet set er der blandt de 3-årige sket et fald siden 2009 i andelen, hvor mor svarer, at det passer godt eller delvist, at deres barn ofte har hovedpine, mavepine eller kvalme. For undersøgelsens 15-årige

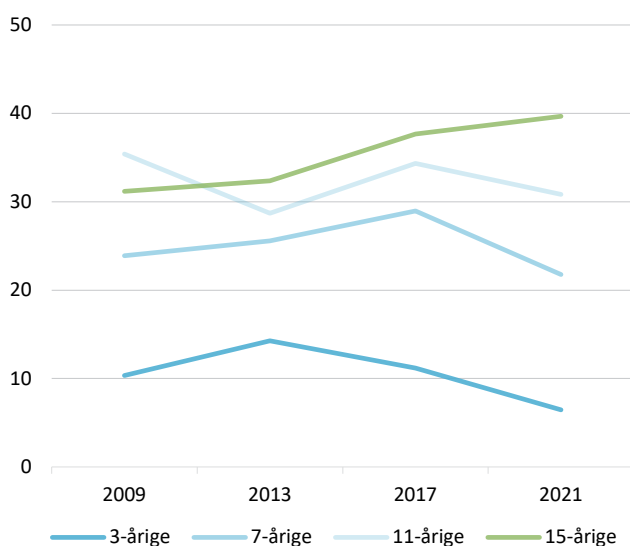
er andelen, der oplever symptomer, derimod steget siden 2009. 40 pct. af de unge svarer, at det passer godt eller delvist, at de ofte oplever symptomerne. Denne udvikling dækker især over en stigning blandt de unge piger, hvor andelen, der oplever symptomer, er steget fra 41 pct. i 2009 til 54 pct. i 2021.

Den danske Skolebørnsundersøgelse finder ligeledes, at der er sket en mindre stigning i forekomsten af symptomer – mere specifikt hovedpine og mavepine – blandt de 15-årige piger siden 2010 (Rasmussen et al., 2019). Hvad angår selve andelen af unge, der oplever symptombelastning, tyder studier på, at Danmark ligger lidt lavere i forekomst af symptomer end blandt andre europæiske lande (Inchly et al., 2020; Potrebny, Wiium & Lundegård, 2017). I den seneste HBSC-undersøgelse fra 2018 lå Danmark således i den laveste femtedel af undersøgelsens 45 lande, hvad angår 15-årige piger, der oplever hhv. hovedpine og mavepine mere end én gang ugentligt (Inchly et al., 2020).

OVERVÆGT

Overvægt har de seneste årtier været stigende blandt både børn og voksne i den danske befolkning. Internationale såvel som danske data tyder på, at der er sket en stagnering i væksten, dvs. at udviklingen har nået et plateau (Morgen et al., 2013; Tetens et al., 2018). Overvægt i barndommen er dog stadig et vigtigt sundhedsmæssigt problem, som kan have store fysiske og psykosociale konsekvenser. Overvægt kan være en hæmsko for børn i dagligdagen, fordi de ikke på samme måde som deres jævnaldrende kan deltage i fysisk aktivitet og leg. Herudover oplever de i højere grad mobning og lav livsglæde end deres normalvægtige jævnaldrende (Brixval et al., 2012; Kelly et al., 2016). Endelig øger overvægt i barndommen risikoen for overvægt senere i livet. Det kan føre til øget sygelighed og for tidlig død.

FIG. 3.4.2: 3-19-årige, der svarer 'passer godt' eller 'passer delvist' til, at de tit har hovedpine, mavepine eller kvalme 2009-2021. Procent

For at få et billede af børns og unges vækstforhold (højde og vægt) blev deltagerne i undersøgelsen bedt om at veje og måle sig, inden de gik i gang med at besvare spørgeskemaet. Det er således respondenternes selvrapporteringer, der ligger til grund for undersøgelsens resultater om overvægt blandt børn og unge. Denne målemetode er forbundet med en større usikkerhed, end hvis målingerne udføres under kontrollerede forhold. For det første var der 11 pct. af respondenterne, der ikke oplyste både højde og vægt. For det andet ved vi fra forskningen, at der både blandt voksne og børn er en tendens til, at vægt underrapporteres, og at højde overrapporteres. Samlet set betyder det, at forekomsten af overvægt sandsynligvis undervurderes.

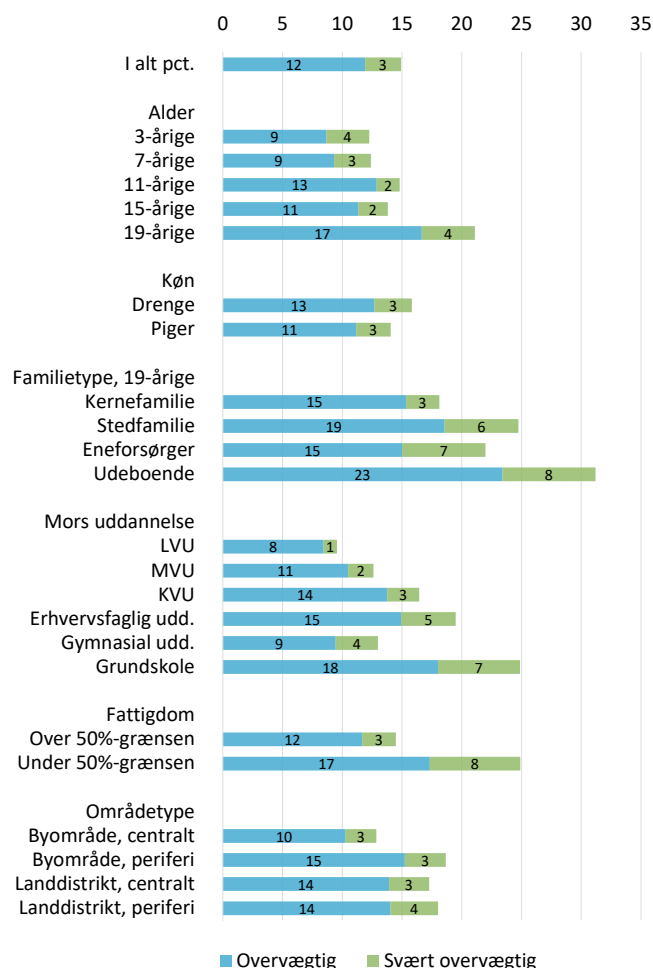
På grundlag af respondenternes besvarelser har vi udregnet barnets eller den unges Body Mass Index (BMI), som ofte bruges til at vurdere en persons vægtstatus. BMI udregnes ved at dividere personens vægt (i kilo) med kvadratet på personens højde i meter (kg/m^2). Herefter klassificerer vi personens vægtstatus på baggrund af nogle på forhånd definerede grænseværdier i en af fire grupper: 1) undervægtig, 2) normalvægtig, 3) overvægtig og 4) svært overvægtig. De anvendte grænseværdier er fastsat af The International Obesity Task Force (World Obesity Federation, n.d.) og tager højde for køn og alder, eftersom BMI ændrer sig henover børne- og ungdomsårene. Et forbehold er dog, at BMI ikke skelner mellem muskler og fedt. Således kan et muskuløst barn eller ungt menneske fejlagtigt blive klassificeret som overvægtig. De 19-årige er i undersøgelsen behandlet som voksne, og for denne aldersgruppe tages der ikke hensyn til køn.

Samlet set er størstedelen, 71 pct., af undersøgelsens børn og unge normalvægtige. 12 pct. er overvægtige, 3 pct. er svært overvægtige, mens 14 pct. er undervægtige. Undervægt falder

med alderen fra 23 pct. blandt de 3-årige til 8 pct. blandt de 19-årige. I dette afsnit fokuserer vi på de børn og unge, der er overvægtige.

Figur 3.4.3 viser andelen af børn og unge, der er overvægtige og svært overvægtige fordelt på alder og en række andre baggrundsforhold. Den laveste andel af overvægtige ser vi blandt undersøgelsens 3-, 7-, 11- og 15-årige årige, hvor 12-15 pct. er overvægtige. Den højeste forekomst af overvægt ses blandt undersøgelsens 19-årige, hvor 21 pct. af de unge er overvægtige, heraf er de 4 pct. svært overvægtige. Derimod er der ingen statistisk signifikant forskel mellem undersøgelsens piger og drenge. Til sammenligning fandt *Danskerne Sundhed 2021*, at hhv. 26,8 og 23,9 pct. af de 16-24-årige mænd og kvinder er moderat eller svært overvægtige (Jensen et al., 2022a).

FIG. 3.4.3: 3-19-årige, der er overvægtige eller svært overvægtige målt ved BMI. Udvalgte baggrundsforhold. 2021. Procent

Ligesom ved de tidligere undersøgelsesrunder af *Børn og unge i Danmark* ser vi en tydelig social gradient i overvægt. Det gælder både for mors uddannelse og fattigdom. Derudover er der en markant højere andel af de 19-årige udeboende overvægtige (31 pct.) sammenlignet med deres jævnaldrende, der bor i en kernefamilie (18 pct.) Endelig viser figur 3.4.3 en geografisk variation, idet der blandt børn og unge, der bor i byområder, er en lidt lavere andel af overvægtige (13 pct.) sammenlignet med andre børn og unge (17-18 pct.). Andre danske undersøgelser blandt børn og unge finder på tilsvarende vis en social ulighed i forekomsten af overvægt (Andersen et al., 2020; Rasmussen et al., 2019).

Siden 2009 er der blandt undersøgelsens børn og unge samlet set sket en mindre stigning i andelen, der er overvægtige. Opdelt på aldersgruppe finder vi, at denne stigning især skyldes en stigning i overvægt blandt undersøgelsens 11-årige (fra 10 pct. i 2009 til 15 pct. i 2021), mens andelen af overvægtige i de øvrige aldersgrupper er relativt uændret over tid.

DELKONKLUSION

I forhold til alment helbred kan vi konkludere, at:

- Samlet set svarer 26 pct., at det passer eller delvist passer, at de tit har hovedpine, ondt i maven eller kvalme. Der er dog store aldersforskelle og blandt de 15-årige også en væsentlig kønsforskel. Således er det blandt de 15-årige piger lidt over halvdelen, der svarer, at det passer godt eller delvist godt, at de tit oplever de tre symptomer. Børn af mødre, hvis højeste uddannelse er grundskolen, svarer i markant højere grad, at det passer godt, at de ofte har symptomer, sammenlignet med børn og unge fra familier, hvor mor har en uddannelse ud over grundskolen. Billedet er dog mindre klart, når det kommer til den andel, der svarer 'passer delvist'.

- Andelen af 3-årige, hvor mor svarer, at det passer godt eller delvist, at deres barn ofte har hovedpine, mavepine eller kvalme, er samlet set faldet siden 2009. For undersøgelsens 15-årige er andelen, der oplever symptomer, derimod steget siden 2009. Udviklingen dækker især over en stigning blandt de unge piger.
- Størstedelen, 71 pct., af undersøgelsens børn og unge er normalvægtige. 15 pct. er overvægtige, mens 14 pct. er undervægtige. Den højeste forekomst af overvægt ses blandt undersøgelsens 19-årige, hvor mere end hver femte er overvægtig. Særlig høj er andelen blandt de 19-årige, der ikke bor hjemme. Der ses desuden en tydelig social gradient i overvægt med den største andel af overvægtige blandt børn og unge af lavt uddannede mødre samt fra familier, der lever i relativ fattigdom.
- Andelen af undersøgelsens børn og unge, der er overvægtige, er relativt uændret over tid blandt de 3-, 7-, 15- og 19-årige. Blandt undersøgelsens 11-årige ses der en stigende trend på 5 procentpoint siden 2009.

KOMPONENT 5: SYGELIGHED

BØRN OG UNGE MED LANGVARIGE SYGDOMME OG HANDICAP

Langvarig sygdom eller handicap kan hæmme børn eller unge i deres hverdagsliv og udviklingsmuligheder. Men et barns langvarige sygdom eller handicap kan også være en belastning for forældrenes parforhold. Således finder undersøgelser, at børn og unge med handicap også har en øget risiko for at opleve, at forældrene går fra hinanden (Kousgaard et al., 2018; Loft, 2013). I spørgeskemaundersøgelsen spurgte vi alle aldersgrupper, om de har en langvarig sygdom eller handicap. Fra tidligere undersøgelser i børnebefolkningen ved vi, at opfattelsen af 'diagnoser, langvarig sygdom og handicap' spænder bredt fra fx børneeksem og svømmehud mellem tæerne til svære diagnoser som psy-

kisk funktionsnedsættelse og spasticitet (Ottosen & Bengtsson, 2002). Derfor vil det heller ikke være alle dem, der svarer, at de har en langvarig sygdom eller handicap, der i dagligdagen er hæmmet i at deltage i aktiviteter på lige fod med deres jævnaldrende. Vi spurgte derfor også børnene og de unge, om de til daglig er hæmmet af deres sygdom eller handicap.

Som helhed svarer 9 pct. af de børn og unge, der indgår i spørgeskemaundersøgelsen, at de har en langvarig sygdom eller handicap. Herudover svarer 2 pct. 'ved ikke', hvilket kan være et udtryk for, at de er i tvivl om, hvorvidt en eventuel sygdom eller anden tilstand kan klassificeres som et handicap. Vi fokuserer her på de børn og unge, der svarer bekræftende på, at de har en sygdom eller et handicap.

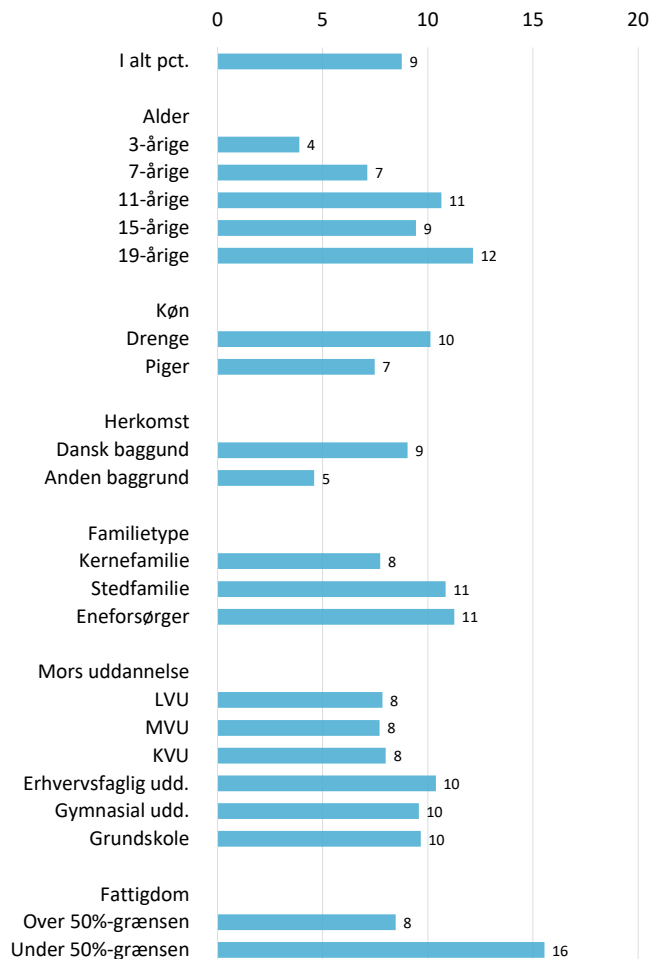
Figur 3.5.2 viser, at andelen med langvarig sygdom eller handicap er stigende med alderen fra 4 pct. i 3-årsalderen til 12 pct. ved 19-årsalderen. Sammenlignet med børn med anden herkomst end dansk svarer næsten dobbelt så stor en andel af børn med dansk baggrund (9 pct.), at de har en langvarig sygdom eller handicap. Blandt børn med anden herkomst end dansk er andelen 5 pct.

I tråd med tidligere forskning (Kousgaard et al., 2018; Loft, 2013) samt de tre første undersøgelser om *Børn og unge i Danmark* forekommer langvarig sygdom og handicap lidt hyppigere i eneforsørger- og stedfamilier (11 pct.) end i kernefamilier, hvor andelen er 8 pct. Vi kan ikke på baggrund af disse resultater forklare årsagen, men en mulighed er som tidligere nævnt, at det at have et barn, der er langvarigt syg eller har et handicap, kan være slidsomt for parforholdet. Langvarig sygdom og handicap forekommer desuden hyppigere blandt de af undersøgelsens børn og unge, der lever i en familie med en indkomst under 50 pct. af mediangrænsen. Blandt disse børn og unge angiver 16 pct.,

at de har en langvarig sygdom eller handicap mod 8 pct. blandt børn og unge, hvis familie har en indkomst over 50 pct.-grænsen. Vi kan ikke på baggrund af disse analyser drage kausale konklusioner, men en mulig forklaring kan være, at der i forhold til flere diagnoser er en stærk arvelighed (fx ADHD), og at forældres egne diagnoser eller handicap slår igennem via de sociale baggrundsforhold.

Som forventet er det ikke alle, der svarer, at de i dagligdagen er hæmmet af deres sygdom eller handicap. Lidt under halvdelen, 44 pct., oplyser, at de til daglig er hæmmet. I denne undersøgelse definerer vi det som en risiko for marginalisering, hvis et barn eller ungt menneske har en sygdom eller funktionsnedsættelse og samtidig er hæmmet af det i dagligdagen. Med udgangspunkt i denne definition gælder det samlet set 4 pct. af undersøgelsens børn og unge.

FIG. 3.5.1: 3-19-årige med langvarig sygdom og/eller handicap. Udvalgte baggrundsforhold. 2021. Procent

Andelen, der svarer, at de har en langvarig sygdom eller handicap, har ligget stabilt henover undersøgelsens 4 survey-år blandt størstedelen af undersøgelsens aldersgrupper. Blandt undersøgelsens 3-årige har der været en lille, men statistisk signifikant faldende trend siden 2009. Andelen, der til daglig føler sig hæmmet af deres sygdom eller handicap, har derimod været uændret henover undersøgelsens fire runder.

DELKONKLUSION

- Knap hver tiende af undersøgelsens børn og unge svarer, at de har en langvarig sygdom eller et handicap. Blandt disse føler 44 pct. sig hæmmet af deres sygdom i det daglige. Handicap og langvarig sygdom er hyppigere forekommende blandt børn, der lever i en sted- eller eneforsørgerfamilie. Andelen med handicap eller langvarig sygdom er desuden højere blandt børn og unge fra familier, der lever i relativ fattigdom.
- Andelen med langvarig sygdom eller handicap er uændret blandt størstedelen af undersøgelsens aldersgrupper siden 2009. Det samme er andelen, der føler sig hæmmet af handicap.

OPSUMMERING OG KONKLUSION

Vi har i dette kapitel beskrevet en række forhold omkring børn og unges helbred samt forhold, der har betydning herfor. Herudover har vi beskrevet udviklingen henover *Børn og unge i Danmarks 4 survey-år*.

Blandt undersøgelsens 3- og 7-årige blev knap 4,5 pct. født med lav fødselsvægt, hvilket er samme andel som blandt hele populationen af børn født i 2013 og 2017. Danske børn bliver født i et land, hvor der er god adgang til forebyggelsesmæssige foranstaltninger såsom at blive vaccineret. Sammenlignet med tal fra Statens Serum Institut er till slutningen til børnevaccinationspro-

grammet højere blandt undersøgelsens børn og unge. Eksempelvis har knap hvert tiende barn fra hele årgang 2013 og 6 pct. af hele årgang 2017 ikke fået Di-Te-Ki-Pol-3. Tillslutningen til HPV blandt pigerne fra årgang 2001 og 2005 er ligeledes lavere end blandt survey-undersøgelsens unge, hvilket kan skyldes skævheder i, hvem der besvarer spørgeskemaet (jf. kapitel 1). Der er på populationsniveau en stigende trend i andelen af drenge, der har fået HPV-vaccinen. Blandt drengene fra årgang 2009 er andelen nu næsten den samme som blandt pigerne. I forhold til amning er 13 pct. af undersøgelsens 3- og 7-årige slet ikke blevet ammet, mens godt hver femte ophørte med at blive ammet, inden de fyldte 6 måneder. Der er betydelig social ulighed i amning.

Tandbørstning og tilstrækkeligt med søvn er to andre vigtige forebyggelsesmæssige tiltag blandt børn og unge. Samlet set er det 30 pct. af undersøgelsens børn og unge, der ikke børster tænder to gange dagligt. Andelen er særligt høj blandt undersøgelsens 15- og 19-årige – ikke mindst blandt de 19-årige udeboende. Der er betydelig social ulighed i andelen, der børster tænder tilstrækkeligt ofte, og andelen er markant højere blandt børn og unge med anden herkomst end dansk. Andelen, der børster tænder to gange dagligt, har været faldende siden 2009 blandt de 3-, 7-, 15- og 19-årige. Udviklingen har dog været relativt stabil siden sidste undersøgelsesrunde. Næsten alle undersøgelsens 3- og 7-årige får de anbefalede timers søvn. Blandt de 11-, 15- og 19-årige er der markant forskel på, hvornår de går i seng, og hvornår de rent faktisk sover. Mindst 29 pct. af de 11-årige, mere end halvdelen af de 15-årige og mere end hver fjerde af de 19-årige får ikke det anbefalede antal timers søvn.

Ligesom det er tilfældet for tandbørstning og amning slår børnenes sociale baggrund også igennem i forhold til de to indikatorer på børnenes og de unges helbred: symptombelastning og over-

vægt. Samlet set oplever mere end hver fjerde af undersøgelsens børn og unge at have hovedpine, ondt i maven eller kvalme tit. Ud over en stor aldersforskel er der blandt de 15-årige også en væsentlig kønsforskel, hvor pigerne i højere grad oplever symptomer. Børn af mødre, hvis højeste uddannelse er grundskolen, svarer i markant højere grad, at det passer godt, at de tit har symptomer, sammenlignet med børn og unge fra familier, hvor mor har en uddannelse ud over grundskolen. Siden 2009 er andelen af 3-årige, der hyppigt har hovedpine, mavepine eller kvalme, faldet, mens den er steget for undersøgelsens 15-årige. Der er ikke nogen tydelig trend i udviklingen blandt de 11-årige.

Størstedelen af undersøgelsens børn og unge er normalvægtige, mens 15 pct. er overvægtige. Den højeste forekomst af overvægt ses blandt undersøgelsens 19-årige, hvor 21 pct. er overvægtige. Der ses en tydelig social gradient i overvægt, hvor især børn af lavt uddannede mødre samt børn fra familier med lav indkomst er udsatte. Blandt undersøgelsens 11-årige ses der en stigende trend i overvægt på 5 procentpoint siden 2009. Blandt resten af undersøgelsens børn og unge er andelen, der er overvægtige, relativt uændret over tid.

Knap hver tiende af undersøgelsens børn og unge svarer, at de har en langvarig sygdom eller handicap. Af disse svarer 44 pct., at de føler sig hæmmet af deres sygdom eller handicap i dagligdagen. Denne andel har været uændret henover undersøgelsens runder.

Samlet set tegner kapitlets analyser et billede af, at børnenes og de unges sociale baggrund har betydning for helbred og forebyggelsesmæssig adfærd, og at helbredsmæssige relaterede problemer og risikoadfærd stiger med alderen. Således ser vi social ulighed i amning, tandbørstning, symptombelastning,

overvægt og andelen af børn og unge med handicap eller kronisk sygdom. En undtagelse er dog søvnlængde, hvor der kun ses få sociodemografiske forskelle. I forhold til alder er forekomsten af overvægt, symptomer samt utilstrækkelig tandbørstning højest blandt undersøgelsens ældste. I løbet af de 12 år, hvor *Børn og unge i Danmarks* fire surveys har fundet sted, er udviklingen gået i den forkerte retning på nogle områder: Andelen af 15-årige, der tit oplever symptomer, er steget ved hver undersøgelse, og i 2021 gjaldt det således 4 ud af 10. Selvom andelen af 3-, 15- og 19-årige, der ikke børster tænder tilstrækkeligt ofte, lader til at være stagneret efter at have været stigende, er det stadig en stor andel, der ikke børster tænder to gange dagligt. Til gengæld tyder analyserne på, at andelen af overvægtige børn og unge ligger stabilt, bortset fra blandt undersøgelsens yngste, hvor der ses en mindre stigning i overvægt.

LITTERATUR

- Ammitzbøll, J., S.W. Pant, B.E. Holstein, T.P. Pedersen, & P. Due (2018). *Sundhedsprofil for børn og unge i Region Hovedstaden og kommuner 2016/2017*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Andersen, B.H. (2003). *Udviklingen i befolkningens leveår over et kvart århundrede*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Andersen, M.B., A. Thorsted, A.H. Jezek, P. Due, T.I.A. Sørensen & L.C. Thygesen (2020). *Overvægt og svær overvægt blandt danske børn og unge: Forekomst og sociodemografisk fordeling*. København Statens Institut for Folkesundhed.
- Bauducco, S.V., I.K. Flink, M. Jansson-Fröjmark & S.J. Linton (2016). "Sleep duration and patterns in adolescents: correlates and the role of daily stressors". *Sleep Health*, 2(3), 211-218.
- Behrman, J.R. & M.R. Rosenzweig (2004). "Returns to Birthweight". *The Review of Economics and Statistics*, 86(2), 586-601.

- Brixval, C.S., S.L. Rayce, M. Rasmussen, B.E. Holstein & P. Due (2012). "Overweight, body image and bullying – an epidemiological study of 11- to 15-years olds". *European Journal of Public Health*, 22(1), 126-130.
- Bruun, J.M., L.G. Bjerregaard, P. Due, B.L. Heiimann, T.V. Høy, L. Kierkegaard, K.F. Michaelsen, C.S. Morgen, N.J., Olsen, T.I.A. Sørensen, & J.N. Østergaard (2021). *Forebyggelse af overvægt blandt børn og unge*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- de Bie, H.M.A., K.J. Oostrom, & H.A. Delemarre-van de Waal (2010). "Brain development, intelligence and cognitive outcome in children born small for gestational age". *Hormone Research Paediatrics*, 73(1), 6-14.
- Hack, M., N. Breslau, B. Weissman, D. Aram, N. Klein, & E. Borawski (1991). "Effect of very low birth weight and subnormal head size on cognitive abilities at school age". *The New England Journal of Medicine*, 325(4), 231-237.
- Hirshkowitz, M., K. Whiton, S.M. Albert, C. Alessi, O. Bruni, L. DonCarlos, & N. Hazen (2015). "National Sleep Foundation's sleep time duration recommendations: Methodology and results summary". *Sleep Health*, 1(1), 40-43.
- Inchley J, D. Currie, S. Budisavljevic, T. Torsheim, A. Jåstad, A. Cosma, C. Kelly, A.M. Arnarsson & O. Samdal (Eds.) (2020). *Spotlight on adolescent health and well-being: Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada. International report. Volume 2. Key data*. København: WHO Regional Office for Europe.
- Indredavik, M.S., T. Vik, S. Heyerdal, S. Kulseng, P. Fayers & A.-M. Brubakk (2004). "Psychiatric symptoms and disorders in adolescents with low birth weight". *Archives of Disease in Childhood, Fetal & Neonatal Edition*, 89(5), 445-450.
- Jensen, H.A.R., M. Davidsen, S.R. Møller, J.E.I. Román, K. Kragelund, A.I. Christensen & O. Ekholm (2022a). *Danskernes sundhed: Den nationale sundhedsprofil 2021*. København: Sundhedsstyrelsen.
- Jensen, H.A.R., S.R. Møller, M. Daviden, O. Ekholm & A.I. Christensen (2022b). *Søvn: Sundheds- og sygelighedsundersøgelsen 2021*. København: Statens Institut for Folkesundhed, SDU.
- Jørgensen, T. & A.M.N. Andersen (2007). "Den første del af livet". In: Johansen, A., B.E. Holstein & A.M.N. Andersen (Ed.): *Social ulighed i sundhed blandt børn og unge* (45-60). København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Kelly, Y., P. Patalay, S. Montgomery & A. Sacker (2016). "BMI Development and Early Adolescent Psychosocial Well-Being: UK Millennium Cohort Study". *Pediatrics*, 138(6), e20160967.
- Kim, D. & A. Saada (2013). "The social determinants of infant mortality and birth outcomes in Western developed nations: A cross-country systematic review". *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 10(6), 2296-2335.
- Knop, M.R., T. Geng, A.W. Gorny, R. Ding, C. Li, S.H. Ley & T. Huang (2018). "Birthweight and risk of type 2 diabetes mellitus. Cardiovascular Disease and Hypertension in Adults: A Meta-Analysis of 7646267 Participants from 135 Studies". *Journal of the American Heart Association*, 7(23), e008870.
- Kousgaard, S.J., S.K. Boldsen, C. Mohr-Jensen. & M.B. Lauritsen (2018). "The effect of having a child with ADHD or ASD on family separation". *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 53(12), 1391-1399.
- Loft, L.T. (2013). *Four Essays on Family Life Events*. København: Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Lund, L., I.N. Sølvhøj, D. Danielsen, A.P. Folker & S. Andersen (2020). *Digitale enheders betydning for søvn hos 0-15-årige børn og unge: Et systematisk review*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Morgen, C.S., B. Rokholm, C.S. Brixval, C.S. Andersen, L.G. Andersen, M. Rasmussen, A.N. Andersen, P. Due & T.A. Sørensen

- (2013). "Trends in Prevalence of Overweight and Obesity in Danish Infants, Children and Adolescents – Are We Still on a Plateau?". *PLoSone*, 8(7), 1-10.
- Martinson, M.L. & N.E. Reichman (2016). "Socioeconomic Inequalities in Low Birth Weight in the United States, the United Kingdom, Canada, and Australia". *American Journal of Public Health*, 106(4), 748-754.
- Nilsson, I. & M. Busck-Rasmussen (2021). *Amning: En håndbog for sundhedspersonale*. København: Sundhedsstyrelsen.
- Ottosen, M.H. & T.T. Bengtsson (2002). *Et differentieret fællesskab: Om relationer i børnehaver, hvor der er børn med handicap*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Pisinger, V., A. Thorsted, A.H. Jezek, A. Jørgensen, A.I. Christensen & L.C. Thygesen (2019). *UNG19 – Sundhed og trivsel på gymnasiale uddannelser 2019*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Potrebný, T., N. Wium & M.M.-I. Lundegård (2017). "Temporal trends in adolescents' self-reported psychosomatic health complaints from 1980-2016: A systematic review and meta-analysis". *PLoSone* 12(11), 1-24.
- Rangan, A., M. Zheng, N.J. Olsen, J.F. Rohde & B.L. Heitmann (2017). "Shorter sleep duration is associated with higher energy intake and an increase in BMI z-score in young children predisposed to overweight". *International Journal of Obesity*, 42(1), 59-64.
- Rasmussen, M., L. Kierkegaard, S.V. Rosenwein, B. Holstein, M.T. Damsgaard & P. Due (red.) (2019). *Skolebørnsundersøgelsen 2018: Helbred, trivsel og sundhedsadfærd blandt 11-, 13- og 15-årige skoleelever i Danmark*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Saigal, S., L.A. Hoult, D.L. Streiner, B.L. Stoskopf & P.L. Rosenbaum (2000). "School Difficulties at Adolescence in a regional Cohort of Children Who Were Extremely Low Birth Weight". *Pediatrics*, 105(2), 325-331.
- Statens Serum Institut (2022a). *Det danske børnevaccinationsprogram*. Tilgået 24.08.22: <https://www.ssi.dk/vaccination/boernevaccination.aspx>
- Statens Serum Institut (2022b). *Spørgsmål og svar om MFR-vaccination*. Tilgået 24.08.22: <https://www.ssi.dk/vaccinationer/boernevaccination/vaccination-mod-maeslinger/om-mfr-vaccination>
- Statens Serum Institut (2022c). *Vaccination mod Human Papilloma Virus (HPV)*. Tilgået 22.08.22: <https://www.ssi.dk/vaccinationer/boernevaccination/vaccination-mod-livmoderhalskraeft>
- Tandlægeforeningen (2018). *Om tandbørstning*. Tilgået 30.06.22: <https://www.tandlaegeforeningen.dk/til-patienter/gode-raad/om-tandboerstning/>
- Tetens, I., A. Biltoft-Jensen, K. Hermansen, C. Mølgaard, B. Nyvad, M. Rasmussen, M. Sabinsky, U. Toft & K. Wistoft (2018). *Fremme af sunde mad- og måltidsvaner blandt børn og unge*. København: Vidensråd for Forebyggelse.
- Woods, H.C. & H. Scott (2016). "Sleepy teens: Social media use in adolescence is associated with poor sleep quality, anxiety, depression and low self-esteem". *Journal of Adolescence*, 51, 41-49.
- World Obesity Federation (n.d.). *Obesity Classification: Extended International (IOTF) Body Mass Index Cut-Offs for Thinness, Overweight and Obesity in Children*. Tilgået 26.08.22: <https://www.worldobesity.org/about/about-obesity/obesity-classification>

Asger Graa Andreasen og Barbara Bille Tagmose

DOMÆNE 4

DAGTILBUD, PASNING OG SKOLE

PRÆSENTATION AF DOMÆNET OG DE UDVALGTE KOMPONENTER

I dag går størstedelen af børn i en form for pasningstilbud, inden de starter i skole, og fra skolealderen og frem tilbringer børn og unge en stor del af deres vågne timer i skolen. Både pasningstilbud og skolerne har derfor et stort potentiale for at forme børn og unges trivsel og udvikling, og de kan ligesom forældre bidrage til at gøre den nye generation klar til at deltage i arbejdslivet og samfundslivet som voksne. Forskningen viser, at tilfredshed med skolen er en vigtig forudsætning for, at børn og unge klarer sig godt senere hen. Skoletilfredshed er forbundet med mindre risikoadfærd, mindre frafald på ungdomsuddannelser og færre psykiske problemer (Bond et al., 2007; Kidger et al., 2012). Derfor er det vigtigt at få indblik i børn og unges skolegang og deres forventninger til fremtiden, som er sigtet med dette kapitel.

Vi undersøger først (under komponent 1), hvilke pasnings- og skoletyper, børn og unge er indskrevet i, og giver et indblik i centrale forandringstendenser. Komponent 2 sætter lys på trivselselementet og belyser andelen af børn og unge, der har skiftet skole på grund af dårlig trivsel, andelen af børn og unge, som har pjækket fra skole, samt andelen af børn og unge, som oplever problemer i skolen. Denne komponent undersøger samlet set omfanget af børn og unge, som oplever mistrivsel i skolen. Komponent 3 vedrører børn og unges faglige præstationer, og komponent 4 sætter fokus på unges overgang til ungdomsuddannelse og arbejdsliv.

De anvendte indikatorer i kapitlet er konstrueret, så de er internationalt sammenlignelige (OECD, 2009; UNICEF, 2007). Dog findes indikatorer på pasning og skoleforhold for de yngste aldersgrupper ikke i de internationale undersøgelser.

KOMPONENTER	INDIKATORER
Komponent 1: Dagpasning, skoletype og ungdomsuddannelse	<ul style="list-style-type: none"> 3-årige børns pasningsforhold 3-årige børn, der tilbringer mere end 8 timer i dagtilbud 3-årige, der modtager støttepædagogisk bistand i dagtilbud 7-15-åriges skoletype 7- og 11-årige, der går i SFO/fritidshjem eller klub 7-15-årige, der modtager støtte- eller specialpædagogisk bistand 19-åriges ungdomsuddannelse
Komponent 2: Skoleskift og skoleproblemer	<ul style="list-style-type: none"> 7-19-årige, der har oplevet et eller flere skoleskift 11-19-årige, der har pjækket en eller flere dage inden for det sidste år 7-19-årige, som har oplevet at være ked af det i skolen 7-19-årige, som har oplevet koncentrationsbesvær i skolen 7-19-årige, som har haft konflikter med kammerater 7-19-årige, som har haft konflikter med lærere
Komponent 3: Skolepræstationer	<ul style="list-style-type: none"> Karakterniveau blandt 15-årige 19-åriges karakterer ved folkeskolens afgangsprøve 7-19-årige, der synes, at de klarer sig godt eller virkelig godt fagligt
Komponent 4: Overgang til beskæftigelse og forventninger til fremtiden	<ul style="list-style-type: none"> 15-åriges plan efter folkeskolen Højeste uddannelse, som 15- og 19-årige forventer at gennemføre

Da covid-19-pandemien brød ud i marts 2020, blev alle elever med kort varsel sendt hjem på grund af skolelukninger, og undervisningen skulle i en periode gennemføres som hjemmeundervisning. Danmarks Evalueringsinstitut, EVA, har gennemført en erfaringsopsamling, som viser, at lærere og ledere på skolerne vurderer, at elever – især fra socialt udsatte hjem – lærte mindre under hjemmeundervisningen end i den almindelige undervisning (EVA, 2021). Samlet set kan vi ikke vide, hvor stor indflydelse covid-19-pandemien har haft på børn og unges besvarelser om deres skolegang i *Børn og unge i Danmark*. Men en række af de ændringer, vi kan spore, startede allerede før epidemien og kan derfor skyldes andre forhold. Kapitel 10 undersøger, hvilke grupper af børn og unge, som især har oplevet faglige udfordringer på grund af covid-19.

KOMPONENT 1: DAGPASNING, SKOLETYPE OG UNGDOMSUDDANNELSE

DAGINSTITUTION OG DAGPLEJE

Alle børn har, efter at de er fyldt et halvt år, ret til en plads i et dagtilbud, og andelen af børn, der er indskrevet i et dagtilbud, er generelt høj i Danmark (Børne- og Undervisningsministeriet, 2022a). Selvom dagtilbuddene kan bidrage til at skabe en god udvikling for børn, har børn, som ikke går i dagtilbud, dog også gode forudsætninger for en gunstig udvikling.

Der findes få egentlige effektstudier af, hvad normering og gruppestørrelse i dagtilbuddene betyder for børns trivsel og læring. Forskningen indikerer dog, at normering og gruppestørrelse har en stor betydning for den pædagogiske kvalitet i dagtilbuddene, det vil sige på de positive og negative oplevelser, børnene har i løbet af deres hverdag i pasningstilbuddene (Dalgaard et al., 2022). Dagtilbud med høj pædagogisk kvalitet kan altså have et større

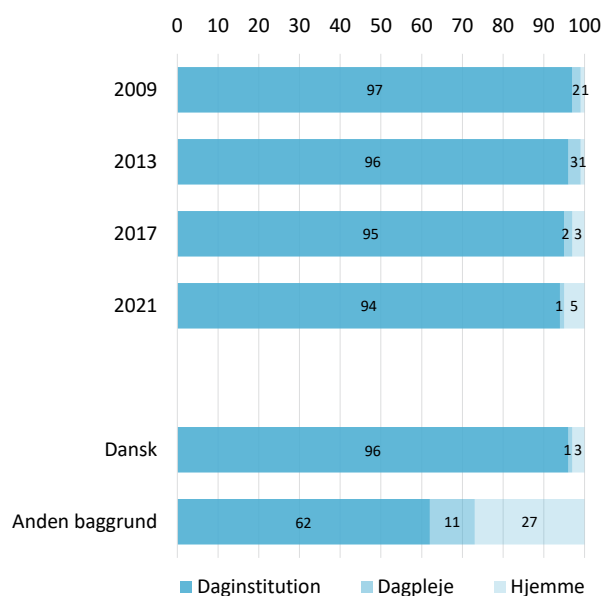
potentiale for at sikre børnenes trivsel. En stor systematisk litteraturkortlægning peger desuden på, at det har en positiv effekt på fremtidig uddannelseslængde, når børn har gået i et dagtilbud, og at effekterne ser ud til at være størst for børn fra lavere sociale klasser (Dietrichson, Kristiansen & Nielsen, 2018).

I 2021 blev 94 pct. af 3-årige børn passet i daginstitution, og 1 pct. passet i dagpleje. 5 pct. af børnene blev passet hjemme i 2021, og det er en lidt større andel end tidligere (jf. figur 4.1.1). Det kan skyldes covid-19-pandemien, der i perioder vanskeliggjorde institutionel pasning pga. samfundsnedlukninger.

Figur 4.1.1 viser videre, at de fleste børn med anden baggrund end dansk passes i daginstitution eller i dagpleje, mens ca. hver fjerde af disse børn passes hjemme (27 pct.). Andelen af hjemmepassede børn er en markant højere andel end blandt børn med dansk baggrund (3 pct.).

Fra 2017 til 2021 kan vi se en stigning i andelen af 3-årige børn, der bliver passet i relativt få timer i dagtilbuddene (under 6,5 time) fra 18 pct. til 25 pct. (se figur 4.1.2). Samtidig ser vi et fald i andelen, som passes relativt længe (over 8 timer), fra 15 pct. til 8 pct. Faldet sker efter en periode, hvor der har været en stigning i omfanget af børnepasning i dagtilbuddene. Vi kan ikke vide, om covid-19 har influeret på dette fald. Man ved dog, at børnehaverne i 2020 og 2021 fungerede efter forskellige regler og grader af nedlukning under pandemien (Mortensen et al., 2021), som kan

FIG. 4.1.1: 3-årige børns pasningsforhold 2009-2021. Særskilt for herkomst i 2021. Procent

have medført, at børnene ikke i samme grad har kunnet tilbringe tid i dagtilbuddene som før. I foråret 2021, hvor dataindsamlingen fandt sted, var hovedreglen fx, at børnehaverne holdt åbent med visse restriktioner, bl.a. vedrørende hygiejne, udeliv, størrelsen på børnegrupper, tilknytning af faste voksne, adgang for forældre til institutionerne samt mødeaftoldelse (Mortensen et al., 2021).

FIG. 4.1.2: 3-årige børn, der tilbringer mere end 8 timer i dagtilbud. 2009-2021. Procent

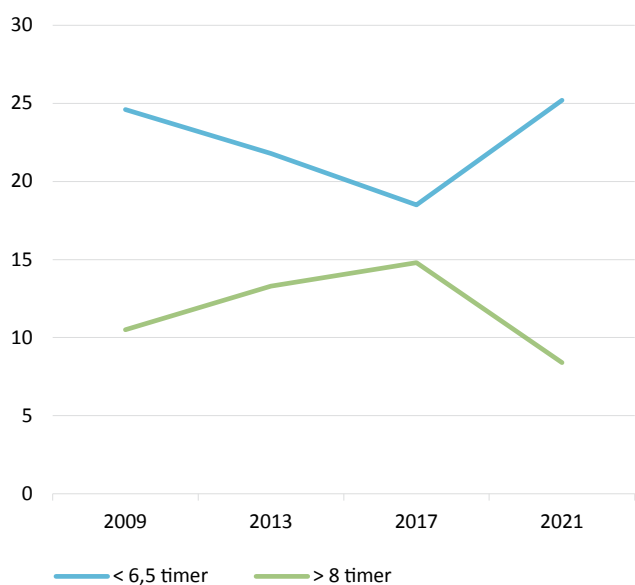
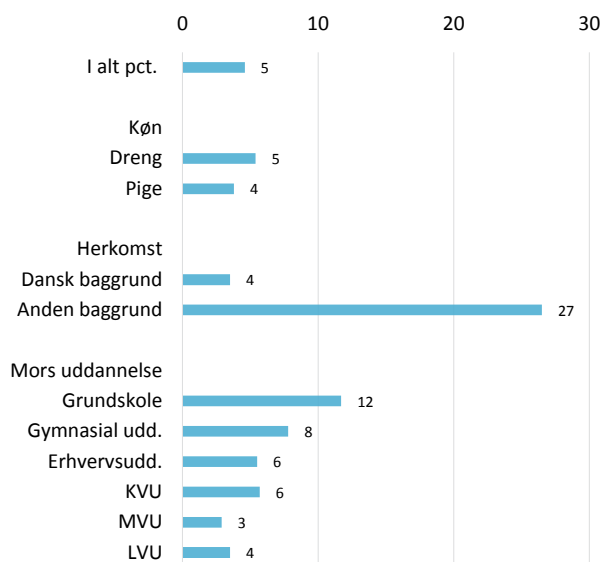

FIG. 4.1.3: 3-årige, der modtager støttepædagogisk bistand i dagtilbud. 2021. Procent

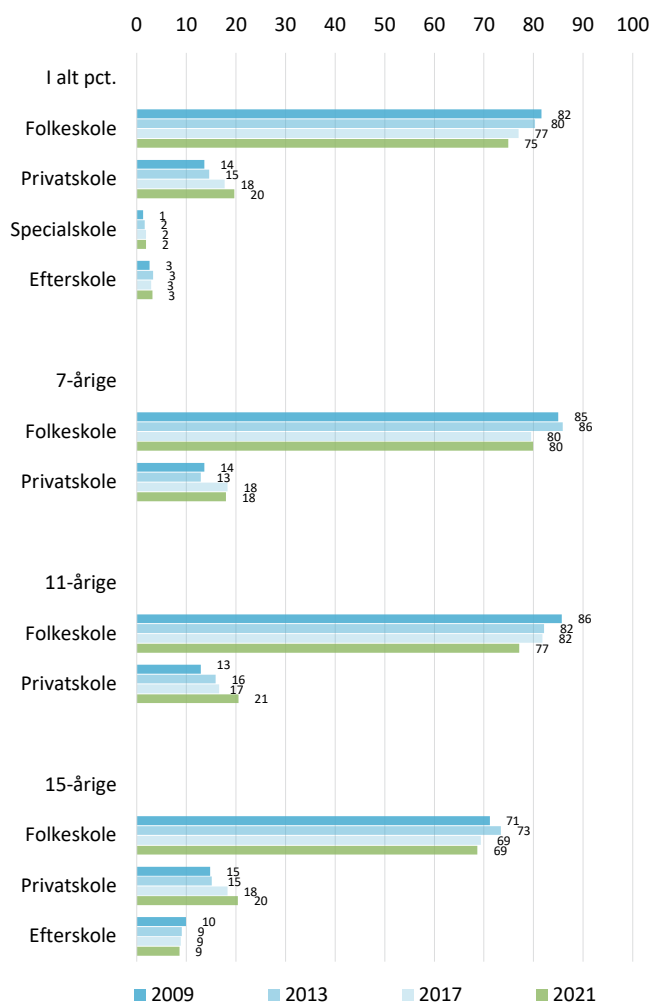

I dagtilbuddene er det muligt at give ekstra støtte til barnet, fx hvis det er udfordret sprogligt, socialt, adfærdsmæssigt eller fysisk. Det kan ske ved, at dagtilbuddet ansætter ekstra personale for at kunne hjælpe barnet bedst muligt. Figur 4.1.3 viser, at 5 pct. af de 3-årige har en støttepædagog tilknyttet i dagtilbuddet. En markant højere andel af børn med anden baggrund end dansk modtager støttepædagogisk bistand i dagtilbud (27 pct.) end børn med dansk baggrund (4 pct.). Der er også en social gradient i støttetildelingen. Børn, som har en mor uden anden uddannelse end grundskole, modtager oftere støtte i dagtilbuddet (12 pct.) end børn, hvis mødre har en lang videregående uddannelse (4 pct.).

SKOLEGANG

I *Børn og unge i Danmark* har vi spurgt børn og unge om, hvilken skoletype de går på.¹ I tråd med andre analyser er der en stigning

FIG. 4.1.4: Valg af skoletype for 7-15-årige. 2009-2021. Procent

i andelen af elever i grundskolen, som går på fri- eller privatskoler i forhold til tidligere (AE, 2020; 2021). Andelen er steget fra 14 pct. i 2009 til 20 pct. i 2021. Samtidig er der sket et fald i andelen af elever, som går i folkeskole, fra 82 pct. til 75 pct.

Især blandt de 11-årige ses der en stigende andel privatskoleelever. I dag er det således over hver femte 11-årige (21 pct.), som er indskrevet i fri- eller privatskole sammenlignet med 13 pct. i 2009.

Analyser viser, at det oftere er børn og unge fra øvre sociale lag, der flytter fra folkeskolen og til fri- og privatskolerne (AE, 2020). Det kan betyde, at elever i mindre grad mødes på tværs af sociale lag, og flere er bekymrede for, at udviklingen kan forstærke den sociale ulighed, bl.a. fordi børn og unge fra relativt ressourcetsvage hjem klarer sig bedre, når de går i skole med børn og unge fra relativt ressourcestærke hjem (AE, 2021).

Mens der er en stigende tilslutning til fri- og privatskolerne, ligger andelen af 15-årige, som går på efterskole, stabilt over tid på mellem 9 og 10 pct., og mellem 1 og 2 pct. af de 7-15-årige går på en specialskole.

SFO/KLUB

Langt de fleste 7-årige går i SFO eller fritidsklub efter skoletiden (omkring 9 ud af 10). Ved 11-årsalderen er det dog markant færre, som går videre i SFO eller i fritidsklub (30 pct.), sandsynligvis

fordi skoledagen er længere for de 11-årige. Fra 2009 til 2021 er der sket et fald i andelen af 11-årige, som går i SFO eller klub, fra 41 pct. til 30 pct. Desuden ser vi, at 11-årige oftere går i klub, hvis moren har en lang videregående uddannelse, ligesom 11-årige børn med dansk baggrund oftere går i SFO eller klub (31 pct.) end børn med anden baggrund (19 pct.).

Vi kan ikke vide præcist, hvorfor vi ser en faldende andel 11-årige, som går i klub. Både covid-19-pandemien og folkeskolereformen kan have influeret på udviklingen, men det er vigtigt at understrege, at man ikke kan vide, hvordan udviklingen havde været, hvis hverken covid-19-pandemien eller folkeskolereformen havde eksisteret. Dog kan vi konstatere, at tendensen til et fald startede allerede mellem 2013 og 2017, altså før covid-19-pandemien var en realitet. Folkeskolereformen fra 2014 medførte bl.a. en længere og mere varieret skoledag (Undervisningsministeriet, 2013). Den kan have betydet, at der har været mere begrænset tid til at gå i fritidsordning set i lyset af de andre ting, der skal passes ind i børnenes fritid (besøge venner, passe sportsaktiviteter etc.). En undersøgelse fra BUPL i Vejle Kommune umiddelbart efter reformen understøtter denne forklaring, idet undersøgelsen forudså, at den længere skoledag efter folkeskolereformen ville betyde, at der kom færre børn i fritidsordning (BUPL, 2014). Vi kan dog ikke vide, om Folkeskolereformen er den eneste årsag til forandringerne, ligesom covid-19-pandemien kan have sat skub i endnu et fald mellem 2017 og 2021 på grund af de periodevise samfundsnedlukninger.

FIG. 4.1.5: 7- og 11-årige, der går i SFO/fritidshjem eller klub 2009-2017. Procent

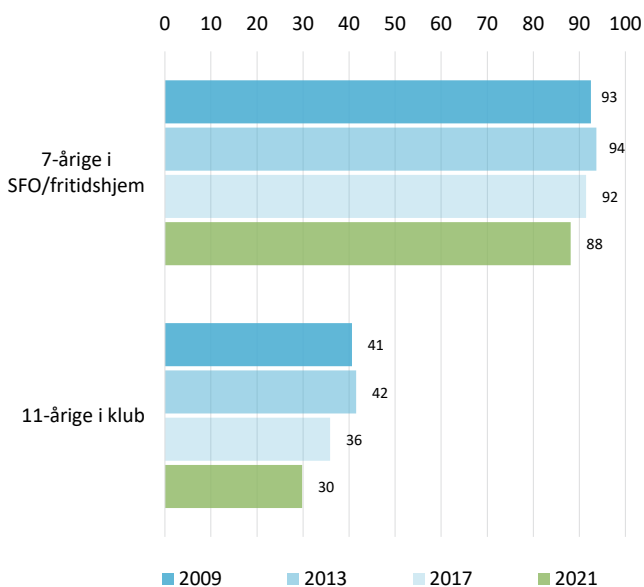
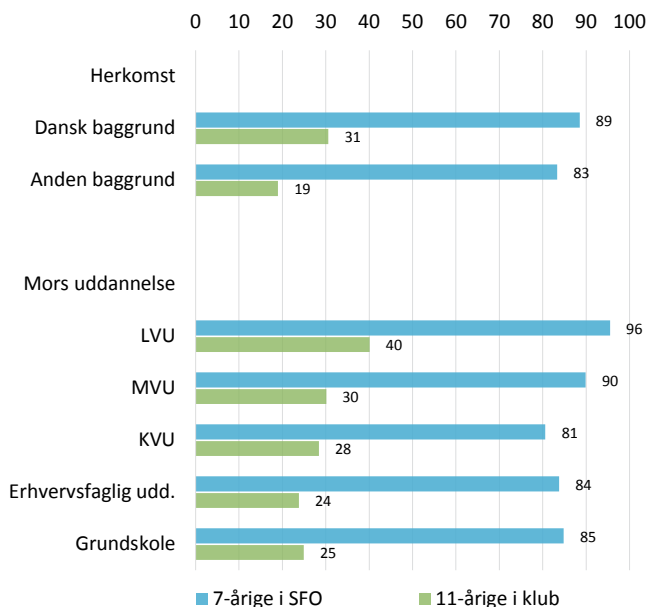

FIG. 4.1.6: 7-11-årige, der går i hhv. SFO og klub. Udvalgte baggrundsfaktorer 2021. Procent

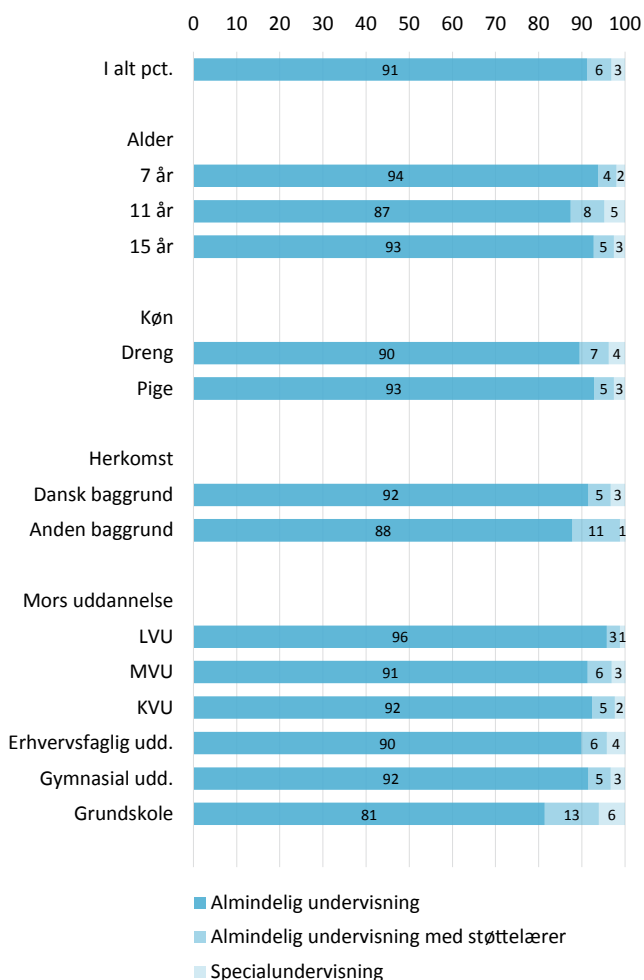
STØTTE- OG SPECIALPÆDAGOGISK BISTAND I SKOLEN

Inden for de seneste år har inklusion i folkeskolen været en central dagsorden. Inklusion indebærer, at børn og unge med særlige behov, så vidt det er muligt, skal undervises sammen med deres kammerater i den almindelige undervisning med den nødvendige støtte og de nødvendige hjælpemidler. Ét af initiativerne til at gøre almenskolen mere inkluderende var en national målsætning om at hæve andelen af elever, som modtager undervisning i almenskolen fra 94,4 pct. i 2012 til 96 pct. i 2015 (Regeringen & KL, 2012). Det medførte, at en del af de elever, som gik i specialklasse eller specialskole, blev tilbageført til almenundervisningen. Dog gik man væk fra denne målsætning i 2016 (Børne- og Undervisningsministeriet, 2016), og i årene herefter faldt andelen af elever, som modtog undervisning i almenskolen.

Årsagerne, til at børn og unge modtager ekstra støtte i skolen, er forskellige. Baggrunden kan fx være, at de har brug for en særlig indsats til at styrke deres faglige eller sociale udvikling og trivsel. Støtten kan også gives til børn og unge med fysiske, mentale eller sproglige udfordringer. Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at baggrunden for støtten ikke alene kan tilskrives den enkelte elev, men også kan være knyttet til udfordringer, som relaterer sig til læringsmiljøet i klassen. Når man undersøger årsagerne til elevers støttebehov, er det derfor også nødvendigt at se på, hvordan elevens behov udfolder sig i samspil med læringsmiljøet i klassen og i klassens fællesskaber (Ministeriet for Børn, Unge og Ligestilling, 2016).

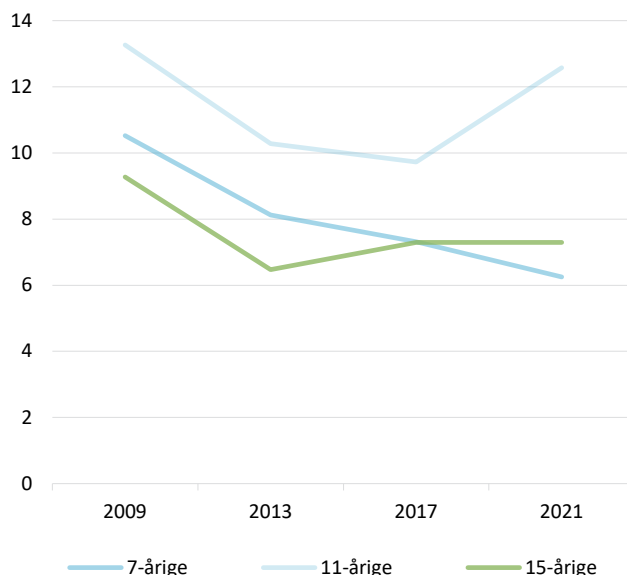
I *Børn og unge i Danmark* spørger vi til, om barnet eller den unge modtager almindelig undervisning, almindelig undervisning med støttelærer eller specialundervisning. Specialundervisning er støtte over 9 timer ugentligt og kan enten gives til en elev, som går i en almenklasse eller til elever i specialklasser eller på specialskoler.

FIG. 4.1.7: 7-15-årige, der modtager støtte- eller specialpædagogisk bistand. Udvalgte baggrundsforhold. 2021. Procent

91 pct. af unge fra 7-15-årsalderen modtager almindelig undervisning uden støtte, 6 pct. modtager undervisning med støttelærer, og 3 pct. modtager specialundervisning. Børn og unge med anden baggrund end dansk har oftere støttelærer tilknyttet undervisningen (11 pct.) sammenlignet med børn og unge med dansk baggrund (5 pct.).

FIG 4.1.8: 7-15-årige, der modtager støtte- eller specialundervisning i skolen 2009-2021. Procent

Børn og unge fra familier, hvor moren ikke har nogen uddannelse ud over grundskolen, har markant oftere undervisning med støttelærer end børn og unge, hvor moren har en lang videregående uddannelse. 13 pct. børn og unge, der har en mor med grundskole som højeste uddannelsesniveau, har en støttelærer tilknyttet undervisningen, og 6 pct. modtager specialundervisning. De tilsvarende andele for børn og unge med mødre med en lang videregående uddannelse er hhv. 3 pct. og 1 pct.

Færre 7-årige modtager støtte eller specialundervisning i 2021 (6 pct.) sammenlignet med 2009 (10 pct.). For de andre aldersgrupper ser vi dog ingen entydig udvikling.

UNGDOMSUDDANNELSE

Når unge har gennemført grundskolen, enten i 9. eller i 10. klasse, har de forskellige ungdomsuddannelser at vælge mellem. De kan fx vælge en gymnasial ungdomsuddannelse (stx, htx, htx eller hf), en erhvervsuddannelse eller en uddannelse, som kombinerer det gymnasiale og erhvervsrettede spor (eux).

Langt størstedelen af de 19-årige er i gang med en gymnasial uddannelse (44 pct.), mens 8 pct. er i gang med en erhvervsuddannelse eller en videregående uddannelse (se figur 4.1.8). De resterende 40 pct. er enten i beskæftigelse eller holder et sabbatår efter en færdiggjort ungdomsuddannelse. Blot 6 pct. af de 19-årige er hverken under uddannelse eller i beskæftigelse.

Vi kan konstatere et fald i tilslutningen til erhvervsuddannelserne fra 16 pct. i 2009 til 9 pct. i 2021., mens der er sket en lille og ikke statistisk signifikant stigning i tilslutningen til de gymnasiale uddannelser (42 pct. til 44 pct.) (figur 4.1.10). I 2021 er drenge betydeligt oftere i gang med en erhvervsuddannelse (14 pct.) end piger (6 pct.). Tallene afspejler en samfundsudvikling, hvor færre piger søger mod erhvervsuddannelserne. Danmarks Statistiks Tiårsoversigt viser fx, at andelen af piger, der er i gang med en erhvervsuddannelse 3 måneder efter grundskolen, er faldet fra ca. 15 pct. til 10 pct. i løbet af de seneste 10 år (Danmarks Statistik, 2021). Sammenlignet med andre lande ligger Danmark samlet set lavt, når det handler om at få lige mange unge mænd og kvinder ind på erhvervsuddannelserne (Lederne, 2019). Dog er der ikke nogen forskel på andelen af drenge og piger, som er i gang med en gymnasial uddannelse eller en videregående uddannelse.

Blandt unge med mødre med grundskoleuddannelse ses den laveste andel, der er i gang med en gymnasial uddannelse (38 pct.), samt den højeste andel, der er i gang med en erhvervsuddannelse (17 pct.). Til sammenligning er blot 3 pct. unge i gang med en erhvervsuddannelse, hvis de kommer fra hjem, hvor moren har lang videregående uddannelse. Denne forskel er velkendt i uddannelsesforskningen, der også kan vise betydelige forskelle i unges uddannelsesvalg alt afhængigt af social baggrund (Thomsen, 2022). Der kan være forskellige sociologiske forklaringer på forskellene, bl.a. at langt uddannede forældre oftere har højere

FIG. 4.1.9: 19-åriges ungdomsuddannelse. Udvalgte baggrunds faktorer. 2021. Procent

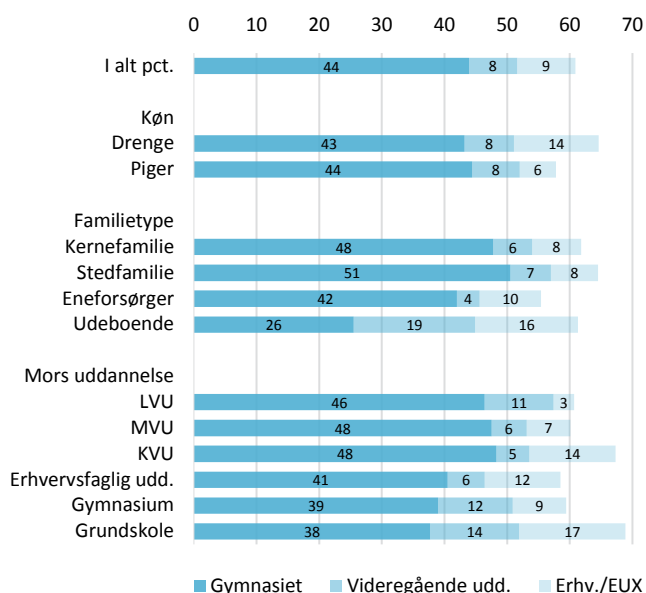
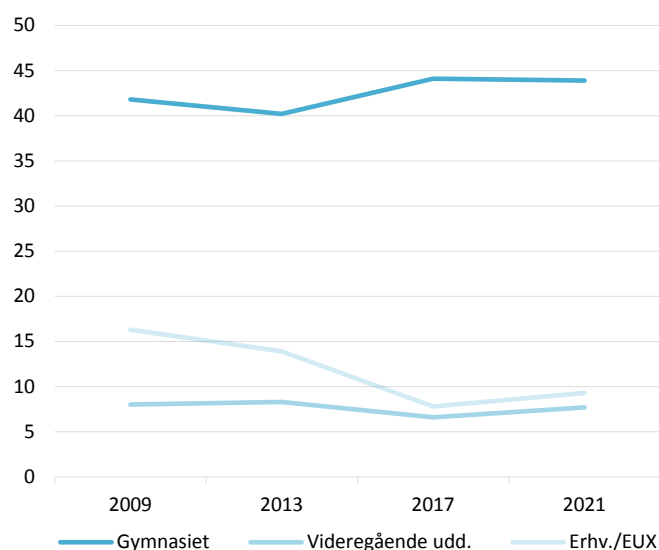

FIG. 4.1.10: 19-åriges ungdomsuddannelse. 2009-2021. Procent

forventninger til deres børns uddannelse end kortuddannede forældre (Thomsen et al., 2020).

En betydelig andel af 19-årige udeboende er færdige med deres gymnasiale uddannelse og er allerede søgt mod videregående uddannelse (19 pct.), og en relativt stor andel er i gang med en erhvervsuddannelse (16 pct.).

DELKONKLUSION

Under denne komponent har vi belyst, hvilke pasnings- og skoletyper, børn og unge er indskrevet i, og vi kan konkludere følgende:

- Der er fra 2017 og 2021 sket et fald i andelen af 3-årige, som passes over 8 timer dagligt i dagtilbuddet (fra 15 pct. til 8 pct.).
- Siden 2009 har der været et fald i andelen af børn og unge, som går i folkeskole, mens andelen, som går i fri- eller privatskole, er steget.
- Fra 2009 til 2021 er der sket et fald i andelen af 11-årige, som går i klub, fra 41 pct. til 30 pct.
- 6 pct. 7-15-årige modtager undervisning med støttelærere i folkeskolen, mens 3 pct. modtager specialundervisning. Fra 2009 til 2021 kan vi spore et fald i andelen af 7-årige, som har støttelærer eller modtager specialundervisning.
- Siden 2009 er andelen af 19-årige, som går på en erhvervsuddannelse, faldet fra 16 til 9 pct.

KOMPONENT 2: SKOLESKIFT OG SKOLEPROBLEMER.

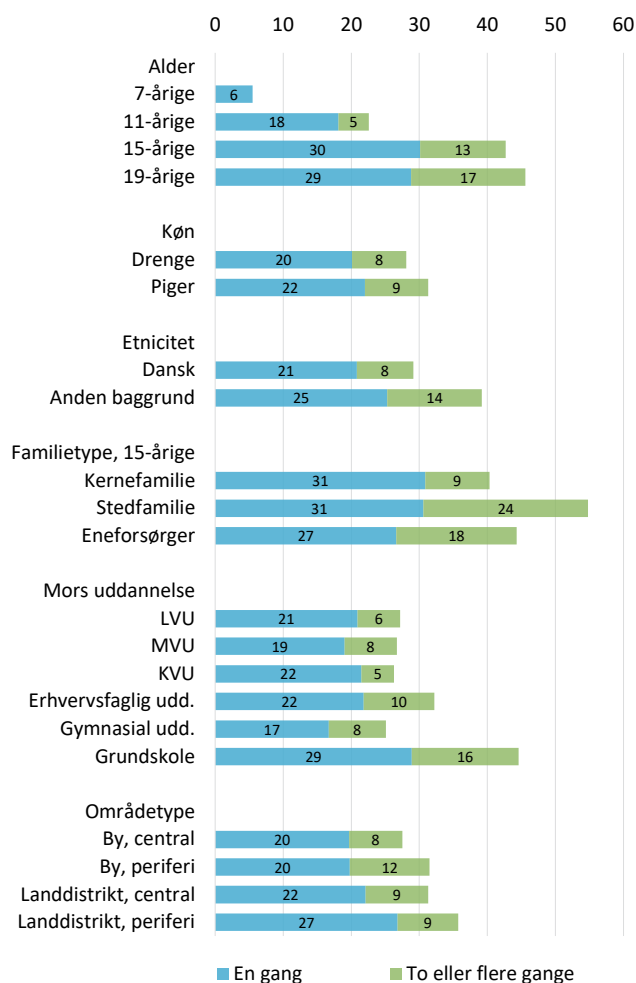
Mens vi under komponent 1 har belyst børns og unges dagtilbud og skoletilslutning, sætter vi under denne komponent fokus på børns og unges trivsel i løbet af skoletiden. Vi undersøger omfanget af skoleskift, hvor mange elever, som har pjækket fra skole, og andelen af børn og unge, som oplever problemer i skolen.

SKOLESKIFT

Et skoleskift kan være nødvendigt, hvis familien beslutter sig for at flytte til en anden kommune og er derfor ikke nødvendigvis et tegn på mistrivsel. Skoleskift kan dog også skyldes, at barnet eller den unge mistrives i klassen. Et skoleskift på grund af mistrivsel kan give barnet nye rammer og en ny chance for at skabe gode relationer til andre børn samt give barnet et nyt overskud til at lære. Dog kan et skoleskift også være problematisk, hvis barnet ikke bliver godt integreret i det nye klasse miljø.

Flere analyser viser, at skoleskift er en risikofaktor for negative skoleudfald. Elever med mange skole- eller klasseskift opnår fx et lavere karaktergennemsnit ved folkeskolens afgangsprøve end elever med ingen eller få skift (Danmarks Statistik, 2020).

FIG. 4.2.1: 7-19-årige, der har oplevet et eller flere skoleskift. Udvalgte baggrundsforhold. 2021. Procent.

Figur 4.2.1 viser andelen af 7-19-årige, der har haft et eller flere skoleskift. 7-årige og 11-årige har ikke gået i skole i så mange år og har helt naturligt ikke oplevet lige så mange skoleskift som de 15- eller 19-årige. Andelen, der har oplevet et enkelt skoleskift, er således højest hos 15- og 19-årige – hhv. 30 og 29 pct. – mens andelen blandt 7- og 11-årige er hhv. 6 og 18 pct. 13 pct. af de 15-årige og 17 pct. af de 19-årige har oplevet flere end ét skoleskift i løbet af skoletiden.

Unge med anden baggrund end dansk har oftere skiftet skole (39 pct.) end unge med dansk oprindelse (29 pct.). Børn og unge, som bor i en stedfamilie, har oftere oplevet to eller flere skoleskift (24 pct.) end deres jævnaldrende i kernefamilier (9 pct.), sandsynligvis fordi familien oftere har flyttet adresse eller kommune efter ændringer i familiekonstellationen.

Blandt børn og unge, der har mødre med grundskole som højeste gennemførte uddannelse, er der en større andel, der har skiftet skole, både en enkelt gang (29 pct.) og flere gange (16 pct.), sammenlignet med børn fra de andre uddannelsesgrupper.

Mens figur 4.2.1 viser andelen af unge, som har oplevet skoleskift overordnet set, viser figur 4.2.2 udviklingen i andelen af 15-19-årige unge, som har skiftet skole specifikt på grund af dårlig trivsel. Fra 2009 til 2021 ser vi en stigning i skoleskift, der skyldes dårlig trivsel, og stigningen er særligt markant for piger. I 2021 er det over halvdelen af pigers skoleskift, der har rod i dårlig trivsel (52

pct.). I 2009 var andelen ca. 40 pct. Der er også sket en stigning for drenge, blot ikke på samme niveau, og stigningen er ikke statistisk signifikant (fra 30 pct. i 2009 til 34 pct. i 2021).

PJÆK

At pjække fra skole er ikke nødvendigvis problematisk, hvis der er tale om et enkeltstående tilfælde, eller hvis det blot er sporadisk. Dog kan pjæk fra skole også være det første tegn på mistrivsel, særligt hvis fraværet tiltager og bliver systematisk. Undersøgelser viser, at bekymrende skolefravær giver dårligere resultater ved folkeskolens afgangsprøve, særligt for de fagligt svageste elever, der samtidig har det højeste fravær (Kristensen, Jensen & Krassel, 2020). Mange kommuner har derfor en nedskrevet politik for håndtering af skolefravær, ligesom flere skoler vælger at inddrage skolefravær i deres lovpligtige kvalitetsrapport.

I *Børn og unge i Danmark* har vi spurgt børnene og de unge, om de "i løbet af det sidste år er blevet væk fra undervisningen (pjækket)" med svarmulighederne: 'Nej', 'Ja, i nogle få timer', 'Ja, en hel dag' og 'Ja, flere gange'.

De ældste unge har markant oftere pjækket flere gange eller en hel dag (23 pct.). Blot 3 pct. 11-årige har pjækket flere gange eller en hel dag, mens det gælder for 9 pct. af de 15-årige. Børn og unge, hvis mor ikke har anden uddannelse end grundskole, har oftere pjækket (14 pct.), end børn og unge, hvis mor har lang

FIG. 4.2.2: Andel, hvor skoleskift skyldes dårlig trivsel blandt 15-19-årige. 2009-2021. Særligt for køn. Procent

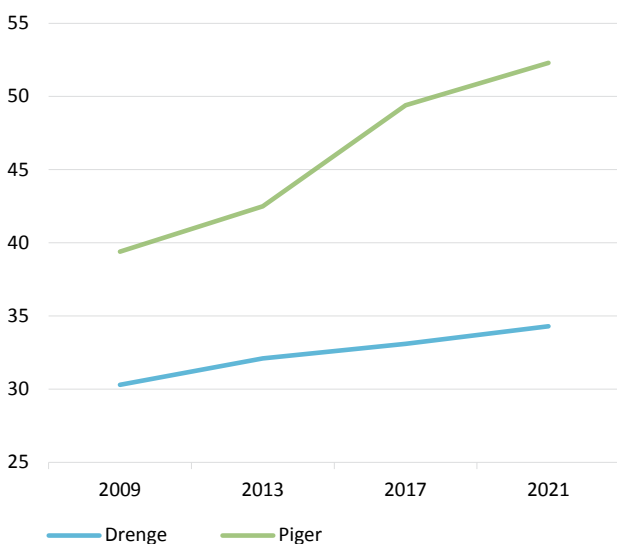
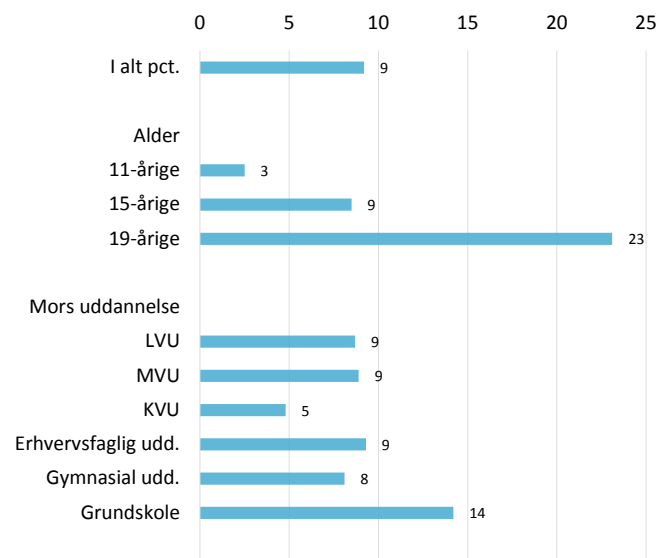

FIG. 4.2.3: 11-19-årige, der har pjækket flere gange eller en hel dag. Udvalgte baggrundsforhold. 2021. Procent

videregående uddannelse (9 pct.). Dog er forskellen ikke markant, selvom den er statistisk signifikant.

PROBLEMER I SKOLEN

Det kan have konsekvenser for læring og evnen eller lysten til at indgå i faglige og sociale fællesskaber, hvis børn og unge oplever perioder, hvor de er kede af det i skolen, hvis de oplever koncentrationsbesvær, eller hvis de har konflikter med kammerater eller lærere.

Som led i undersøgelsen har vi spurgt respondenterne, om de inden for det sidste år har haft nogle af disse problemer i skolen:

- 1) "Du har i noget tid været ked af det og holdt dig for dig selv"
- 2) "Du har haft svært ved at koncentrere dig i timerne"
- 3) "Du har haft konflikter med kammeraterne"
- 4) "Du har haft konflikter med dine lærere".

Figur 4.2.4-4.2.7 viser omfanget af børn og unge, som oplever problemer på de fire områder fra 2009 til 2021. Overordnet set er der ikke sket store ændringer i andelen af 7-19-årige, som oplever konflikter med lærere eller med kammerater i skolen (figur 4.2.6 og 4.2.7). Dog er der et lille fald i andelen af 7-årige, som oplever konflikter med kammerater fra 2017 til 2021 (fra 35 pct. til 29 pct.).

Mens der ikke er store forandringer i konfliktniveauet, kan vi imidlertid se indikationer på, at især flere 15- og 19-årige unge i dag har oplevet, at de har haft svært ved at koncentrere sig i timerne og har været kede af det og holdt sig for sig selv (figur 4.2.4 og

4.2.5). Der er altså tegn på, at særligt de ældste børn og unge oplever stigende mistrivsel i skolen.

Mens 44 pct. af de 19-årige i 2009 har haft koncentrationsudfordringer inden for det sidste år på deres ungdomsuddannelse, er andelen steget til 61 pct. i 2021. Stigningen skete særligt mellem

FIG. 4.2.4: 7-19-årige, som har været ked af det og har holdt sig for sig selv. 2009-2021. Procent

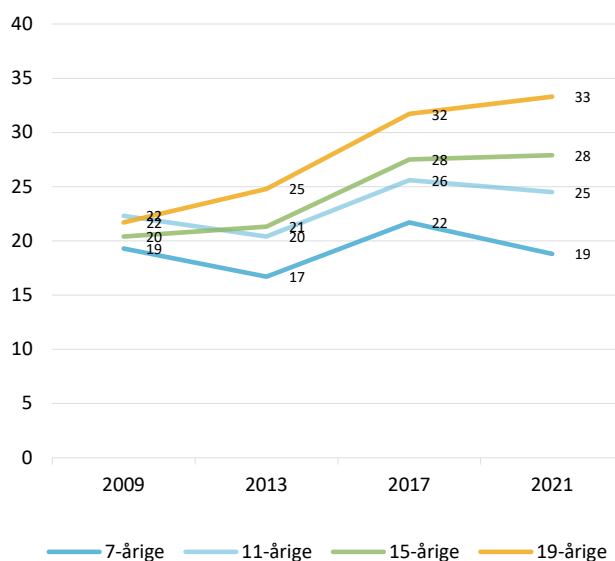
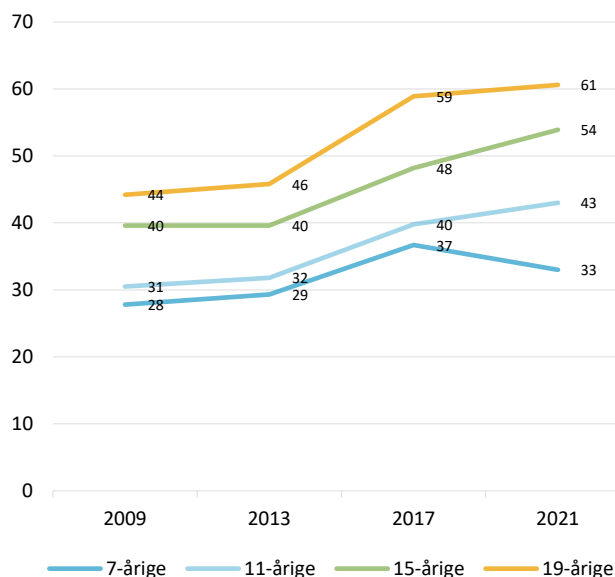

FIG. 4.2.5: 7-19-årige, som har haft svært ved at koncentrere sig i timerne. 2009-2021. Procent

2013 og 2017. 22 pct. af 19-årige har oplevet at være ked af det eller har holdt sig for sig selv i 2009, mens 33 pct. har oplevet det i 2021. De 15-årige oplever ikke ligeså ofte at have koncentrationsudfordringer eller at være kede af det som de 19-årige. Dog er der også for denne aldersgruppe en stigning i andelen, som har været ked af det og haft koncentrationsbesvær i skolen.

FIG. 4.2.6: 7-19-årige, som har haft konflikter med kammeraterne. 2009-2021. Procent

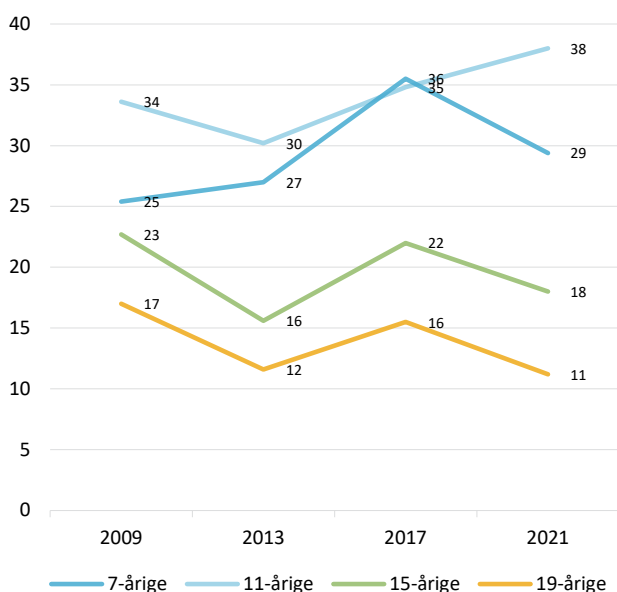
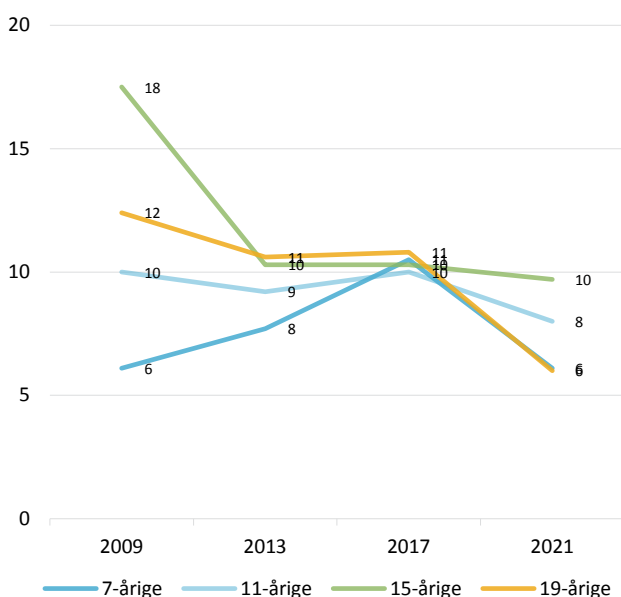

FIG. 4.2.7: 7-19-årige, som har haft konflikter med lærere. 2009-2021. Procent

DELKONKLUSION

Under denne komponent har vi undersøgt skoleskift hos børn og unge, andelen, som har pjækket fra skole, samt omfanget af børn og unge, som oplever skoleproblemer. Vi kan konkludere, at:

- Der er sket en stigning i andelen af skoleskift, som skyldes dårlig trivsel fra 2009 til 2021. Stigningen er særligt markant blandt piger, og i 2021 er det over halvdelen af pigers skoleskift, som skyldes dårlig trivsel (52 pct.).
- Pjæk fra skole sker oftere blandt ældre unge. 23 pct. 19-årige har prøvet at pjække flere gange eller en hel dag, mens dette er tilfældet for blot 3 pct. 11-årige.
- Der er tegn på øget mistrivsel i skolen, især blandt 15-årige og 19-årige. Flere 15- og 19-årige har sammenlignet med tidligere oplevet, at de har haft svært ved at koncentrere sig i timerne, og flere har været kede af det og holdt sig for sig selv.
- Der er sket et lille fald i andelen af 7-årige, som oplever konflikter med kammerater fra 2017 til 2021 (fra 35 pct. til 29 pct.).

KOMPONENT 3: SKOLEPRÆSTATIONER

Over de seneste år har der været et stigende fokus på børns og unges skolepræstationer og faglige indlæring. For eksempel har indførelsen af de nationale test og trivselsmålinger på landets skoler og i forskellige alderstrin gjort det muligt at undersøge elevernes faglige progression og trivsel i løbet af skoletiden. Under denne komponent belyser vi den faglige dimension af skolelivet, belyst ved de unges karakterer og ved deres egen vurdering af deres faglige niveau.

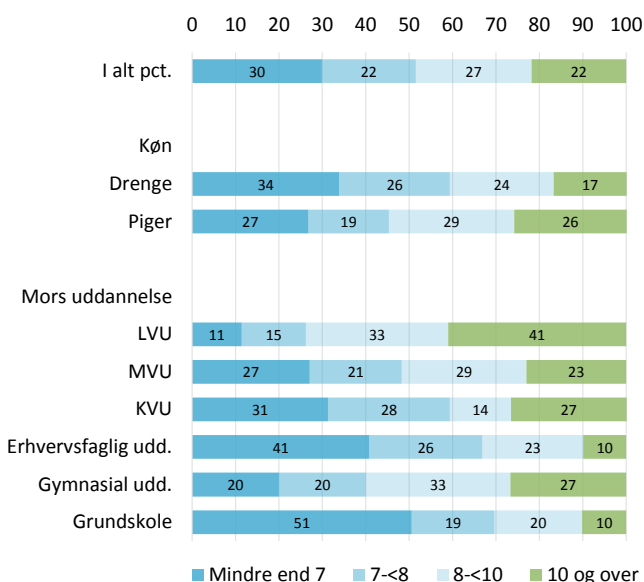
15-ÅRIGES SENESTE KARAKTERNIVEAU

De 15-årige er blevet bedt om at oplyse, hvilke karakterer de fik i dansk og matematik (mundtligt og skriftligt) ved deres seneste standpunkt. På baggrund af disse oplysninger har vi beregnet en gennemsnitlig karakter i dansk og matematik.

Figur 4.3.1 viser, at 22 pct. af de 15-årige har fået 10 eller derover i gennemsnit, 27 pct. har fået et gennemsnit på mellem 8 og 10, 22 pct. har et gennemsnit på mellem 7 og 8, mens 30 pct. har et gennemsnit på under 7. Samlet set er der således en stor andel af 15-årige, som har en god standpunktskarakter.

En højere andel piger end drenge har fået et gennemsnit på 8 eller derover. Desuden ser vi en tæt sammenhæng mellem mors uddannelse og de 15-åriges karakterniveau. Blandt unge med mødre med grundskole som højeste uddannelsesniveau har 30 pct. fået en karakter på 8 eller derover, mens over halvdelen (51 pct.) har fået en karakter på under 7. Gruppen med det højeste karaktergennemsnit er børn af mødre med en lang videregående uddannelse. Her har 74 pct. et gennemsnit på 8 eller derover, mens kun 11 pct. har et gennemsnit på under 7. At der er en positiv sammenhæng mellem forældres uddannelsesniveau og børns faglige præstationer i skolen, kan have flere årsager. En af årsagerne kan være, at unge fra hjem, hvor forældrene har en længere uddannelse, i højere grad kan hente hjælp og støtte til skolearbejdet (Ploug, 2005). Familier, hvor forældre har lang videregående uddannelse, har også oftere et læringsmiljø i hjemmet præget af et højt aktivitetsniveau, og familier med mange ressourcer har typisk også de bedste betingelser for at tilbyde mange og forskellige aktiviteter, og de bruger ofte mere tid med børnene på læringsrettede aktiviteter (Thomsen et al., 2019).

FIG. 4.3.1: Seneste karakterniveau blandt 15-årige. Udvalgte baggrundsforhold. 2021. Procent

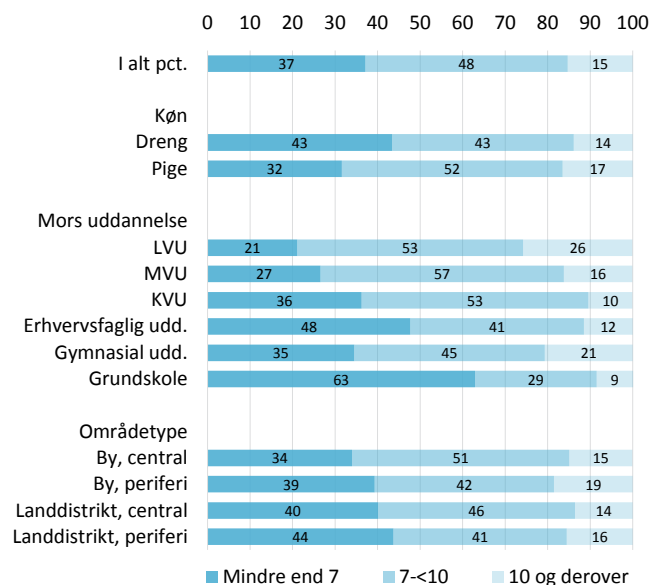

19-ÅRIGES KARAKTERER VED FOLKESKOLENS AFGANGSPRØVE

Figur 4.3.2 viser 19-åriges karaktergennemsnit fra folkeskolens afgangsprøve, som er indhentet via registerdata. Gennemsnittet er udregnet på baggrund af elevens karakter i skriftlig dansk, mundtlig dansk og skriftlig matematik. Drenge opnår oftere end piger et gennemsnit på mindre end 7 (43 pct. mod 32 pct.), mens piger oftere opnår et gennemsnit på mellem 7 og 10.

Også blandt de 19-årige er der en klar sammenhæng mellem morens uddannelseslængde og de unges karaktergennemsnit. De laveste karaktergennemsnit ses hos unge, hvis mor har grundskole som højeste uddannelsesstrin. Her har 9 pct. et gennemsnit på 10 eller derover, og 63 pct. har et gennemsnit på under 7. Gruppen med de højeste gennemsnit findes blandt unge, der har mødre med en lang videregående uddannelse. Her har 26 pct. et gennemsnit på 10 eller derover, mens blot 21 pct. har et gennemsnit på under 7.

FIG. 4.3.2: 19-åriges karakterer ved folkeskolens afgangsprøve. Udvalgte baggrundsforhold. 2021. Procent

7-19-ÅRIGES VURDERING AF FAGLIG KUNNEN

Ud over deres faktiske karakterer har vi i undersøgelsen bedt de unge om at vurdere deres eget faglige niveau. Selvom unges oplevelse af deres eget faglige niveau ofte hænger sammen med deres karakterer, kan de unges egen oplevelse af deres egen faglige formåen i sig selv også virke positivt ind på deres faglige trivsel i skolen og deres faglige gåpåmod. Desuden stillede vi spørgsmålet til de 11-årige og til forældre til de 7-årige, hvilket giver mulighed for at få et indblik i børnenes faglige niveau, inden de får standpunktskarakterer i løbet af udskolingen.

Andelen, der vurderer, at de klarer sig godt eller virkelig godt, falder med alderen. 87 pct. af forældre til de 7-årige vurderer, at deres barn klarer sig fagligt godt eller virkelig godt. Blandt de 19-årige er det 67 pct., som vurderer, at de klarer sig godt eller virkelig godt fagligt. Børn og unge, som har mødre med videregående uddannelse, oplever oftere, at de klarer sig fagligt godt eller virkelig godt (82 pct.) end børn og unge, som har mødre med grundskoleuddannelse (69 pct.), men forskellen er ikke så markant, som den vi kunne konstatere i forhold til standpunktskarakterer og karakterer ved afgangseksamen, jf. ovenfor.

Mens vi kan konstatere, at størstedelen af undersøgelsens børn og unge oplever, at de klarer sig godt i skolen, kan vi fra 2009 til 2021 se et fald i andelen, der oplever at klare sig godt eller virkelig godt, særligt blandt de 19-årige. Mens 78 pct. af 19-årige ople-

vede at klare sig fagligt godt eller virkelig godt i 2009, er andelen faldet til 67 pct. i 2021.

DELKONKLUSION

Under denne komponent har vi undersøgt børns og unges faglige præstationer og deres oplevede faglige formåen. Vi kan konkludere, at:

- Størstedelen af 15-årige får en god standpunktskarakter i dansk og i matematik. Blot 30 pct. har et gennemsnit på under 7.
- En større andel 15-årige piger opnår en høj standpunktskarakter sammenlignet med drenge, og en større andel 19-årige piger har fået et højt gennemsnit i dansk og matematik til folkeskolens afgangsprøve.
- Andelen af børn og unge, der vurderer, at de klarer sig enten godt eller virkelig godt, falder markant med alderen. Bedst er de 7-åriges mødres vurdering af deres børns faglige kunnen. Her vurderer 87 pct., at deres barn klarer sig fagligt godt eller virkelig godt.
- Fra 2009 til 2021 kan vi særligt blandt 19-årige se et fald i andelen, der oplever at klare sig godt eller virkelig godt. Mens 78 pct. 19-årige oplever at klare sig fagligt godt eller virkelig godt i 2009, er andelen faldet til 67 pct. i 2021.

FIG. 4.3.3: 7-19-årige, der synes, at de klarer sig godt eller virkelig godt rent fagligt. Udvalgte baggrundsforhold. 2021. Procent

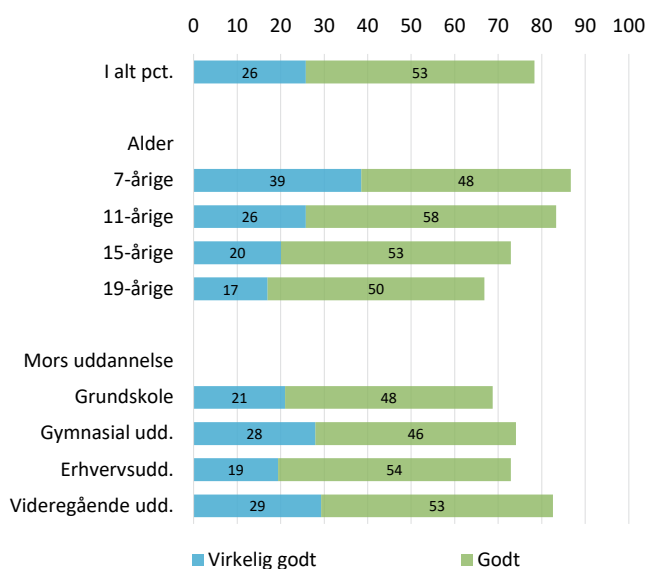
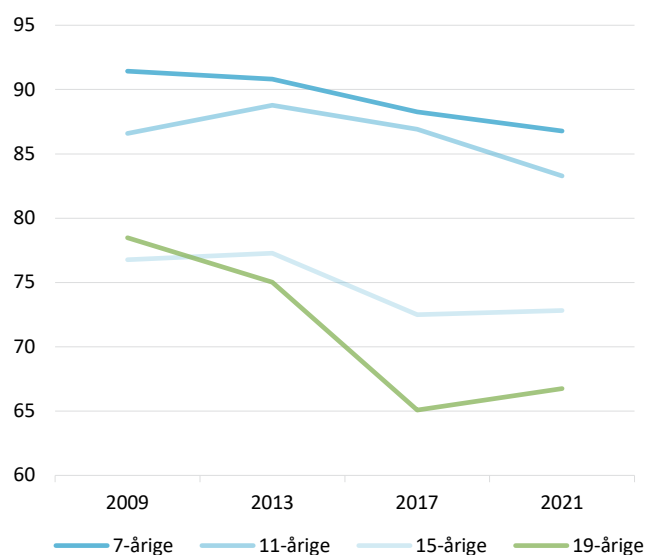

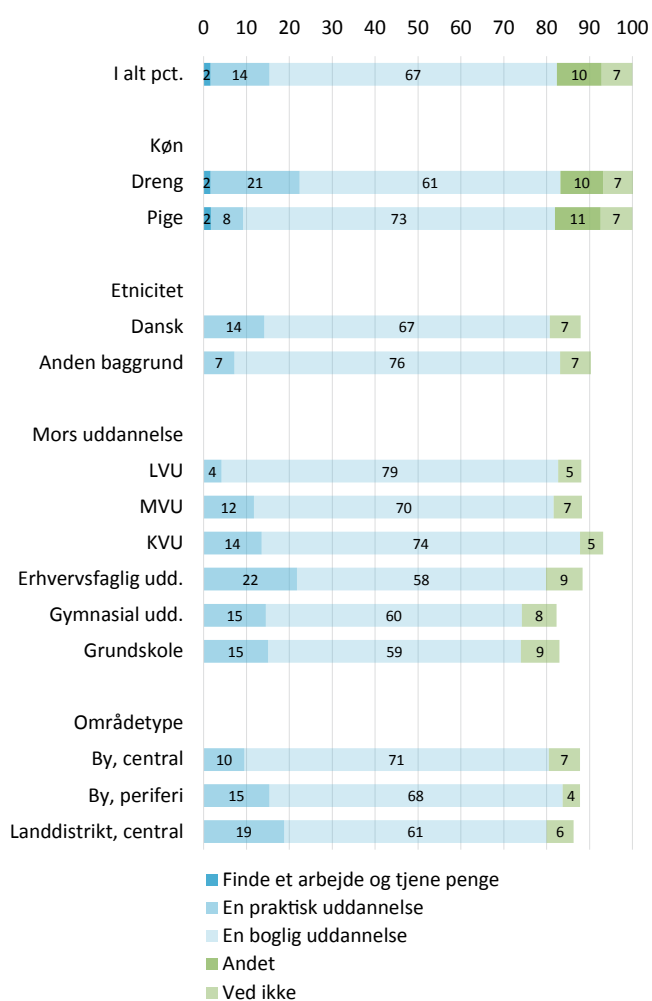
FIG. 4.3.4: 7-19-årige, der synes, at de klarer sig godt eller virkelig godt fagligt set. 2009-2021. Procent

KOMPONENT 4: OVERGANG TIL BESKÆFTIGELSE OG FORVENTNINGER TIL FREMTIDEN

Der har de seneste år været et politisk ønske om at øge søgningen til erhvervsuddannelserne. Målsætningen er, at 30 pct. af unge skal vælge en erhvervsuddannelse direkte efter 9. eller 10. klasse i 2025 (Børne- og Undervisningsministeriet, 2022b). Som figur 4.1.9 viser, er 9 pct. 19-årige i gang med en erhvervsuddannelse, og det indikerer, at søgningen og tilslutningen til erhvervsuddannelserne aktuelt er et stykke væk fra dette mål. En undersøgelse fra Rambøll viser, at en af årsagerne til den lave tilslutning til erhvervsuddannelserne kan være, at unge ofte har en opfattelse af, at erhvervsuddannelsen ikke har et ligeså godt socialt miljø som andre uddannelser og ikke giver tilstrækkelig mulighed for at holde uddannelses- og jobmuligheder åbne (Rambøll & Qvartz, 2018).

FIG. 4.4.1: 15-åriges plan efter folkeskolen. Udvalgte baggrundsforhold. 2021. Procent

PLANER EFTER FOLKESKOLEN SAMT UDDANNELSEMÆSSIGE FORVENTNINGER

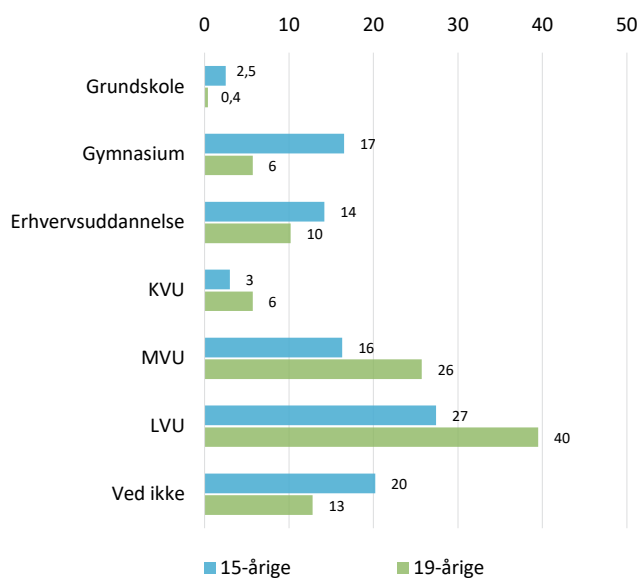
I undersøgelsen er de 15-årige blevet spurgt om, hvad de forestiller sig, der skal ske, når de er færdige med 9. eller 10. klasse. De kan svare, at de 1) vil finde sig et arbejde og tjene penge, 2) vil i gang med en praktisk uddannelse (fx som mekaniker, frisør, slagter eller SOSU-assistent), 3) vil i gang med en boglig uddannelse (gymnasiet, hhx, htx, hf), 4) vil noget andet eller 5) at de ikke ved det.

Fig. 4.4.1 viser, at de fleste 15-årige (67 pct.) har planer om at begynde på en boglig uddannelse efter folkeskolen, og 14 pct. vil i gang med en praktisk uddannelse (fx en erhvervsuddannelse). 10 pct. vil i gang med noget andet, 7 pct. ved ikke, hvad de vil, og blot 2 pct. vil ud og finde et arbejde og tjene penge.

Piger har i højere grad end drenge planer om at tage en boglig uddannelse (73 pct. mod 61 pct.), mens drenge oftere har planer om at tage en praktisk uddannelse (21 pct. mod 8 pct.).

Andelen, der har planer om at tage en praktisk uddannelse, er større blandt unge, som selv har en mor med en praktisk uddannelse (erhvervsuddannelse) (22 pct.), mens andelen er lavest blandt unge, hvis mødre har en lang videregående uddannelse (4 pct.). Familiens uddannelsesbaggrund slår altså tydeligt igennem i forhold til de unges planer efter folkeskolen.

FIG. 4.4.2: Højeste uddannelse, som 15- og 19-årige forventer at gennemføre 2021. Procent

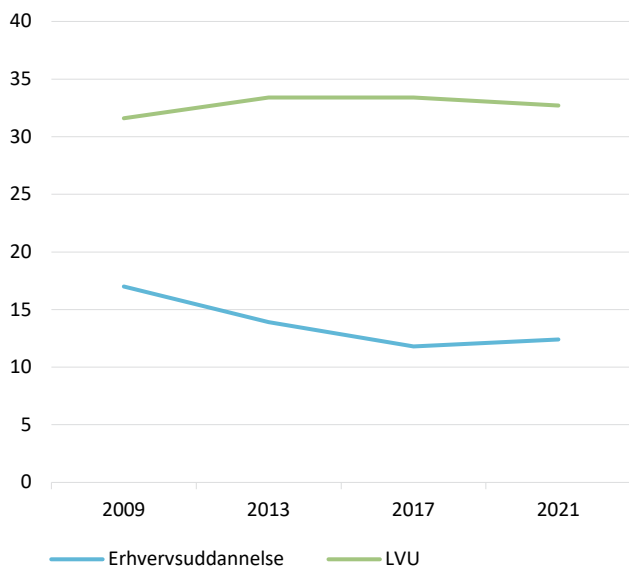

Endelig er der en tendens til, at unge oftere har planer om at tage en praktisk uddannelse, hvis de bor i landdistrikter, end hvis de bor i byområder.

Figur 4.4.2 viser, hvilken uddannelse 15- og 19-årige forventer at gennemføre som den længste i 2021. Blandt de 15-årige ved hver femte (20 pct.) ikke, hvilken uddannelse de forventer at gennemføre. 27 pct. forventer at tage en lang videregående uddannelse, mens 14 pct. regner med at tage en erhvervsuddannelse. Fordelingen ser anderledes ud blandt 19-årige, især fordi de fleste har afsluttet grundskolen og allerede er i gang med en ungdomsuddannelse eller videregående uddannelse, hvis de har valgt en uddannelse efter folkeskolen. Hele 40 pct. af de 19-årige regner med at gennemføre en lang videregående uddannelse, og blot 10 pct. regner med at gennemføre en erhvervsuddannelse.

Figur 4.4.3 viser et fald i andelen af 15- og 19-årige, der forventer at gennemføre en erhvervsuddannelse, fra 17 pct. i 2009 til 12 pct. i 2021. Dog har andelen været relativt konstant siden 2017. Andelen, som forventer at tage en lang videregående uddannelse, har været relativt konstant (omkring 33 pct.) i perioden 2009-2021.

FIG. 4.4.3: 15-19-åriges højeste forventede uddannelse 2009-2021. Procent

DELKONKLUSION

I forhold til de unges overgang til beskæftigelse og forventninger til fremtiden kan vi konkludere, at:

- Piger har i højere grad end drenge en plan om at tage en boglig uddannelse, mens drenge oftere har planer om at tage en praktisk uddannelse.
- Andelen af unge, som har planer om at tage en praktisk uddannelse, er størst blandt dem, som har en mor med en erhvervsuddannelse.
- Unge fra landdistrikter har oftere planer om at tage en praktisk uddannelse end unge, som bor i byområder.
- Der er sket et fald i andelen af 15- og 19-årige, der forventer at gennemføre en erhvervsuddannelse, fra 17 pct. i 2009 til 12 pct. i 2021.

OPSUMMERING OG KONKLUSION

I domæne 4 har vi belyst børns pasningstilbud, børn og unges skolegang samt deres forventninger til fremtiden i forhold til uddannelse og arbejdsliv. Der er en overordnet tendens til, at børn og unges sociale baggrund træder tydeligt igennem på tværs af indikatorer, bl.a. i forhold til børn og unges faglige niveau, deres forventninger til fremtidig uddannelse samt i forhold til behov for ekstra støtte.

På dagtilbudsområdet ser vi, at størstedelen af børn passes uden for hjemmet i Danmark, og dette gælder også undersøgelsens 3-årige. 95 pct. passes uden for hjemmet, en lidt lavere andel end tidligere, hvor andelen var 97-98 pct. Efter en stigning i andelen af børn, der passes mere end 8 timer i dagtilbud om dagen, er denne udvikling nu vendt, idet vi mellem 2017 og 2021 ser et fald i andelen af børn, som passes længe i dagtilbuddet. Vi kan ikke vide, om udviklingen skyldes covid-19-pandemien, og derfor er det interessant at følge udviklingen på området i årene, der kommer.

På skoleområdet ser vi på flere områder tegn på en konsolidering af de udviklingstræk, vi allerede kunne spore for 4 år siden ved sidste udgave af *Børn og unge i Danmark 2018*. Flere børn og unge er indskrevet i fri- og privatskoler end tidligere (fra 14 pct. i 2009 til 20 pct. i 2021), og der er sket et fald i andelen af elever, som går i folkeskole. Desuden har flere piger end tidligere måttet skifte skole på grund af dårlig trivsel. Endelig kan vi se et fald i tilslutningen til erhvervsuddannelserne, og der tegner sig et billede af, at særligt piger fravælger erhvervsuddannelserne. Ser vi på deres forventninger til en fremtidig uddannelse, ser det heller ikke ud til, at mange piger forventer at tage denne uddannelsesvej.

Endelig ser vi tegn på, at flere unge oplever mistrivsel i skolen end tidligere. Stigningen kan være en del af en mere generel stigning til mistrivsel, som er vist i flere andre undersøgelser, fx i Vidensråd for Forebyggelse. Her konstateres det, at selvrapporterede mentale helbredsproblemer er udbredte blandt danske børn og unge og samlet set har været stigende de seneste år (Jepesen et al., 2020). Dog er det svært at sige, hvad der præcist er årsagen til den stigende mistrivsel, og formentlig er der ikke kun én årsag, og disse årsager kan både bunde i forhold i skolen og i forhold uden for skolen.

LITTERATUR

- AE (2020). *Flere børn fra eliten går på privatskole – også uden for storbyerne*. København: Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.
- AE (2021). *I mere end hver tredje kommune går mindst hvert femte barn på fri- eller privatskole*. København: Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.
- Bond, L., H. Butler, L. Thomas, J. Carlin, S. Glover, G. Bowes & G. Patton (2007). "Social and school connectedness in early secondary school as predictors of late teenage substance use, mental health, and academic outcomes". *Journal of Adolescent Health*, 40(4), 357-359.
- BUPL (2014). *TEMA: FOLKESKOLEREFORM. Reformen rammer SFO'erne hårdt*. Tilgået 13.10.22: <https://bupl.dk/boern-unge/find-artikler/tema-folkeskolereform-reformen-rammer-sfoerne-haardt>
- Børne- og Undervisningsministeriet (2016). *Inklusionseftersyn: 96 procents målsætningen droppes*. Tilgået 13.10.22: <https://www.uvm.dk/aktuelt/nyheder/uvm/udd/folke/2016/maj/160511%20inklusionseftersyn%2096%20procents%20maalsaetningen%20droppes>
- Børne- og Undervisningsministeriet (2022a). *Plads i dagtilbud*. Tilgået 19.09.22: <https://www.uvm.dk/dagtilbud/plads-i-dagtilbud>
- Børne- og Undervisningsministeriet (2022b). *Klare mål 1: Flere skal vælge en erhvervsuddannelse*. Tilgået 19.09.22: <https://www.uvm.dk/statistik/erhvervsuddannelserne/klare-maal-for-eud-reformen/klare-maal-1-soegning-til-eud>
- Dalgaard, N.T., A. Bondebjerg, R. Klokke, B.C.A. Viinholt & J. Dietrichson (2022). "Adult/child ratio and group size in early childhood education or care to promote the development of children aged 0–5 years: A systematic review". *Campbell Systematic Reviews*, 18(2), 1-48.
- Danmarks Statistik (2020). *Folkeskoleelever med mange klaseskift får lavere karakterer ved afgangsprøven*. København: Danmarks Statistik.
- Danmarks Statistik (2021). *Statistisk tiårsoversigt 2021*. København: Danmarks Statistik.
- Dietrichson, J., I.L. Kristiansen & B.C.V. Nielsen (2018). *Universal Preschool Programs and Long-Term Child Outcomes: A Systematic Review*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- EVA (2021). *Grundskolers erfaringer med nødundervisning under covid-19-pandemien: En undersøgelse af nødundervisning i foråret og sommeren 2020*. Holbæk: Danmarks Evalueringsinstitut.

- Jeppesen, P., C. Obel, L. Lund, K.B. Madsen, L. Nielsen & M. Nordentoft (2020). *Mental sundhed og sygdom hos børn og unge i alderen 10-24 år: Forekomst, udvikling og forebyggelsesmuligheder*. København: Vidensråd for Forebyggelse.
- Kidger, J., R. Araya, J. Donovan & D. Gunnell (2012). "The effect of the school environment on the emotional health of adolescents: a systematic review". *Pediatrics*, 129(5), 925-949.
- Kristensen, N., V.M. Jensen & K.F. Krassel (2020). *Panelanalyse af bekymrende skolefravær*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Lederne (2019). *Danmark får bundplacering, når det kommer til at få kvinder ind på erhvervsuddannelser*. Tilgået 19.09.22: <https://www.lederne.dk/presse-og-nyheder/analyser-og-undersogelser/uddannelse/danmark-er-for-daarlig-til-at-faa-kvinderne-ind-paa-erhvervsuddannelserne>
- Ministeriet for Børn, Unge og Ligestilling (2016). *Afrapportering af inklusionseftersynet: Den samlede afrapportering*. København: Ministeriet for Børn, Unge og Ligestilling.
- Mortensen, N.P., N.W. Brændgaard, H.L.S. Jensen, K. Nøhr & N.H. Lindeberg (2021). *Børnehavedrift i foråret 2021 i lyset af covid-19: Spørgeskemaundersøgelse blandt ledere af børnehaver*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- OECD (2009). *Doing Better for Children*. Paris: OECD.
- Ploug, N. (2005). *Social arv: Sammenfatning 2005*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Rambøll & Qvartz (2018). *Indsatser til at øge søgning til og gennemførelse af EUD*. København: Rambøll & Qvartz.
- Regeringen & KL (2012). *Aftale om kommunernes økonomi for 2013*. København: Finansministeriet.
- Thomsen, J.-P. (2022). *Uddannelsesforventninger blandt danske unge: En repræsentativ spørgeskemaundersøgelse af elever i 9. klasse*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Thomsen, J.-P., L.H. Bom, J.B. Poulsen & C. Middelboe (2020). *Danske forældres uddannelsesforventninger*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Thomsen, J.-P., K.S. Kohl, M.M. Jæger, S. Henze-Pedersen, K. Karmsteen & J.L. Hansen (2019). *Læringsmiljøer i danske familier: En kortlægning af de forskellige læringsmiljøer i danske småbørnsfamilier*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Undervisningsministeriet (2013). *Aftale mellem regeringen (Socialdemokraterne, Radikale Venstre og Socialistisk Folkeparti), Venstre og Dansk Folkeparti om et fagligt løft af folkeskolen*. København: Undervisningsministeriet.
- UNICEF (2007). *Child Poverty in Perspective: An Overview of Child Well-Being in Rich Countries. A Comprehensive Assessment of the Lives and Well-Being of Children and Adolescents in the Economically Advanced Nations*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.

1 Alle undersøgelsens 7- og 11-årige er indskrevet i en grundskole. Blandt de 15-årige er der 2 pct., der ikke går i grundskole. De 2 pct. svarer, at de enten holder fri eller laver noget andet.

Karen Margrethe Dahl

DOMÆNE 5

SOCIALE RELATIONER

PRÆSENTATION AF DOMÆNET OG DE UDVALGTE KOMPONENTER

Domæne 5 viser udviklingen i børns og unges familieforhold og samvær med venner og kammerater. Vi indkredser danske børns sociale ressourcer ved hjælp af fem typer komponenter. Under komponent 1 ser vi således på deres strukturelle familiesituation – dvs. hvilke voksne og børn, de bor sammen med, hvor ofte børn og unge ser deres forældre, hvis de ikke bor sammen med dem, hvad der kendetegner unge, der flytter hjemmefra, og hvad der kendetegner børn og unge, der har været anbragt på et tidspunkt

i deres opvækst. Under komponent 2 og 3 graver vi et spadestik dybere i familieforholdene og beskriver de følelsesmæssige og intellektuelle ressourcer, der udveksles mellem forældre og børn, samt hvordan forskellige grupper af børn opdrages og inddrages i forskellige typer familier. Uden for den nære familie findes potentielt nogle netværk, som kan komme børnene til gode som en bonus eller som kompensation for mangler i den nære familie. Bedsteforældre er en oplagt netværksressource, som vi belyser under komponent 4, mens komponent 5 beskriver relationerne til venner, kammerater og eventuelle kærester.

KOMPONENTER	INDIKATORER
Komponent 1: Familienstruktur	<ul style="list-style-type: none"> 3-19-årige med skilte forældre 3-15-årige børn med skilte forældre, der bor hos i delefamilie eller primært hos deres mor eller far 3-19-åriges søskende 19-årige udeboende 3-19-årige, der har været anbragt uden for hjemmet 3-19-årige, der har mistet en forælder
Komponent 2: Omsorg, autoritet og konflikt i familien	<ul style="list-style-type: none"> 3-15-åriges anerkendelse fra forældrene Forældres indsigt i 7-19-åriges færden og vennekreds 11-19-åriges tillid og tilknytning til forældre 11-19-åriges oplevelse af forældres hjælp og støtte 11-19-åriges fortrolighed med forældre og søskende 11-19-åriges oplevelse af forældres kærlighed Regler i familien blandt 3-19-årige Irettesættelse, skældud og forbud i familien blandt 3-19-årige 3-19-åriges konflikter med forældre og søskende Forældrenes relation i 3-19-åriges familier 11-19-åriges oplevelse af tryghed og privatliv i familien 3-7-åriges forældres kontakt til socialforvaltningen 3-19-årige, der modtager forebyggende foranstaltninger
Komponent 3: Kulturel kapital og deltagelse i familielivet	<ul style="list-style-type: none"> 3-19-åriges samtalehyppighed med forældre Højt læsning for 3-7-årige børn 11-19-åriges samtaler med forældre om samfund og kultur 7-15-åriges lektiehjælp fra forældre Hverdagssprog med familiemedlemmer blandt 11-19-årige 7-19-åriges husarbejde

KOMPONENTER	INDIKATORER
Komponent 4: Slægt	3-19-åriges kontakt til bedsteforældre
Komponent 5: Relationer til venner og jævnaldrende	3-19-åriges fysiske samvær med venner 11-19-åriges online samvær med venner 11-19-åriges oplevelse af fortrolighed med venner 3-19-åriges oplevelse af mobning 15-19-åriges kæresteforhold

KOMPONENT 1: FAMILIESTRUKTUR

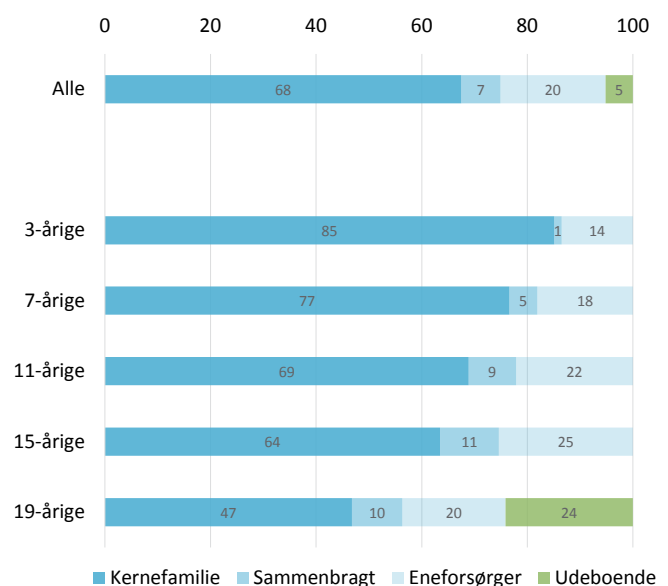
Familiens strukturelle sammensætning har stor betydning for børns hverdag og hænger, som vi viser under komponent 1, sammen med de socioøkonomiske ressourcer, barnet har adgang til. For de 3-15-årige er det for størstedelens vedkommende forældrenes samlivsbrud, forældrenes etablering af nye parforhold og antallet af søskende, der bidrager til ændringer i familiestrukturen og husstanden. I 19-årsalderen sker ændringerne også, fordi de unge selv begynder at flytte hjemmefra. En mindre gruppe af børn oplever mere drastiske ændringer i deres familiestruktur, hvis en af deres forældre dør, eller de selv oplever at blive anbragt i en anden familie eller på en institution.

BØRN MED SAMLEVENDE OG IKKE-SAMLEVENDE FORÆLDRE

Langt de fleste familier starter som kernefamilie, hvor begge forældre¹ bor sammen, men i løbet af opvæksten vil en del børn opleve, at deres forældre går fra hinanden for eventuelt at finde sammen med nye partnere. Figur 5.1.1, der er baseret på registeroplysninger (326.076 børn), viser således, at 85 pct. af de 3-årige bor på samme adresse som begge deres forældre (kernefamilie),

14 pct. har adresse hos en af deres forældre, som ikke bor sammen med en ny partner (eneforsørger), mens 1 pct. har adresse hos den ene forælder og denne forælders nye partner (sammenbragt familie). Blandt de 15-årige er det 64 pct., der bor på samme adresse som begge forældre, 25 pct. har adresse hos en eneforsørger, mens 11 pct. har adresse i en sammenbragt familie. I 19-årsalderen er en fjerdedel af de unge flyttet hjemmefra.

FIG. 5.1.1: 3-19-årige med forskellige familietyper. 2021. Registerdata. Procent

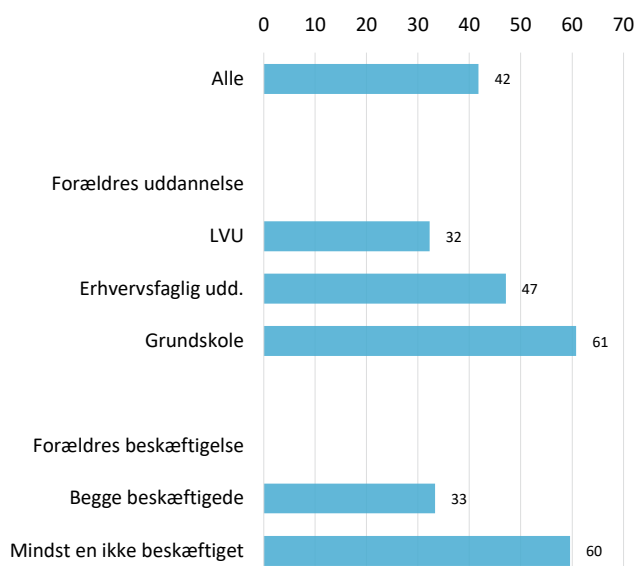
Figur 5.1.2, der ligeledes er baseret på registeroplysninger (70.005 unge) viser andelen af 19-årige, hvis forældre ikke (længere) bor sammen (betegnes her skilte forældre – også selvom forældrene ikke har været gift eller samlevende). På dette tidspunkt i de unges liv har 42 pct. oplevet, at deres forældre er gået fra hinanden.² Figuren viser, at sandsynligheden for, at forældrene bor hver for sig, varierer mellem forskellige samfundsgrupper. I familier, hvor ingen af forældrene har uddannelse ud over grundskoleniveau, er 61 pct. af forældrene flyttet fra hinanden, når de unge er fyldt 19 år, mens det samme gælder 32 pct. i familier, hvor en eller begge forældre har en lang videregående uddannelse. Ligeledes ser vi, at 53 pct. af forældrene er gået fra hinanden i familier, hvor ingen af forældrene er beskæftigede, mens det samme gælder for 33 pct. i familier, hvor begge forældre er i beskæftigelse.

Danske børn og unges familiestruktur ligner ifølge HBSC's skolebørnsundersøgelse familiestrukturen i de fleste europæiske lande. I denne undersøgelse svarer 73 pct. af de danske 11-15-årige, at de bor sammen med begge deres forældre, hvilket svarer nogenlunde til gennemsnittet blandt de deltagende lande (Inchley et al., 2020).

SAMVÆRSORDNINGER OG BOPÆL I SKILTE FAMILIER

Figur 5.1.3, der er baseret på spørgeskemadata, zoomer ind på de 3-15-årige børn og unge, hvis forældre ikke bor sammen, og ser på, hvor meget samvær børnene har med den forælder, de

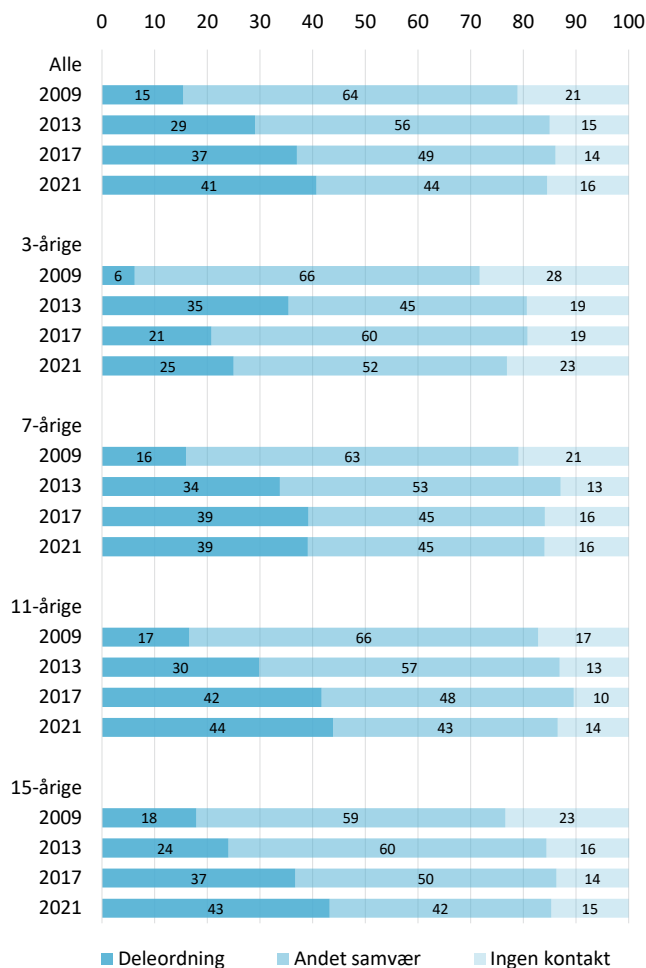
FIG. 5.1.2: 19-årige med skilte forældre. 2021. Registerdata. Procent

ikke har adresse hos. Vi skelner her mellem: Børn, der bor lige meget eller næsten lige meget hos begge forældre (Deleordning); børn, der primært bor hos den ene forælder og ser den anden forælder regelmæssigt (Andet samvær – kan dække over alt fra dagssamvær uden overnatning til en 9-5-ordning); og børn, der ikke har kontakt til den forælder, de ikke bor sammen med (ingen kontakt).

Figuren viser, at 41 pct. af børn med skilte forældre har en deleordning, hvor de bor lige meget eller næsten lige meget hos deres mor og far, 44 pct. bor primært hos den ene forælder og har regelmæssigt samvær med den anden forælder, mens 16 pct. bor hos den ene forælder uden kontakt med den anden forælder. Andelen af børn, der praktiserer en deleordning, er steget markant i den periode, der er blevet samlet data ind til *Børn og unge i Danmark*-undersøgelsen fra 15 pct. af børnene i de skilte familier

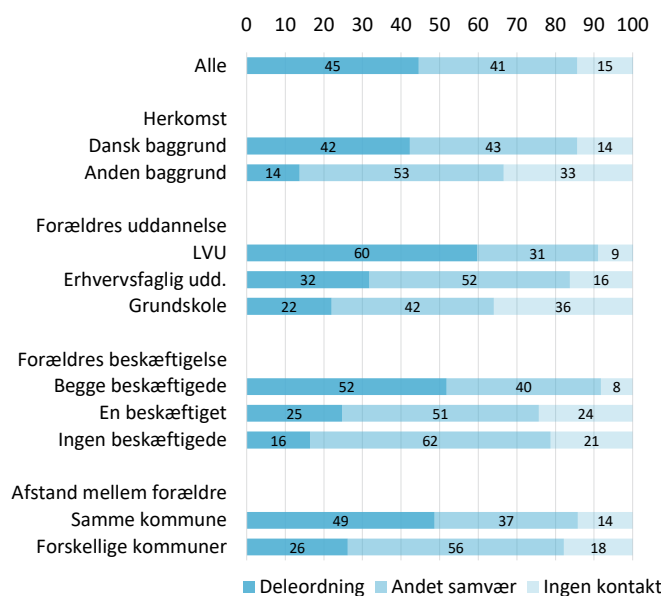
FIG. 5.1.3: Udviklingen i 3-15-årige med skilte forældre, der har forskellige samværsordninger. 2009-2021. Procent

i 2009 til 41 pct. i 2021. Denne udvikling hænger tæt sammen med ændrede normer for faderrollen og ligestilling mellem forældre, der fx kan ses af Rockwoolfondens tidsundersøgelse, der bl.a. viser, at fædre i stigende grad bruger tid på børneomsorg (Bonke & Christensen, 2018). Fædre har således i stigende grad en forventning om, at de også efter et samlivsbrud skal have et hverdagsliv sammen med deres børn, hvilket altså viser sig i en stor stigning i andelen af børn, der bor hos begge forældre efter et samlivsbrud.

Figur 5.1.4 viser, hvordan sandsynligheden for at praktisere forskellige samværsordninger hænger sammen med den samfundsgruppe, familien tilhører, og hvor forældrene bor i forhold til hinanden. Her ser vi, at deleordninger i 2021 er langt mere udbredte i familier med dansk baggrund sammenlignet med familier med anden baggrund end dansk (42 pct. mod 14 pct.), mens langt flere børn med anden baggrund end dansk end børn med dansk baggrund mister kontakten til den anden forælder, når forældrene går fra hinanden (33 pct. mod 14 pct.). Derudover hænger omfanget af samvær sammen med forældrenes socioøkonomiske ressourcer, idet 60 pct. af børn med forældre med lange videregående uddannelser praktiserer en deleordning mod 22 pct. af børn, hvis forældre højst har gennemført folkeskolen. Derudover viser figuren, at 49 pct. af børn, hvis forældre bor i samme kommune, lever i en deleordning, mens det samme gælder for 26 pct. af børn, hvis forældre har bosat sig i forskellige kommuner.

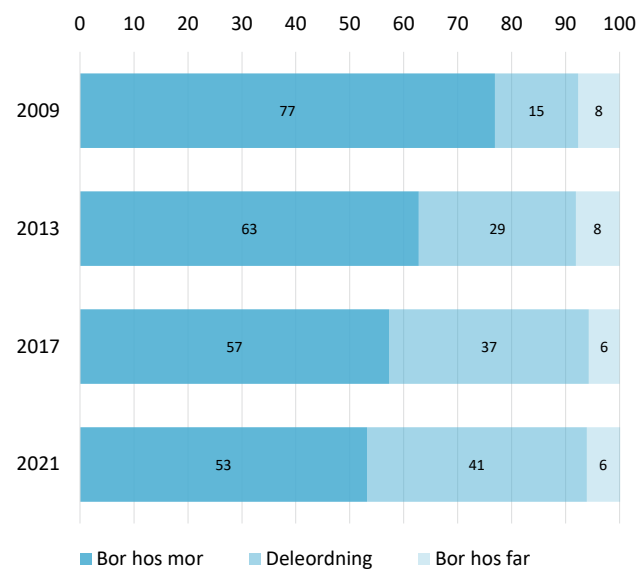
FIG. 5.1.4: 3-15-årige med skilte forældre, fordelt på samværsordning. 2021. Procent

Figur 5.1.5 viser ligeledes andelen af børn med deleordning og viser derudover, hvilken forælder, børn med andre samværsordninger³ bor hos i 2021. Her ser vi, at halvdelen af børn med skilte forældre primært bor hos deres mor, mens 6 pct. primært bor hos deres far. Andelen, der primært bor med deres mor, er faldet, i takt med at andelen med deleordninger er steget, mens andelen, der primært bor med deres far, har ligget nogenlunde konstant i de 12 år, der er blevet indsamlet data.

Forklaringen på forskellene mellem forskellige samfundsgruppers fordeling af barnets samvær og bopæl efter forældrenes brud handler formodentlig både om familiernes ressourcer og om, at forskellige samfundsgrupper har forskellige normer for fædres og mødres involvering i barnets omsorg. Det at praktisere en deleordning er nemmere, hvis begge forældre har økonomi til at give barnet gode boligforhold, og hvis der er kort afstand mellem forældrenes bopæle. Derudover viser tidligere undersøgelser, at sandsynligheden for som far at bevare en nær tilknytning til barnet stiger, hvis han forud for samlivsbruddet var involveret i småbørnsomsorgen (Ottosen et al., 2014), samt at højtuddannede fædre i højere grad end fædre med mindre uddannelse involverer sig i omsorgsarbejdet (Bonke & Christensen, 2018). I Del 2, kapitel 2, går vi nærmere ned i en analyse af, hvem der praktiserer en deleordning, og hvordan dette har ændret sig siden 2009.

FIG. 5.1.5: Udviklingen i 3-15-årige børn med skilte forældre, der bor hos mor, far eller begge forældre. 2009-2021. Procent

BØRNS SØSKENDE

Figur 5.1.6 viser ved hjælp af registerdata (326.344 børn) andelen af børn, der har hhv. hel- og halvsøskende. Mere end 80 pct. af alle børn i Danmark vokser op sammen med en eller flere helsøskende. Dertil kommer 13 pct., der ikke har helsøskende, men har mindst en halvsøskende på deres mors eller fars side. 8 pct. har ikke fået nogle søskende, når de er fyldt 19 år.

Sammensætningen af søskendeflokken hænger ikke overraskende sammen med familiestruktur, der igen hænger sammen med forældrenes socioøkonomiske ressourcer. Figur 5.1.5 viser således, at 84 pct. af 15-årige, der bor i en kernefamilie, udelukkende har helsøskende mod 30 pct. af 15-årige fra sammenbragte familier. Omvendt har 66 pct. af 15-årige, der bor i en sammenbragt familie, mindst en halvsøskende mod 13 pct. af 15-årige fra kernefamilier. Da forældre med færre socioøkonomi-

ske ressourcer i højere grad end forældre med flere ressourcer er skilt, ser vi således også, at børn og unge, hvis forældre har korte uddannelser eller ikke er i arbejde, har en mere sammensat søskendegruppe end børn og unge fra socioøkonomisk mere ressourcestærke familier.

Figuren tager ikke højde for stedsøskende i de sammenbragte familier. Reelt vil andelen, der lever sammen med søskende, derfor være højere.

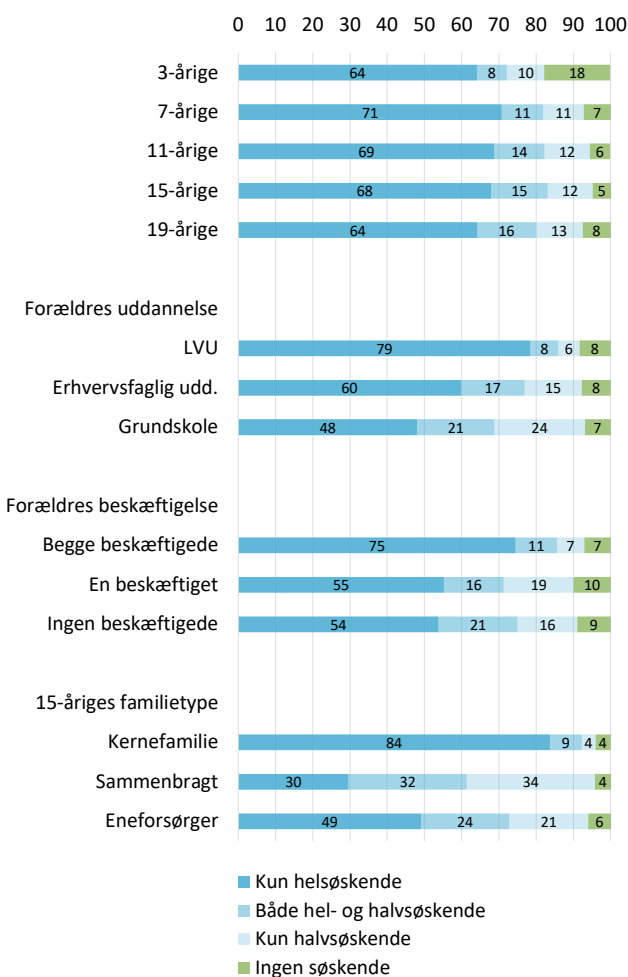
Supplerende analyser viser, at 38 pct. af de 19-årige unge har en enkelt hel- eller halvsøskende, 31 pct. har to, 13 pct. har tre, mens 10 pct. har mere end tre hel- eller halvsøskende.

19-ÅRIGE UDEBOENDE

Sammenlignet med andre unge i Europa er danske unge sammen med finske og svenske unge yngst, når de flytter hjemmefra. Det har de ifølge Eurostat (2020) været de sidste 10 år, hvor gennemsnitsalderen for at flytte hjemmefra blandt danske unge har ligget konstant på 21 år. I den anden ende af spektret finder vi unge fra en række sydeuropæiske lande (fx Kroatien, Slovakiet, Italien og Portugal), hvor gennemsnitsalderen for at flytte hjemmefra ligger omkring de 30 år. Selvom gennemsnitsalderen for at flytte hjemmefra altså ser ud til at være konstant, viser Danmarks Statistiks registerdata fra 2016, som analyserne i dette kapitel bygger på, at andelen, der er flyttet hjemmefra, før de er blevet 19 år, faldt mellem 2009 og 2017 blandt danske unge og derefter er stabiliseret.

Figur 5.1.7, der er baseret på registerdata, viser således, at andelen af 19-årige, der er flyttet hjemmefra, er faldet fra 34 til 24 pct. fra 2009 til 2021. Blandt drenge er faldet moderat fra 27 til 21 pct., men for pigernes vedkommende skete der en markant

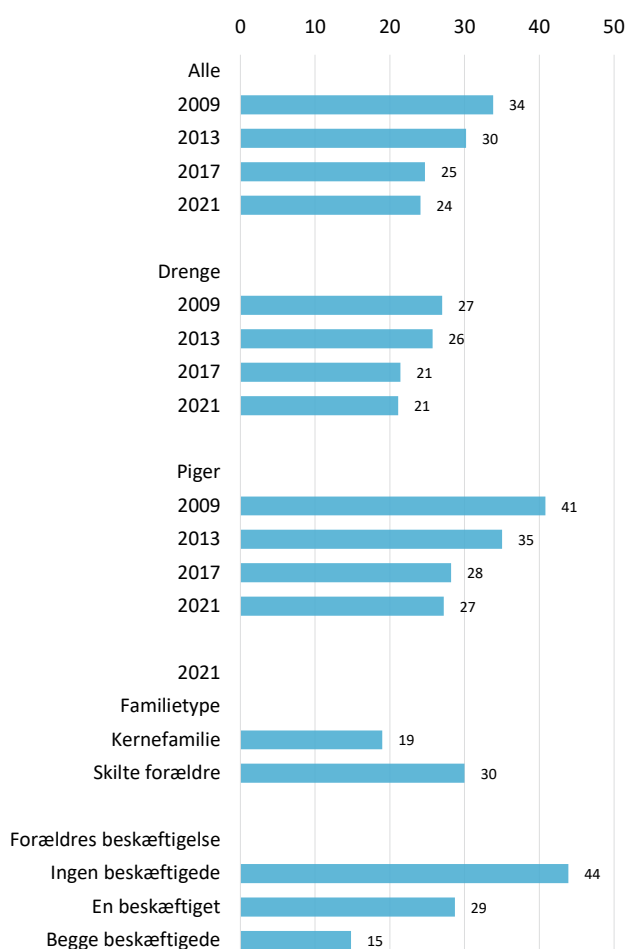
FIG. 5.1.6: 3-19-åriges søskendeforhold. 2021. Registerdata. Procent

udvikling fra 41 pct., der var flyttet hjemmefra i 2009, til 27 pct., der var flyttet hjemmefra som 19-årige i 2021.

Andelen af udeboende er generelt højere blandt unge, der kommer fra skilte familier, samt blandt unge fra familier med relativt få uddannelsesmæssige og beskæftigelsesmæssige ressourcer. Figur 5.1.6 viser således, at 19 pct. af 19-årige unge med samlevende forældre er flyttet hjemmefra mod 30 pct. af unge med skilte forældre. Derudover ser vi, at 43-44 pct. af unge, hvis forældre højst har en grundskoleuddannelse, og unge, hvis forældre ikke er i beskæftigelse, er flyttet hjemmefra mod 13 og 15 pct. af unge, hvis forældre har en lang videregående uddannelse, og unge, hvis forældre er i beskæftigelse.

FIG. 5.1.7: Udviklingen i 19-årige, der er udeboende. 2009-2021. Registerdata. Procent

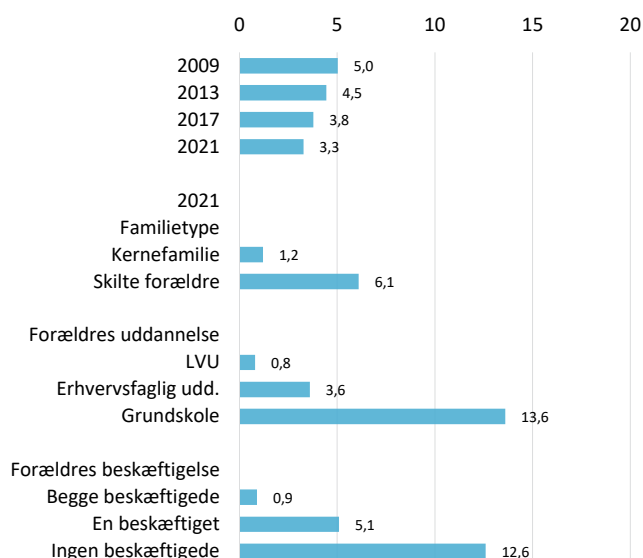
ANBRAGTE BØRN OG UNGE

Børn, der anbringes uden for hjemmet, hører til blandt de alermest sårbare grupper i børnebefolkningen. Analyser af registerdata fra Danmarks Statistik (ikke vist i figur) viser, at 0,4 pct. af alle 3-årige har oplevet at blive anbragt hos andre end forældrene. Som 11-årige har 1,2 pct. oplevet en anbringelse. Og når de unge er fyldt 19 år, vil 3,3 pct. af dem have oplevet en anbringelse.

Gennem de seneste 12 år har vi, jf. figur 5.1.8, set et fald i andelen af 19-årige, der har oplevet en anbringelse i løbet af deres opvækst, fra 5 pct. i 2009 til 3,3 pct. i 2021. Dette kan synes som en begrænset udvikling, men set i forhold til betydningen af en anbringelse for det enkelte barn og set i forhold til anbringelsernes økonomiske omkostninger, er faldet værd at lægge mærke til.

Ud over dette fald over tid viser figuren, at 6,1 pct. af 19-årige med skilte forældre har oplevet en anbringelse mod 1,2 pct. af 19-årige med samlevende forældre samt at hhv. 13,6 og 12,6 pct. af unge, hvis forældre højst har en grundskoleuddannelse, og unge, hvis forældre ikke er i beskæftigelse, har oplevet en anbringelse mod 0,8 pct. af unge, hvis forældre har en lang videregående uddannelse, og 0,9 pct. af unge, hvis forældre begge er i beskæftigelse.

FIG. 5.1.8: Udviklingen i 19-årige, der har været anbragt. 2009-2021. Registerdata. Procent

BØRN, DER MISTER EN FORÆLDER

Endelig viser vi under dette afsnit om børnenes familiestruktur andelen af børn, der oplever, at en af deres forældre dør under deres opvækst. Vi ser i figur 5.1.9, at 0,1 pct. af de 3-årige har mistet en forælder mod 1 pct. af de 11-årige og 3 pct. af de 19-årige.

DELKONKLUSION

- 42 pct. af alle børn og unge oplever, at deres forældre går fra hinanden, inden børnene fylder 19 år.
- Andelen af børn, der oplever, at forældrene går fra hinanden i løbet af opvæksten, er størst blandt børn fra familier med få socioøkonomiske ressourcer.
- Andelen af skilte familier med 3-15-årige børn, der praktiserer en deleordning, er steget fra 15 pct. i 2009 til 41 pct. i 2021.
- Andelen af unge, der er flyttet hjemmefra som 18-årige, er faldet fra 34 pct. til 24 pct. mellem 2009 og 2017. Unge fra familier med relativt få socioøkonomiske ressourcer flytter tidligere hjemmefra.
- Andelen af 19-årige, der i løbet af deres opvækst har oplevet at blive anbragt uden for hjemmet, er mellem 2009 og 2021 faldet fra 5,0 til 3,3 pct.

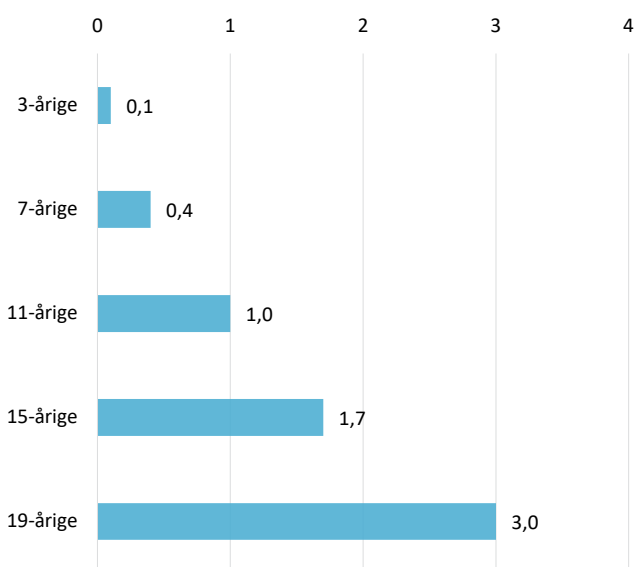
KOMPONENT 2: OMSORG, AUTORITET OG KONFLIKT I FAMILIEN

Hvor komponent 1 har beskrevet børns og unges strukturelle familieforhold, bevæger vi os her ind under huden på familierne og ser på den hverdagspraksis, der foregår i familierne. Komponent 2 handler således om børns mulighed for at hente omsorg og støtte i familien, om autoritetsforholdene mellem forældre og børn og om mængden af konflikt i familien. For nogle familier bliver det nødvendigt at hente hjælp til at klare familielivet eller andre udfordringer omkring barnet. Vi afslutter således komponent 2 med en kort beskrivelse af familiernes kontakt til de sociale myndigheder omkring forhold vedrørende deres børn.

Forskning fra Danmark og udlandet viser, at børn og unge fra familier med en høj grad af følelsesmæssig nærhed, en stor indsigt i barnets hverdag, et lavt konfliktniveau og tydelige rammer (såkaldt autoritativ opdragsstil) oplever færre problemer end børn og unge, hvis forældre enten er uklare på rammerne eller mangler indsigt og indlevelse i deres barns hverdag (Dahl, 2014; Lamborn et al., 1991; Steinberg, 2001). Tilstedeværelsen eller fraværet af disse elementer af familielivet kan således have betydning for børns og unges sundhed, kriminalitet og inklusion i skole- og uddannelsessystemet (ibid.).

Kvaliteten af familierelationerne er ikke (kun) et udtryk for frie individuelle valg, men vil dels være formet af kulturelle forestillinger hentet fra forældrenes egen opvækst og omgangskreds, dels af de sociale og økonomiske vilkår, der betinger familiens hverdagsliv. I det følgende beskriver vi, hvordan udvalgte mål for forældreskab og de følelsesmæssige bånd i familien hænger sammen med børns og unges alder og køn samt med familiens ressourcer og øvrige kendetegn.

FIG. 5.1.9: 3-19-årige, der har mistet en forælder. 2021. Registerdata. Procent

OMSORG OG STØTTE I FAMILIEN

Børn og unges mulighed for at få omsorg og støtte i deres familier illustrerer vi for både mindre og større børn ved hjælp af spørgsmål om hyppigheden af forældrenes anerkendelse og forældres indsigt i deres børns færden og venskaber. Til at måle omsorgsniveauet i de 11-19-åriges familier bruger vi desuden indikatorer på børnenes og de unges opfattelse af forældrenes betydning, forældrenes kærlighed og støtte samt graden af fortrolighed, som børn og unge oplever at have med deres forældre.

ROS OG ANERKENDELSE

Hyppigheden af forældres anerkendelse og påskønnelse af deres 3-15-årige børn blev målt ved hjælp af en spørgsmålsserie fra det amerikanske Alabama Parenting Questionnaire (APQ).

Spørgsmålene lød:

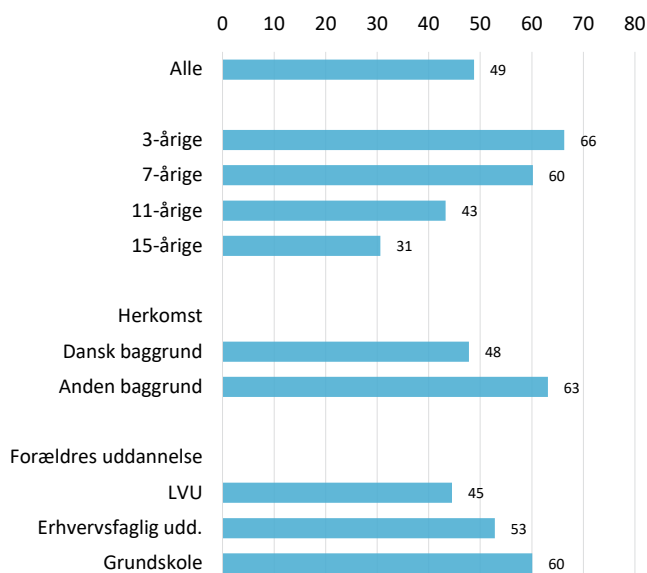
"Dine forældre bemærker det, når du udfører en opgave godt"

"Dine forældre roser dig, når du har gjort noget godt"

"Dine forældre roser dig, når du har opført dig godt".

På hvert spørgsmål kunne svarpersonen vælge mellem altid, ofte, af og til, næsten aldrig eller aldrig, hvor 'altid' er blevet tildelt værdien 5, og 'aldrig' er blevet tildelt værdien 1. Ved at sammenlægge scoren for de tre spørgsmål får man en skala, der går fra 3-15. Da skalaen er relativt skævt fordelt med mange i den positive ende og få i den negative ende, definerer vi her en score på 14-15 som et højt niveau af anerkendelse, mens 3-13 her er defineret som et lavere niveau af anerkendelse.

FIG. 5.2.1: 3-15-årige, der altid oplever forældres anerkendelse. 2009-2017. Procent

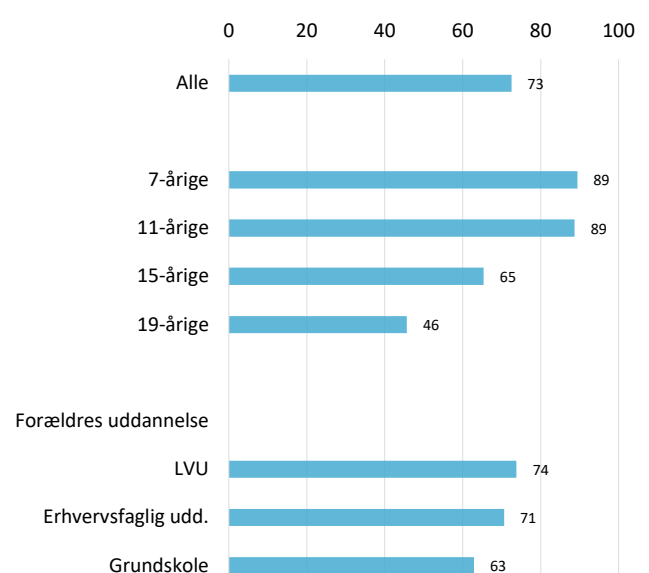
Der er relativt stor forskel på forældres opfattelse af, hvor ofte de roser de mindste børn, og de store børns egen oplevelse af, hvor ofte de bliver rost. Mens 60-66 pct. af forældrene til de 3-7-årige børn således opnår 14-15 på anerkendelsesskalaen, gælder det samme kun 31-43 pct. af de 11-15-årige. Det kan skyldes, at forældre roser de mindre børn mere, fx fordi de er mere sammen, eller fordi de mindre børn oplever flere fremskridt, men kan også skyldes, at forældre og børn opfatter ros forskelligt. Sandsynligvis er begge forklaringer gyldige.

Figuren viser derudover, at børn fra familier med anden baggrund end dansk og fra familier med relativt få socioøkonomiske ressourcer oplever mere ros end børn fra ressourcestærke familier og familier med dansk baggrund. Vi ser således, at 48 pct. af svarpersonerne i familier med dansk baggrund oplever et højt niveau af anerkendelse mod 63 pct. af svarpersonerne med anden baggrund end dansk. Og vi ser, at 60 pct. af børn, hvis forældre højst har gennemført grundskolen, oplever et højt niveau af anerkendelse mod 45 pct. af børnene fra familier, hvor en eller begge forældre har en lang videregående uddannelse.

FORÆLDRES INDSIGT I HVERDAGSLIVET

Forældrenes viden om deres 7-19-årige børns færden og kendskab til deres venner blev brugt som indikatorer på deres indsigt i børnenes hverdagsliv. Igen brugte vi spørgsmål fra det amerikanske Alabama Parenting Questionnaire (APQ), der for de 11-, 15- og 19-åriges vedkommende lød:

FIG. 5.2.2: 7-19-årige, hvis forældre har stor indsigt i barnets hverdagsliv. 2021. Procent

"Du giver besked derhjemme om, hvor du går hen"
"Dine forældre kender godt de venner, du omgås".

Til disse spørgsmål kunne forældre og unge svare altid, ofte, af og til, næsten aldrig eller aldrig. Figur 5.2.2 viser andelen, der har svaret altid på begge spørgsmål. Vi ser, at forældrenes indsigt mindskes, jo ældre børnene bliver, og at forældre, der højst har gennemført grundskolen, er lidt mere velinformerede om deres børns færden og venskaber (63 pct.) end forældre med lange uddannelser (74 pct.).

BØRN OG UNGES TILKNYTNING OG TILLID TIL FORÆLDRE

Børn og unges tilknytning og tillid til forældrene blev målt ved hjælp af følgende spørgsmål, som tidligere har været anvendt i et australsk forskningsprojekt, og hvis formål er at belyse dybden i relationen, sådan som det opleves af børn og unge selv:

"Dit forhold til dine forældre er vigtigt for dig"

"Du stoler på dine forældre"

"Dine forældre spiller en ret stor rolle i dit liv".

I figur 5.2.3 viser vi andelen af 11-19-årige, der har svaret 'altid' til alle tre spørgsmål, hvilket vi her betegner som en høj grad af tillid og tilknytning.

Vi ser en markant forskel på tilknytningen og tilliden blandt de 11-årige på den ene side og de 15- og 19-årige på den anden, idet 81 pct. af de 11-årige oplever en høj grad af tilknytning og tillid til

forældrene mod kun 55-58 pct. af de 15-19-årige unge. Derudover viser analyserne, at der blandt de 15- og 19-årige er forskel på oplevelsen af tilknytning og tillid blandt unge fra kernefamilier, unge fra skilte familier, der bor i deleordninger, og unge fra skilte familier, der primært bor hos den ene forælder. I figur 5.2.3 ses tallene for de 15-årige, der viser, at 60 pct. af unge fra kernefamilier oplever en høj grad af tillid og tilknytning, mod 54 pct. af unge fra skilte familier med deleordninger og 49 pct. af unge fra skilte familier, hvor den unge primært bor hos en forælder.

STØTTE OG HJÆLP FRA FORÆLDRE

En anden måde at vurdere kvaliteten af forældre-barn forholdet på er ved at undersøge, om barnet eller den unge oplever at kunne bruge sine forældre som ressourcepersoner eller som social støtte, hvis barnet/den unge har behov for hjælp. Inspireret af *Australian Temperament Project* belyste vi denne dimension for de 11-19-årige ved at bede børnene og de unge tage stilling til tre udsagn:

"Du kan regne med, at dine forældre lytter til dig"

"Du kan gå til dine forældre for at få et råd"

"Du kan regne med hjælp fra dine forældre, hvis du har et problem".

I figur 5.2.4 og figur 5.2.5 viser vi andelen, der har svaret 'altid' til alle tre spørgsmål. Figur 5.2.4 viser, at de 11-årige i lidt højere grad regner med deres forældres råd og støtte sammenlignet med de 15- og 19-årige, og at der fra 2009 til 2021 er sket et fald

FIG. 5.2.3: 11-19-årige med høj grad af tillid og tilknytning til forældre. 2021. Procent

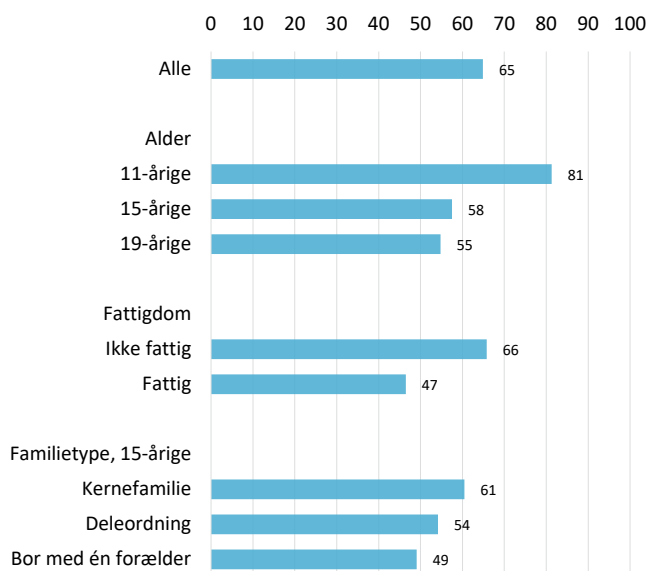
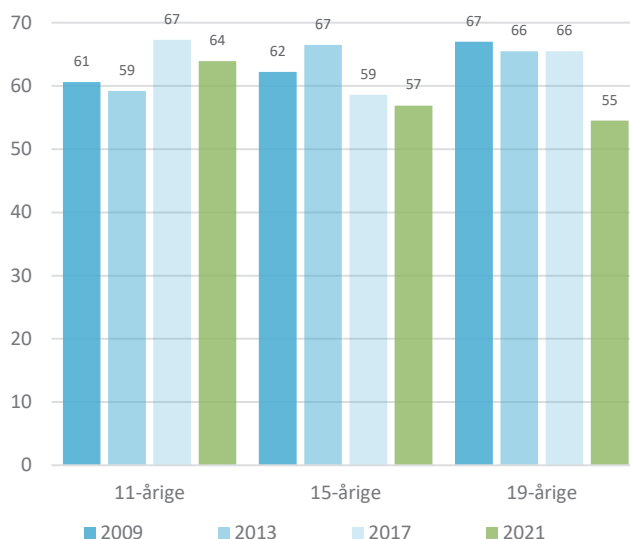

FIG. 5.2.4: Udvikling i andelen af 11-19-årige, der altid oplever at kunne få råd og støtte fra forældre. 2009-2021. Procent

i andelen af 15- og 19-årige, der oplever at kunne få støtte fra deres forældre (fra 67 til 57 pct. blandt de 15-årige og fra 66 til 55 pct. blandt de 19-årige).

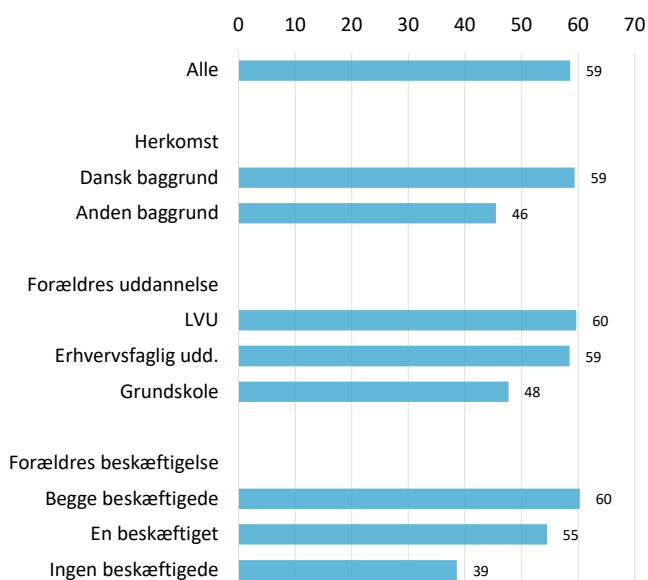
I figur 5.2.5 ser vi, at unge med anden baggrund end dansk i mindre grad end unge med dansk baggrund oplever at kunne få hjælp og støtte fra forældrene (hhv. 59 og 46 pct.). Derudover oplever 60 pct. af unge med højt uddannede forældre og unge med beskæftigede forældre i højere grad at kunne få hjælp mod 48 pct. af unge, hvis forældre højest har en grundskoleuddannelse, og 39 pct. af unge, hvis forældre ikke er i beskæftigelse.

FORTROLIGHED MED FORÆLDRE

Figur 5.2.6 viser, hvordan oplevelsen af at kunne tale fortroligt med forældrene varierer med alder, køn og familietype. Her er de 11-19-årige blevet spurgt: "Hvor nemt eller svært det er at tale med deres mor hhv. deres far om noget, der virkelig plager dem", hvortil de har kunnet svare 'meget nemt', 'nemt', 'svært' og 'meget svært'. Figuren viser andelen, der oplever, at de nemt eller meget nemt kan tale med hhv. deres mor og far.

Figuren viser, at andelen, der oplever fortrolighed med forældrene, falder, jo ældre børnene er, og at lidt flere oplever at kunne tale fortroligt med deres mor end med deres far. 93 pct. af de 11-årige oplever således at kunne tale fortroligt med deres mor mod 86 pct. af de 15-årige og 84 pct. af de 19-årige. Heroverfor oplever 84 pct. af de 11-årige, at det er let at tale med deres far

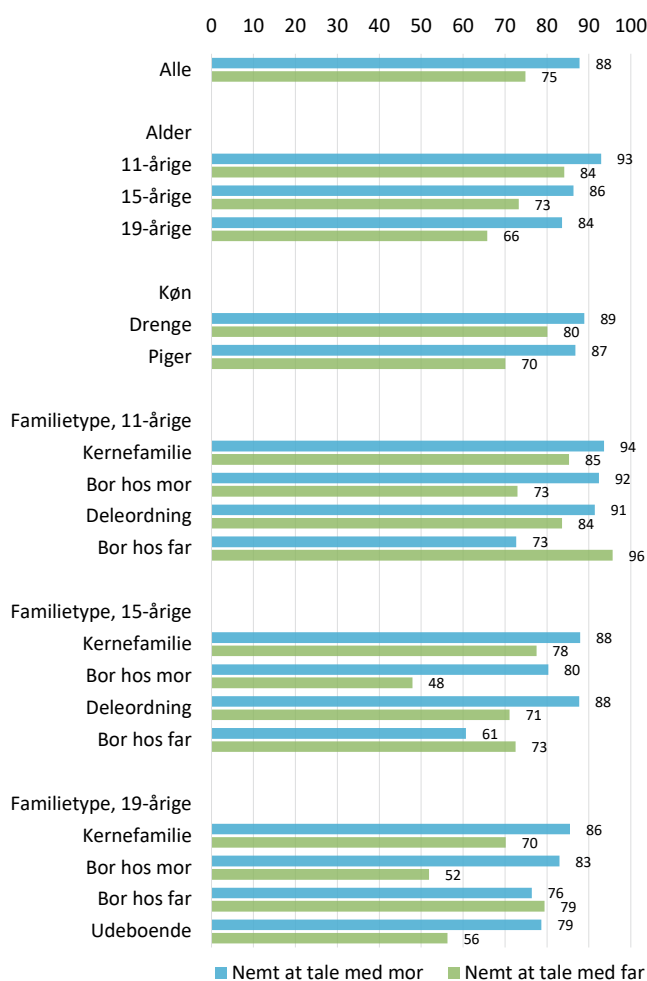
FIG. 5.2.5: 11-19-årige, der altid oplever forældres støtte. 2021. Procent

mod 73 pct. af de 15-årige og 66 pct. af de 19-årige. Drengene og piger oplever i lige høj grad, at det er nemt at tale med deres mor, men piger oplever i lidt mindre grad end drenge, at det er let at tale med far (hhv. 70 og 80 pct.).

Derudover viser figuren, at oplevelsen af forældrenes fortrolighed hænger sammen med børnenes familietype – her hvorvidt børnene bor i en kernefamilie, en skilt familie, der praktiserer en deleordning, eller primært hos deres mor eller far. Blandt 11-årige ser vi således, at fortroligheden med mor er høj i både kernefamilier, skilte familier med deleordning og skilte familier, hvor barnet primært bor hos sin mor (92-94 pct.), men lavere i de få skilte familier, hvor barnet primært bor hos sin far (73 pct.). Ligeledes ser vi blandt de 11-årige en højere grad af fortrolighed med far i kernefamilier (85 pct.), familier med deleordning (85 pct.), og når barnet primært bos hos sin far (96 pct.), mens en mindre andel

FIG. 5.2.6: 11-19-årige, der oplever fortrolighed med deres mor og far. 2021. Procent

(73 pct.) af de 11-årige, der primært bor hos deres mor, oplever fortrolighed med deres far. Samme mønster genfindes, når vi ser på de 15- og 19-årige.

Spørgsmålet om fortrolighed med forældre indgår også i HBSC's internationale skolebørnsundersøgelse af 11-, 15- og 19-årige, hvor vi senest har data fra 2018. Rapporten viser, at danske 11-åriges oplevelse af fortrolighed med deres mødre og fædre er nogenlunde på niveau med de øvrige lande i undersøgelsen, og at de danske 15-årige oplever en lidt højere grad af fortrolighed med deres mødre og fædre end børn i de øvrige lande (Inchley et al., 2020).

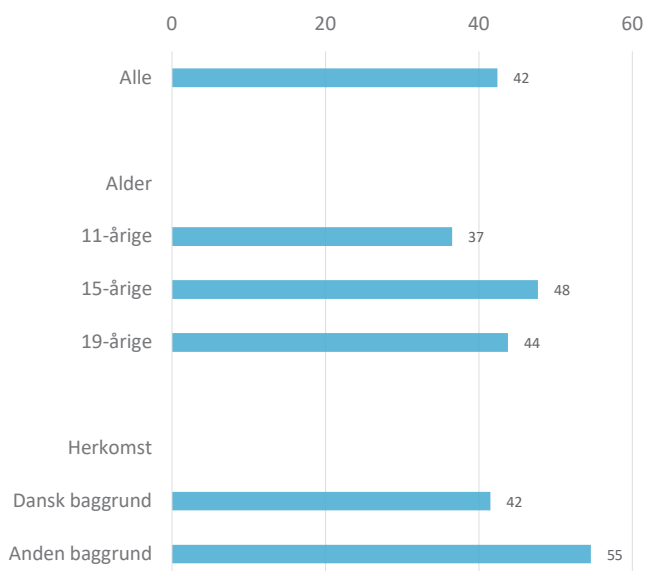
FORTROLIGHED MED SØSKENDE

11-19-årige børn og unge, der har ældre søskende, er også blevet spurgt om oplevelsen af at kunne tale fortroligt med disse. Figur 5.2.7 viser, at 42 pct. af de 11-19-årige har en ældre søskende, som de har nemt ved at tale med, og at de 15-årige har lettere ved at tale med deres ældre søskende (48 pct.) end de 11-årige. Derudover ser vi, at børn og unge med anden baggrund end dansk i højere grad oplever fortrolighed med søskende end børn og unge med dansk baggrund.

OPLEVELSE AF FORÆLDRES KÆRLIGHED

Endelig spørger vi under overskriften 'Omsorg og støtte i familien' de 11-19-årige børn og unge, om de oplever, at deres mor og far holder af dem. Langt de fleste, 89 pct. og 84 pct., svarer, som figur 5.2.8 viser, at de altid oplever, at deres mor hhv. deres far

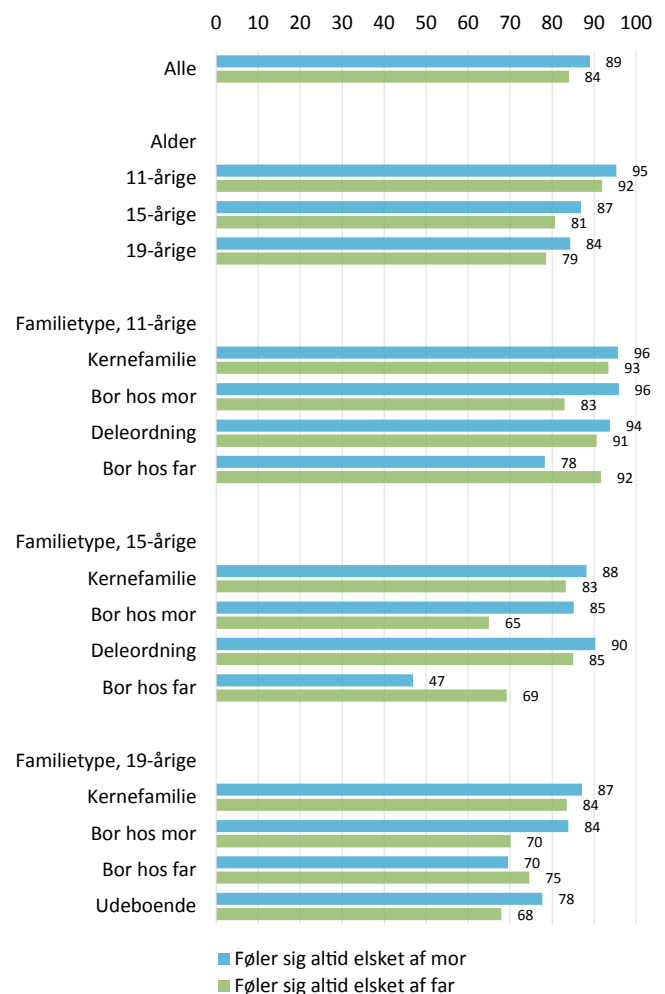
FIG. 5.2.7: 11-19-årige, der oplever fortrolighed med ældre søskende. 2021. Procent

holder af dem. Troen på forældrenes kærlighed er størst blandt de 11-årige, hvor hhv. 95 og 92 pct. svarer, at deres mor/far holder af dem. Blandt de 15-årige svarer 87 og 81 pct., at deres mor/far holder af dem. Og blandt de 19-årige angiver 84 pct., at deres mor altid holder af dem, mens 79 pct. oplever, at deres far altid holder af dem.

På samme måde som det gjaldt i figur 5.2.6 om fortrolighed hænger oplevelsen af forældrenes kærlighed sammen med, om børnene bor i kernefamilie, har en deleordning eller primært bor hos den ene forælder. Blandt de 15-årige ser vi således, at 88-90 pct. af 15-årige, der bor i en kernefamilie eller har en deleordning, føler sig elsket af deres mor mod 47 pct. af 15-årige, der bor sammen med deres far. På samme måde føler 83-86 pct. af 15-årige fra kernefamilier eller deleordninger sig elskede af deres far mod 66-69 pct. af de 15-årige, der primært bor hos deres mor hhv. far.

FIG. 5.2.8: 11-19-årige, der altid føler, at mor hhv. far holder af dem. 2021. Procent

FAMILIENS AUTORITETSFORHOLD

I teorien om det autoritative forældreskab indgår der, ud over den følelsesmæssige dimension, også en autoritetsdimension. Teoretisk skelner vi mellem autoritet, der igennem regler og normer er rammesættende og fremadrettet, såkaldt proaktiv autoritet, og autoritet, der gennem skældud og forskellige former for straf sanktionerer uønsket adfærd, såkaldt reaktiv autoritet (Dahl, 2014).

Familiens rammer, normer og regler illustrerer vi her i figur 5.2.9 ved hjælp af tre spørgsmål:

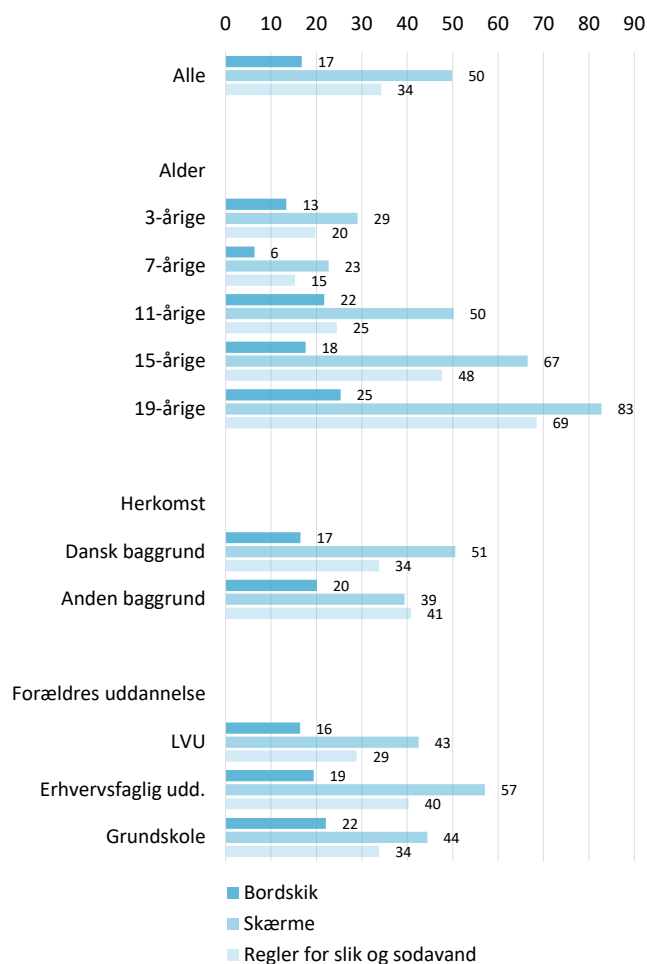
"I hvilken grad passer det på jeres familie, at I har regler for":

"Hvor meget slik sodavand og chips, børn må få?"

"Hvor meget tid børn må bruge på fjernsyn, I-pad, computer, mobiltelefon og lignende?"

"Bordskik (Hvordan man opfører sig ved middagsbordet)".

FIG. 5.2.9: 3-19-årige, der angiver, at der i mindre grad er regler for bordskik, indtag af slik og sodavand og brug af skærme. 2021. Procent

Figuren viser andelen, der har svaret, at udsagnet ikke passer til familien eller kun passer lidt til familien, dvs. de, der i mindre grad er underlagt regler i hjemmet.

Figuren viser, at andelen af børn og unge, der i mindre grad oplever regler i hjemmet, er mindst blandt de yngste 3- og 7-årige og højst blandt de ældste, eksempelvis illustreret ved, at 23-29 pct. af de 3-7-åriges forældre angiver, at der i mindre grad er regler for brug af skærme i hjemmet mod 67 pct. af de 15-årige.

Familier med anden baggrund end dansk har ifølge analyserne i næsten lige så høj grad som familier med dansk baggrund regler for bordskik, i højere grad regler for brug af skærme og i mindre grad regler for indtag af slik. Derudover ser vi, at børn, hvis forældre har en erhvervsuddannelse, i mindre grad end andre børn oplever, at der er regler for brug af skærme og for indtag af slik i hjemmet.

Spørgsmålene er kommet med i undersøgelsen i 2013. Mellem 2013 og 2021 ses ikke nogen udvikling i andelen, der har regler på de pågældende områder.

Reaktiv autoritet måles i figur 5.2.10 ved hjælp af tre spørgsmål:

"Hvor ofte er det inden for de sidste 6 måneder sket, at":

"Du har fortalt barnet/dine forældre har fortalt dig, at barnet/du har gjort noget forkert?" (irettesættelse)

"Du har skældt barnet ud/ Du er blevet skældt ud af din far eller mor?" (skældud)

"Du/dine forældre har forbudt barnet/dig noget, han/hun/du gerne vil, har tilbageholdt lomme penge eller har givet stuearrest?" (forbud).

I figuren viser vi andelen, der hver uge irettesætter hhv. skælder ud, og andelen, der hver måned bruger forbud i opdragelsen.

Her ser vi en tydelig udvikling over tid, idet andelen, der irettesætter og skælder ud, er faldet fra hhv. 42 og 32 pct. i 2013 til hhv. 33 og 21 pct. i 2021, mens andelen, der bruger forbud til at sanktionere deres børn, er faldet lidt fra 19 til 15 pct. Irettesættelser, skældud og forbud bruges i langt højere grad over for de 3-årige, idet 71 pct. af de adspurgte mødre ugentligt irettesætter deres børn, mens 45 pct. skælder ud. Blandt de 15-årige oplever 19 pct. ugentligt irettesættelser, mens 14 pct. oplever skældud.

Forældre med dansk baggrund skælder i lidt højere grad ud end forældre med anden baggrund end dansk (hhv. 22 og 16 pct.). Til gengæld ser vi, at forældre med anden baggrund end dansk i højere grad end danske forældre anvender sanktioner i opdragelsen

(hhv. 21 og 14 pct.). Derudover ser vi, at de højtuddannede forældre i højere grad end forældre med grunduddannelse eller erhvervsuddannelse irettesætter deres børn, men at der ikke er uddannelsesforskelle på brugen af skældud og forbud i opdragelsen.

FAMILIEKONFLIKTER

Familier kan opleve konflikter mellem børn og forældre og indbyrdes mellem hhv. søskende og forældrene. De fleste oplever konflikter som en belastning, der dog kan være svære at undgå, når en gruppe skal fungere sammen. Vi beskriver i figur 5.2.11 konflikter mellem børn og hhv. deres forældre og søskende ved hjælp af følgende spørgsmål:

Til forældrene:

"Du har konflikter med barnet" og *"Barnets far eller stedfar har konflikter med barnet"*

"Barnet har konflikter med sine søskende".

Til de 11-19-årige:

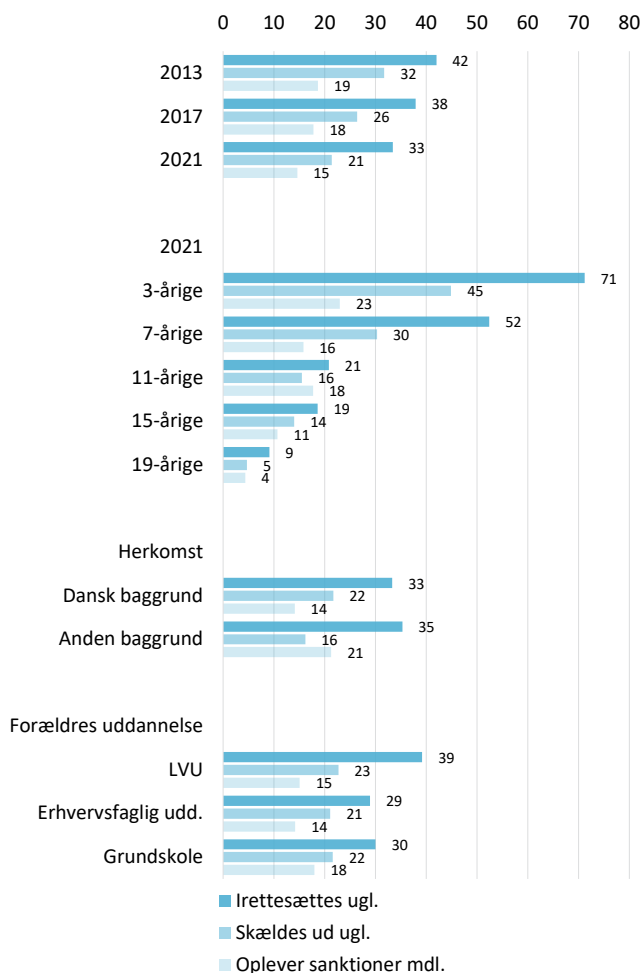
"Du har konflikter med din mor/stedmor" og *"Du har konflikter med din far/stedfar"*

"Du har konflikter med dine søskende".

I analyserne i figur 5.2.11 ser vi på de børn og unge, der flere gange ugentligt har konflikter med deres mor eller far, og på børn og unge, der flere gange ugentligt har konflikter med deres søskende.

Analyserne viser, at der i perioden 2009-2017 skete et markant fald i konfliktniveauet mellem forældre og børn og mellem søskende, der derefter er stabiliseret. På tværs af aldersgrupper svarede 38 pct. i 2009 således, at der flere gange om ugen var konflikter mellem børn og forældre, og 57 pct. svarer, at der flere

FIG. 5.2.10: 3-19-årige, der oplever irettesættelse og skældud hver uge eller sanktioner hver måned. 2013-2021. Procent

gange ugentligt var konflikter mellem søskende. I 2021 var andelen, der flere gange om ugen oplever konflikter mellem forældre og børn, faldet til 23 pct., mens andelen, der flere gange ugentligt oplever konflikter mellem søskende, er faldet til 39 pct.

Forældrene til de mindste børn oplever ifølge figur 5.2.11 et meget højere konfliktniveau end de lidt ældre børn og unge. Således oplever 61 pct. af de 3-åriges mødre, at der flere gange ugentligt er konflikter mellem barnet og en af dets forældre og mellem de 3-årige børn og deres søskende. Blandt de 15-årige er det kun 10 pct., der har konflikter med en af deres forældre flere gange ugentligt, mens 22 pct. har konflikter med deres søskende.

Derudover viser figur 5.2.11, at andelen, der oplever konflikter mellem børn og forældre og mellem søskende, er større i familier med dansk baggrund end i familier med anden baggrund og

større i familier med lange uddannelser end i familier med korte uddannelser.

Endelig belyses forældrenes indbyrdes konfliktniveau ved hjælp af tre spørgsmål:

Til forældrene:

"Du og barnets anden forælder er ret gode til at snakke sammen"

"Du og barnets anden forælder bagtaler hinanden"

"Du og barnets anden forælder skændes tit med hinanden".

Til de 11-19-årige:

"Din far og mor er ret gode til at snakke sammen"

"Din far og mor bagtaler hinanden"

"Din far og mor skændes for tit med hinanden".

I figur 5.2.12 svarer et højt niveau af konflikt mellem forældre til, at respondenterne til mindst to af spørgsmålene har svaret 'passer delvist' eller 'passer helt'.

Opgjort på denne måde, er konfliktniveauet mellem forældrene højt i 17 pct. af alle familierne i undersøgelsen og højere i familierne til de 15- og 19-årige, hvor 21 og 26 pct. oplever et højt konfliktniveau mellem forældrene end i de yngre børns familier, hvor 12-13 pct. oplever et højt konfliktniveau mellem forældrene. Derudover er der tydelige forskelle på børn fra forskellige familietyper, idet konfliktniveauet mellem forældrene er højt i 13 pct.

FIG. 5.2.11: Udvikling i andelen, der flere gange ugentligt oplever konflikter mellem børn og forældre og mellem søskende. 3-19-årige. 2009-2021. Procent

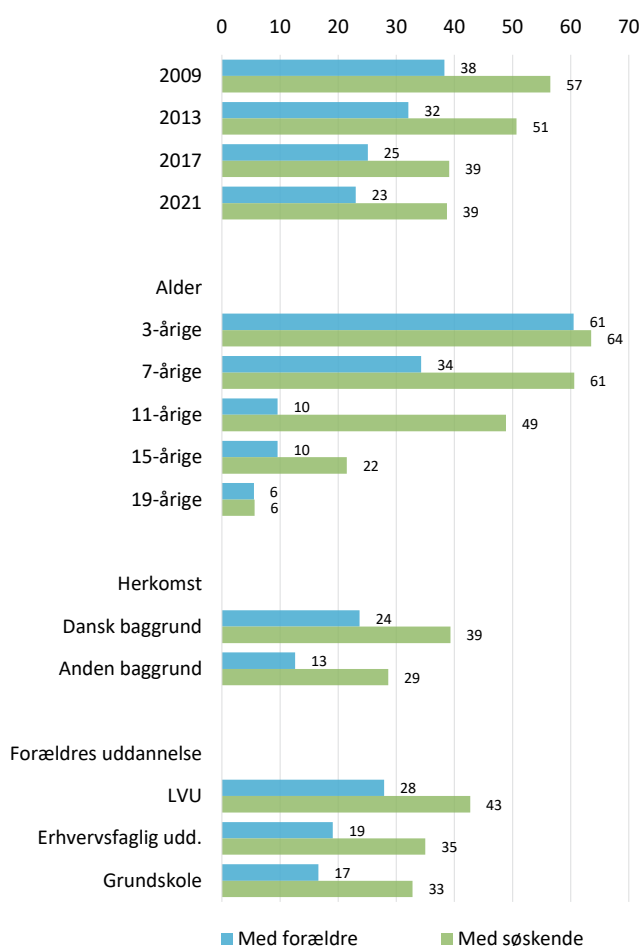
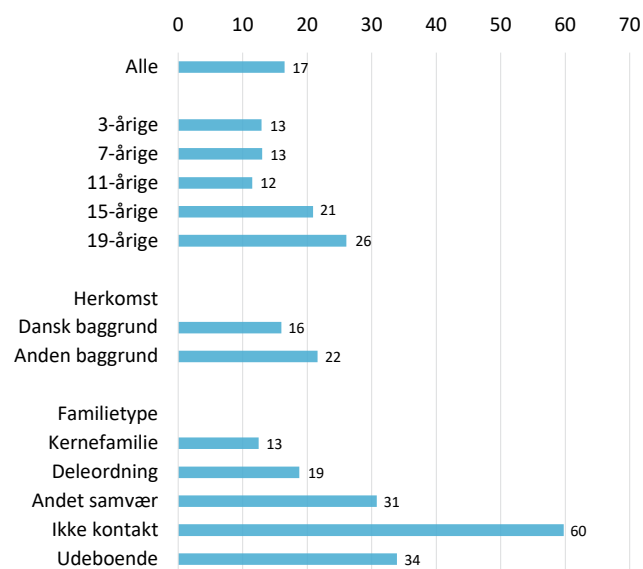

FIG. 5.2.12: Indbyrdes konflikter mellem forældre til 3-19-årige. 2021. Procent

af kernefamilierne og i 19 pct. af skilte familier, der praktiserer en deleordning, mod 31-60 pct. i skilte familier, hvor barnet og den unge har andre typer af samvær eller ikke har kontakt til den anden forælder. Derudover ser vi, at 34 pct. af de udeboende unge oplever, at deres forældre har et højt konfliktniveau.

TRYGHED, PRIVATLIV OG SAMLET HARMONI

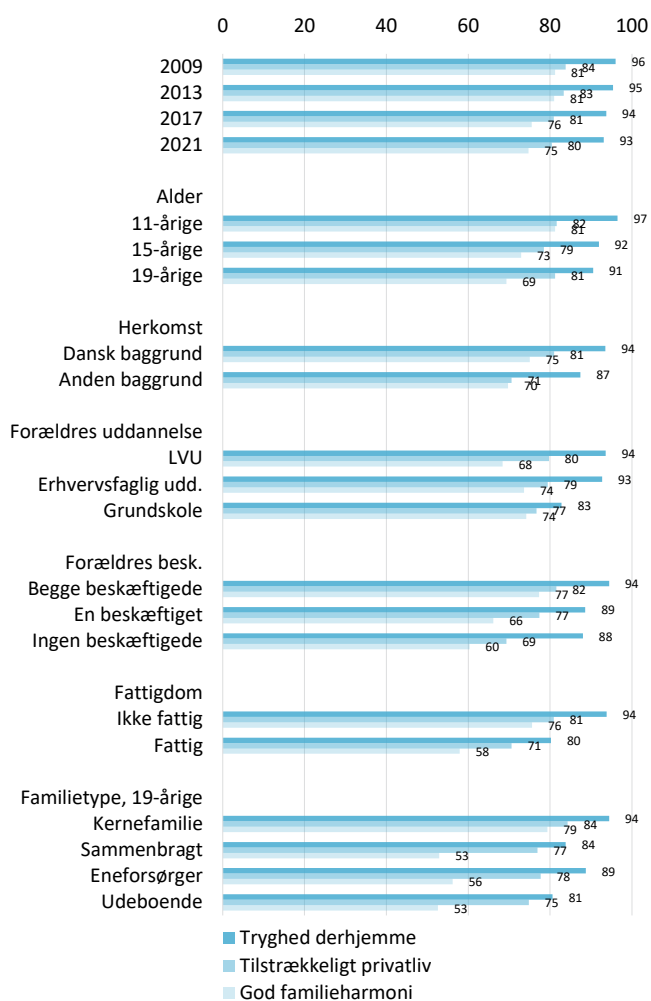
De sidste indikatorer på familiens følelsesmæssige dynamikker omhandler de 11-19-åriges oplevelse af tryghed og privatliv i familien og de 11-19-åriges samlede oplevelse af harmoni i familien.

Dette måles ved hjælp følgende spørgsmål:

"Du føler dig tryk derhjemme" (tryghed derhjemme)

"Du har tilstrækkeligt med privatliv derhjemme" (tilstrækkeligt privatliv)

FIG. 5.2.13: Udviklingen i 11-19-åriges oplevelse af tryghed, privatliv og harmoni i familien. 2009-2021. Procent

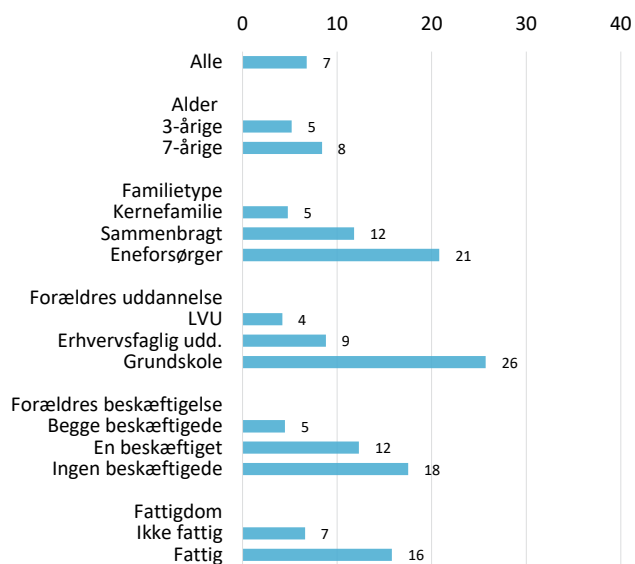
"Din familie kommer godt ud af det sammen" (god familieharmon).

I figur 5.2.13 viser vi andelen af 11-19-årige, der har svaret 'passer helt' til de tre spørgsmål.

Figuren viser, at der fra 2009 til 2021 er sket et lille fald i andelen af 11-19-årige, der føler sig trygge og oplever tilstrækkeligt privatliv, og et lidt større fald i andelen af 11-19-årige, der oplever, at familien kommer godt ud af det med hinanden. I 2021 angav 93 pct. af de 11-19-årige, at de føler sig trygge i deres hjem, 80 pct. oplever, at de har tilstrækkeligt privatliv, mens 75 pct. angiver, at deres familie kommer godt ud af det med hinanden. Der er ikke større forskel på forskellige aldersgrupper, når det handler om tryghed og privatliv, men tydelig aldersforskel på, om familien kommer godt ud af det med hinanden, idet 81 pct. af de 11-årige oplever, at familien har det godt sammen mod 69 pct. af de 19-årige.

Derudover viser figuren, at unge med anden baggrund end dansk i lidt mindre grad end unge med dansk baggrund føler sig trygge og oplever tilstrækkeligt privatliv, samt at børn og unge fra familier med færre socioøkonomiske ressourcer i lidt mindre grad oplever tryghed, privatliv og familieharmon i hjemmet. Endelig ser vi blandt de 19-årige, at oplevelsen af tryghed, privatliv og familieharmon er størst i kernefamilier og mindst blandt de udeboende.

FIG. 5.2.14: 3-7-årige, hvis forældre på et tidspunkt har haft kontakt med socialforvaltningen angående barnet. 2021. Procent

Det lille fald i tryghed, privatliv og familieharmoni står i modsætning til det fald i andelen, der oplever konflikter i familien, som vi så i figur 5.2.11. Der kan være flere forklaringer på disse modsatte tendenser, som vi ikke kan afdække ved hjælp af *Børn og unge i Danmarks spørgeskemadata*. Tallene viser dog, at et fravær af skældud og konflikter ikke i sig selv er en garanti for god stemning i familien, selvom der indbyrdes er statistisk sammenhæng mellem disse fænomener.

KONTAKT TIL SOCIALE MYNDIGHEDER

De sidste elementer, der behandles under komponent 2 i domæne 5, handler om, hvorvidt familien på et tidspunkt har haft kontakt til socialforvaltningen i deres kommune omkring forhold vedrørende barnet (spørgeskemadata), og i hvilket omfang børnene modtager personrettede eller familierettede forebyggende foranstaltninger (registerdata).

Kontakten med socialforvaltningen kan handle om en række individuelle forhold omkring barnet, der ikke berører de familieproblematikker, der ellers er i fokus i dette afsnit (fx støtte til håndtering af et handicap). En del af henvendelserne handler dog om forældrenes indbyrdes stridigheder og/eller vanskeligheder med at håndtere omsorg og opdragelse og kan derfor siges at være en indikator på familiens samlede vanskeligheder med at opretholde et sundt omsorgsmiljø i familien.

I undersøgelsen har vi kun spurgt forældrene til de 3-7-årige børn om kontakten til socialforvaltningen, da vi vurderede, at de ældre børn ikke nødvendigvis altid selv er klar over, om der har været en sådan kontakt. I 2021 svarede 7 pct., jf. figur 5.2.14, at de på et tidspunkt har haft kontakt med socialforvaltningen angående barnet – et tal, der har været nogenlunde stabilt i undersøgelsesperioden. Figuren viser, at der er stor forskel på andelen, der er i kontakt med socialforvaltningen, i forskellige sociale grupperinger. Blandt kernefamilier har 5 pct. således været i kontakt med socialforvaltningen angående barnet mod 21 pct. i eneforsørgerfamilier. I familier, hvor en eller begge forældre har lange videregående uddannelser, eller hvor begge forældre er i beskæftigelse, har 4-5 pct. været i kontakt med de sociale myndigheder mod 18-26 pct. i familier, hvor forældrene ikke er i beskæftigelse og familier med lavt uddannelsesniveau.

Fra 2009 til 2017 skete der, som tabel 5.2.1 viser, et skift i familiernes begrundelser for at henvende sig til socialforvaltningen fra overvejende at handle om barnets individuelle problemer, fx barnets handicap, til i lige så høj grad at handle om forældrene og familiens samlede problemer. I 2021 ser vi her kun få forskydninger i forhold til 2017. De hyppigste årsager til, at familien har været i kontakt med socialforvaltningen i 2021, var således forældreproblemer (29 pct. af de familier, der har været i kontakt med socialforvaltningen), barnets opførsel (25 pct.) og barnets handicap (21 pct.).

Tabel 5.2.1: Årsager til kontakt med socialforvaltningen i 2009, 2013, 2017 og 2021. Procent

Top 7 2009	Top 7 2013	Top 7 2017	Top 7 2021				
Barnets handicap	40	Barnets handicap	25	Forældreproblemer	29	Forældreproblemer	29
Barnets opførsel	18	Barnets opførsel	22	Barnets opførsel	21	Barnets opførsel	25
Henvielse til psykolog	13	Forældreproblemer	19	Barnets handicap	21	Barnets handicap	21
Aflastningsfamilie	9	Friplads i dagtilbud	11	Familiebehandling	11	Familiekonsulent	11
Forældreproblemer	12	Henvielse til psykolog	9	Familiekonsulent	10	Familiebehandling	9
Familiekonsulent	9	Økonomisk hjælp	8	Økonomisk hjælp	7	Henvielse til psykolog	9
Økonomisk hjælp	8	Aflastningsfamilie	6	Henvielse psykolog/friplads	6	Friplads i dagtilbud	5
N	189		289		218		153

Bevægelsen fra et individuelt fokus på barnet til en højere grad af fokus på forældrene og familien afspejler sig også i brugen af familierettede forebyggende indsatser, som vises i figur 5.2.15. Registerdata fra Danmarks Statistik viser således, at brugen af personrettede forebyggende foranstaltninger har været konstant i undersøgelsesperioden, men at andelen af børn, der tildeles familierettede forebyggende foranstaltninger, er steget fra 4,2 pct. i 2017 til 8 pct. i 2021.

Henholdsvis 13 og 28 pct. af børn fra familier med lavt uddannelsesnivea har modtaget personrettede og familierettede forebyggende foranstaltninger. Blandt de højtuddannede gælder det for 0,8 og 2,7 pct. Samme billede tegner sig, når vi ser på familier med beskæftigede og ikke beskæftigede forældre.

Det er nærliggende at koble faldet i anbringelser, som vi viste i figur 5.1.8, med stigningen i familierettede forebyggende foranstaltninger. Vi har dog ikke her mulighed for at vise, om der er en direkte sammenhæng mellem de to udviklinger.

DELKONKLUSION

Børn med lavt uddannede forældre og børn med anden baggrund end dansk oplever mere ros, mindre irettesættelse og færre konflikter end børn med højt uddannede forældre og børn med dansk baggrund.

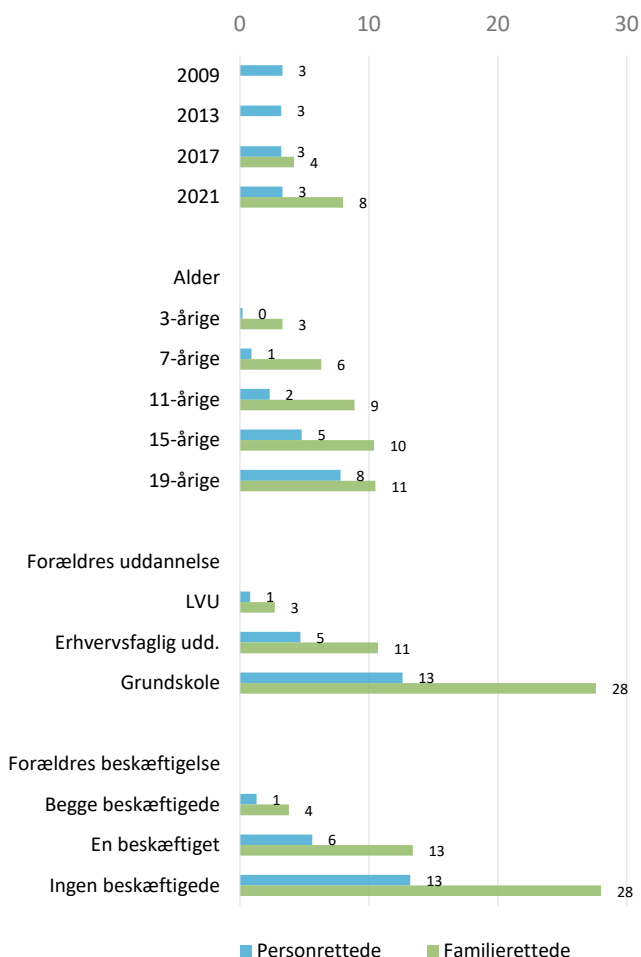
Omvendt oplever børn fra familier med relativt gode socioøkonomiske ressourcer i højere grad end børn fra familier med færre ressourcer, at forældrene har indsigt i deres hverdagsliv, at de kan få råd og støtte fra deres forældre og i højere grad tryghed, privatliv og familieharmonie.

Børn fra skilte familier, der praktiserer en deleordning, hvor barnet bor på skift hos deres mor og far, oplever en højere grad af fortrolighed med forældrene og oplever i højere grad, at forældrene holder af dem end børn fra skilte familier, der primært bor hos den ene forælder.

Forældres udøvelse af autoritet mindskes, jo ældre børnene bliver. Det gælder både mængden af regler i hjemmet og mængden af irettesættelse, skældud og brug af forbud i opdragelsen.

Andelen af børn, der oplever konflikter med deres forældre, er faldet mellem 2009 og 2021. Det samme gælder andelen, der oplever irettesættelse og skældud. Dette står dog i modsætning til et lille fald i andelen af 11-19-årige, der oplever, at familien kommer godt ud af det med hinanden.

FIG. 5.2.15: Udviklingen i 3-19-årige, der har modtaget personrettede eller familierettede forebyggende foranstaltninger. 2009-2021. Registerdata. Procent

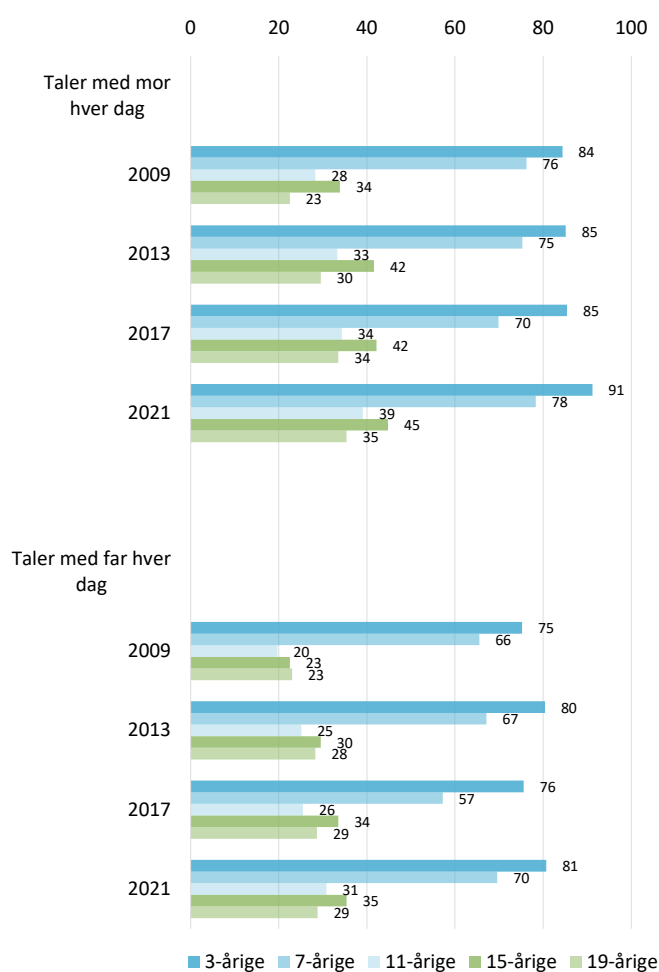

Andelen af børn og unge, der har modtaget familierettede forebyggende foranstaltninger, er mellem 2017 og 2021 fordoblet fra 4,2 til 8 pct.

KOMPONENT 3: KULTUREL KAPITAL OG INDDRAGELSE I FAMILIEN

Hvor vi under komponent 2 har fokuseret på omsorg og autoritet i familien, vender vi os under komponent 3 mod familiens udveksling af ressourcer, der har med udvikling af sprog og intellektuelle ressourcer at gøre – også kaldet kulturel kapital. Det handler således om samtalerne, der finder sted mellem forældre og børn (generelt og specifikt om kulturelle og samfundsmæssige emner), om hjælp til lektierne, om det sprog, der tales mellem familiemedlemmerne. Derudover beskæftiger dette afsnit sig med inddragelsen af børn og unge i familien gennem medbestemmelse over familiebeslutninger og deltagelse i huslige pligter.

FIG. 5.3.1: Udviklingen i 3-19-årige, der taler med deres mor og far hver dag. 2009-2021. Procent

SAMTALER MELLEM BØRN OG FORÆLDRE

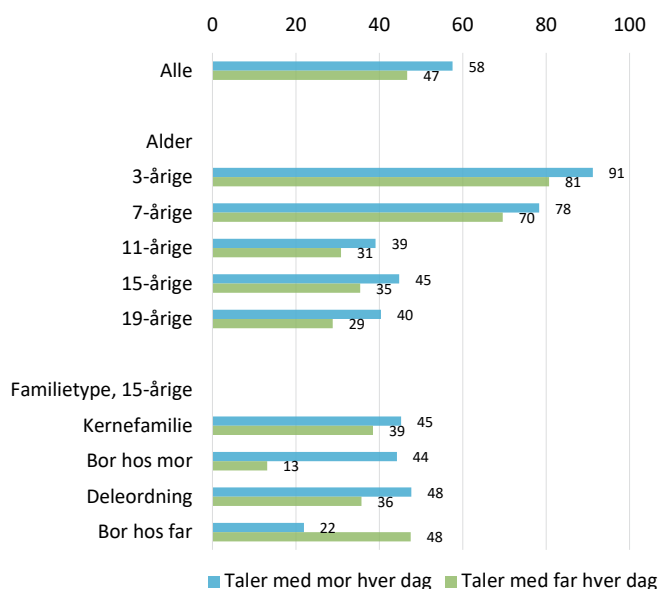
I spørgeskemaet har vi spurgt børn, hvor ofte deres mor hhv. far "bruger tid på bare at tale" med dem, og har ligeledes spurgt mødrene til de yngste børn, hvor ofte de selv bruger tid på at tale med barnet, samt hvor ofte den anden forælder gør det samme.

Figur 5.3.1 viser, at en stigende andel af alle aldersgrupper hen over undersøgelsesperioden oplever, at der foregår samtaler mellem børn og forældre hver dag. Det viser sig fx hos de 11-årige, hvor hhv. 28 og 21 pct. angav, at de talte med deres mor og far hver dag i 2009. I 2021 angav 39 pct., at de talte med deres mor hver dag, mens 31 pct. talte med deres far hver dag.

Som figur 5.3.1 og figur 5.3.2 viser, er der stor forskel på, hvor ofte der er samtaler mellem forældre og børn i familier med mindre og større børn. 91 pct. af mødrene angiver således, at de selv taler med deres 3-årige barn hver dag, og at 81 pct. af de 3-åriges fædre taler med børnene hver dag. Heroverfor fortæller 45 pct. af de 15-årige, at de taler med deres mor hver dag, mens 35 pct. taler med deres far hver dag.

Derudover viser figur 5.3.2, at hyppigheden af samtaler mellem forældre og børn afhænger af familiens sammensætning og organisering. I kernefamilier og i familier med deleordning angiver en lige høj andel, at de taler med deres mor og far hver dag. Bor man derimod primært hos den ene forælder, er der naturligt færre muligheder for at tale med den anden forælder.

FIG. 5.3.2: 3-19-årige, der taler med deres mor og far hver dag, fordelt på alder og familietype. 2021. Procent

HØJTLÆSNING FOR 3- OG 7-ÅRIGE BØRN

Højtlesning er med til at øge børns ordforråd og sprogforståelse og dermed en kilde til opbygning af barnets kulturelle kapital. I undersøgelsen har vi spurgt mødre til de yngste, hvor ofte de læser højt for deres børn for at få en indikation af forskelle og ligheder i, hvilke børn der får læst højt. Da vi ikke har spurgt til fædres eller andre omsorgspersoners højtlesning, er tallene ikke udtryk for det absolutte niveau af højtlesning, men blot en indikation på de relative forskelle.

Som figur 5.3.3 viser, angiver godt halvdelen af mødre til de 3-årige, at de hver dag læser højt for deres barn, mens det samme gælder 29 pct. af mødre til de 7-årige. Sandsynligheden for at få læst højt afhænger tydeligt af forældrenes uddannelsesniveau, idet 54 af 3-7-årige, hvis forældre har lange videregående uddannelser, får læst højt hver dag, mod 27 pct. af børn fra familier med en grundskoleuddannelse og 20 pct. af børn, hvis forældre har en erhvervsuddannelse som højeste uddannelsesniveau.

SAMTALER OM SAMFUNDSMÆSSIGE OG KULTURELLE EMNER

Udvekslingen af kulturel kapital i form af samtaler om emner, der giver den unge indsigt i samfundsmæssige og kulturelle fænomener, kan både give den unge en almen forståelse af den verden, han/hun lever i, men kan også give et forspring i uddannelsessystemet. Dette aspekt af familielivet blev bl.a. belyst ved spørgsmål til 15- og 19-årige om, hvor tit det sker, at "dine forældre

diskuterer politiske eller sociale emner med dig" og "dine forældre diskuterer bøger, film eller fjernsynsprogrammer med dig", jf. figur 5.3.4. Vi taler om en stærk overføring af politisk/kulturel forståelse og viden, hvis de unge svarede, at begge den slags emner blev diskuteret minimum flere gange om ugen.

Der er tydelig forskel på omfanget af den politisk-kulturelle overførsel i familier med dansk og ikke-dansk baggrund, ligesom der er markante variationer mellem familier med forskellige uddannelsesniveauer. I familier med anden baggrund end dansk oplever 14 pct. af de 15-19-årige en høj grad af politisk-kulturel overførsel. I den gennemsnitlige familie med dansk baggrund gælder det for 30 pct. I familier, hvor forældrene højst har en grundskoleuddannelse, taler 16 pct. af de unge flere gange om ugen om politiske, sociale og kulturelle emner med forældrene, mens det samme gør sig gældende i 41 pct. af familierne, hvor en af forældrene har en lang videregående uddannelse. Unge med dansk baggrund og i særlig grad unge med højtuddannede forældre får på den måde nogle ressourcer, som kan give dem nogle fordele i uddannelsessystemet.

HJÆLP MED LEKTIER

I *Børn og unge i Danmark* spørger vi forældrene til de 7-årige og de 11-19-årige selv (kun uddannelsesaktive), hvor ofte forældrene hjælper børnene med lektier. Vi spørger dem dog ikke, hvor ofte de har brug for hjælp, og kan derfor ikke skelne mellem, hvorvidt fraværet af lektiehjælp skyldes, at barnet ikke behøver hjælp,

FIG. 5.3.3: 3-7-årige, der får læst højt af deres forældre. 2021. Procent

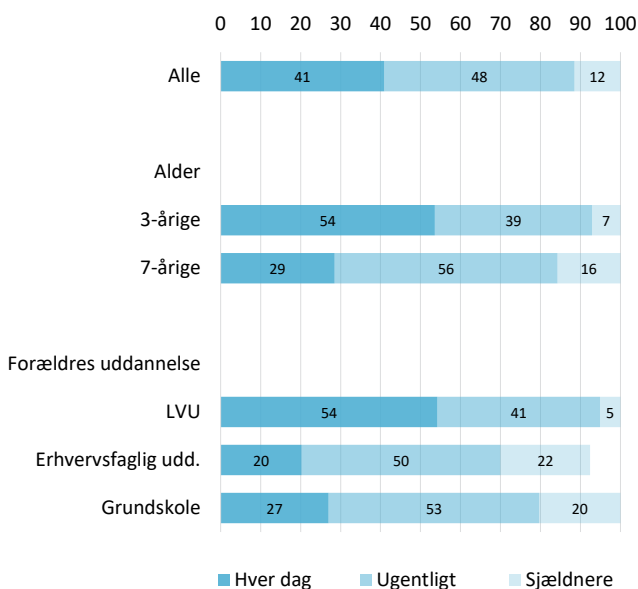
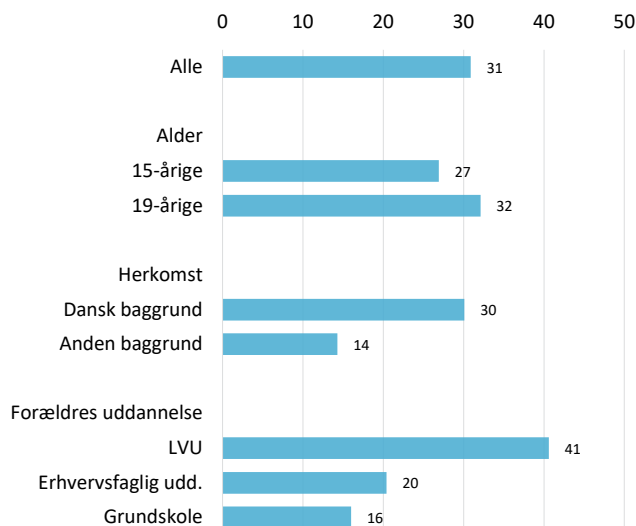

FIG. 5.3.4: 15-19-årige, der taler om politiske, sociale og kulturelle emner med deres forældre flere gange om ugen. 2021. Procent

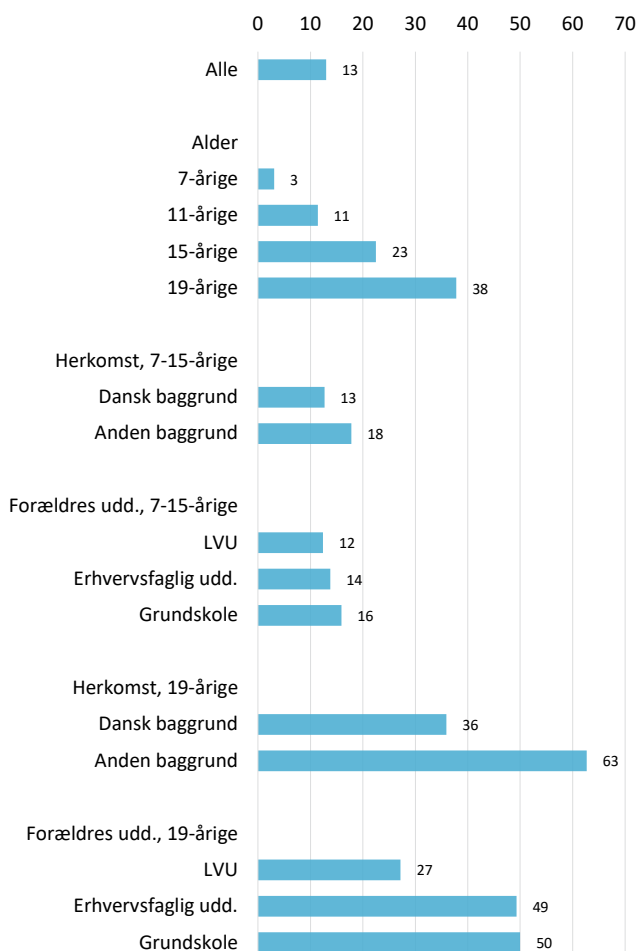

eller om forældrene ikke har tid/overskud eller evner til at hjælpe med lektierne.

I figur 5.3.5 viser vi andelen af 7-19-årige, der næsten aldrig får hjælp til lektier.

Analyserne viser, at andelen, der sjældent får hjælp med deres lektier, stiger, jo ældre børnene er, fra 3 pct. af de 7-årige til 38 pct. af de 19-årige. Blandt de 7-15-årige ser vi kun få begrænsede forskelle på, hvor ofte børn fra forskellige samfundsgrupper får hjælp med lektier. Det ser vi derimod blandt de 19-årige, hvor 36 pct. af børn med dansk baggrund svarer, at de sjældent får hjælp til lektier mod 63 pct. af unge med anden baggrund end dansk. Ligeledes ser vi, at 50 pct. af de 19-årige, hvis forældre højst har en grunduddannelse, ikke får hjælp til lektier, mod 27 pct. af 19-årige, hvis forældre har en lang videregående uddannelse.

FIG. 5.3.5: 7-19-årige, der (næsten) aldrig får hjælp af forældre til lektier. 2021. Procent

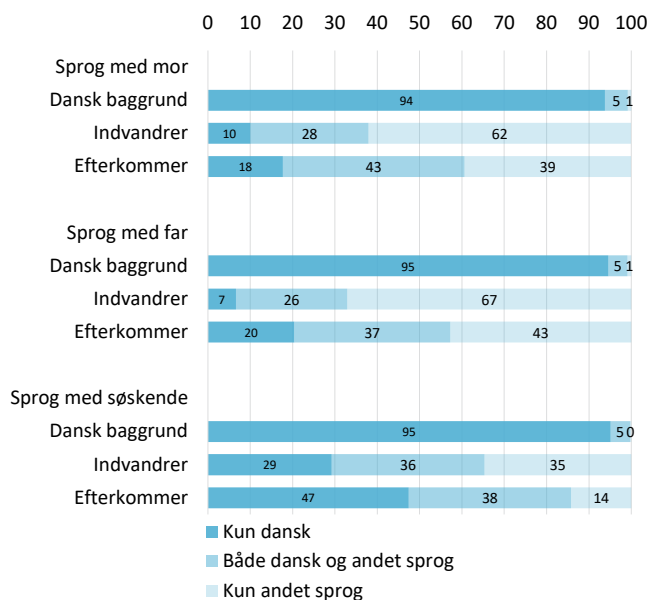
INDVANDRERE OG EFTERKOMMERES SPROG I HJEMMET

I undersøgelsen har vi spurgt alle 11-19-årige, om de, når de taler med deres mor, far og søskende, taler dansk eller et andet sprog.

Analyserne i figur 5.3.6 viser, at 62-67 pct. af unge, der selv er indvandret, udelukkende taler et andet sprog med deres mor og far, mens 26-28 pct. af de unge indvandrere kombinerer dansk med et andet sprog, når de taler med deres forældre. Blandt efterkommere, der er født i Danmark, taler 39-43 pct. udelukkende et andet sprog, når de taler med deres forældre, mens 37-43 pct. både taler dansk og et andet sprog med deres forældre.

Når de unge taler med deres søskende, foregår det i højere grad på dansk. Her taler 29 pct. af de unge indvandrere udelukkende dansk med deres søskende, mens 36 pct. kombinerer dansk med et andet sprog. Blandt efterkommerne taler 47 pct. udelukkende dansk, mens 38 pct. både taler dansk og et andet sprog med deres søskende.

FIG. 5.3.6: Indvandrere og efterkommeres sprog i hjemmet. 2021. Procent

INDDRAGELSE I HUSARBEJDE

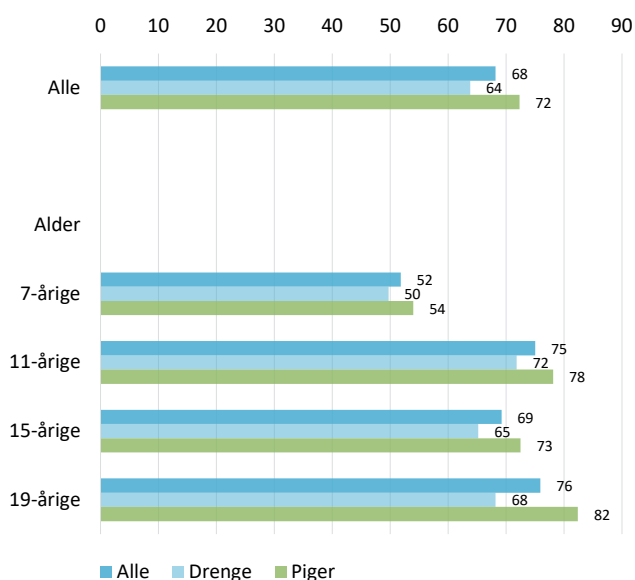
Den sidste figur under komponent 3 handler om inddragelsen af børn og unges husarbejde. Figur 5.3.7 viser, at de 7-årige ifølge deres mødre deltager lidt mindre i husarbejdet, end de 11-19-årige gør, når vi spørger dem selv. Blandt de yngste er der ikke store forskelle på piger og drenge, men blandt de 19-årige er der flere piger end drenge, der udfører husarbejde flere gange om ugen (82 hhv. 68 pct.).

DELKONKLUSION

- Børn og unge oplever i stigende grad, at deres mor og far taler med dem hver dag.
- Børn og unge fra familier med dansk baggrund oplever i højere grad end børn og unge fra familier med anden baggrund end dansk, at deres forældre læser højt for dem og taler med dem om sociale og kulturelle emner.
- På samme måde oplever børn og unge med højt uddannede forældre i højere grad end børn og unge, hvis forældre har mindre uddannelse, at deres forældre læser højt for dem og taler med dem om politiske, sociale og kulturelle emner.

19-årige med højt uddannede forældre oplever derudover i højere grad at få hjælp til lektier end 19-årige, hvis forældre har mindre uddannelse.

FIG. 5.3.7: 7-19-åriges deltagelse i husarbejde, fordelt på køn. 2021. Procent

KOMPONENT 4: SLÆGT

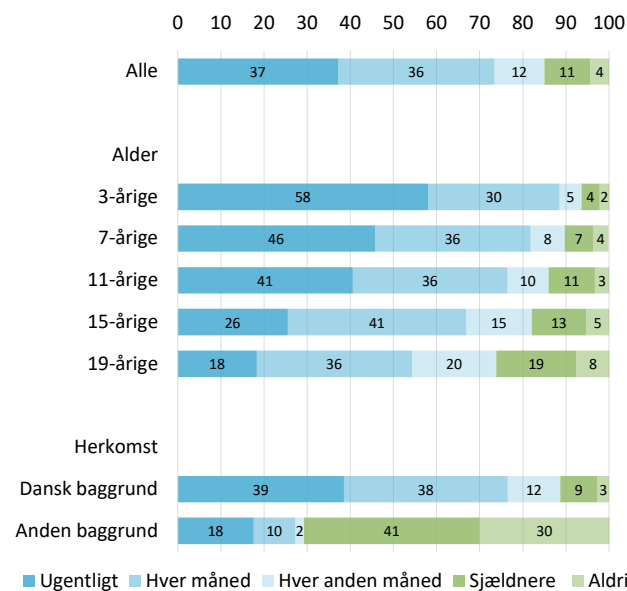
Bedsteforældre kan være en vigtig netværksressource for børn og kan, især mens børnene er små, være med til at aflaste forældrene. I *Børn og unge i Danmark* har vi spurgt børn og mødre, hvor ofte børnene er sammen med deres bedsteforældre, og har opdelt børnene efter, om de ser deres bedsteforældre ugentligt, månedligt, hver anden måned, sjældnere eller aldrig.

De 3- og 7-årige har, som figur 5.4.1 viser, typisk en tæt kontakt til deres bedsteforældre, når tætheden måles ved hyppigheden af samvær. Knap 60 pct. af de 3-årige og lidt under halvdelen af de 7-årige er sammen med bedsteforældre hver uge. Kun 11-19 pct. af de 3-7-årige ses sjældnere end hver måned.

De ældre børn ses lidt mindre med bedsteforældrene, men endnu i 15-årsalderen er godt 3 ud af 4 unge sammen med bedsteforældre mindst en gang om måneden.

Andelen helt uden kontakt til bedsteforældre er langt højere (30 pct.) blandt børn og unge med anden baggrund end dansk, end den er blandt børn og unge med dansk baggrund (3 pct.). Det skyldes formentlig, at mange af disse familier har deres slægt boende i et andet land og således kun kan ses ved ganske særlige og sjældne lejligheder. Nogle kan på grund af uroligheder og krig have mistet deres familie eller muligheden for at have kontakt til den.

FIG. 5.4.1: 3-19-åriges kontakt med bedsteforældre. 2021. Procent

KOMPONENT 5: RELATIONER TIL VENNER OG JÆVNALDRENDE

Den sidste komponent under domæne 5 omhandler børn og unges relationer til jævnaldrende. Vi ser på, hvor ofte børn og unge er sammen med deres venner, hvordan de er sammen, og i hvilken grad de oplever at kunne tale fortroligt med deres venner. Vi ser på mobning og konflikter mellem børn. Blandt de ældste viser vi derudover, hvem der har en kæreste.

SAMVÆR MED VENNER – FYSISK OG ONLINE

Børn og unges samvær med venner undergår i disse år en markant forandring fra primært at være baseret på fysisk samvær i hjemmet eller i det offentlige rum til også at være baseret på virtuel kontakt via digitale/sociale medier. Vi har spurgt både møderne til de 3-7-årige og de 11-19-årige selv, hvor ofte de har venner på besøg, og hvor ofte de er hjemme hos eller ude med venner.

Som figur 5.5.1 viser, gælder det for alle aldersgrupper, at mængden af fysisk samvær med jævnaldrende falder markant i undersøgelsesperioden. Blandt de 7-årige er andelen, der er sammen med venner flere gange om ugen, faldet fra 54 pct. i 2009 til 28 pct. i 2021. Blandt de 11-årige er andelen med hyppigt samvær med venner faldet fra 72 pct. til 50 pct. Og blandt de 19-årige er andelen, der hyppigt ses fysisk med deres venner, faldet fra 56 pct. i 2009 til 37 pct. i 2021.

Som figur 5.5.2 viser, har de 11- og 15-årige drenge oplevet mere markante ændringer i deres fysiske sociale liv med venner end jævnaldrende piger. Andelen af 11-årige drenge, der er fysisk sammen med deres venner flere gange om ugen, er således faldet fra 72 pct. i 2009 til 40 pct. i 2021, mens andelen af piger, der er sammen med deres venner flere gange om ugen, er faldet mindre markant fra 71 pct. til 60 pct.

Blandt de 15-årige oplevede både piger og drenge et fald i fysisk socialt samvær mellem 2009 og 2017 fra 63 pct., der var fysisk sammen med deres venner flere gange om ugen i 2009, til ca. 40 pct., der var fysisk sammen med deres venner i 2017, men siden da er andelen af piger, der er sammen med deres venner fysisk, på trods af covid-19-nedlukninger i 2021, steget til 50 pct., mens drengene har fastholdt et relativt lavt niveau af fysisk socialt samvær.

FIG. 5.5.1: Udviklingen i 3-19-åriges fysiske samvær med venner. 2009-2021. Procent

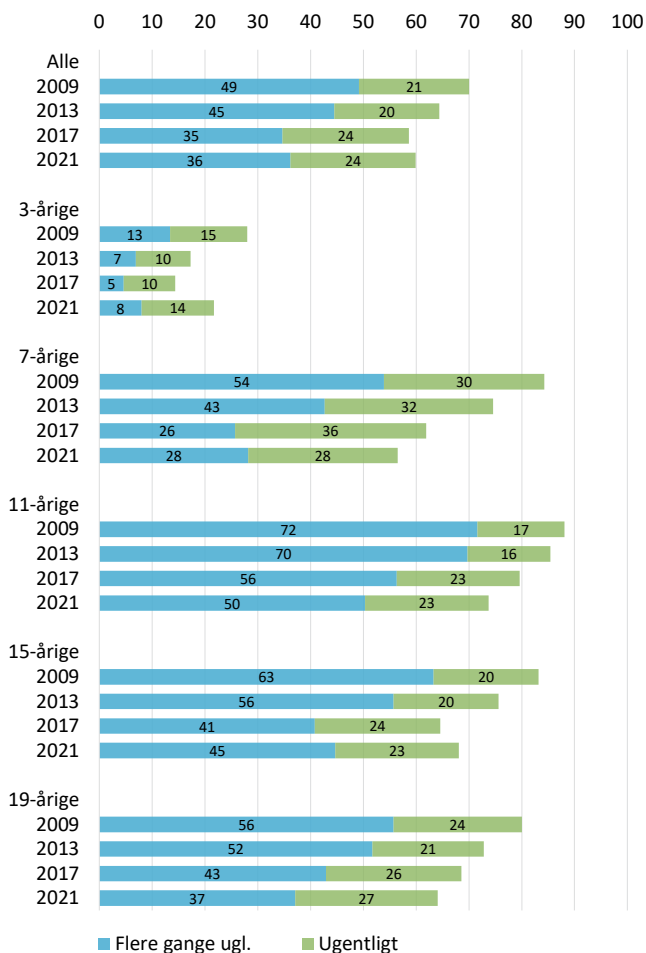
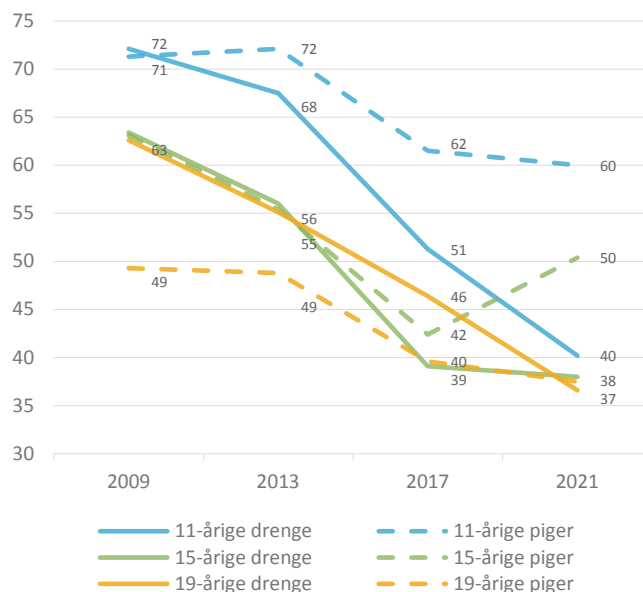

FIG. 5.5.2: Udviklingen i andelen af 11-19-årige piger og drenge, der er fysisk sammen med venner flere gange om ugen 2009-2021. Procent

Forklaringen kan være, at drenge i højere grad end piger får opfyldt deres behov for socialt samvær med venner gennem spil på computer og PlayStation, og at de computerspil, hvor man især interagerer med andre, i højere grad er målrettet drenge (Thorhaug & Gregersen, 2019).

Figur 5.5.3 viser andelen, der er sammen med deres venner online. Spørgsmålet er i 2021 blevet ændret fra at spørge til, hvor ofte de unge chatter med deres venner, til, hvor ofte de er sammen med deres venner online (via spil eller sociale medier). Det er derfor ikke muligt at sammenligne med tallene i de forrige indsamlingsrunder. Mellem 2009 og 2017 steg andelen, der chattede med deres venner hver dag, markant fra 19 til 49 pct. blandt de 11-årige og fra 58 til 70 pct. blandt de 15-årige.

I 2021 svarer 45 pct. af de 11-19-årige, at de hver dag eller næsten hver dag er sammen med deres venner online, 39 pct. er sammen 1-5 gange om ugen, mens 16 pct. ikke er sammen med deres venner online hver uge.

De 15-årige er hyppigere sammen med deres venner end de 11- og 19-årige. Derudover viser analyserne, at piger i lidt mindre grad er sammen med deres venner online end drenge.

Kombinerer vi analyserne af det fysiske samvær blandt 11-19-årige med analyserne af online-samværet, finder vi i figur 5.5.4 en gruppe, der ikke er sammen med deres venner fysisk eller online

(7 pct.), en gruppe, der kun er fysisk sammen med venner (9 pct.), en gruppe, der kun er sammen med venner online (24 pct.), og en gruppe, der både er sammen fysisk og online (60 pct.).

Her ser vi, at 30 pct. af de 11-19-årige drenge ses med deres venner online hver uge uden at være fysisk sammen. Det samme gælder for 18 pct. af de 11-19-årige piger.

FIG. 5.5.4: 11-19-åriges samlede fysiske og online-kontakt med venner. 2021. Procent

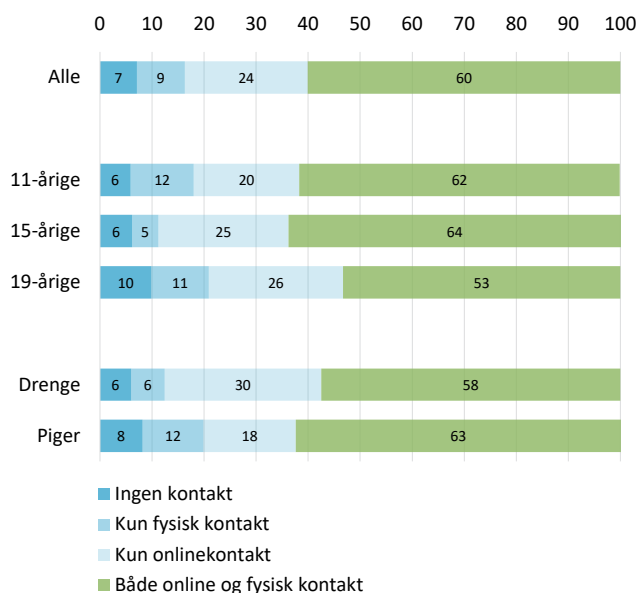

FIG. 5.5.3: 11-19-åriges kontakt med venner via sociale medier, computerspil mv. 2021. Procent

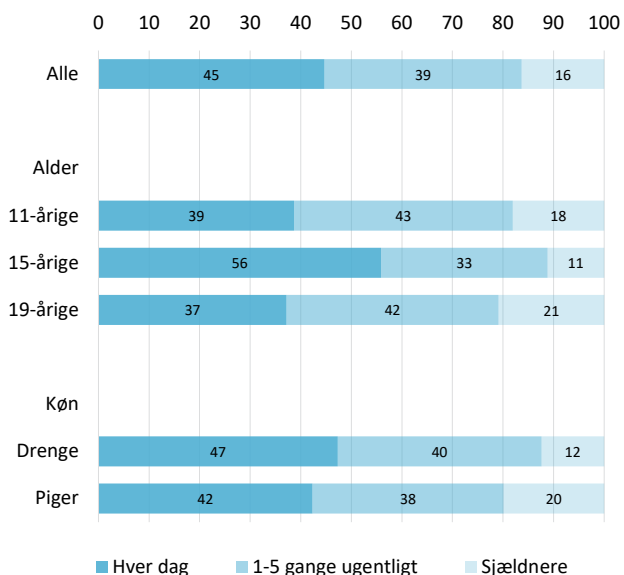
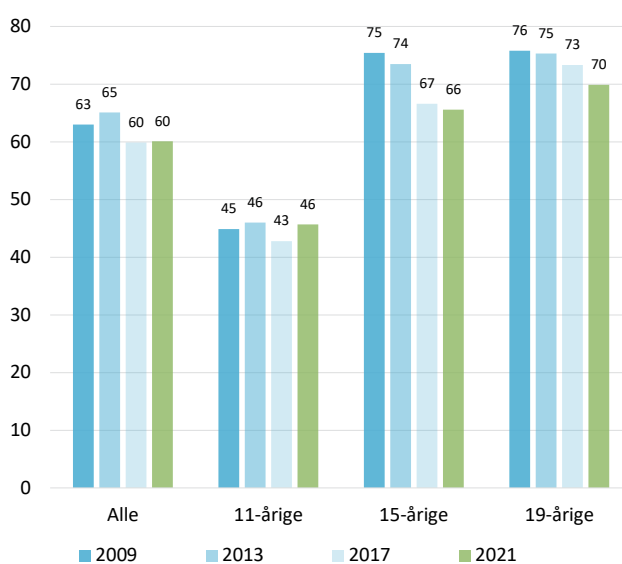

FIG. 5.5.5: Udviklingen i 11-19-årige, der oplever fortrolighed med venner. 2021. Procent

FORTROLIGHED MED VENNER

Figur 5.5.5 viser kvaliteten af de 11-19-åriges venskabsrelationer, målt på, hvorvidt de kan tale fortroligt med deres venner. Figuren viser, at andelen af 11-årige, der oplever, at det er nemt at tale med deres venner, i perioden 2009-2021 har ligget nogenlunde konstant på 45-46 pct. Blandt de 15-årige og (i lidt mindre grad) de 19-årige er oplevelsen af fortrolighed med vennerne dog i samme periode dalet en smule fra 75 pct. til 66 pct. blandt de 15-årige og fra 76 til 70 pct. blandt de 19-årige.

Oplevelsen af fortrolighed med venner hænger sammen med den måde, de unge er sammen med vennerne på. Vi ser således, at 43 pct. af unge, der ikke er sammen med deres venner fysisk eller online hver uge, oplever, at de har nemt ved at tale med deres venner, mod 54 pct. af unge, der kun er sammen med deres venner online, og 61-64 pct. af børn og unge, der er sammen med deres venner fysisk hver uge.

På trods af forskellene på drenges og pigers fysiske sociale liv med venner er der dog ikke forskel på drenges og pigers oplevelse af at kunne tale fortroligt med deres venner.

MOBNING

Andelen af 7-19-årige, der oplever at blive mobbet af andre børn, har i undersøgelsesperioden ligget nogenlunde konstant på 10 pct. Figur 5.5.6 viser, at børn, der mobbes, oftere kommer fra familier med få socioøkonomiske ressourcer. Således ser vi, at 21

pct. af børn, hvis forældre har en grundskoleuddannelse, og børn med to arbejdsløse forældre, oplever mobning, mod 7-9 pct. af børn med veluddannede og beskæftigede forældre.

Sammenlignet med børn og unge i de lande, der indgår i HBSC-undersøgelsen, oplever danske 11-15-årige børn og unge væsentligt mindre mobning og oplever generelt god støtte fra jævnaldrende sammenlignet med børn fra de øvrige lande i undersøgelsen (Inchley et al., 2020).

KÆRESTER

Andelen af de 15- og 19-årige, der har en kæreste, er faldet i den periode, undersøgelsen er blevet lavet. I 2009 havde 23 pct. af de 15-årige således en kæreste mod 11 pct. i 2021. Blandt de 19-årige havde 44 pct. en kæreste i 2009 mod 37 pct. i 2021. Andelen, der er i et kæresteforhold som 19-årige, er højere blandt unge med dansk baggrund (38 pct.) end blandt unge med anden baggrund end dansk (23 pct.). Derudover viser figur 5.5.7, at 15-årige, der bor i en kernefamilie, i mindre grad er i et kæresteforhold end unge fra skilte familier, og at 19-årige, der er flyttet hjemmefra, i højere grad end hjemmeboende er i et kæresteforhold.

DELKONKLUSION

- Børn og unge er i mindre grad end tidligere sammen med deres venner fysisk. Det gælder dog i højere grad drenge end piger, hvilket formodentlig skyldes, at drenge i højere grad end piger har socialt samvær med jævnaldrende via computerspil.

FIG. 5.5.6: 3-15-årige, der bliver mobbet. 2021. Procent

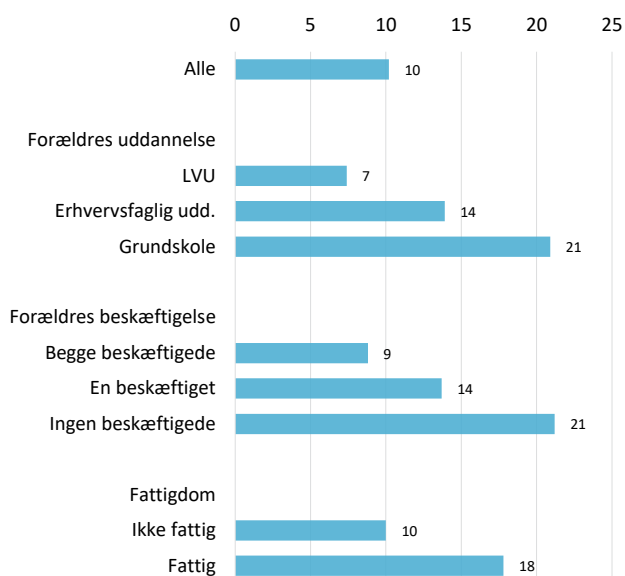
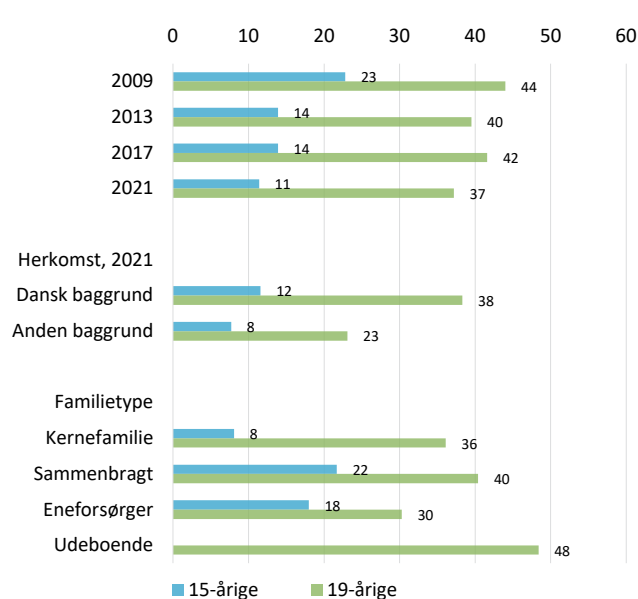

FIG. 5.5.7: Udviklingen i 15- og 19-årige, der har en kæreste. 2021. Procent

- 36 pct. er fysisk sammen med deres venner flere gange om ugen, mens 24 pct. er fysisk sammen med venner en enkelt gang om ugen.
- 45 pct. af de 11-19-årige er sammen med deres venner online hver dag – 39 pct. er sammen med deres venner online 1-5 gange om ugen.
- Drengene er i højere grad end piger udelukkende sammen med deres venner online.
- De 15-årige oplever i lidt mindre grad end tidligere, at de kan tale fortroligt med deres venner.
- Andelen af 15- og 19-årige, der har en kæreste, er faldet fra 23 til 11 pct. blandt de 15-årige og fra 44 til 37 pct. blandt de 19-årige.

SAMLET KONKLUSION

Domæne 5 har kortlagt børns og unges sociale relationer til familie og kammerater.

Under komponent 1 kortlagde vi børns og unges strukturelle familieforhold og viste flere markante udviklingstræk over de sidste 12 år. For det første ser vi flere skilte familier, der praktiserer deleordninger, hvor barnet bor næsten lige meget hos deres mor og far. For det andet venter unge i stigende grad med at flytte hjemmefra. Og endelig ser vi i løbet af perioden et fald i andelen af børn og unge, der anbringes uden for hjemmet.

Analyserne under komponent 1 viser som de foregående år meget markante socioøkonomiske forskelle på strukturen af børns familie. Børn, hvis forældre har et højere uddannelsesniveau og sikker tilknytning til arbejdsmarkedet, lever i langt højere grad end børn med færre ressourcer i kernefamilier med samboende forældre og helsøskende. Forældre med relativt gode socioøkonomiske ressourcer praktiserer derudover, hvis de bliver skilt, i højere grad

deleordninger, og de har i højere grad deres store børn boende hjemme end forældre med færre socioøkonomiske ressourcer.

Generelt har de følelsesmæssige og autoritetsmæssige relationer mellem forældre og børn, som vist under komponent 2, været stabile i undersøgelsesperioden. Analyserne viser dog, at børn oplever færre konflikter med deres forældre samt mindre irettesættelse og skældud. Derudover ser vi flere børn, der modtager familierettede forebyggende foranstaltninger.

Børn med lavt uddannede forældre og børn med anden baggrund end dansk oplever mere ros, mindre irettesættelse og færre konflikter end børn med højt uddannede forældre og børn med dansk baggrund. Omvendt oplever børn fra ressourcestærke familier i højere grad, at forældrene har indsigt i deres hverdagsliv, og oplever i højere grad, at de kan få råd og støtte fra deres forældre sammenlignet med børn med mindre ressourcestærk familiebaggrund.

Børn fra skilte familier, der praktiserer en deleordning, hvor barnet bor på skift hos deres mor og far, oplever en højere grad af fortrolighed med forældrene og oplever i højere grad, at forældrene holder af dem end børn fra skilte familier, der primært bor hos den ene forælder. Generelt angiver børn og unge en lidt tættere kontakt til deres mor end til deres far, men relationerne mellem børn og deres fædre er de senere år blevet tættere.

Analyserne under komponent 3 viser, at børn og unge i stigende grad oplever, at forældrene taler med dem hver dag. Derudover ser vi, at børn og unge med dansk baggrund og børn og unge fra højtuddannede familier oplever en højere grad af overførsel af kulturel kapital fra deres forældre i form af højt læsning, hjælp til lektier og samtaler om kulturelle og sociale emner.

Godt en tredjedel af alle børn ser deres bedsteforældre hver uge. Andelen med tæt kontakt falder, jo ældre børnene bliver. Børn og unge med anden baggrund end dansk ser i langt mindre grad deres bedsteforældre end børn og unge med dansk baggrund.

Analyserne under komponent 5 har vist en bemærkelsesværdig udvikling i børns sociale samvær med andre børn over de sidste 12 år i form af markant mindre fysisk samvær. Både drenge og piger er mindre fysisk sammen med deres venner, men faldet har været mere markant for drengene. Danske børn oplever sammenlignet med børn i andre lande mindre mobning og oplever generelt gode relationer til deres kammerater. I *Børn og unge i Danmark*-undersøgelsen ses dog et lille fald i 15-årige, der oplever, at det er nemt at tale med deres kammerater. Endelig viser analyserne i dette kapitel om børn og unges sociale relationer, at andelen af unge, der har en kæreste, er faldet i undersøgelsesperioden.

LITTERATUR

- Bonke, J. & A.E.W. Christensen (2018). *Hvordan bruger danskerne tiden?* København: Gyldendal.
- Dahl, K.M. (2014). *Frihed, lighed og fællesskab i teenagefamilie*". Ph.d.-afhandling. København: Københavns Universitet.
- Eurostat (2020). *Age of young people leaving their parental household*. Tilgået: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=494351>
- Inchley J, D. Currie, S. Budisavljevic, T. Torsheim, A. Jåstad, A. Cosma, C. Kelly, A.M. Arnarsson, & O. Samdal (Eds.) (2020). *Spotlight on adolescent health and well-being: Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada. International report. Volume 2. Key data*. København: WHO Regional Office for Europe.
- Lamborn, S.D., N.S. Mounts, L. Steinberg & S.M. Dornbusch (1991). "Patterns of Competence and Adjustment among Adolescents from Authoritative, Authoritarian, Indulgent, and Neglectful Families". *Child Development*, 62(5), 1049-1065.
- Ottosen, M.H., D. Andersen, K.M. Dahl, A.T. Hansen, M. Lausten & S.V. Østergaard (2014). *Børn og unge i Danmark – Velfærd og trivsel 2014*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Steinberg, L. (2001). "We know some things: Parent-adolescent relationships in retrospect and prospect". *Journal of Research on Adolescence*, 11(1), 1-19.
- Thorhauge, A.M. & A. Gregersen (2019). "Individual pastime or focused social interaction: Gendered gaming practices among Danish Youth". *New Media & Society*, 21(7), 1444-1464.

1 Inkluderer både biologiske forældre og adoptivforældre.

2 Inkluderer også børn, hvis forældre aldrig har boet sammen.

3 Både børn med og uden kontakt til den anden forælder.

Karen Margrethe Dahl

DOMÆNE 6

SUNDHEDS- OG RISIKOADFÆRD

PRÆSENTATION AF DOMÆNET OG DE UDVALGTE KOMPONENTER

Domæne 6 viser udviklingen i børns og unges sundheds- og risikoadfærd samt deres risiko for at blive udsat for kriminalitet og overgreb fra andre.

Domænet består af 5 komponenter, der behandler 1) kostvaner, 2) brug af rusmidler, 3) seksualitet, 4) ofre for kriminalitet og overgreb og 5) udøvelse af kriminalitet. Motionsvaner, der også er et væsentligt element i sundhedsadfærd, behandles under domæne 7 om børn og unges fritid og er derfor udeladt her.

Sundheds- og risikoadfærd er i nogen grad overlappende fænomener. Sundhedsadfærd dækker således adfærd, der har betydning for ens egen sundhed og helbred, fx kost, motion, indtag af rusmidler og beskyttelse mod seksuelt overførte sygdomme.

Risikoadfærd kan lidt bredere betegnes som adfærd, der er forbundet med risiko for ens egne eller andres helbredsmæssige eller sociale problemer (Balvig & Holmberg, 2014). Derudover forbindes risikoadfærd i højere grad end sundhedsadfærd med handlinger, der skaber spænding og nydelse, og som kan være med til at definere et tilhørsforhold til et bestemt fællesskab eller ens position i et socialt hierarki (Nielsen, 2016).

Risikoadfærd i form af højt alkoholforbrug, eksperimenter med hash og hårde stoffer og for nogle småkriminalitet forbindes af en del forskere med en ungdomsfase, hvor man afsøger grænser og positionerer sig i modsætning til såvel barndommen som voksensamfundet (Côté, 2000; Demant & Järvinen, 2011; Harnett et al., 2000).

De fleste typer af risikoadfærd topper, når unge er i starten af 20'erne for derefter at aftage (Järvinen & Bom, 2018). Det skyldes ifølge forskerne på området især en større bevidsthed om konsekvenser, en øget ansvarsfølelse og et øget ønske om at leve op til krav og normer i uddannelsessystemet, på arbejdsmarkedet eller i civilsamfundet (Holstein & Gubrium, 2000; Järvinen & Bom, 2018; Schutz, 1970).

Under domæne 6 viser vi udvikling og sociale forskelle i kostvaner for alle de fem aldersgrupper, mens de øvrige fænomener kun behandles for de ældste aldersgrupper. Information om brug af rusmidler, seksuelle erfaringer og risici, fysiske overgreb i det private rum samt udøvelse af kriminalitet er således kun indhentet blandt de 15-19-årige, mens udsathed for kriminalitet er undersøgt og analyseret blandt de 11-, 15- og 19-årige.

KOMPONENTER	INDIKATORER
Komponent 1: Kost	3-19-åriges morgenmådsvaner og indtag af frugt og grønt 3-19-åriges indtag af fastfood og sodavand
Komponent 2: Rusmidler	15-19-åriges rygning 15-19-åriges alkoholforbrug og fuldskab 15-19-årige, der har prøvet hash 15-19-årige, der har prøvet hårde stoffer
Komponent 3: Seksualitet	15-årige, der har haft samleje 15-19-åriges brug af prævention 15-19-årige, der har fået abort 19-årige, der er mødre
Komponent 4: Ofre for kriminalitet og overgreb	11-19-årige, der har været udsat forskellige former for kriminalitet i det offentlige rum Udviklingen i 11-19-årige, der har været udsat for vold 11-19-årige, der udsættes for online-kriminalitet 15-19-årige, der har været udsat for voldtægts(forsøg) 15-19-årige, der er blevet straffet fysisk af forældre 15-19-årige, der udsættes for psykisk vold fra forældre
Komponent 5: På kant med loven	15-19-årige, der har begået forskellige former for kriminalitet Udvikling i andelen af 15-19-årige, der har truet med vold 15-19-årige, der har begået andre former for kriminalitet end tyveri 15-19-årige, der har begået kriminalitet online 19-årige, der er straffet

KOMPONENT 1: KOST

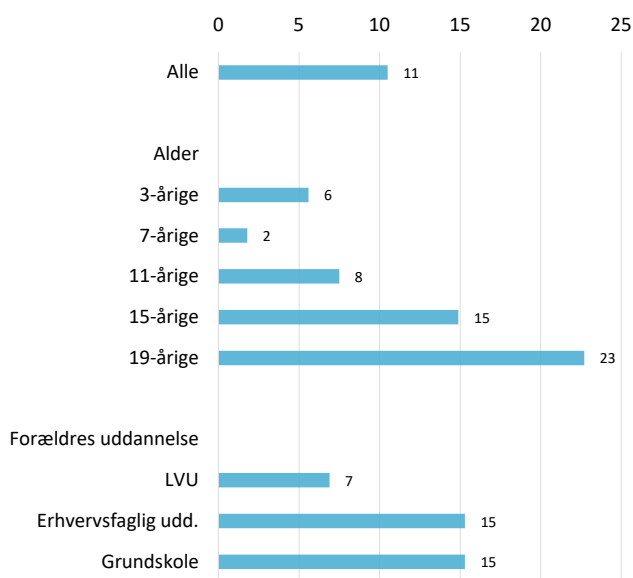
Den første komponent handler om børn og unges kostvaner. Her har vi valgt fire indikatorer, der ifølge Sundhedsstyrelsen og andre undersøgelser af børn og unges sundhed er vigtige elementer i en sund kost: om børn og unge normalt spiser morgenmad, hvor ofte de spiser frugt eller grøntsager, hvor ofte de drikker sodavand eller andre sukkerholdige drikke, og hvor ofte de spiser relativt fede og salte former for fastfood som fx burger eller pizza (Inchley et al., 2020; Miljø & Fødevareministeriet, 2018; Schack-Nielsen et al., 2009).

Børnenes og de unges morgenmadsvaner afdækkes ved hjælp af følgende spørgsmål:

- Til forældrene: "Plejer barnet at spise morgenmad, før han/hun tager hjemmefra om morgenen?"
- Til de 11-19-årige: "Plejer du at spise morgenmad, før du tager hjemmefra om morgenen?"

Figur 6.1.1 viser andelen, der normalt ikke får et morgenmåltid. Mens langt de fleste af de 3-, 7- og 11-årige for det meste eller nogle gange spiser morgenmad (2-8 pct. får ikke dette måltid), er der lidt flere, der springer dette måltid over blandt de 15- og 19-årige. Her angiver hhv. 15 pct. af de 15-årige og 23 pct. af de 19-årige, at de normalt ikke spiser morgenmad. Børn og unge med højtuddannede forældre spiser i lidt højere grad morgenmad end andre børn og unge.

FIG. 6.1.1: 3-19-årige, der normalt ikke spiser morgenmad. 2021. Procent

Børnenes og de unges øvrige kostvaner afdækkes ved hjælp af tre spørgsmål:

Til forældrene: "Hvor ofte spiser eller drikker barnet følgende?: Frugt, Rå grøntsager, Cola/ sodavand og Fastfood (pizza, burger, shawarma, pølser eller lignende)"

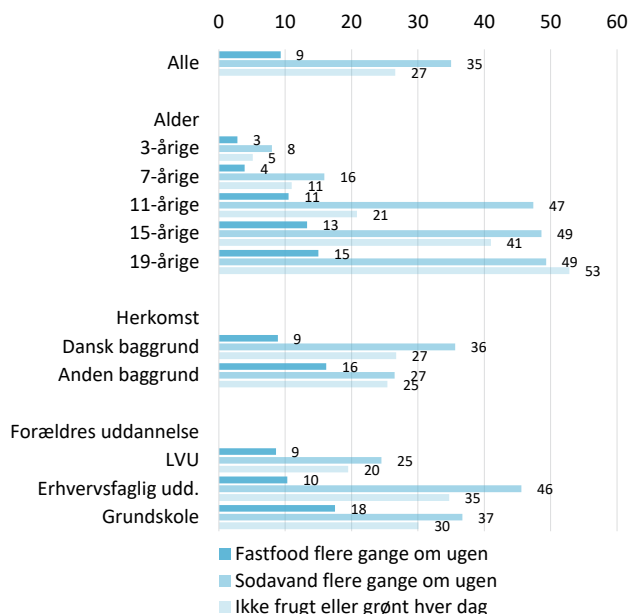
Til de 11-19-årige: "Hvor ofte spiser eller drikker du følgende?: Frugt, Rå grøntsager, Cola/ sodavand og Fastfood (pizza, burger, shawarma, pølser eller lignende)".

I figur 6.1.2 ser vi på andelen, der ikke får frugt eller grønt hver dag, på andelen, der flere gange ugentligt drikker sodavand, og på andelen, der spiser fastfood flere gange ugentligt.

For alle tre typer af kost gælder det, som figur 6.1.2 viser, at andelen, der lever sundest, er størst blandt de yngste 3-7-årige og mindst blandt de ældste 15-19-årige. Således ser vi, at kun 5 pct. af de 3-årige børn ikke får frugt eller rå grøntsager hver dag mod 53 pct. af de 19-årige. Og vi ser, at 8 pct. af de 3-årige drikker sodavand flere gange om ugen mod 49 pct. af de 19-årige. Derudover viser figuren, at unge med dansk baggrund drikker mere sodavand end unge med anden baggrund, der til gengæld oftere end unge med dansk baggrund spiser fastfood.

Figur 6.1.3. viser således, at andelen af 15- og 19-årige, der ikke spiser frugt og grønt hver dag, er steget fra 30 til 41 pct. blandt de 15-årige og fra 35 til 53 pct. blandt de 19-årige mellem 2009 og 2021. Derudover ser vi for alle tre typer af kost, at børn, hvis

FIG. 6.1.2: 3-19-åriges forbrug af fastfood, sodavand og frugt. 2021. Procent

forældre har lange videregående uddannelser, lever sundere end børn, hvis forældre har en erhvervsuddannelse.

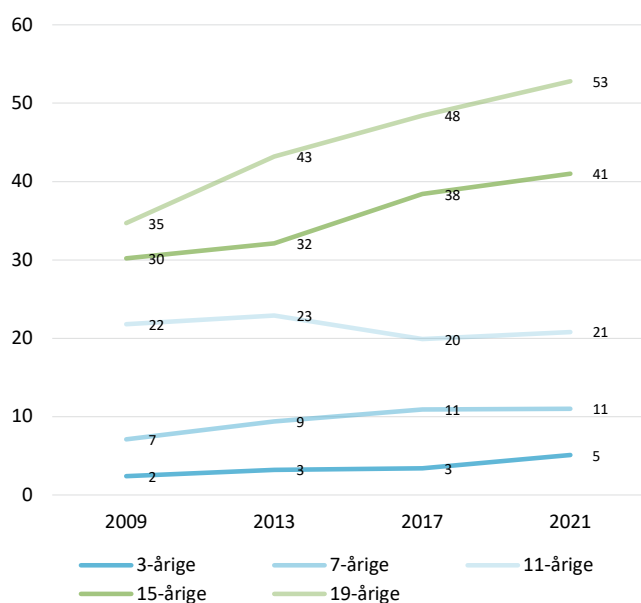
Andelen, der spiser morgenmad hver dag, samt andelen, der spiser fastfood eller drikker sodavand flere gange om ugen, har ikke ændret sig i nævneværdig grad i undersøgelsesperioden. Det har til gengæld andelen af unge, der hver dag spiser frugt eller rå grøntsager.

Danske unges madvaner er ifølge HBSC's skolebørnsundersøgelse sundere end de fleste andre europæiske unges. Her ligger de 11- og 15-årige henholdsvis på en sjette- og syvendeplads, når det gælder andelen, der spiser morgenmad hver dag, og de 15-årige indtager en fjerdeplads, når det gælder andelen, der spiser grøntsager hver dag. Derudover er Danmark et af de lande, hvor færrest spiser slik hver dag, og hvor færrest dagligt drikker sukkerholdige drikke. Den nyeste HBSC-undersøgelse viser dog et fald i andelen af børn og unge, der dagligt spiser frugt. Ved tidligere HBSC-målinger har Danmark også ligget helt i toppen her (Inchley et al., 2020).

DELKONKLUSION

- Børn og unges kostvaner har generelt været stabile over tid, men vi ser et fald i andelen, der spiser frugt og grønt hver dag, hvilket også ses i HBSC's dataindsamling.

FIG. 6.1.3: Udviklingen i 3-19-årige, der ikke får frugt eller grønt hver dag. 2009-2021. Procent

- Ældre børn og unges sundhedsadfærd er ringere end de små børns: Færre af de ældste spiser dagligt morgenmad samt frugt og grønt, mens flere drikker sodavand og spiser fastfood.
- Børn og unge fra familier med højt uddannelsesniveau spiser mere sundt end børn og unge fra familier, hvor moren højst har en grundskoleeksamen.
- Set i et internationalt perspektiv er danske 11-15-årige børns sundhedsadfærd, når det gælder morgenmadsvaner samt indtag af frugt og sodavand, bedre end de fleste andre europæiske børns. Danmark tilhører således den bedste tredjedel, når det gælder andelen, der spiser morgenmad og grøntsager, og omvendt et af de lande, hvor færrest unge drikker saft og sodavand hver dag.

KOMPONENT 2: RUSMIDLER

Brug og misbrug af rusmidler i form af tobak, alkohol, hash og andre stoffer er forbundet med helbredsproblemer og er derfor til stadighed genstand for politisk opmærksomhed – særligt i forhold til børn og unge. Nogle bruger rusmidler alene, fx for at dæmpe stress eller angst, men flere rusmidler spiller også en væsentlig social rolle, når vi skal markere overgange i livet eller markere forskellen på fest og hverdag. Det gælder i Danmark især alkohol, der både blandt voksne og unge er et centralt element ved de fleste festlige lejligheder og for mange unge er med til at definere, hvornår man overgår fra at være barn til at være ung (Järvinen & Bom, 2018).

RYGNING

Ryging udgør en væsentlig sundhedsrisiko og er fortsat en af de væsentligste årsager til for tidlig død, og sandsynligheden for at blive afhængig af rygning stiger, jo yngre man var, da man begyndte med at ryge (Petersen, Lund & Bast, 2021). Staten har derfor en stor interesse i at forebygge, at unge begynder at ryge,

og der foregår derfor en løbende politisk og offentlig debat om mulige tiltag til at begrænse børn og unges rygning.

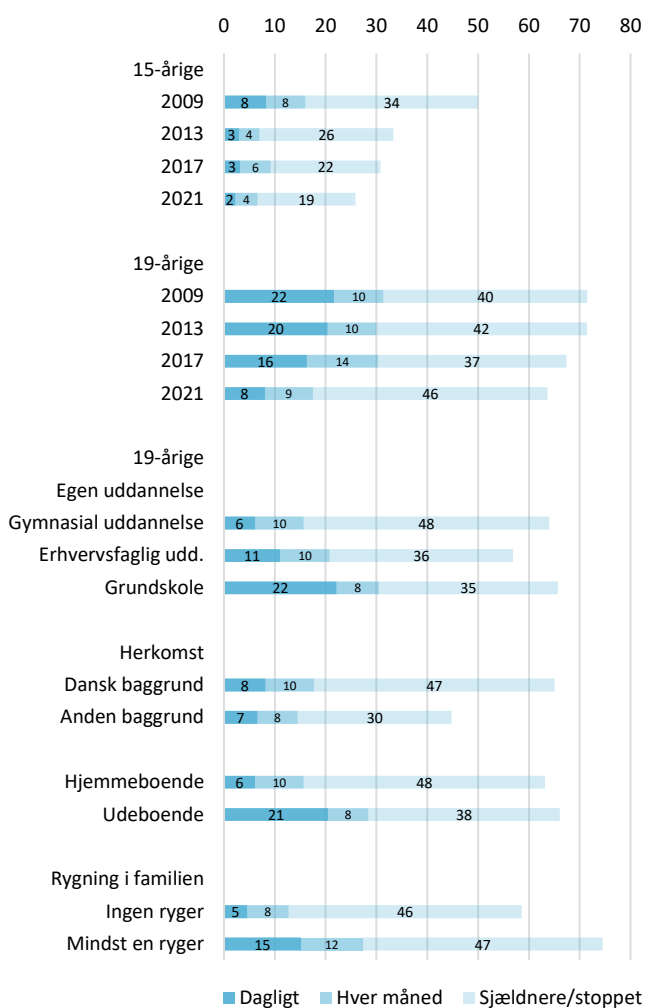
I denne undersøgelse måler vi de unges rygning ved hjælp af følgende spørgsmål:

- "Har du prøvet at ryge?" og "Hvor tit ryger du?".

I figur 6.2.1 skelnes mellem unge, der ryger dagligt, unge, der ryger hver måned, og unge, der ryger sjældnere eller tidligere har røget, men er stoppet.

Figuren viser, at andelen af 15-årige, der har prøvet at ryge, er faldet betragteligt i undersøgelsesperioden, fra 50 til 26 pct., samt at der også er sket et fald i andelen af 19-årige, der ryger dagligt (fra 22 til 8 pct.). Blandt de 19-årige hænger rygning sammen med de unges egen uddannelse og med deres familie-

FIG. 6.2.1: Udviklingen i 15-19-årige, der ryger. 2009-2021. Procent

forhold. Vi ser således, at 6 pct. af unge, der er i gang med eller har færdiggjort en gymnasial uddannelse, er daglige rygere mod 11 pct. af unge, der er i gang med en erhvervsuddannelse og 22 pct. af unge, der ikke er gået i gang med en uddannelse efter at have afsluttet grundskolen. Derudover har unge med anden baggrund end dansk i mindre grad end danske unge prøvet at ryge, og udeboende unge er hyppigere daglige rygere. Endelig ser vi, at sandsynligheden for at ryge regelmæssigt er større, hvis andre i familien ryger. I familier, hvor mindst et familiemedlem ryger, ryger 15 pct. af de 19-årige dagligt. Det samme gør 5 pct. i familier uden andre rygere.

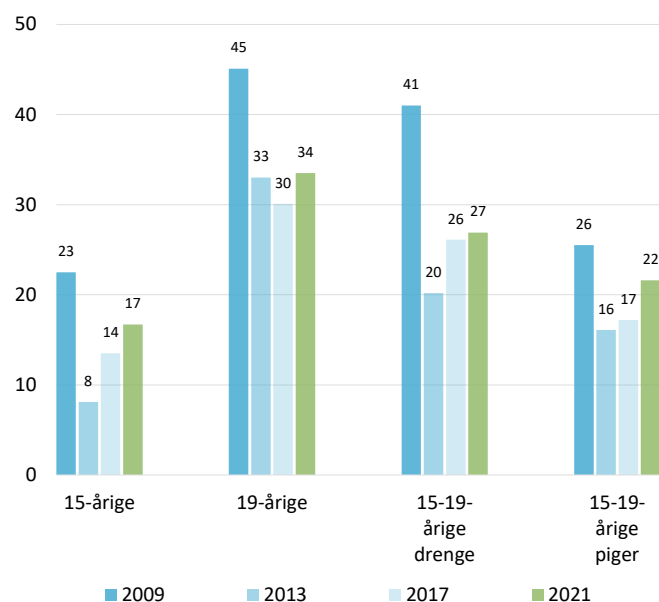
ALKOHOL

Som beskrevet spiller alkohol en væsentlig kulturel og social rolle i Danmark – både blandt voksne og blandt unge, der bevæger sig fra barndom til ungdom (se fx Järvinen, 2018). I denne undersøgelse måler vi unges brug af alkohol ved hjælp af følgende spørgsmål:

- "Har du prøvet at drikke alkohol (øl, vin, breezer, shot mv.)?"
- "Hvor tit drikker du alkohol (øl, vin, breezer, shot mv.)?"
- "Inden for det seneste år: Hvor mange gange har du været rigtig fuld? (flere gange om ugen, en gang om ugen, 1-3 gange om måneden, 1-2 gange i kvartalet, 1-3 gange inden for det sidste)".

I analyserne fokuserer vi på unge, der drikker alkohol hver uge, og unge, der drikker sig fulde ugentligt og månedligt.

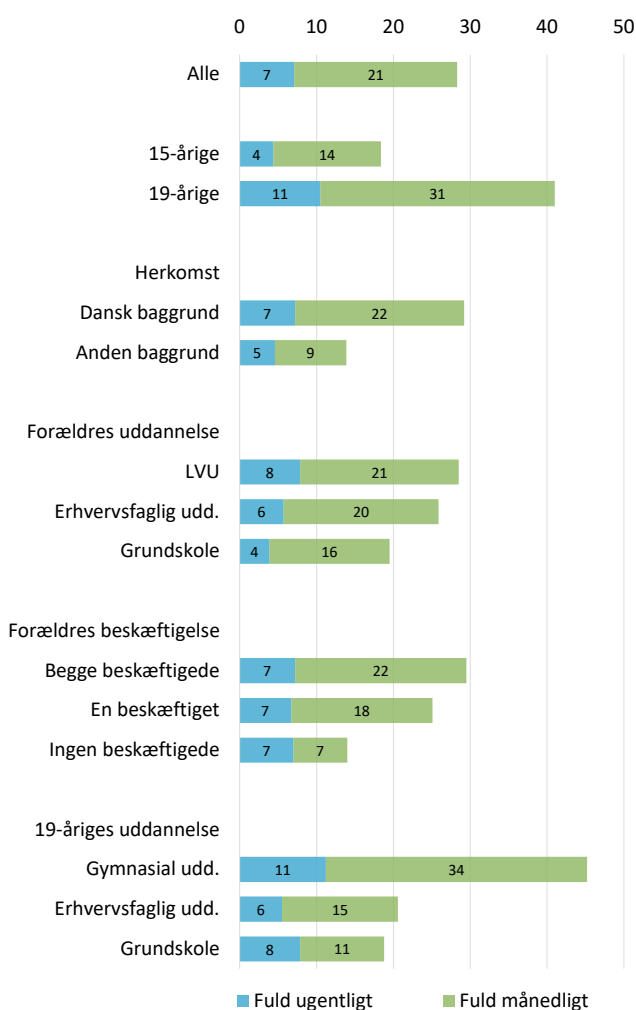
FIG. 6.2.2: Udviklingen i 15-19-årige, der drikker alkohol hver uge. 2009-2021. Procent

Fra 2009 til 2013 så vi, som figur 6.2.2 viser, dog et markant fald i andelen af unge, der drikker alkohol hver uge, fra 23 til 8 pct. blandt de 15-årige og tilsvarende fra 45 til 33 pct. blandt de 19-årige. Siden da er udviklingen i nogen grad vendt blandt de 15-årige, hvor der i 2021 var 17 pct., der svarede, at de drikker alkohol hver uge. Blandt de 19-årige har andelen, der drikker ugentligt, ligget nogenlunde stabilt på 30-34 pct. i perioden 2013 til 2021.

4 pct. af alle 15-årige og 11 pct. af de 19-årige angiver i 2021, at de er fulde hver uge, mens 14 pct. af de 15-årige og 31 pct. af de 19-årige angiver, at de er fulde mindst en gang om måneden. Selvom flere drenge end piger (jf. figur 6.2.2) oplyser, at de drikker alkohol hver uge, er der kun i begrænset omfang forskel på, hvor ofte piger og drenge er berusede. Unge med anden baggrund end dansk er markant mindre fulde end unge med dansk baggrund –

FIG. 6.2.3: 15-19-årige, der drikker sig fulde ugentligt og månedligt. 2021. Procent

her er det blot 14 pct., der angiver, at de har oplevet fuldskab den seneste måned mod 29 pct. af de danske unge. Derudover drikker unge, hvis forældre er i beskæftigelse, mere end unge med arbejdsløse forældre. Og 19-årige, der er i gang med eller har færdiggjort en gymnasial uddannelse, drikker sig i langt højere grad end andre unge fulde hver måned (45 pct. mod hhv. 21 og 19 pct.).

ERFARINGER MED HASH OG ANDRE STOFFER

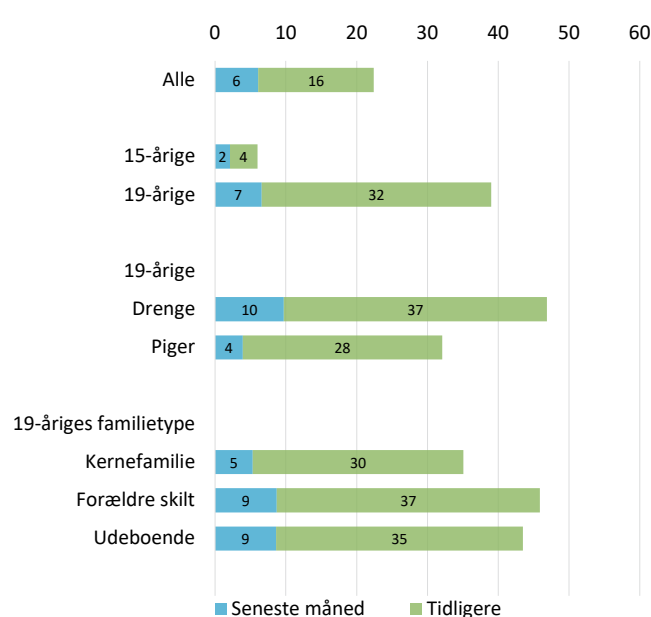
Mens det generelt er lovligt at sælge alkohol og tobak til personer over 18 år, er der i Danmark forbud mod at handle med hash, marihuana og de fleste andre euforiserende stoffer. Der kan derfor være flere risici forbundet med at bruge disse rusmidler. I undersøgelsen har vi spurgt de 15-19-årige:

- "Har du nogensinde prøvet hash (pot, marihuana)?" og "Hvornår har du sidst prøvet hash (pot, marihuana)?"
- "Har du nogensinde prøvet andre stoffer end hash?"

I analyserne ser vi på andelen, der har prøvet hash, og andelen, der har brugt hash inden for den seneste måned, samt på andelen, der nogensinde har prøvet at bruge andre stoffer end hash.

Figur 6.2.4 viser, at 6 pct. af de 15-årige har prøvet at ryge eller indtage hash, mens det samme gælder for 39 pct. af de 19-årige, hvor 7 pct. har et regelmæssigt forbrug, idet de har indtaget hash inden for den seneste måned. Drenge har i højere grad end piger prøvet hash og har også hyppigere indtaget hash den seneste

FIG. 6.2.4: 15-19-årige, der har prøvet at ryge hash. 2021. Procent

måned (10 pct. af de 19-årige drenge mod 4 pct. af pigerne). Derudover ser vi, at 19-årige fra kernefamilier i lidt mindre grad end unge med skilte forældre og unge udeboende har prøvet hash.

Stoffer, der betegnes som hårde – dvs. kraftigere virkende end alkohol og hash – er, som figur 6.2.5 viser, langt mindre udbredt blandt unge. 2 pct. af de 15-årige og 9 pct. af de 19-årige har således prøvet et eller flere hårde stoffer mindst en gang. Det gælder 13 pct. af de 19-årige drenge og 5 pct. af pigerne. Ud over køn, ser vi en forskel på unge fra forskellige familietyper, idet 15 pct. af de udeboende angiver at have prøvet stoffer mod kun 6 pct. af unge fra kernefamilier.

Ser vi på specifikke stoffer, angiver 7 pct. af de 19-årige, at de har prøvet kokain. 3 pct. har prøvet amfetamin, mens 3 pct. har prøvet ecstasy (4 pct. af drengene og 2 pct. af pigerne). Andelen af 19-årige, der har prøvet amfetamin, er i undersøgelsesperioden faldet fra 9 til 3 pct.

Når man anskuer unges rusmiddelbrug i et internationalt perspektiv, viser den seneste HBSC-undersøgelse fra 2020 ligesom tidligere rapporter, at Danmark er det land i Europa, hvor flest 15-årige har været fulde mindst to gange. I Danmark angiver 37-47 pct. af de 15-årige piger og drenge således, at de har været fulde mindst to gange, mens det tilsvarende gælder for 10-12 pct. af de 15-årige i Sverige og 7 pct. af 15-årige fra Island. I forhold til rygning viser HBSC-undersøgelsen et generelt fald i

andelen af 15-årige, der ryger, i en lang række af de deltagende lande. Her ligger Danmark med 16-18 pct., der har røget inden for den seneste måned, i den brede midtergruppe. Endelig viser HBSC-undersøgelsen et fald i andelen af 15-årige, der har prøvet at ryge hash, fra 12-21 pct. (piger hhv. drenge) i 2014 til 5-16 pct. af 15-årige piger og drenge i 2018. Også her ligger Danmark i midterfeltet blandt de deltagende lande (Inchley et al., 2020).

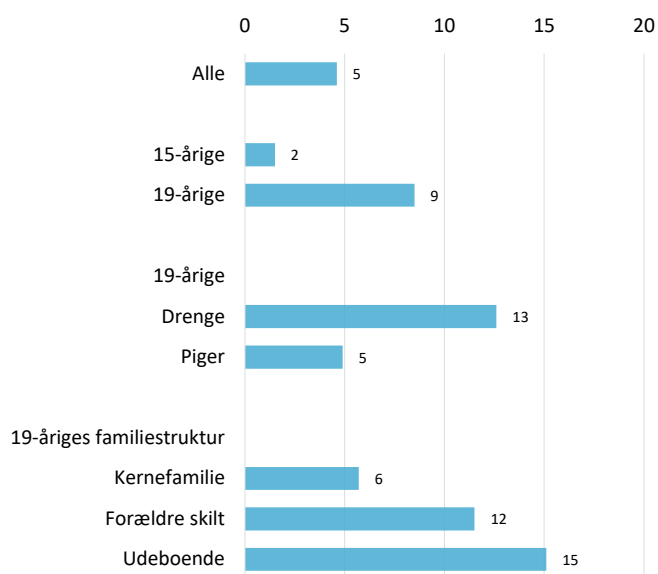
DELKONKLUSION

- Andelen af unge, der ryger dagligt, er faldet. Sandsynligheden for at være daglig ryger er større blandt unge, der ikke er gået i gang med en uddannelse, blandt udeboende og blandt unge fra familier, hvor et eller flere familiemedlemmer ryger.
- Danske unge er fortsat dem, der drikker mest i Europa. Tidligere sås et fald i andelen af danske unges alkoholindtag, men i de senere år er andelen af 15-årige, der drikker sig fulde, igen begyndt at stige. Unge på gymnasiale uddannelser drikker sig oftere fulde end unge på erhvervsuddannelser.
- 6 pct. af de 15-årige og 39 pct. af de 19-årige har prøvet at indtage hash, heraf henholdsvis 2 og 7 pct. inden for den seneste måned. Derudover har 2 pct. af de 15-årige og 9 pct. af de 19-årige prøvet et eller flere hårde stoffer mindst en gang.

KOMPONENT 3: SEKSUELLE ERFARINGER OG RISICI

I løbet af puberteten oplever de fleste unge en stigende interesse/behov for sex og intime relationer. Sex er forbundet med nydelse og store følelser og er for de fleste et væsentligt element i en god livskvalitet. Sex er ikke i sig selv risikabelt, men kan være det, hvis det foregår uden prævention, eller hvis det foregår uden de involverede parter fulde accept. I Danmark har vi fastsat en seksuel lavalder på 15 år, idet vi antager, at der før den alder kropsligt og mentalt vil være en større risiko for at opleve sex

FIG. 6.2.5: 15-19-årige, der har prøvet hårde stoffer. 2021. Procent

som grænseoverskridende, krænkende og smertefuldt. En tidlig debutalder regnes derfor for en seksuel risikofaktor.

I *Børn og unge i Danmark* måler vi seksuelle erfaringer og risici blandt de 15-19-årige unge ved hjælp af følgende spørgsmål:

- "Har du nogensinde haft samleje?"
- "Hvor gammel (mange år) var du første gang, du havde samleje?"
- "Brugte du/partneren kondom ved dit sidste samleje?" (svarmuligheder: 'ja', 'nej, men anden prævention', 'nej').

Derudover inddrages oplysninger fra Danmarks Statistiks Statistikbank om andelen af piger, der får en abort hhv. føder et barn, før de fylder 20 år.

SAMLEJE

Figur 6.3.1 viser andelen, der har haft samleje. Mellem 2009 og 2013 skete et relativt stort fald i andelen af 15-årige, der var debuteret seksuelt (fra 34 til 21 pct.), og henover hele perioden er sket et jævnt fald i andelen af 19-årige, der er debuteret fra 84 til 75 pct. Unge med dansk baggrund debuterer væsentligt tidligere (77 pct.) end unge med anden baggrund end dansk (43 pct.).

Derudover viser figur 6.3.1, at 15-årige med skilte forældre i højere grad end 15-årige fra kernefamilier er debuteret seksuelt (30 hhv. 16 pct.). Blandt de 19-årige er der omvendt flere unge med forældre ud over grundskoleniveau, der er debuteret end blandt unge, hvis familier har grundskolen som højeste uddannelsesniveau. Det skyldes, at familier, hvor forældrene højst har en grundskoleuddannelse, i højere grad har anden baggrund end dansk, og

FIG. 6.3.1: 15-19-årige, der har haft samleje. 2009-2021. Procent

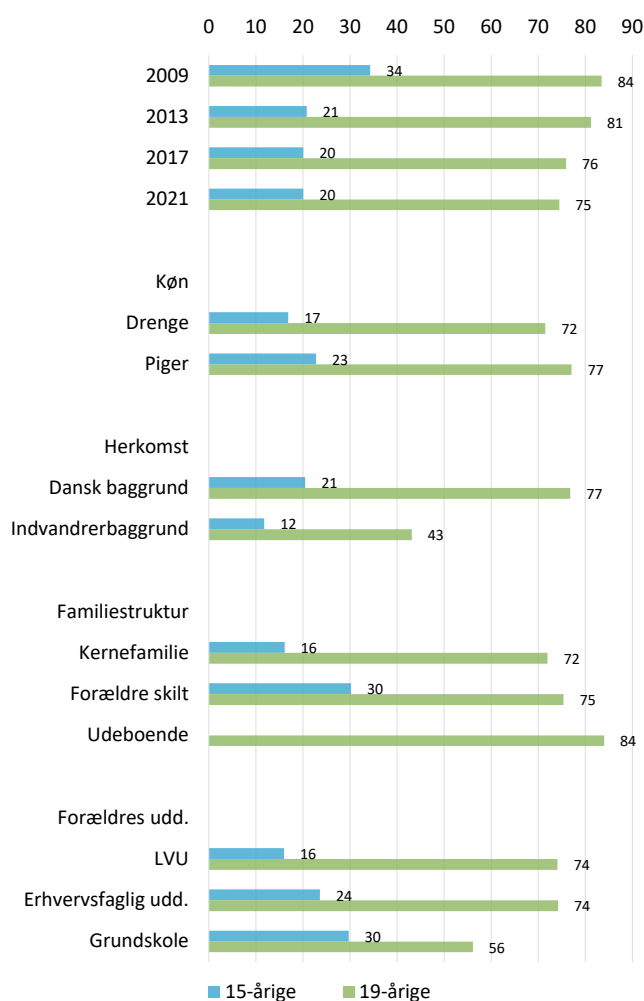
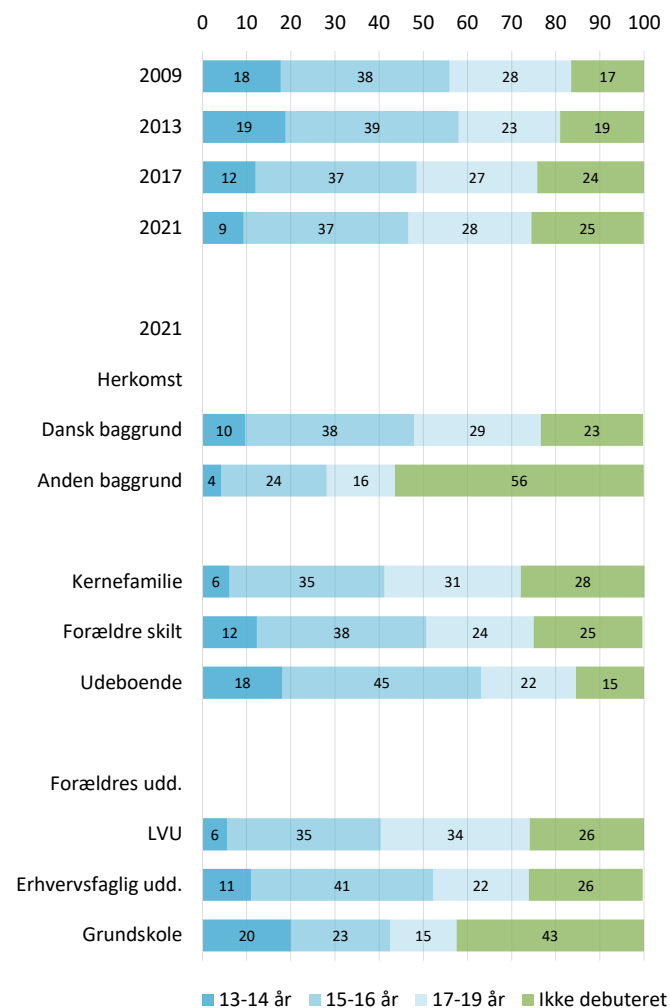

FIG. 6.3.2: Udviklingen i seksuel debutalder blandt 19-årige. 2009-2021. Procent

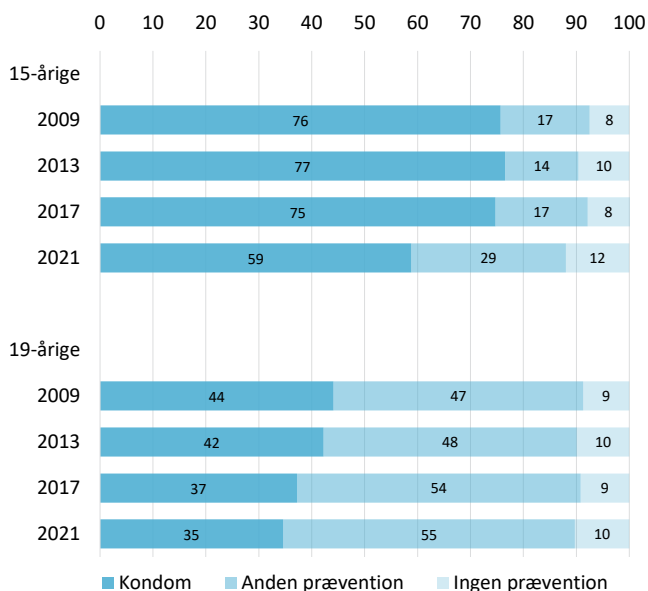
at unge med anden baggrund end dansk, som beskrevet, generelt debuterer senere seksuelt end andre unge.

Supplerende analyser af de 19-åriges debutalder i figur 6.3.2 viser, at andelen, der debuterer, før de fylder 15 år, er faldet fra 18 til 9 pct. Herudover viser figuren, at 19-årige fra kernefamilier debuterer senere end unge fra skilte familier og 19-årige, der er flyttet hjemmefra. Der er blandt de seksuelt aktive stor forskel mellem unge fra hjem med højt og lavt uddannelsesniveau på, hvornår den seksuelle debut er sket. Blandt 19-årige unge, hvis mødre har en lang videregående uddannelse, angiver 6 pct. således, at de er debuteret før deres 15-års fødselsdag, mens det samme gælder for 20 pct. blandt dem, hvis mor højst har en grundskoleuddannelse.

PRÆVENTION

Figur 6.3.3 viser, at 59 pct. af de seksuelt aktive 15-årige bruger kondom hver gang, de har samleje, 29 pct. bruger anden prævention, mens 12 pct. har prøvet at dyrke sex uden prævention. Blandt de 19-årige seksuelt aktive bruger 35 pct. konsekvent kondom, 55 pct. har anvendt andre former for prævention, mens 10 pct. ikke brugte prævention ved seneste samleje. Blandt de 15-årige seksuelt aktive ser vi et markant fald i andelen, der brugte kondom, sidste gang de havde samleje, fra 75 pct. i 2017 til 59 pct. i 2021.

FIG. 6.3.3: Seksuelt aktive 15-19-åriges brug af prævention ved seneste samleje. 2009-2021. Procent

ABORT

På baggrund af tal fra Danmarks Statistiks Statistikbank viser figur 6.3.4 udviklingen i andelen af 15-19-årige piger, der har fået en abort i årene 2007 til 2017. Figuren viser, at andelen af teenagepiger, der får en abort, generelt er lav i Danmark, og at andelen er reduceret betydeligt fra 2,2 pct. i 2007 til 0,8 pct. i

FIG. 6.3.4: Udviklingen i 15-19-årige piger, der har fået abort (indlæggelse eller ambulant). 2009-2017. Procent. Kilde: Statistikbanken (AMB01 + IND01)

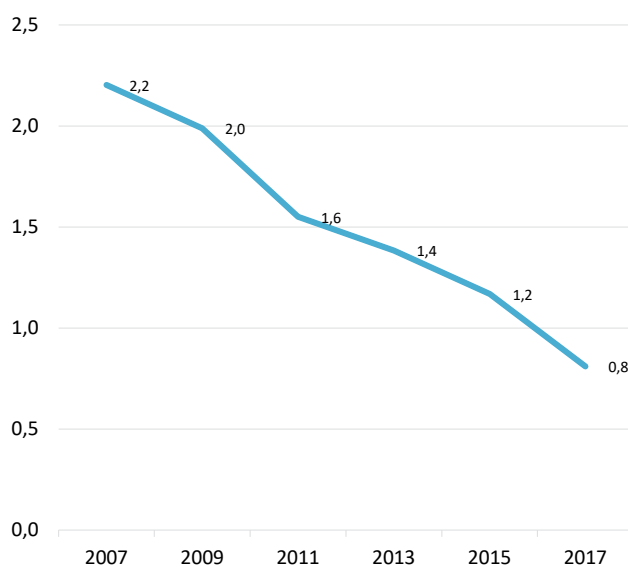
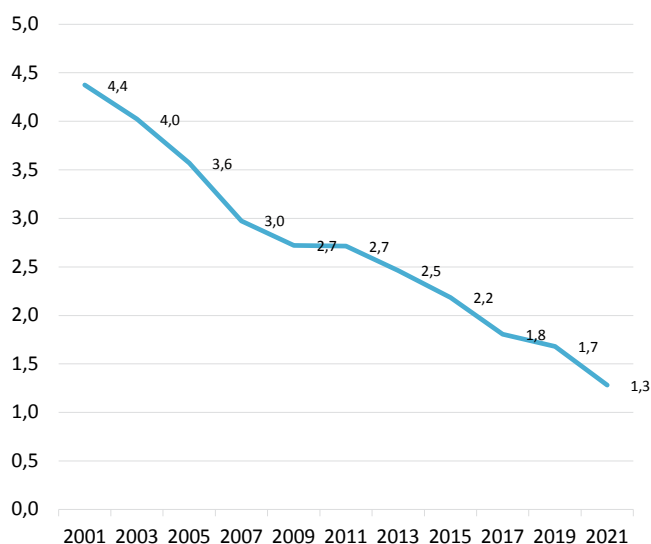

FIG. 6.3.5: Udviklingen i 19-årige piger, der har født et barn. 2001-2021. Procent. Kilde: Statistikbanken (FOD)

2017. Denne udvikling hænger formodentlig sammen med dels den stigende seksuelle debutalder, dels med at salget af nødprævention (fortrydelsespiller) ifølge Sundhedsdatastyrelsens tal er tredoblet i perioden 2001-2019 (Christensen, 2022).

UNGE, DER FØDER ET BARN

Figur 6.3.5 viser tilsvarende et tydeligt fald i andelen af 19-årige piger, der har født et barn. Her starter tidsserien i år 2001, hvor 4,4 pct. af de 19-årige ifølge tal fra Statistikbanken var blevet mødre. I 2009, hvor *Børn og unge i Danmark*-undersøgelsen starter, havde 2,7 pct. af de 19-årige født et barn, og i 2021 ved seneste dataindsamlingsrunde var 1,3 pct. af de 19-årige piger blevet mødre.¹

Sammenlignet med andre europæiske lande er Danmark sammen med lande som Schweiz, Holland, Italien, Slovenien og Luxemburg de lande, hvor færrest teenagere bliver forældre. I den anden ende af spektret finder vi i 2017 lande som Slovakiet, Ungarn, Bulgarien og Rumænien, hvor 9,5-14 pct. af alle piger havde født et barn, før de fyldte 20 år (Eurostat, 2019).

DELKONKLUSION

- Unges seksuelle debutalder er steget. Samtidig ses en reduktion i aborter og en reduktion i andelen af piger, der bliver mødre, mens de er teenagere.
- Danske unge fra familier med lavt uddannelsesniveau debuterer relativt tidligt seksuelt, mens unge med anden baggrund end dansk debuterer senere.
- Andelen, der bruger kondom som prævention, er faldet.

KOMPONENT 4: OFRE FOR KRIMINALITET OG OVERGREB

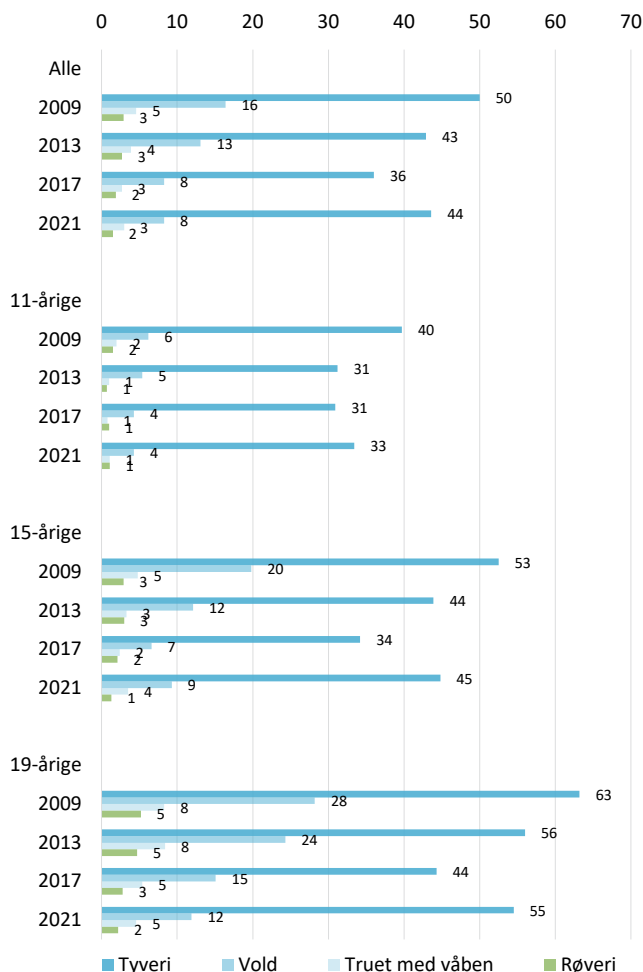
Den fjerde komponent i domæne 6 omhandler unges risiko for at blive udsat for kriminalitet og overgreb i det offentlige rum, online og i det private rum.

OFRE FOR KRIMINALITET I DET OFFENTLIGE RUM

Undersøgelsen medtager følgende spørgsmål om de 11-19-åriges oplevelse af kriminalitet i det offentlige rum:

- "En af dine ting blev stjålet fra dig (fx tøj, mobiltelefon, cykel eller lignende)"
- "Du er blevet overfaldet eller truet med tæv af unge, du ikke kender"
- "Du er med magt blevet frarøvet dine penge eller ting (fx i toget, på gaden)"
- "Du er blevet truet med en kniv, skydevåben eller andet".

FIG. 6.4.1: Udviklingen i 11-19-årige, der er blevet udsat for tyveri, vold, røveri eller truet med våben. 2009-2021. Procent

I analyserne ser vi på andelen, der har oplevet disse ting mindst en gang i deres liv.

Andelen af 11-19-årige børn og unge, der udsættes for kriminalitet, faldt, som figur 6.4.1 viser, markant mellem 2009 og 2017, men er på grund af en stigning i andelen, der oplever tyveri, ste-

get en smule mellem 2017 og 2021. I 2021 angiver 44 pct. af de 11-19-årige, at de mindst en gang i livet har oplevet tyveri, 8 pct. har oplevet vold, 3 pct. har oplevet at blive truet med et våben, mens 2 pct. har været udsat for et røveri.

Drenge og piger har nogenlunde lige stor risiko for at have oplevet at blive bestjålet, men derudover er risikoen for at opleve kriminalitet i det offentlige rum større for drenge end for piger, fx illustreret ved, at 13 pct. af drengene har oplevet at blive udsat for overfald, trusler eller tæv af andre unge, mod 4 pct. af pigerne.

Risikoen for at opleve vold i det offentlige rum er dog, som figur 6.4.3 viser, faldet betydeligt mellem 2009 og 2021 – for piger, men især for drenge. Ser vi på de 19-årige drenge, havde 43 pct. i 2009 oplevet overfald, trusler eller tæv, mod 21 pct. i 2021. Blandt de 19-årige piger er andelen, der har oplevet vold i det offentlige rum, faldet fra 14 til 4 pct.

Blandt de 15-årige så vi også i 2017 et betydeligt fald i andelen, der havde oplevet vold i det offentlige rum. Dette fald er dog i 2021 blandt drengene vendt til en lille stigning, idet 13 pct. nu angiver, at de har oplevet vold i det offentlige rum mod 9 pct. i 2017.

ONLINE-KRIMINALITET

I 2021 har vi medtaget to spørgsmål om kriminalitet, som børn og unge kan møde, når de bruger sociale medier og online-spil:

FIG. 6.4.2: 11-19-årige piger og drenge, der er blevet udsat for tyveri, vold, røveri eller truet med våben. 2021. Procent

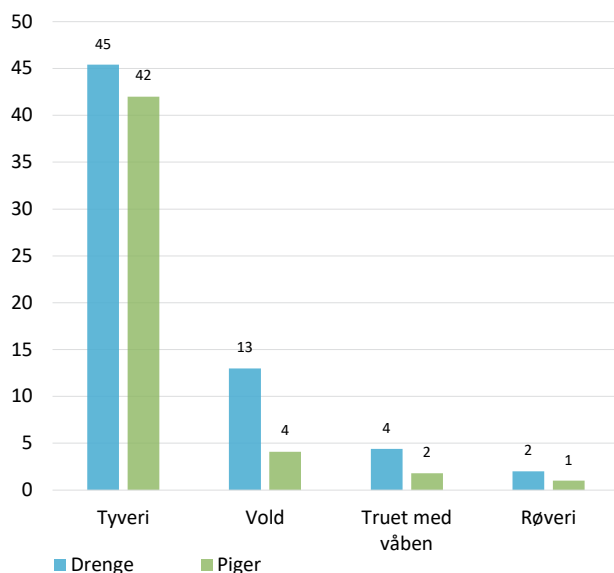

FIG. 6.4.3: Udviklingen i 11-19-årige piger og drenge, der udsættes for vold af unge, de ikke kender. 2009-2021. Procent

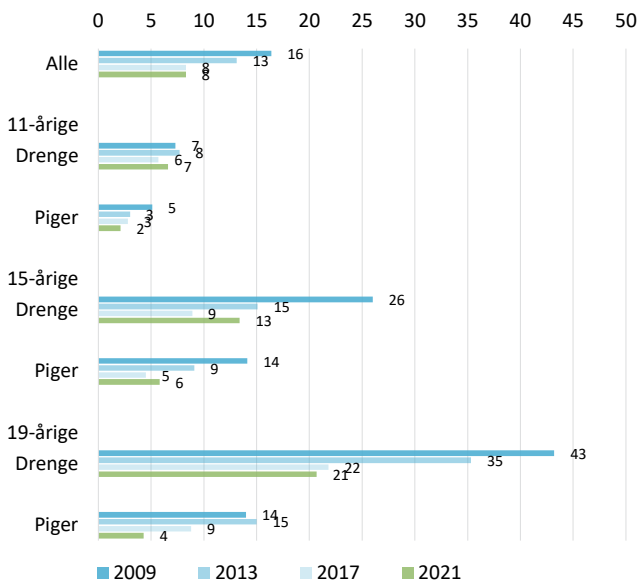
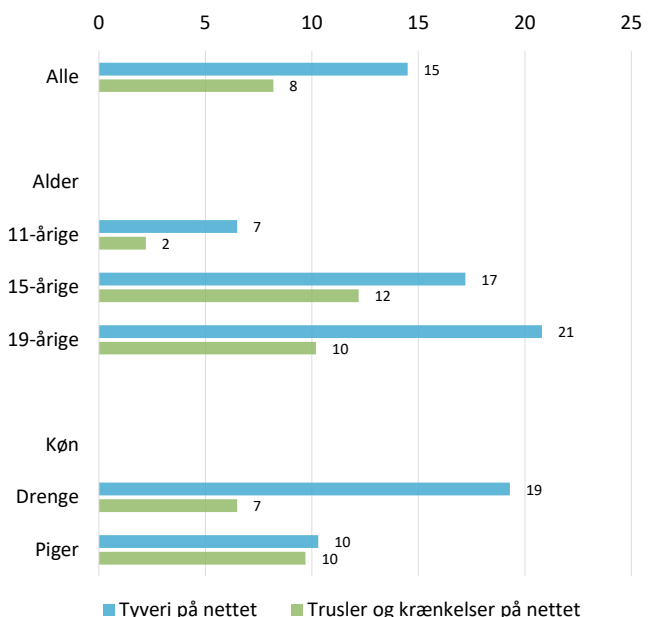

FIG. 6.4.4: 11-19-årige, der har været udsat for tyveri, trusler eller krænkelser online. 2021. Procent

- "På internettet har nogen stjålet fra dig eller snydt dig i forbindelse med et køb af varer/ydelser"
- "Du er blevet truet, krænket eller afpresset på internettet".

I alt svarer 15 pct. af de 11-19-årige, jf. figur 6.4.4, at de har oplevet at blive bestjålet eller franarret ting på internettet, mens 8 pct. har oplevet trusler eller krænkelser. Sandsynligheden for at have oplevet disse ting stiger meget naturligt med alderen, idet 7 pct. af de 11-årige har oplevet online-tyveri mod 21 pct. af de 19-årige. På samme måde har 2 pct. af de 11-årige oplevet trusler eller krænkelser på nettet mod 10 pct. af de 19-årige.

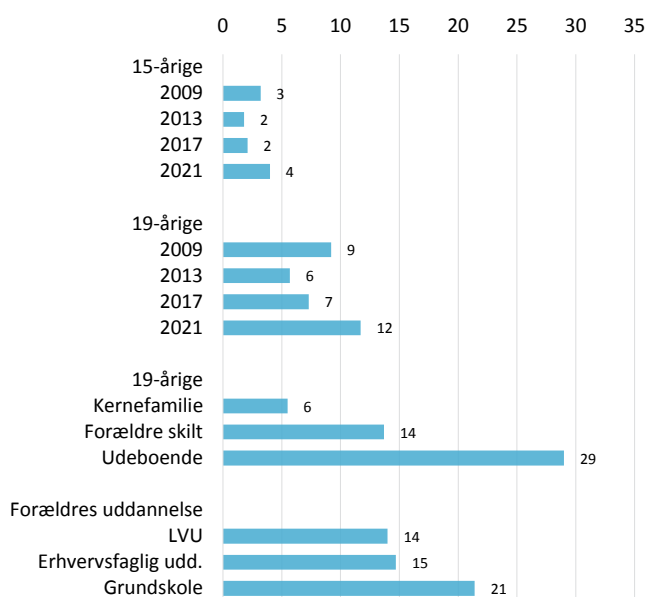
Risikoen for at blive udsat for online-tyveri er større for drenge, mens flere piger udsættes for trusler og krænkelser.

OFRE FOR OVERGREB I DET PRIVATE RUM

Overgreb, der sker i det private rum, er belyst ved hjælp af fire spørgsmål stillet til de 15-19-årige:

- "Du er blevet voldtaget (eller forsøgt voldtaget)"
- "Et familiemedlem har presset eller tvunget dig til noget seksuelt"
- "Din (sted)far eller (sted)mor har straffet dig med tæv eller slag"
- "Din (sted)far eller (sted)mor har truet med at skade dig, har nedgjort dig eller har behandlet dig som om, du ikke fandtes" (nyt spørgsmål i 2021).

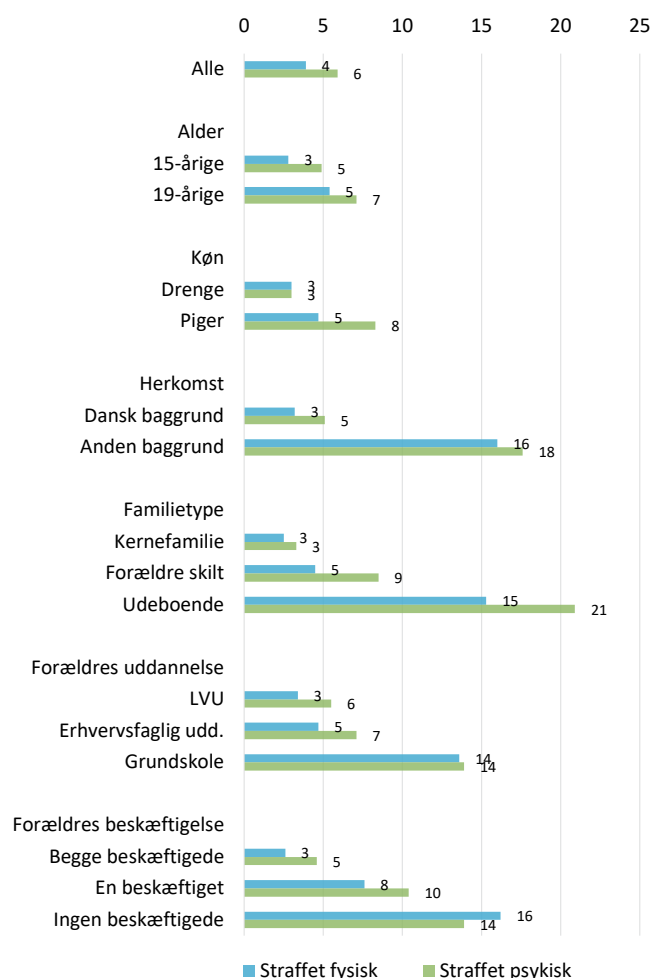
FIG. 6.4.5: 15-19-årige piger, der er blevet udsat for voldtægt eller voldtægtsforsøg. 2021. Procent

I analyserne ser vi på unge, der mindst en gang har oplevet disse ting. Da antallet af respondenter, der har oplevet et seksuelt overgreb fra et familiemedlem, er for lille til at analysere statistisk, er denne faktor ikke medtaget i figurene. Derudover har meget få drenge i 2021 svaret, at de har været udsat for voldtægt eller voldtægtsforsøg (0,4 pct.), hvorfor figur 6.4.5 kun er lavet for piger.

Figur 6.4.5 viser, at der mellem 2017 og 2021 er sket en stigning i andelen, der har oplevet en voldtægt eller et voldtægtsforsøg fra 2 til 4 pct. blandt de 15-årige og fra 7 til 12 pct. blandt de 19-årige. Dette kan hænge sammen med, at der i perioden er indført en ny samtykkebaseret voldtægtsbestemmelse i straffeloven, der har ændret forståelsen af, hvornår noget er en voldtægt. Siden indførelsen af samtykkebestemmelsen har der således også været en betydelig vækst i antallet af anmeldelser af og sigtelser for voldtægt (Justitsministeriet, 2021a).

FIG. 6.4.6: 15-19-årige, der er blevet straffet fysisk eller psykisk af forældre. 2021. Procent

Blandt de 19-årige har 29 pct. af de udeboende været udsat for et voldtægtsforsøg mod 6 pct. af unge, der bor i en kernefamilie, og 14 pct. af unge, der bor sammen med forældre, der er skilt. Derudover viser figuren, at unge med højtuddannede forældre har mindre risiko for at opleve en voldtægt eller et voldtægtsforsøg end unge med lavt uddannede forældre.

Figur 6.4.6 viser, at 4 pct. af de 15-19-årige har oplevet, at deres forældre har straffet dem fysisk med tæv eller slag, mens 6 pct. har oplevet at blive straffet psykisk. Gruppen, der har oplevet fysisk afstraffelse, ligner meget gruppen, der oplever psykisk afstraffelse. Det er i begge tilfælde i højere grad unge med anden baggrund end dansk, hvor hhv. 16 og 18 pct. har oplevet fysisk hhv. psykisk afstraffelse. Det er i højere grad unge, der er flyttet hjemmefra, hvor hhv. 15 og 21 pct. har oplevet fysisk hhv. psykisk afstraffelse. Og det er i højere grad unge fra familier med få socioøkonomiske ressourcer, idet 14 pct. af unge, hvis forældre højst har en grundskoleuddannelse, har oplevet enten fysisk eller psykisk afstraffelse.

DELKONKLUSION

- Andelen af børn og unge, der har oplevet at blive bestjålet, er steget lidt fra 2017 til 2021. Til gengæld er andelen, der udsættes for vold i det offentlige rum, faldet betydeligt siden 2009.
- 15 pct. har oplevet tyveri online, mens 8 pct. har oplevet trusler eller krænkelser på nettet. Online-tyveri rammer i højere grad drenge, mens der ikke er væsentlig kønsmæssig forskel på andelen, der oplever trusler og krænkelser.
- Fra 2017 til 2021 er andelen af piger, der har oplevet voldtægt eller voldtægtsforsøg, steget fra 2 til 4 pct. blandt de 15-årige og fra 7 til 12 pct. blandt de 19-årige, hvilket kan hænge sammen med ændrede normer og lovgivning for voldtægt. Udebo-

ende og piger fra mindre ressourcestærke familier har større risiko for at opleve voldtægter og voldtægtsforsøg.

- Unge med anden baggrund end dansk har hyppigere end danske unge været udsat for fysisk og psykisk vold af deres forældre. Det samme har unge fra mindre ressourcestærke familier og unge, der er flyttet hjemmefra.

KOMPONENT 5: PÅ KANT MED LOVEN

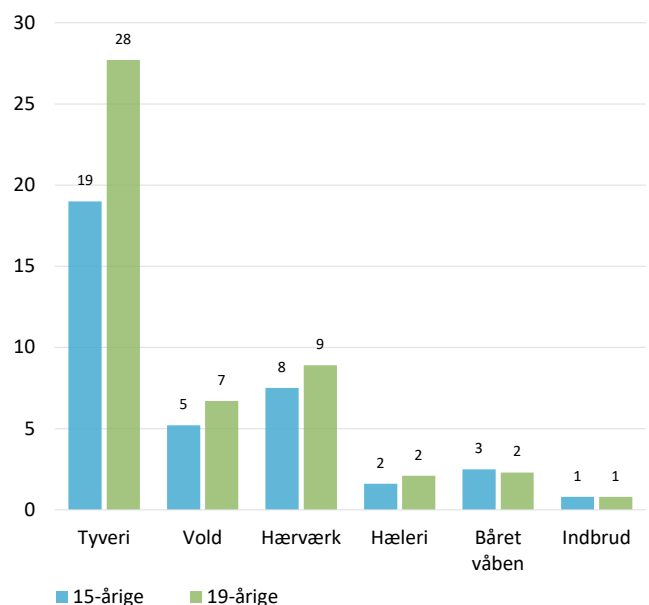
Den sidste komponent under domæne 6 omhandler 15-19-årige, der selv har udøvet kriminalitet i det fysiske rum, og når de interagerer med andre på internettet. Kriminaliteten i det offentlige rum er afdækket ved hjælp af følgende spørgsmål:

"Har du nogensinde – alene eller sammen med andre – gjort noget af følgende?":

- *"Uden tilladelse taget ting, som ikke var dine (fx en andens tøj, mobiltelefon, cykel eller lignende)"*
- *"Taget varer i en butik uden at betale (slik, musik, spil, kosmetik, tøj eller andet)"*
- *"Privat købt varer, som nok var stjålet (hæleri)"*
- *"Stjålet varer eller penge ved indbrud i en butik"*
- *"Ødelagt andres ting med vilje (tøj, cykel, knust en rude)"*
- *"Tævet eller truet andre med tæv"*
- *"Gået ud/i byen bevæbnet med ulovlig kniv, slag- eller skydevåben"*.

Figur 6.5.1 viser, at henholdsvis 19 pct. af de 15-årige og 28 pct.

FIG. 6.5.1: 15-19-årige, der har begået forskellige former for kriminalitet. 2021. Procent

af de 19-årige har prøvet at stjæle. 5-7 pct. har begået vold. 8-9 pct. har ødelagt ting med vilje, mens 1-3 pct. har begået indbrud, hæleri eller båret våben i byen.

Figur 6.5.2 viser endvidere et markant fald i andelen af 15-19-årige, der har begået andre former for kriminalitet end tyveri², fra 23

FIG. 6.5.2: Udviklingen i 15-19-årige, der har begået anden kriminalitet end tyveri. 2009-2021. Procent

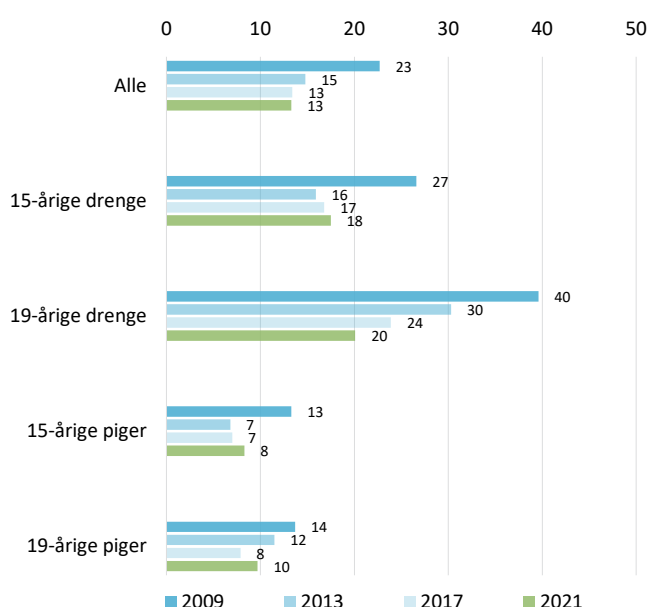
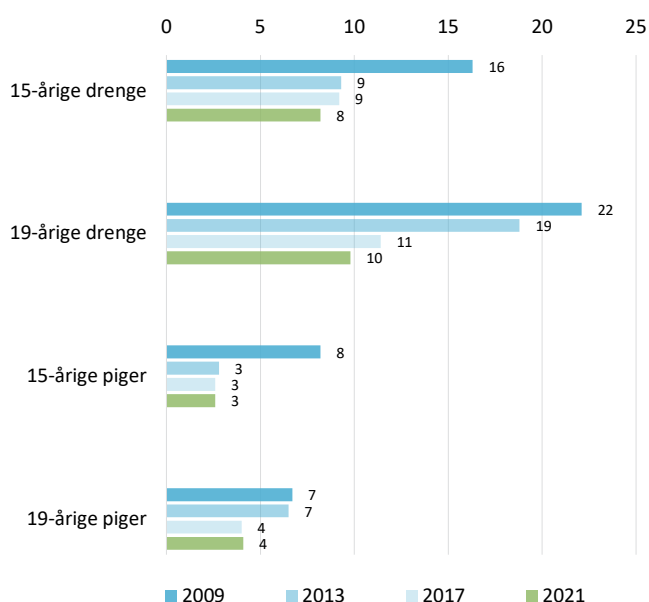

FIG. 6.5.3: Udvikling i andel 15-19-årige, der har udføret vold eller truet andre. 2009-2021. Procent

pct. i 2009 til 13 pct. i 2021. Faldet er især sket blandt de ældste drenge, hvor andelen af 19-årige, der har begået kriminalitet, er faldet fra 40 til 20 pct. fra 2009 til 2021. Dette handler, som figur 6.5.3 viser, især om et fald i andelen af 19-årige drenge, der har begået vold.

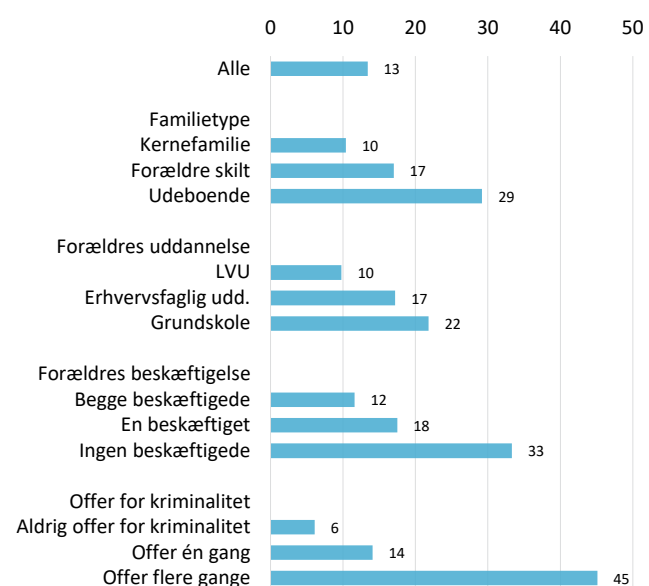
Derudover viser figur 6.5.4, at unge udeboende i højere grad end unge fra kernefamilier har begået kriminalitet, samt at unge fra familier med flere socioøkonomiske ressourcer i mindre grad end unge fra familier med færre ressourcer har begået kriminalitet. Derudover viser figuren, at sandsynligheden for at begå kriminalitet er større, hvis man selv har været offer for kriminalitet. Blandt unge, der aldrig har været udsat for kriminalitet, har 6 pct. således begået kriminalitet mindst en gang, mens 45 pct. af de unge, der selv har været udsat for kriminalitet mere end en gang, selv har begået noget kriminelt.

I 2021 har vi medtaget to nye spørgsmål om online-kriminalitet:

"Har du nogensinde – alene eller sammen med andre – gjort noget af følgende?":

- "Taget/overført ting af værdi fra andre til dig selv på internettet uden at få lov" (onlinetyveri)
- "Truet, krænket eller afpresset nogen på internettet" (trusler eller krænkelser online).

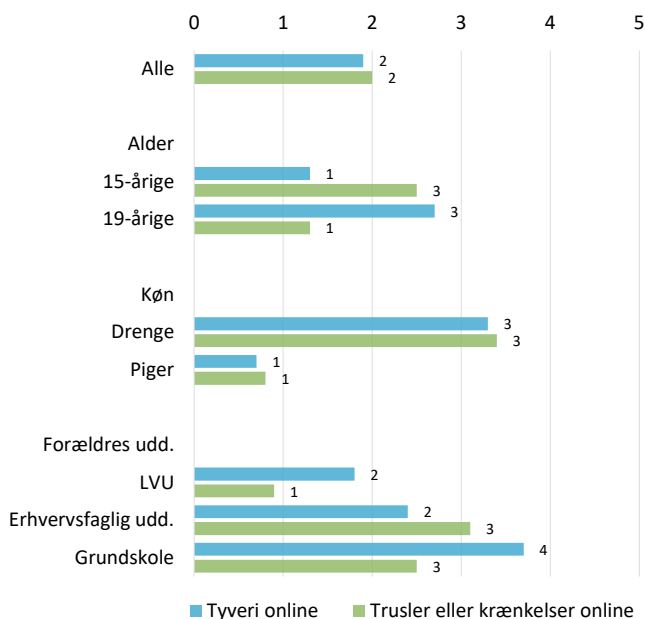
FIG. 6.5.4: 15-19-årige, der har begået anden kriminalitet end tyveri. 2021. Procent

Figur 6.5.5 viser, at 2 pct. af de unge har angivet, at de har begået online-tyveri, og at samme andel har krænket eller truet andre online. Det gælder for 3 pct. af drengene og 1 pct. af pigerne og i lidt højere grad for unge fra familier med lavere uddannelsesbaggrund.

De sidste analyser i dette kapitel, vist i figur 6.5.5, viser, på baggrund af registerdata fra Danmarks Statistik, andelen af 19-årige, der er blevet straffet med en betinget eller ubetinget dom. Figuren viser, at 1,6 pct. af de 19-årige i 2021 har fået en dom – 2,7 pct. af de unge drenge og 0,5 pct. af de unge piger, hvilket er nogenlunde på niveau med 2017. Endvidere viser figuren, at 19-årige drenge med anden baggrund end dansk i højere grad end 19-årige drenge med dansk baggrund har modtaget en dom (5,5 pct. mod 2,2 pct.), og at sandsynligheden for at have fået en dom er større blandt udeboende (5,8 pct.) end blandt dem, der bor hos en forælder (2,9 pct.) eller begge forældre (1,2 pct.). Derudover viser figuren, at 19-årige drenge med kortuddannede forældre og med forældre, der ikke er i beskæftigelse, i højere grad har fået en betinget eller ubetinget dom for kriminalitet. Endelig viser figuren, at sandsynligheden for at få en dom er højere, hvis den 19-åriges far også har fået en dom for kriminalitet, idet 2 pct. af drenge med ustraffede fædre har modtaget en dom mod 10,1 pct. af dem, hvis fædre er straffet flere gange.

FIG. 6.5.5: 15-19-årige, der har begået tyveri, trusler eller krænkelser online. 2021. Procent

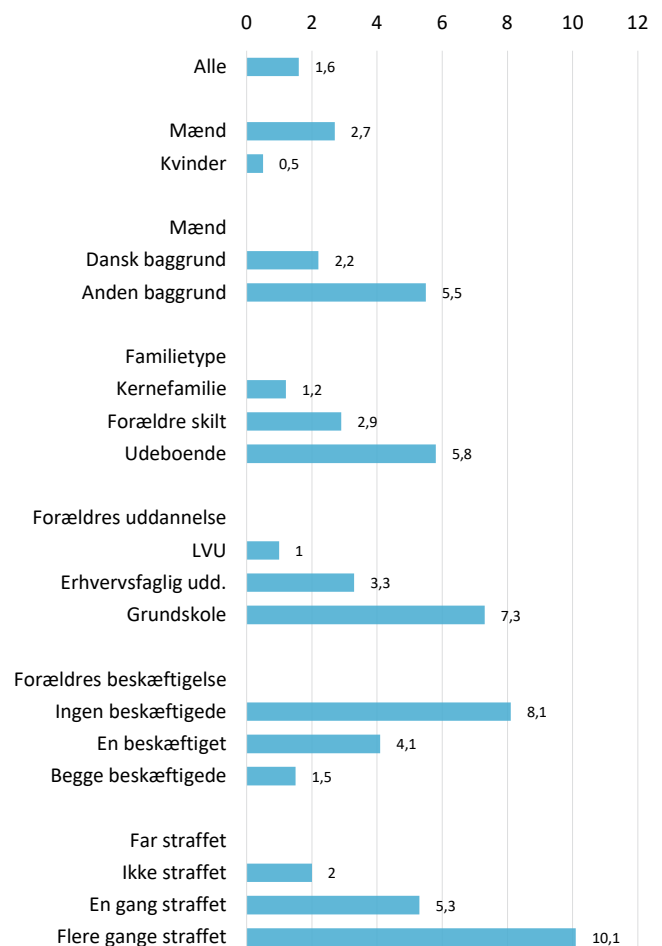

Justitsministeriets årlige opgørelse af sigtelser blandt børn og unge bekræfter et faldende niveau af kriminalitet blandt børn og unge. Den viser, at andelen af unge, der sigtes eller mistænkes for noget kriminelt, inden de fylder 17 år, er faldet fra 7 pct. blandt unge, der blev født i 1996 (17 år i 2013) til 5,5 pct. blandt unge, der blev født i 2002 (17 år i 2019) (Justitsministeriet, 2021b).

DELKONKLUSION

- Andelen af unge, der har begået andre former for kriminalitet end tyveri, er faldet fra 23 pct. i 2009 til 13 pct. i 2021. Faldet er især sket blandt de 19-årige drenge. Drenge begår dog fortsat mere kriminalitet end piger. Sandsynligheden for at begå noget kriminelt er højere blandt unge fra mindre ressourcerstærke familier og højere blandt unge, der selv har været udsat for kriminalitet.

FIG. 6.5.6: 19-årige, der er straffet med betinget eller ubetinget dom. Registerdata. 2021. Procent

- Kun få 15- og 19-årige angiver, at de har begået tyveri eller har krænket eller truet andre online via sociale medier eller spil.
- Som 19-årige har 1,6 pct. modtaget en betinget eller en ubetinget dom.
- Drengene med anden baggrund end dansk har i lidt højere grad end drenge med dansk baggrund fået en betinget eller ubetinget dom for kriminalitet. Derudover stiger sandsynligheden for at få en betinget eller ubetinget straf, hvis forældrene har færre socioøkonomiske ressourcer, og hvis den unges far er straffet for noget kriminelt.

SAMLET KONKLUSION

Børn og unges kostvaner har generelt været stabile over tid, men vi ser et fald i andelen, der spiser frugt og grønt hver dag, hvilket også ses i HBSC's dataindsamling. Ældre børn og unges sundhedsadfærd er ringere end de små børns, idet færre af de ældste spiser dagligt morgenmad, frugt eller grønt, mens flere drikker sodavand og spiser fastfood. Børn og unge fra familier med højt uddannelsesniveau spiser mere sundt end børn og unge fra familier, hvor forældrene højst har en grundskoleeksamen. Set fra et internationalt perspektiv er danske 11-15-årige børns sundhedsadfærd bedre end de fleste andre europæiske børns. Danmark tilhører således den bedste tredjedel, når det gælder andelen, der spiser morgenmad og grøntsager, og er et af de lande, hvor færrest unge drikker saft og sodavand hver dag.

Andelen af unge, der ryger dagligt, er faldet. Sandsynligheden for at være daglig ryger er større blandt unge, der ikke er gået i gang med en uddannelse, blandt udeboende og blandt unge fra familier, hvor et eller flere familiemedlemmer ryger. Til gengæld er danske unge fortsat dem, der drikker mest i Europa. Tidligere sås et fald i andelen af danske unges alkoholindtag, men i de senere år er andelen af 15-årige, der drikker sig fulde, igen begyndt

at stige. Unge på gymnasiale uddannelser drikker sig oftere fulde end unge fra erhvervsuddannelser. 6 pct. af de 15-årige og 39 pct. af de 19-årige har prøvet at indtage hash, heraf henholdsvis 2 og 7 pct. inden for den seneste måned. Derudover har 2 pct. af de 15-årige og 9 pct. af de 19-årige prøvet et eller flere hårde stoffer mindst en gang.

Unge seksuelle debutalder er steget. Samtidig ses en reduktion i aborter og i andelen af piger, der bliver mødre, mens de er teenagere. Unge med anden baggrund end dansk debuterer senere end unge med dansk baggrund. Derudover ser vi, at unge med dansk baggrund fra familier med færre socioøkonomiske ressourcer debuterer relativt tidligt. Undersøgelsen viser, at færre seksuelt aktive unge bruger kondom som prævention. Til gengæld stiger salget af nødprævention, hvilket kan være med til at forklare faldet i aborter blandt unge.

Andelen af børn og unge, der har oplevet at blive bestjålet, er steget lidt fra 2017 til 2021. Til gengæld er andelen af 11-19-årige, der udsættes for vold i det offentlige rum, faldet betydeligt siden 2009. Drengene og udeboende har større sandsynlighed for at opleve kriminalitet end piger og hjemmeboende. Derudover ses kun begrænsede sociale forskelle på hvem, der udsættes for kriminalitet i det offentlige rum.

Mellem 2017 og 2021 er andelen af unge piger, der har oplevet voldtægt eller voldtægtsforsøg, steget fra 2 til 4 pct. blandt de 15-årige og fra 7 til 12 pct. blandt de 19-årige. Denne stigning hænger formodentlig sammen med, at lovgivningen og definitionen på voldtægt i samme periode er ændret, så der nu kan rejses tiltale for voldtægt, hvis der ikke foreligger et aktivt samtykke fra offeret. Udeboende og unge fra mindre ressourcestærke familier har større risiko for at opleve voldtægter og voldtægtsforsøg.

Unge med indvandrerbaggrund oplever oftere end unge med dansk baggrund, at de bliver straffet fysisk og psykisk af deres forældre. Ligeledes ser vi, at unge fra mindre ressourcestærke familier og unge udeboende i højere grad oplever at blive straffet fysisk og psykisk af forældrene.

Andelen af unge, der har begået andre former for kriminalitet end tyveri, er faldet fra 23 pct. i 2009 til 13 pct. i 2021. Faldet er især sket blandt de 19-årige drenge. Drenge begår dog stadig mere kriminalitet end piger. Sandsynligheden for at begå noget kriminelt er højere blandt unge fra mindre ressourcestærke familier og højere blandt unge, der selv har været udsat for kriminalitet. Kun få 15- og 19-årige angiver, at de har begået tyveri eller har krænket eller truet andre online via sociale medier eller spil.

Som 19-årige har 1,6 pct. modtaget en betinget eller en ubetinget dom. Drenge med indvandrerbaggrund straffes i lidt højere grad end drenge med dansk baggrund. Derudover stiger sandsynligheden for at få en betinget eller ubetinget straf, hvis forældrene har færre socioøkonomiske ressourcer, og hvis de unges forældre er straffet for noget kriminelt.

LITTERATUR

- Balvig, F. & L. Holmberg (2014). *Flamingoeffekten: Sociale overdrivelser og social pejling*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Christensen, N.H. (2022). "Salget af fortrydelsespiller er historisk højt". Tilgængeligt på: <https://navisen.dk/blog/salget-af-fortrydelsespiller-er-historisk-hoejt/>
- Côté, J. (2000). *Arrested Adulthood: The Changing Nature of Maturity and Identity*. New York: New York University Press.
- Demant, J. & M. Järvinen (2011). "Social capital as norms and resources: Focus groups discussing alcohol". *Addiction Research & Theory*, 19(2), 91-101.
- Eurostat (2019). *Births and fertility: Over 5 million births in EU in 2017*. Luxembourg: Eurostat.
- Harnett, R., B. Thom, R. Herring & M. Kelly (2000). "Alcohol in Transition: Towards a Model of Young Men's Drinking Styles". *Journal of Youth Studies*, 3(1), 61-77.
- Holstein, J.A. & J.F. Gubrium (2000). *Constructing the Life Course*. Plymouth: General Hall.
- Inchley J., D. Currie, S. Budisavljevic, T. Torsheim, A. Jåstad, A. Cosma, C. Kelly, A.M. Arnarsson & O. Samdal (red.) (2020). *Spotlight on adolescent health and well-being: Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada. International report. Volume 2. Key data*. København: WHO Regional Office for Europe.
- Järvinen, M. (red.) (2018). *Unge, alkohol og stoffer: Et 10-årigt forløbsstudie*. København: Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Järvinen, M. & L.H. Bom (2018). "At vokse fra druk: Unge storforbrugerers syn på alkoholnormer". I: M. Järvinen (red.): *Unge, alkohol og stoffer: Et 10-årigt forløbsstudie* (30-41). København: Sociologisk Institut.
- Justitsministeriet (2021a). "Stigning i voldtægtsanmeldelser og -sigtelser efter ny samtykkebestemmelse". Tilgængeligt på: <https://www.justitsministeriet.dk/pressemeddelelse/stigning-i-voldtægtsanmeldelser-og-sigtelser-efter-ny-samtykkebestemmelse/>
- Justitsministeriet (2021b). *Udvikling i børne- og ungdomskriminalitet 2011-2020: Med separate opgørelser for kommuner og politikredse*. København: Justitsministeriet.
- Nielsen, J.C. (2016). "Fællesskabet er nøglen til at forstå unges selvforvaltning af risici i ungdomslivet". *Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift*, 53(2), 43-50.
- Petersen, M.T., L. Lund & L.S. Bast (2021). *SRøg – En undersøgelse af tobak, adfærd og regler*. København: Statens Institut for Folkesundhed.

Schack-Nielsen, L., C. Mølgaard, M. Underbjerg, E.L. Mortensen & K.F. Michaelsen (2009). *Kostens betydning for læring og adfærd hos børn: En gennemgang af den videnskabelige litteratur*. København: Institut for Human Ernæring, Københavns Universitet.

Schutz, A. (1970). *On Phenomenology and Social Relations*. Chicago: University of Chicago Press.

-
- 1 Figuren er fremkommet ved at dividere antallet af fødsler blandt kvinder fra årgangen med antallet af kvinder. Der kan være kvinder, der har fået mere end et barn, inden de er fyldt 19 år, hvorfor andelen af teenagemødre i årgangen reelt kan være lidt lavere.
 - 2 Andelen, der har begået tyveri, er stabil i undersøgelsesperioden.
-

Asger Graa Andreasen og Barbara Bille Tagmose

DOMÆNE 7

FRITID OG MEDBORGERSKAB

PRÆSENTATION AF DOMÆNET OG DE UDVALGTE KOMPONENTER

I dette kapitel belyser vi børn og unges fritidsliv og deres politiske deltagelse og interesse.

Fritiden er den tid i løbet af dagen, hvor børn og unge ikke er forpligtet på deres skolegang, men hvor de har rum til at holde fri, hvile sig og dyrke deres fritidsinteresser. At børn og unge har dette rum, er vigtigt. Forskning viser fx, at de fritidsaktiviteter, børn og unge deltager i, kan have stor betydning for deres trivsel, identitetsudvikling og deres integration i samfundet bredt set. For eksempel har deltagelse i flere forskellige organiserede fritidsaktiviteter en positiv sammenhæng med mentalt helbred samt tilhørsforholdet til skole, kammerater og lokalområder (Fredricks & Eccles, 2006). Anden forskning viser desuden, at deltagelse i organiserede fritidsaktiviteter kan være en beskyttelsesfaktor i forhold til risikoadfærd, fx tidlig alkoholdebut (Modecki, Barber & Eccles, 2014). FN's Børnekonvention, som skal sikre børns rettigheder overalt i verden, formulerer da også specifikt, at fritid er en rettighed, dvs. at børn har ret til "*hvile og fritid, til at lege og dyrke fritidsinteresser, som er passende for barnets alder, og til frit at deltage i det kulturelle og kunstneriske liv*" (Dansk UNICEF Komité og Socialministeriet, 1991: 69).

Børn og unges fritid kan være mere eller mindre struktureret. Fritidsaktiviteter, der ikke er stærkt strukturerede, kan fx være at være sammen med venner, at lege hos hinanden, spille computerspil osv. De mere organiserede og strukturerede dele af fritidslivet omfatter fx foreningsdrevet sport, fritidsjob, teater og musik, aktiviteter i ungdomsorganisationer eller deltagelse i andet foreningsliv.

Folkeskolereformen fra 2014 medførte en del ændringer i eleveres skoledag, fx en længere og mere varieret skoledag med indbyg-

get fysisk aktivitet. Der var dengang blandt især foreningerne bekymring for, at ændringerne ville gå ud over børns mulighed for at dyrke fritidsinteresser om eftermiddagen. Undersøgelser viste, at der efter reformen var forholdsvis små, men dog statistisk sikre fald i antallet af fritidsaktiviteter, eleverne deltog i, dog kun blandt elever i 6., 8. og 9. klasse (Arendt & Skov, 2017). Folkeskolereformen medførte således ikke store og substantielle ændringer i omfanget af deltagelse i organiserede fritidsaktiviteter. I *Børn og unge i Danmark* kan vi da heller ikke se noget substantielt fald i børn og unges deltagelse i organiserede fritidsaktiviteter mellem 2013 og 2017 – målt ved andelen af børn og unge, som dyrker sport og motion i foreningsregi.

Vi analyserer fem forskellige komponenter i kapitlet. Den første komponent vedrører børn og unges fritidsliv: brug af computere, bøger, lydbøger og podcast og deltagelse i sport, i religiøse forsamlings og i fester og samvær med venner. Komponent 2 handler om de 15-19-åriges erhvervsarbejde og fritidsjob. I komponent 3 er kulturvaner for hele aldersspektret af 3-19-årige i fokus, og i den fjerde og sidste komponent belyser vi de store børns og unges politiske deltagelse, deres erfaringer med forskelsbehandling samt deres interesse for aktuelle politiske og samfundsmæssige spørgsmål som miljø og klima, køn og seksualitet samt race eller kultur.

Aktuelt kan covid-19-pandemien have sat nogle begrænsninger for børn og unges mulighed for at være foreningsaktive. Dog forventer vi, at langt de fleste børn og unge stadig er medlem af deres sportsforening, selvom pandemien måtte have sat en midlertidig begrænsning på deres mulighed for at gå til sport, som de plejer. Dog kan det forventes, at vi på grund af pandemien vil se et større fald i børn og unges kulturvaner, fx har deres mulighed for at gå på museum, i teater eller i biografen været begrænset i perioder.

KOMPONENTER	INDIKATORER
Komponent 1: Fritid	3-19-årige: daglig tid brugt på computer, tv, YouTube, iPad eller lignende 7-19-årige, der læser bøger i deres fritid 7-19-årige, der lytter til podcast eller lydbog 7-19-årige, der går til sport/motion i fritiden 7-19-årige, der deltager i religiøse forsamlinger 15-19-årige, der er ude til fester
Komponent 2: Arbejdsliv	15-19-årige under uddannelse, som arbejder mere end 10 timer om ugen i fritidsjob 19-årige, som er fuldtidsbeskæftigede 15-19-årige med fast fritidsjob
Komponent 3: Kulturvaner	3-19-årige, der inden for det seneste år ikke har været i biografen 3-19-årige, der inden for det seneste år ikke har været til musikarrangement 3-19-årige, der inden for det seneste år ikke har været i teater eller på museum 3-19-årige, der inden for det seneste år ikke har været til sportskamp 3-19-årige, der inden for det seneste år ikke har været i forlystelsespark eller i zoo
Komponent 4: Politisk interesse og deltagelse	11-19-årige, der følger med i nyheder om samfundet 15-19-åriges interesse for politik 15-19-årige, der interesserer sig for politiske og samfundsmæssige spørgsmål (klima eller miljø, køn eller seksualitet, race eller kultur) 11-19-årige, der har oplevet forskelsbehandling (pga. køn, udseende etc.)

KOMPONENT 1: FRITID

3-19-ÅRIGE: DAGLIG TID BRUGT PÅ COMPUTER, TV, YOUTUBE ELLER IPAD

De seneste årtiers udvikling i digital teknologi har haft stor betydning for børn og unges hverdag og fritidsliv. Den digitale teknologi har både muliggjort større adgang til information, nye former for rekreative aktiviteter (fx computer- eller konsolspil) og social interaktion via internettet – både via spil, men også gennem de sociale medier som fx Facebook (Messenger), Instagram eller TikTok. Med udviklingen af smartphones med adgang til internettet og computerens funktionaliteter har børn og unge nu også mulighed for at være online døgnet rundt.

I *Børn og unge i Danmark* har vi spurgt ind til, hvor meget tid om dagen barnet eller de unge normalt bruger på at se tv, spille spil på computer, spillekonsol eller iPad, eller se YouTube-videoer og lignende. I 2021 har vi spurgt forældre til 3- og 7-årige samt 11-19-årige børn og unge om, hvor lang tid de dagligt bruger på digitale devices.

Nogle børn og unge bruger meget tid på at spille computer, mens andre fortrinsvis ser YouTube-videoer eller ser tv – og yngre børn bruger digitale devices på andre måder end teenagere. For mange unge udgør computerspil og tv fx et frirum, hvor man kan slappe af, men hvor man samtidig også kan kommunikere og snakke med kammerater fra skolen, som man spiller sammen med online. Populære spil p.t. er fx Fortnite, Minecraft, Roblox, CS:GO, FIFA eller Dota 2, og de fleste af disse spil indeholder et kommunikationselement. For de yngste er det især iPad, som anvendes – både til at stimulere barnets læring via apps med et læringselement eller til at se underholdende videoer på.

Som konsekvens af digitale mediers øgede tilstedeværelse i børns og unges fritidsliv peger nogle stemmer i debatten på, at et overdrevent forbrug af digitale medier kan være skadeligt for børn og unge – og at de digitale medier kan forklare en del af stigningen i børns og unges symptomer på mistrivsel over de seneste år. Forskning og analyser i Danmark viser, at digitale medier ikke har en entydig god eller dårlig indflydelse på børns og unges trivsel. En nyere systematisk litteraturgennemgang af digital mediebrugs betydning for børns og unges sociale relationer og stresssymptomer viser, at mediebrugen både kan have en positiv og negativ indflydelse på unges sociale trivsel (Statens Institut for Folkesundhed, 2021). De inkluderede studier, som undersøger sammenhængen mellem digitalt forbrug og stress, peger samlet set på, at flere forskellige typer af mediebrug (fx afhængighed af spil, typen af det sociale medie, hyppighed af tid på sociale medier/internet og mindre søvn pga. skærmtid) øger risikoen for, at børn og unge føler sig stressede (Statens Institut for Folkesundhed, 2021). Litteraturen viser også, at unge, der har et moderat skærmforbrug, trives bedre end dem, der er ekstreme skærmforbrugere, og dem, der næsten ikke bruger skærmen (Ottosen & Andreasen, 2020). Selvom det ikke er muligt at drage entydige konklusioner indikerer forskningen, at et moderat forbrug af digitale medier – dvs. et forbrug, der ikke er for højt eller meget lavt – er bedst for børn og unge.

Selvom vi ikke med vores indikator kan vide, om de unge bruger tv eller computer som individuel adspredelse, som led i deres skolearbejde eller som led i socialt samvær sammen med andre, kan vi ikke desto mindre tilvejebringe et øjebliksbillede af den tid, børn og unge samlet set anvender på disse aktiviteter.

Figur 7.1.1 viser, at de 11-19-årige i 2021 markant oftere bruger mere end 4 timer om dagen på computer, tv, YouTube osv. end tidligere (41 pct.). Mellem 2009 og 2017 så vi også en stigning i det digitale forbrug, dog er stigningen ikke nær så markant som den, vi kan se fra 2017 til 2021, hvor andelen med et højt forbrug er steget fra 14 pct. til 41 pct. Vi har i tidligere år spurgt til nogle lidt andre typer af digitale aktiviteter. I 2009 var YouTube-videoer og iPad fx ikke ligeså udbredt som i dag, og det er først i de nyere undersøgelser, at disse aktiviteter er blevet føjet til spørgeskemaet. Man kan altså ikke sammenligne udviklingen over tid helt direkte.

Det er også nærliggende at antage, at covid-19-pandemien har haft en betydning for de unges svar, idet de i perioder har været isolerede og ikke har haft samme mulighed for at være fysisk sammen med venner eller fx gå til foreningssport. Drengene har et lidt højere digitalt forbrug (47 pct.) end piger (37 pct.) i 2021. I 2017 var andelen af drenge med et højt forbrug dog over dobbelt så stor som piger (20 pct. vs 9 pct.).

Figur 7.1.2 viser de 3- og 7-åriges digitale forbrug. Forældre til 3-årige er både i 2009 og 2021 blevet spurgt ind til barnets digitale forbrug, og vi kan ligesom for de større børn og unge se en markant stigning de seneste år. Andelen af 3- og 7-årige, som bruger mere end 1 time om dagen på computer, tv og andre digitale devices, er steget fra 34 pct. i 2009 til 63 pct. i 2021. Det er sandsynligt, at det især er den stigende anvendelse af iPads

i lærings- og underholdningsøjemed til de mindste børn, som er årsag til stigningen.

TID BRUGT PÅ BOGLÆSNING, PODCAST ELLER LYDBØGER

Der er en klar sammenhæng mellem børns læsefærdigheder i barndommen og læsning i fritiden, og hvor godt børn og unge klarer sig i skolen (Breinholt, 2018). Bedre læsefærdigheder hænger desuden positivt sammen med, om man får en uddannelse (især videregående uddannelse), og giver mindre risiko for at komme på langvarig overførselsindkomst (Rosdahl, 2014).

Den digitale udvikling i form af lydbøger og podcasts har skabt alternativer til fysiske bøger, og boglæsning er desuden i stærk konkurrence med andre fritidsaktiviteter, fx unges sportsdeltagelse og tid brugt på forskellige digitale medier. Det er således relevant at undersøge, om der er sket nogen udvikling i tiden, som børn og unge bruger på at læse bøger i deres fritid. Den nyeste PISA-undersøgelse – PISA 2018 – viser, at læsning for en stor andel af danske 15-årige ikke er en aktivitet, de prioriterer og bruger tid på i deres fritid (Christensen, 2019).

I *Børn og unge i Danmark* spørger vi, hvor ofte barnet eller den unge læser en bog for sin fornøjelses skyld (ikke lektier). I Figur 7.1.3 fokuserer vi på den del af børn og unge-gruppen, som aldrig læser bøger i fritiden. De sidste 12 år er der ikke sket store forandringer i andelen af børn og unge, som aldrig læser bøger. Der er dog sket en lille stigning fra 23 til 27 pct. mellem 2017 og

FIG. 7.1.1: 11-19-årige, som bruger mere end 4 timer om dagen på computer, tv, YouTube eller iPad. 2009-2021. Procent

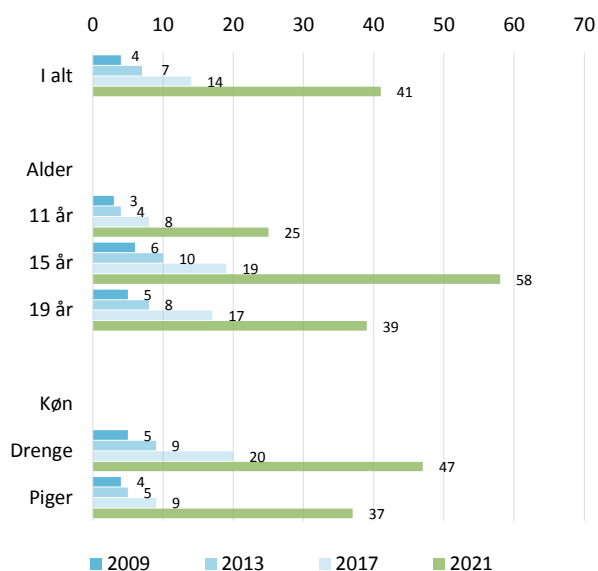
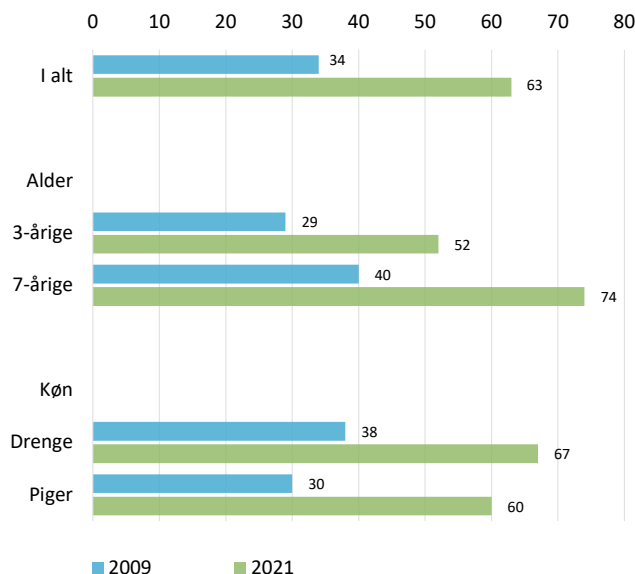

FIG. 7.1.2: 3-7-årige, som bruger mere end 1 time om dagen på computer, tv, YouTube eller iPad. 2009 og 2021. Procent

2021. Det er særligt for de yngste og de ældste grupper – dvs. de 7-årige og de 19-årige – hvor vi kan se en forøget andel, som aldrig læser. For de 7-årige er andelen steget fra 14 pct. til 21 pct. mellem 2017 og 2021, og for de 19-årige er andelen steget fra 27 pct. til 34 pct.

Piger læser hyppigere bøger i fritiden end drenge. Andelen af drenge, som aldrig læser bøger i fritiden, er 35 pct. i 2021, og hos piger er andelen 21 pct. Disse fund er i tråd med andre undersøgelser af børn og unges læsevaneer, der tilsvarende finder, at piger oftere læser i deres fritid end drenge, ligesom pigers læselyst er større end drenges (Christensen, 2019; Hansen et al., 2022; Mejdning & Rønberg, 2012).

Vender vi blikket mod lydbogs- og podcast-forbrug har vi som noget nyt i *Børn og unge i Danmark* spurgt ind til, hvor ofte børn og unge lytter til lydbøger og podcasts. De 15- og 19-årige svarer på, hvor ofte de lytter til podcast eller lydbøger, mens vi for 7- og 11-årige kun spørger ind til forbruget af lydbøger.

26 pct. af alle børn og unge lytter til lydbog eller podcast mindst ugentligt, og der er en tendens til, at flere drenge aldrig lytter til lydbog eller podcast (42 pct.) sammenlignet med piger (33 pct.), ligesom 19-årige oftere lytter til lydbog og podcast end andre aldersgrupper.

7-19-ÅRIGE, DER IKKE GÅR TIL SPORT

Et omfattende studie fra Syddansk Universitet har vist, at 10-13-årige foreningsaktive piger og drenge har en markant bedre trivsel, fysisk form og sundhedsprofil end ikke-foreningsaktive børn – og undersøgelsen viser samtidig, at idræt i skoleregi kan bidrage til især pigers trivsel og sundhed (Madsen et al., 2020). En analyse, som ser på sammenhængen mellem unges fysiske sundhed ved 15-årsalderen og uddannelses- og beskæftigelsesudfald 10 år senere, viser desuden, at unge, som ofte dyrker motion, i højere grad er i uddannelse eller i arbejde som voksne (Ladekjær, Andreasen & Papke, 2022). Derfor er det interessant at kortlægge, hvordan det står til med 7-19-åriges motionsvaner, og i hvilket omfang de unge går til sport i en klub eller forening.

Covid-19-pandemien kan have sat en midlertidig begrænsning på børn og unges sportsdeltagelse i foreningsregi, men over de seneste år har vi været vidne til andre forandringer, som kan have sat sig spor i børn og unges foreningssportsdeltagelse. Folkeskolereformen fra 2014 medførte fx, at der kom mere bevægelse ind i skolen, og den længere skoledag medførte i sin tid en bekymring for, at børn og unge i højere grad ville fravælge foreningssporten.

Inden for de seneste år har vi desuden set en stigning i andelen af børn og unge, som dyrker idræt i privat/kommercielt regi, fx private fitnesscentre, kampsportsklubber osv. (Asserhøj, 2017). Den mest populære af de privat eller kommercielt organiserede idrætsaktiviteter er styrketræning. Dog er foreningsidrætsformer

FIG. 7.1.3: 7-19-årige, der ikke læser bøger i fritiden. 2009-2021. Procent

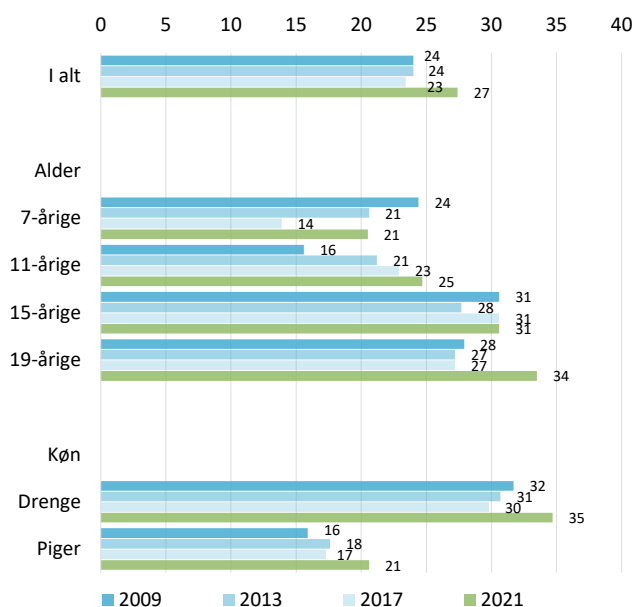
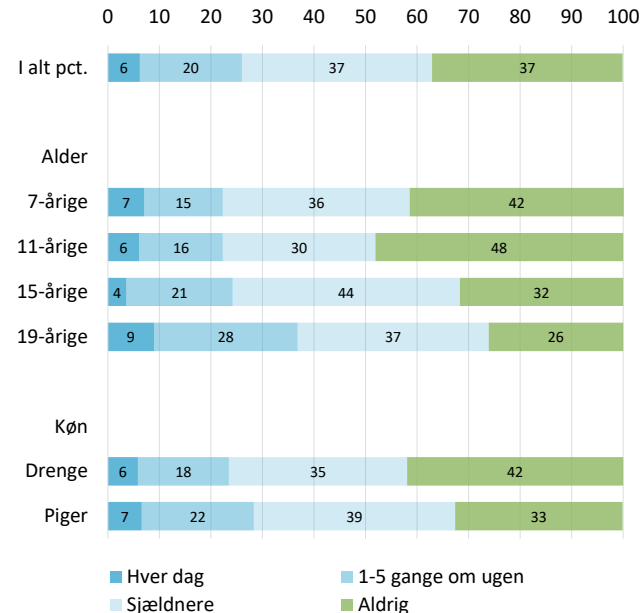

FIG. 7.1.4 Tid brugt på podcast eller lydbøger, 7-19-årige. 2021. Procent

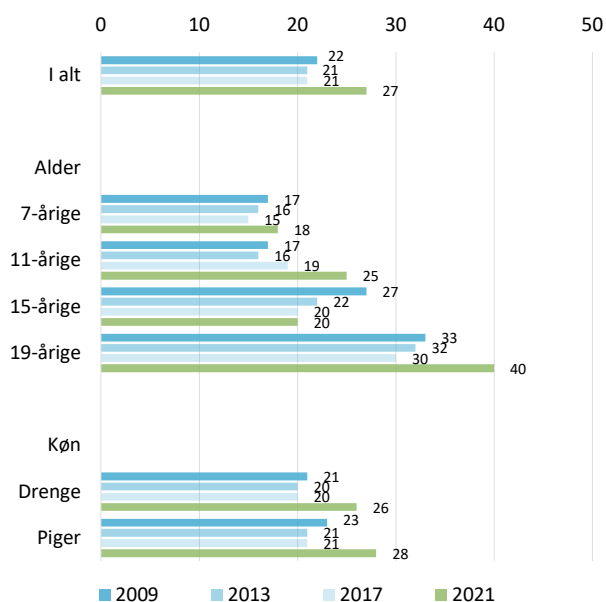
som fodbold, svømning og gymnastik stadig mere udbredte (Asserhøj, 2017), men der er en tendens til, at især de ældste unge (de 16-24-årige) i højere grad vælger idrætsforeningerne fra (Rask, 2018).

I *Børn og unge i Danmark* spørger vi ind til, hvor tit 7-19-årige går til sport/motion i klub eller forening. Vi kan ikke adskille sport og motion i hhv. de traditionelle idræts- og motionsforeninger og private centre, men alene tilvejebringe et overordnet billede af unges foreningstilslutning.

Figur 7.1.5 viser, at der er sket en lille stigning i børn og unge, som ikke går til sport eller motion i fritiden, fra 21 pct. i 2017 til 27 pct. i 2021. Opdeler vi datamaterialet på alderskategorier, kan vi se, at det især er 19-årige, der ikke længere går til sport eller motion i en klub eller forening. Mens det i 2017 var 30 pct. af de 19-årige, som ikke gik til sport i foreningsregi, er andelen steget til 40 pct. i 2021. Fordelt på køn ser vi ingen tydelige forskelle.

Vi kan ikke vide, hvad der skyldes stigningen i andelen af 19-årige, som ikke går til sport i klub eller forening, men det skyldes formentlig andre årsager end covid-19-pandemien, idet vi ellers også ville forvente at se samme tendens for de andre aldersgrupper. Det er således mere sandsynligt, at det skyldes andre forhold end pandemien.

FIG. 7.1.5: 7-19-årige, der ikke går til sport/motion i fritiden. 2009-2021. Procent

7-19-ÅRIGE, DER DELTAGER I RELIGIØS AKTIVITET MINDST EN GANG OM MÅNEDEN

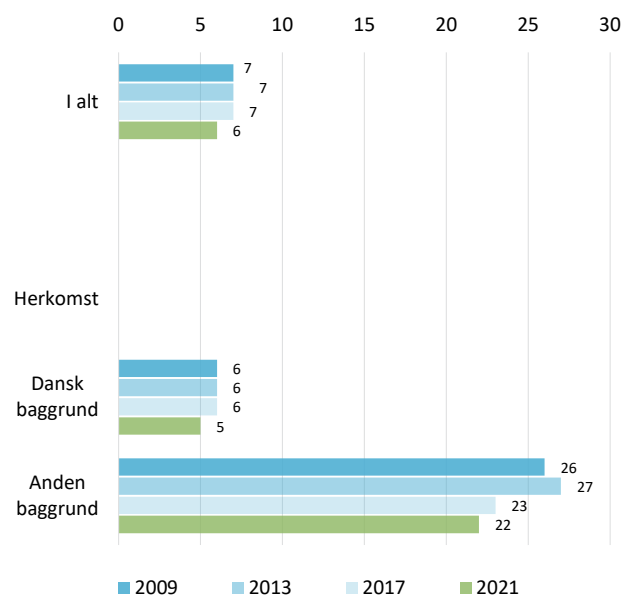
Man kan både måle en befolknings religiøsitet på det formelle tilhørsforhold til en bestemt religion eller konkret adfærd i en religiøs kontekst. Mens størstedelen af 0-19-årige (67 pct.) ifølge Statistikbanken er medlem af folkekirken i Danmark, ser det anderledes ud, når vi undersøger den faktiske aktive religiøse deltagelse. Vi har spurgt 7-19-årige, hvor ofte de deltager i religiøse forsamlinger eller menigheder (bibelkreds, kirke, moske, synagoge), se figur 7.1.6.

I alt er 6-7 pct. af børn og unge religiøst aktive mindst månedligt. Børn og unge med anden baggrund end dansk er oftere religiøst aktive (22 pct.) end unge med dansk baggrund (5 pct.). Der er desuden sket et mindre fald i andelen af unge med anden baggrund, som deltager i religiøse aktiviteter fra 2009 til 2021, fra 26 pct. til 22 pct. Der er således ikke tegn på, at den religiøse aktivitet er blevet mere omfangsrig hos unge i Danmark, snarere omvendt.

15-19-ÅRIGE, DER ER UDE TIL FESTER

I mange år har danske unge haft europarekorden i fuldskab, bl.a. målt ved, hvor ofte de unge drikker over 5 genstande ved samme lejlighed. Tidligere undersøgelser har vist, at danske unge drikker mindre alkohol, end de gjorde for 15-20 år siden (Østergaard & Østergaard, 2016), men domæne 6 viser tegn på, at denne udvikling nu er vendt, så der nu i 2021 er lidt flere unge, som drikker, sammenlignet med 2017 (se domæne 6). En nyere undersøgelse

FIG. 7.1.6: 7-19-årige, som deltager i religiøs aktivitet mindst én gang om måneden. 2009-2021. Procent

gennemført af Statens Institut for Folkesundhed har vist, at færre unge har drukket alkohol efter nedlukningen af Danmark efter covid-19-pandemien, og mange har slet ikke drukket (Statens Institut for Folkesundhed, 2021).

I *Børn og unge i Danmark* spørger vi de 15- og 19-årige unge, hvor ofte de er ude til fester, på diskotek, bar mv. Her udgør alkohol ofte et integreret element, og som figur 7.1.7 viser, kan vi konstatere et markant fald i andelen, som er ude til fester, især for de 15-årige. Mens 27 pct. 15-årige aldrig var ude til fester i 2017, gælder det for 53 pct. i 2021. Der er dog ikke sket et markant fald i andelen, som mindst ugentligt er til fest over samme periode (fra 15 pct. til 10 pct.). For de 19-årige kan vi ligeledes spore en stigning i andelen, som aldrig er ude til fester, fra 7 pct. i 2017 til 18 pct. i 2021. Ser vi på andelen af 19-årige, som mindst ugentligt er til fest, kan vi dog ikke spore noget markant fald (fra 26 pct. til 22 pct.). Det indikerer, at der stadig er et mindretal af unge, som ofte går til fest, mens der samtidig er en større andel unge, som måske før gik til fest sjældnere, men som nu aldrig gør det. Vi kan ikke vide, hvor stor betydning nedlukningen af Danmark i løbet af pandemien har haft for disse udviklingstræk.

TID BRUGT PÅ KREATIVE AKTIVITETER

Som noget nyt har vi i *Børn og unge i Danmark* spurgt til, hvor ofte barnet eller den uge går til kreative aktiviteter (fx tegning, maling, keramik, forfatterskole, syning/design). At styrke den kreative side af børns og unges liv kan hjælpe dem til at udtrykke fx

følelser eller abstrakte idéer, som kan stå i modsætning til mere analytisk og logisk tænkning.

Figur 7.1.8 viser, at 5 pct. af børn og unge går til kreative aktiviteter 1 gang om ugen eller oftere. Det er i højere grad piger end drenge, der bruger meget tid på kreative aktiviteter. 3 pct. af drenge går til kreative aktiviteter mindst ugentligt, mens det gælder for 8 pct. af piger. Andelen, der mindst ugentligt går til kreative aktiviteter, er størst for 11-årige (8 pct.) og mindst for 19-årige (2 pct.). Der er således en tendens til, at tid brugt på at gå til kreative aktiviteter falder med alderen.

DELKONKLUSION

Vores analyser under denne komponent viser, at der er sket store forandringer i børns og unges adfærdsmønstre i disse år, især når det gælder brug af digitale medier. Vi må formode, at covid-19-pandemien også har skubbet til unges digitale forbrug, men vi kan ikke vide, hvordan udviklingen ville have set ud, hvis pandemien ikke havde været der. Samlet set kan vi konstatere følgende udviklingstræk:

- Andelen af 11-19-årige, der bruger mere end 4 timer dagligt på at spille computer, se tv, YouTube-videoer, bruge iPad osv. er steget fra 14 pct. i 2017 til 41 pct. i 2021.
- Lidt flere unge læser aldrig bøger i deres fritid i 2021 (27 pct.) sammenlignet med 2017 (23 pct.), og det er især drenge (35 pct.), som aldrig læser bøger, sammenlignet med piger (21 pct.).

FIG. 7.1.7 15-19-åriges deltagelse i fester, opdelt på herkomst. 2009-2021. Procent

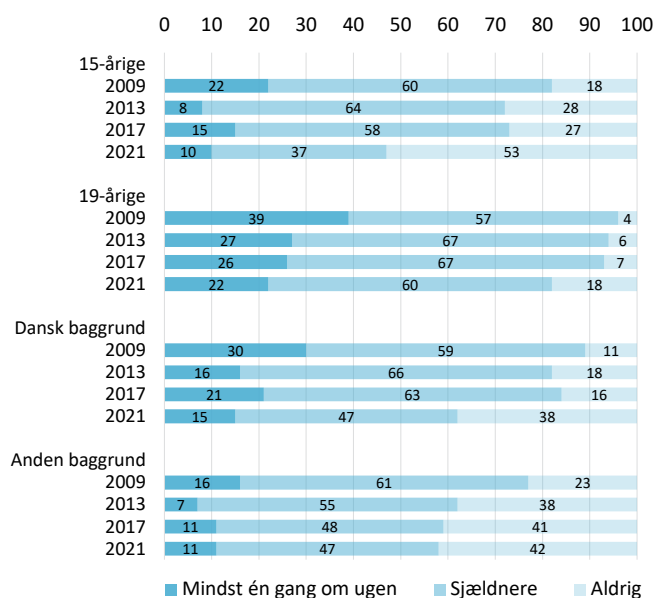
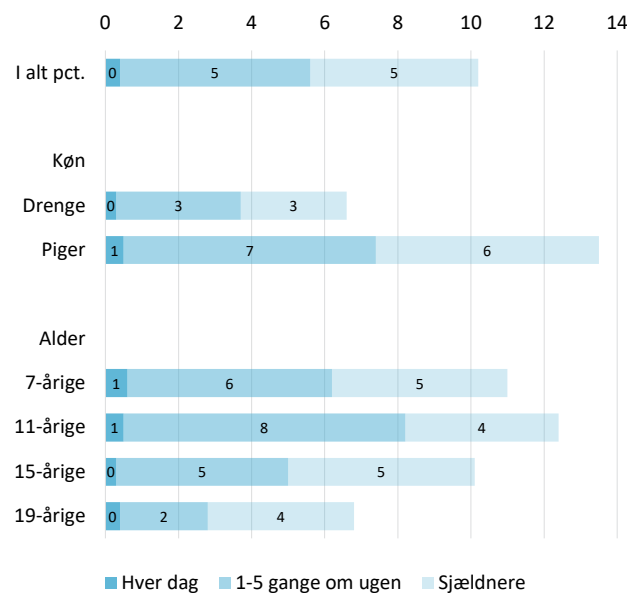

FIG. 7.1.8 Tid brugt på kreative aktiviteter 7-19-årige. 2021. Procent

- Omtrent en fjerdedel af børn og unge bruger tid på at lytte til lydbøger eller podcasts mindst ugentligt (26 pct.). 19-årige er de hyppigste forbrugere (37 pct. lytter til lydbøger eller podcasts mindst en gang om ugen).
- Der er sket en lille stigning i andelen af børn og unge, som ikke går til sport/motion i foreningsregi (fra 21 pct. i 2017 til 27 pct. i 2021). Andelen er særligt steget for 19-årige (40 pct. af gruppen går ikke til sport eller motion i forening i 2021).
- Der er sket et fald i andelen af 15-19-årige, som går til fest, og især flere 15-årige går aldrig til fester i 2021 (53 pct.) sammenlignet med 2017 (27 pct.).

KOMPONENT 2: ARBEJDSLIV

I dette afsnit undersøger vi, hvor mange unge 15- og 19-årige, som har et fritidsarbejde ved siden af skole og uddannelse, samt omfanget af fuldtidsarbejdende unge. Arbejdslivet for de 15-årige tager form af et fritidsjob, idet langt de fleste stadig er i gang med det sidste år af grundskolen.

De 15- og 19-årige er blevet spurgt om, hvad de laver for øjeblikket. De har både haft mulighed for at svare, at de går i skole eller er under uddannelse, at de har et fuldtids- eller deltidsarbejde, eller at de er ledige mv. På baggrund af disse oplysninger undersøger vi, om de unge, der enten går i skole eller er under uddannelse, har et fast fritidsjob ved siden af.

15-19-ÅRIGE UNDER UDDANNELSE MED FAST FRITIDSJOB

Et fritidsjob kan give unge et økonomisk råderum og en vis økonomisk uafhængighed, og jobbet kan give de unge vigtige erfaringer med at indgå i et arbejdsfællesskab. Et forskningsprojekt har vist, at unge med relativt mange ugentlige arbejdstimer klarer sig bedre i skolen end andre unge (Lesner et al., 2018). Hypotesen er, at det at have et arbejde i sig selv giver mange gode erfaringer

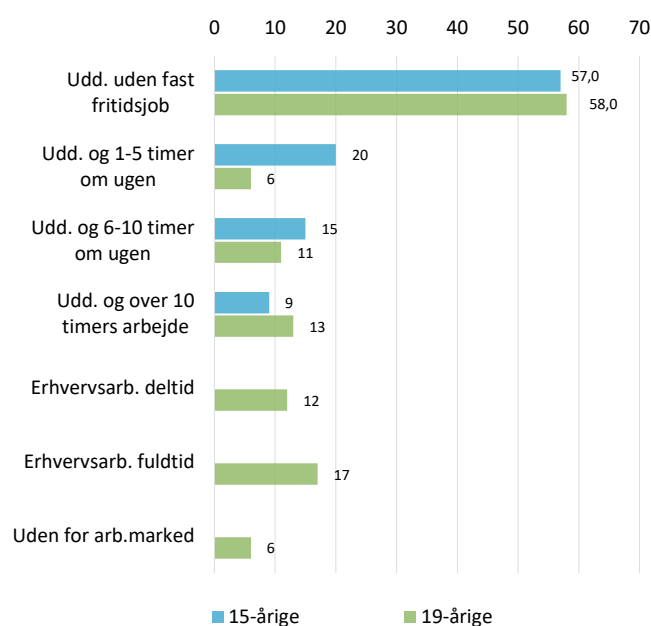
og ruste den unge til at tage bedre hånd om skolen. Muligvis kan der også være tale om en såkaldt selektionseffekt, hvor det er de mest ressourcerstærke unge, der magter at håndtere både skole og et tidskrævende fritidsjob. Dog er studiet i stand til at tage højde for sådanne effekter. Det lader altså til, at fritidsjob ikke går negativt ud over unges skolegang, snarere tværtimod.

Det fremgår af figur 7.2.1, at 57 pct. af de 15-årige går i skole og ikke har noget fast fritidsjob, mens de resterende 43 pct. har et fritidsjob ved siden af skolen. For de 19-årige er andelen, som ikke har noget fast fritidsjob ved siden af uddannelsen, stort set den samme, nemlig 58 pct. Hver femte 15-årige har et fritidsjob på mellem 1 og 5 ugentlige timer ved siden af skolen (20 pct.), 15 pct. har et fritidsjob på mellem 6 og 10 timer om ugen, mens 9 pct. er i skole, men arbejder fast over 10 timer om ugen.

En del af de 19-årige, som har taget den gymnasiale vej, har gennemført deres uddannelse og holder evt. et sabbatår med deltids- eller fuldtidsarbejde. 12 pct. af de 19-årige er ikke under uddannelse og har et deltidsarbejde, mens 17 pct. har et fuldtidsarbejde. Kun 6 pct. af de 19-årige er hverken i uddannelse eller i beskæftigelse.

15-årige kan både tjene penge via fritidsjob, men nogle unge får også lommepenge ved siden af fritidsjobbet. Således viser figur 7.2.2, at 43 pct. drenge og 37 pct. piger kun får lommepenge i 2021, 33 pct. drenge og 40 pct. piger tjener både penge via job

FIG. 7.2.1: 15-19-åriges beskæftigelsesomfang. 2021. Procent

og lommepenge, mens hhv. 24 pct. drenge og 23 pct. piger kun tjener penge gennem job.

I figur 7.2.3 karakteriserer vi de 15- og 19-årige unge, som har et fast fritidsjob. Mens 43 pct. unge i 2021 har et fast fritidsjob, har unge med forældre uden beskæftigelse sjældnere et fast fritidsjob end andre unge (24 pct.). Ligeledes har unge i økonomisk fattige familier relativt sjældnere et fritidsjob (25 pct.) end andre unge (44 pct.).

Umiddelbart skulle man tro, at netop unge fra mere udsatte hjem oftere kan drage nytte af et fritidsjob til fx at kunne dække egne udgifter. Dog kan marginalisering i forhold til arbejdsmarkedet gå i arv, og en hypotese kan være, at unge, der har forældre i beskæftigelse, i højere grad kan anskaffe sig et fritidsjob, fx gennem forældrenes arbejdsplads eller bekendtskabskreds.

19-ÅRIGE, SOM ER FULDTIDSBESKÆFTIGEDE

I 19-årsalderen er det relativt få, som har afsluttet deres erhvervsuddannelse. De fleste unge med en fuldført ungdomsuddannelse er fx unge med en HF-eksamen, unge med en STX-eksamen eller HTX-studenter, som enten tager direkte videre på en videregående uddannelse, eller som holder et sabbatår (eventuelt inkl. erhvervsarbejde).

I 2021 er det 35 pct. af de 19-årige, som ikke er under uddannelse på interviewtidspunktet, men som enten er i erhvervsarbejde

på deltid (12 pct.) eller fuldtid (17 pct.) – eller som hverken er i uddannelse eller beskæftigelse (6 pct.). Andelen af 19-årige, der ikke er i uddannelse eller i beskæftigelse, har ligget nogenlunde stabilt henover alle undersøgelsesår. I 2009 var andelen 7 pct., og i 2013 og 2017 var andelen 9 pct.

De fleste af de 6 pct. 19-årige, som hverken er i uddannelse eller i arbejde, ligger midlertidigt i gruppen, og de fleste vil på et tidspunkt inden for få år indtage enten uddannelsessystemet eller arbejdsmarkedet. Forskning viser fx, at 4 ud af 5 unge, som hverken er i uddannelse eller i beskæftigelse (NEET: Not in Employment, Education og Training), ikke kan karakteriseres som værende i risiko for social eksklusion (Kleif, 2021). For de fleste unge er det således en midlertidig situation, at de hverken er i uddannelse eller i beskæftigelse.

FIG. 7.2.2: 15-åriges indkomstkilder. 2009-2021. Procent

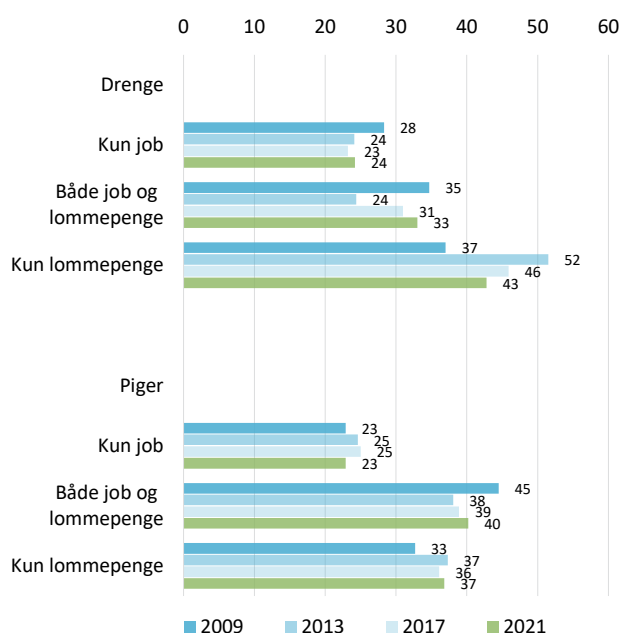
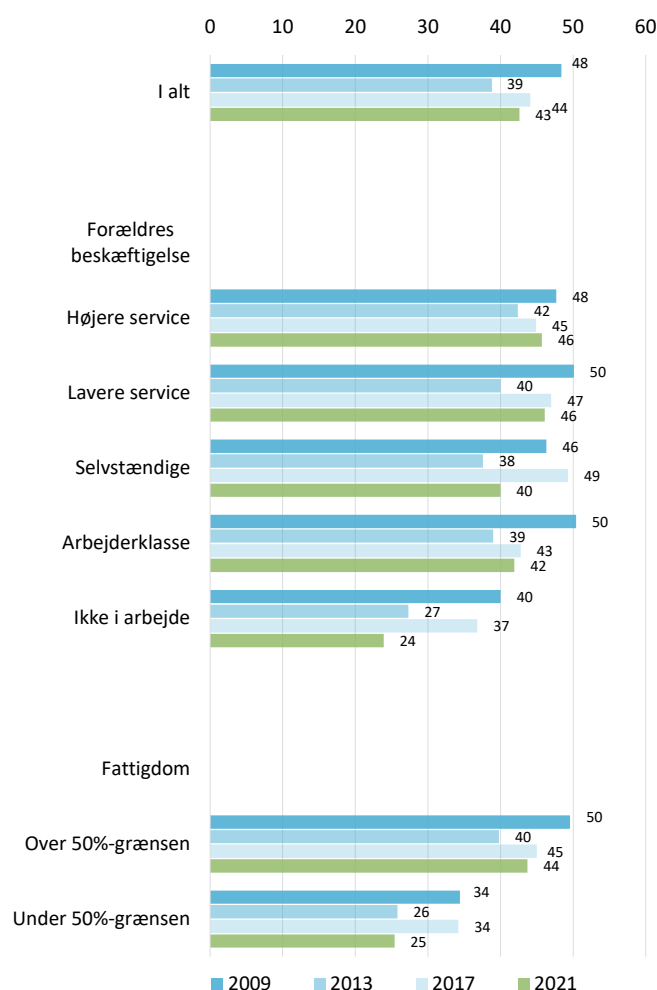

FIG. 7.2.3: 15-19-årige med fast fritidsjob. 2009-2021. Procent

DELKONKLUSION

- 57-58 pct. af de 15-19-årige går i skole eller er i gang med en uddannelse uden at have et fast fritidsjob.
- 6 pct. 19-årige er hverken under uddannelse eller i beskæftigelse, og 29 pct. har et deltids- eller fulltidsjob.
- Unge med forældre uden beskæftigelse har sjældnere et fast fritidsjob end andre unge, og unge i økonomisk fattige familier har relativt sjældnere et fritidsjob.

KOMPONENT 3: KULTURVANER

Børn og unges kulturvaner dækker i denne undersøgelse bl.a. unges erfaringer med at gå i biografen, gå i teatret, være tilskuer til sportsaktiviteter, fx en fodboldkamp, samt det at besøge en forlystelsespark, en zoo eller et såkaldt badeland. Vi anvender således et meget bredt kulturvanebegreb, som udfolder sig meget forskelligt.

Kulturministeriets undersøgelse af børn og voksnes kulturvaner, som senest er udgivet i 2012 – og som Danmarks Statistik nu gennemfører 2018-2022 – underopdeler kulturvaner i to hovedgrupper: Dels kunst- og kulturaktiviteter (at se film i biografen, at gå på museum, se teater, deltage i koncert og musikfestival etc.), dels fritidsaktiviteter (herunder hører at besøge en forlystelsespark/et sommerland eller en temapark samt en zoologisk have) (Epinion & Pluss Leadership, 2012). Aktiviteterne er meget forskellige: nogle vil oftest gå til lokale sportskampe eller gå jævnligt i biografen, mens andre oftere går på museum eller tager i teater.

Unge kulturaktiviteter er til dels noget, de tilegner sig gennem forældrenes kulturadfærd, som lægger nogle vigtige spor ud for barnets kulturvaner. Blandt andet PISA-undersøgelserne har fx påvist en klar sammenhæng mellem familiens kulturforbrug/

kulturelle kapital, børns egne kulturelle aktiviteter og børnenes videre muligheder i uddannelsessystemet (Epinion & Pluss Leadership, 2012: 345).

Resultaterne i dette afsnit bærer i høj grad præg af, at covid-19-pandemien har sat nogle tydelige begrænsninger på børn og unges mulighed for at opleve forskellige kulturelle aktiviteter og arrangementer. Derfor er hensigten med dette afsnit at belyse, hvor stor betydning pandemien har haft for de forskellige kulturspørgsmål, som er en del af *Børn og unge i Danmark*. Idet resultaterne i høj grad bærer præg af covid-19-pandemien, er afsnittet mere kortfattet end i tidligere versioner af rapporten, og vi inddrager ikke det vanlige mål for kulturfattige børn og unge (se Ottosen et al., 2018). Specifikt spørger vi ind til, om barnet har oplevet følgende kulturelle aktiviteter inden for det seneste år:

- Har været i biografen
- Har været til en koncert/et musikarrangement
- Har været i teater eller i museum
- Har været betalende tilskuer til en sportskamp
- Har været i forlystelsespark, badeland eller zoo.

BIOGRAF

Langt de fleste børn og unge kommer i biografen en eller flere gange om året, selvom mange forskellige streamingtjenester i stigende grad gør det lettere at få adgang til et bredt spektrum af film. Den høje andel, der går i biografen, indikerer, at det at gå i biografen er noget, børn og unge med stor selvfølgelighed gør, og det kan således betragtes som en kulturvane.

I 2021 er det 35 pct. af børn og unge, som ikke har været i biografen det seneste år (figur 7.3.1), altså en markant stigning siden 2017, hvor andelen var 4 pct. I 2017 så vi en lille forskel i andelen, som havde været i biografen, når vi skelede til fattigdom

og uddannelsesniveaet i familien. Børn og unge i relativt fattige familier (8 pct.) havde fx oftere ikke været i biografen end andre unge (3 pct.) (Ottosen et al., 2018). I 2021 er der dog ingen forskelle i andelen, som har været i biografen, på tværs af uddannelsesniveaet i familien, herkomst eller fattigdom. Årsagen til, at vi ikke ser nogen forskel over baggrundsforhold er formentlig, at pandemien har ramt alle børnefamilier på samme måde: Alle har været udelukkede fra at komme i biografen i en periode. Den eneste forskel, vi kan se, er, at 11-årige unge lidt oftere har måttet undvære en biograftur (48 pct.) sammenlignet med andre aldersgrupper.

MUSIK

Alle i alderen 7-19 år er blevet spurgt, om de har deltaget i et musikarrangement eller en koncert inden for det seneste år. Det kan være alle slags musikalske aktiviteter, både en rockkoncert

eller et børnesalmearrangement for de mindste. I 2021 er det 80 pct. af børn og unge, som ikke har været til et musikarrangement inden for det seneste år, dvs. en markant stigning siden 2017, hvor andelen var 42 pct. (figur 7.3.2). Også her gør covid-19-pandemien altså sit udslag.

11-årige er den aldersgruppe, som oftest har undværet at deltage i et musikarrangement (89 pct.), mens det gælder for lidt færre 19-årige (73 pct.). Tidligere udgaver af *Børn og unge i Danmark* har vist, at forældres uddannelsesbaggrund spiller en rolle for børn og unges koncertdeltagelse, og i 2021 ser vi også en lille forskel til trods for pandemien. 88 pct. børn og unge med mødre med grundskoleuddannelse har ikke været til et musikarrangement inden for det seneste år, mens det gælder for 78 pct. af børn og unge, hvis mor har en lang videregående uddannelse.

FIG. 7.3.1 7-19-årige, der ikke har været i biografen inden for det seneste år. 2009-2021. Udvalgte baggrundsforhold i 2021. Procent

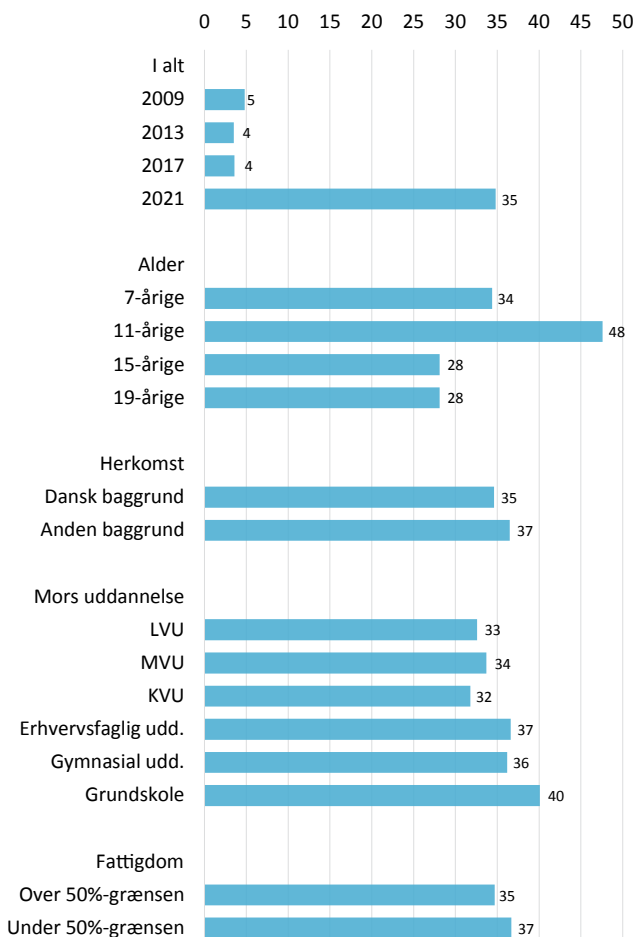
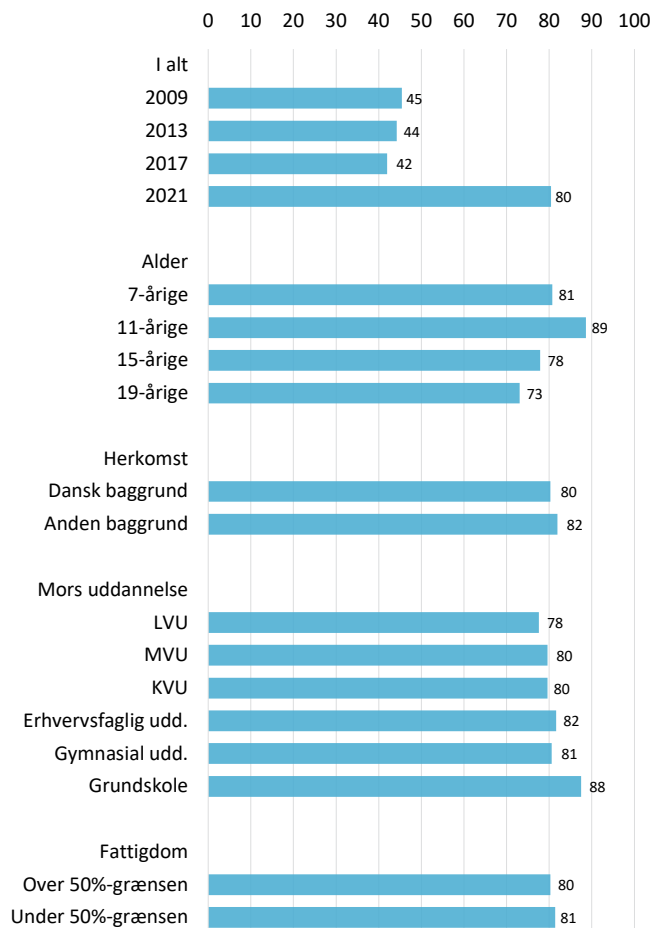

FIG. 7.3.2 7-19-årige, der ikke har været til koncert inden for det seneste år. 2009-2021. Udvalgte baggrundsforhold i 2021. Procent

TEATER OG MUSEUM

7-19-årige børn og unge er dels blevet spurgt, om de har set en teaterforestilling, dels, om de har været på museum inden for det seneste år.

72 pct. børn og unge har ikke set en teaterforestilling inden for det seneste år, mens det var tilfældet for 39 pct. børn og unge i 2017. De 11- og 19-årige er de aldersgrupper, der oftest ikke har set teater inden for det seneste år (hhv. 79 pct. og 77 pct.), mens 7-årige er den aldersgruppe, der hyppigst har gjort det.

Selvom covid-19-pandemien har sat en begrænsning for kulturaktiviteter for alle børn og unge, er det stadig tilfældet, at børn og unge fra familier med højere uddannelse i familien oftere går i teatret end børn og unge i familier, hvor mor har grundskoleuddannelse. Således har 63 pct. børn og unge fra familier, hvor mor

har lang videregående uddannelse, ikke været i teatret det seneste år, mens det gælder for 77 pct. af børn og unge i familier, hvor mor har grundskoleuddannelse.

Hvad angår museumsbesøg, har der over de seneste år (fra 2009 til 2017) været en tendens til, at flere børn og unge har besøgt et museum. Mens 25 pct. ikke har været på museumsbesøg i 2017, var det 33 pct. i 2009. I 2021 har halvdelen af børn og unge ikke været på museum (50 pct.). Morens uddannelsesniveau skiller sig igen ud, idet en højere andel af familier med mødre med lang videregående uddannelse har taget deres børn med på museum.

BETALENDE TILSKUER TIL SPORTSKAMP

De 7-19-årige er blevet spurgt, hvorvidt de har overværet en sportskamp som betalende tilskuere inden for det seneste år. Betalende tilskuere afgrænser de mere dedikerede sportstil-

FIG. 7.3.3 7-19-årige, der ikke har set en teaterforestilling inden for det seneste år. 2009-2021. Udvalgte baggrundsforhold i 2021. Procent

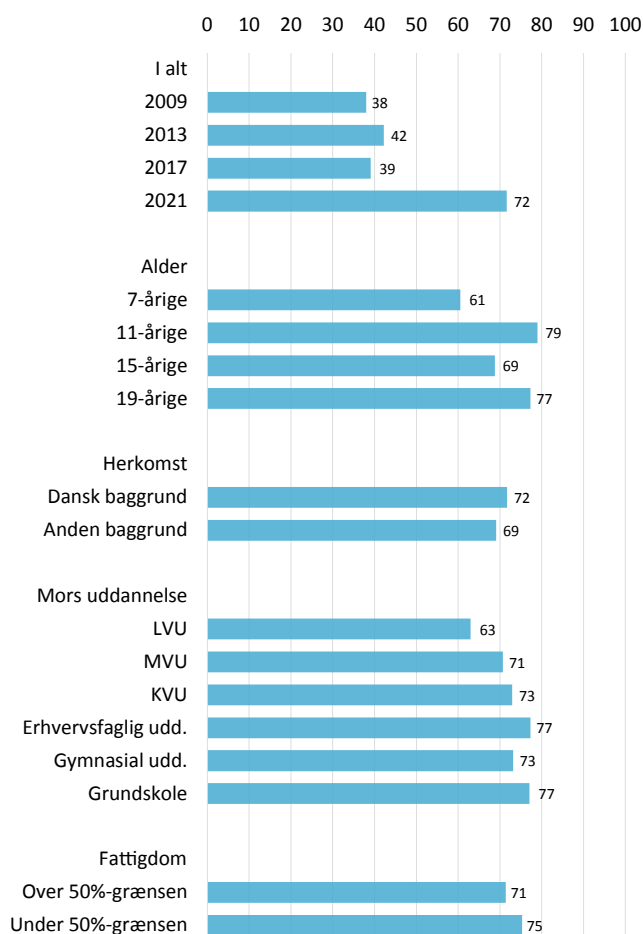
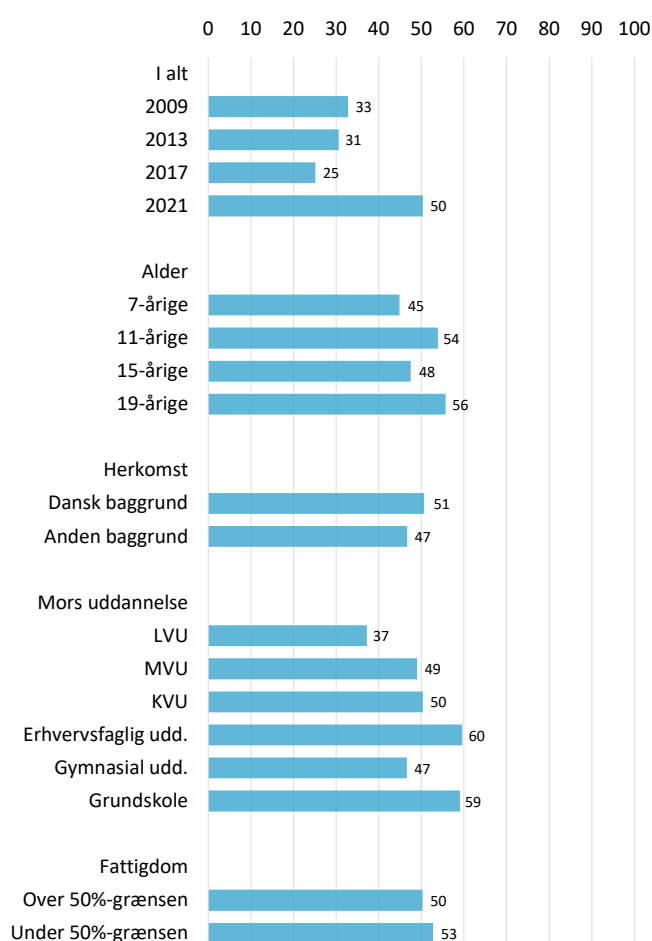

FIG. 7.3.4 7-19-årige, der ikke har været på museum inden for det seneste år. 2009-2021. Udvalgte baggrundsforhold i 2021. Procent

hængere, mens de børn og unge, der er tilskuere til lokale, gratis sportsskampe, ikke indfanges af dette spørgsmål.

Fra 2009 til 2017 steg andelen af børn og unge, som ikke var betalende tilskuere (fra 54 pct. til 60 pct.), og i 2021 er andelen steget til 83 pct. På grund af pandemien kan vi ikke vide, om tendensen til, at færre overværer sportsskampe end tidligere, er fortsat til 2021.

FORLYSTELSESPARK, BADELAND OG ZOO

Forlystelsesparker, badelande og zoologiske haver er den sidste indikator, som vi anvender til at indfange børn og unges kulturvaner i *Børn og unge i Danmark*. Disse aktiviteter hører til blandt de kulturaktiviteter, som har appel til alle børn og familier uanset baggrund.

Af figur 7.3.6 fremgår det, at 21 pct. børn og unge ikke var i forlystelsespark, badeland eller i zoo inden for det seneste år, altså en stigning siden 2017, hvor blot 11 pct. ikke besøgte disse aktiviteter. Forlystelsesparker og zoologiske haver har ikke været ligeså nedlukkede som andre kulturaktiviteter, der foregår indendørs, og det kan forklare, at langt de fleste børn og unge trods pandemien har besøgt disse aktiviteter.

De 19-årige har i noget lavere omfang taget del i sådanne kulturaktiviteter inden for det seneste år sammenlignet med de 7-årige.

DELKONKLUSION

På grund af covid-19-pandemien har vi samlet set været vidne til en markant stigning i andelen af børn og unge, som ikke har deltaget i forskellige kulturelle aktiviteter, der indfanger børn

FIG. 7.3.5 Har ikke været til sportsskamp inden for det seneste år. 2009-2021. Udvalgte baggrundsforhold i 2021. Procent

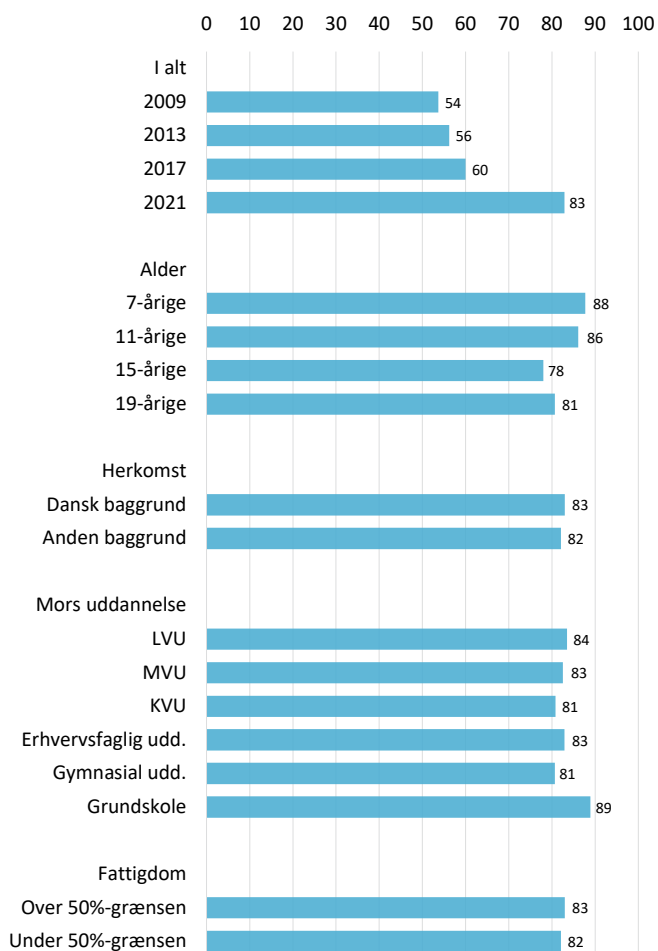
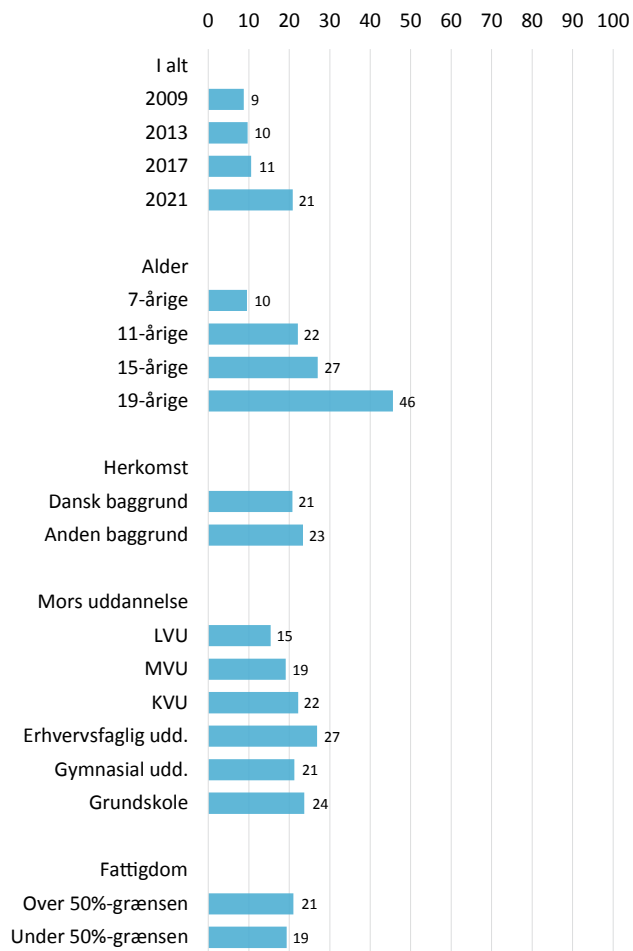

FIG. 7.3.6 7-19-årige, der sidste år ikke var i forlystelsespark /badeland/zoo. 2009-2021. Udvalgte baggrundsforhold i 2021. Procent

og unges kulturvaner. For teater- og museumsbesøg er der dog stadig en social forskel i kulturdeltagelsen, idet børn og unge fra familier med højere uddannelse oftere deltager i disse aktiviteter end andre familier. Overordnet kan vi konstatere at:

- 35 pct. *børn og unge* ikke har været i biografen det seneste år
- 80 pct. *børn og unge* ikke har været til et musikarrangement det seneste år
- 72 pct. *børn og unge* ikke har set en teaterforestilling det seneste år
- 50 pct. *børn og unge* ikke har besøgt et museum det seneste år
- 83 pct. *børn og unge* ikke har været betalende tilskuer til en sportskamp det seneste år
- 21 pct. *børn og unge* ikke har været i forlystelsespark/badeland/zoo det seneste år.

KOMPONENT 4: POLITISK INTERESSE OG DELTAGELSE

Under denne komponent undersøger vi børn og unges politiske interesse og deltagelse og deres oplevelser af at blive forskelsbehandlet.

SAMFUNDSINTERESSE OG POLITISK INTERESSE

I takt med alderen stiger børn og unges interesse for samfundsrelaterede og politiske emner. I undersøgelsen har vi spurgt de 11-19-årige, hvor ofte de følger med i nyheder om, hvad der sker i samfundet.

Figur 7.4.1 viser, at der siden 2009 har været en faldende andel børn og unge, som flere gange om ugen følger med i nyheder, fra 62 pct. til 49 pct. i 2021. Tallene viser også, at der er en positiv sammenhæng mellem alder og sandsynligheden for at følge med i nyheder. Dog er der for de ældste unge også sket et fald i andelen, som ofte følger med i nyheder. Mens 78 pct. af de 19-årige fulgte med i nyheder flere gange om ugen i 2009, er andelen faldet til 64 pct. i 2021. Vi kan ikke vide, hvad der er årsag til dette fald, men man kan forestille sig, at den konstante strøm af information, børn og unge er genstand for på internettet, kan have en betydning. En undersøgelse fra DR's Medieforskning peger dog på, at de unge ikke er faldet af på nyhederne, og at nyhedslandskabet har forandret sig de senere år. Mange unge får for eksempel nyheder leveret via nyhedssites, nyhedsapps og i særdeleshed via de sociale medier, mens de sjældnere end tidligere sætter sig til rette foran TV-Avisen og TV 2 Nyhederne om aftenen (Medieudviklingen, 2017).

Vi har spurgt de 15- og 19-årige, om de interesserer sig for politik (se figur 7.4.2). Dette spørgsmål belyser den del af samfundsinteressen, der vedrører den rent politiske sfære. 17 pct. af de 15- og 19-årige er meget interesseret i politik, og det er en stigning siden 2017, hvor andelen lå på 12 pct. Fra 2009 til 2017 har andelen, der er meget interesseret i politik, ellers ligget stabilt på 11-12 pct. Der er med andre ord indikationer på, at unge i 2021 oftere har en politisk interesse, især blandt de 19-årige, hvor hver femte er meget interesseret i politik. En mulig årsag til stigningen kan

FIG. 7.4.1: 11-19-årige, der følger med i nyheder flere gange om ugen. 2009-2021. Procent

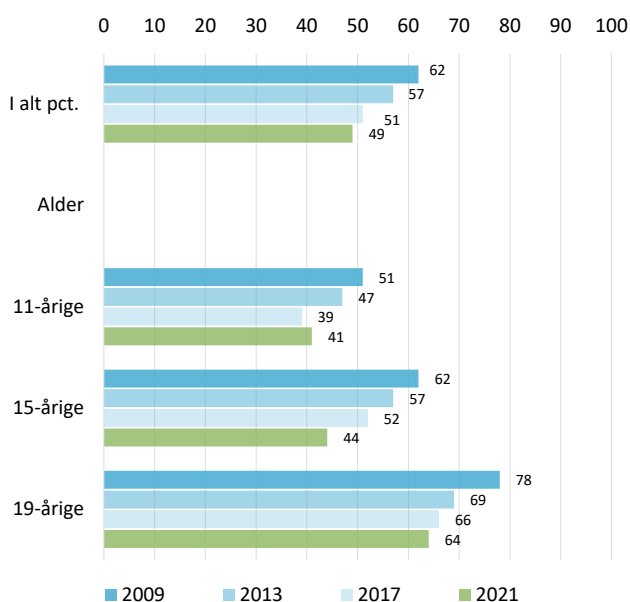
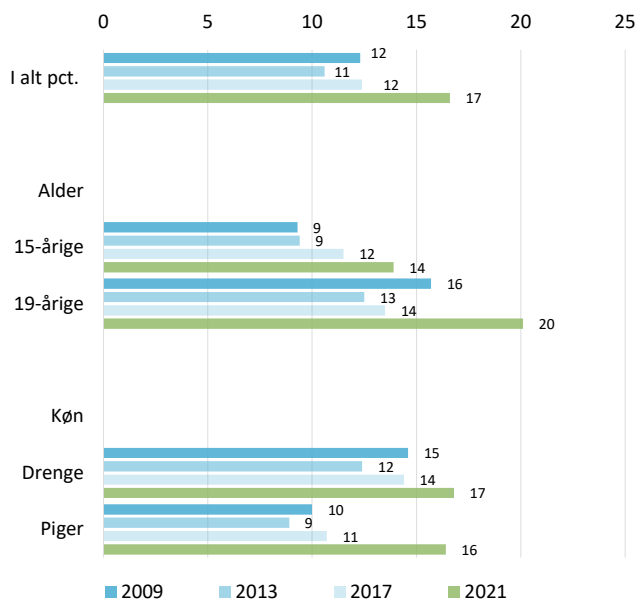
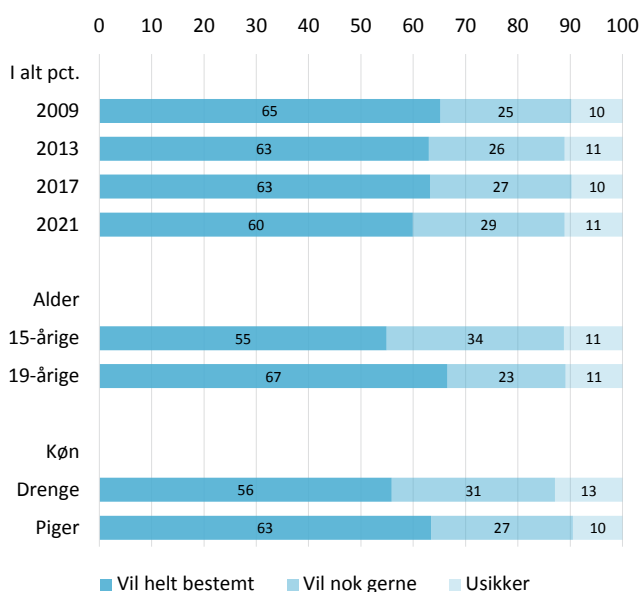

FIG. 7.4.2: 15- og 19-årige, der er meget interesseret i politik eller samfundsspørgsmål. 2009-2021. Procent

være, at vi inden for de seneste år har været vidne til en opblomstring af nogle store politiske spørgsmål om fx miljø og klima, som har fyldt meget i mediebilledet og på det politiske område, og som er et tema, vi ved, optager mange unge (Holstein, 2021). Dog kan vi ikke med sikkerhed vide, hvad årsagen til stigningen er.

FIG. 7.4.3 15- og 19-åriges holdning til at stemme til næste folketingsvalg, 2009-2021. Procent

AT STEMME SOM EN DEL AF SAMFUNDSBORGERSKABET

I Danmark kan man både stemme til folketingsvalg, til EU-valg og til kommunalvalg, fra man fylder 18 år. Vi spørger både de 19-årige, som gerne må stemme, og de fremtidige valgdeltagere (dvs. de 15-årige), om de har tænkt sig at stemme næste gang, der er et valg, hvor de har stemmeret.

Andelen, der helt bestemt vil stemme til næste folketingsvalg, er nogenlunde konstant over alle survey-årene på mellem 60-65 pct. En større andel af 19-årige (67 pct.) end af de 15-årige (55 pct.) forestiller sig at ville stemme, og der er en lille kønsforskel i holdningen til at ville stemme: Lidt flere piger (63 pct.) end drenge (56 pct.) vil helt bestemt stemme til næste valg.

Mens vi ikke kan se forandringer i holdningen til at stemme til næste folketingsvalg, kan vi spore en markant stigning i andelen af 15-19-årige, der laver politisk arbejde (fx i en miljøbevægelse eller i en politisk ungdomsforening). Der er mellem 2017 og 2021 sket tæt på en fordobling i andelen af unge, som laver politisk arbejde, fra 10 pct. til 19 pct. (figur 7.4.4). Stigningen er særligt markant for piger, hvor andelen af politisk aktive er steget fra 10 pct. til 22 pct. Mens vi kan se en stigning i andelen af unge, som er meget interesserede i politik, kan vi altså ligeledes se en stigning i andelen af unge, som er politisk aktive.

FIG. 7.4.4: 15- og 19-årige, der laver politisk arbejde, 2009-2021. Procent

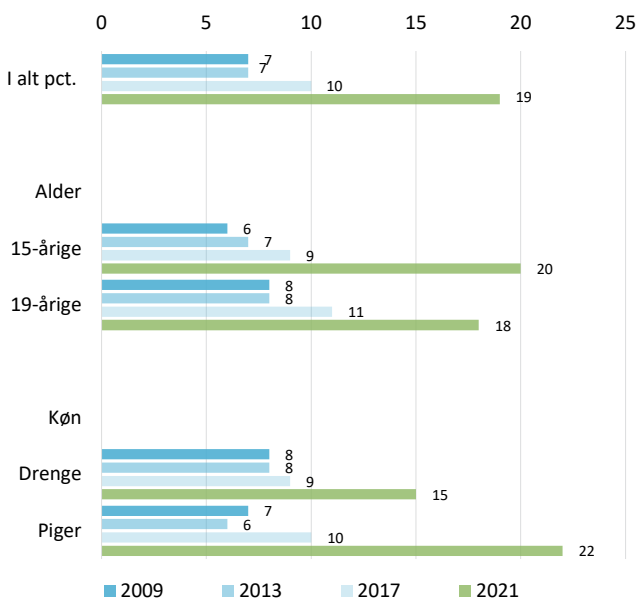
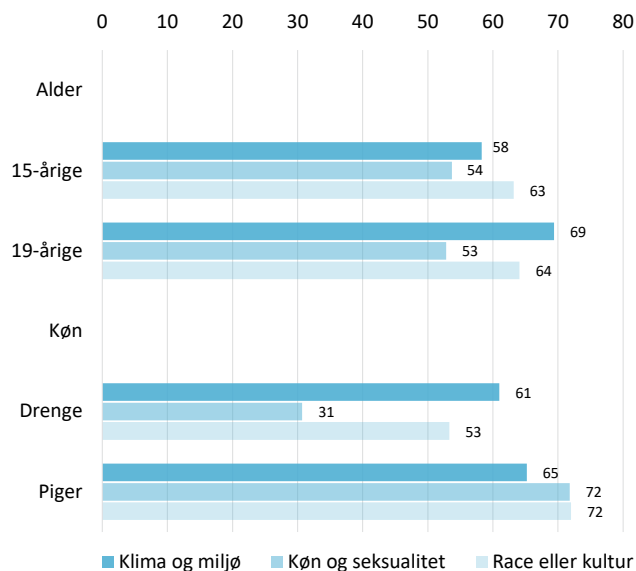

FIG. 7.4.5: 15-19-åriges interesse for politiske og samfundsmæssige spørgsmål (klima og miljø, køn og seksualitet, race eller kultur). 2021. Procent

HVILKE POLITISKE ELLER SAMFUNDSMÆSSIGE SPØRGSMAÅL INTERESSERER DE UNGE (KØN, KLIMA, ETC.)?

Som noget nyt er 15- og 19-årige blevet spurgt specifikt til, i hvor høj grad følgende politiske eller samfundsmæssige spørgsmål interesserer dem:

- Klima eller miljø
- Køn eller seksualitet
- Race eller kultur.

Figur 7.4.5 viser, at omtrent samme andel piger og drenge interesserer sig for klima- og miljøforhold (65 pct. mod 61 pct.), men piger interesserer sig markant oftere for køn eller seksualitetsspørgsmål end drenge (72 pct. mod 31 pct.), ligesom piger oftere interesserer sig for racemæssige eller kulturelle samfundsspørgsmål (72 pct. mod 53 pct.). Der er altså en tydelig kønsforskel i unges interesse for køn og seksualitet og for kultur og race. Det er uvist, hvilke specifikke spørgsmål der særligt interesserer pigerne, det kan fx handle om spørgsmål om ligestilling mellem kønnene eller MeToo-sagerne siden især 2020, som har sat skub i debatter om seksuelle krænkelser.

11-19-ÅRIGE, DER HAR OPLEVET FORSKELSBEHANDLING

Siden 2013 er børn og unge i alderen 11, 15 og 19 år blevet bedt om at svare på, om de inden for de seneste 6 måneder har været udsat for forskelsbehandling, dvs. om de er blevet behandlet dårligere end andre på deres egen alder. At opleve forskelsbehandling kan have både fysiske og psykiske konsekvenser for hel-

bredet, bl.a. fordi forskelsbehandlingen kan øge stresssymptomer (Pascoe & Richman, 2009).

En ganske lille gruppe oplever at være udsat for forskelsbehandling mange gange, nemlig mellem 2 og 3 pct. (jf. figur 7.4.6), men for de børn og unge, det går ud over, kan det opleves som stærkt krænken- de. 13-14 pct. har oplevet forskelsbehandling nogle få gange eller en enkelt gang, og unge med anden baggrund end dansk (20 pct.) har lidt oftere oplevet forskelsbehandling enkelte eller få gange sammenlignet med unge med dansk baggrund (13 pct.).

De unge har svaret på, hvorfor de tror, de er blevet forskelsbe- handlet, fx om det skyldes deres køn, deres etnicitet, handicap eller lignende. Figur 7.4.7 viser, at flere unge end tidligere har oplevet, at de er blevet forskelsbehandlet på grund af deres køn. Mens 6 pct. har oplevet at blive forskelsbehandlet pga. deres køn

FIG. 7.4.6 Andel af 11- og 19-årige, som er blevet behandlet dårligt, fordi de er anderledes. 2013-2021. Procent

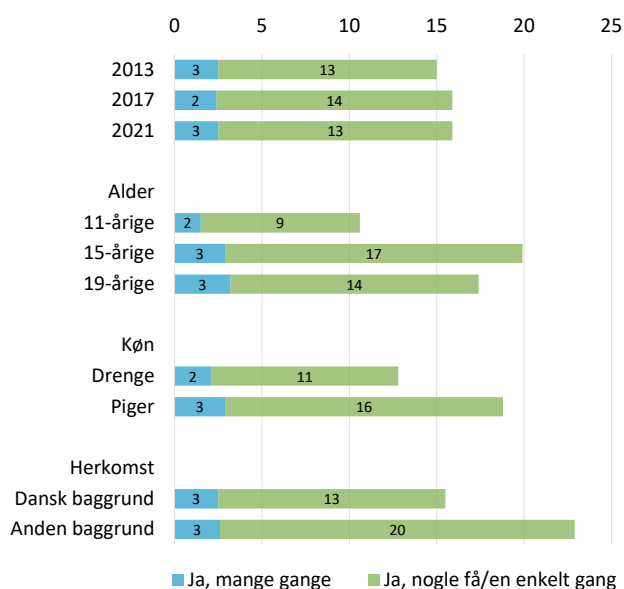
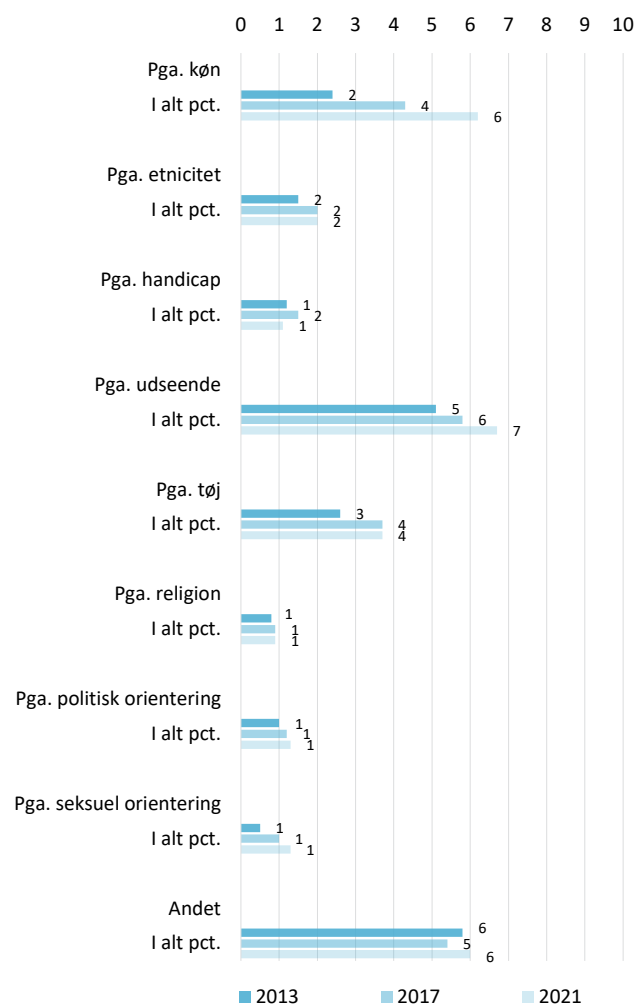

FIG. 7.4.7: 11-19-åriges årsag til forskelsbehandling. 2013-2021. Procent

i 2021, havde 2 pct. oplevet det samme i 2009. Udviklingen kan skyldes, at der de sidste år har været et øget fokus på forskelsbehandling mellem køn, bl.a. grundet MeToo-debatten, der for alvor havde sit indtog i Danmark i 2020. Debatten kan have været medvirkende til at skabe en øget bevidsthed hos den enkelte om diskrimination.

DELKONKLUSION

Under denne komponent har vi belyst børns og unges politiske interesse, deres interesse for samfundsmæssige spørgsmål og deres oplevelse af at blive forskelsbehandlet. Vi kan konkludere følgende:

- Færre børn og unge følger ofte med i samfundsrelaterede nyheder, men der er sket en stigning i andelen, som er meget interesseret i politik, og en stigning i andelen, som er politisk aktiv.
- Både piger og drenge interesserer sig for klima- og miljøforhold, men piger interesserer sig markant oftere for køn eller seksualitetsspørgsmål end drenge, og de interesserer sig også hyppigere for racemæssige eller kulturelle samfundsspørgsmål.
- En lille andel store børn og unge føler sig forskelsbehandlet, og flere unge oplever nu forskelsbehandling pga. deres køn end tidligere.

OPSUMMERING OG KONKLUSION

I dette kapitel har vi undersøgt udviklingstræk i børns og unges fritidsliv og politiske og samfundsmæssige interesse.

Covid-19-pandemien har sat sit præg på børns og unges fritidsliv, og det kan vi især se afspejle sig i deres kulturforbrug, men pandemien har også haft betydning for børns og unges svar på andre spørgsmål om deres fritidsliv, uden at vi præcist kender omfanget.

Henover de seneste udgivelser af *Børn og unge i Danmark* kan vi se en tendens til, at børn og unge bruger flere timer på digitale aktiviteter end tidligere. Denne tendens er fortsat til 2021 og endda meget markant. 41 pct. børn og unge bruger mere end 4 timer om dagen på digitale devices i dag målt bredt som computerforbrug, tv, YouTube osv. Mens der er en vis overvægt af drenge, som bruger meget tid på tv, computerspil og andre devices, er pigerne fortsat mere læselystne end drenge. Det er således i højere grad drenge end piger, der aldrig læser bøger for fornøjelsens skyld. Skeler vi til sports- og motionsudøvelse, kan vi desuden især blandt 19-årige se en øget andel (fra 30 pct. i 2017 til 40 pct. i 2021), som ikke går til sport i klub eller forening.

I 2021 kan vi desuden konstatere et markant fald i andelen, som er ude til fester, især for de 15-årige. Mens 27 pct. 15-årige aldrig var ude til fester i 2017, gjaldt det 53 pct. i 2021. Vi kan ikke vide, hvor stor betydning pandemien har haft for disse udviklingstræk, men der er fortsat et relativt stort mindretal af unge, som ofte går til fest.

Vender vi blikket mod unges fritidsjobs, er det stadig tilfældet, at de fleste unge går i skole eller uddannelse uden at have et fritidsjob – og det er sjældnere unge med forældre uden beskæftigelse, som har et fritidsjob.

Børns og unges kulturoplevelser er i 2021 begrænset på grund af covid-19-pandemien, og således er det markant færre unge, som har været i teater, på museum, i biograf, til koncert etc. inden for det seneste år. Det gælder dog stadig, at det oftere er børn og unge fra familier med højere uddannelse, som besøger museer og går i teatret.

Kapitlet viser samlet set tegn på, at børn og unge har en stigende politisk interesse og en stigende interesse for samfundsrelaterede spørgsmål i dag. Flere børn og unge er politisk aktive i 2021 end før, og især piger interesserer sig for samfundsmæssige spørgsmål som køn og seksualitet, og der er tegn på, at flere unge end tidligere har oplevet forskelsbehandling pga. deres køn. Det er ikke muligt at kortlægge årsagerne til disse udviklingstræk. Dog har vi de senere år set en stigende interesse for klimaspørgsmål hos unge som kan forklare den stigende politiske interesse, og bevægelser som MeToo har sat spørgsmål om køn og seksuelle krænkelser til debat. Det er interessant at følge disse udviklingstræk i årene, der kommer, for at kunne danne et samlet billede af udviklingstrækkene.

LITTERATUR

- Arendt, K.S. & P.R. Skov (2017). *Den længere skoledags betydning for eleveres fritidsaktiviteter*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Asserhøj, T.V. (2017). *Danskernes fitnessvaner og brug af kommercielle idrætstilbud*. København: Idrættens Analyseinstitut.
- Breinholt, A. (2018). *Role of Parenting in the Intergenerational Transmission of Education*. Ph.D.-afhandling. København: Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Christensen, V.T. (red.) (2019). *PISA 2018. Danske unge i en international sammenligning*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Dansk UNICEF Komité og Socialministeriet (1991). *Konventionen om Barnets Rettigheder*. København: Dansk UNICEF Komité.
- Epinion & Pluss Leadership (2012). *Danskernes Kulturvaner 2012*. København: Kulturministeriet.
- Fredricks, J.A. & J.S. Eccles (2006). "Extracurricular Involvement and Adolescent Adjustment: Impact of Duration, Number of Activities, and Breadth of Participation". *Applied Developmental Science*, 10(3), 132-146.
- Hansen, S.R., T.I. Hansen & M. Pettersson (2022). *Børn og unges læsning 2021*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Holstein, E. (2021). *De unge er til klima, de ældre er til sundhed*. København: Altinget. Tilgået: <https://www.altinget.dk/artikel/de-unge-er-til-klima-de-aeldre-er-til-sundhed>
- Kleif, H.B. (2021). "The Temporality of Being NEET: A Longitudinal Study of NEET Occurrences among Young Adults in Denmark". *YOUNG*, 29(3), 217-235.
- Ladekjær, E., A.G. Andreasen & F.L. Papke (2022). *Unge på vej på arbejdsmarkedet - betydningen af fysisk og mental sundhed*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Lesner, R.V., A.P. Damm, P. Bertelsen & M.U. Pedersen (2018). *Life Skills Development of Teenagers through Spare-Time Jobs*. Aarhus: Department of Economics and Business Economics, Aarhus BSS.
- Madsen, M., A.M. Elbe, E.E. Madsen, G. Ermidis, K. Ryom, J.M. Wikman, R.R. Lind, M.N. Larsen & P. Krstrup (2020). "The "11 for Health in Denmark" intervention in 10-to 12-year-old Danish girls and boys and its effects on well-being – A large-scale cluster RCT". *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports*, 30(9), 1787-1795.
- Medieudviklingen. (2017). *Medieudviklingen 2017*. København: DR Medieforskning.
- Mejdning, J. & L. Rønberg (2012). *PIRLS 2011: En sammenfatning*. Aarhus: Institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet.
- Modecki, K.L., B.L. Barber & J.S. Eccles (2014). "Binge Drinking Trajectories Across Adolescence: For Early Maturing Youth,

- Extra-Curricular Activities are Protective". *Journal of Adolescent Health*, 54(1), 61-66.
- Ottosen, M.H. & A.G. Andreasen (2020). *Børn og unges trivsel og brug af digitale medier*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Ottosen, M.H., A.G. Andreasen, K.M Dahl, A.D. Hestbæk, M. Lausten & S.B. Rayce (2018). *Børn og unge i Danmark. Velfærd og trivsel 2018*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Pascoe, E.A. & L.S. Richman, (2009). "Perceived discrimination and health: a meta-analytic review". *Psychological Bulletin*, 135(4), 531.
- Rask, S. (2018). *Teenageres idrætsvaner*. Aarhus: Idrættens Analyseinstitut.
- Rosdahl, A. (2014). *Fra 15 til 27 år. PISA 2000-eleverne i 2011/12*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Statens Institut for Folkesundhed (2021). *Sammen – hver for sig. Hvordan tackler unge coronakrisen?* København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Østergaard, J. & S.V. Østergaard (2016). "Unge brug af rusmidler". I: J.P. Thomsen (red): *Unge i Danmark – 18 år og på vej til voksenlivet. Årgang 95 – Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995* (219-239). København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Signe Boe Rayce

DOMÆNE 8

SUBJEKTIV TRIVSEL

PRÆSENTATION AF DOMÆNET OG DE UDVALGTE KOMPONENTER

Fundamentet for en sund udvikling skabes allerede i de tidlige børneår. Gennem samspil med de nære sociale relationer og omverdenen udvikles og præges barnet og senere den unge løbende. I dette samspil er det at føle sig relateret til andre mennesker, at føle sig kompetent og at opleve autonomi, basale behov, der er vigtige for en sund psykosocial udvikling (Ryan & Deci, 2000).

Størstedelen af børn og unge trives heldigvis, men de senere år har flere undersøgelser, ligesom *Børn og unge i Danmark*, vist, at et stort og stigende mindretal af de unge rapporterer om dårlig mental sundhed (Jensen et al., 2022; Rasmussen et al., 2019; Rayce, 2018a). En ny dansk undersøgelse (Katznelson, 2021) blandt 16-25-årige beskriver i den forbindelse mistrivsel som et komplekst og nuanceret fænomen, hvor de unge i varierende grad kan være pressede på forskellige områder i livet (fx uddannelse, familie eller mental sundhed). Således oplever nogle unge komplekse udfordringer med en høj grad af mistrivsel på de fleste områder, mens andre er pressede på enkelte områder fx mental sundhed, uddannelse eller mere generelt. Andre unge trives på de fleste eller alle områder.

Data til denne fjerde runde af *Børn og unge i Danmark* er som beskrevet i indledningskapitlet indsamlet, mens Danmark stadig var præget af covid-19-restriktioner, der har berørt børn og unges hverdag, herunder deres skolegang, samvær med kammerater og deltagelse i fritidsaktiviteter. Det er alle forhold, der spiller en vigtig rolle for børn og unges udvikling. Det vil således være nærliggende at tolke undersøgelsens resultater i lyset af covid-19. I

en sådan tolkning er det vigtigt at have i baghovedet, at vi reelt ikke ved, hvordan børnenes og de unges trivsel ville have set ud, såfremt Danmark ikke var blevet ramt af covid-19. Ligeledes er et vigtigt opmærksomhedspunkt derfor også, at flere undersøgelser allerede inden covid-19 rapporterede stigende mistrivsel blandt unge (Jensen et al., 2018; Jeppesen et al., 2020), en udvikling, der også ses i andre vestlige lande (Cosma et al., 2020).

Ud over at dårligt mental sundhed er en belastning for et ungt menneske, er det ud fra et forebyggelsesmæssigt perspektiv også vigtigt at være opmærksom på, at dårlig trivsel og mentale helbredsproblemer i ungdomsårene kan have konsekvenser på længere sigt i form af dårligt mentalt og fysisk helbred samt social og uddannelsesmæssig marginalisering senere i livet (Arango et al., 2018; Due et al., 2011; Ladekjær et al., 2022; Patel et al., 2017; Rayce et al., 2018b; Veldman et al., 2015).

I domæne 8 fokuserer vi på forskellige aspekter af børns og unges subjektive trivsel. Subjektiv trivsel omfatter i *Børn og unge i Danmark* fem overordnede komponenter. Den første komponent handler om selvvurderet helbred samt kropsopfattelse og har således en parallel til domæne 3 om helbred. Den anden komponent omhandler børns mentale helbred i form af følelses- og adfærdsmæssige symptomer og vanskeligheder samt psykiske lidelser. Uddannelsesmæssig trivsel er temaet for den tredje komponent, som fokuserer på, hvad børn og unge synes om skolen. Komponent 4 belyser børns og unges oplevelse af personlig frihed og tidspres i dagligdagen. Den femte og sidste komponent omhandler forskellige aspekter af børns og unges psykosociale trivsel, herunder deres generelle livstilfredshed.

KOMPONENTER	INDIKATORER
Komponent 1: Selvvurderet helbred og kropsofattelse	3-19-årige, der vurderer, at helbredet er nogenlunde eller dårligt Børn og unge, der synes, at de er lidt eller alt for tykke
Komponent 2: Psykisk sårbarhed	3-15-årige, der har følelses- eller adfærdsmæssige symptomer og vanskeligheder, målt ved SDQ-skalaen 15-19-årige, der har haft en psykisk lidelse 15-19-årige, der har lidt af spiseforstyrrelser 15-19-årige, der har forsøgt selvmord
Komponent 3: Uddannelsesmæssig trivsel	7-19-åriges skoleglæde
Komponent 4: Personlig frihed og oplevet tidspres	11-19-åriges oplevelse af personlig frihed 11-19-årige, der ofte eller af og til har problemer med at nå det, de gerne vil
Komponent 5: Livstilfredshed og psykosocial trivsel	11-19-åriges self-efficacy 11-19-åriges livstilfredshed 11-19-åriges oplevelse af ensomhed

KOMPONENT 1: SELVVURDERET HELBRED OG KROPSOPFATTELSE

SELVVURDERET HELBRED

Blandt voksne har selvvurderet helbred vist sig at være en relevant faktor til at forudsige sygelighed og dødelighed: Jo dårligere en person vurderer sit helbred, desto højere risiko for sygdom og tidlig død. Herudover er der også fundet en sammenhæng mellem selvvurderet helbred og livstilfredshed samt mentalt helbred (Al-Windi, 2005; Christensen et al., 2010; Idler & Benjamin, 1997). Blandt børn og unge er der kun sparsom viden om den langsigtede betydning af selvvurderet helbred i ungdommen. Forskningen finder dog, at unge med dårligt selvvurderet helbred har flere kontakter til den praktiserende læge senere i livet, en lavere grad af tilknytning til uddannelsessystemet ved 25-årsalderen samt en øget risiko for at dø i en tidlig voksenalder end unge med et godt selvvurderet helbred (Hetlevik et al., 2019; Ladekjær et al., 2022; Vie et al., 2019) Selvvurderet helbred er under alle omstændigheder en god indikator for barnets eller den unges faktiske helbredssituation og kan ydermere være en indikator på, i hvilken grad barnet eller den unge trives (Jeppesen et al., 2020).

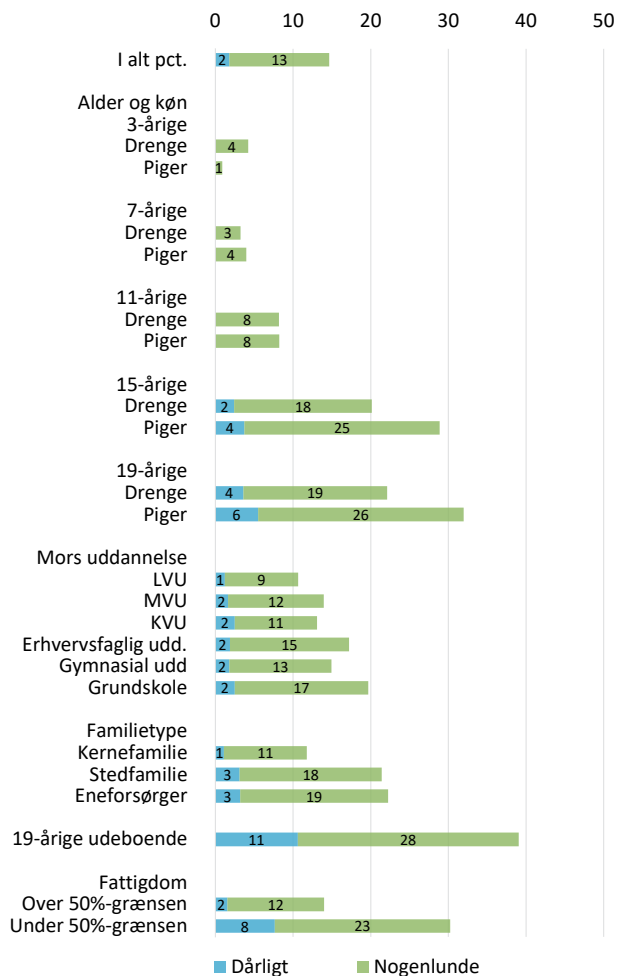
I undersøgelsen blev de 11-19-årige stillet følgende spørgsmål: "Synes du, dit helbred er:" hvorefter de kunne svare 'virkelig godt', 'godt', 'nogenlunde', 'dårligt' og 'ved ikke'. Spørgsmålet har tidligere været anvendt i andre undersøgelser om børns og unges sundhed og trivsel (Rasmussen, Pedersen & Due, 2015). Blandt de 3-7-årige er der ikke tale om selvvurderet helbred, men derimod morens vurdering af barnets helbred.

Samlet set er det kun en ganske lille andel (2 pct.), der svarede, at de har et dårligt helbred, mens 13 pct. svarede, at helbredet er nogenlunde (figur 8.1.1). 43 pct. vurderede deres helbred som

godt og 42 pct. som *virkelig* godt. I analysen har vi fokus på kategorierne 'nogenlunde' og 'dårligt' – dvs. de børn (eller mødre) og unge, der ikke som minimum vurderer helbredet som godt. Samlet set drejer det sig om 15 pct. af børnene og de unge.

Figur 8.1.1 viser, at andelen af børn med et dårligt eller nogenlunde (selv)vurderet helbred er lavest blandt de 3-11-årige. Efter 11-årsalderen stiger andelen, og 22 pct. af de 15-årige samt 27 pct. af de 19-årige vurderer deres helbred som dårligt eller nogenlunde. Til og med 11-årsalderen følges drenge og piger ad i vurderingen af helbredet, men fra 15-årsalderen ser vi en markant forskel mellem piger og drenge. Blandt de 15-årige er det således 29 pct. af pigerne, der vurderer helbredet som nogenlunde eller dårligt. Den tilsvarende andel blandt drengene er 20 pct. Blandt de 19-årige er det hhv. 32 og 23 pct. af pigerne og drengene, der vurderer deres helbred som nogenlunde eller dårligt.

FIG 8.1.1: 11-19-åriges selvvurderede helbred samt mors vurdering af 3-7-åriges helbred. Udvalgte baggrundsforhold. 2021. Procent

Børn og unge, der lever i en sted- eller eneforsørgerfamilie, vurderer i højere grad deres helbred som værende nogenlunde eller dårligt end børn og unge fra kernefamilier. Den højeste andel ses blandt de 19-årige udeboende, hvor 39 pct. har et nogenlunde eller dårligt selv vurderet helbred. Den tilsvarende andel blandt 19-årige, der bor i en kernefamilie, er 28 pct. (resultater ikke vist). Figur 8.1.1 viser også en social ulighed i selv vurderet helbred. Blandt børn og unge, hvor mors højeste uddannelse er grundskole, angiver 19 pct. helbredet som værende nogenlunde eller dårligt. Blandt børn og unge med en højtuddannet mor er andelen 10 pct. På tilsvarende vis ses en markant social ulighed afhængigt af familiens indkomst. Blandt børn og unge fra familier, der lever i relativ fattigdom, er andelen, der vurderer deres helbred som dårligt, fire gange så høj som blandt andre børn og unge. Cirka dobbelt så stor en andel svarer, at deres helbred er nogenlunde.

De køns- og aldersforskelle i selv vurderet helbred, som vi ser i 2021, er i overensstemmelse med de fund, vi så ved de forrige runder af undersøgelsen og findes også i andre studier (Inchley et al., 2020; Rasmussen et al., 2019; Pisinger et al., 2019). Også andre undersøgelser finder social ulighed i børns og unges selv vurderede helbred. (Jeppesen et al., 2020; Rasmussen et al., 2019).

Ensomhed, stress og for lidt søvn er forhold, der hos voksne er risikofaktorer for dårligt (selv vurderet) helbred. Ligesom en tidligere undersøgelse blandt danske unge har fundet en stærk relation mellem stress og selv vurderet helbred (Nielsen et al., 2007)

viser figur 8.1.2, at næsten halvdelen (47 pct.) af de 11-19-årige, der oplever problemer med at nå det, de gerne vil, vurderer, at deres helbred er dårligt eller nogenlunde. Blandt børn og unge, der ikke eller kun af og til har svært ved at nå det, de vil, er det kun 18 pct. Vi ser ligeledes en markant forskel i selv vurderet helbred blandt de 11-19-årige, der ofte eller meget ofte føler sig ensomme, og dem, som ikke eller kun af og til er ensomme. Mens 12 pct. af de børn og unge, der ikke føler sig ensomme, vurderer helbredet som nogenlunde eller dårligt, gælder det halvdelen af dem, der ofte eller meget ofte føler sig ensomme. Endelig er der blandt de børn og unge, som sover mindre, end det anbefales for deres alder, en højere andel (25 pct.), der vurderer deres helbred som nogenlunde eller dårligt, sammenlignet med børn og unge, der får det anbefalede antal timers søvn.

Figur 8.1.3 viser udviklingen i andelen af børn og unge med et dårligt eller nogenlunde (selv) vurderet helbred. Blandt de 3-, 7- og 11-årige har andelen med dårligt eller nogenlunde helbred ligget relativt stabilt siden 2009. Dog ses der et fald i andelen af 3-årige, hvor mor vurderer, at barnets helbred er nogenlunde eller dårligt fra 2017-2021. Blandt de 15- og 19-årige ser vi imidlertid en signifikant stigende trend i andelen, der vurderer helbredet som nogenlunde eller dårligt. Samtidig har andelen af unge, der vurderer helbredet som virkelig godt, været støt faldende siden. I 2009 var det således 29 pct. af de 19-årige, der havde et virkelig godt selv vurderet helbred, mens andelen var faldet til 18 pct. i 2021 (resultater ikke vist).

FIG 8.1.2: 11-19-åriges selv vurderede helbred. Udvalgte psykosociale faktorer. 2021. Procent

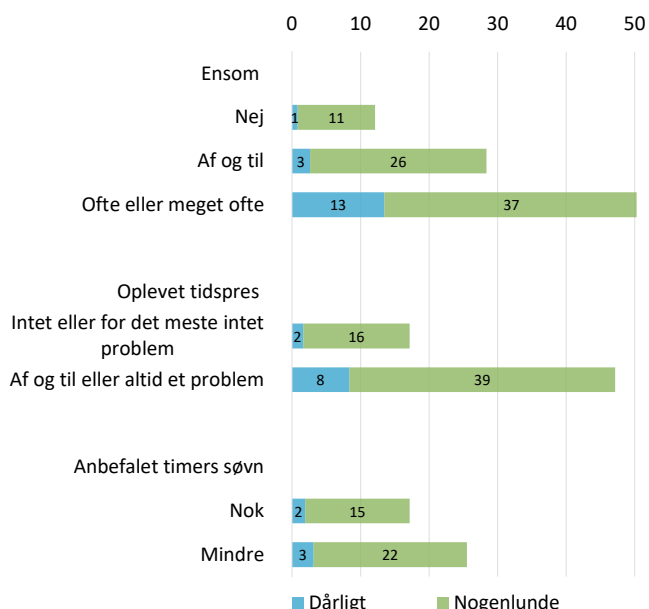
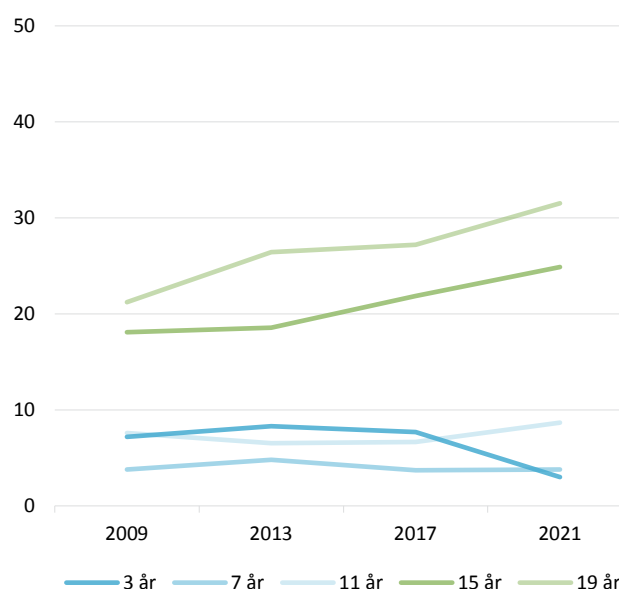

FIG 8.1.3: 3-19-årige, der vurderer helbredet som nogenlunde eller dårligt. 2009-2021. Procent

KROPSOPFATTELSE

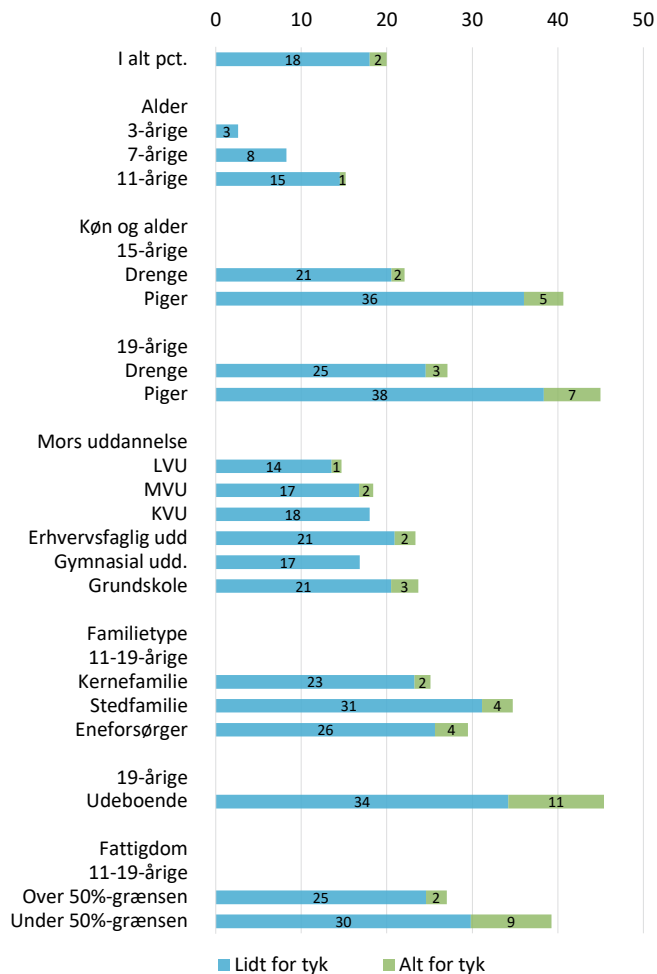
Under domæne 3 har vi beskrevet udviklingen i overvægt/BMI samt udvalgte baggrundsforhold, der er relateret til overvægt. Ud over vægt og højde blev mødre til de 3-7-årige desuden bedt om at vurdere deres 3-7-årige barns krop, mens de 11-19-årige blev spurgt om deres subjektive kropsopfattelse.

Når vi har valgt at lade kropsopfattelse indgå under domænet om subjektiv trivsel, er det, fordi spørgsmålet blandt 11-19-årige omhandler, hvorvidt de er *tilfredse* med deres krop. Unge præsenteres i stort omfang for en række kropsidealer i medierne. Blandt piger er idealet oftest en slank krop, mens det blandt de ældre drenge er en veltrænet og muskuløs krop. Det er idealer, som det kan være svært at leve op til, og som kan føre til en følelse af utilstrækkelighed i en livsfase, hvor både kroppen og den unges personlige udvikling gennemgår store forandringer.

Figur 8.1.4 viser, at der som helhed er 18 pct., hvor moren eller de 11-19-årige selv vurderer, at kroppen er for tyk, mens 2 pct. svarer, at de er alt for tykke. Mødrene til de 3- og 7-årige svarer overvejende, at deres barns krop er passende (90 og 78 pct.). 3 pct. af de 3-årige vurderes af moren som for tyk, hvilket er en lavere andel end den andel, der på baggrund af deres BMI kan kategoriseres som overvægtige, 13 pct. Blandt de 7-årige er morens vurdering af barnets krop lidt tættere på den andel, der på baggrund af BMI kategoriseres som overvægtige. 8 pct. vurderer, at deres barn er for tykt, mens 12 pct. kategoriseres som overvægtig på baggrund af BMI.

Andelen af børn og unge, hvor mor (de 3-7-årige) eller de selv vurderer, at kroppen er for tyk, stiger med alderen. En særlig stor stigning ser vi dog efter 11-årsalderen, hvor der også er en tydelig kønsforskel i andelen af unge, der vurderer, at de er for tykke. Både blandt de 15- og 19-årige er det særligt pigerne, der vurderer, at de er for tykke. For eksempel vurderer 45 pct. af de 19-årige piger, at de er for tykke (38 pct.) eller alt for tykke (7 pct.). Blandt de jævnaldrene drenge gælder det samlet set 28 pct. Det er væsentligt højere end de 21 pct. af både piger og drenge, der rent faktisk er overvægtige ifølge deres BMI. At der er uoverensstemmelse mellem kropsopfattelse og reelt BMI ses også i den internationale HBSC-undersøgelse, hvor andelen af unge, der vurderer kroppen som for tyk, generelt er højere end den andel af de unge, der er overvægtige (Inchley et al., 2020). Blandt de danske børn og unge, der indgik i Skolebørnsundersøgelsen 2018, vurderede 46 pct. af de 15-årige piger, at de var for tykke. Det står i kontrast til, at kun 13 pct. blev kategoriseret som overvægtige på baggrund af deres BMI. Blandt drengene var forskellen mellem kropsopfattelse og BMI mindre: 24 pct. vurderede, at de var for tykke, mens 20 pct. reelt var overvægtige baseret på deres BMI.

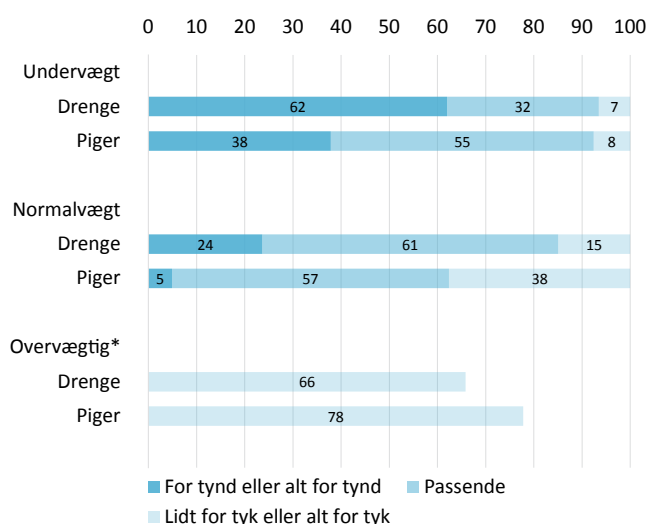
FIG. 8.1.4: 3-19-årige, hvor mor (3-7-årige) eller de selv vurderer, at deres krop er lidt eller alt for tyk. Udvalgte baggrundsforhold. 2021. Procent

Ligesom for selvvurderet helbred ser vi også en social gradient i kropsofattelse. Børn og unge, hvor morens højeste uddannelse er grundskole eller en erhvervsuddannelse, vurderer i højere grad, at de er for tykke (23 pct.), end børn, hvor moren er højtuddannet (15 pct.). Ligeledes er andelen af 11-19-årige børn og unge, der vurderer deres krop som for tyk, højere i familier, der lever i relativ fattigdom.

Blandt denne undersøgelses 11-årige vurderer et stort flertal af de undervægtige og normalvægtige børn deres krop som passende, hhv. 77 og 84 pct., mens det gælder knap halvdelen af de overvægtige børn (resultater ikke vist). Blandt undersøgelsens unge – de 15- og 19-årige – bliver det tydeligt, at kropsidealerne blandt piger og drenge er forskellige. Figur 8.1.5 viser forholdet mellem 15- og 19-åriges BMI og deres subjektive kropsofattelse. Vægtgrupperne er grupperet efter BMI, hvor grupperne af overvægtige og svært overvægtige er slået sammen til én gruppe. Blandt de undervægtige unge vurderer størstedelen deres krop som lidt for tynd eller passende. Pigerne svarer i højere grad end drengene, at deres krop er passende, på trods af at de er undervægtige, 55 pct. Blandt de normalvægtige unge vurderer flertallet, at deres vægt er passende, 61 pct. blandt drengene og 57 pct. blandt pigerne. Dog vurderer signifikant flere normalvægtige piger, at deres krop er for tyk (38 pct.), sammenlignet med drengene, der i højere grad synes, at de er for tynde (24 pct.). For begge køn gælder det, at flertallet af de overvægtige unge opfatter sig selv som værende for tykke – pigerne igen i højere grad end drengene. Kun ganske få vurderer, at de er for tynde.

FIG. 8.1.5: 15-19-årige drenge og pigers kropsofattelse opdelt efter BMI-gruppe. 2021. Procent

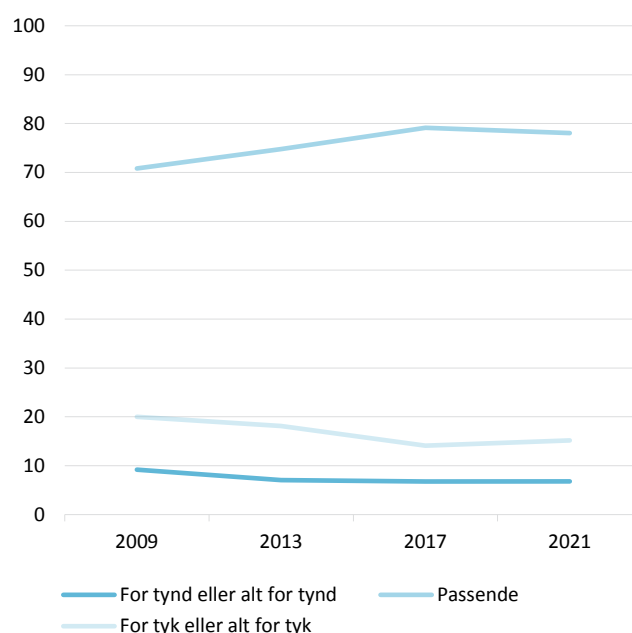
Anm: * Kun ganske få overvægtige unge opfatter sig selv som værende for tynd, hvorfor andelen der føler sig hhv. for tynd eller passende ikke kan vises af diskretionshensyn.

Siden første undersøgelse i 2009 har mødrenes opfattelse af deres 3- eller 7-åriges barn krop ligget relativt stabilt. Dog ses en lille, men statistisk signifikant stigning i andelen, der vurderer barnets krop som passende siden sidste undersøgelse, fra 80 til 84 pct. Det skyldes primært et fald i andelen, der vurderer deres barn som værende for tynd (resultater ikke vist). Figur 8.1.6 viser, at andelen af 11-årige, der vurderer deres krop som passende, overordnet set er steget siden 2009, om end udviklingen har været stabil siden sidste undersøgelse i 2017. Således vurderer 78 pct. af de 11-årige i 2021, at deres krop er passende mod 71 pct. i 2009 (figur 8.1.6).

Figur 8.1.7 viser omvendt, at de 15-19-årige siden 2009 er blevet mindre tilfredse med deres krop. Andelen af unge, der vurderer deres krop som passende, er faldet fra 59 pct. i 2009 til 52 pct. i 2021. Igen har udviklingen dog været relativ stabil siden 2017. Samlet set er andelen, der føler sig enten for tyk eller for tynd, steget. Således var det i 2021 hver tredje 15- og 19-årige, der følte sig for tyk, mens 14 pct. følte sig for tynd.

Opdelt på køn (resultater ikke vist) er der siden 2009 sket en jævn stigning i andelen af 15-19-årige drenge, der føler sig hhv. for tykke og for tynde. Mens 15 pct. følte sig for tynd i 2009, gjaldt det 22 pct. i 2021. På tilsvarende vis er der sket en lille stigning i andelen, der føler sig for tyk, fra 20 til 24 pct. Blandt de 15-19-årige piger er der derimod efter en stigning i andelen, der føler sig for tyk, fra 2009 (41 pct.) til 2017 (49 pct.) sket et fald til

FIG 8.1.6: 11-åriges kropsofattelse. 2009-2021. Procent

43 pct. i 2021. Omvendt er andelen, der opfatter deres krop som passende, steget. Det betyder, at halvdelen af pigerne (50 pct.) i 2021 vurderede deres krop som værende passende.

DELKONKLUSION

I forhold til selvvurderet helbred og kropsopfattelse (for de 3-7-årige morens vurdering) kan vi konkludere, at:

- Størstedelen af undersøgelsens børn og unge har et godt (selv) vurderet helbred.
- Der ses ligesom ved de forrige undersøgelsesrunder en betydelig alders- og kønsmæssig variation, hvor andelen med et dårligt eller nogenlunde (selv)vurderet helbred stiger med alderen, og hvor det fra 15-årsalderen særligt er pigerne, der vurderer helbredet som dårligt eller nogenlunde.
- 11-19-årige, der føler sig ensomme, presset på tid eller sover mindre end det anbefalede, vurderer i særlig høj grad eget helbred som dårligt eller nogenlunde.
- Siden 2009 er andelen med et dårligt eller nogenlunde selvvurderet helbred steget blandt undersøgelsens 15- og 19-årige. Blandt de øvrige aldersgrupper har andelen været stabil. Dog er andelen af mødre, der vurderer deres 3-åriges helbred som dårligt eller nogenlunde, faldet.
- Andelen af 11-19-årige, der vurderer deres krop som lidt eller alt for tyk, stiger med alderen og særligt ved 15-årsalderen. Det er især pigerne, der synes, at de er for tykke. Ligesom for selvvurderet helbred ses der en social forskel i børnenes og de unges opfattelse af deres krop.

- Piger er mere tilbøjelige til at vurdere deres krop som for tyk, på trods af at de er normalvægtige, og som passende, på trods af at de er undervægtige. Omvendt er drengene mere tilbøjelige til at vurdere deres krop som for tynd, på trods af at de er normalvægtige, og lidt mindre tilbøjelige til at vurdere deres krop som for tyk, til trods for at de er overvægtige.
- Siden 2009 er andelen af undersøgelsens 15-19-årige, der synes, at deres krop er passende, samlet set faldet. Blandt pigerne er der dog sket en lille stigning siden 2017. Blandt de 11-årige er andelen, der vurderer deres krop som passende, samlet steget siden 2009.

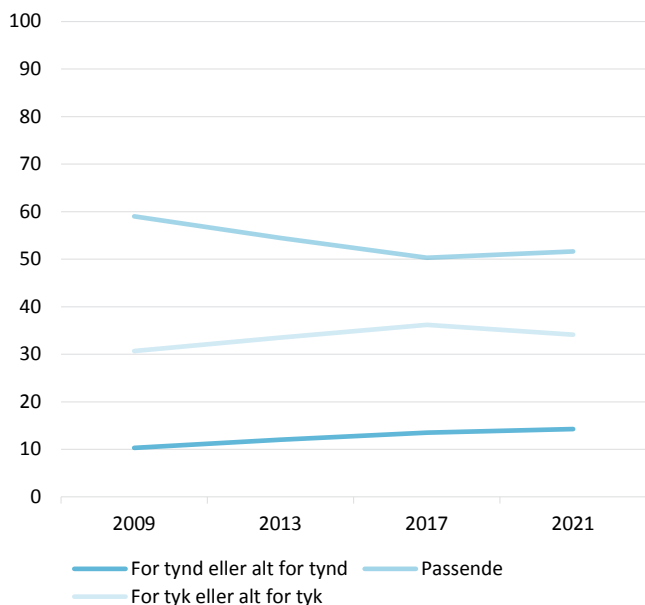
KOMPONENT 2: PSYKISK SÅRBARHED

BØRNS INDADVENDTE OG UDADVENDTE ADFÆRDSPROBLEMER

SDQ er en forkortelse for 'The Strengths and Difficulties Questionnaire' (Goodman et al., 2000), som er et spørgeskemabaseret screeningsinstrument, der anvendes til at identificere psykopatologiske tilstande, dvs. psykiske problemer og afvigende adfærd hos børn og unge i 2-17-årsalderen.

Instrumentet er udviklet på engelsk og er oversat til mange sprog, heriblandt dansk (Obel et al., 2003). Det anvendes både i forskningsbaserede undersøgelser (fx på VIVE) og i klinisk sammenhæng (fx inden for pædiatrien, PPR samt børne- og ungepsykiatrien) og har den fordel, at det ikke tager så lang tid at udfylde. Selvom SDQ anvendes til screening, er det vigtigt at være opmærksom på, at skemaet ikke kan stå alene som diagnosticeringsværktøj i den kliniske virksomhed.

FIG. 8.1.7: 15-19-åriges kropsopfattelse. 2009-2021. Procent

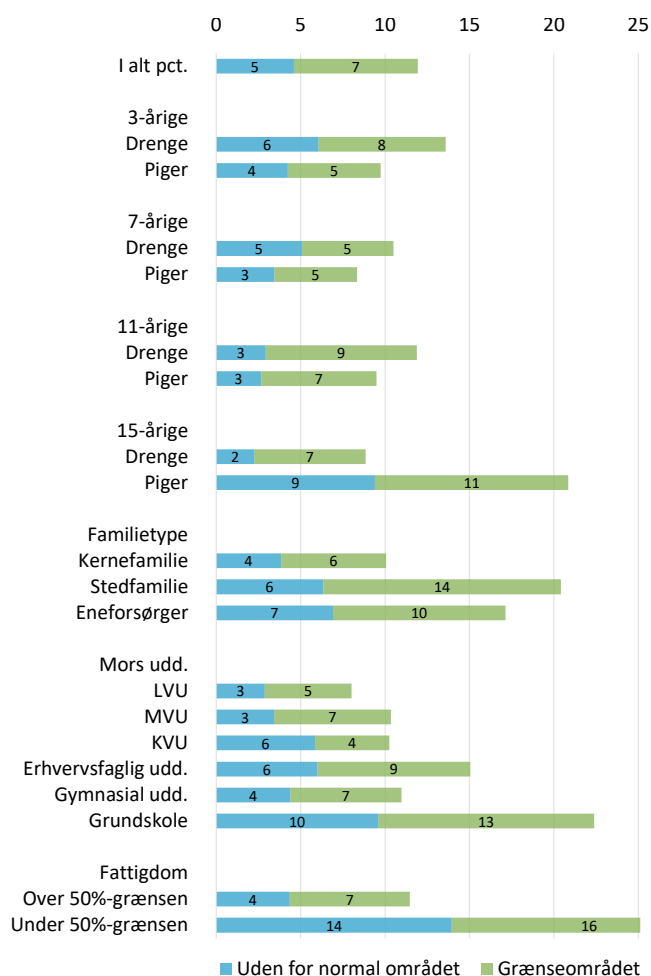

SDQ består af 25 udsagn, der besvares af barnet/den unge (eller forælderen). Svarkategorierne er 'passer ikke', 'passer delvist' og 'passer godt'. SDQ dækker fire problemområder: 1) hyperaktivitet/uopmærksomhed, 2) emotionelle problemer, 3) adfærdsproblemer, 4) problemer i forholdet til jævnaldrende samt 5) ét styrkeområde (pro-social adfærd). Hvert område belyses ved hjælp af fem spørgsmål. Der er udarbejdet et scoringssystem, således at man kan opgøre, hvordan barnet placerer sig inden for hvert af de fem områder. Der er også udarbejdet et pointsystem for, hvordan barnet globalt set placerer sig (Sdqinfo, 2015; 2016). I den globale eller samlede opgørelse indgår område 1-4, og den samlede score omfatter derfor ikke de sociale styrker. Afhængigt af, hvor mange point barnet scorer, placeres barnet i et af tre områder: i normalområdet, i grænseområdet til det normale eller uden for normalområdet. 'Normal' skal i denne sammenhæng forstås som en statistisk normalitet, dvs. der, hvor flertallet af baggrundspopulationen placerer sig. SDQ medtages i denne undersøgelse som en indikator på psykisk sårbarhed. De 19-årige indgår ikke i opgørelsen, da instrumentet på dataindsamlingstidspunktet ikke var valideret for denne aldersgruppe.

Samlet set falder 88 pct. af de 3-15-årige inden for normalområdet. 7 pct. ligger på grænsen af normalområdet, mens 5 pct. scorer uden for normalområdet (figur 8.2.1). Indtil 15-årsalderen er andelen af børn med en SDQ-score på grænsen af eller uden for normalområdet relativt konstant. Blandt de 3- og 7-årige er andelen højest blandt drengene (hhv. 14 og 10 pct.), mens der blandt de 11-årige ikke er nogen statistisk signifikant forskel mellem drengene og pigerne. Ved 15-årsalderen er det omvendt pigerne, der har den højeste andel, med en SDQ-score, der ligger på grænsen af eller uden for normalområdet, 20 pct. mod 9 pct. blandt de jævnaldrende drenge.

Figur 8.2.1 viser en tydelig social gradient i følelses- og adfærdsmæssige symptomer og vanskeligheder. Således ses en markant højere andel af børn og unge med en SDQ-score i grænseområdet eller uden for grænseområdet i familier, hvor moren højst har en grundskoleuddannelse (samlet set 23 pct.), sammenlignet med børn og unge med en højtuddannet mor (8 pct.). Samme mønster ses for fattigdom, hvor andelen med en SDQ-score i grænseområdet eller uden for grænseområdet er næsten tre gange så høj blandt børn og unge, der lever i en familie med relativ fattigdom. Herudover viser figur 8.2.1 også, at en SDQ i grænseområdet eller uden for normalområdet er mere udbredt blandt børn og unge, der bor i en sted- eller eneforsørgerfamilie (hhv. 20 og 17 pct.), end blandt børn og unge, der lever i en kernefamilie (10 pct.).

FIG. 8.2.1: 3-15-åriges indadvendte og udadvendte adfærdsproblemer. Udvalgte baggrundsforhold. 2021. Procent

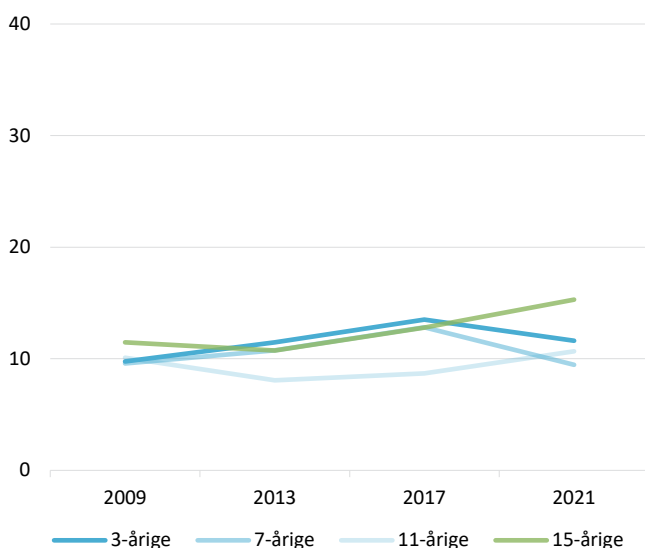

Figur 8.2.2 viser udviklingen i andelen af børn og unge med en SDQ-score i grænseområdet eller uden for normalområdet fra 2009 til 2021. Blandt de 3- og 15-årige ses en mindre, men statistisk signifikant stigende trend i andelen af børn og unge, der ligger i grænseområdet eller uden for normalområdet. Den stigende trend er tydeligst blandt de 15-årige – fra 11 pct. i 2009 til 15 pct. i 2021 – og drives især af pigerne, hvor andelen, der ligger i grænseområdet eller uden for normalområdet, er steget fra 14 til 21 pct. i 2021 (resultater ikke vist). Blandt de 7- og 11-årige er der derimod ikke nogen statistisk signifikant trend i perioden 2009 til 2021. Dog er andelen af 11-årige, der befinder sig i grænseområdet eller uden for normalområdet, steget en smule fra 2013 til 2021, fra 8 pct. til 11 pct.

PSYKISKE LIDELSER OG SPISEFORSTYRRELSER

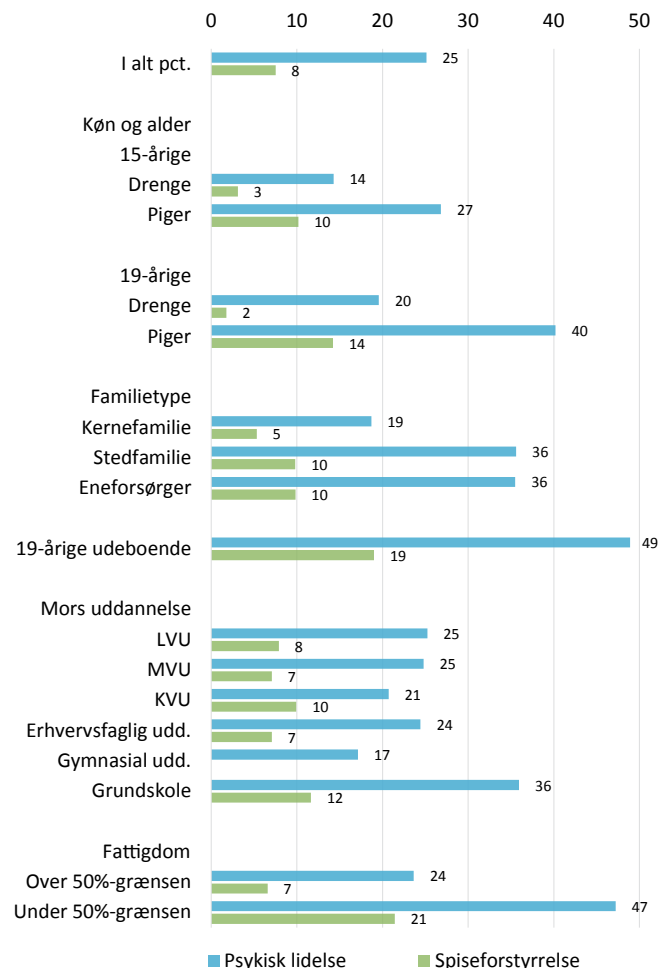
I undersøgelsen er de 15- og 19-årige blevet spurgt om, hvorvidt de har haft en psykisk lidelse (depression, angst eller lignende), og specifikt til, om de har lidt af en spiseforstyrrelse (anoreksi/bulimi). Hertil kunne de unge svare 'ja, en gang', 'ja, flere gange', 'nej, aldrig' eller 'ved ikke'. Da spørgsmålet ikke er tidsafgrænset, er det vigtigt at være opmærksom på, at det ikke er muligt at vide, om den pågældende psykiske lidelse stadig er til stede, eller om det er tidligere i livet, at den unge har haft en psykisk lidelse. Ligeledes er det vigtigt at være opmærksom på, at der er tale om selvrapporterede oplysninger, og at vi derfor ikke ved, hvorvidt der er tale om lidelser, der er diagnosticeret af en læge.

FIG. 8.2.2: 3-15-åriges indadvendte og udadvendte adfærdspå grænsen til eller udenfor normalområdet. 2009-2021. Procent

Figur 8.2.3 viser andelen af 15- og 19-årige, der svarer, at de har haft en psykisk lidelse eller mere specifikt en spiseforstyrrelse. 25 pct. svarer, at de på et tidspunkt haft en psykisk lidelse, mens 8 pct. svarer, at de har haft en spiseforstyrrelse. For såvel psykisk lidelse som spiseforstyrrelse gælder det, at andelen stiger med alderen, og at piger i højere grad end drenge svarer, at de på mindst ét tidspunkt har haft en psykisk lidelse. Blandt de 15-årige piger gælder det 27 pct., mens 10 pct. af de 19-årige svarede, at de har haft en psykisk lidelse. Blandt drengene var andelen hhv. 14 og 20 pct. Ifølge Jeppesen et al. (2020) får ca. 15 pct. af danske børn og unge diagnosticeret en psykisk sygdom, inden de fylder 18 år. Forekomsten kan ifølge forfatterne dog være højere, da ikke alle børn og unge diagnosticeres i psykiatrien, men i stedet modtager kommunale tilbud. En anden grund kan være, at nogle børn og unge diagnosticeres af en privatpraktiserende speciallæge og dermed ikke registreres i registrene.

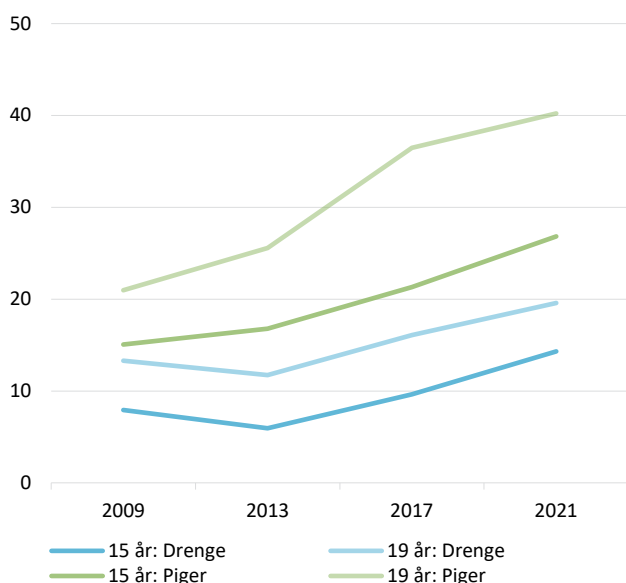
FIG. 8.2.3: 15-19-årige, der svarer, at de har haft en psykisk lidelse eller en spiseforstyrrelse. Udvalgte baggrundsforhold. 2021. Procent

Unge, der bor i en kernefamilie, rapporterer mindre psykisk sårbarhed end unge fra eneforsørger- og stedfamilier. Andelen, der svarer, at de har haft hhv. en psykisk lidelse og en spiseforstyrrelse, er særligt høj blandt de udeboende 19-årige. I denne gruppe af unge svarer næsten halvdelen (49 pct.), at de har haft en psykisk lidelse, mens knap hver femte (19 pct.) svarer, at de har haft en spiseforstyrrelse. Blandt deres jævnaldrene fra kernefamilier er andelen hhv. 22 og 6 pct. Af figur 8.2.3 ses også, at unge fra familier med en indkomst under 50 pct. af mediangrænsen i markant højere grad angiver, at de har haft hhv. en psykisk lidelse og en spiseforstyrrelse. På tilsvarende vis svarer unge fra familier, hvor morens højeste uddannelse er grundskole, i højere grad (36 pct.), at de har haft en psykisk lidelse, sammenlignet med familier, hvor moren har uddannelse ud over grundskolen (17-25 pct.). Der ses derimod ingen statistisk signifikante forskelle i spiseforstyrrelser i forhold til mors uddannelsesniveau.

Figur 8.2.4 viser udviklingen i andelen, der har svaret, at de på mindst ét tidspunkt har haft en psykisk lidelse. Der er siden 2009 sket en støt stigning i andelen, der svarer, at de har haft en psykisk lidelse. Den stigende trend er signifikant for begge køn og i begge aldersgrupper, men størst blandt de 19-årige piger, hvor andelen er steget fra 21 pct. i 2009 til 40 pct. i 2021. Hen over de 4 survey-år er der kun sket en svag, men statistisk signifikant stigning i andelen, der svarer, at de har haft en spiseforstyrrelse: fra 1 pct. af drengene i 2009 til 3 pct. i 2021. Blandt pigerne har udviklingen været stabil.

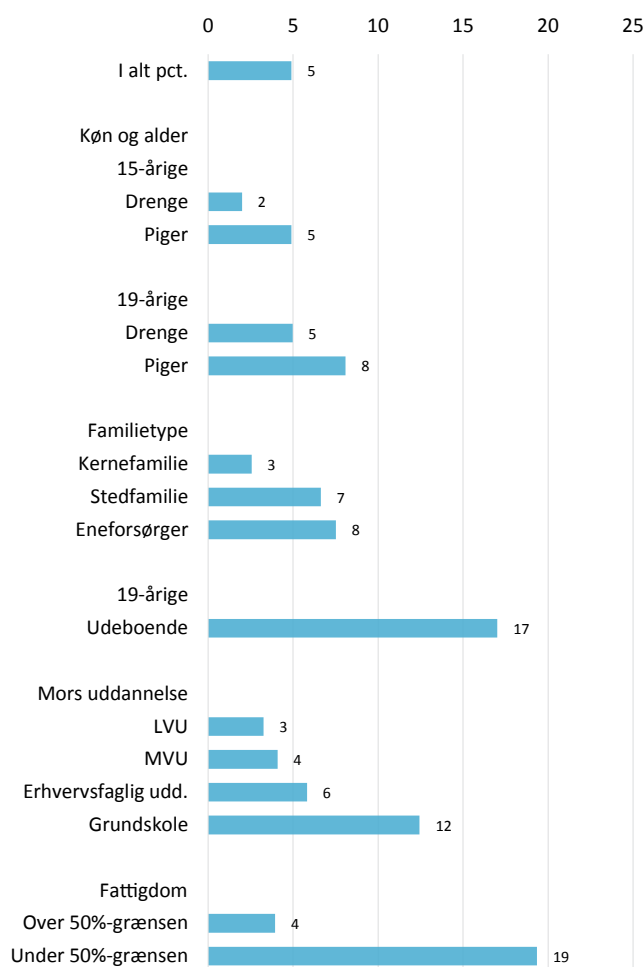
FIG. 8.2.4: 15- og 19-årige, der svarer, at de har haft en psykisk lidelse. 2009-2021. Procent

SELMORDSFORSØG

I alt 5 pct. af de 15- og 19-årige unge svarede, at de havde forsøgt selvmord, hvilket er et meget alvorligt tegn på psykisk sårbarhed, uanset hvad handlingen omfattede. I begge aldersgrupper er andelen højere blandt pigerne, men højest blandt de 19-årige, hvor 8 pct. svarede, at de havde forsøgt selvmord. Figur 8.2.5 viser, at unge fra kernefamilier i mindre grad end unge fra andre familietyper har forsøgt selvmord. Særligt høj er andelen blandt de 19-årige udeboende. Et opmærksomhedspunkt er dog her, at andelen af udeboende er relativt lille, hvorfor den specifikke andel bør fortolkes med forsigtighed. Endelig ser vi, at unge fra hjem med få socioøkonomiske ressourcer i højere grad har forsøgt selvmord sammenlignet med unge fra socioøkonomisk bedrestillede hjem. Således er andelen, der svarer, at de har forsøgt selvmord, mere end fire gange så høj blandt unge fra

FIG. 8.2.5: 15-19-årige, der svarer, at de har forsøgt selvmord. Udvalgte baggrundsforhold. 2021. Procent

familier med en indkomst under 50 pct. af mediangrænsen sammenlignet med unge fra andre familier.

Siden undersøgelsen blev gennemført første gang i 2009, har andelen af 15-19-årige, der svarer, at de har forsøgt selvmord, været stabil.

DELKONKLUSION

I forhold til psykisk sårbarhed kan vi konkludere, at:

- Andelen af 15- og 19-årige, der har haft en psykisk lidelse, spiseforstyrrelse eller har forsøgt selvmord, stiger med alderen, og især de unge piger har oplevet disse problemer. 4 ud af 10 af undersøgelsens 19-årige piger svarer, at de har haft en psykisk lidelse, og 14 pct. svarer, at de har haft en spiseforstyrrelse.
- Der er social ulighed i psykisk sårbarhed i form af følelses- og adfærdsmæssige symptomer og vanskeligheder målt ved SDQ, psykisk lidelse og selvmordsforsøg. Andelen af unge, der har forsøgt selvmord, er mere end fire gange så høj i familier, der lever i relativ fattigdom.
- Blandt unge, der ikke bor i en kernefamilie, ses ligeledes en højere andel af psykisk sårbare unge.
- Blandt 3-årige og især de 15-årige piger er andelen med følelses- og adfærdsmæssige symptomer og vanskeligheder i grænseområdet eller uden for normalområdet steget siden 2009. Andelen af undersøgelsens unge, der svarer, at de har haft en psykisk lidelse, er steget siden 2009. Særlig markant er udviklingen blandt de 19-årige piger.

KOMPONENT 3: UDDANNELSESMÆSSIG TRIVSEL

SKOLEGLÆDE

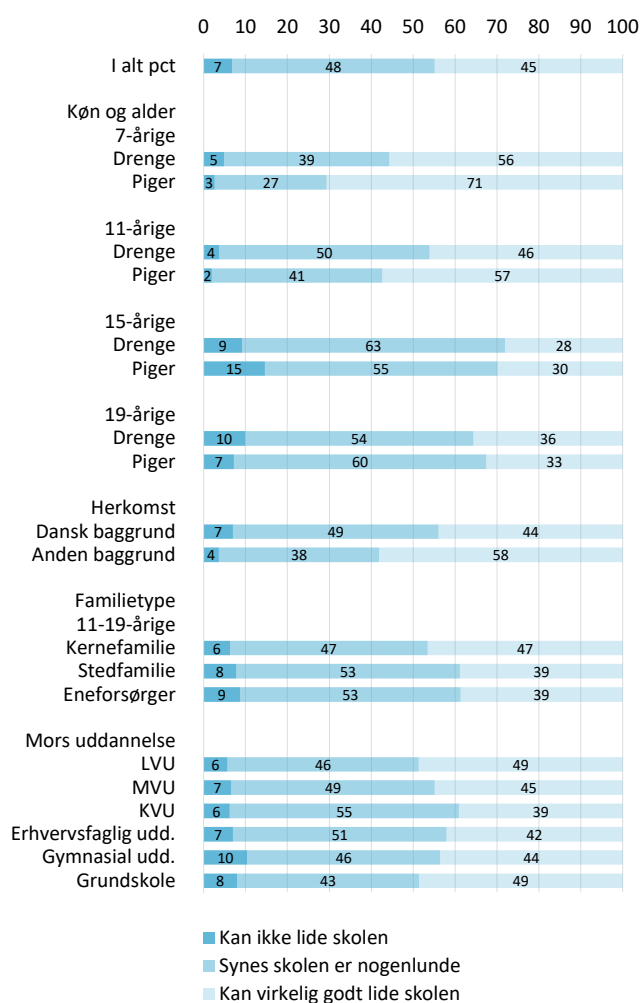
Børn og unge tilbringer en væsentlig del af deres dag i skolen eller på deres uddannelse, om end 2020-2021 har sat nogle andre rammer for den fysiske tilstedeværelse i skolen. Skolelivet er i høj grad forbundet med faglighed og dygtiggørelse og er samtidig en betydelig social arena for børn og unge-liv. Dermed udgør skolen en vigtig kontekst i børnenes og de unges liv, der på flere måder har betydning for deres muligheder senere i livet. Den tredje komponent af subjektiv trivsel omhandler børnenes glæde ved skolen. I undersøgelsen svarer de 11-, 15- og 19-årige på spørgsmålet: "Hvad synes du om skolen/uddannelsen for øjeblikket?". Blandt de 7-årige er det moren, der vurderer barnets skoleglæde. I 2021 svarede 45 pct. af de 7-19-årige, at de virkelig godt kan lide skolen. 48 pct. svarede, at den er nogenlunde, 5,4 pct., at de ikke kan lide skolen, og 1,4 pct. svarede, at de slet ikke kan lide skolen.

Ligesom de forrige undersøgelser af *Børn og unge i Danmark* viser også denne, at skoleglæde varierer med alderen, og at undersøgelsens yngste er den aldersgruppe, der er gladest for skolen (figur 8.3.1). Kønsforskelle i skoleglæde ses især blandt de 7- og 11-årige: 56 pct. af mødrene til de 7-årige drenge svarer, at deres barn virkelig godt kan lide skolen, mens det blandt pigerne gælder 71 pct. Mødrene til de 7-årige drenge svarer i højere grad, at deres barn synes, at skolen er nogenlunde. Ved 11-årsalderen svarer hhv. 46 og 57 pct. af drengene og pigerne, at de virkelig godt kan lide skolen. Blandt de 15- og 19-årige er kønsforskellen i andelen, der virkelig godt kan lide skolen, mindre markant, hhv. 28 og 30 pct. af de 15-årige drenge og piger og ca. hver tredje af de 19-årige drenge og piger. Generelt er det et lille mindretal, der

svarer, at de ikke kan lide skolen: 15 pct. af de 15-årige piger og 9 pct. af drengene.

Figur 8.3.1. viser videre, at der blandt børn og unge med anden herkomst end dansk er en større andel, der er virkelig glad for skolen (58 pct.), sammenlignet med børn og unge med dansk baggrund (44 pct.). Børn og unge med dansk baggrund svarer i højere grad, at skolen er nogenlunde (49 pct.). I forhold til mors uddannelse er børn af mødre med en grundskoleuddannelse eller en lang videregående uddannelse de grupper, der er glædest for at gå i skole (49 pct.), mens børn af mødre med en erhvervsfaglig uddannelse i højere grad svarer, at skolen er nogenlunde. Der er kun mindre forskelle i andelen af børn og unge, der svarer, at de ikke kan lide skolen.

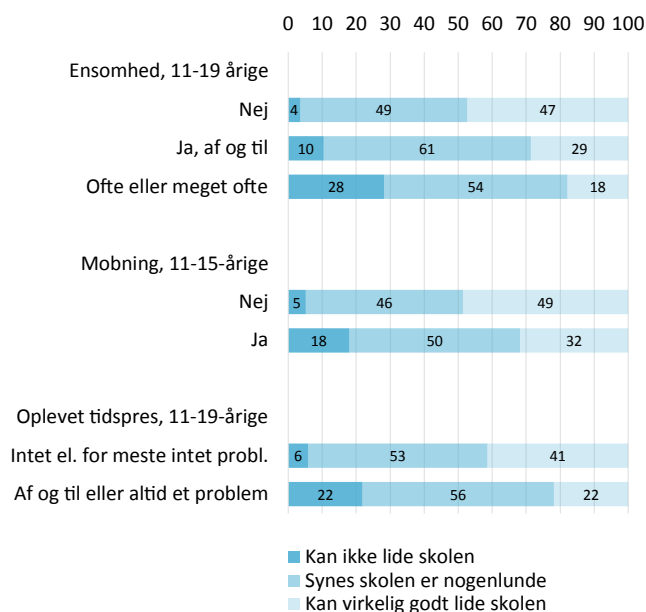
FIG. 8.3.1: 7-19-åriges skoleglæde. Udvalgte baggrundsforhold. 2021. Procent

Skolen er en vigtig social arena i børn og unges liv. Af figur 8.3.2 ses det da også, at børn, der føler sig ensomme eller bliver mobbet, i markant mindre grad svarer, at de virkelig godt kan lide skolen. For eksempel er det kun knap hver femte af de 11-15-årige, der ofte eller meget ofte føler sig ensomme, der virkelig godt kan lide skolen. 28 pct. svarer, at de ikke eller slet ikke kan lide den. Blandt børn og unge, der ikke føler sig ensomme, svarer derimod 47 pct., at de virkelig godt kan lide skolen, og kun 4 pct. kan ikke eller slet ikke lide skolen. Et andet forhold, der kan have betydning for skoleglæden, er, hvis barnet eller den unge oplever at være presset på tid i dagligdagen. Blandt de 11-, 15- og 19-årige, der ikke umiddelbart er tidspresede, svarer 41 pct., at de virkelig godt kan lide skolen. Blandt de børn og unge, der af og til eller altid har svært ved at nå det, de skal eller gerne vil i dagligdagen, er andelen 22 pct. 22 pct. svarer, at de ikke kan lide skolen mod 6 pct. blandt de børn og unge, der ikke er presset på tid.

Langt de fleste 11-19-årige børn og unge svarer, at de enten virkelig godt kan lide skolen, eller at de synes, den er nogenlunde, jf. figur 8.3.3. I perioden 2009-2021 er der dog sket et fald i andelen af 7-, 15- og 19-årige, der virkelig godt kan lide skolen. Mest markant er faldet blandt undersøgelsens yngste og ældste. Mens 82 pct. af mødrene til de 7-årige i 2009 svarede, at de virkelig godt kunne lide skolen, gjaldt det 63 pct. i 2021. Blandt de 19-årige er der sket et fald fra godt halvdelen (53 pct.) i 2009, til at godt hver tredje i 2021 virkelig godt kan lide skolen. Samtidig ses en lille, men statistisk signifikant stigning i andelen af 19-årige, der ikke

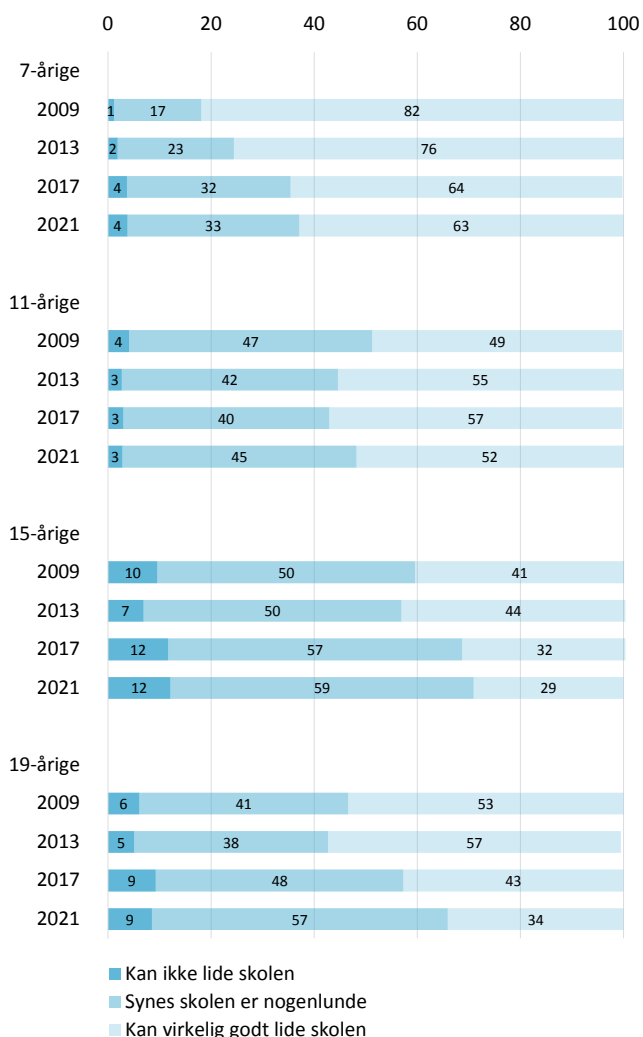
FIG. 8.3.2: 11-19-åriges skoleglæde. Udvalgte psykosociale baggrundsforhold. 2021. Procent

kan lide skolen. For undersøgelsens 11-årige er der derimod ingen entydig udvikling i skoleglæde. Efter at have været stigende siden 2009 er andelen, der svarer, at de virkelig godt kan lide skolen, faldet fra 57 pct. i 2017 til 52 pct. i 2021.

Data til denne undersøgelse er indsamlet i 2021, hvor børnenes og de unges skolegang har været påvirket af covid-19-nedlukninger og -restriktioner. Førrige undersøgelse blev indsamlet i kølvandet på en folkeskolereform samt en lov om øget inklusion i folkeskolen. Det er nærliggende at tolke udviklingen i skoleglæde i dette lys. Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at vi ikke ved, hvilken udvikling der ville have været i skoleglæde, såfremt der ikke havde været først reformer og siden covid-19. Derfor kan man ikke drage kausale konklusioner på baggrund af denne undersøgelse. Dog ser vi i rapportens del 2 nærmere på, om der er børn og unge, der har været særligt udfordret som følge af covid-19-nedlukningerne.

FIG. 8.3.3: 7-19-åriges skoleglæde. 2009-2021. Procent

DELKONKLUSION

I forhold til skoleglæde kan vi konkludere, at:

- De 7- og 11-årige oplever størst skoleglæde, men er også de aldersgrupper, hvor der ses den største forskel mellem piger og drenge. Mens 71 pct. af de 7-årige piger virkelig godt kan lide skolen, er det kun 56 pct. af drengene. Blandt de 19-årige er det ca. hver tredje, der virkelig godt kan lide skolen.
- Børn og unge af højtuddannede mødre og af mødre, der har grundskolen som højeste uddannelse, svarer i højere grad, at de er virkelig godt kan lide skolen, end børn af mødre med en erhvervsfaglig uddannelse.
- Børn og unge, der føler sig ensomme, bliver mobbet og oplever et dagligt tidspres, rapporterer om markant lavere skoleglæde, end børn, der ikke oplever disse psykosociale belastninger.
- Siden 2009 er andelen, der 'virkelig godt' kan lide skolen, faldet blandt undersøgelsens 7-, 15- og 19-årige. Blandt de 11-årige er der efter en stigning i andelen, der 'virkelig godt' kan lide skolen, i perioden 2009-2017 sket et lille fald på 5 procentpoint siden sidste undersøgelse.

KOMPONENT 4: PERSONLIG FRIHED OG OPLEVET TIDSPRES

PERSONLIG FRIHED

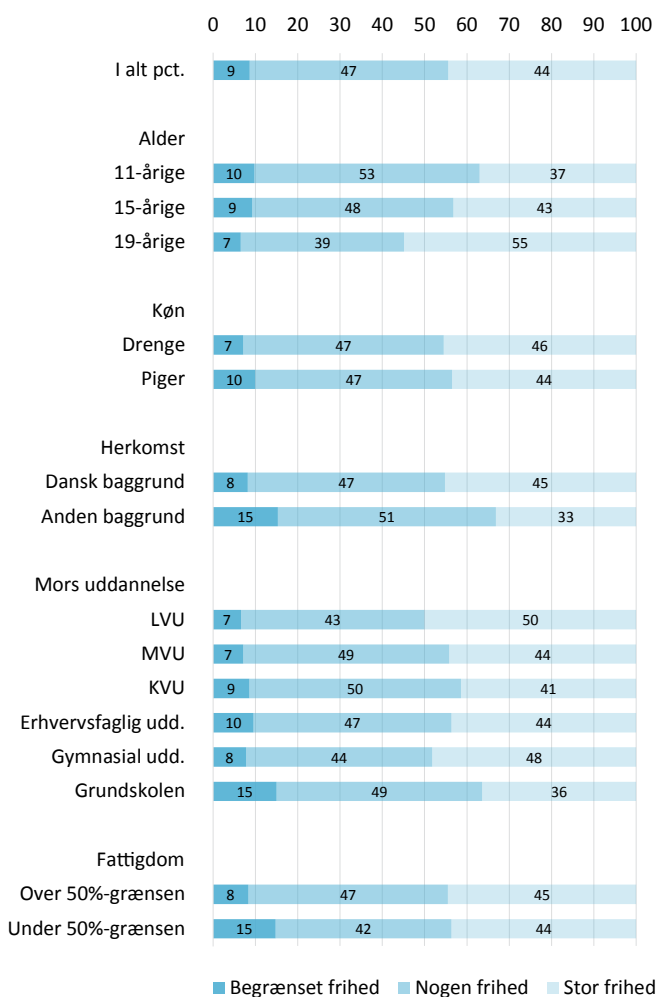
I undersøgelsen måler vi de 11-, 15- og 19-åriges oplevelse af personlig frihed og autonomi gennem tre udsagn: 1) "For det meste kan du selv bestemme, hvad du bruger din tid til", 2) "Du føler dig fri til at bestemme, hvordan du vil leve dit liv" og 3) "Normalt kan du frit sige, hvad du tænker og mener". Til hvert udsagn er der fem svarkategorier, som strækker sig fra 'helt uenig' til 'helt enig'. Den summerede indikator på personlig frihed kan antage værdierne fra 3 til 15, hvor 15 svarer til maximal frihed (3 gange 'helt enig'). I denne undersøgelse tolkes en score på 3-10 som 'begrænset frihed', 11-13 som 'nogen frihed', mens 14-15 forstås

som 'stor frihed'. Overordnet set oplever 9 pct. af undersøgelsens 11-19-årige at have begrænset frihed, 47 pct. oplever nogen frihed, mens 44 pct. oplever stor frihed (figur 8.4.1).

Figur 8.4.1 viser, at andelen, der oplever stor frihed, stiger med alderen. Blandt de 19-årige er det således 55 pct., der oplever stor frihed mod 37 pct. blandt de 11-årige. Ligesom ved de tidligere undersøgelsesrunder ser vi, at børn og unge med anden herkomst end dansk i mindre grad end dem med dansk baggrund oplever stor personlig frihed. Mens 45 pct. af de danske børn og unge oplever stor frihed, er det kun tilfældet for hver tredje (33 pct.) af de 11-19-årige med anden herkomst end dansk. På samme vis er der en større andel, der oplever begrænset personlig frihed.

Andelen af børn og unge, der oplever stor personlig frihed, er højest blandt børn af højtuddannede mødre. I denne gruppe ople-

FIG. 8.4.1: 11-19-åriges oplevelse af personlig frihed. Udvalgte baggrundsforhold. 2021. Procent

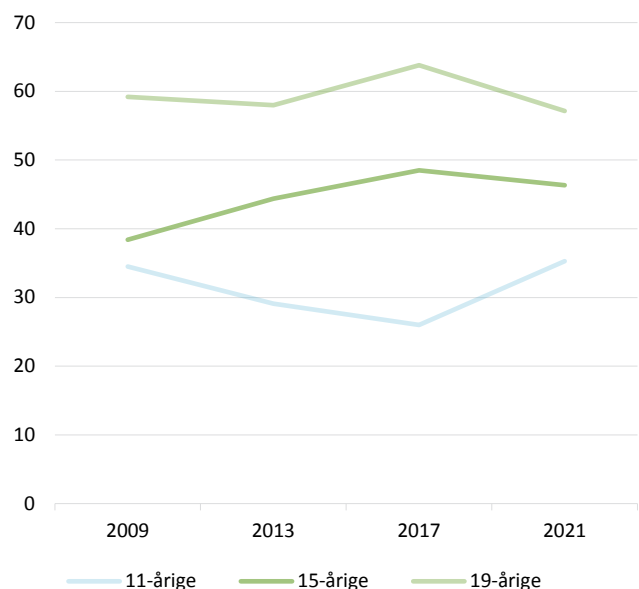
ver halvdelen at have stor personlig frihed. Blandt børn og unge, hvor morens højeste uddannelse er grundskole, er andelen 36 pct. I forhold til relativ fattigdom ses ingen forskel i andelen, der oplever stor personlig frihed. Ser vi derimod på dem, der oplever begrænset frihed, er andelen næsten dobbelt så høj (15 pct.) blandt børn og unge fra familier med en indkomst under 50 pct. af mediangrænsen.

Overordnet set har andelen af 11-, 15- og 19-årige, der oplever stor personlig frihed, ligget relativt stabilt siden 2009. Ser vi på udviklingen for hhv. 11-, 15- og 19-årige drenge og piger hver for sig, er der dog henover perioden en let stigende trend i andelen af 15-årige drenge, der oplever stor personlig frihed (figur 8.4.2). Mens 38 pct. oplevede stor personlig frihed i 2009, var andelen i 2021 46 pct. Blandt de 11-årige og 19-årige ses der intet entydigt mønster i udviklingen. Dog er der siden sidste undersøgelse sket et fald i oplevelsen af stor personlig frihed blandt de 19-årige drenge, fra 64 pct. til 57 pct. Blandt de 11-årige drenge er andelen, der oplever stor frihed, derimod steget i 2021 efter at have været faldende i perioden 2009-2017. Der ses kun små og ikke statistisk signifikante ændringer blandt pigerne i perioden 2009-2021 (resultater ikke vist).

OPLEVET TIDSPRES

De fleste børn og unge tilbringer en væsentlig del af deres dag i dagtilbud, skole eller uddannelse. Hertil kommer eventuelle fritidsaktiviteter og/eller fritidsjob, der skal passes ind i en hverdag,

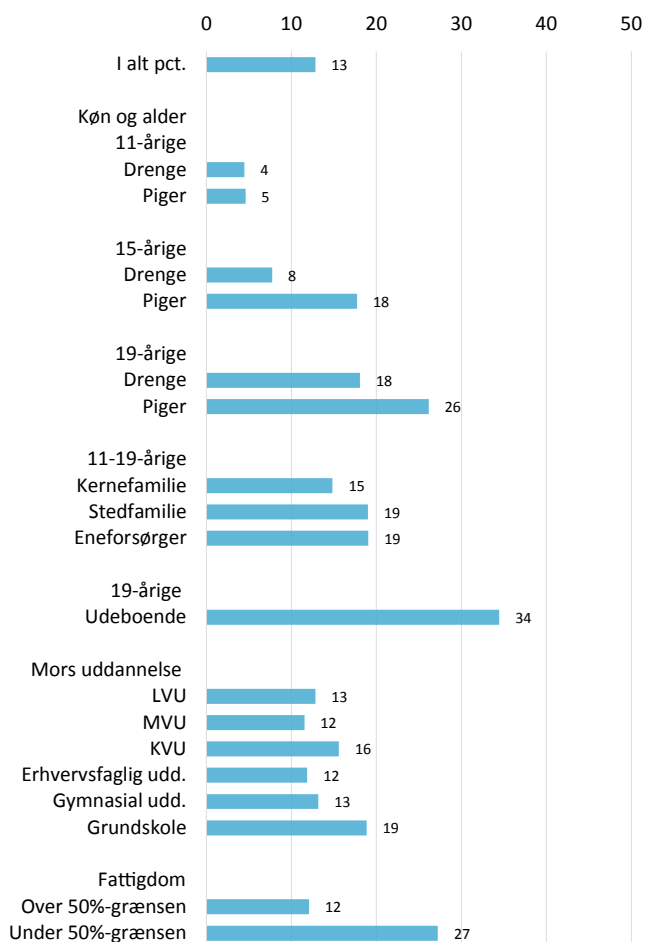
FIG. 8.4.2: 11-19-årige drenge, der oplever stor personlig frihed. 2009-2021. Procent

hvor der også skal være plads til venner og familieliv. Ligesom voksne kan børn og unge føle sig pressede i hverdagen. Danske undersøgelser tyder på, at et stort mindretal på op mod 40 pct. af børn og unge ofte føler sig stresset (Jeppesen et al., 2020), og at andelen har været stigende blandt 16-24-årige (Jensen et al., 2022).

I undersøgelsen har vi spurgt til, om de 11-19-årige til dagligt kan nå de ting, som de skal eller gerne vil. Vi kan ikke på baggrund af dette spørgsmål sige noget om, hvorvidt børnene føler sig stressede, men det kan være en indikation på, om de i deres dagligdag er pressede på tid. Overordnet set svarer størstedelen, 87 pct., at de ingen problemer har eller for det meste kan nå de ting, de gerne vil. Således svarer 13 pct., at det af og til eller altid er et problem. Det er denne gruppe af børn og unge, vi fokuserer på i dette afsnit.

FIG. 8.4.3: 11-19-årige, der af og til eller altid har svært ved at nå det, de skal eller gerne vil. Udvalgte baggrundsforhold. 2021. Procent

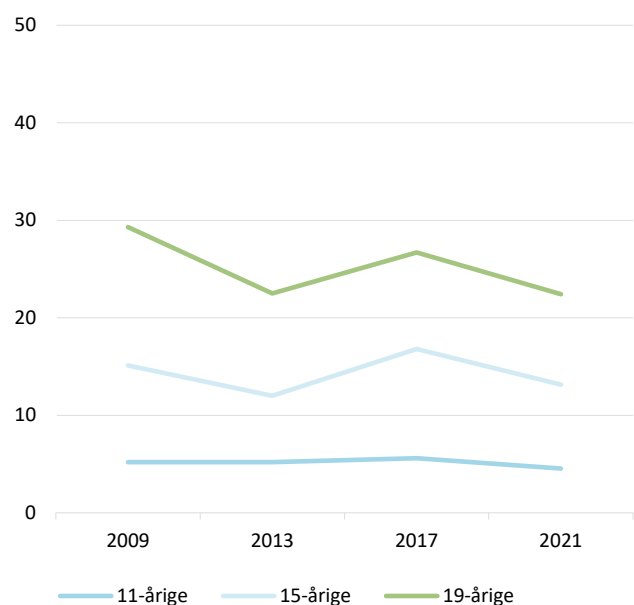

Det er særligt to baggrundsforhold, der ser ud til at have betydning for oplevet tidspres: alder og fra 15-årsalderen også køn (figur 8.4.3). Henholdsvis 4 og 5 pct. af de 11-årige drenge og piger svarer, at de altid eller af og til har problemer med at nå det, de skal eller vil i dagligdagen. Herefter stiger andelen, der oplever tidspres, og blandt de 19-årige er det 18 pct. af drengene og 26 pct. af pigerne, der oplever, at det kan være svært at få tiden til at slå til.

Figur 8.4.3 viser også, at børn og unge i sted- og eneforsørgerfamilier i lidt højere grad oplever, at de har problemer med at nå det, de skal eller gerne vil. Blandt de 19-årige, som er den aldersgruppe, der rapporterer om mest tidspres, er andelen særligt høj blandt de udeboende, 34 pct. mod 20 pct. blandt deres jævnaldrende, som bor i en kernefamilie. Vi ser også, at børn og unge fra familier med en indkomst under 50 pct. af mediangrænsen i højere grad oplever at være pressede på tid (27 pct.) end børn fra familier med en højere indkomst. I forhold til uddannelse er billedet mindre klart, omend børn af mødre, der højst har en grundskoleuddannelse, hyppigst oplever at have problemer med at nå det, de skal eller gerne vil.

Figur 8.4.4 viser udviklingen i andelen af børn og unge, der altid eller af og til har svært ved at nå det, de skal eller gerne vil i dagligdagen. Blandt de 11-årige har andelen, der oplever at være presset på tid, ligget stabilt siden den første undersøgelse i 2009. Blandt de 15- og 19-årige har andelen, der oplever et tidspres,

FIG. 8.4.4: 11-19-årige, der af og til eller altid har svært ved at nå det, de skal eller gerne vil. 2009-2021. Procent

svinget henover undersøgelsens fire survey-år. For de 19-årige er der dog samlet set sket et fald siden 2009, fra 29 pct. i 2009 til 22 pct. i 2021. Blandt de 15-årige ses der derimod ikke nogen statistisk signifikant trend i udviklingen. Fælles for begge aldersgrupper er dog et mindre fald på hhv. 4 og 5 procentpoint siden 2017.

DELKONKLUSION

I forhold til personlig frihed og oplevet tidspres kan vi konkludere, at:

- Oplevelsen af personlig frihed er størst blandt de 15- og 19-årige.
- Børn af højtuddannede mødre oplever i højere grad stor personlig frihed sammenlignet med børn af mødre med en grundskoleuddannelse som højeste uddannelse. Herudover oplever børn og unge med anden herkomst end dansk i mindre grad personlig frihed end deres danske jævnaldrende.
- Samlet set har andelen af 11-19-årige, der oplever stor personlig frihed, været uændret siden 2009. Opdelt på køn ser vi imidlertid, at andelen, der oplever stor personlig frihed, har været let stigende blandt de 15-årige drenge.
- Andelen af børn og unge, der oplever at være presset på tid, stiger med alderen og er højest blandt de 19-årige piger, hvor 26 pct. oplever, at det af og til eller altid er et problem at nå det, de skal eller gerne vil.

KOMPONENT 5: LIVSTILFREDSHED OG PSYKOSOCIAL TRIVSEL

SELF-EFFICACY

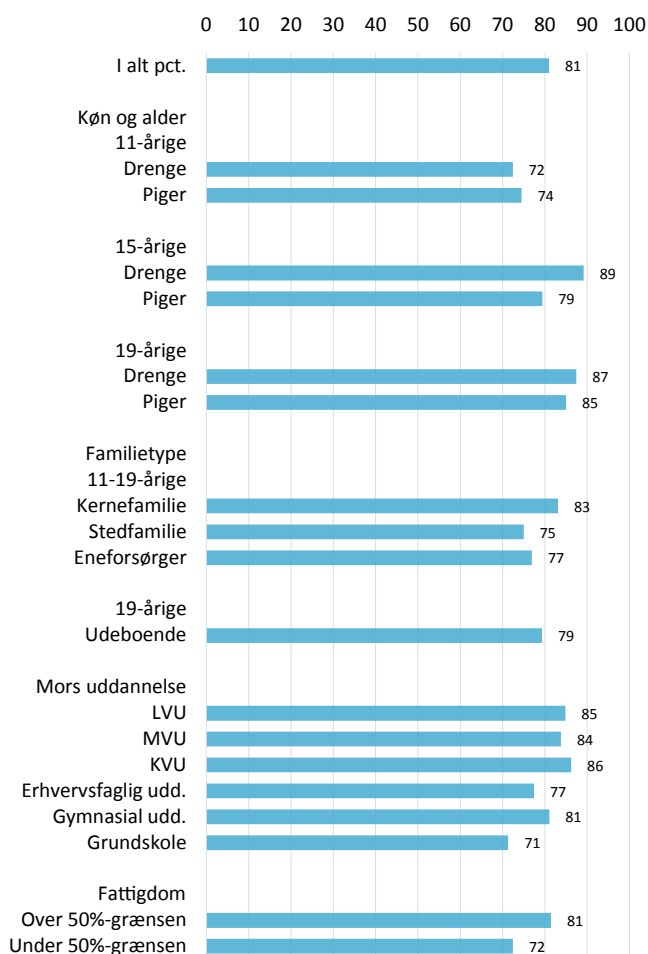
Begrebet self-efficacy er svært at oversætte direkte til dansk, men refererer til et individs tro på, at han eller hun kan sætte sig et mål og nå det (Bandura, 1997). Når vi har medtaget et mål for generel self-efficacy i undersøgelsen, er det ud fra en betragtning om, at en høj grad af self-efficacy er en indikator på et aktivt forhold til sit eget liv og dermed også et vigtigt aspekt af børns og unges mentale trivsel.

Vi anvender et mål for self-efficacy, der er inspireret af Schwarzers skala for generel self-efficacy (Schwarzer, 1995). Dette mål anvendes i HBSC-undersøgelserne (Rasmussen et al., 2019), og HBSC Metodeundersøgelsen 2012 (Meilstrup et al., 2016) tyder på, at 11-15-årige forstår spørgsmålene, samt at målet fungerer efter hensigten. Målet består af to spørgsmål: 1) *"Hvor tit kan du finde en løsning på problemer, bare du prøver hårdt nok?"* og *"Hvor tit kan du klare det, du sætter dig for?"*. Svarkategorierne er 'meget tit', 'tit', 'engang imellem' og 'sjældent'. Vi definerer høj self-efficacy som to positive svar, dvs. ved at have svaret 'meget tit' eller 'tit' til begge spørgsmål. Middel grad af self-efficacy defineres ved ét positivt svar, mens ingen positive svar ses som et udtryk for en lav grad af self-efficacy.

Et stort flertal af undersøgelsens 11-19-årige har en høj grad af self-efficacy, 81 pct. 12 pct. har en middel grad af self-efficacy, mens 7 pct. har en lav grad af self-efficacy. Figur 8.5.1 viser andelen af 11-19-årige med en høj grad af self-efficacy fordelt på udvalgte baggrundsvariable.

Andelen med høj self-efficacy er højest blandt undersøgelsens 15- og 19-årige unge. Mens der ikke ses nogen kønsforskel blandt de 11- og 19-årige, er der blandt de 15-årige flere drenge end piger med en høj grad af self-efficacy. Blandt drengene er andelen 89 pct., mens 79 pct. af pigerne har en høj grad af self-efficacy. Selvom der generelt er en høj grad af self-efficacy på tværs af socioøkonomiske baggrundsforhold, ses der også her en social gradient i høj self-efficacy. Således er andelen med en høj self-efficacy 71 pct. blandt børn og unge, hvor morens højeste uddannelse er grundskolen, mens 84-86 pct. af de børn og unge, der har en mor med en kort, mellemlang eller lang videregående uddannelse, oplever en høj grad af self-efficacy. Samme billede ses i forhold til relativ fattigdom, hvor godt 7 ud af 10 børn og unge fra familier med en indkomst under 50 pct. af mediangrænsen oplever høj self-efficacy mod 81 pct. af de børn og unge, der lever i en familie med en højere indkomst.

FIG. 8.5.1: 11-19-årige med høj self-efficacy fordelt på udvalgte baggrundsforhold. 2021. Procent

I figur 8.5.3-8.5.5, hvor fokus er tilfredshed med livet, ser vi desuden, at børn og unge med en høj grad af self-efficacy i højere grad har høj livstilfredshed end børn og unge med en middel eller lav self-efficacy.

I *Børn og unge i Danmark* har vi kun spurgt til de unges self-efficacy ved de to sidste undersøgelser, og det er derfor ikke muligt at undersøge, om der er en egentlig trend i udviklingen i børn og unges self-efficacy. Siden sidste undersøgelse i 2017 er der ikke sket markante ændringer i 11-19-åriges self-efficacy (resultater ikke vist).

LIVSTILFREDSHED

I undersøgelsen indgår livstilfredshed som et generelt trivselsmål. Vi anvender 'Cantril's ladder' (Cantril, 1965), som har været anvendt i nationale såvel som internationale studier af børn og unges sundhed, velfærd og trivsel (Rasmussen et al., 2019; Rees et al., 2010). Målingen af livstilfredshed består af et enkelt spørgsmål, som de 11-, 15- og 19-årige bliver bedt om at besvare. Spørgsmålet lyder: "Hvor tilfreds er du for tiden med dit liv? Angiv tilfredshed på en skala fra 0 til 10, hvor 10 betyder 'det bedst mulige liv' og 0 betyder 'det værst tænkelige liv'". Fokusgruppeinterview blandt 11-15-årige tyder på, at børnene og de unge generelt svarer på deres tilfredshed med livet som helhed (Rasmussen et al., 2019). I overensstemmelse med de kategoriseringer, der anvendes i andre undersøgelser, kategoriseres 0-5 som 'lav livstilfredshed', 6-8 som 'middel livstilfredshed' og 9-10 som 'høj livstilfredshed' (Bradshaw, Hoelscher & Richardson, 2007; OECD, 2009; Rasmussen et al., 2019; UNICEF, 2007).

I 2021 lå 33 pct. af de 11-19-årige i kategorien 'høj livstilfredshed', 56 pct. i 'middel livstilfredshed', mens godt hver tiende (11 pct.) havde 'lav livstilfredshed'. Figur 8.5.2 viser, at flertallet af de

11-årige drenge og piger har høj tilfredshed med livet (hhv. 60 og 56 pct.). Kun en meget lille andel, 1 og 4 pct., har lav livstilfredshed. Livstilfredshed varierer ligesom andre indikatorer i dette domæne med alder og køn. Således er det blandt de 15-årige drenge og piger hhv. 8 og 19 pct., der har lav livstilfredshed, mens det i 19-årsalderen er 14 pct. af drengene og 21 pct. af pigerne, som har lav livstilfredshed. Også for høj livstilfredshed er der forskel. Her rapporterer en større andel af de 15- og 19-årige drenge om høj tilfredshed sammenlignet med pigerne. Børn og unge med anden herkomst end dansk rapporterer i lidt større grad høj tilfredshed med deres liv, 41 pct. Blandt børn og unge med dansk baggrund er den tilsvarende andel 33 pct.

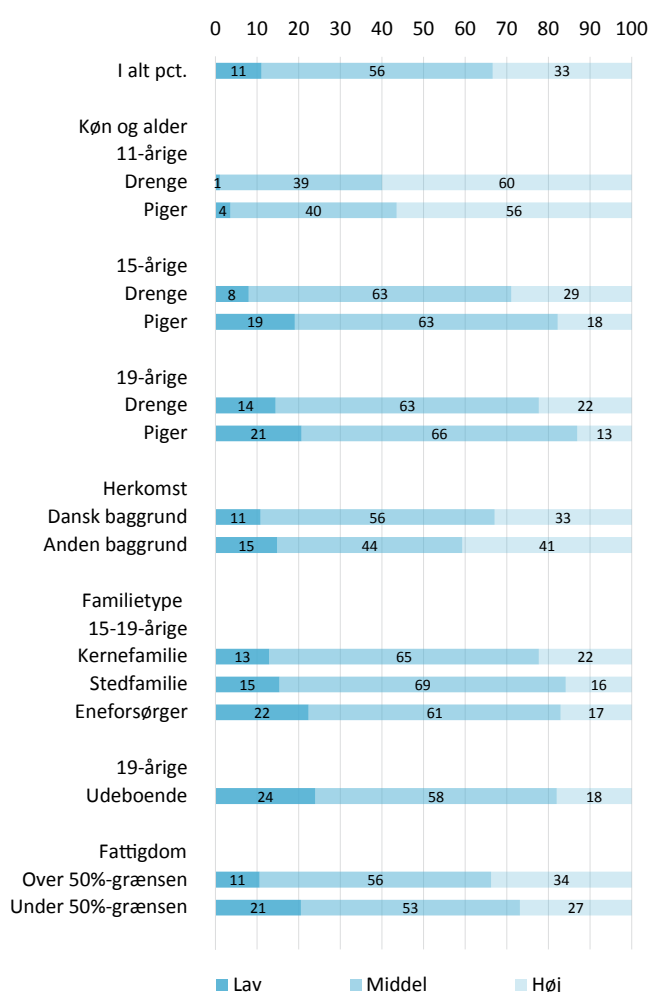
Hvad angår familietype, er der ingen signifikante forskelle blandt de 11-årige. Blandt de unge rapporterer 19-årige udeboende (24 pct.) samt de 15- og 19-årige unge, der bor i eneforsørger-

familie, i højere grad om lav livstilfredshed (22 pct.), end deres jævnaldrende, som bor i kernefamilier (hhv. 15 og 13 pct.). Blandt de 15- og 19-årige, der bor i en kernefamilie, er der desuden en højere andel (22 pct.), der angiver en høj grad af livstilfredshed end blandt unge fra andre familietyper, hvor hhv. 16 og 17 pct. har høj livstilfredshed. Ligeledes ser vi en social gradient i livstilfredshed i forhold til relativ fattigdom. Andelen med en lav grad af livstilfredshed er 21 pct. blandt børn og unge fra familier med en indkomst under 50 pct. af mediangrænsen. Det er næsten en dobbelt så høj andel som blandt børn og unge, der lever i en familie med en højere indkomst (11 pct.).

Ud over at være knyttet til en række socioøkonomiske og demografiske forhold påvirkes tilfredshed med livet også af det sociale samspil, som vi har med vores omverden og vores mulighed for at agere i denne (Huebner et al., 2004; Inchley et al., 2016). Når sammenhænge mellem disse (psyko)sociale samt individuelle faktorer og livstilfredshed beskrives ved hjælp af rent deskriptive analyser, skal vi være opmærksomme på, at en sammenhæng nogle gange helt eller delvist vil kunne forklares af bagvedliggende årsagsfaktorer som fx de socioøkonomiske og demografiske variable, der er vist i figur 8.5.2. Når vi i figur 8.5.3-8.5.5 alligevel vælger at præsentere livstilfredshed opdelt på en række af disse psykosociale forhold, er det fordi, det samlet set giver et billede af, at sociale relationer, skoletrivsel samt et aktivt liv er forhold, der er tæt knyttet til livstilfredshed blandt børn og unge.

Fælles for de 11-, 15- og 19-årige er, at de børn og unge, der ikke har fortrolige relationer til mindst én (sted)forælder eller ofte eller meget ofte føler sig ensomme, samt de 15-årige og 19-årige, der er sammen med venner hhv. fysisk og online sjældnere end én gang om ugen, i højere grad rapporterer om en lav grad af livstilfredshed. Samme forhold ser vi mellem livstilfredshed og

FIG. 8.5.2: 11-19-åriges livstilfredshed fordelt på baggrundsforhold. 2021. Procent

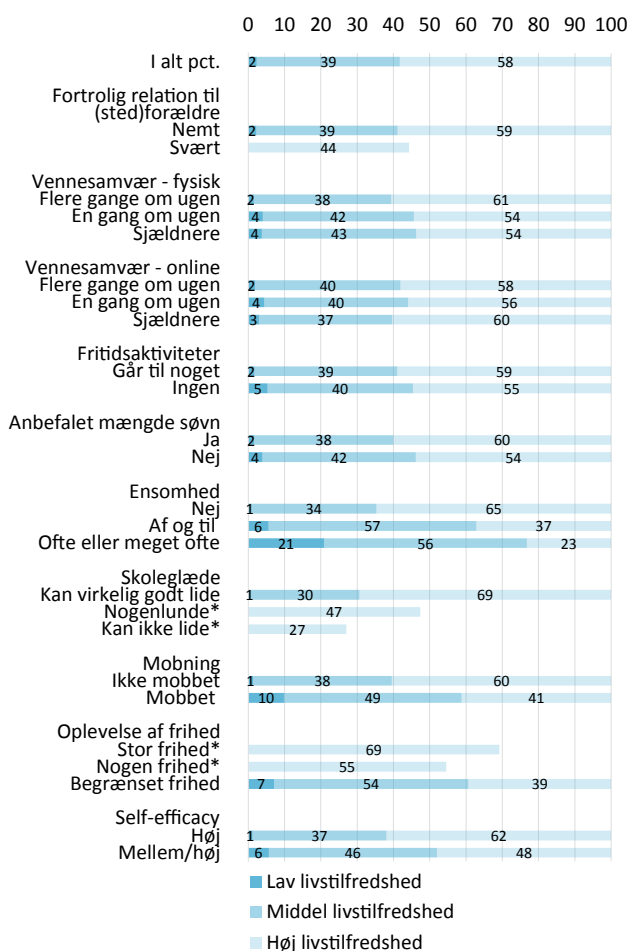

skole- og fritidsrelaterede forhold såsom ikke at gå til fritidsaktiviteter, at blive mobbet og for de 15- og 19-årige også manglende skoleglæde. Blandt de 11-årige er der kun få, der rapporterer om lav skoleglæde og lav livstilfredshed. Dog ses en markant lavere andel med høj livstilfredshed (27 pct.) blandt de 11-årige, der svarer, at de ikke kan lide skolen, sammenlignet med børn og unge, der virkelig godt kan lide skolen. Herudover ser vi, at lav livstilfredshed hyppigere forekommer blandt 15- og 19-årige, som oplever begrænset personlig frihed eller ikke har en høj grad af self-efficacy, dvs. forhold, der har betydning i forhold til at kunne agere i sin omverden. Blandt 19-årige unge, der ikke har en høj self-efficacy, er det således 44 pct., der har en lav livstilfredshed, mod 14 pct. blandt deres jævnaldrende med en høj grad af self-efficacy. På samme vis rapporterer børn og unge, der ikke oplever ovennævnte forhold eller psykosociale belastninger, i højere grad om høj livstilfredshed. Ligesom søvn har betydning for fysisk hel-

bred og velbefindende, har søvn også betydning for det psykiske velbefindende og overskud. I denne undersøgelse ser vi, at børn og unge, der ikke får de anbefalede timers søvn, i højere grad rapporterer lav livstilfredshed, mens unge, der sover tilstrækkeligt, i højere grad rapporterer høj livstilfredshed.

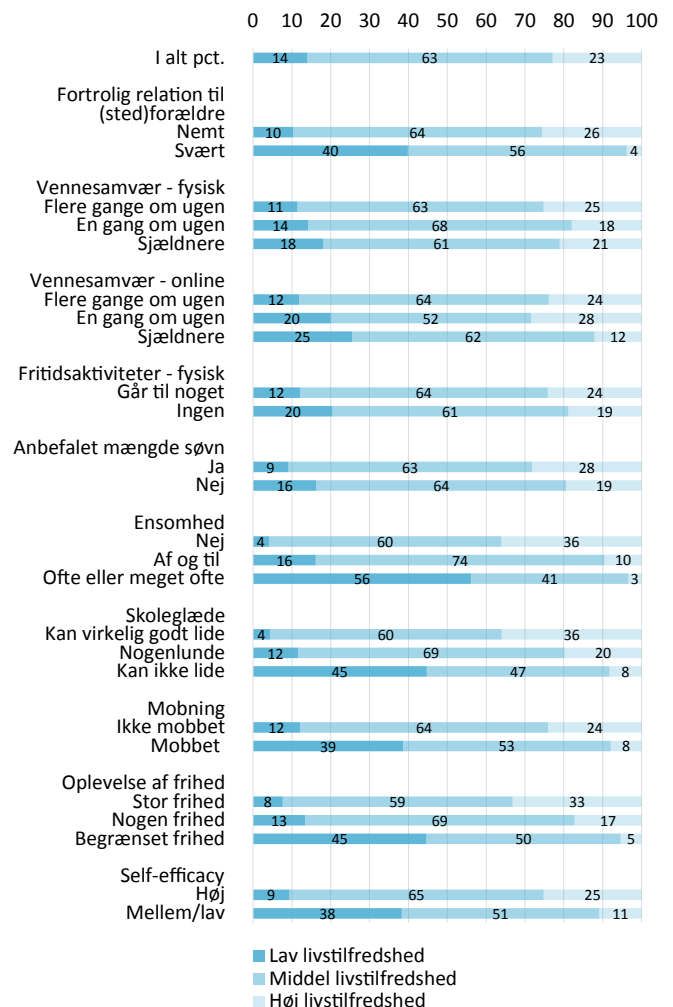
Mens de ovenfor beskrevne forhold samt psykosociale faktorer alle ser ud til at være knyttet til grad af livstilfredshed, er der dog nogle forhold, der er særligt udtalte. Et af disse forhold er ensomhed. Blandt 11-årige, der ofte eller meget ofte føler sig ensomme, rapporterer 21 pct. om lav livstilfredshed mod kun 1 pct. blandt de børn, der ikke føler sig ensomme (figur 8.5.3). Blandt de 15-19-årige er andelen med lav livstilfredshed hhv. 56 og 59 pct. blandt de unge, der ofte eller meget ofte føler sig ensomme, mens kun 4 pct. af de unge, der ikke føler sig ensomme, rapporterer lav livstilfredshed (figur 8.5.4-8.5.5). Ligesom ved den sidste

FIG. 8.5.3: 11-åriges livstilfredshed. Udvalgte sociale og individuelle faktorer. 2021. Procent

Anm: * Kun ganske få børn oplever lav livstilfredshed i denne svarkategori, hvorfor andelen med hhv. lav og middel livstilfredshed ikke kan vises af diskretionshensyn.

FIG. 8.5.4: 15-åriges livstilfredshed. Udvalgte sociale og individuelle faktorer. 2021. Procent

undersøgelse er andre forhold, der har særlig stor betydning for de unges livstilfredshed, lav skoletrivsel, mobning samt en lav grad af self-efficacy.

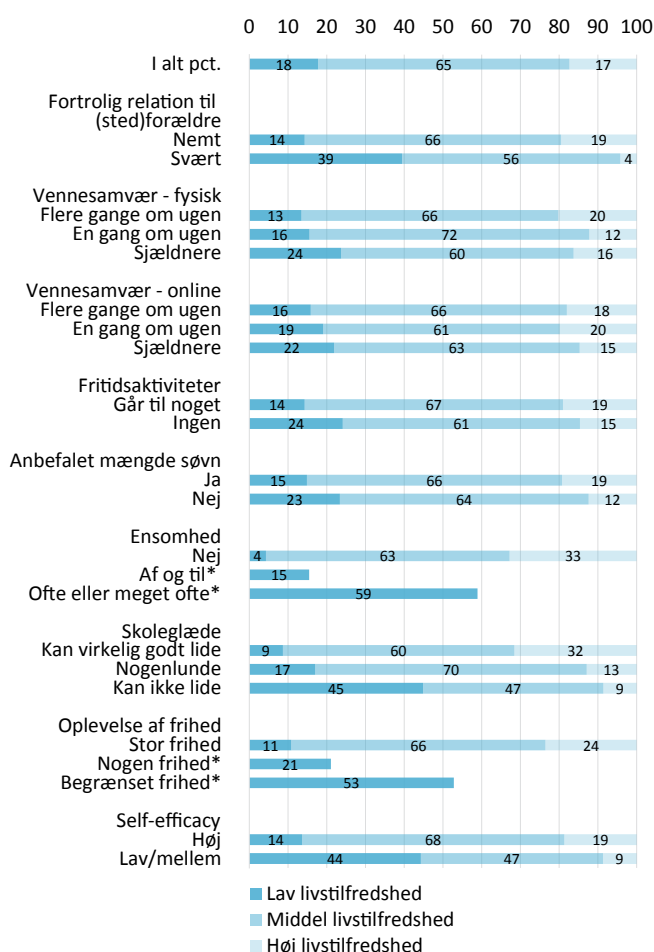
Siden 2009 har andelen af 11-årige med hhv. høj og lav livstilfredshed ligget relativt stabilt bortset fra et lille fald i andelen, der rapporterer høj tilfredshed med livet, siden sidste undersøgelse fra 63 pct. (2017) til 58 pct. (2021). Figur 8.5.6 viser udviklingen i hhv. høj og lav livstilfredshed blandt de 15- og 19-årige siden 2009. Andelen med høj livstilfredshed har i begge aldersgrupper været faldende siden 2013. I perioden er andelen med høj livstilfredshed faldet fra 38 til 23 pct. blandt de 15-årige. Blandt de 19-årige ser vi et fald fra 30 til 18 pct. I samme periode er der en stigning i andelen af unge med lav livstilfredshed. Den faldende trend i høj livstilfredshed blandt unge er i tråd med den overordnede udvikling, som sidste runde af Skolebørnsun-

dersøgelsen fra 2018 fandt blandt undersøgelsens ældste – de 15-årige. Dog sås her en stagnering i andelen af 15-årige med høj livstilfredshed i perioden 2014-2018 (Rasmussen et al., 2019). Internationalt set har et studie, baseret på data på 11-, 13- og 15-årige fra 36 af de deltagende lande i den internationale HBSC-undersøgelse, undersøgt udviklingen i livstilfredshed i perioden 2002-2018 (Cosma et al., 2020). Mens nogle lande (især østeuropæiske) har oplevet en stigning i livstilfredshed, er 10 relativt velstående lande karakteriseret ved et fald i både livstilfredshed og psykosomatiske symptomer. Heriblandt er Danmark samt andre nordiske lande som Finland, Sverige og Island.

ENSOMHED

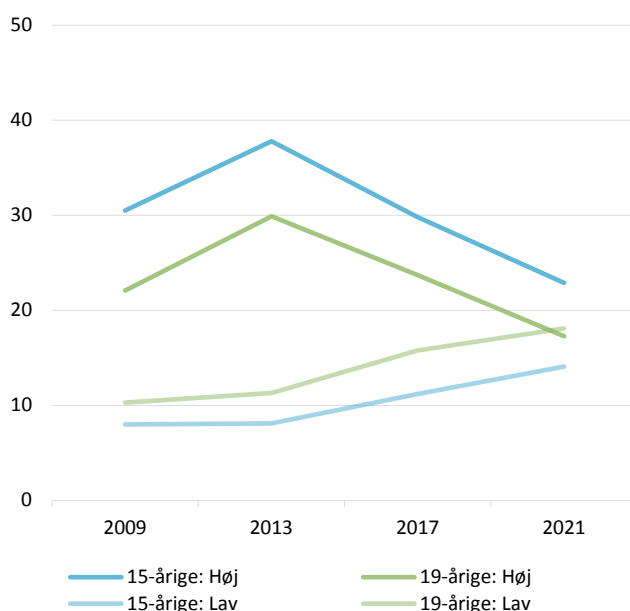
Ensomhed er en smertefuld oplevelse, som mange børn og unge oplever i løbet af barn- eller ungdommen. For de fleste er der tale om et forbigående fænomen, men for en mindre gruppe kan ensomheden bide sig fast med risiko for at fortsætte ind i ungdommen og voksenlivet (Jeppesen et al., 2020). Ensomhed kan opstå, når ens sociale relationer ikke lever op til det behov, man har for social kontakt. Social isolation øger risikoen for ensomhed, men ensomhed kan også opstå, selvom man er sammen med andre, fx som følge af utilstrækkelige sociale relationer, eller fordi man føler sig anderledes end ens sociale relationer. 11-19-årige befinder sig i en fase af deres liv, der er præget af store personlige ændringer – fysisk, psykologisk og socialt, og hvor de er særligt sårbare over for ensomhed (Heinrich & Gullone, 2006). Ud over at være en smertelig følelse øger ensomhed i ungdommen risikoen for

FIG. 8.5.5: 19-åriges livstilfredshed. Udvalgte sociale og individuelle faktorer. 2021. Procent

Anm: * Kun ganske få børn oplever høj livstilfredshed i denne svarkategori, hvorfor andelen med hhv. høj og middel livstilfredshed ikke kan vises af diskretionshensyn

FIG. 8.5.6: Udvikling i andel 15- og 19-årige med høj og lav livstilfredshed. 2009-2021. Procent

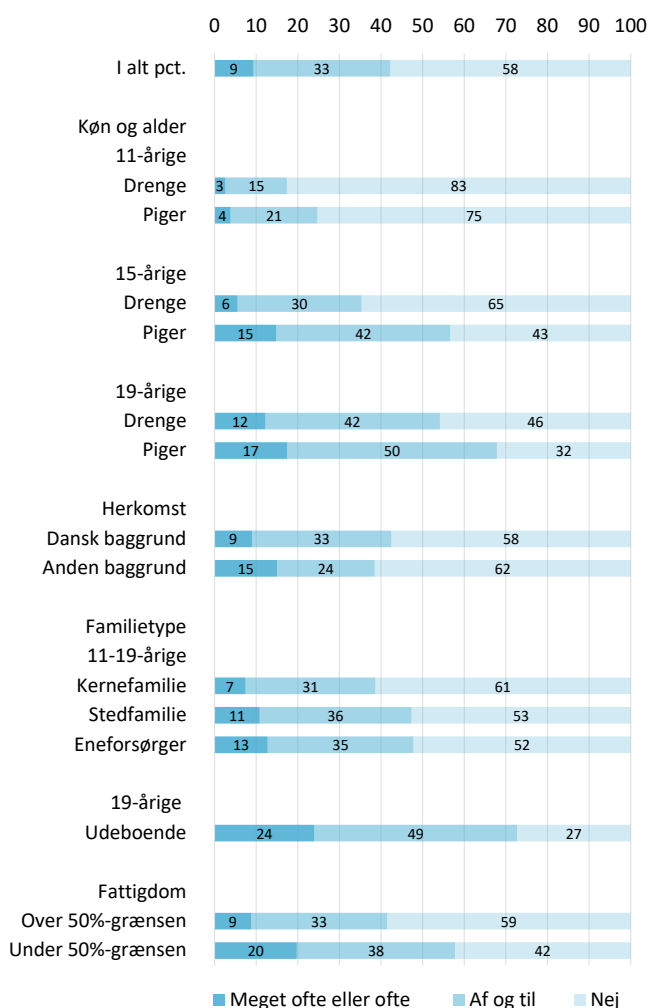

at udvikle adfærds- og sundhedsrelaterede problemer senere i livet (Goosby et al., 2013; Vanhalst et al., 2018). Ensomhed blandt børn og unge er derfor en følelse, der skal tages alvorligt.

I undersøgelsen stiller vi de 11-19-årige spørgsmålet: "Føler du dig ofte ensom?". Hertil kunne de svare 'ja, meget ofte', 'ja, ofte', 'af og til' og 'nej'. Vi betragter de børn og unge, der har svaret 'ja, meget ofte' eller 'ja, ofte', som ensomme.

Figur 8.5.7 viser ensomhed opdelt på udvalgte baggrundsforhold. Blandt de 11-årige drenge svarer hhv. 3 og 4 pct., at de ofte eller meget ofte føler sig ensomme. Andelen, der føler sig ensom, stiger med alderen, og fra 15-årsalderen ses desuden en tydelig forskel mellem drenge og piger, hvor pigerne i højere grad end drengene svarer, at de føler sig ensomme. Blandt de 15-årige piger er andelen, der svarer, at de er ensomme, således mere end

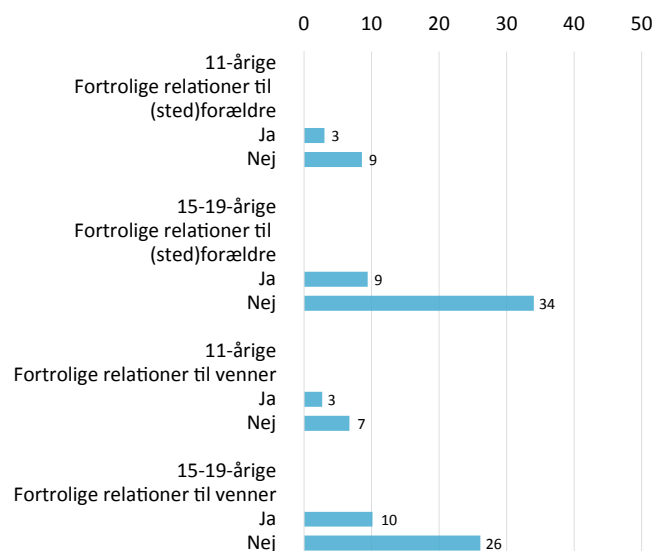
FIG. 8.5.7: Ensomhed blandt 11-19-årige fordelt på udvalgte baggrundsforhold. 2021. Procent

dobbelt så høj (15 pct.) som blandt de jævnaldrende drenge (6 pct.). Kønsforskellene er endnu mere udtalte, når vi ser på dem, der ikke føler sig ensomme. Her ses der også en forskel mellem de 11-årige drenge og piger. Af figur 8.5.7 ser vi også, at børn og unge, der har en anden herkomst end dansk, i højere grad svarer, at de føler sig ensomme, end deres jævnaldrende med dansk baggrund. Børn og unge, der lever i en sted- eller eneforsørgerfamilie eller er udeboende som 19-årige, svarer i højere grad, at de er ensomme end deres jævnaldrende i kernefamilier. Blandt de udeboende 19-årige svarede næsten hver fjerde i 2021, at han eller hun følte sig ensom. Blandt de hjemmeboende var andelen 13 pct. Vi finder ikke nogen forskelle i ensomhed på tværs af morens uddannelsesniveaue. Dog ser vi, at børn og unge fra familier, der lever i relativ fattigdom, i højere grad føler sig ensomme ofte eller meget ofte (20 pct.), og at en markant mindre andel svarer nej til, at de føler sig ensomme (42 pct.), sammenlignet med børn og unge fra familier, der har en højere indkomst. Der kan være flere årsager til dette, men mulige forklaringer kan være, at disse børn og unge føler sig anderledes eller ikke i samme grad har mulighed for at deltage i de samme aktiviteter som deres økonomisk mere privilegerede jævnaldrende (Sorhagen & Wurster, 2017).

En årsag til ensomhed kan være, at de sociale relationer ikke slår til. Derfor anvender vi i det følgende fortrolige relationer som en indikator for kvaliteten af relationen til (sted)forældre og venner. Figur 8.5.8 tegner her et tydeligt billede af, at børn og unge, som har svært ved at tale med venner eller (sted)forældre om

FIG. 8.5.8: Andelen af børn og unge, der føler sig ensomme ofte eller meget ofte fordelt på fortrolighed med forældre og venner. 2021. Procent

ting, der går dem på, i højere grad føler sig ensomme end børn og unge med fortrolige relationer til disse vigtige sociale relationer. Særligt høj er andelen blandt 15- og 19-årige, der har svært ved at tale fortroligt med hhv. (sted)forældre og venner. Figuren viser imidlertid også, at der også blandt unge med fortrolige relationer er ensomme unge.

Siden 2009 har andelen, der ofte eller meget ofte føler sig ensom, været stigende blandt de 15- og 19-årige (figur 8.5.9). Mens 7 pct. af de 19-årige i 2009 svarede, at de følte sig ensomme, var det i 2021 15 pct., der svarede, at de følte sig ensomme. Blandt de 11-årige ser vi derimod en svagt, men statistisk signifikant faldende trend. Den jævnt stigende trend i ensomhed blandt unge er i overensstemmelse med undersøgelsen *Danskernes Sundhed*, der i samme tidsperiode finder en stigning i andelen af 16-24-årige, der ofte føler sig uønsket alene (kvinder: 7,9-16,7 pct.; mænd 6,6-14,4 pct.). Den mest markante stigning ses i perioden 2017 til 2021 (Jensen et al., 2022).

DELKONKLUSION

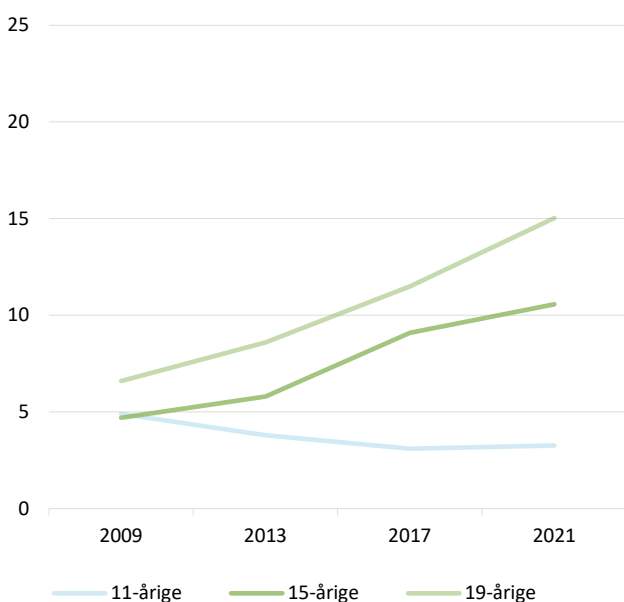
I forhold til livstilfredshed og psykosocial trivsel kan vi konkludere, at:

- Et stort flertal af de 11-19-årige har en høj grad af self-efficacy, mens 7 pct. har en lav grad af self-efficacy. Andelen med høj self-efficacy er højest blandt de 15- og 19-årige. Børn og unge fra familier, der lever i relativ fattigdom, og i familier, hvor morens højeste uddannelse er grundskolen, rapporterer i lavere

grad om høj self-efficacy end børn og unge fra mere privilegerede familier.

- Livstilfredshed falder med alderen og varierer for de unge med køn. De højeste andele med lav livstilfredshed ses således blandt de 15- og 19-årige piger. Børn og unge fra familier, som lever i relativ fattigdom, rapporterer lavere livstilfredshed end børn og unge fra mere økonomisk privilegerede familier. Det samme gør 19-årige udeboende samt 15- og 19-årige og unge, der ikke lever i en kernefamilie. Børn og unge med anden herkomst end dansk rapporterer i lidt højere grad høj tilfredshed med deres liv end børn og unge med dansk baggrund.
- Livstilfredshed er desuden knyttet til oplevelsen af sociale relationer, fritidsliv, skoleglæde, søvn samt psykosociale forhold. Ensomhed, personlig frihed og lav skoletrivsel ser ud til at have særlig stor betydning for livstilfredshed.
- Siden 2009 har andelen af 11-årige med hhv. høj og lav livstilfredshed ligget relativt stabilt, bortset fra et lille fald i andelen med høj livstilfredshed med livet siden 2017. Blandt de 15- og 19-årige er andelen med høj livstilfredshed faldet jævnt siden 2013. I samme periode steg andelen med lav livstilfredshed.
- Kun 3 og 4 pct. af de 11-årige drenge og piger føler sig ensomme. Blandt de 15-19-årige er andelen højere, særligt blandt pigerne. Cirka hver sjette 15- og 19-årige pige føler sig ensom. Børn og unge, der bor i en familie med relativ fattigdom, som ikke bor i en kernefamilie, eller som har anden herkomst end dansk, oplever i højere grad ensomhed.
- Børn og unge, der mangler fortrolige relationer til (sted)forældre eller venner, svarer i markant højere grad, at de føler sig ensomme sammenlignet med børn og unge med fortrolige relationer.
- Siden 2009 er andelen af 15-19-årige, der føler sig ensom ofte eller meget ofte, steget med hhv. 6 og 8 procentpoint. Blandt de 11-årige ses en let faldende trend i ensomhed.

FIG. 8.5.9: Udvikling i ensomhed blandt 11-19-årige. 2009-2021. Procent

OPSUMMERING OG KONKLUSION

I domæne 8 har vi beskrevet centrale indikatorer for børns og unges subjektive trivsel, og hvordan disse indikatorer har udviklet sig henover undersøgelsens fire survey-år. Samlet set danner der sig et billede af, at flertallet af undersøgelsens børn og unge trives og har det godt. Et betydeligt mindretal oplever dog trivselsmæssige udfordringer. Dette er særligt udtalt for de 15- og 19-årige piger, ligesom der for flere af de indikatorer på psykosocial trivsel, der indgår i kapitlet, ses en social ulighed. Siden undersøgelsens start i 2009 tyder undersøgelsens resultater på, at udviklingen i subjektiv trivsel på flere områder er gået i den forkerte retning.

Størstedelen af undersøgelsens børn og unge har et godt (selv) vurderet helbred. Kapitlets analyser viser dog en betydelig køns- og aldersmæssig variation samt en social gradient i både selv vurderet helbred og kropsopfattelse. Andelen, der vurderer deres helbred som dårligt eller nogenlunde eller synes, at de er for tykke, stiger med alderen og er højest blandt børn og unge, hvor morens højeste uddannelse er grundskolen. Især pigerne er utilfredse med deres krop og er mere tilbøjelige til at vurdere deres krop som for tyk, når de er normalvægtige, og som passende, når de er undervægtige. Drengene er derimod mere tilbøjelige til at vurdere deres krop som for tynd, på trods af at de er normalvægtige, og mindre tilbøjelige til at vurdere deres krop som tyk, når de er overvægtige. Børn og unge, der føler sig ensomme, pressede på tid eller sover for lidt, vurderer i særlig høj grad deres helbred som dårligt eller nogenlunde. Andelen af 15-19-årige, der selv vurderer, at de har et dårligt eller nogenlunde helbred har siden 2009 været stigende. Blandt de yngre børn har andelen derimod været relativt stabil. Også i forhold til kropsopfattelse ser vi en udvikling mod, at de unge 15-19-årige er blevet mere utilfredse med deres krop. Blandt de 11-årige er der derimod blevet flere, der synes, at deres krop er passende.

Andelen af 15- og 19-årige, der svarer, at de har haft hhv. en psykisk lidelse og en spiseforstyrrelse, stiger med alderen og er højest blandt pigerne. Andelen, der svarer, at de har haft en psykisk lidelse, har været stigende siden 2009, dog mest udtalt for pigerne. På tilsvarende vis ses en mindre stigning i andelen med følelses- og adfærdsmæssige symptomer og vanskeligheder blandt de 15-årige piger. Der er social ulighed i såvel indad- og udadvendte adfærdsproblemer som psykisk lidelse.

De 7- og 11-årige er de aldersgrupper, der oplever den største skoleglæde, men er også de aldersgrupper, hvor der er størst forskel mellem drenge og piger. Børn af hhv. højtuddannede mødre og mødre uden nogen uddannelse ud over grundskolen er de grupper af børn og unge, der er glædest for skolen. Siden 2009 er andelen af 7-, 15- og 19-årige, der svarer, at de virkelig godt kan lide skolen, faldet. Blandt de 11-årige har denne andel været stigende indtil 2017. Ved undersøgelsen ser vi imidlertid et fald på 5 procentpoint. Børn og unge, der er pressede på tid i dagligdagen, bliver mobbet eller føler sig ensomme, rapporterer desuden om markant lavere skoleglæde end børn og unge, der ikke oplever disse belastninger.

Oplevelsen af personlig frihed er størst blandt de ældste aldersgrupper. Derudover finder vi, at oplevet personlig frihed er koblet til herkomst og socioøkonomiske forhold, samt at andelen, der oplever stor personlig frihed, har været let stigende blandt de 15-årige drenge siden 2009. Med stigende alder ser vi også en højere andel af unge, der har svært ved at nå det, de skal eller gerne vil i dagligdagen. Børn og unge fra familier, der lever i relativ fattigdom, samt børn af mødre, hvis højeste uddannelse er grundskolen, oplever i højere grad end andre børn og unge, at det er svært at nå det, de skal eller gerne vil.

I kapitlets sidste del finder vi ligesom ved sidste undersøgelse, at de 15-19-åriges tilfredshed med livet er faldende, og at andelen, der føler sig ensom ofte eller meget ofte, er stigende. Et stort flertal af de 11-19-årige oplever en høj grad af self-efficacy, dvs. en tro på, at de kan sætte sig et mål og nå det. Denne andel stiger med alderen. Omvendt falder de unges livstilfredshed med alderen, og med stigende alder er der flere af de unge, der føler sig ensomme. Særligt de 15- og 19-årige piger rapporterer om lav livstilfredshed. For såvel self-efficacy, livstilfredshed som ensomhed gælder det, at der er sociale forskelle, idet de økonomisk mindst privilegerede børn og unge i højere grad oplever lav livstilfredshed og ensomhed samt i lavere grad har en høj grad af self-efficacy. Herudover er det tydeligt, at de 11-19-åriges tilfredshed med livet er tæt knyttet til oplevelsen af sociale relationer, fritidsliv, skoleglæde, søvn samt psykosociale forhold, og at ensomhed, personlig frihed og lav skoletrivsel ser ud til at have særlig stor betydning for livstilfredsheden.

LITTERATUR

- Al-Windi, A. (2005). "The relations between symptoms, somatic and psychiatric conditions, life satisfaction and perceived health. A primary care based study". *Health and Quality of Life Outcomes*, 3(28), 1-9.
- Arango, C., C.M. Díaz-Caneja, P.D. McGorry, J. Rapoport, I.E. Sommer, J.A. Vorstman, D. McDaid, O. Marín, E. Serrano-Drozdowskyj, R. Freedman & W. Carpenter (2018). "Preventive strategies for mental health". *The Lancet. Psychiatry*, 5(7), 591-604.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The Exercise of Control*. New York: W.H. Freeman & Co.
- Bradshaw, J., P. Hoelscher & D. Richardson (2007). "An Index of Child Well-Being in the European Union". *Social Indicators Research*, 80(1), 133-177.
- Cantril, H. (1965). *The Pattern of Human Concerns*. New Jersey: Rutgers University Press.
- Christensen A.I., M. Davidsen, M. Kjølner & K. Juel (2010). *Mental sundhed blandt voksne danskere*. København: Sundhedsstyrelsen.
- Cosma A., G. Stevens, G. Martin, E.L. Duinhof, S.D. Walsh, I. Garcia-Moya, A. Költö, I. Gobina, N. Canale, C. Catunda, J. Inchly & M. de Looze (2020). "Cross-National Time Trends in Adolescent Mental Well-Being from 2002 to 2018 and the Explanatory Role of Schoolwork Pressure". *Journal of Adolescent Health*, 66(6), 50-58.
- Due, P., R. Krølner, M. Rasmussen, A. Andersens, M.T. Damsgaard, H. Graham & B. Holstein (2011). "Pathways and Mechanisms in Adolescence Contribute to Adult Health Inequalities". *Scandinavian Journal of Public Health*, 39(6), 62-78.
- Goodman, R., T. Ford, H. Simmons, R. Gatward & H. Meltzer (2000) "Using the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) to Screen for Child Psychiatric Disorders in a Community Sample". *The British Journal Psychiatry*, 177(6), 534-539.
- Goosby, B.J., A. Bellatorre, K.M. Walsemann & J.E. Cheadle (2013). "Adolescent Loneliness and Health in Early Adulthood". *Sociological Inquiry*, 83(4), 505-536.
- Heinrich, L.M. & E. Gullone (2006). "The clinical significance of loneliness: A literature review". *Clinical Psychology Review*, 26(6), 695-718.
- Hetlevik, Ø., T.L. Vie, E. Meland, H.J. Breidablik & D. Jahanlu (2019). "Adolescent self-rated health predicts general practice attendance in adulthood: Results from the Young-Hunt1 survey". *Scandinavian Journal of Public Health*, 47(1), 37-44.
- Huebner, E.S., S.M. Suldo, L.C. Smith & C.G. Mcknight (2004). "Life satisfaction in children and youth: Empirical foundation and implications for school psychologists". *Psychology in Schools*, 41(1), 81-93.

- Idler, E.L. & Y. Benjamin (1997). "Self-rated health and mortality: a review of twenty-seven community studies". *Journal of Health and Social Behavior*, 38(1), 21-37.
- Inchley, J., D. Currie, S. Budisavljevic, T. Torsheim, A. Jåstad, A. Cosma, C. Kelly, Á.M. Arnarsson & O. Samdal (red.) (2020). *Spotlight on adolescent health and well-being. Findings from the 2017/2018 Health Behavior in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada. International report. Volume 2. Key data*. København: WHO Regional Office for Europe.
- Inchley, J., D. Currie, T. Young, O. Samdal, T. Torsheim, L. Augustson, F. Mathison, A. Aleman-Diaz, M. Molcho, M. Weber & V. Barnekow (red.) (2016). *Growing up unequal: gender and socioeconomic differences in young people's health and well-being. HBSC 2016 study: International report from the 2013/2014 survey. No. 7*. København: WHO Regional Office for Europe.
- Jensen, H.A.R., M. Davidsen, O. Ekholm & A.I. Christensen (2018). *Danskernes Sundhed – Den Nationale Sundhedsprofil 2017*. København: Sundhedsstyrelsen.
- Jensen, H.A.R., M. Davidsen, S.R. Møller, J.E.I. Román, K. Kragelund, A.I. Christensen & O. Ekholm (2022). *Danskernes Sundhed – Den Nationale Sundhedsprofil 2021*. København: Sundhedsstyrelsen.
- Jeppesen, P., C. Obel, L. Lund, K.B. Madsen, L. Nielsen & M. Nordentoft (2020). *Mental sundhed og sygdom hos børn og unge i alderen 10-24 år – forekomst, udvikling og forebyggelsesmuligheder*. København: Vidensråd for Forebyggelse.
- Katznelson, N. (2021). "Ny udsathed: nuancer i forståelser af psykisk mistrivsel". *Nordisk tidsskrift for ungdomsforsikring*, 2, 83-103.
- Ladekjær, E., A.G. Andreasen & F.L. Papke (2022). *Unge på vej på arbejdsmarkedet – Betydningen af fysisk og mental sundhed*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Meilstrup, C.R., L.C. Thygesen, L. Nielsen, V. Koushede, D. Cross & B.E. Holstein (2016). "Does self-efficacy mediate the association between socioeconomic background and emotional symptoms among schoolchildren?" *International Journal of Public Health*, 61(4), 505-512.
- Nielsen, L., M. Vinther-Larsen, N.H. Rod & M. Grønbæk (2007). *Stress blandt unge*. København: Sundhedsstyrelsen.
- Obel, C., S. Dalsgaard, H. Stax & N. Bilenberg (2003). "Spørgeskema om barnets styrker og vanskeligheder (SDQ-Dan)". *Ugeskrift for Læger*, 165(5), 462-475.
- OECD (2009). *Doing Better for Children*. Paris: OECD.
- Patel, V., A.J. Flisher, S. Hetrick & P. McGorry (2007). "Mental health of young people: A global public-health challenge". *Lancet*, 369(9569), 1302-1313.
- Pisinger, V., A. Thorsted, A.H. Jezek, A. Jørgensen, A.I. Christensen & L.C. Thygesen (2019). *UNG19 – Sundhed og trivsel på gymnasiale uddannelser 2019*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Rasmussen, M., T. Pedersen & P.S. Due (2015). *Skolebørnsundersøgelsen*. København: Statens Institut for Folkesundhed. *Syddansk Universitet*.
- Rasmussen, M., L. Kierkegaard, S.V. Rosenwein, B. Holstein, M.T. Damsgaard & P. Due (red.) (2019). *Skolebørnsundersøgelsen 2018. Helbred, trivsel og sundhedsadfærd blandt 11-, 13- og 15-årige skoleelever i Danmark*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Rayce, S.B. (2018a). "Subjektiv trivsel". I: M.H. Ottosen, A.G. Andreasen, K.M. Dahl, A. Hestbæk, M. Lausten & S.B. Rayce (2018). *Børn og unge i Danmark – Velfærd og trivsel 2018*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Rayce, S.B. (2018b). "Fra teenager til voksen: Psykisk mistrivsel i et forløbsperspektiv". I: M.H. Ottosen, A.G. Andreasen, K.M.

- Dahl, A. Hestbæk, M. Lausten & S.B. Rayce (2018). *Børn og unge i Danmark – Velfærd og trivsel* 2018. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Rees, G., J. Bradshaw, H. Goswami & A. Keung (2010). *Understanding Children's Well-being*. London: The Children's Society.
- Ryan, R.M & E.L. Deci (2000). "Self-Determination Theory and the Facilitation Motivation Social Development, and Well-being". *American Psychologist*, 55(1), 68-78.
- Schwarzer, R.J.M. (1995). "Generalized self-efficacy scale". I: J.W.S. Weinman, & M. Johnston (red.). *Measures in health psychology: A user's portfolio*. Windsor: NFER-Nelson.
- Sdqinfo (2015). *Scoring the Strengths & Difficulties Questionnaire for 2-4 year olds*. Tilgået 05.10.2022: [https://socwel.ku.edu/sites/socwel/files/documents/Research%20Projects/Family%20First/Survey%20Measures/SDQ_English\(USA\)_2-4scoring%20-%20Remediated.pdf](https://socwel.ku.edu/sites/socwel/files/documents/Research%20Projects/Family%20First/Survey%20Measures/SDQ_English(USA)_2-4scoring%20-%20Remediated.pdf)
- Sdqinfo (2016). *Scoring the Strengths & Difficulties Questionnaire for age 4-17 or 18+*. Tilgået 05.10.2022: <https://www.sdqinfo.org/py/sdqinfo/c0.py>.
- Sorhagen, N.S. & T.J. Wurster (2017). "Income within context: relative income matters for adolescent social satisfaction and mental health". *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 58(6), 736-743.
- UNICEF (2007). *Child Poverty in Perspective: An Overview of Child Well-Being in Rich Countries. A Comprehensive Assessment of the Lives and Well-being of Children and Adolescents in the Economically Advanced Nations. Innocenti Report Card 7*. Firenze: UNICEF Innocenti Research Centre, Florence. The United Nations Children's Fund.
- Vanhalst, J., K. Luycks, S. Van Petegem & B. Soenens (2018). "The Detrimental Effects of Adolescents' Chronic Loneliness on Motivation and Emotion Regulation in Social Situations". *Journal of Youth and Adolescence*, 47(1), 162-176.
- Veldman, K., S.A. Reijneveld, J.A. Ortiz, F.C. Verhulst & U. Bültmann (2015). "Mental health trajectories from childhood to young adulthood affect the educational and employment status of young adults: results from the TRAILS study". *Journal of Epidemiology Community Health*, 69(6), 588-593.
- Vie, T.L, K.O. Hufthammer, E. Meland & H.J. Bredablik (2019). "Self-rated health (SRH) in young people and causes of death and mortality in young adulthood. A prospective registry-based Norwegian HUNT-study". *SSM – Population Health*, 7(100364), 1-6.

Mai Heide Ottosen

OPSAMLING OG KONKLUSION

UDVIKLINGSTRÆK FRA 2009 TIL 2021

INDLEDNING

Som i de tidligere udgaver af *Børn og unge i Danmark* samler vi i dette kapitel op på nogle af de træk og tendenser, som vi har iagttaget i de foregående kapitler (Domæne 1-8). Først følger en opsamlende beskrivelse af, hvordan børns velfærd og trivsel tegner sig i 2021 i forhold til nogle af de gennemgående baggrundsvariable, som undersøgelsen anvender: alder, køn, herkomst, familietype og social baggrund. Vi vurderer herunder, om der er sket væsentlige bevægelser i perioden fra 2009 til 2021. Derefter følger en gennemgang af væsentlige forandringstræk, som vi kan iagttage i 2021. De samler sig omkring fem temaer: eventuelle virkninger af covid-pandemien, psykisk mistrivsel, skoleglæde, den sundhedsforebyggende adfærd og børns sociale omgangsformer.

VARIATIONER I FORHOLD TIL UNDERSØGELSENS BAGGRUNDSVARIABLE

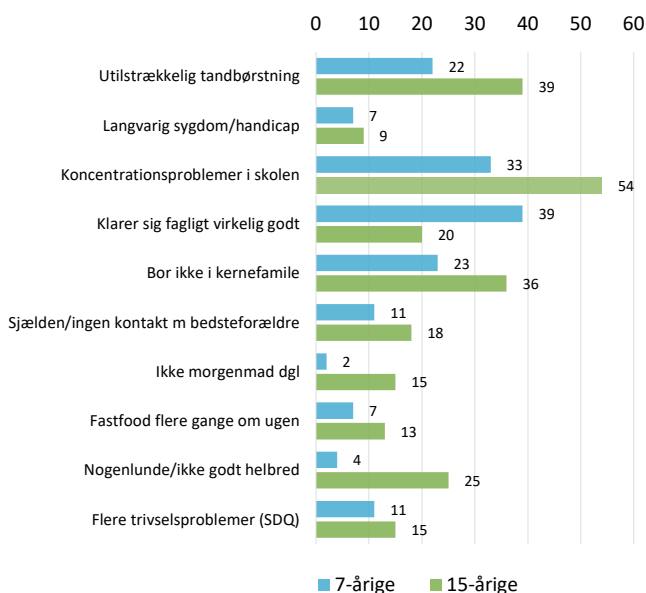
ALDER

Som ved de tidligere udgaver af *Børn og unge i Danmark* tyder også denne undersøgelsesrunde på, at de allerfleste børn har en

god start på livet. De fleste er ved godt helbred gennem de første leveår, de er veltilpassede i daginstitutionen, og de har fornuftige kostvaner. Ved skolestart synes deres mødre, at de klarer sig fagligt godt. Besvarelserne fra de 11-årige tyder på, at de allerfleste børn i den aldersgruppe er glade for livet og ved godt mod. Undersøgelsen tyder endvidere på, at de yngre børn vokser op under gode materielle vilkår og får den nødvendige omsorg af deres forældre. De institutioner, som børn færdes i, kan også være bidragsydere til børnevelfærden: Når de yngre børn i vid udstrækning deltager i kulturelle tilbud (fx kommer i teateret eller på museum) eller har gode kostvaner (fx får frisk frugt hver dag), kan det være et resultat af skolernes aktiviteter eller daginstitutionernes tilbud.

I takt med at barnet vokser til, bliver livet imidlertid mere komplekst. En stigende andel får erfaringer med, at familiebandene bliver skrøbelige, fordi forældrene går fra hinanden, eller fordi kontakten til bedsteforældre udtyndes. I teenageårene bliver tilværelsen mere risikobetonet. Forældrene løsner grebet om børnene, og de må selv afprøve nye veje, bl.a. i netværket af jævnaldrende. Det kan indbefatte erfaringer med rusmidler og en færden i nattelivet, som kan gøre dem mere udsatte. Et større ansvar for eget liv indebærer også, at nogle får dårligere kostvaner. Desuden ser vi, at livstilfredsheden og vurderingen af den helbredsmæssige trivsel bliver mindre. Figur 9.1, som sammenstiller yngre børn (7 år) og ældre børn (15 år) i forhold til udvalgte indikatorer, illustrerer nogle af disse aldersbetingede variationer.

FIG. 9.1: Udvalgte indikatorer for børn og unge på 7 hhv. 15 år. 2021. Procent

Iøjnefaldende er det, at glæden ved at gå i skole aftager betydeligt fra 7- til 15-årsalderen (jf. nedenfor), og det gør tiltroen til egen faglig formåen også. Skolen er en sorteringsproces, og i den synes piger i højere grad end drenge at honorere forventningerne om boglighed. Det kan aflæses af både de faglige standpunktsbedømmelser og af forventningerne til fremtiden. I 19-årsalderen er 40 pct. ikke i uddannelsessystemet. Blandt dem er de fleste i job eller holder et sabbatår. 6 pct. er hverken i uddannelse eller beskæftigelse. Da vi fra andre undersøgelser ved, at 4 ud af 5 har gennemført en erhvervskompetencegivende uddannelse i 30-årsalderen (Danmarks Statistik, 2021), forventer vi, at mange af de 19-årige finder ind i uddannelsessystemet senere.

De nævnte aldersbetingede forskelle har været relativt stabile over hele undersøgelsesperioden, men på enkelte områder er afstanden mellem yngre børn og unge blevet større. Det gælder fx i forhold til den selvrapporterede helbredstilstand, hvor vi blandt de 15- og 19-årige har iagttaget en signifikant stigning i andelen, der vurderer, at deres helbred ikke er godt (eller blot nogenlunde). Blandt de 3-, 7- og 11-årige har andelen med dårligt eller nogenlunde helbred ligget relativt stabilt siden 2009. På andre områder er afstanden mellem de yngre børn og unge blevet mindre. I 2021 var der fx ingen væsentlige forskelle mellem de 7- og 15-årige i forhold til, hvor mange der går til sport i foreningsregi eller lignende.

KØN

Når det drejer sig om køn, finder undersøgelsen ikke gennemgående eller store forskelle mellem yngre drenge og piger. Fra teenagealderen derimod, bevæger drenge og pigers adfærd sig på nogle områder i forskellig retning. Sammenlignet med piger udviser drenge fx en mere risikobetonet adfærd i forhold til forbrug af alkohol, hash og stoffer og i forhold til at være på "kant

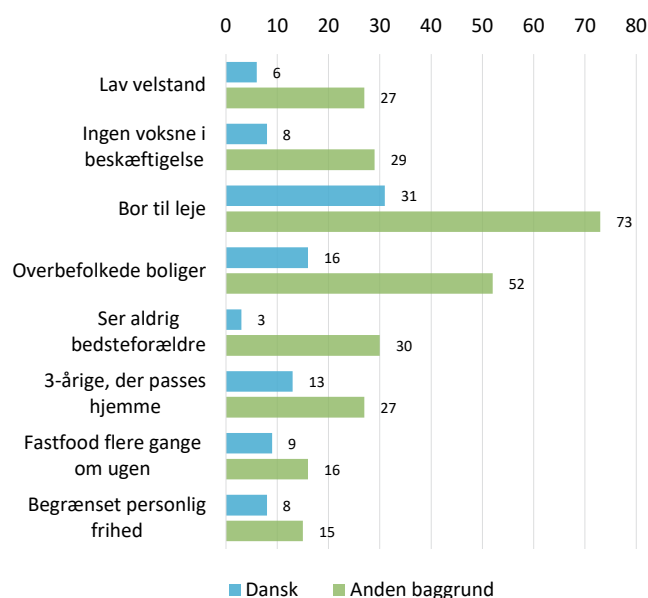
med loven" (selvom ungdomskriminaliteten generelt er faldet). De ældre drenge er også selv mere udsatte for vold eller trusler. For piger derimod er der en udpræget tendens til at vende tingene indad. Problemstillingen om psykisk mistrivsel drøfter vi mere indgående nedenfor.

BØRN OG UNGE MED DANSK OG ANDEN BAGGRUND END DANSK

14 pct. af den 3-19-årige børnebefolkning i Danmark er indvandrere eller efterkommere. Flertallet er efterkommere, især blandt de yngre årgange, og et lille flertal hidrører fra ikke-vestlige lande. Børn og unge med oprindelse i Syrien og Tyrkiet er de største grupper med anden baggrund end dansk. Børn og unge fra Syrien er i overvejende grad kommet til landet som flygtninge i midten af 2010'erne i forbindelse med borgerkrigen i Syrien, mens børn og unge af tyrkisk herkomst hører til de "gamle" indvandrergrupper. Gennem de senere år har vi imidlertid iagttaget en stigning i andelen af børn og unge fra de nye EU-lande, navnlig fra Polen og Rumænien, der nu indtager en fjerde- hhv. femteplads i rækken af store indvandringslande. Sammensætningen af børn med indvandrer- eller efterkommerbaggrund skifter således over tid.

Siden undersøgelsens start i 2009 har vi set, at gruppen af børn og unge med anden baggrund end dansk i betydeligt højere grad end børn af dansk herkomst er udsatte. Dengang som nu er det især domænerne om materiel og boligmæssig velfærd, som bi-

FIG. 9.2: Udvalgte indikatorer for børn og unge med dansk hhv. anden baggrund. 2021. Procent

drager til deres udsathed. Det illustreres af figur 9.2, som bl.a. viser, at børn og unge af anden herkomst langt hyppigere end deres danske jævnaldrende lever i familier med lav velstand, og hvor ingen voksne er i beskæftigelse. Desuden bor børn med anden baggrund end dansk markant hyppigere til leje og lever i overbefolkede boliger. Andre tal fra rapporten viser videre, at disse børn langt hyppigere bor i familier, der er relativt indkomstfattige.

I forhold til de øvrige velfærdsdomæner er forskellene mellem børn med dansk hhv. anden oprindelse mindre, selvom der er visse variationer. For eksempel har børn og unge med anden oprindelse markant sjældnere adgang til den ressource, som bedsteforældre kan være – sandsynligvis fordi en del af dem lever i udlandet. Desuden passes småbørnene noget hyppigere end børn af dansk oprindelse derhjemme. Vi finder endvidere tegn på, at børn og unge af anden herkomst hyppigere har usunde spisevaner og oftere end deres danske jævnaldrene oplever at have begrænset personlig frihed.

Selvom den sjældnere deltagelse på nogle af de nævnte områder kan tolkes som et tegn på manglende inklusion, er der også fund, som peger på det modsatte. For eksempel er en stigende andel forældre til indvandrer- og efterkommerbørnene kommet i beskæftigelse, og færre bor i 2020 i en lejerbolig. En voksende andel børn og unge af anden herkomst end dansk følte sig i 2021 trygge ved at færdes i deres lokalmiljø, og den forskel, der tidligere har været mellem børn af dansk hhv. anden herkomst, som ikke går til sport, er blevet mindre henover undersøgelsesperioden.

FAMILIETYPEN

Familien er en træg institution, og derfor kan man ikke forvente, at der sker store forandringer på blot 12 år. Generelt har de følelsesmæssige og autoritetsmæssige relationer mellem forældre

og børn været stabile i undersøgelsesperioden. Analyserne viser dog, at børn oplever færre konflikter med deres forældre, at de i mindre grad bliver irettesat og får skældud, og at de i stigende grad oplever, at forældrene taler med dem hver dag. Et andet forandringstræk er, at de unge i stigende grad venter med at flytte hjemmefra.

Kernefamilien er normen i begyndelsen af de fleste børns liv, men en del børn oplever gennem opvæksten, at forældrene går fra hinanden. Nogle kommer til at leve i en eneforsørgerfamilie, mens andre får erfaringer med stedfamilier, fordi den ene eller begge forældre flytter sammen med en ny partner. Blandt 19-årige unge har 58 pct. forældre, der fortsat lever sammen. Der er en social selektion i familietyperne, idet de børn, der har oplevet et familiebrud, hyppigere tilhører de socioøkonomisk svagt stillede grupper.

Blandt de børn, der ikke lever i en kernefamilie, oplyser 16 pct., at de ikke har kontakt med den ene af forældrene. Desuden peger undersøgelsen på, at erfaringer med familiebrud hyppigere fører til, at unge flytter tidligt hjemmefra.

En af de store forandringer i løbet af undersøgelsesperioden har været, at langt flere skilsmissebørn i dag lever i deleordninger, hvor de bor stort set lige meget i begge forældres hjem. Da vi gennemførte den første undersøgelse i 2009, fandt vi, at 15 pct. af skilsmissebørnene havde en sådan samværsordning. I 2021 havde 41 pct. en deleordning. I rapportens del 2 har vi udarbejdet en uddybende analyse af, om vi over tid kan iagttage forandringer i, hvilke skilsmisseforældre der vælger en deleordning til deres børn.

DE SOCIOØKONOMISKE OG -KULTURELLE RESSOURCER I FAMILIEN

Forældrenes uddannelse, deres position på arbejdsmarkedet og indkomstforhold har betydning for børns aktuelle levekår og fremtidige livschancer. På stort set alle otte velfærdsdomæner er forekomsten af udsathed større blandt børn og unge fra familier med få socioøkonomiske ressourcer (dvs. ingen uddannelse, ingen forældre i beskæftigelse, indkomstfattige familier), i forhold til de socioøkonomisk mest privilegerede familier (lang videregående uddannelse, højere socialklasse, ikke-fattige familier).

De socioøkonomiske ressourcer har ikke kun betydning for børnefamiliernes velstandsniveau og boligforhold. Den sociale gradient afspejler sig også på helbredsdomænet ved, at børn fra de socialt mindst privilegerede hjem fx sjældnere ammes og får børstet tænder og ved en hyppigere forekomst af overvægt og langvarige sygdomme eller handicaps. Unge fra hjem med færre socioøkonomiske ressourcer har lidt hyppigere en usund livsstil i forhold til kost, og de er oftere enten udøvere af eller ofre for kriminalitet. Desuden ser vi, at der er sociale forskelle i den psykiske trivsel, idet unge fra de socioøkonomisk svage hjem oftere rapporterer om fx ind- og udadvendte adfærdsproblemer, psykiske lidelser, ensomhed og lav livstilfredshed. Børn fra de privilegerede lag er mere beskyttede mod disse risikofaktorer. Også i forhold til mulighederne for at være deltagende i kulturforbruget spiller den kulturelle kapital en rolle, idet vi gennem hele undersøgelsesperioden har set, at børn fra hjem

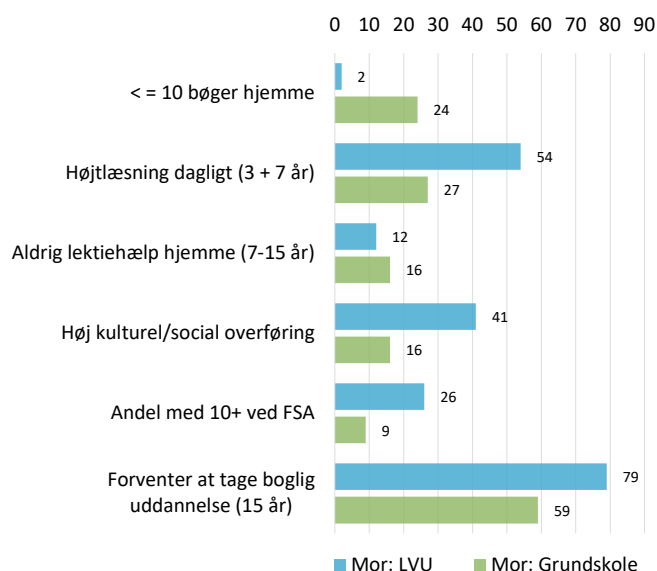
med mange uddannelsesressourcer er hyppigere kulturforbrugende.

Vi har videre set, at højtuddannede forældre hyppigere er mere restriktive i deres opdragelsespraksis ved at sætte grænser og opstille regler for deres børn. I deres opdragelsespraksis lægger de også vægt på at overføre social og kulturel dannelse til børnene. De læser fx i højere grad højt for deres mindste børn og samtaler i højere grad end andre med de største om politiske og kulturelle emner, jf. figur 9.3. Det kan være resultat af den indsats, man ser reflekteret, når man kan konstatere, at den sociale familiebaggrund er knyttet sammen med de forventninger, som børn selv har om deres fremtidige uddannelsesniveau og position i samfundslivet. I familier, hvor moren har en lang videregående uddannelse, forventer de fleste 15-årige, at de selv skal have en boglig uddannelse, mens færre har denne forventning i familier, hvor morens højeste gennemførte uddannelse er et grundskoleforløb.

UDVIKLINGSTRÆK FRA 2009 TIL 2021

Med afsæt i undersøgelsens mange velfærds- og trivselsindikatorer summerer vi nedenfor op på andre centrale udviklingstræk i perioden fra 2009 til 2021, som samler sig i fem tematiske kategorier: eventuelle virkninger af covid-19-pandemien, udvikling i børnebefolkningens psykiske mistrivsel, udvikling i børn og unges skoleglæde, udviklingstræk i den forebyggende sundhedsadfærd vedrørende tandbørstning og sovemønstre samt udviklingsmønstre i børn og unges samværsformer.

FIG. 9.3: Udvalgte indikatorer for børn og unge, hvis mor har en lang videregående uddannelse hhv. højst en grundskoleuddannelse. 2021. Procent

VIRKNINGER AF COVID-19-PANDEMIEN

I 2020 og 2021 var Danmark i perioder nedlukket på grund af covid-19-pandemien. Vi har været spændte på, om – og i givet fald hvordan – denne krise ville kunne aflæses i besvarelserne

fra børnene og de unge. Men strengt taget kan vi ikke vide, om evt. ændringer i de mønstre, som vi har set ved de tidligere undersøgelser, nu også kan tilskrives covid-19-nedlukningerne eller noget helt andet. For eksempel ville den lille stigning, som vi i 2021 kan iagttage i unges oplevede ensomhed, måske have været der alligevel, også selvom vi ikke havde haft nedlukningerne, der i perioder begrænsede det sociale liv for børn, unge og den øvrige del af befolkningen? Derfor er vi rapporten igennem forsigtige i vores fortolkninger om årsagerne til evt. forandringer. På enkelte områder er besvarelsene i 2021 dog så markant anderledes i forhold til de tre forrige undersøgelsesår, at vi godt tør fastslå, at der må være tale om en effekt af pandemien. Det drejer sig for det første om andelen af børn og unge, der oplyser, at de ikke har været på ferie inden for det seneste år. Denne andel var i 2021 29 pct., mens den i tidligere år har ligget ret stabilt på 10 pct. For det andet viser undersøgelsen, at der gennemgående har været en betydelig nedgang i børn og unges forbrug af kulturelle aktiviteter, uanset om det drejer sig om de finkulturelle udbud af museumsbesøg eller teater eller mere brede kulturaktiviteter som fx at overvære en sportkamp eller gå i biografen. Set over en bred kam kan disse ændringer iagttages blandt de fleste børn og unge uanset deres baggrund og sociale karakteristika i øvrigt.

Ikke desto mindre ville vi gerne vide, om covid-19-pandemien har berørt nogle børn og unge mere end andre. Derfor inkluderede vi i 2021-dataindsamlingen et par spørgsmål, der skulle belyse, om respondenterne selv oplevede, at de havde lidt faglige eller sociale afsavn som følge af pandemien. Resultaterne af denne analyse bliver præsenteres i rapportens del 2 i kapitlet: *Hvem blev ramt af covid-19-pandemien – fagligt og socialt?*

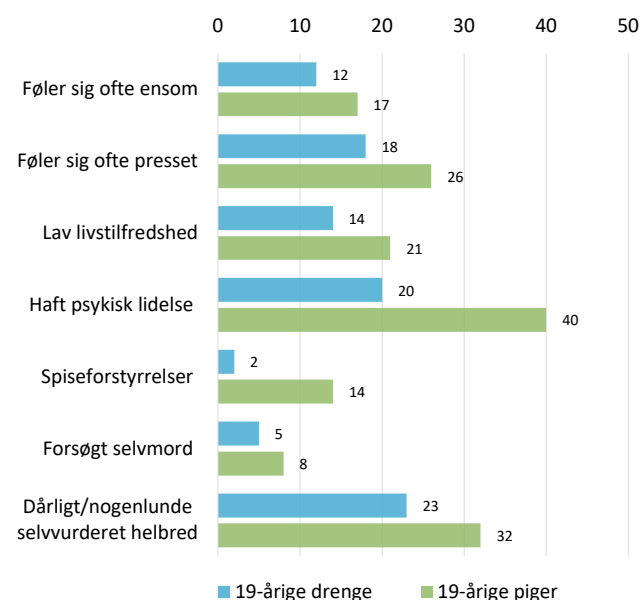
UDVIKLING I PSYKISK MISTRIVSEL BLANDT BØRN OG UNGE

Vi har siden undersøgelsens start i 2009 haft fokus på den mentale trivsel blandt børn og unge, og vi har ud fra en række trivsel-sindikatorer, som indgår i undersøgelsen, konstateret, at der fra 2009 til 2017 har været en vækst i andelen af især 15-19-årige, der oplever mistrivsel. Mistrivselproblemer er mest udbredte blandt piger. I 2021 ser vi, at stigningen er fortsat på flere af de inkluderede parametre: i andelen, der føler sig ensomme, har lav livstilfredshed, et dårligt selv vurderet helbred, som oplyser, at de har haft en psykisk lidelse, og blandt de 15-årige tillige psykosomatiske symptomer hhv. adfærds- og trivselsproblemer (iflg. SDQ-instrumentet). På andre trivselsparametre (fx oplevet tidspress og selvmordsadfærd) er der ingen klare udviklingstendenser. Figur 9.4 illustrerer, hvordan situationen tog sig ud for 19-årige drenge hhv. piger på udvalgte indikatorer i 2021.

Gennem de senere år har problemstillingen om psykisk mistrivsel blandt børn og unge fået ganske stor opmærksomhed i medierne, hos organisationer og blandt politikere. Følger man den offentlige og politiske debat, er der mange forskellige bud på, hvad mistrivsel kan skyldes, og hvordan man kan dæmme op for udviklingen. Derfor vil vi pointere, hvad man kan konkludere ud fra *Børn og Unge i Danmark*:

For det første gælder de ovenfor nævnte udviklingstræk fortrinsvis de unge på 15 og 19 år, hvor piger generelt trives dårligere end drengene. På de parametre, hvor vi kan måle de yngre 3-, 7- og

FIG. 9.4: Udvalgte indikatorer for mistrivsel blandt 19-årige drenge hhv. piger. 2021. Procent

11-årige børns trivsel, er der ikke gennemgående tegn på, at disse aldersgrupper skulle være plaget af stigende mistrivsel, også selvom vi frem til 2017 kunne iagttage en lille stigning af 3-årige med adfærds- og trivselsproblemer (iflg. SDQ-instrumentet). I 2021 var andelen af 3-årige med disse problemer faldet igen. Mistrivsel blandt 7- og 11-årige har ligget på et relativt stabilt niveau gennem perioden 2009-21. Ud fra de anvendte parametre i *Børn og unge i Danmark* kan det således ikke fastslås, at den psykiske mistrivsel blandt *børn* skulle være stigende.

For det andet, når det kommer til forståelsen af, hvorfor unge trives dårligere i dag end tidligere, kan forskningen ikke give et klart og entydigt svar. Problemstillingen om den stigende psykiske mistrivsel blandt unge er imidlertid ikke noget isoleret dansk fænomen. Nogle forskere anskuer stigningen som et resultat af strukturelle eller kulturelle forandringer, herunder at ungdomslivet i stigende grad er præget af et højt præstations- og accelerationspres, hvor ansvaret for at lykkes er placeret på de unges egne skuldre. Andre søger efter mere individuelle og evidensbaserede forklaringer, som fx unges skærmforbrug, sovevaner eller andre tilsvarende risikofaktorer. Vi har selv peget på, at den stigende samfundsmæssige opmærksomhed på unges psykiske mistrivsel kan have en selvforstærkende virkning (Ottosen et al., 2018). Denne antagelse, som (også) er svær at eftervise empirisk, har bl.a. rod i observationer af en ungdomsgeneration, der synes at være optaget af at udvise tolerance over for og finde samhørighed med diversiteten og det, der tidligere blev opfattet som afvigende. Der kan således være forskellige forklaringstyper på spil, når det kommer til spørgsmålet om, hvorfor unge i *stigende* grad mistrives, og formentlig virker sådanne årsagsforklaringer i et samspil med hinanden.

Nyere empiriske undersøgelser om psykisk mistrivsel blandt danske unge peger på, mistrivsel har forskelligt udspring for forskellige grupper af unge, ligesom kompleksiteten og dybden af problemerne kan variere (fx Christensen et al., 2017; Katznelson et al., 2021, Ottosen & Andreasen, 2020). Mens nogle undersøgelser er egnede til at indkredse, hvad der er på spil i ungdomskulturen, har *Børn og unge i Danmark* en særlig styrke ved at kunne belyse betydningen af de unges opvækstbetingelser. I rapportens del to sætter vi i et særligt kapitel derfor fokus på, hvilke sammenhænge der findes mellem alvorlige genvordigheder i opvækstmiljøet og unges risiko for at være udsat på bl.a. det mentale område.

FALDENDE SKOLEGLÆDE

Rapporten viser, at langt de fleste 7-19-årige børn og unge enten virkelig godt kan lide skolen, eller at de synes, den er nogenlunde. Andelen, der er virkelig glade for at gå i skole, er størst blandt 7-årige og falder frem til udskolingen i 15-årsalderen, hvorefter den igen stiger for de 19-årige elever. På et individuelt niveau hænger manglende skoleglæde bl.a. sammen med psykosociale faktorer som børn og unges oplevelse af at være ensom, at blive mobbet og at opleve sig tidspresset.

Når man ser på udviklingen over tid, viser rapporten også, at andelen af 7-, 15- og 19-årige, der virkelig godt kan lide skolen, har været faldende i perioden fra 2009 til 2021. Faldet i skoleglæde har været mest markant blandt de 7-årige og de 19-årige. Tilsvarende har vi gennem undersøgelsens fire målingstidspunkter også set, at en stigende andel af især de 15- og 19-årige oplever, at de har svært ved at koncentrere sig i skolen. Desuden har der været en markant stigning i andelen af 15- og 19-årige piger, der oplyser, at de har skiftet skole pga. trivselsproblemer, fra 39 pct. i 2009 til 52 pct. i 2021.

Undersøgelsen kan ikke afgøre, hvad der er årsagen til disse negative ændringer i børn og unges oplevelse af skolemiljøet, men den peger på, at der kan være flere mulige forklaringer: Dataindsamlingerne til *Børn og unge i Danmark* blev i 2017 gennemført i kølvandet på en folkeskoleskolereform og en lov om øget inklusion i folkeskolen, og i 2021 efter at covid-19-nedlukningerne havde påvirket børnene og de unges skolegang. Det er derfor nærliggende at tolke de nævnte udviklingstræk i skoleglæde i dette lys.

SUNDHEDSFØREBYGGENDE ADFÆRD: FOR LIDT TANDBØRSTNING OG SØVN

Regelmæssig tandbørstning og tilstrækkelig søvn er to forebyggende tiltag, som har positiv betydning for børns sundhed og velbefindende. Sundhedsmyndighederne anbefaler, at man bør børste tænder to gange dagligt, og har ligeledes udstukket retningslinjer for, hvor mange timer børn og unge i forskellige aldersgrupper bør sove om natten. *Børn og unge i Danmark* kan konstatere, at der har været en negativ udvikling på begge disse områder gennem de senere år.

En lille andel børn og unge (4 pct.) børster ikke tænder hver dag, og denne andel har ligget på et stabilt niveau siden 2009. Til gengæld kan vi iagttage en stigning i andelen af børn og unge, hvis tandbørstning er utilstrækkelig, fordi de kun børster tænder én gang dagligt. Stigningen ses især blandt de 3-, 15- og 19-årige. Samlet set har andelen, der børster tænder de anbefalede to gange om dagen, været dalende i perioden 2009-2021 for både de 3-, 7-, 15- og 19-årige. Blandt de 11-årige har der omvendt været en lille stigning. I 2021 var den utilstrækkelige tandbørstning især at finde blandt drenge og blandt de udeboende 19-årige. Desuden er der en social gradient i, hvem der ikke i tilstrækkelig grad børster tænder.

Siden 2017 har vi desuden indsamlet information om de 11-19-åriges faktiske sovnetider (fremfor blot deres sengetider). Allerede i 2017 viste undersøgelsen, at hver tredje fik for lidt søvn i forhold til det anbefalede. 2021-undersøgelsen viser, at det er gået den forkerte vej for de 11- og de 15-årige. Blandt de 11-årige ses en stigning fra 20 pct. i 2017 til 30 i pct. i 2021. Blandt de 15-årige er andelen, der får for lidt søvn, steget fra 47 pct. til 59 pct. Sovemønstret varierer ikke i udtalt grad med de sociodemografiske baggrundsfaktorer, som undersøgelsen anvender, men har sammenhæng med børnene og de unges skærmforbrug.

Alt i alt bidrager undersøgelsesfundene om børns og unges utilstrækkelige tandbørstning og sovnetider til at illustrere, at oplysningstiltag om den forebyggende sundhed er en vedvarende opgave, idet man ikke kan gå ud fra, at hver ny generation er bekendt med sundhedsmyndighedernes anbefalinger.

SAMVÆR MED VENNER – FYSISK OG ONLINE

Børn og unges samvær med venner undergår i disse år en markant forandring fra primært at være baseret på fysisk samvær i hinandens hjem eller i det offentlige rum til også at være baseret på virtuel kontakt via digitale/sociale medier. For alle aldersgrupper er mængden af fysisk samvær med jævnaldrende således faldet markant i undersøgelsesperioden. Blandt de 7-årige er andelen, der er sammen med venner flere gange om ugen, faldet fra 54 pct. i 2009 til 28 pct. i 2021. Blandt de 11-årige er der tale om et fald fra 72 pct. til 50 pct., mens faldet blandt de 19-årige er gået fra 56 pct. i 2009 til 37 pct. i 2021.

Undersøgelsen viser, at udviklingen er forløbet forskelligt for drenge og piger. For eksempel er andelen af 11-årige drenge, der er fysisk sammen med deres venner flere gange om ugen, faldet

fra 72 pct. i 2009 til 40 pct. i 2021, mens den tilsvarende kun faldt fra 71 pct. til 60 pct. blandt de jævnaldrende piger.

Blandt de 15-årige oplevede både piger og drenge et fald i fysisk socialt samvær mellem 2009 og 2017 fra 63 pct., der var fysisk sammen med deres venner flere gange om ugen i 2009, til ca. 40 pct. i 2017. Siden da er andelen af piger, der er fysisk sammen med deres venner, steget til 50 pct. i 2021 på trods af covid-19-nedlukningerne i 2021, mens drengene har fastholdt et relativt lavt niveau af fysisk socialt samvær. En mulig forklaring på disse kønsforskelle kan være, at drenge i højere grad end piger får opfyldt deres behov for socialt samvær med venner gennem spil på computer og PlayStation, og at de computerspil, hvor man især interagerer med andre, i højere grad er målrettet drenge.

AFRUNDING OG PERSPEKTIVERING

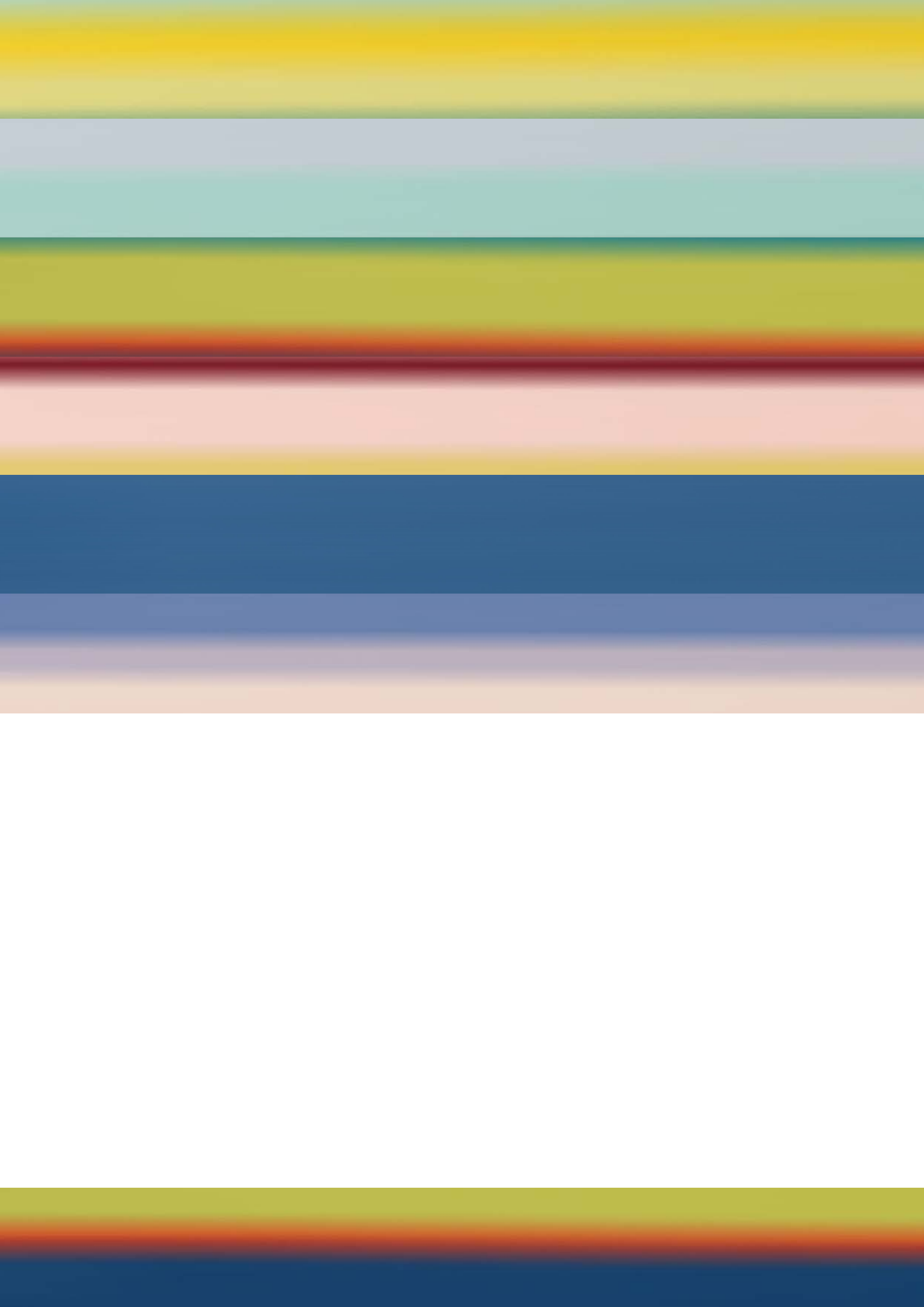
Samlet set peger de mange undersøgelsesfund, som analyserne i rapportens del 1 har fremvist, ikke entydigt i en bestemt retning. Hen over de 12 år, hvor vi nu har overvåget børnebefolkningens velfærd og trivsel, har nogle forhold kun forrykket sig ganske lidt. På andre områder, fx i forhold til børns samværsformer, er der inden for en kort årrække sket betydelige forandringer, uden at vi er i stand til at afgøre, om ændringerne er positive eller negative. Nogle udviklingstræk, fx faldet i unges kriminalitet, tegner en gunstig retning, mens andre trends (fx faldende skoleglæde og stigningen i psykiske mistrivselssymptomer) tyder på, at der på andre områder er sket en forværring i børn og unges velfærd og trivsel.

I forhold til de områder, hvor vi kan konstatere, at der er sket en forværring, er der for det første grund til at nævne, at problemerne formodentlig har et større omfang, end denne rapport kan vise. Det skyldes, at der er et bortfald af respondenter fra netop

de mest socialt sårbare grupper. For det andet: I rapportens efterfølgende kapitler graver vi nogle spadestik dybere på udvalgte områder for at kvalificere nogle af de problemråder, som vi har iagttaget. Alligevel vurderer vi, at der er behov for yderligere forskningsbaseret viden for at tilvejebringe en mere differentieret forståelse af, hvad der er på spil. Endelig vil vi bemærke, at de problemfelter, som vi her har udpeget som særlige opmærksomhedspunkter på grund af den negative udviklingstendens, samtidig er områder, hvor det burde være muligt at iværksætte virksomme praktiske tiltag og indsatser, hvis vi vel at mærke har den rette indsigt om målgruppernes problemer og om, hvilke greb der bedst vil virke i forhold til dem.

LITTERATUR

- Christensen, A.I., M. Davidsen, V. Koushede & K. Juel (2017): *Betydning af dårlig mental sundhed for helbred og socialt liv. En analyse af registerdata fra Sundhedsprofilen 2010*. København: Sundhedsstyrelsen og Statens Institut for Folkesundhed.
- Danmarks Statistik (2021). *Uden Uddannelse*. København: Danmarks Statistik.
- Katznelson, N., M. Pless, A. Görlich, L. Graversen & N.B. Sørensen (2021). "Ny udsathed: nuancer i forståelser af psykisk mistrivsel". *Nordisk tidsskrift for ungdomsforskning*, (2), 83-103.
- Ottosen, M.H. & A.G. Andreasen (2020). *Børn og unges trivsel og brug af digitale medier*. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Ottosen, M.H., A.G. Andreasen, K.M. Dahl, A.-D. Hestbæk, M. Lausten & S.B. Rayce (2018). *Børn og unge i Danmark – Velfærd og trivsel 2018*. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

DEL 2:

I DYBDEN PÅ UDVALGTE OMRÅDER

- 192 HVEM BLEV RAMT AF COVID-19-PANDEMIEN – FAGLIGT OG SOCIALT?
- 204 GENVORDIGHEDER I OPVÆKSTEN OG UDSATHED I UNGDOMMEN:
ACE-FAKTORER I EN DANSK KONTEKST
- 216 HVEM FÅR FOREBYGGENDE FORANSTALTNINGER I BARNDOMMEN?
- 228 SKILSMISSEBØRN MED DELEORDNINGER: UDVIKLINGSTRÆK 2009-2021

Karen Margrethe Dahl & Signe Boe Rayce

HVEM BLEV RAMT AF COVID-19-PANDEMIEN – FAGLIGT OG SOCIALT?

INDLEDNING

Dette kapitel handler om 11-19-årige børn og unges oplevelse af faglige udfordringer og social isolation under covid-19.

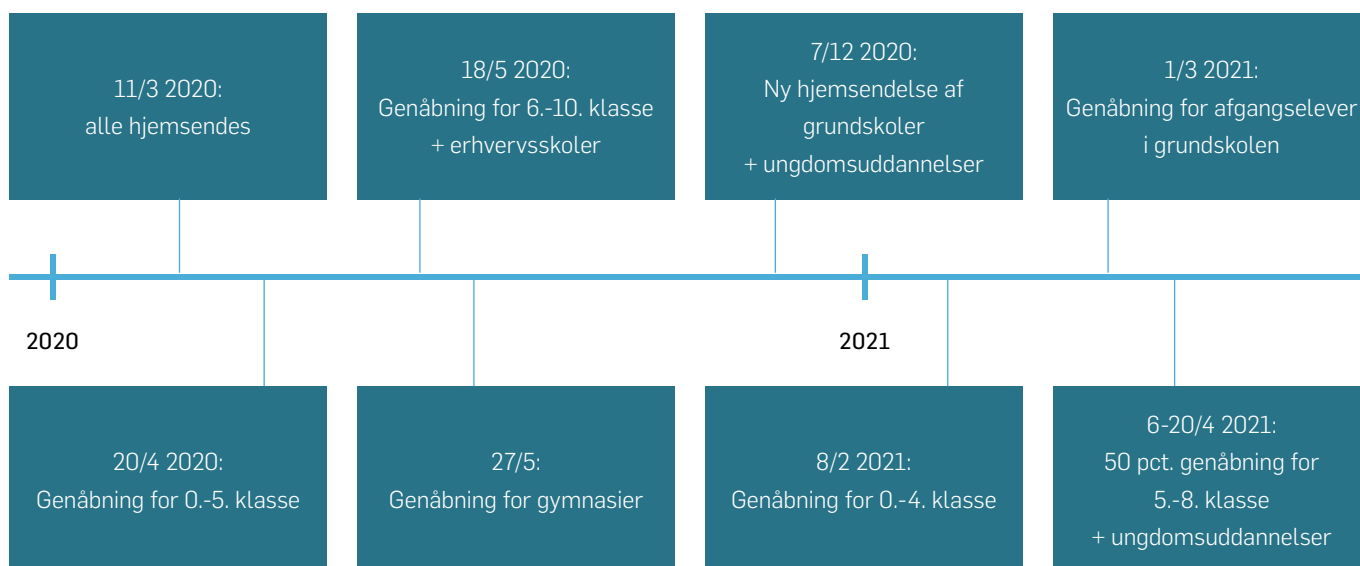
Udgangspunktet for kapitlet er, at covid-19-pandemien i lange perioder af 2020 og 2021 berørte hverdagslivet i hele verden med nedlukning af skoler, arbejdspladser og fritidstilbud og store ændringer i både børns og voksnes sociale liv. Disse forandringer af hverdagen har affødt bekymringer for kort- og langsigtede konsekvenser i form af psykisk mistrivsel og fagligt efterslæb for især børn og unge (Blaskó, da Costa & Schnepf, 2022; Loades et al., 2020; Shoshani & Kor, 2021).

Blandt de europæiske lande har der dog været store forskelle på, hvor lang tid nedlukningerne varede, og dermed hvor lang tid børn og unge måtte undvære undervisning og fysisk samspil med deres kammerater. Derudover er der stor forskel på, i hvilket omfang børn fra forskellige lande havde adgang til IT-ressourcer på deres skole og i hjemmet, som kunne kompensere for særligt de faglige, men i nogen grad også de sociale afsavn under nedlukningerne. Internationale undersøgelser viser, at danske (og andre

nordiske) børn og unge haft det lettere end andre europæiske børn og unge, hvad angår nedlukningens længde og i forhold til adgangen til ressourcer på skolen og i hjemmet (Blaskó, da Costa & Schnepf, 2022). I Danmark var det således kun 10 pct. af alle skolebørn, der under covid-19-nedlukningerne gik på en skole med relativt begrænsede IT-ressourcer, og ingen børn, der helt måtte undvære online undervisning under nedlukningerne – mod mere end 80 pct. i lande som Frankrig og Tyskland (Blaskó, da Costa & Schnepf, 2022; European Union, 2019; UNESCO, 2021).

Dette til trods udgjorde covid-19-pandemien og nedlukningerne også en betydelig omvæltning i danske børns og unges skolegang og sociale liv. I foråret 2021, da de dengang 11-19-årige børn og unge besvarede spørgeskemaet, havde de i det forgangne år, (jf. figur 10.1), oplevet ca. 22-24 ugers hjemsendelse fra skole plus lange perioder med begrænsninger på deres sociale liv, mens de enten var i gang med grundskolens mellemtrin (4. og 5. klasse), grundskolens overbygning (8. og 9. klasse), en ungdomsuddannelse eller anden form for beskæftigelse efter grundskolen.

FIG. 10.0: Tidslinje over skolenedlukninger i forbindelse med covid-19-pandemien i 2020 og 2021

Selvom danske skoler og hjem sammenlignet med andre lande har haft gode ressourcer til at afbøde konsekvenserne af covid-19-pandemien, har forventningen blandt fagfolk og forskere derfor været, at pandemien også i Danmark medførte en betydelig begrænsning af børn og unges muligheder for at tilegne sig læring og praktisere et almindeligt socialt børne- og ungdomsliv. Derudover var der en forventning om, at børn og unge fra udsatte familier oplevede større faglige og sociale konsekvenser end mere ressourcestærke børn og unge, fordi de i mindre grad end andre børn har haft adgang til faglig og social støtte i hjemmet (Birkelund & Karlson, 2021). De første forskningsresultater fra Danmark peger dog på, at de faglige konsekvenser af covid-19-nedlukningerne har været begrænsede blandt de mindre børn i 2. og 4. klasse, og at der ikke er tegn på, at den sociale ulighed i yngre danske børns faglige præstationer er blevet større under nedlukningerne (Birkelund & Karlson, 2021).

Til trods for dette resultat er der fortsat fokus på, om der på sigt vil vise sig et større fagligt efterslæb blandt børn fra mindre ressourcestærke familier. Der er derfor ved hjælp af offentlige og private midler igangsat forskellige indsatser og aktiviteter, der skal forsøge at afbøde de mulige faglige og sociale konsekvenser for børn og unge. VIVE undersøger i perioden 2021-2024, hvorvidt disse indsatser kan hjælpe på børnenes mulige faglige efterslæb og sociale vanskeligheder (VIVE, kommende).

I forhold til børn og unges sociale afsavn som følge af covid-19 findes der endnu kun i begrænset omfang studier, der viser, hvilke grupper der i Danmark i størst omfang oplevede social isolation under pandemien. De første resultater af undersøgelser af voksnes mentale helbred og oplevelse af social isolation viser dog, at de unge 18-29-årige i højere grad end ældre voksne oplevede ensomhed og social isolation under covid-19-pandemien (Petersen & Lindholt, 2021).

FORMÅL OG PROBLEMSTILLING

I *Børn og unge i Danmark*-undersøgelsen sætter vi fokus på de 11-, 15- og 19-årige børn og unges oplevelse af faglige og sociale afsavn under covid-19. Vi forventer, at især de ældste i denne gruppe kan opleve andre krav fra omverdenen og kan have andre forventninger til deres sociale liv og til sig selv fagligt end de yngre børn, der har længere tid til at indhente et eventuelt fagligt efterslæb, og som måske ikke er lige så bevidste om, hvad de går glip af socialt, og hvilke præstationer der er nødvendige for at komme videre i uddannelsessystemet.

Formålet med kapitlet er at undersøge:

- 1) i hvilket omfang 11-, 15- og 19-årige børn og unge selv oplevede, at de på grund af covid-19-pandemien havde:
 - a. haft svært ved at følge med fagligt
 - b. oplevet social isolation
- 2) om der var grupper af børn og unge, der i særlig grad oplevede disse udfordringer.

I forhold til formål 1a og 2 var vores forventning var, at børn og unge med begrænsede uddannelsesressourcer i hjemmet i højere grad ville opleve, at det var svært at følge med fagligt under covid-19 end børn og unge med gode uddannelsesressourcer i hjemmet. Herudover forventede vi at finde en sammenhæng mellem oplevet fagligt niveau før covid-19 og oplevelsen af faglige vanskeligheder under covid-19, dvs. at børn og unge, der før pandemien oplevede, at de klarede sig godt fagligt, i mindre grad ville opleve vanskeligheder med at følge med fagligt, end børn, der klarede sig mindre godt før covid-19.

Endelig forventede vi, at oplevelsen af ikke at kunne følge med fagligt under covid-19-pandemien ville være forskellig afhængigt

af uddannelsestype ud fra den betragtning, at de faglige krav kan opleves forskelligt i grundskolen, på de gymnasiale uddannelser og på erhvervsuddannelserne. Hertil kommer, at uddannelsesinstitutionernes mulighed for at sikre et højt fagligt niveau under nedlukningerne kan have været forskellige.

I forhold til formål 1b og 2 var vores forventning, at børn og unge i højere grad ville have oplevet social isolation under covid-19, hvis de levede i familier med begrænset social støtte fra forældre, eller hvis de inden pandemien havde generelle trivsels- og adfærdsmæssige udfordringer. Derudover havde vi en forventning om, at (fraværet af) det sociale fællesskab med større grupper af jævnaldrende ville spille en større rolle for de ældre børn og unge. Endelig forventede vi, at piger i højere grad end drenge ville opleve social isolation, da analyser fra såvel *Børn og unge i Danmark* (jf. Domæne 8 i rapportens del 1; Rayce, 2018) som andre undersøgelser viser, at piger i højere grad end drenge oplever ensomhed (Jensen et al., 2022; Rasmussen et al., 2019).

DATA OG ANALYSE

METODE OG DATAGRUNDLAG

Dette kapitels analyser anvender spørgeskemabesvarelser fra to runder af *Børn og unge i Danmark: 2017 og 2021*. Datagrundlaget omfatter de 2.908 børn og unge, der var 11, 15 og 19 år gamle i 2021, og som deltog i begge runder af undersøgelsen. Ud over spørgeskemadata anvendes der registerdata fra 2021 og 2017, som kobles til spørgeskemadata.

ANALYSENS UDFALDSMÅL

I spørgeskemaundersøgelsen blev de 11-19-årige spurgt, hvorvidt de i de seneste 12 måneder havde oplevet følgende på grund af covid-19-pandemien:

- *Haft svært ved at følge med fagligt i skolen?*
- *Følt sig isolerede fra venner eller klassekammerater?*

Svarmulighederne til begge spørgsmål var følgende: 'i høj grad', 'i nogen grad' og 'i lille grad/slet ikke'.

I dette kapitels regressionsanalyser dikotomiseres de to udfaldsmål, og der skelnes derfor mellem de, der har svaret 'i høj grad' til de to spørgsmål og alle andre.

UDDANNELSEMÆSSIGE OG FØLELSERMÆSSIGE RESSOURCER I HJEMMET

De aktuelle uddannelsesmæssige ressourcer i hjemmet måles på baggrund af registerbaserede oplysninger om forældres højeste uddannelse i 2021, der inddeles i seks kategorier: 1. Højest grunduddannelse, 2. Højest gymnasial uddannelse, 3. Højest erhvervsfaglig uddannelse, 4. Højest kort videregående uddannelse, 5. Højest mellemlang videregående uddannelse, 6. Højest lang videregående uddannelse.

De følelsesmæssige ressourcer i hjemmet under covid-19-pandemien måles ved at spørge til graden af fortrolighed med forældrene i 2021: "*Hvor nemt eller svært er det at tale med din mor hhv. din far om noget, der virkelig plager dig?*". Efterfølgende er følelsesmæssige ressourcer operationaliseret i følgende tre kategorier: 'har nemt ved at tale med begge forældre', 'har nemt ved at tale med én forælder' og 'har svært ved at tale med begge forældre'.

BØRNE- OG DE UNGES INDIVIDUELLE FAGLIGE OG FØLELSES- OG ADFÆRDSMÆSSIGE RESSOURCER FØR COVID-19-PANDEMIEN

Barnets og den unges faglige ressourcer før covid-19-pandemien måles på baggrund af spørgeskemadata fra 2017 ved hjælp af spørgsmålet: "Hvordan synes du selv du klarer dig i skolen – rent fagligt?" Svarmuligheder: 'virkelig godt', 'godt' og 'nogenlunde/ikke så godt'.

Barnets og den unges trivsels- og adfærdsmæssige ressourcer før pandemien måles ved hjælp af SDQ-instrumentet (Strengths and Difficulties Questionnaire), der er et valideret instrument, der bruges i en lang række lande og på tværs af alder til at måle børns trivselsmæssige og adfærdsmæssige styrker og vanskeligheder (Goodman et al., 2000; SDQ, n.d.). Spørgeskemaet består af 25 spørgsmål, hvoraf de 20 indgår i en beregning af en samlet skala, der går fra 0 til 40, hvor 0 er udtryk for det laveste niveau af trivsels- og adfærdsmæssige vanskeligheder, mens 40 er udtryk for det højeste niveau.

I analyserne inddeles skalaen i to kategorier: 1. Børn med et lavt niveau af trivsels- og adfærdsmæssige vanskeligheder (SDQ-score inden for normalområdet) og 2. Børn med et forhøjet niveau af trivsels- og adfærdsmæssige vanskeligheder (SDQ-score på grænsen til eller uden for normalområdet).

BØRNE- OG DE UNGES UDDANNELSESKONTEKST UNDER COVID-19-PANDEMIEN

Børnernes og de unges uddannelseskontekst belyses ved hjælp af spørgeskemadata, hvor børnene og de unge er blevet spurgt til deres igangværende og færdiggjorte uddannelser.

I analyser, der inkluderer alle aldersgrupper, skelner vi mellem børn og unge, der: 1) er i gang med grundskolen, 2) er i gang med eller har færdiggjort en gymnasial uddannelse, 3) er i gang med en erhvervsuddannelse, 4) ikke går i skole og ikke har færdiggjort en ungdomsuddannelse.

I analyser, der kun inkluderer de 19-årige, skelner vi mellem unge, der 1) er i gang med eller har færdiggjort en gymnasial uddannelse, 2) er i gang med en erhvervsuddannelse, 3) ikke går i skole og ikke har færdiggjort en ungdomsuddannelse.

STATISTISKE ANALYSER

I analyserne præsenterer vi først rent deskriptive analyser, hvor sammenhængen mellem de uafhængige variable og oplevelsen af henholdsvis faglige og sociale afsavn under covid-19-pandemien beskrives.

Sammenhængene mellem de enkelte uafhængige variable og hvert af de to dikotomiserede udfaldsmål ("*har i høj grad oplevet, at det var svært at følge med fagligt*" og "*har i høj grad oplevet social isolation på grund af covid-19*") testes yderligere ved hjælp af lineær regression, hvor der justeres for baggrundsvariable samt øvrige relevante variable. Potentielt modificerende faktorer af sammenhængene testes ved hjælp af interaktionsled med henblik på at undersøge, om sammenhængene er forskellige i forskellige subgrupper af børn og unge (fx om sammenhængen mellem oplevet fagligt niveau i 2017 og at have svært ved at følge med under covid-19 er forskellig afhængigt af forældrenes uddannelsesniveau).

I regressionsanalyserne beregnes de betingede sandsynligheder for alle uafhængige variable. Disse præsenteres dog kun i tek-

sten, når der er væsentlige afvigelser mellem de rent deskriptive analyser og de betingede analyser i regressionsanalyserne.

RESULTATER

SVÆRT VED AT FØLGE MED I SKOLEN PÅ GRUND AF COVID-19

Figur 10.2 viser, at 14 pct. af alle 11-19-årige i 2021 angav, at de i høj grad havde haft svært ved at følge med i skolen på grund af covid-19, mens 28 pct. angav, at de i nogen grad havde oplevet dette. Opdeles børnene og de unge i forskellige undergrupper, ser vi, at oplevelsen af faglige vanskeligheder hænger sammen med børnenes alder, køn, tidligere faglige niveau samt med deres egen og deres forældres uddannelse.

Figur 10.2 viser således, at børn og unge, der 4 år tidligere (2017) oplevede deres faglige niveau som 'nogenlunde' eller 'ikke så godt', i højere grad havde oplevet faglige vanskeligheder under covid-19, idet 23 pct. af denne gruppe svarede, at de "i høj grad havde haft svært ved at følge med i skolen på grund af covid-19". Til sammenligning svarede 10 pct. af de børn og unge, der 4 år tidligere svarede, at deres faglige niveau var 'virkelig godt', at de i høj grad havde oplevet faglige vanskeligheder på grund af covid-19.

Figuren viser også, at 11 pct. af børn fra familier, hvor mindst en af forældrene har en lang videregående uddannelse, havde oplevet faglige udfordringer under covid-19, mod 25 pct. af børn fra familier, hvor ingen af forældrene har færdiggjort en uddannelse efter grundskolen.

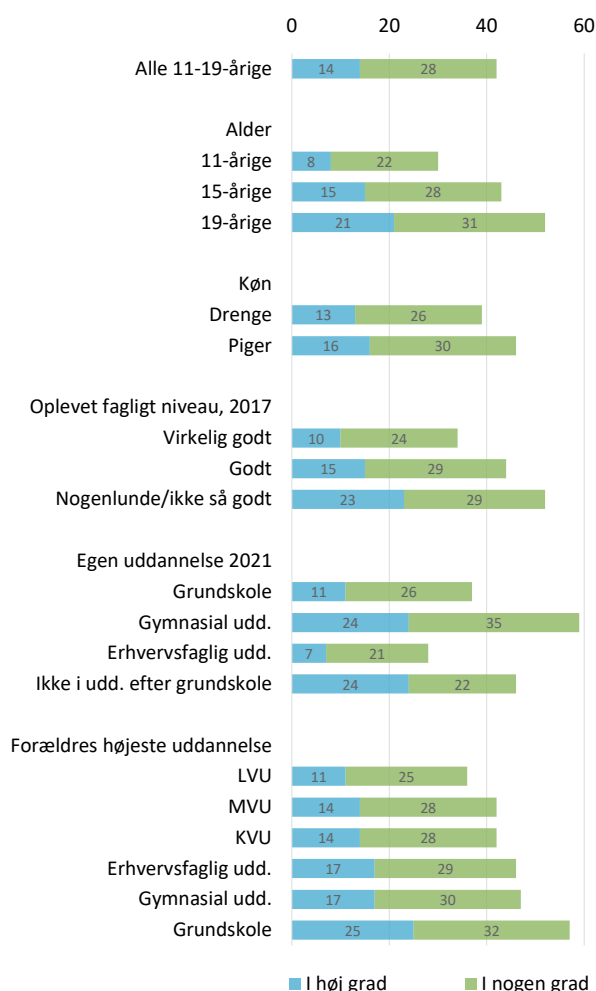
Deler vi børnene og de unge op efter den uddannelse, de er i gang med, ser vi, at unge, der i 2021 var i gang med eller havde færdiggjort en gymnasial uddannelse, havde oplevet markant flere pro-

blemer med at følge med i skolen på grund af covid-19 – end børn og unge i andre uddannelsessituationer.

24 pct. af unge, der var i gang med en gymnasial uddannelse, havde således i høj grad oplevet faglige udfordringer på grund af covid-19, mens 35 pct. i nogen grad havde oplevet dette. Til sammenligning havde 7 pct. af unge, der gik på en erhvervsfaglig uddannelse, og 11 pct. af børn, der i 2021 gik i grundskole, i høj grad haft svært ved at følge med fagligt på grund af covid-19, mens 21 pct. af erhvervsskoleeleverne og 26 pct. af grundskoleeleverne i nogen grad havde haft svært ved at følge med.

Derudover ser vi, at 24 pct. af de unge, der ikke var i gang med en uddannelse og heller ikke havde færdiggjort en ungdomsuddannelse, da de besvarede spørgeskemaet, havde oplevet vanskeligheder med at følge med i skolen, mens 22 pct. i nogen grad havde

FIG. 10.2: 11-19-årige, der har haft svært ved at følge med fagligt på grund af covid-19. 2021. Procent

oplevet dette. Denne gruppe består både af unge, der har været i gang med en ungdomsuddannelse og er droppet ud, samt unge, der aldrig er gået i gang med en uddannelse efter grundskolen. Man må derfor formode, at en del af denne gruppe har oplevet store faglige vanskeligheder under covid-19-pandemien, der kan have medvirket til frafald fra uddannelsen. Andre i denne gruppe af unge har ikke gået i skole under covid-19-pandemien og har derfor heller ikke oplevet skolerelaterede udfordringer.

Uddannelseskontekst hænger sammen med alder, og da unge på gymnasiale uddannelser udgør den største gruppe blandt de 19-årige, ser vi også, at de ældste i højere grad end de yngste oplevede, at det var vanskeligt at følge med fagligt under covid-19. Endelig viser figuren, at piger i lidt højere grad end drenge oplevede, at det var vanskeligt at følge med fagligt under covid-19-pandemien.

Regressionsanalyserne (ikke vist) bekræfter de viste sammenhænge i figur 10.2. Sammenhængene mellem de forklarende faktorer og faglige udfordringer under covid-19 var altså ikke forskellige afhængigt af de potentielt modificerende faktorer.

De mest interessante af disse sammenhænge er, at det på den ene side altså var børn og unge, som også før covid-19-pandemien oplevede faglige vanskeligheder i skolen, der under covid-19 oplevede vanskeligheder med at følge med i undervisningen. På den anden side var der en større andel af eleverne på gymnasierne, der oplevede faglige vanskeligheder på grund af covid-19-pandemien, sammenlignet med eleverne på de erhvervsfaglige uddannelser, til trods for at gymnasieeleverne i mindre grad end eleverne på de erhvervsfaglige uddannelser oplevede faglige vanskeligheder før covid-19.

Det er ikke på baggrund af dette kapitels analyser muligt at sige, hvad årsagen til dette fund er. Under covid-19-nedlukningerne var der bekymring for såvel erhvervsskoleelevernes og gymnasieelevernes mulighed for at følge med fagligt. Både på gymnasierne og på de erhvervsfaglige uddannelser var det udfordrende at skulle omlægge den teoretiske undervisning til online-undervisning. De erhvervsfaglige uddannelser, der kræver en høj grad af teknisk instruktion, havde dog yderligere udfordringer med at sikre det faglige niveau (EVA, 2022a; EVA, 2022b).

EVAs undersøgelse af erhvervsskoleelevernes faglige udbytte og trivsel under nedlukningerne viser, at erhvervsskoleelever oplevede et lavere læringsudbytte og en lavere motivation for læring under covid-19-nedlukningerne (EVA, 2022a). På gymnasierne var der dog også en høj andel af ledere og lærere, der vurderede, at elevernes faglige kompetencer samlet set var blevet lidt dårligere, og elever, der oplevede, at de ikke havde opnået samme faglige niveau som tidligere årgange (EVA, 2022b).

En væsentlig forskel på gymnasier og erhvervsskoler er dog, at muligheden for at sammenligne sit uddannelsesforløb og sit eget faglige niveau med andres er større på gymnasierne end på erhvervsskolerne. Det skyldes en langt større formæssig ensartethed på tværs af de gymnasiale uddannelsesretninger end på erhvervsuddannelserne, og at karaktergivning spiller en større rolle på gymnasierne end på erhvervsskolerne. På gymnasierne er der således et begrænset antal linjer at vælge mellem, og en stor del af fagene er de samme på tværs af linjerne. På erhvervsskolerne er der fire forskellige grundforløb med næsten 100 forskellige specialiseringer, der hver især er opbygget forskelligt (Børne- og Undervisningsministeriet, 2022; EVA, 2022a; EVA, 2022b).

På gymnasierne er karaktergennemsnittet vigtigt for at kunne læse videre på visse videregående uddannelser. På erhvervsuddannelserne vurderes elevernes faglige niveau i højere grad via individuel feedback, der ikke giver de samme muligheder for at sammenligne sig med andre.

Man kan derfor forestille sig, at den højere andel af gymnasieelever, der oplevede, at det var vanskeligt at følge med fagligt under covid-19-pandemien, skyldes, at kravene på de gymnasiale uddannelser er mere synlige for eleverne, og at erhvervsskoleeleverne i mindre grad end eleverne på de gymnasiale uddannelser frygtede, at deres mulighed for at få læreplads og job efter uddannelsen blev begrænset af nedlukningen.

OPLEVELSER AF SOCIAL ISOLATION PÅ GRUND AF COVID-19

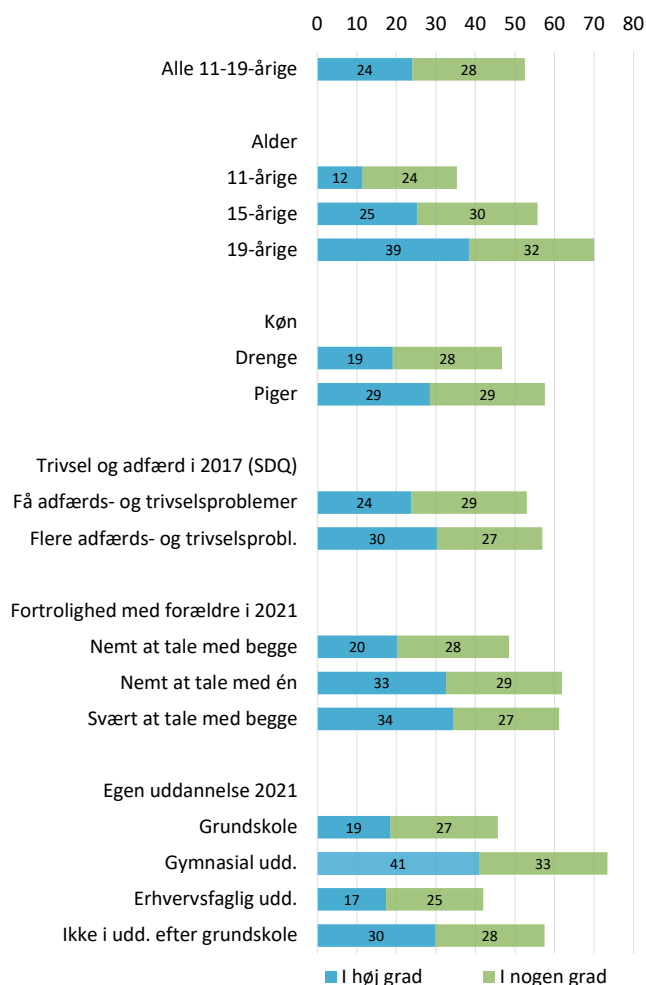
Den anden del af analyserne handler om oplevelsen af social isolation på grund af covid-19-pandemien. Her undersøger vi sammenhængen mellem oplevelsen af social isolation under covid-19 og hhv. børnene og de unges trivsels- og adfærdsproblemer før covid-19-nedlukningen, deres mulighed for at hente social støtte hos forældrene (graden af fortrolighed), den uddannelsesmæssige kontekst samt køn og alder.

Figur 10.3 viser andelen af børn og unge, der oplevede social isolation under covid-19. 24 pct. af de 11-19-årige havde "i høj grad følt sig socialt isolerede på grund af covid-19-pandemien", mens 28 pct. "i nogen grad havde følt sig socialt isolerede". Opdeles børnene og de unge i forskellige undergrupper, ser vi, at oplevelsen af social isolation hænger sammen med deres alder, køn, tidligere trivsels- og adfærdsproblemer, graden af fortrolighed med forældrene samt med deres egen uddannelsessituation.

Hvor 39 pct. af de 19-årige i høj grad følte sig socialt isolerede på grund af covid-19-pandemien, gælder det samme for 12 pct. af de 11-årige. I forhold til køn ser vi, at 29 pct. af pigerne i høj grad havde følt sig socialt isolerede mod 19 pct. af drengene.

Derudover viser figur 10.3 en mindre, men signifikant sammenhæng mellem tidligere trivsels- og adfærdsproblemer (SDQ) og oplevelsen af social isolation under covid-19. Blandt børn med et højere niveau af trivsels- og adfærdsproblemer (på grænsen eller uden for normalområdet på SDQ-skalaen) i 2017 oplevede 30 pct. social isolation under covid-19. Blandt børn med et lavere niveau af trivsels- og adfærdsproblemer (inden for normalområdet på SDQ-skalaen) oplevede 24 pct. dette.

FIG. 10.3: 11-19-årige, der har følt sig socialt isolerede på grund af covid-19. 2021. Procent

Figuren viser også, at ca. hver tredje af de børn og unge, der har svært ved at tale med én eller begge deres forældre, oplevede social isolation mod en femtedel af børn og unge, der angiver, at de har let ved at tale med begge deres forældre.

Endelig ser vi, at 41 pct. af unge, der var i gang med en gymnasial uddannelse under covid-19, havde følt sig socialt isolerede mod 17 pct. af unge, der var i gang med en erhvervsfaglig uddannelse.

De viste sammenhænge i figur 10.3 ændrer sig ikke væsentligt i de justerede regressionsanalyser (resultater ikke vist). Supplerende analyser viser imidlertid, at sammenhængen mellem køn og det at have oplevet social isolation under covid-19 er forskellig i forskellige aldersgrupper. Herudover ser vi også, at sammenhængen mellem tidligere trivsels- og adfærdsvanskeligheder og oplevet social isolation under covid-19 er forskellig, afhængig af om barnet/den unge under covid-19-pandemien havde en fortrolig relation til begge forældre eller ej. Disse sammenhænge beskrives yderligere i figur 10.4 og 10.5.

Figur 10.4 viser de betingede sandsynligheder for at opleve social isolation under covid-19 afhængigt af alder og køn. Analysen, der tager højde for de øvrige uafhængige faktorer (jf. figur 10.3), viser således en klar kønsforskel blandt de 15- og 19-årige i oplevelsen af social isolation under covid-19, mens dette ikke er tilfældet for de 11-årige. Blandt de 11-årige oplevede lidt flere drenge (14

pct.) end piger (11 pct.) social isolation under covid-19. Blandt de 15- og 19-årige var der omvendt en større andel af pigerne, der oplevede social isolation under covid-19. For de 15-årige gjaldt det næsten dobbelt så mange piger som drenge (hhv. 32 og 18 pct.). Blandt de 19-årige var det 31 pct. af drengene og 45 pct. af pigerne, der havde følt sig socialt isolerede under covid-19.

Den sidste figur 10.5 viser de marginale sandsynligheder for at have følt sig socialt isoleret under covid-19 afhængigt af fortrolighed med forældre og trivsels- og adfærdsmæssige vanskeligheder før covid-19. Denne analyse, der ligesom analysen vist i figur 10.4 tager højde for de øvrige uafhængige faktorer i figur 10.3, viser, at sammenhængen mellem tidligere trivsels- og adfærdsvanskeligheder og social isolation er forskellig blandt børn, der oplever en høj grad af fortrolighed med deres forældre, og børn og unge, der ikke oplever dette.

Blandt børn, der oplever fortrolighed med begge forældre, forsvinder sammenhængen mellem trivsels- og adfærdsvanskeligheder før covid-19 og oplevelsen af social isolation under covid-19 således, idet der i begge grupper er ca. 20 pct., der oplever social isolation under covid-19-pandemien.

Blandt børn og unge, der ikke oplever fortrolighed med begge forældre, er andelen, der oplever social isolation under covid-19-pandemien, væsentlig højere, og der ses en tydelig forskel i oplevelsen af social isolation mellem dem, der før covid-19-pan-

FIG. 10.4: 11-19-årige, der har følt sig socialt isolerede på grund af covid-19, fordelt på køn og alder. Betingede sandsynligheder. 2021. Procent

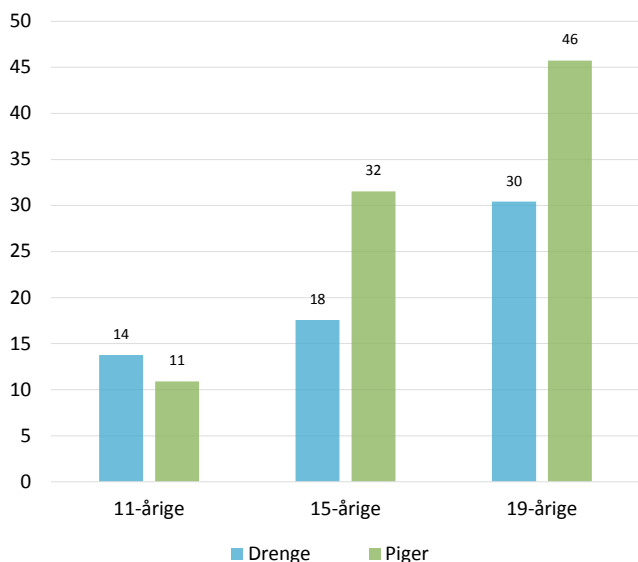
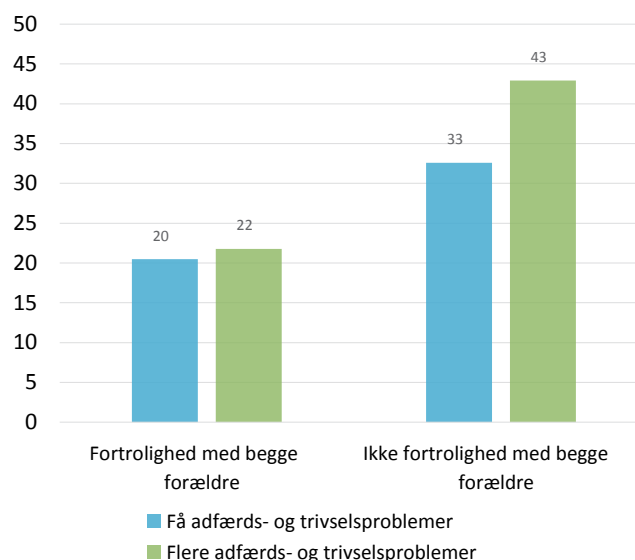

FIG. 10.5: 11-19-årige, der har følt sig socialt isolerede på grund af covid-19, fordelt på fortrolighed med forældre og trivselsvanskeligheder i 2017. Betingede sandsynligheder. 2021. Procent

demien oplevede et lavt niveau af trivsels- og adfærdsvanskeligheder (33 pct.), og dem, der oplevede et højere niveau af trivsels- og adfærdsvanskeligheder (43 pct.).

Analysen viser således, at børn og unges tidligere trivsels- og adfærdsvanskeligheder ikke behøver at få konsekvenser for oplevelsen af social isolation under en nedlukning, som den vi oplevede under covid-19-pandemien, hvis de kan finde støtte hos deres forældre. Omvendt kan fraværet af forældrestøtte betyde, at trivsels- og adfærdsvanskeligheder tidligere i opvæksten får betydning for fremtidige sociale vanskeligheder.

At oplevelsen af social isolation var mere udbredt blandt gymnasieelever end blandt erhvervsskoleelever afspejler meget godt EVAs undersøgelser, der viser, at erhvervsskoleleverne i meget forskellig grad oplevede trivselsproblemer under nedlukningerne, og at en fjerdedel af erhvervsskoleleverne oplevede en forbedret trivsel under covid-19-nedlukningerne (EVA, 2022a). På gymnasierne er billedet mere entydigt negativt, idet langt størstedelen af lederne vurderer, at elevernes trivsel har været ringere under covid-19, mens næsten ingen vurderer en forbedret trivsel hos eleverne (EVA, 2022b).

Den forskellige betydning af køn for de yngre og ældre børn i undersøgelsen og de ældre pigers større oplevelse af social isolation afspejler formodentlig en generel tendens, som vi også ser i kapitel 5 (se figur 5.5.2). Her viser vi, hvordan piger og drenges sociale liv de seneste 12 år har udviklet sig i forskellige retninger, idet drenge i højere grad end piger har ændret deres sociale liv fra primært at være baseret på fysisk samvær til i højere grad at foregå online. Drengene får således i højere grad deres behov for socialt samvær med vennerne opfyldt via gaming og online-fællesskaber, mens pigerne i højere grad har fastholdt at mødes

fysisk med deres kammerater i fritiden. Det er derfor sandsynligt, at pigerne i højere grad end drengene lider afsavn, når de begrænses i deres fysiske samvær med kammerater, sådan som det var tilfældet under covid-19-pandemien.

KONKLUSION

Formålet med analyserne i dette kapitel har været at undersøge, om der er grupper af børn og unge, der i særlig grad har oplevet faglige vanskeligheder og social isolation på grund af covid-19-pandemien.

Analysen viser, at børn og unge, der oplevede faglige vanskeligheder før covid-19-pandemien, i højere grad oplevede, at det var svært at følge med i skolen under covid-19 sammenlignet med børn og unge uden faglige vanskeligheder, samt at børn, hvor forældrene ikke har uddannelse ud over grundskoleniveau, i højere grad oplevede faglige vanskeligheder sammenlignet med børn fra familier med videregående uddannelser. Derudover ser vi, at unge på gymnasierne oplevede markant flere faglige vanskeligheder på grund af covid-19 end unge på erhvervsuddannelserne.

Sammenhængen mellem uddannelsesretning og oplevelsen af faglige vanskeligheder under covid-19 kan handle om, at kravene til pensum og til karakterer er tydeligere på de gymnasiale uddannelser, og at det derfor var tydeligere for gymnasieeleverne, at de ikke opnåede samme faglige udbytte som tidligere årgange.

I forhold til oplevelser af social isolation under covid-19 viser analyserne, at køn og alder spiller en væsentlig rolle, idet det især var de ældste piger, der følte sig socialt isolerede under covid-19. Dette kan, jf. analyserne i Domæne 5 (rapportens del 1), handle om, at piger i højere grad end drenge er fysisk sammen med deres venner, når der ikke er covid-19-pandemi, og derfor

oplever flere afsavn end drengene, der i højere grad får deres sociale behov opfyldt via digitale fællesskaber.

Derudover viser analyserne, at oplevelsen af social isolation hænger sammen med børnenes og de unges relationer til deres forældre samt med deres trivsels- og adfærdsvanskeligheder før covid-19-pandemien. En høj grad af støtte fra forældrene kan dog være med til at mindske betydningen af tidligere trivsels- og adfærdsvanskeligheder.

Endelig viste analyserne, at unge på de gymnasiale uddannelser i højere grad end unge på de erhvervsfaglige uddannelser oplevede social isolation under covid-19. Dette kan handle om, at klassefællesskabet og fraværet af dette betyder mere på de gymnasiale uddannelser, hvor man typisk følges med samme klasse i det meste af uddannelsesforløbet. På de erhvervsfaglige uddannelser vil man typisk have et mere individuelt tilrettelagt forløb, hvor der ikke i samme grad er forventninger om et socialt fællesskab med den samme gruppe af unge i løbet af uddannelsesforløbet.

Selvom Danmark var et af de lande, der havde den korteste nedlukning og de bedste ressourcer til at sikre børnenes faglige niveau og sociale trivsel, viser analyserne, at også danske elever oplevede vanskeligheder, og at forskellige grupper oplevede forskellige konsekvenser af nedlukninger. I fremtiden bliver det væsentligt at følge, om de, der oplevede faglige vanskeligheder og social isolation under covid-19-pandemien, også efterfølgende har oplevet faglige og sociale vanskeligheder, eller om de indsatser, der blev sat i værk efter covid-19, har kunnet rette op på de vanskeligheder, som eleverne oplevede.

LITTERATUR

- Birkelund, J.F. & K.B. Karlson (2021). "No Evidence of a Major Learning Slide 14 Months into the COVID-19 Pandemic in Denmark". Working-paper. København: Department of Sociology, University of Copenhagen.
- Blaskó, Z., P. da Costa & S.V. Schnepf (2022). "Learning losses and educational inequalities in Europe: Mapping the potential consequences of the COVID-19 crisis". *Journal of European Social Policy* 32(4), 361-375.
- Børne- og Undervisningsministeriet (2022). *Uddannelsesguiden: Uddannelser til unge*. <https://www.ug.dk/6til10klasse>
- European Union (2019). *2nd Survey of Schools: ICT in Education*. Luxembourg: Publications Office of the EU.
- EVA (2022a). *Erhvervsskolelæreres erfaringer med nødundervisning under covid-19-pandemien: En undersøgelse af nødundervisning i foråret og sommeren 2020*. Holbæk: Danmarks Evaluering sinstitut.
- EVA (2022b). *Erfaringsopsamling: Elevernes læring og trivsel på de gymnasiale uddannelser under covid-19-pandemien Status, indsatser og fremadrettede behov*. Holbæk: Danmarks Evaluering sinstitut.
- Goodman, R., T. Ford, H. Simmons, R. Gatward & H. Meltzer (2000). "Using the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) to Screen for Child Psychiatric Disorders in a Community Sample". *British Journal of Psychiatry*, 177(6), 534-539.
- Jensen, H.A.R., M. Davidsen, S.R. Møller, J.E.I. Román, K. Krage-lund, A.I. Christensen & O. Ekholm (2022). *Danskernes Sundhed: Den Nationale Sundhedsprofil 2021*. København: Sundhedsstyrelsen.
- Loades, M.E., E. Chatburn, N. Higson-Sweeney, S. Reynolds, R. Shafran, A. Brigden, C. Linney, M.N. McManus, C. Borwick & E. Crawley (2020). "Rapid systematic review: The impact of social isolation and loneliness on the mental health of children

- and adolescents in the context of COVID-19". *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 59(11), 1218-1239.
- Petersen, M.B & M.F. Lindholt (2021). *Danskernes mentale helbred under covid-19-pandemien*. Aarhus: School of Business and Social Science, Aarhus Universitet.
- Rasmussen, M., L. Kierkegaard, S.V. Rosenwein, B. Holstein, M.T. Damsgaard & P. Due (red.) (2019). *Skolebørnsundersøgelsen 2018: Helbred, trivsel og sundhedsadfærd blandt 11-, 13- og 15-årige skoleelever i Danmark*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Rayce, S.B. (2018). "Subjektiv trivsel". I: M.H Ottosen, A.G. Andreassen, K.M. Dahl, A. Hestbæk, M. Lausten & S.B. Rayce (red.). *Børn og unge i Danmark: Velfærd og trivsel 2018*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- SDQ (n.d.). SDQ: Information for researchers and professionals about the Strength and Difficulties Questionnaires. <https://www.sdqinfo.org/>
- Shoshani, A. & A. Kor (2021). "The Mental Health Effects of the COVID-19 Pandemic on Children and Adolescents: Risk and Protective Factors". *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice and Policy*, 14(8), 1365-1372.
- UNESCO (2021). *Global Monitoring of School Closures Caused by the COVID-19 Pandemic*. <https://covid19.uis.unesco.org/data>.
- VIVE (kommende). *VIVE evaluerer nationalt initiativ til at hjælpe udsatte børn med trivsel, læring og faglige efterslæb efter covid-19*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

Mai Heide Ottosen & Mette Lausten

GENVORDIGHEDER I OPVÆKSTEN OG UDSATHED I UNGDOMMEN: ACE-FAKTORER I EN DANSK KONTEKST

INDLEDNING

I gennem de år, hvor *Børn og unge i Danmark* har været gennemført, har både denne og andre undersøgelser vist, at der blandt danske unge er udbredte problemer med psykisk mistrivsel (jf. Domæne 8, Rasmussen et al., 2019; Sundhedsstyrelsen, 2022). Målingerne har bl.a. vist, at en voksende andel unge – især piger – rapporterer om symptomer på psykisk mistrivsel. Til dato har vi begrænset forståelse af, hvad stigningen kan skyldes, men flere analyser har peget på, at unge, der rapporterer om mistrivselproblemer, er en differentieret gruppe med problembelastninger af forskellig art og af mere eller mindre indgribende karakter, der i varierende grad gør dem udsatte i forhold til at kunne deltage i det samfundsmæssige liv. Blandt dem kan identificeres en mindre gruppe af unge med komplekse problemstillinger på flere livsområder (Christensen et al., 2017; Katznelson, Pless & Görlich, 2022; Katznelson et al., 2021; Ottosen & Andreassen, 2020).

Dette kapitel fokuserer på, hvad oplevede genvordigheder i opvækstmiljøet betyder for unges oplevede trivsel og udsathed. På baggrund af vores tidligere arbejder inden for børnemishandlingsområdet (Ottosen et al., 2020; Ottosen & Henze-Pedersen, 2021) er den aktuelle analyse inspireret af *The Adverse Childhood Experiences Study (ACE)* (Felitti et al., 1998). ACE-studiet betragtes som en væsentlig videnskilde om, hvilke langsigtede helbredsmæssige konsekvenser det kan have, hvis man har været udsat for børnemishandling og andre alvorlige stressorer i opvækstmil-

jøet. Studiet, der blev gennemført i USA i slutningen af 1990'erne og omfattede omkring 17.000 deltagere, opererede med 10 velkendte faktorer, der gennemgående bliver opfattet som helt centrale inden for de forskningsparadigmer, som beskæftiger sig med børnemishandling, børns udviklingspsykopatologi og socialt udsatte børn (Broberg, Almqvist & Tjus, 2005; Cash, 2001; Dubowitz & DePanfilis, 2000; Werner, 1996). Fem af faktorerne refererer til forældres manglende omsorgskapacitet, dvs. om barnet har været udsat for børnemishandling: 1) fysisk vold, 2) psykisk vold, 3) seksuelle overgreb, 4) fysisk forsømmelse og 5) følelsesmæssig forsømmelse. De øvrige fem faktorer refererer til stressorer i barnets hjem, dvs. om barnet lever i en husstand med familiemedlemmer, der 6) er alvorligt psykisk syge eller 7) har alkohol- eller andre misbrugsproblemer. 8) Familievold, forstået som farens eller en samlevers alvorligere overgreb mod moren, betragtes også som en alvorlig faktor, og det samme gør 9) familiemedlemmers kriminalitet. Den sidste faktor handler om 10) husstandens organisering, dvs. om forholdene i hjemmet er præget af vedvarende uoverensstemmelser, af desorganisering, eller om barnet har oplevet, at forældrene bliver skilt.

Internationale forskningsresultater fra ACE-studiet har vist, at de ovennævnte oplevelser tidligt i livet er væsentlige risikofaktorer for sygdom og kan medføre, at den generelle livskvalitet og trivsel reduceres betydeligt. Det er ikke unormalt, at et individ oplever en eller få af disse belastninger i løbet af opvæksten (fx skilsmisse),

men jo flere genvordigheder barnet har været udsat for, desto større er risikoen for negative udfald senere i livet. Blandt eksempler på sådanne negative udfald er depression, alkoholisme og stofmisbrug, tidligt moderskab, rygning, begrænsede akademiske færdigheder, risiko for at udøve eller blive udsat for vold, lever-, lunge- og hjertesygdomme, selvmordsforsøg og tidlig død (Felitti et al., 1998; Hughes et al., 2017; Middlebrooks & Audage, 2008, Ottosen & Henze-Pedersen, 2021). På dansk grund har et studie (Rod et al., 2020) fulgt over en million børn gennem opvæksten via registerdata og vist, at de, der har haft en opvækst med megen modgang på flere dimensioner (fx fattigdom, tidlige tab, familiedynamiske begivenheder som psykisk sygdom, kriminalitet og skilsmisse), havde en fire gange højere risiko for at dø for tidligt (i 16-34-årsalderen) i forhold til børn, der ikke har oplevet disse genvordigheder i barndommen. De væsentligste dødsårsager var selvmord og ulykker, men også visse somatiske sygdomme, herunder cancer. Det registerbaserede undersøgelsesdesign rummer dog ikke mulighed for direkte at undersøge betydningen af, om børn har været udsat for børnemishandling.

Spørgsmålet om, hvorfor tidligere barndomsoplevelser kan sætte sig så alvorlige spor langt op i tilværelsen, er ikke endeligt klarlagt, men nyere forskning peger på, at et opvækstmiljø, som er præget af vedvarende utryghed, uforudsigelighed og uden tilstrækkelige omsorgsressourcer, kan føre til, at barnets stressrespons-system bliver kronisk aktiveret (toksisk stressseksponering). En vis mængde stress er normalt og nødvendigt for at overleve, fordi det hjælper barnet med at udvikle de færdigheder, det har brug for til at klare og tilpasse sig nye og potentielt truende situationer, men for at barnet kan lære at reagere på stress på en fysisk og følelsesmæssig sund måde, er støtten fra forældre nødvendig. De gavnlige aspekter af stress forsvinder imidlertid, hvis den bliver så omfattende, at den overvælder barnets evne

til at klare sig effektivt. Toksisk stress er et resultat af intense, ugunstige oplevelser, der står på over en længere periode – uger, måneder eller år. Børn formår ikke selv at håndtere denne type stress på en effektiv måde. En sådan form for langvarig aktivering af stress response-systemet menes at forstyrre udviklingen af hjernens arkitektur og andre organsystemer og kan afstedkomme stressrelaterede sygdomme og kognitiv svækkelse, både i barndommen og ind i voksenalderen (Middlebrooks & Audage, 2008; Shonkoff & Gardner, 2012, Ottosen & Henze-Pedersen, 2021)¹.

Formålet med analysen i dette kapitel er at undersøge, hvor hyppigt erfaringer med de ovenfor nævnte genvordigheder (omtalt som ACE-faktorer) forekommer blandt danske unge på 15 og 19 år, samt hvordan disse faktorer indbyrdes er forbundet. For at bedømme, hvad mængden af oplevede ACE-faktorer betyder, inddeler vi de unge i tre grupperinger efter, om de har oplevet ingen, få eller flere genvordigheder, og vi undersøger så, om mængden af ACE-faktorer optræder med større hyppighed blandt nogle befolkningssegmenter i forhold til andre. Derefter belyser vi, hvilke oplevede ACE-faktorer der hænger sammen med udvalgte udfaldsmål hos de unge. De udvalgte udfaldsmål (indikatorer) dækker over forskellige livsområder: psykisk mistrivsel, det faglige præstationsniveau i skolen og risikoadfærd belyst ved unges brug af stoffer. I analysens sidste del undersøger vi, om unge, der har oplevet flere ACE-faktorer (og dermed antages at være mest belastede), i højere grad end andre unge har modtaget sociale foranstaltninger, da sådanne kan aflæses som et udtryk for, at de unge er blevet opsporet og hjulpet af de sociale myndigheder.

DATA OG FREMGANGSMÅDE

Analysen er baseret på den seneste dataindsamling i 2021 og kobler survey-besvarelser fra 2.538 unge på 15 og 19 år med registerbaserede informationer. Analysen har et tværnsnitbaseret

design. Det skyldes dels, at det kun er disse to aldersgrupper, som har fået stillet de meget sensitive spørgsmål om alvorlige problemer i opvæksten, dels at det først var i 2021-undersøgelsen, at vi inkluderede enkelte nye spørgsmål, som kunne bidrage til at belyse (næsten) hele paletten af ACE-faktorer. Det tværsnitsbaserede analysedesign indebærer, at vi på nuværende tidspunkt udelukkende kan udtale os om sammenhænge, og ikke om evt. årsags-virkningsforhold.

AFHÆNGIGE VARIABLE: OPERATIONALISERING AF ACE-FAKTORER

Analysen er tilrettelagt efter inspiration af det oprindelige ACE-studie, som inddrog 10 indikatorer på alvorlige barndomsoplevelser. I den aktuelle analyse indgår 9 af de 10 indikatorer, idet børnemishandlingsformen 'fysisk forsømmelse' ikke kunne rummes inden for spørgeskemaets rammer. Tabel 11.1 viser, hvordan indikatorerne er operationaliseret i analysen.

Tabel 11.1: Operationalisering af ACE-faktorer variable i analysen

ACE-INDIKATORER	OPERATIONALISERING I UNDERSØGELSEN	DATAKILDE
BØRNEMISHANDLING		
ACE1: Fysisk vold fra forældre	Andel, der flere gange har oplevet, at "(sted)far eller (sted)mor har straffet dig med tæv eller slag"	Survey
ACE2: Psykisk vold fra forældre	Andel, der flere gange har oplevet, at "(sted)far eller (sted)mor har truet med at skade dig, nedgjort dig, eller behandlet dig som om, du ikke fandtes"	Survey
ACE3: Seksuelle overgreb i familien	Andel, der en eller flere gange har oplevet, at "et familiemedlem har presset eller tvunget dig til noget seksuelt"	Survey
ACE4: Fysisk forsømmelse fra forældre	Ikke belyst i <i>Børn og unge i Danmark</i>	
ACE5: Følelsesmæssig forsømmelse fra forældre	Andel, der aldrig eller næsten aldrig oplever at blive holdt af af enten (sted)mor eller (sted)far	Survey
FAMILIEBELASTNINGER		
ACE6: Familiemedlemmer med alvorlig psykisk sygdom	Andel, der har en mor eller far med en psykiatrisk diagnose stillet i hospitalsregi (gennem hele barnets levetid)	Register
ACE7: Alkohol- eller stofmisbrug i hjemmet	Andel, der flere gange har oplevet, at "(sted)far eller (sted)mor har haft problemer med alkohol eller stoffer"	Survey
ACE8: Familievold	Andel, der flere gange har oplevet, "at der har været vold mellem din (sted)far og (sted)mor"	Survey
ACE9: Kriminelle familiemedlemmer	Andel, der har en mor eller far, som har været indsat i fængsel gennem barnets levetid	Register
ACE10: Familieopløsning eller desorganiseret husholdning	Andel, der har oplevet, at forældrene er blevet skilt	Kombineret survey og register

BAGGRUNDSVARIABLE

I analysen inddrages tillige en række baggrundsvariable, der kan bidrage til at belyse, om erfaringer med de 9 ACE-faktorer fordeles sig ensartet blandt de unge. Vi har medtaget følgende:

- Den unges køn (hvor 'pige' er dummy)
- Den unges alder (hvor '15 år' er dummy)
- Den unges herkomst (hvor indvandrere og efterkommere under ét er dummy)
- Den unges evt. handicap (hvor dummyen er unge, der har svaret ja til, at de til dagligt er hæmmet af deres langvarige sygdom eller handicap)
- Forældrenes beskæftigelsesforhold (hvor dummyen er, at ingen voksne i barnets husstand er i beskæftigelse)
- Forældrenes højeste uddannelse (hvor dummyen er, at ingen voksne i barnets husstand har en kompetencegivende uddannelse, dvs. at de højst har en grundskole- eller gymnasieuddannelse).

UDFALDSMÅL

Analysens sidste del belyser sammenhænge mellem forekomst af ACE-faktorer og udvalgte indikatorer, der kan bidrage til at belyse, om unge, der har oplevet få eller flere ACE-faktorer, er mere udsatte end unge, der ikke har haft de tilsvarende erfaringer. Analysen fokuserer på følgende tre livsområder:

- De unges subjektivt oplevede eller psykiske mistrivsel:
 - Unge, der rapporterer, at de har lav livstilfredshed (har scoret 0-5 på livstilfredhedsskalaen, Cantrils ladder (Cantril, 1965))
 - Unge på 15 år, der efter scoring på *the Strengths and Difficulties Questionnaire* (SDQ) befinder sig uden for normalområdet på SDQ-skalaen (dvs. hvor SDQ-scoren er højere end 17). Som beskrevet under Domæne 8 er SDQ udviklet til screening for

psykopatologi og egner sig til at screene og monitorere udsatte børn og unges sociale og psykiske trivsel

- Unge, der iflg. Landspatientregisteret har fået stillet en psykiatrisk diagnose i hospitalsregi
 - Unge, der har oplyst, at de har modtaget medicin mod psykiske problemer
 - Unge, der har oplyst, at de har forsøgt at begå selvmord.
- Præstationsniveau i skole- eller uddannelsessystemet:
 - Unge, der har svaret, at de klarer sig dårligt i skolen.
 - Risikoadfærd:
 - Unge, der har svaret, at de har prøvet at ryge hash
 - Unge, der har svaret, at de har prøvet at tage stoffer, som er stærkere end hash.

Ud over de ovennævnte indikatorer på udsathed har vi endvidere set på, om unge, der har oplevet få eller flere ACE-faktorer, har større sandsynlighed for at have modtaget sociale foranstaltninger i forhold til unge, der ikke har erfaringer med nogen af de 9 faktorer. Informationer om sociale foranstaltninger er tilvejebragt via de registerbaserede informationer og er defineret ved, om den unge har været anbragt uden for hjemmet, og om han/hun har modtaget forebyggende foranstaltninger.

ANVENDTE METODER

De præsenterede resultater er baseret på beskrivende statistik (procentfordelinger) og på logistiske regressionsmodeller, der beregner sandsynligheden (odds) for at have oplevet bestemt udfald ved at kontrollere for de operationaliserede ACE-faktorer og baggrunds faktorerne. Resultaterne fra de logistiske regressionsanalyser giver værdifuld information om, hvilke faktorer der har selvstændig indflydelse på de undersøgte udfaldsmål. Betyd-

ningen ved disse faktorer er angivet som odds ratio. Odds ratio bruges til at udtrykke risikoen for den undersøgte begivenhed for en person, der har et bestemt fænomen i forhold til en person, der ikke har det pågældende fænomen (referencegruppen), givet at de øvrige faktorer i modellen er uforanderlige. En odds ratio sammenlignes altid med en referencekategori, som sættes til 1 og er den gruppe, man sammenligner med. En odds ratio på 1 udtrykker, at der ikke er nogen forskel mellem de grupper, vi sammenligner. Således betyder en odds ratio, der er større end 1, at risikoen for at opleve den undersøgte begivenhed er højere, mens en odds ratio, der er mindre end 1, er udtryk for en lavere risiko. Hvis odds ratio for unge, der fx har oplevet 3 eller flere ACE-faktorer, er signifikant større end 1 (som fx 6,4 i analysen af lav livstilfredshed), betyder det, at unge med 3+ ACE-faktorer har 6,4 gange så stor risiko (odds ratio) for at opleve lav livstilfredshed, sammenlignet med referencegruppen af unge, der ikke har oplevet nogen ACE-faktorer.

RESULTATER

FOREKOMST AF ACE-FAKTORER BLANDT 15- OG 19-ÅRIGE

Tabel 11.2 er en kompleks tabel, der både viser, hvor hyppigt de 9 ACE-faktorer optræder blandt undersøgelsens 15- og 19-årige, og hvor hyppigt forekomsten af den enkelte ACE-faktor optræder sammen med de øvrige 8 ACE-faktorer, der indgår i analysen.

Tabellen viser for det første, at ACE-faktorerne optræder med varierende hyppighed blandt de unge: Relativt mange har i 15- eller 19-årsalderen oplevet familieopløsning, fordi forældrene er skilt (29 pct.), ligesom ganske mange har oplevet, at den ene eller begge forældre har fået stillet en psykiatrisk diagnose (18 pct.). Under 5 pct. af de unge har isoleret set erfaringer med de øvrige ACE-faktorer.

For det andet viser tabellen, hvordan forekomsten af de enkelte ACE-faktorer indbyrdes overlapper med hinanden. I nogle tilfælde er tallene for små til, at vi kan vise dem (markeret med et x i cellen). Når tabellen læses fra venstre mod højre ses fx, at blandt de 2 pct. unge, der rapporterer om, at de har været udsat for forældrenes *fysiske vold*, har to tredjedele (65 pct.) tillige været udsat for psykisk vold i hjemmet. Hver tredje af de unge, der har været udsat for fysisk vold, har også oplevet, at der har været vold mellem forældrene, og halvdelen (49 pct.) har oplevet, at forældrene er gået fra hinanden.

Fra tabellen skal yderligere fremhæves, at blandt de 4 pct. unge, som har været udsat for *psykisk vold* i hjemmet, har hver tredje (34 pct.) oplevet fysisk vold, mens hver fjerde har erfaringer med følelsesmæssig forsømmelse, forældre med misbrugsproblemer eller har oplevet vold mellem forældrene (24-26 pct.).

Blandt de unge, der har oplevet *vold mellem forældrene* (i alt 2 pct.), et fænomen, som i dag også betragtes som en form for børnemishandling, har ganske mange unge selv været udsat for overgreb i familien: fysisk vold (40 pct.), psykisk vold (60 pct.), seksuelle overgreb (18 pct.), og halvdelen af disse unge har tillige rapporteret om forældre med misbrugsproblemer (53 pct.).

Tabellen indikerer således på den ene side, at unge, der har været udsat for én form for børnemishandling, ofte er multiudsatte, fordi de har oplevet flere overgrebsformer (Hafstad & Augusti, 2019; Jernbro & Landberg, 2020). På den anden side afspejler tabellen også, at andre ACE-faktorer i mindre grad eller slet ikke overlapper til de øvrige faktorer. For eksempel har unge, der har forældre med psykiatriske diagnoser, ikke i nævneværdig grad oplevet andre ACE-faktorer.

Tablet 11.2. Forekomst af og sammenhænge mellem ACE-faktorer blandt 15- og 19-årige i 2021. Procent. (Tabellen læses horisontalt fra venstre mod højre)

ACE-faktorer	Fysisk vold	Psykisk vold	Seksuelle overgreb	Følelsesmæssig forsømmelse	Forældre med psykiatrisk diagnose	Forældre med misbrugsproblemer	Vold mellem forældre	Forældre har været i fængsel	Forældre er skilt	I alt, pct.	I alt, N = 2.538
Fysisk vold		65	12	27	10	22	33	4	49	2	49
Psykisk vold	34		7	26	14	24	26	4	63	4	94
Seksuelle overgreb	35	41		24	x	35	41	x	59	1	17
Følelsesmæssig forsømmelse	17	31	5		14	13	10	x	77	3	77
Forældre med psykiatrisk diagnose	1	3	x	2		5	1	1	31	18	453
Forældre med misbrugsproblemer	10	21	6	9	10		19	7	73	4	108
Vold mellem forældre	40	60	18	20	13	53		15	60	2	40
Forældre har været i fængsel	x	13	x	x	16	25	19		50	1	32
Forældre er skilt	3	8	1	8	19	11	3	2		29	745

Vi har optalt, hvor mange af de i alt 2.538 unge respondenter i analysen der har oplevet en eller flere ACE-faktorer. Opgørelsen fremgår af figur 11.1, som viser, at 55 pct. af de unge ikke har oplevet nogen af de 9 genvordigheder, mens 32 pct. har rapporteret om 1 ACE-faktor, og 9 pct. har rapporteret om 2 ACE-faktorer. ACE-faktoren om forældres skilsmisse fylder meget blandt dem, der kun har oplevet én belastning. Godt 2 pct. af de unge har oplevet 3 belastninger. Under 1 pct. har oplevet 4 hhv. 5-6 belastninger, mens ingen af undersøgelsesdeltagerne har oplevet 7 eller flere ACE-faktorer.

I de følgende analyser har vi opdelt i 15- og 19-årige i tre grupperinger:

1. Unge, der ikke har oplevet nogle ACE-faktorer (55 pct.)
2. Unge, der har oplevet få (1-2) ACE-faktorer (41 pct.)
3. Unge, der har oplevet flere (3-6) ACE-faktorer (knap 4 pct.)

SAMMENHÆNGE MELLEM FOREKOMST AF ACE-FAKTORER OG UDVALGTE BAGGRUNDSFORHOLD

Figur 11.2 illustrerer, hvordan antallet af oplevede ACE-faktorer fordeler sig i forhold til udvalgte baggrundsforhold. Analyserne viser, at i forhold til køn er piger overrepræsenterede blandt dem, der har oplevet få og navnlig flere ACE-faktorer. I forhold til alder rapporterer 15-årige, dvs. de yngste respondenter, sjældnere end gennemsnittet om, at de har oplevet flere ACE-faktorer. Blandt unge med anden herkomst end dansk, med handicap og med for-

ældre, hvor ingen voksne har uddannelse eller er i beskæftigelse, er andelen med flere ACE-faktorer større, end den er blandt unge med ingen (og delvist også få) ACE-faktorer. Opgørelsen viser dermed, at ACE-faktorerne ikke er ligeligt fordelt blandt undersøgelsens deltagere, men at nogle befolkningssegmenter har en større risiko for at opleve disse belastninger. For alle de udvalgte baggrundsforhold er der statistisk signifikante forskelle mellem gruppen med ingen ACE-faktorer og gruppen med flere ACE-faktorer (3+).

SAMMENHÆNGE MELLEM ACE-FAKTORER OG UDVALGTE MÅL FOR UDSATHED

Den næste del af analysen fokuserer på sammenhænge mellem oplevede ACE-faktorer og udvalgte mål på udsathed blandt de 15- og 19-årige. Vi præsenterer de samme resultater på to måder. I figur 11.3 viser vi de umiddelbare procentvise forskelle mellem unge, der har oplevet ingen, få hhv. flere ACE-faktorer. I figur 11.4 viser vi resultaterne fra en logistisk regressionsanalyse, der viser risikoen (odds ratio) for at være udsat, hvis den unge har oplevet få hhv. flere ACE-faktorer i forhold til en referencegruppe af unge, der ikke har oplevet nogen af de 9 ACE-faktorer (referencekategori = 1). I de logistiske regressionsmodeller, som ligger til grund for figuren, har vi taget højde for betydningen af de baggrundsforhold, som vi har beskrevet ovenfor.

Ser vi først på indikatorerne for psykisk mistrivsel (lav livstilfredshed, uden for normalområdet på SDQ-skalaen, psykiatrisk

FIG. 11.1: Andel unge, der rapporterer om ingen, få eller flere ACE. Procent

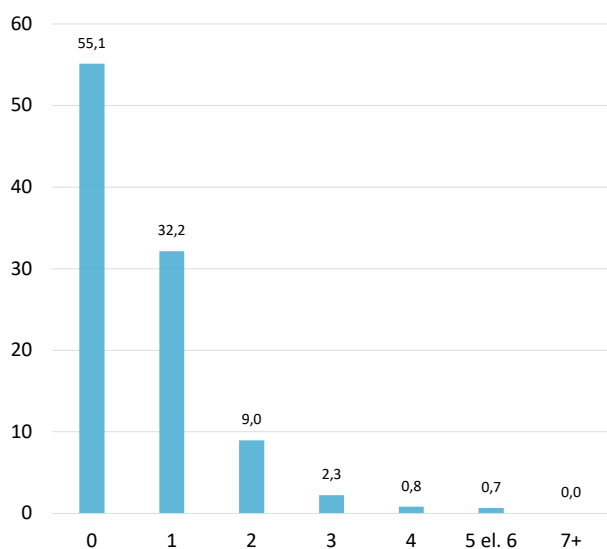
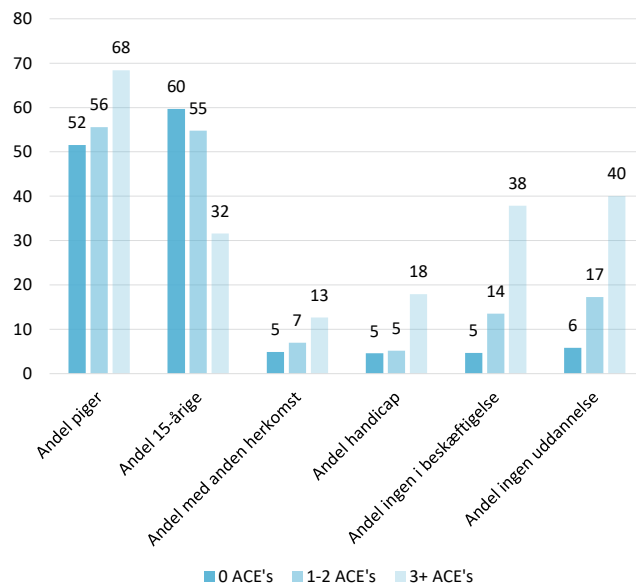

FIG. 11.2: Forekomst af ACE-faktorer fordelt efter udvalgte baggrundsforhold. Procentandele.

diagnose, medicin mod psykiske problemer og selvmordsforsøg) viser begge figurer, at unge med 1-2 ACE-faktorer har en let forhøjet, men statistisk signifikant risiko (odds) for at være i psykisk mistrivsel i forhold til unge, der ikke har erfaringer med nogen af de 9 genvordigheder, som indgår i analysen. Unge, der har erfaringer med flere genvordigheder (3+ ACE-faktorer), har til gengæld en markant forhøjet risiko for at være i mistrivsel, jf. figur 11.4. I forhold til unge, der ingen problembelastninger har, har unge med 3 eller flere ACE-faktorer seks gange så stor en risiko (odds) for at have lav livstilfredshed, ni gange så stor risiko for at befinde sig uden for normalområdet på SDQ-skalaen, fire gange så stor risiko for at have en psykiatrisk diagnose eller være medicineret mod psykiske problemer, og 10 gange så stor en risiko for at have forsøgt selvmord. Alle sammenhænge er statistisk signifikante.

Vender vi os dernæst til indikatoren om det faglige præstationsniveau i skolen eller på uddannelsen, dvs. om de unge oplever at klare sig dårligt fagligt, er der ingen væsentlig (statistisk signifikant) forskel mellem dem, der ingen genvordigheder har oplevet, og dem, der har oplevet få genvordigheder. De, der har oplevet flere ACE-faktorer, har imidlertid alt andet lige seks gange så stor en risiko for at klare sig dårligt i skolen, bedømt ud fra deres egen vurdering.

I forhold til indikatorerne på risikoadfærd (erfaringer med hash hhv. andre stoffer) viser analyserne i tråd med det foregående, at unge med få ACE-faktorer har en let forhøjet, men statistisk

FIG. 11.4: Odds ratio for udvalgte udfald ved få (1-2) hhv. flere (3+) ACE's i forhold til referencegruppen med 0 ACE's (odds ratio for referencegruppen = 1)

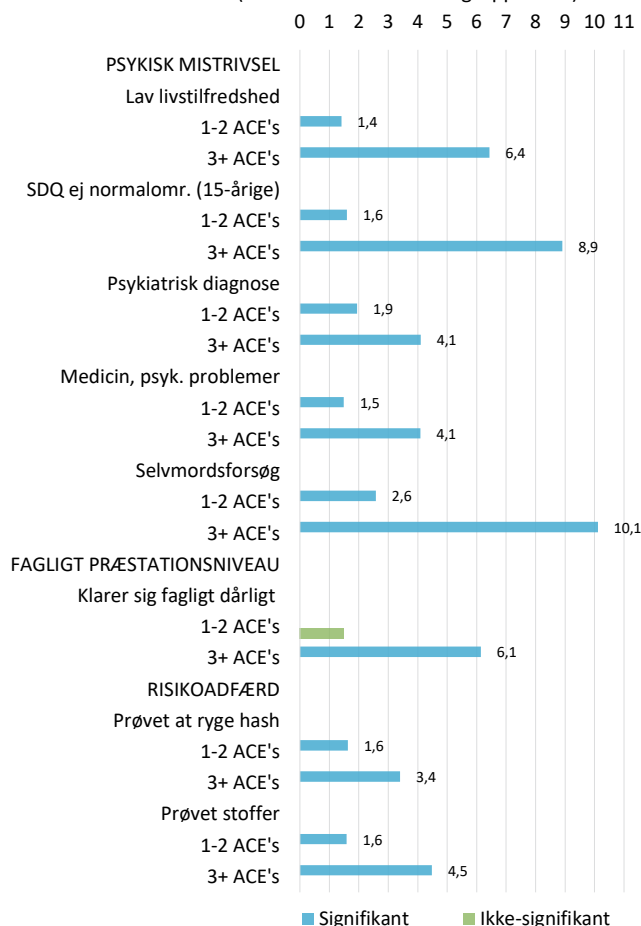
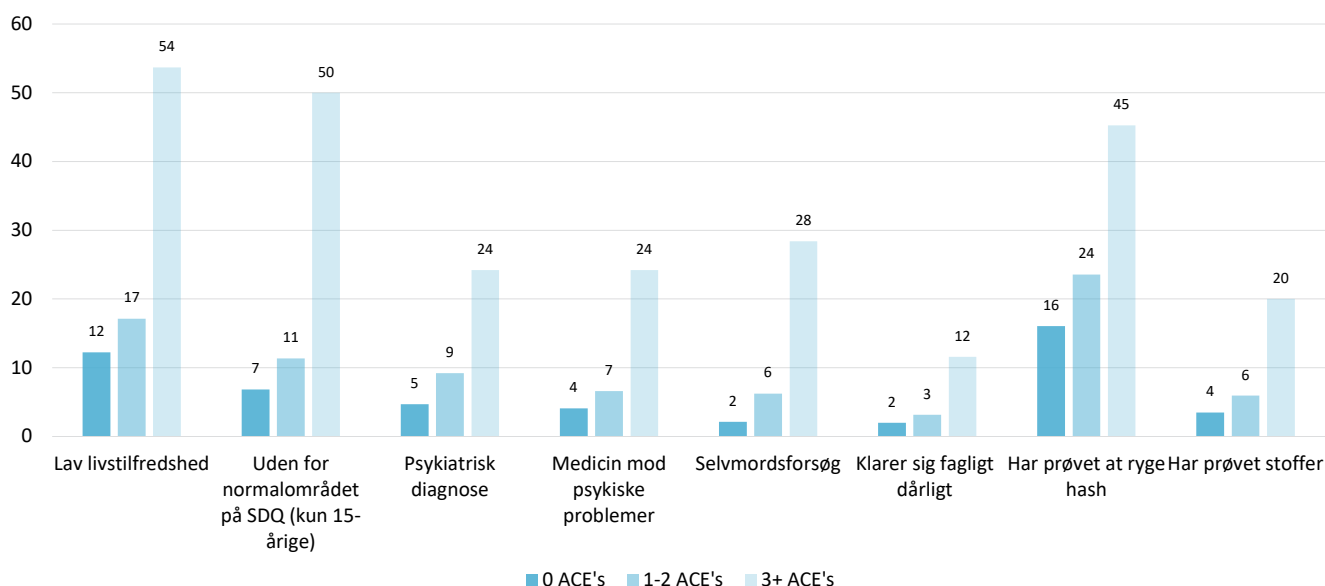

FIG. 11.3: Beskrivende sammenhænge mellem antallet af oplevede ACE-faktorer og udvalgte udfaldsmål for udsathed blandt 15- og 19-årige i 2021. Procent

signifikant risiko for at have prøvet at indtage hash eller andre stoffer i forhold til unge, der ingen ACE-faktorer har oplevet. De unge, der har oplevet flere (3+) ACE-faktorer har 3,5 gange så stor en risiko for at have prøvet at ryge hash og 4,5 gange så stor en risiko for at have prøvet andre stoffer. Alle forskelle er statistisk signifikante.

Som helhed peger analysen på, at unge, der har oplevet få (1-2) ACE-faktorer, har en let forøget risiko for at være udsatte på indikatorerne for de tre målte livsområder, mens unge, der har oplevet 3 eller flere ACE-faktorer, har en markant forøget risiko for at være udsatte.

SAMMENHÆNGE MELLEM ACE-FAKTORER OG SOCIALE FORANSTALTNINGER

Den sidste del af analysen dvæler ved sammenhænge mellem unges oplevede ACE-faktorer, og om de har modtaget sociale foranstaltninger (belyst ved forebyggende foranstaltninger hhv. anbringelser uden for hjemmet). I analysen betragter vi de sociale myndigheders foranstaltninger som kapaciteten til at opspore og identificere børn og unge, som har det særligt svært. Som i den foregående analyse præsenterer vi både resultaterne ved de umiddelbare procentvise forskelle mellem unge, der har oplevet ingen, få hhv. flere ACE-faktorer (figur 11.5), og resultaterne fra en logistisk regressionsanalyse, der viser risikoen (odds ratio) for at modtage sociale foranstaltninger, hvis man har få hhv. flere ACE-faktorer i forhold til, hvis man ikke har oplevet nogen ACE-

faktorer (figur 11.6). De logistiske regressionsmodeller har taget højde for betydningen af de ovenfor beskrevne baggrundsfaktorer.

Globalt set har knap 7 pct. af de 15- og 19-årige, som deltog i undersøgelsen, modtaget en forebyggende foranstaltning gennem deres opvækst, mens 1,3 pct. har været anbragt uden for hjemmet, jf. figur 11.5. Unge, der ikke har oplevet nogle ACE-faktorer, har sjældent modtaget forebyggende foranstaltninger (2,5 pct.) eller været anbragt uden for hjemmet (0,3 pct.) (jf. figur 11.5), mens de, der har været udsat for få (1-2) ACE-faktorer har 3,6-4,6 gange så stor en sandsynlighed for at have modtaget sociale foranstaltninger i form af forebyggelse hhv. en anbringelse uden for hjemmet (figur 11.6). Blandt unge, der har oplevet flere (3+) ACE-faktorer, er sandsynligheden for en forebyggende foranstaltning hhv. en anbringelse 10,4 hhv. 12 gange så stor, som hvis de unge ingen ACE-faktorer har oplevet (figur 11.6). De sammenhænge, vi finder i de logistiske regressionsmodeller, er alle statistisk signifikante.

Vi har inden for analyserammen undersøgt, hvilke af de 9 inkluderede ACE-faktorer der alt andet lige især har sammenhæng med myndighedsindgreb i form af forebyggende foranstaltninger eller en anbringelse uden for hjemmet. Resultaterne, som ikke er illustreret her, viser, at de sociale myndigheder signifikant hyppigere griber til foranstaltninger, hvis den unge har været udsat for fysisk vold, hvis en forælder har været i fængsel eller har misbrugsproblemer, eller hvis forældrene er skilt. At dømme ud fra

FIG. 11.5: Beskrivende sammenhænge mellem antallet af oplevede ACE-faktorer og modtagne sociale foranstaltninger blandt 15- og 19-årige i 2021. Procent

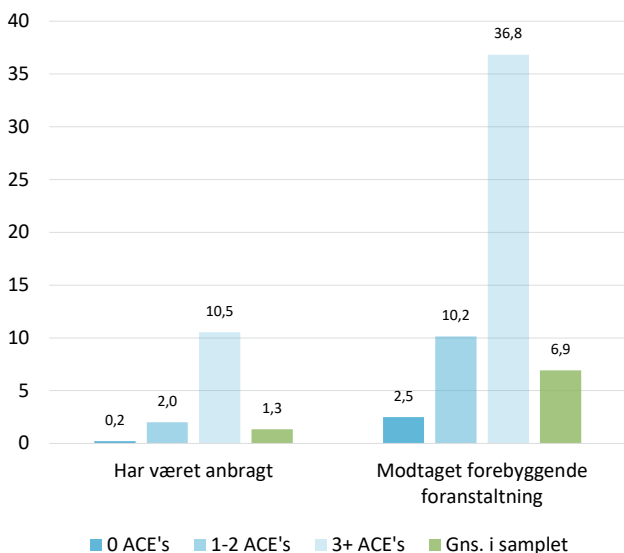
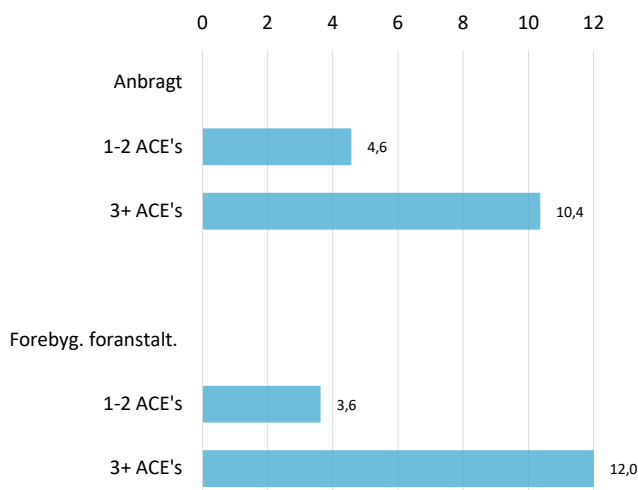

FIG. 11.6: Odds ratio for at være anbragt eller modtage forebyggende foranstaltninger ved få (1-2) hhv. flere (3+) ACE's i forhold til referencegruppen med 0 ACE's (odds ratio for referencegruppen = 1)

disse sammenhænge synes de sociale myndigheder således oftere at skride til handling, når der foreligger nogle åbenlyse håndgribelige omstændigheder, end når der foreligger nogle problembelastninger i de unges liv, som er sværere at bevise, herunder fx påstande om psykisk vold eller følelsesmæssig forsømmelse.

OPSUMMERING OG DISKUSSION

OPSUMMERING AF RESULTATER

Inspireret af det amerikanske *Adverse Childhood Experience* studie (ACE) har dette kapitel belyst, hvilke sammenhænge der findes mellem 9 udvalgte indikatorer på oplevede genvordigheder i opvækstforløbet (børnemishandling og udvalgte familiestressorer) og unges udsathed i 15- og 19-årsalderen. Os bekendt er analysen den første, der ser på betydningen af (næsten) samtlige ACE-faktorer under ét i en dansk kontekst, hvor datakilden hovedsageligt er unges egne rapporteringer.

Analysen har vist, at et lille flertal af de unge (55 pct.) ikke rapporterer om nogen genvordigheder, mens 41 pct. har oplevet 1-2 ACE-faktorer. 4 pct. har oplevet flere (3-6) ACE-faktorer, mens ingen i undersøgelsen har oplevet 7 eller flere genvordigheder. Forekomsten af især flere oplevede ACE-faktorer er forbundet med flere sociodemografiske baggrundsforhold: Den unge er hyppigere en pige, er 19 år, er af anden herkomst end dansk, er handicappet samt kommer hyppigere fra et hjem, hvor ingen voksne har uddannelse eller er i beskæftigelse.

Unges udsathed belyses ved otte udvalgte udfaldsmål (indikatorer), der dækker over livsområderne psykisk mistrivsel, fagligt præstationsniveau i skolen og risikoadfærd: Unge, der har oplevet få (1-2) ACE-faktorer, har en let forhøjet risiko for at være udsatte, mens de, der har oplevet flere (3+) genvordigheder, har en

markant forøget risiko for at være udsatte. Unge, der har oplevet få og især flere ACE-faktorer, har hyppigere end andre unge modtaget sociale foranstaltninger.

DISKUSSION

Det er vanskeligt at tilvejebringe sikker viden om forekomsten af børnemishandling og andre genvordigheder, som børn og unge kan opleve gennem opvæksten, især blandt yngre børn (Ottosen et al., 2020; Ottosen & Henze-Pedersen, 2021). De fleste skandinaviske prævalensundersøgelser om børnemishandling har derfor været udført blandt unge (fx Hafstad & Augusti, 2019; Jernbro & Landberg, 2020; Oldrup et al., 2016). Vi anser det for en styrke for *Børn og unge i Danmark*, at vi med dataindsamlingen i 2021 nu også kan sætte tal på omfanget af unge, der har oplevet børnemishandling og andre genvordigheder i hjemmet, og at vi derigennem også kan tilnærme os viden om sociale karakteristika ved disse unge. Analysens fund om, at der er en social gradient i børnemishandling, er velkendt fra tidligere forskning, men i den danske kontekst har vi nok ikke hidtil været særligt opmærksomme på, at unge med handicap ser ud til at være en særlig sårbar gruppe for at opleve alvorlige genvordigheder i opvæksten. Analysens fund om, hvordan de alvorlige opvækstbetingelser hænger sammen med unges udsathed, bidrager endvidere til at sætte nuancer på problemstillingen og den samfundsmæssige debat om unges mistrivsel.

Den aktuelle analyse har imidlertid også sine begrænsninger. For det første begrænser det tværnsnitsbaserede design analysens udsagnskraft, fordi vi kun har mulighed for at udtale os om sammenhænge mellem forekomsten af ACE-faktorer og risikoen for udsathed på forskellige livsområder. I fremtiden vil vi imidlertid kunne undersøge, om de unge, der i 2021 har rapporterede om få eller flere ACE-faktorer, vil få ringere livschancer i forhold til an-

dre unge. Et andet forbehold ved analysen er, om vi opfanger for få unge, der gennem opvæksten har været udsat for få eller flere ACE-faktorer. Som beskrevet i rapportens indledning har *Børn og unge i Danmark* – som andre survey-baserede undersøgelser – en bortfaldsproblematik, der ikke er tilfældig. På den baggrund vurderer vi, at de 41 hhv. 4 pct. unge, som analysen viser har oplevet få eller flere genvordigheder i opvæksten, må betragtes som et minimumstal for andelen, der har været berørte af ACE-faktorer gennem opvæksten.

LITTERATUR

- Broberg, A., K. Almqvist & T. Tjus (2005). *Klinisk børnepsykologi: Udvikling på afveje*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Cantril, H. (1965). *The Pattern of Human Concerns*. New Jersey: Rutgers University Press.
- Cash, S.J. (2001). "Risk Assessment in Child Welfare: The Art and Science". *Children and Youth Services Review*, 23(11), 811-830.
- Christensen, A.I., M. Davidsen, V. Koushede & K. Juel (2017). *Bedtning af dårlig mental sundhed for helbred og socialt liv: En analyse af registerdata fra Sundhedsprofilen 2010*. København: Sundhedsstyrelsen og Statens Institut for Folkesundhed.
- Dubowitz, H. & D. DePanfilis (red.) (2000). *Handbook for Child Protection Practice*. London: SAGE Publication.
- Felitti, V.J., R.F. Anda, D.F. Nordenberg, D.F. Williamson, A.M. Spitz, V. Edwards, M.P. Koss & J.S. Marks (1998). "Relationship of Childhood Abuse and Household Dysfunction to Many of the Leading Causes of Death in Adults: the Adverse Childhood Experiences (ACE) study". *American Journal of Preventive Medicine*, 14(4), 245-258.
- Hafstad, G.S. & E.M Augusti (2019). *Ungdoms erfaringer med vold og overgrep i oppveksten: En nasjonal undersøkelse av ungdom i alderen 12 til 16 år*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Hughes, K., M.A. Bellis, K.A.h Hardcastle, D. Sethi, A. Butchart, C. Mikton, L. Jones & M.P. Dunne (2017). "The effect of multiple adverse childhood experiences on health: a systematic review and meta-analysis". *The Lancet. Public Health*, 2(8), 356-366.
- Jernbro, C. & Å. Landberg (2020). *"Multiutsatta barn: Om barn som utsatts för flera typer av barnmisshandel"*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Katznelson, N., M. Pless & A. Görlich (2022). *Mistrivsel i lyset af tempo, præstation og psykologisering: Om ny udsathed i ungdomslivet*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Katznelson, N., M. Pless, A. Görlich, L. Graversen & N.B Sørensen (2021). "Ny udsathed: nuancer i forståelser af psykisk mistrivsel". *Nordisk tidsskrift for ungdomsforskning*, 2(2), 83-103.
- Middlebrooks, J.S. & N.C. Audage (2008). *The Effects of Childhood Stress on Health across the Lifespan*. Atlanta: National Center for Injury Prevention and Control of the Centers for Disease Control and Prevention.
- Oldrup, H., M.N Christoffersen, I.L. Kristiansen & S.V. Østergaard (2016). *Vold og seksuelle overgreb mod børn og unge i Danmark 2016*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Ottosen, M.H. & A.G. Andreasen (2020). *Børn og unges trivsel og brug af digitale medier*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Ottosen, M.H. & S. Henze-Pedersen (2021). *Fysisk vold og seksuelle overgreb mod børn*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Ottosen, M.H., S. Frederiksen & S. Henze-Pedersen (2020). *Psykisk vold mod børn i hjemmet: Et vidensgrundlag*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Rod, N.H., J. Bengtsson, E. Budtz-Jørgensen, C. Clipet-Jensen, D. Taylor-Robinson, A.M.N. Andersen, N. Dich & A. Rieckmann

- (2020). "Trajectories of childhood adversity and mortality in early adulthood: a population-based cohort study". *The Lancet*, 396(10249), 489-497.
- Rasmussen, M., L. Kierkegaard, S.V. Rosenwein, B. Holstein, M.T. Damsgaard & P. Due (red.) (2019). *Skolebørnsundersøgelsen 2018. Helbred, trivsel og sundhedsadfærd blandt 11-, 13- og 15-årige skoleelever i Danmark*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Shonkoff, J.P. & A.S. Garner (2012). "The lifelong effects of early childhood adversity and toxic stress". *Pediatrics*, 129(1), 232-246.
- Sundhedsstyrelsen (2022). *Danskernes sundhed: Den Nationale Sundhedsprofil 2021 – Centrale udfordringer*. København: Sundhedsstyrelsen.
- Werner, E.E. (1996). "Vulnerable but invincible: High-risk children from birth to adulthood". *European Child & Adolescent Psychiatry*, 5(1), 47-51.

1 Redegørelsen er baseret på Ottosen & Henze-Pedersen (2021).

Karen Margrethe Dahl

HVEM FÅR FOREBYGGENDE FORANSTALTNINGER I BARNDOMMEN?

INDLEDNING

I de senere år har mange danske kommuner arbejdet mod en omlægning af indsatsen for børn og unge i udsatte positioner i retning af en tidlig forebyggende indsats. Forskning på området peger på, at en øget investering i tidlige indsatser til børn og unge i udsatte positioner kan forebygge, at problemerne eskalere, samt at der på sigt opstår negative følgevirkninger (Heckman, 2012; Iversen et al., 2020).

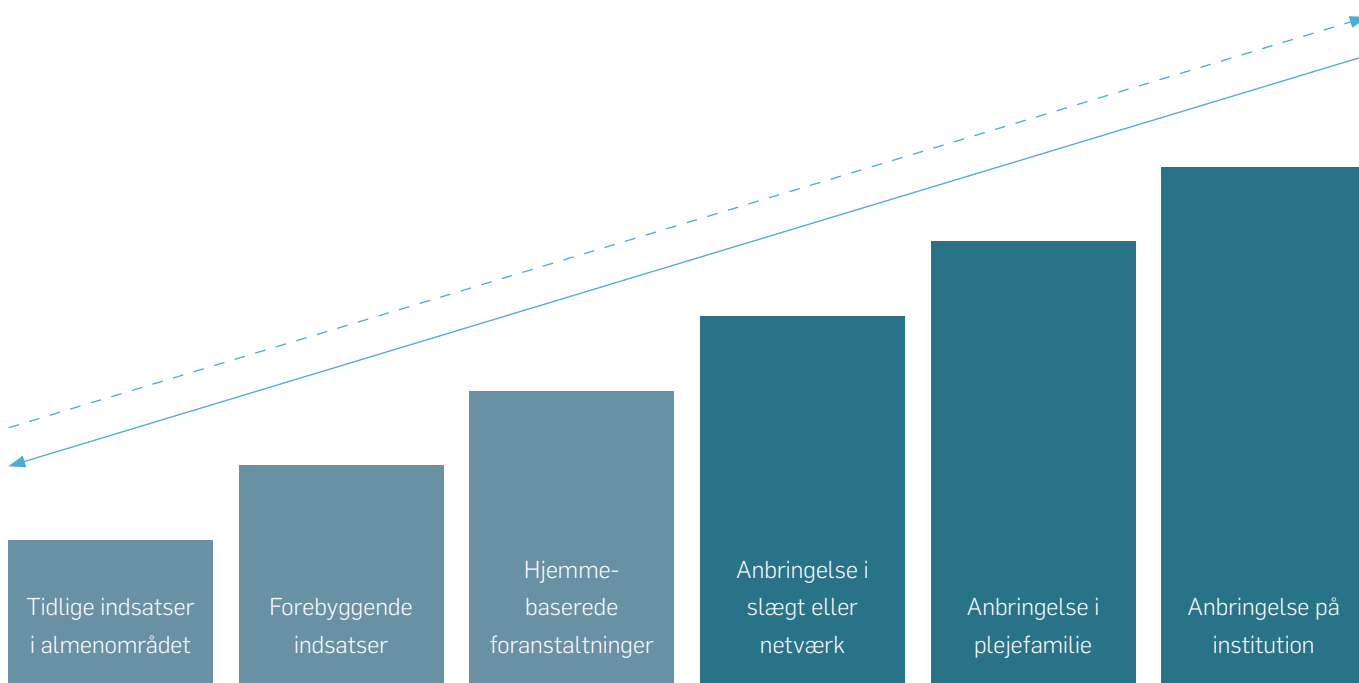
Hvis støtten til børn i udsatte positioner skal gives tidligere i barnets liv, og inden barnets vanskeligheder eskalere, vil det i mange tilfælde indebære, at man i højere grad anvender mindre indgribende støtteformer i almenområdet, inden man iværksætter mere indgribende støtteformer på det specialiserede børneområde.

I arbejdet med øget brug af tidlig forebyggende indsats anvendes ofte en grafisk illustration, indsatstrappen, der ses i figur 12.1.

Trappen består af seks trin, hvor de tre nederste trin er forebyggende hjælp, der gives til børn, der bor hos deres forældre, mens de tre øverste er anbringelser uden for hjemmet. Udgangspunktet er, at børn i udsatte positioner skal have mulighed for at få hjælp på det trin, der matcher deres behov, og at de så vidt muligt skal identificeres på så lavt et trin som muligt og modtage hjælp på dette trin.

Vi ved relativt meget om, hvad der kendetegner børn, der anbringes uden for hjemmet (se fx Andersen, 2010; Lausten, Fredriksen & Olsen, 2020), ligesom vi ved noget om de mellemliggende trin med forebyggende indsatser (se fx Kloppenborg & Wittrup, 2015, eller Lausten & Andreasen, 2019, med en karakteristik af udsatte forældre). Vores viden om karakteristika hos børn, der modtager

FIG. 12.1: Indsatstrappen – illustration af mindre og mere indgribende foranstaltninger for børn og unge. Kilde: Socialstyrelsen (2018)

Hverdagsperspektivet

hjælp på det nederste forebyggende trin, er til gengæld mere begrænset. Derudover har vi begrænset viden om, hvordan de nederste forebyggende trin er forbundne op gennem barndommen – dvs. i hvilken grad de, der modtager forebyggende hjælp på de nederste trin, senere får brug for hjælp på indsatsstrappens højere trin.

I *Børn og unge i Danmark*-datasættet har vi i modsætning til tidligere studier spørgeskemadata om børn, der har en støttepædagog i deres daginstitution, hvilket kan betegnes som en forebyggende indsats på trin 1 på indsatsstrappen. Desuden har vi viden fra registerdata om nogle af de typer af støtte, som børn kan få på det specialiserede børneområde (trin 2 og 3 på indsatsstrappen). I kombination giver disse data os mulighed for at vise, hvad der kendetegner målgrupperne for disse typer af støtte på et givent tidspunkt i barndommen og henover et barndomsforløb. Derudover giver *Børn og unge i Danmark*-undersøgelsen i modsætning til analyser, der udelukkende er baserede på registerdata, adgang til mere detaljerede spørgeskemaoplysninger om barnets trivsel, handicap og om kontakten mellem familien og kommunens socialforvaltning. Disse informationer kan bidrage til en mere nuanceret viden om børn og familier, der er omfattet af tidlige indsatser hos forskellige aktører.

FORMÅLET MED ANALYSEN

I analysen laver vi to nedslagspunkter i barnets liv, i 3-årsalderen og 15-årsalderen og fokuserer på én type hjælp i almenområdet: støttepædagog i dagtilbuddet samt på forskellige typer af forebyggende foranstaltninger, der gives på det specialiserede børneområde efter serviceloven.

Kapitlet har tre formål:

1. At tilvejebringe en karakteristik af børn, der som 3-årige har en støttepædagog i deres daginstitution og af børn, der modtager forebyggende foranstaltninger i det specialiserede børneområde (fx familiebehandling) for at vise, i hvilken grad målgrupperne for de to typer af hjælp overlapper med hinanden.
2. At vise, hvordan forskellige indikatorer på udsathed hos det 3-årige barn eller dets familie hænger sammen med sandsynligheden for som 15-årig at have modtaget forebyggende foranstaltninger efter serviceloven.
3. At vise, hvordan det at have en støttepædagog i daginstitutionen hænger sammen med, om barnet som 15-årig har modtaget forebyggende foranstaltninger efter serviceloven. Dette vises for børn med forskellige karakteristika.

LOVGIVNING OM FOREBYGGENDE HJÆLP TIL BØRN

Ifølge dagtilbudsloven skal en daginstitution yde ekstra støtte til børn med særlige behov for at forebygge negativ social arv og eksklusion samt tilbyde sprogstimulering til børn, der sprogligt ikke er på niveau med deres jævnaldrende. Støtten kan gives individuelt til det enkelte barn eller kollektivt til en hel børnegruppe. Hvis støtten gives individuelt, kan det ske ved, at barnet får en støttepædagog. Udover børn med sproglige udfordringer fremhæves børn med fysisk eller psykisk nedsat funktionsevne som målgruppe for særlig støtte i daginstitutionen ([Dagtilbudsloven, 2022](#)).

Ifølge lov om social service findes der overordnet to typer af forebyggende hjælp, som kommunerne er forpligtet på at tilbyde til børn og familier med behov for støtte: 1. støtte, primært i form af vejledning, der gives efter § 11, og som ikke kræver en socialfaglig udredning af barnet, og 2. støtte til børn med særlige behov, der gives efter § 52, og som kræver en socialfaglig udredning af barnet eller den unge efter § 50. Støtte efter § 11 består typisk af rådgivning, vejledning eller økonomisk støtte, mens forebyggende foranstaltninger efter § 52 er mere omfattende i form af fx praktisk, pædagogisk støtte i hjemmet eller familiebehandling ([Serviceloven, 2020](#)).

ANALYSE OG DATAGRUNDLAG

Med udgangspunkt i det første formål viser kapitlet først, hvad der karakteriserer 3-årige børn, der har en støttepædagog i daginstitutionen, ved hjælp af data fra 2009 og 2021, og viser derefter, i hvilket omfang forældre til 3-årige børn med støttepædagog i daginstitutionen er i kontakt med socialforvaltningen – samt årsagerne hertil. Dernæst viser kapitlet, hvad der kendetegner børn, der modtager forebyggende foranstaltninger efter serviceloven som 3-årige, hvordan andelen, der har modtaget disse foranstaltninger, ændrer sig fra 3-15-årsalderen, samt i hvilket omfang, der er overlap mellem 3-årige børn, der har støttepædagog i daginstitutionen, og 3-årige børn, der modtager forebyggende foranstaltninger efter serviceloven. Denne analyse udføres udelukkende på 2021-data, da registeroplysningerne om forebyggende foranstaltninger i 2009 og 2021 ikke er sammenlignelige på grund af ændret registreringspraksis.

Herefter viser kapitlet med udgangspunkt i det andet formål, hvordan individuelle og familiemæssige forhold i 3-årsalderen hænger sammen med sandsynligheden for at have modtaget forebyggende foranstaltninger efter serviceloven som 15-årig – for årgang 2005, der var 3 år i 2009 og 15 år i 2021.

Og endelig viser kapitlet med udgangspunkt i det tredje formål, i hvilket omfang der er sammenhæng mellem det at have støttepædagog i daginstitutionen som 3-årig i 2009 og sandsynligheden for at have modtaget forebyggende foranstaltninger efter serviceloven som 15-årig i 2021.

SPØRGESKEMADATA OG REGISTERDATA

Analyserne benytter kombinationer af spørgeskema- og registerdata samt rene registerdata fra 2009 og 2021. Spørgeskemaet til de 3-årige blev i 2009 besvaret af 1.579 mødre og i 2021 af 1.091 mødre. Analyserne, der alene bygger på registerdata, bygger på 63.913 3-årige i 2009 og 60.329 3-årige i 2021.

De centrale mål, der anvendes i analyserne, er operationaliseret på følgende måde:

Mål for, om barnet har støttepædagog i daginstitutionen:

Spørgsmål til mødre i spørgeskema om 3-årige: "Er der støttepædagog på barnet i daginstitutionen?". Der skelnes i analyserne mellem de, der har svaret ja til spørgsmålet, og de, der har svaret nej eller ved ikke.

Mål for, om barnet modtager forebyggende foranstaltninger efter serviceloven:

Registerdata er hentet fra Danmarks Statistik. Data dækker i 2021 over personrettede og familierettede forebyggende foranstaltninger efter § 52 og § 11 i serviceloven. I 2009 var kommunerne ikke forpligtet på at registrere familierettede tilbud på barnets cpr-nummer, og derfor er tallene for 2009 og 2021 ikke sammenlignelige.

Mål for, om forældrene har været i kontakt med socialforvaltningen og om årsagerne hertil:

Spørgsmål til mødre i spørgeskema om 3-årige: "Har du på noget tidspunkt haft kontakt med socialforvaltningen om barnet?". Der skelnes i analyserne mellem de, der har svaret ja til spørgsmålet, og de, der har svaret nej.

Spørgsmål til mødre i spørgeskema om 3-årige – hvis mødre svarede ja til, at der havde været kontakt med socialforvaltningen, fik de et opfølgningsspørgsmål: "Hvad har kontakten drejet sig om?".

Svarmulighederne på opfølgningsspørgsmålet er: Barnets opførsel, Handicap hos barnet, Forældres problemer, Økonomisk hjælp, Friplads i daginstitution/dagleje, Hjemme-hos'er/familiekonsulent, Kontaktperson, Aflastningsfamilie, Familiebehandling/familieværksted, Henvisning til psykolog, Anbringelse af barnet i familiepleje eller døgninstitution.

Mål for barnets individuelle forhold:

Handikap eller langvarig sygdom hos barnet. Spørgsmål til mødre i spørgeskema om 3-årige: "Har barnet en langvarig sygdom eller et handicap?". Der skelnes i analyserne mellem de, der har svaret ja til spørgsmålet, og de, der har svaret nej eller ved ikke.

Barnets og den unges trivsels- og adfærdsmæssige vanskeligheder: er målt ved hjælp af SDQ-instrumentet (Strengths and Difficulties Questionnaire), der er et valideret instrument, som bruges i en lang række lande. Instrumentet kan på tværs af alder måle børns trivselsmæssige og adfærdsmæssige styrker og vanskeligheder (Goodman et al., 2000; SDQ, n.d.). Spørgeskemaet,

der besvares af de 3-årige børns mødre, består af 25 spørgsmål, hvoraf de 20 indgår i en beregningen af en samlet skala, der går fra 0 til 40. 0 er udtryk for det laveste niveau af trivsels- og adfærdsmæssige vanskeligheder, mens 40 er udtryk for det højeste niveau. I analyserne inddeles skalaen i to kategorier: 1) Børn med et lavt niveau af trivsels- og adfærdsmæssige vanskeligheder (SDQ-score inden for normalområdet), og 2) Børn med et forhøjet niveau af trivsels- og adfærdsmæssige vanskeligheder (SDQ-score på grænsen til eller uden for normalområdet).

Barnets herkomst. Registerdata er hentet fra Danmarks Statistik. Der skelnes mellem børn, der selv er født i Danmark, og som har mindst en forælder, der er født i Danmark (dansk baggrund), og børn, der enten er født i Danmark eller i udlandet, og hvor begge forældre er født i udlandet (anden baggrund end dansk).

Barnets køn og alder. Registerdata er hentet fra Danmarks Statistik. Køn har i disse analyser ikke betydning for, om barnet får forebyggende foranstaltninger eller støttepædagog i daginstitutionen, og køn indgår derfor ikke i figurerne.

Barnets fødselsvægt. Registerdata er hentet fra Danmarks Statistik. I enkelte analyser, hvor det ikke er muligt at benytte spørgeskemadata, bruges barnets fødselsvægt som indikator på medfødte helbreds vanskeligheder. En lav fødselsvægt (under 2.500 g) kan således fungere som en statistisk proxy for medfødte handicap eller helbreds vanskeligheder (de Bie et al., 2010).

Mål for barnets familiemæssige forhold

Forældrenes samlivsstatus som samboende eller skilt/separerede, da barnet er 3 år. Registerdata er hentet fra Danmarks Statistik og er baseret på, om forældrene bor på samme adresse.

Forældrenes højeste uddannelsesniveau, da barnet er 3 år. Registerdata er hentet fra Danmarks Statistik. Der skelnes mellem 1) forældre, der højst har en gymnasial uddannelse, 2) forældre, der højst har en erhvervsuddannelse og 3) forældre med en videregående uddannelse (efter gymnasial eller erhvervsuddannelse).

Relativ fattigdom i familien, da barnet er 3 år. Registerdata er hentet fra Danmarks Statistik. Familien defineres som fattig, hvis familiens disponible indkomst ligger under 50 pct. af medianen i befolkningen på det pågældende tidspunkt.

Forældrenes beskæftigelsesstatus, da barnet er 3 år. Registerdata er hentet fra Danmarks Statistik. Der skelnes i analyserne mellem familier, hvor begge forældre er i beskæftigelse (eller under uddannelse), og familier, hvor en eller begge forældre ikke er i beskæftigelse eller under uddannelse.

RESULTATER

3-ÅRIGE MED STØTTEPÆDAGOG I DAGINSTITUTIONEN HHV. FOREBYGGENDE FORANSTALTNINGER EFTER SERVICELOVEN

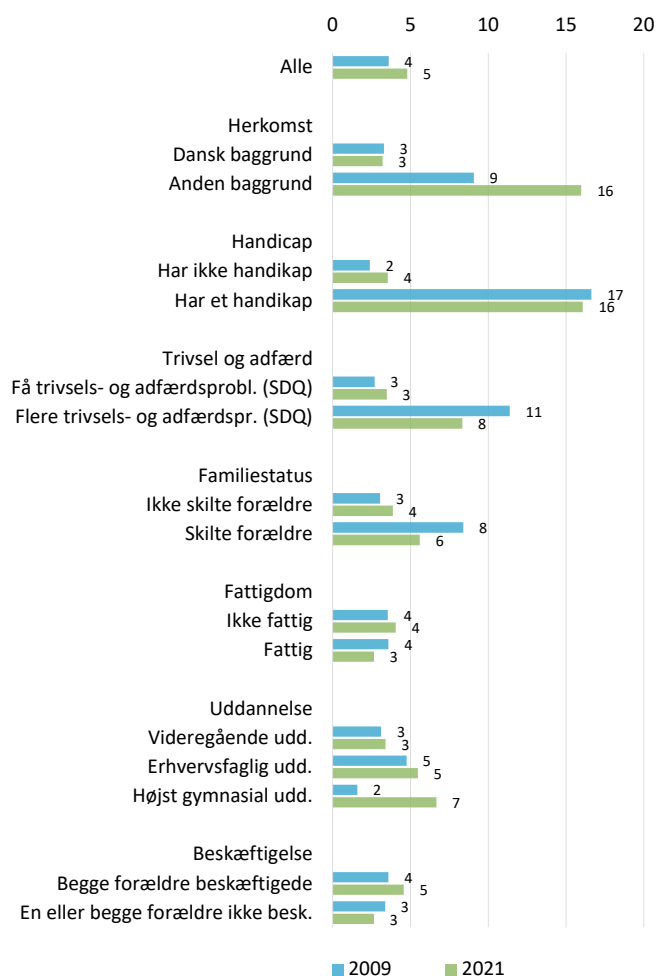
Figur 12.2 viser, at hhv. 4 og 5 pct. af de 3-årige børn i hhv. 2009 og 2021 havde en støttepædagog i daginstitutionen. Figuren viser videre, at der både i 2009 og 2021 var flere børn med anden baggrund end dansk, der modtog støttepædagogisk bistand, idet hhv. 9 pct. (2009) og 16 pct. (2021) havde en støttepædagog i daginstitutionen mod 3 pct. af børnene med dansk baggrund. Endvidere viser figuren, at sandsynligheden for at have en støttepædagog i daginstitutionen er markant højere for børn med et handicap eller en langvarig sygdom, idet hhv. 17 pct. (2009) og 16 pct. (2021) modtog denne støtte mod hhv. 2 og 4 pct. blandt børn uden handicap. Endelig er der i begge år en let forøget sandsynlighed for at have støttepædagog i daginstitutionen, hvis barnet har et relativt

højt niveau af trivsels- og adfærdsproblemer målt ved hjælp af SDQ-instrumentet.

Disse tre forhold indikerer alle, at et individuelt behov hos barnet ser ud til at være udslagsgivende for, om barnet modtager støttepædagogisk bistand. Det kan fx være et behov for sprogstimulering hos børn med anden baggrund end dansk, et behov for praktisk eller social støtte til børn med et handicap eller et behov for social støtte til at indgå i børnefællesskabet for børn, der har et relativt højt niveau af trivsels- og adfærdsproblemer.

Børnenes familiemæssige situation i 3-årsalderen ser omvendt ikke ud til at spille nogen væsentlig rolle for, om de har en støttepædagog i daginstitutionen. Ganske vist ser vi en mindre, men statistisk signifikant forskel på børn med skilte og ikke-skilte forældre i 2009, men derudover viser ingen af analyserne stati-

FIG. 12.2: Andelen af 3-årige, der har en støttepædagog i daginstitutionen. 2009 og 2021. Betingede sandsynligheder

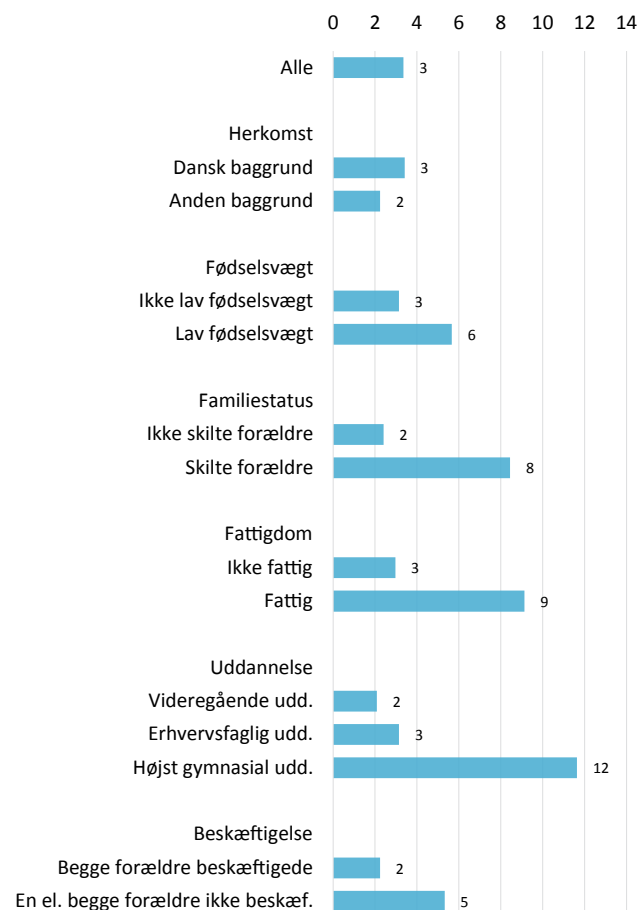

stisk signifikante forskelle på børn i forskellige familiemæssige situationer.

Ser vi derefter på, hvilke 3-årige børn der modtager forebyggende foranstaltninger efter serviceloven, er det tydeligt, at familiemæssige forhold her spiller en vigtig rolle, jf. figur 12.3. Denne figur bygger på registerdata og har derfor ikke så nuancerede oplysninger om barnets trivsel og handicap, men inddrager i stedet oplysninger om barnets fødselsvægt som indikator på medfødte helbreds vanskeligheder. Det er kun muligt at anvende data fra 2021, da 2009-data kun rummer information om personrettede foranstaltninger, der gives efter § 52 i serviceloven, men ikke har oplysninger om familierettede foranstaltninger.

Figuren viser for det første, at børn, der modtager forebyggende foranstaltninger efter serviceloven som 3-årige, i 2021 var ken-

FIG. 12.3: 3-årige med forebyggende foranstaltninger efter serviceloven. 2021. Registerdata. Betingede sandsynligheder

detegnet ved i højere grad at være født med en lav fødselsvægt (6 pct. mod 3 pct. af børn med normal fødselsvægt). For det andet har 3-årige, der modtager forebyggende foranstaltninger, i noget højere grad skilt/separerede forældre (8 pct. mod 2 pct. af børn med samboende forældre). Og for det tredje er der tydelige sammenhænge mellem det at modtage forebyggende foranstaltninger som 3-årig og forældrenes socioøkonomiske ressourcer. Det illustreres fx ved, at 12 pct. af børn fra familier, hvor ingen af forældrene har mere end en gymnasial uddannelse, har modtaget forebyggende foranstaltninger mod 2 pct. af børn fra familier, hvor mindst en af forældrene har en videregående uddannelse.

I forhold til herkomst er der ingen statistisk forskel mellem børn med dansk og anden baggrund end dansk. De to kategorier af børn har omtrent samme sandsynlighed for at modtage forebyggende foranstaltninger som 3-årige.

Som følge af at der er kommet et øget fokus på tidlig indsats og en øget brug af indsatsstrappen i den kommunale praksis og hos Socialstyrelsen, forventer vi, at der har været en reel stigning i andelen af mindre børn og familier, der modtager forebyggende foranstaltninger mellem 2009 og 2021 (KL, n.d.; Socialstyrelsen, n.d.). Samtidig antager vi dog også, at de tydelige familiemæssige forskelle på, hvem der modtager forebyggende foranstaltninger efter serviceloven i 2021, også gjorde sig gældende, da årgang 2005 i 2009 var 3 år (jf. figur 12.6, der senere i kapitlet viser en tydelig social selektion, i hvilke børn fra årgang 2005 der har fået forebyggende foranstaltninger efter serviceloven).

I 3-årsalderen var der i 2021 kun et mindre overlap mellem børn, der havde en støttepædagog i daginstitutionen, og børn, der modtog forebyggende foranstaltninger efter serviceloven. Danmarks Statistiks registerdata viser således, at 8 pct. af de børn, der

ifølge spørgeskemaoplysningerne havde en støttepædagog i daginstitutionen, også fik forebyggende foranstaltninger mod 2 pct. af den generelle børnebefolkning – i spørgeskemaundersøgelsen. Det reelle overlap er dog formodentlig lidt større på grund af bortfald i spørgeskemaundersøgelsen.

Selvom der kun i mindre grad er overlap mellem dem, der modtager hjælp efter dagtilbudsloven (dvs. støttepædagog), og dem, der modtager forebyggende foranstaltninger efter serviceloven, har forældrene til børn, der har en støttepædagog i daginstitutionen, dog ifølge spørgeskemaundersøgelsen i højere grad end andre forældre været i kontakt med socialforvaltningen. I 2009 havde 37 pct. af disse forældre således været i kontakt med socialforvaltningen mod 4 pct. af forældre til børn uden støttepædagog. Og i 2021 var det 25 pct. af forældre til børn med støttepædagog, der havde været i kontakt med socialforvaltningen – mod ligeledes 4 pct. af forældre til børn uden støttepædagog.

Henvendelserne til socialforvaltningen handlede for denne gruppe både i 2009 og 2021 som oftest om barnets handicap (hvh. 80 pct. i 2009 og 42 pct. i 2021). Blandt andre grupper med kontakt til socialforvaltningen er årsagerne til kontakten mere varierende (se domæne 5, tabel 5.2.1.).

De procentvise forskelle i andelen med kontakt til socialforvaltningen og årsagerne hertil blandt forældre, hvis børn har en støttepædagog i hhv. 2009 og 2021, er behæftet med statistisk usikkerhed og er ikke signifikante. Pointen med analyserne er, at der i begge år er en hyppigere kontakt til socialforvaltningen blandt forældre til børn med støttepædagog, men at denne analyse samtidig viser, at der i 3-årsalderen eksisterer to relativt adskilte målgrupper for tidlig indsats – børn med individuelle vanskeligheder, der får støtte i form af en støttepædagog i daginstitutionen,

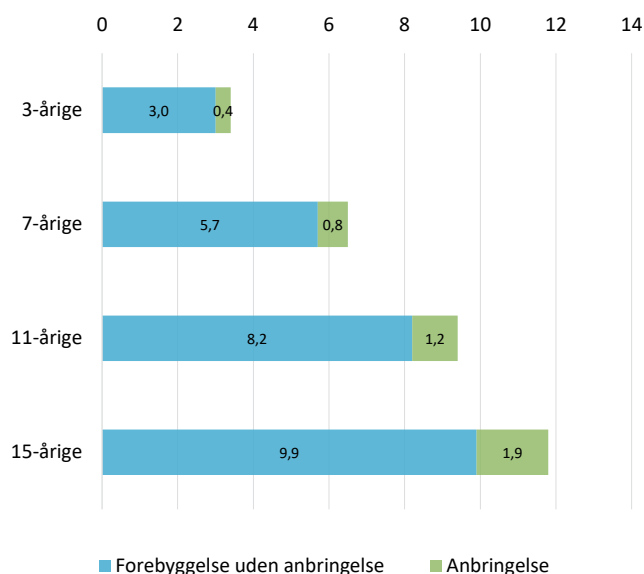
og børn i socialt udsatte positioner, der modtager forebyggende foranstaltninger.

I de følgende analyser viser vi ud fra 2021-data først, hvilke aldersgrupper der modtager forebyggende foranstaltninger. Derefter viser vi, i hvilken grad der er sammenhæng mellem barnets og familiens karakteristika i 3-årsalderen og sandsynligheden for at få forebyggende foranstaltninger efter serviceloven indtil 15-årsalderen – for årgang 2005.

FOREBYGGENDE FORANSTALTNINGER EFTER SERVICELOVEN TIL FORSKELLIGE ALDERSGRUPPER

Andelen af børn, der får en forebyggende foranstaltning efter serviceloven, øges jævnt henover barndommen. Det ses af figur 12.4, der viser andelen af forskellige aldersgrupper, der i 2021 modtog en forebyggende foranstaltning. Figuren viser således, at 3 pct. af de 3-årige har modtaget en forebyggende foranstaltning (uden samtidig at være anbragt), mens 0,4 pct. er eller har været anbragt uden for hjemmet. I 7-årsalderen har 5,7 pct. af børnene modtaget forebyggende foranstaltninger, mens 0,8 pct. er eller har været anbragt. I 11-årsalderen har 8,3 pct. af børnene modtaget forebyggende foranstaltninger, mens 1,3 pct. har været anbragt uden for hjemmet. Og blandt årgang 2005, der var 15 år i 2021, og som er i særligt fokus i dette kapitel, har 10 pct. modtaget forebyggende foranstaltninger, mens 1,9 pct. er eller har været anbragt uden for hjemmet.

FIG. 12.4: 3-15-årige, der har modtaget forebyggende foranstaltninger eller har været anbragt uden for hjemmet. 2021. Registerdata. Procent

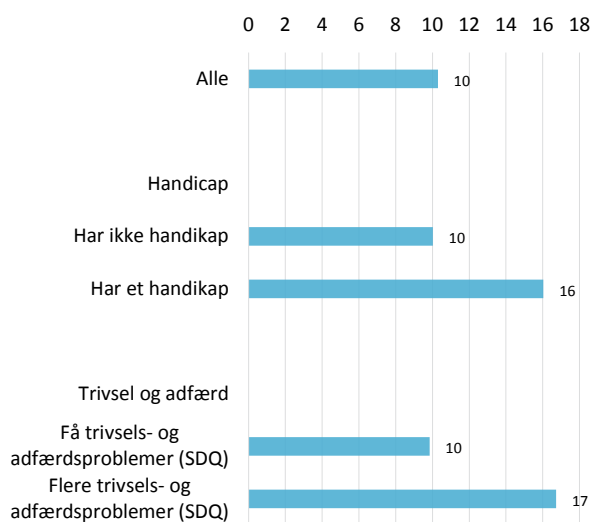

SAMMENHÆNG MELLEM KARAKTERISTIKA I 3-ÅRSALDEREN OG FOREBYGGENDE FORANSTALTNINGER INDTIL 15-ÅRSALDEREN

Figur 12.5 viser på baggrund af kombinerede register- og spørgeskemadata sammenhænge mellem årgang 2005's individuelle kendetegn i 3-årsalderen og sandsynligheden for at have modtaget forebyggende foranstaltninger indtil 15-årsalderen. Her ser vi, at sandsynligheden for at have modtaget forebyggende foranstaltninger som 15-årig er lidt større, hvis barnet havde et handicap som 3-årig (16 pct. kontra 10 pct. blandt børn uden handicap), og hvis barnet havde et relativt højt niveau af trivsels- og adfærdsproblemer (17 pct. kontra 10 pct. blandt børn uden trivsels- og adfærdsproblemer i 3-årsalderen). Både blandt børn med handicap og børn med trivsels- og adfærdsproblemer i 3-årsalderen er det dog et lille mindretal, der ender med at modtage forebyggende foranstaltninger, og sammenhængen mellem disse to individuelle faktorer og det at modtage forebyggende foranstaltninger efter serviceloven er ikke specielt stærk.

Figur 12.6 viser videre på baggrund af rene registerdata sammenhænge mellem familiemæssige forhold i 3-årsalderen og sandsynligheden for at modtage forebyggende foranstaltninger frem til 15-årsalderen. Her ser vi, at sandsynligheden for at modtage forebyggende foranstaltninger er markant forøget, hvis barnets forældre var skilt/separerede, da barnet var 3 år, idet 23 pct. har modtaget forebyggende foranstaltninger mod 9 pct. blandt børn, hvis forældre ikke var skilt/separerede, da barnet var 3 år. Ligeledes ser vi, at sandsynligheden for at modtage forebyggende

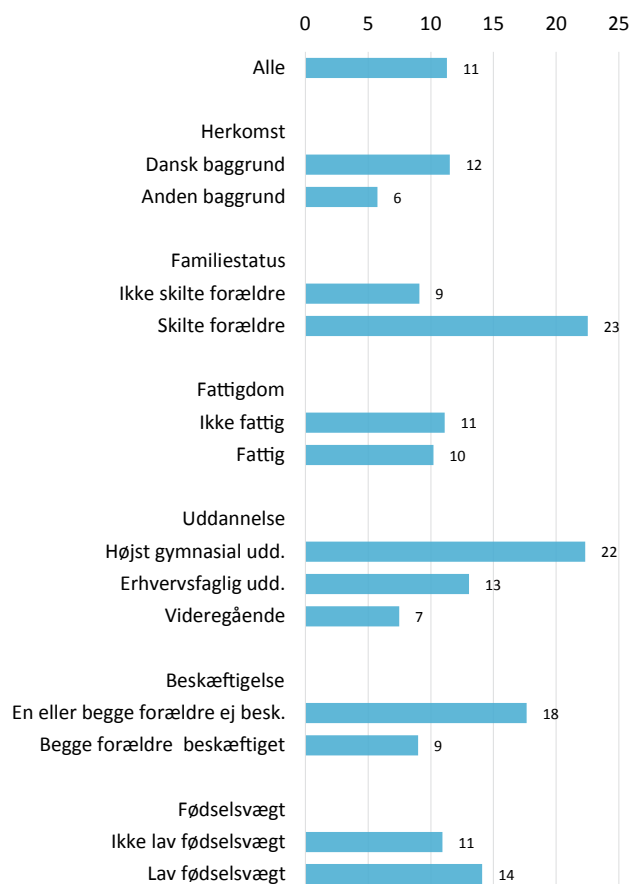
FIG. 12.5: 3-åriges individuelle kendetegn og forebyggende foranstaltninger som 15-årig. Årgang 2005. Survey- og registerdata fra 2009 og 2021. Betingede sandsynligheder

foranstaltninger er langt højere, hvis ingen af forældrene havde mere end en gymnasial uddannelse, da barnet var 3 år (22 pct. kontra 7 pct. blandt børn, hvis forældre havde en videregående uddannelse). Tilsvarende er sandsynligheden for at modtage forebyggende foranstaltninger højere, hvis en eller begge forældre ikke var i beskæftigelse eller under uddannelse, da barnet var 3 år (18 pct. kontra 9 pct. blandt børn, hvor begge forældre var i beskæftigelse eller under uddannelse).

Endelig viser figur 12.6, at sandsynligheden for at modtage forebyggende foranstaltninger efter serviceloven er *mindre* for børn med anden baggrund end dansk, når der statistisk tages højde for, at disse familier gennemsnitligt har færre socioøkonomiske ressourcer end danske familier. Dette er et interessant resultat, da disse børn, som vist i figur 12.2, jo i højere grad end børn med dansk baggrund har modtaget støtte i daginstitutionen.

FIG. 12.6: 3-åriges familiemæssige kendetegn og forebyggende foranstaltninger som 15-årig. Årgang 2005. Survey- og registerdata fra 2009 og 2021. Betingede sandsynligheder

Fattigdom i 3-årsalderen spiller ikke nogen rolle for, om barnet i 15-årsalderen har modtaget forebyggende foranstaltninger, når der tages højde for de indbyrdes sammenhænge mellem forældres beskæftigelse, uddannelse, familietype og økonomi. Det kan skyldes, at en del af dem, der var fattige, da barnet er 3 år, var studerende eller måske midlertidigt uden beskæftigelse på grund af barselsorlov m.m. Ser vi på sammenhængen mellem fattigdom i familien senere i opvæksten og sandsynligheden for at modtage forebyggende foranstaltninger, finder vi dog en tydelig sammenhæng, idet 39 pct. af børn fra familier, der var fattige, da barnet var 11 år, har modtaget forebyggende foranstaltninger efter serviceloven mod 10 pct. af børn, hvis forældre ikke var fattige.

De tre mest markante karakteristika ved børn, der modtager forebyggende foranstaltninger er: Forældrene er skilt/separerede, har begrænset uddannelse og er uden for beskæftigelse. Disse karakteristika optræder relativt ofte sammen, og når dette sker, forøges sandsynligheden for at modtage forebyggende foranstaltninger markant. Dette illustreres af figur 12.7, hvor sandsynligheden for at modtage forebyggende foranstaltninger er vist for forskellige kombinationer af familieforhold.

I den ene ende af spektret ser vi børn, hvis forældre er samboende, da børnene er 3, hvor begge forældre er i beskæftigelse, og hvor mindst en forælder har en erhvervskompetencegivende uddannelse (erhvervsfaglig uddannelse eller længere). I denne gruppe har 6 pct. modtaget forebyggende foranstaltninger som 15-årig.

Hvis forældrene både er skilt og har begrænsede uddannelsesmæssige eller beskæftigelsesmæssige ressourcer, forøges sandsynligheden for at have modtaget forebyggende foranstaltninger til hhv. 37 og 42 pct.

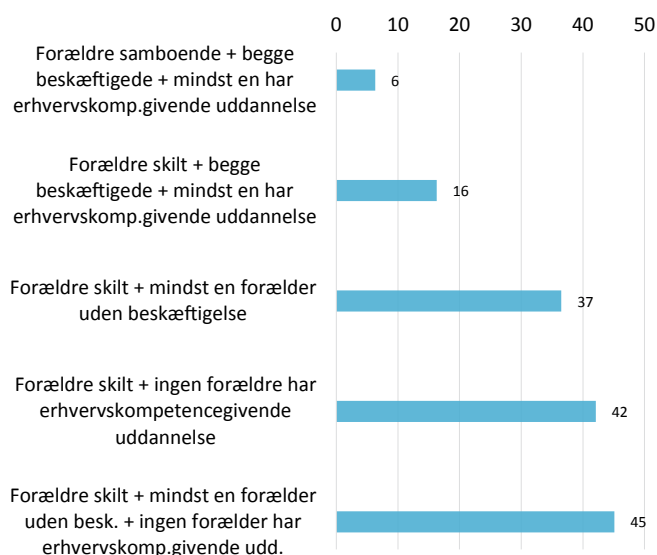
Og hvis alle tre forhold er til stede i 3-årsalderen er sandsynligheden for at modtage forebyggende foranstaltninger inden 15-årsalderen 45 pct.

STØTTEPÆDAG OG SOM 3-ÅRIG OG FOREBYGGENDE FORANSTALTNINGER I 15-ÅRSALDEREN

Den sidste analyse, som er vist i figur 12.8, fokuserer på sammenhængen mellem det at have haft en støttepædagog i daginstitutionen som 3-årig og den senere sandsynlighed for at modtage forebyggende foranstaltninger for forskellige grupperinger af børn. Analysen viser, at sandsynligheden for at modtage forebyggende foranstaltninger efter serviceloven generelt er større, hvis barnet har haft en støttepædagog i daginstitution, idet 23 pct. af dem, der havde en støttepædagog i daginstitutionen, har modtaget forebyggende foranstaltninger indtil 15-årsalderen mod 10 pct. af dem, der ikke havde en støttepædagog på undersøgelsestidspunktet.

For børn med individuelle risikofaktorer, dvs. handicap og trivsels- og adfærdsvanskeligheder, er der på samme måde som på hele årgangen en større sandsynlighed for at modtage forebyggende foranstaltninger, hvis barnet havde en støttepædagog i daginstitutionen, end hvis barnet ikke havde en sådan.

FIG. 12.7: Forebyggende foranstaltninger som 15-årig, særskilt for forskellige familiemæssige kombinationer i 3-årsalderen. Årgang 2005. Registerdata fra 2009 og 2021. Procent

Blandt børn med handicap har 23 pct. af de børn, der har haft en støttepædagog, modtaget forebyggende foranstaltninger indtil 15-årsalderen. Blandt børn med handicap, der ikke har haft støttepædagog, ligger tallet på 14 pct. Blandt børn med et relativt

højt niveau af trivsels- og adfærdsproblemer, der har haft en støttepædagog, har 30 pct. fået forebyggende foranstaltninger indtil 15-årsalderen mod 16 pct. af børn med trivsels- og adfærdsproblemer, der ikke har haft en støttepædagog.

Blandt børn med familiemæssige udfordringer – dvs. forældrene var skilt eller uden beskæftigelse, da barnet var 3 år – ser vi dog ikke nogen sammenhæng mellem at have haft støttepædagog i daginstitutionen og at have modtaget forebyggende foranstaltninger (i begge grupper har 19 pct. modtaget forebyggende foranstaltninger).

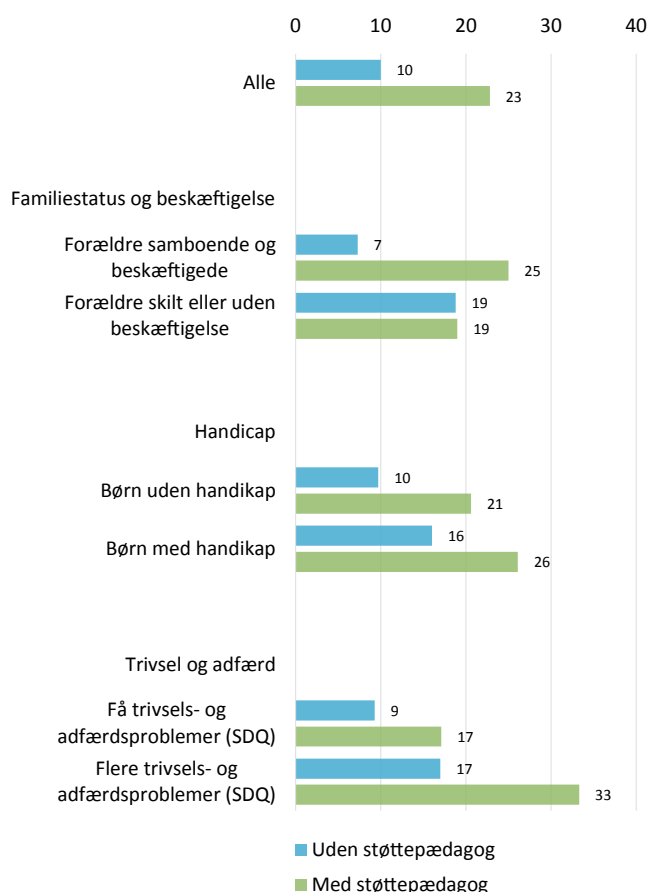
Dette kan handle om, at de forebyggende foranstaltninger efter serviceloven, som denne gruppe modtager, i højere grad sigter mod at afhjælpe familiemæssige vanskeligheder, mens støtten i daginstitutionen i højere grad er målrettet barnets individuelle

problemer. Supplerende analyser, der på grund af begrænsede data ikke kan vises i figurform, viser, at der heller ikke for børn med anden baggrund end dansk er en sammenhæng mellem at have støttepædagog i daginstitutionen og senere modtagelse af forebyggende foranstaltninger efter serviceloven. I dette tilfælde skyldes det formodentlig, at støtten til denne gruppe i daginstitutionen i høj grad handler om sproglige udfordringer, som barnet i mange tilfælde overkommer.

OPSAMLING

Vi har i dette kapitel belyst, om der er sammenhæng mellem den tidlige og forebyggende indsats, som gives på almenområdet (eksemplificeret ved støttepædagogisk bistand i dagtilbud til 3-årige), og den senere forebyggende indsats, der gives via serviceloven. Denne sammenhæng – eller mangel på samme – er interessant i forhold til tidlig opsporing og rettidig indsats, der skal støtte børn og unge i udsatte positioner.

FIG. 12.8: Støttepædagog som 3-årig og forebyggende foranstaltninger i 15-årsalderen, særskilt for forskellige målgrupper. Registerdata fra 2009 og 2021. Procent

Kapitlet har vist, at sandsynligheden for at have en støttepædagog i daginstitutionen er større, hvis barnet har anden baggrund end dansk, hvis barnet har et handicap, hvis barnet har adfærds- og trivselsvanskeligheder som 3-årig, samt hvis forældrene var skilt/separerede, da barnet var 3 år.

Børn med handicap og børn med adfærds- og trivselsvanskeligheder har også en let øget sandsynlighed for at modtage forebyggende foranstaltninger efter serviceloven, inden de fylder 15 år. Betydningen af disse to individuelle faktorer for modtagelsen af forebyggende foranstaltninger er dog begrænset – set i forhold til betydningen af familiemæssige forhold såsom familietype, forældres beskæftigelsessituation og forældres uddannelseslængde. Disse familiemæssige forhold har således relativt stor betydning for, om barnet modtager forebyggende foranstaltninger.

ger efter serviceloven – særligt, når man ser på børn, der har flere af disse familiemæssige karakteristika i 3-årsalderen. Det er dog vigtigt at holde sig for øje, at den højere sandsynlighed for at modtage forebyggende foranstaltninger blandt børn med relativt få socioøkonomiske familieressourcer ikke nødvendigvis skyldes de socioøkonomiske ressourcer i sig selv, men kan bero på en øget forekomst af risikofaktorer som psykisk og fysisk sygdom, boligproblemer og kriminalitet i familier med få socioøkonomiske ressourcer og dermed færre omsorgsressourcer (se fx domæne 1 og 5 samt kapitel 11).

Har man haft en støttepædagog i dagsinstitutionen som 3-årig er sandsynligheden for at modtage forebyggende foranstaltninger senere i livet større. Det gælder dog kun for børn, der har individuelle årsager til at modtage støtte – som fx handicap eller trivsels- og adfærdsvanskeligheder. Blandt børn, hvor forældrene er skilt eller uden beskæftigelse, da barnet er 3 år, ser vi derimod ingen forskel på børn, der har haft en støttepædagog, og børn, der ikke har haft en støttepædagog.

Der kan være gode grunde til, at målgrupperne for tidlig indsats i hhv. daginstitutionen og i socialforvaltningen ikke er de samme, da der dels er forskellige formål med den støtte, der gives, dels er forskellige tilgængelige støtteredskaber. I indsatsstrappen er almenområdet første trin, hvilket indikerer, at der også skal være tilbud til børn, der risikerer social udsathed på dette trin. Det er dog ikke nødvendigvis en støttepædagog, der er det rette redskab til socialt udsatte børn i almenområdet, men kan i stedet være indsatser, der fx retter sig mod øget fokus på forældresamarbejde eller øget samarbejde mellem daginstitution og socialforvaltning (Jacobsen et al., 2018). Fremtidige analyser af tidlig indsats i almenområdet til børn i socialt udsatte positioner kan derfor med fordel inddrage flere aspekter af den forebyggende indsats.

LITTERATUR

- Andersen, S.H. (red.) (2010). *Når man anbringer et barn: Baggrund, stabilitet i anbringelsen og det videre liv*. København: Rockwool Fondens Forskningsenhed.
- Dagtilbudsloven (2022). *LBK nr 985 af 27/06/2022. Bekendtgørelse af lov om dag-, fritids- og klubtilbud m.v. til børn og unge (dagtilbudsloven)*. <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2022/985>
- de Bie, H.M.A., K.J. Oostrom & H.A. Delemarre-van de Waal (2010). "Brain Development, Intelligence and Cognitive Outcome in Children Born Small for Gestational Age". *Hormone Research in Paediatrics*, 73(1), 6-14.
- Goodman, R., T. Ford, H. Simmons, R. Gatward & H. Meltzer (2000). "Using the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) to Screen for Child Psychiatric Disorders in a Community Sample". *British Journal of Psychiatry*, 177(6), 534-539.
- Heckman, J.J. (2012). "The Case of Investing in Disadvantaged Young Children". *European Expert Network of Economics of Education*, 6(2), 3-8.
- Iversen, K., M.W. Strandby, A. Schmidt & H.S. Kloppenborg (2020). *Kommunernes omlægning til en tidligere forebyggende indsats på børn og unge-området: Erfaringsopsamling*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

- Jacobsen, R.H., H.S. Pedersen, S. Brinck, K. Iversen, A. Kiil, S.A. Andersen, K. Hindsholm, R.L. Storgaard & H.S. Kloppenborg (2018). *Slutevaluering af familierettede og forebyggende indsatser i "Tidlig Indsats – Livslang Effekt"*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- KL (n.d.) *Udsatte børn og unge*. <https://www.kl.dk/kommunale-opgaver/boern-og-unge/udsatte-boern-og-unge/>
- Kloppenborg, H. & J. Wittrup (2015). *Sårbare børn – Hvem er de, hvor bor de, og hvordan klarer de sig i skolen?* København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Lausten, M. & A.G. Andreasen (2019). *Karakteristik af udsatte forældre 2019*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Lausten, M., S. Frederiksen & R.F. Olsen (2020). *Tidligere anbragte unge – 18 år og på vej mod voksenlivet: Forløbsundersøgelse af tidligere anbragte unge født i 1995*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- SDQ (n.d.). *SDQ: Information for researchers and professionals about the Strength and Difficulties Questionnaires*. <https://www.sdqinfo.org/>
- Serviceoven (2020). *LBK nr 1287 af 28/08/2020. Bekendtgørelse af lov om social service*. <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2020/1287>
- Socialstyrelsen (n.d.). *Forebyggelse og tidlig indsats*. <https://socialstyrelsen.dk/boern/forebyggelse-og-tidlig-indsats>
- Socialstyrelsen (2018). *Strategisk ramme & og Faglig retning: Koncept for omlægning til en tidligere forebyggende indsats for børn og unge i udsatte positioner. Viden til gavn*. Odense: Socialstyrelsen.

Mai Heide Ottosen & Karen Margrethe Dahl

SKILSMISSEBØRN MED DELEORDNINGER: UDVIKLINGSTRÆK 2009-2021

INDLEDNING

Forældres separation eller skilsmisse er en begivenhed, der berører mange danske børn og unge. Når vi ser hen over de 12 år, hvor *Børn og unge i Danmark* nu har været gennemført, er indretningen af skilsmissebørnenes hverdagsliv et af de områder, der har forandret sig ganske meget. Mens det tidligere var mest udbredt, at skilsmissebørn boede mest hos den ene forælder (typisk moren) og indimellem besøgte den anden forælder (typisk faren), har vi gennem de senere år observeret, at andelen med deleordninger, dvs. hvor børn opholder sig nogenlunde ligeligt hos begge forældre, er vokset betydeligt. Den samme udvikling kan iagttages i andre lande (fx Fransson et al., 2017; Kitterød & Lyngstad, 2016; Nielsen, 2018; Smyth et al., 2014; Sodermans, Matthijs & Swicegood, 2013; Statistics Norway, 2021).

Udviklingen kan på et overordnet niveau kædes sammen med en øget kønsligestilling i familierne, hvor fædre i dag er blevet mere involveret i børneomsorgen; med et arbejdsliv, hvor begge forældre er på arbejdsmarkedet og skal have familie- og arbejdslivskabalen til at gå op; og med et familieretligt regime, der favoriserer et fælles forældreskab efter samlivsbruddet (Ottosen, 2016).

Det er et veletableret faktum, at skilsmissebørn ud fra en statistisk gennemsnitsbetragtning "klarere sig" lidt dårligere end børn, der vokser op i en intakt kernefamilie med begge forældre. I forskningslitteraturen har det derfor også været diskuteret, om

skilsmissebørn profiterer af at have den ene frem for den anden samværsordning. Nogle studier har fundet, at skilsmissebørn med deleordninger trives bedre end børn med mindre omfattende samvær (Nielsen, 2018) eller endda lige så godt som børn, der lever i en intakt kernefamilie (fx Bergström, 2012; Fransson et al., 2017; Turunen, Fransson & Bergström, 2017; Wadsby, Priebe & Svedin, 2014). Andre studier har peget på, at skilsmisseforældre, der praktiserer deleordninger, er et særligt ressourcestærkt befolkningssegment med flere uddannelsesressourcer og færre indbyrdes konflikter end dem, der vælger samværsarrangementer af mindre omfattende karakter (Härkönen, Bernardi & Boertien, 2017; Juby, Le Bourdais & Marcil-Gratton, 2005; Kitterød & Lyngstad, 2012; Ottosen & Stage, 2012; Smyth et al., 2014). Disse faktorer har i sig selv positiv betydning for, om børn trives, og det kan derfor være, at det ikke er samværsordningen i sig selv, men andre bagvedliggende omstændigheder (selektionseffekter), der forklarer, at børn med deleordninger trives bedre end andre skilsmissebørn. Netop denne problemstilling kastede vi lys på i den forrige udgave af *Børn og unge i Danmark* (Ottosen & Dahl, 2018). Vores resultater viste, at når man tager højde for de sociale forskelle i, hvem der vælger hvilke samværsordninger, og tillige inddrager betydningen af forældrenes samarbejdsrelation, så har samværsarrangementet per se ikke statistisk sammenhæng med børns trivselsproblemer.

Når vi i 2021-rapporten igen sætter fokus på betydningen af skilsmissebørns samvær, beror det på, at vi kan iagttage en fortsat

vækst i andelen af børn, der bliver omfattet af en deleordning, jf. domæne 5 om børns sociale relationer. Indebærer denne udvikling, at ordningen i stigende grad nu også vælges af befolkningssegmenter, som har en anden profil, end vi tidligere har set, og af forældre, der måske ikke har samme forudsætninger for at samarbejde om barnet eller ikke har de fornødne ressourcer til at etablere en hverdag, som barnet kan trives i? Problemstillingen i dette kapitel drejer sig derfor om, om vi over tid kan iagttage eventuelle forskydninger i, hvilke forældre der praktiserer en deleordning.

Kapitlet har følgende gang:

Kapitlets første del beskriver ud fra udvalgte baggrundsvariable karakteristika ved 3-, 7-, 11- og 15-årige børn, der har oplevet, at forældrene er gået fra hinanden. Derpå vises for samme aldersgrupper, hvilke trends vi kan iagttage i børns samvær i perioden fra 2009 til 2021, hvorefter vi beskriver udvalgte karakteristika for børn af samlevende forældre og børn af separerede med forskellige samværsarrangementer. Den sidste del af analysen fokuserer på, hvad der alt andet lige øger sandsynligheden for, at et barn omfattes af en deleordning i perioden 2009-2021.

FREMGANGSMÅDE

DATAGRUNDLAG

I analysen kombinerer vi register- og survey-data. Vi inddrager registerbaserede oplysninger fra Danmarks Statistik, hvor datagrundlaget er alle danske børn fra fødselsårgangene 2017, 2013, 2009, 2005 og 2001, som var 3, 7, 11 og 15 år på analysetidspunkterne (2021, 2017, 2013, 2009) (N = 1.046.356). Disse børn opdeles efter, om forældrene er samlevende (børn i kernefamilier) eller separerede (skilsmissebørn). Fra surveyen indgår 22.599

besvarelser fra børn i samme aldersgrupper, som har deltaget i *Børn og unge i Danmark* en eller flere gange i dataindsamlingsårene 2021, 2017, 2013 og 2009. Disse besvarelser er på tilsvarende vis opdelt efter, om forældrene er samlevende eller separerede. 3.911 af besvarelserne hidrører fra børn, der var skilsmissebørn på analysetidspunkterne, og blandt dem var 1.288 omfattet af en deleordning. Som beskrevet i rapportens indledning har bopælsforældrene til de 3- og 7-årige børn deltaget i surveyen på børnenes vegne, mens de 11-årige blev interviewet face to face, og de 15-årige selv udfyldte et webbaseret spørgeskema.

VARIABLE, DER INDGÅR I ANALYSEN

Afhængige hovedvariable

Børn af henholdsvis samlevende og separerede forældre. Vi har medtaget børn med to levende forældre, som på analysetidspunktet havde adressefællesskab med begge forældre (samlevende) i en kernefamilie eller med den ene forælder og evt. en stedforælder (separerede forældre). Oplysningerne stammer fra registrene. Vi har således fjernet børn med afdøde forældre fra datasættet samt børn, der var anbragt uden for hjemmet eller af andre årsager ikke boede hos mindst én af forældrene på analysetidspunktet.

Samværsordninger for børn af separerede forældre. Oplysninger om skilsmissebørns samværsordninger stammer fra surveyen. I denne analyse anvender vi tre kategorier: 1) Børn, der har rapporteret, at de bor (næsten) ligeligt hos begge forældre, falder ind under kategorien 'deleordning'. I den danske kontekst betyder 'bor (næsten) ligeligt' normalt en 40/60 eller en 50/50 ordning. 2) Børn, der har oplyst, at de bor hos den ene af sine forældre (og evt. stedforældre) og har kontakt til den anden forælder, falder i kategorien 'andet samvær', mens 3) de børn, der ligeledes bor

sammen med én forælder og ikke samtidig har kontakt med den anden forælder, falder i kategorien 'intet samvær'.

Baggrundsvariable

De fleste baggrundsvariable, der beskriver sociodemografiske og familiemæssige karakteristika, stammer fra registerdata. I analysen indgår følgende variable:

Grundlæggende oplysninger om barnet: barnets køn, alder og herkomst (dvs. om det er af dansk eller anden oprindelse); om bopælsforælderen er moren eller faren; om barnet har helsøskende eller er et enebarn; og om barnet bor i en husstand med en stedforælder eller ej (på bopælsforældrens adresse).

Sociodemografiske oplysninger om forældrene: Vi har inkluderet information om morens alder (om hun var yngre end 25 år, da det udvalgte barn blev født); forældres højeste uddannelsesniveau og deres beskæftigelsesstatus, dvs. om de er i beskæftigelse eller uden for beskæftigelse. For at tage højde for den geografiske afstand mellem forældrenes husstande inddrager vi desuden oplysninger om, hvorvidt separerede forældre bor i samme lokalområde (kommune) eller ej.

Proxy for alvorlige risikofaktorer i familiemiljøet. Den inkluderede variabel er, om barnet lever i relativ fattigdom (dvs. under 50 pct. af den nationale medianindkomst) på analysetidspunktet.

Kvaliteten af familierelationerne. Oplysninger om kvaliteten af familierelationerne hidrører fra surveyen og er baseret på følgende item: "Din familie kommer godt ud af det". Spørgsmålet er kun rettet til undersøgelsens børnerespondenter (dvs. de 11- og 15-årige). Vi har klassificeret 'passer helt'- svar som 'kommer godt ud af det' og andre svarmuligheder som 'ikke så godt'.

Børns trivsel målt ved SDQ (The Strengths and Difficulties Questionnaire). SDQ indeholder 25 items, der dækker fem underskalaer (prosocial adfærd, hyperaktivitet, peer-problemer, adfærdsproblemer og følelsesmæssige problemer). Respondenten angiver, hvor tæt det enkelte item passer på det udvalgte barns adfærd i de seneste 6 måneder (0 = 'passer ikke', 1 = 'passer delvist', 2 = 'passer helt'). Scorene på alle udsagn, bortset fra den prosociale underskala, bliver herefter summeret. En højere score indikerer, at barnet har flere problemer og dermed en lavere trivsel. I denne analyse fokuserer vi på andelen af børn, der scorede over tærsklen for normal børnetrivsel som defineret af Goodman et al. (2000).

Andre individuelle karakteristika ved barnet. Om barnet er handicappet. Oplysningerne stammer fra surveyen.

ANVENDTE METODER

Analysens første dele er baseret på simpel beskrivende statistik, hvor vi sammenligner forskellige grupperinger af børn ud fra relevante baggrundsvariable eller over tid. Analysens sidste del er baseret på lineære regressionsmodeller for hvert af de fire undersøgelsesår. Disse modeller estimerer sandsynligheden for, om barnet – alt andet lige – er omfattet af en deleordning frem for andet eller intet samvær. Resultaterne af analysen er i kapitlet præsenteret som betingede sandsynligheder.

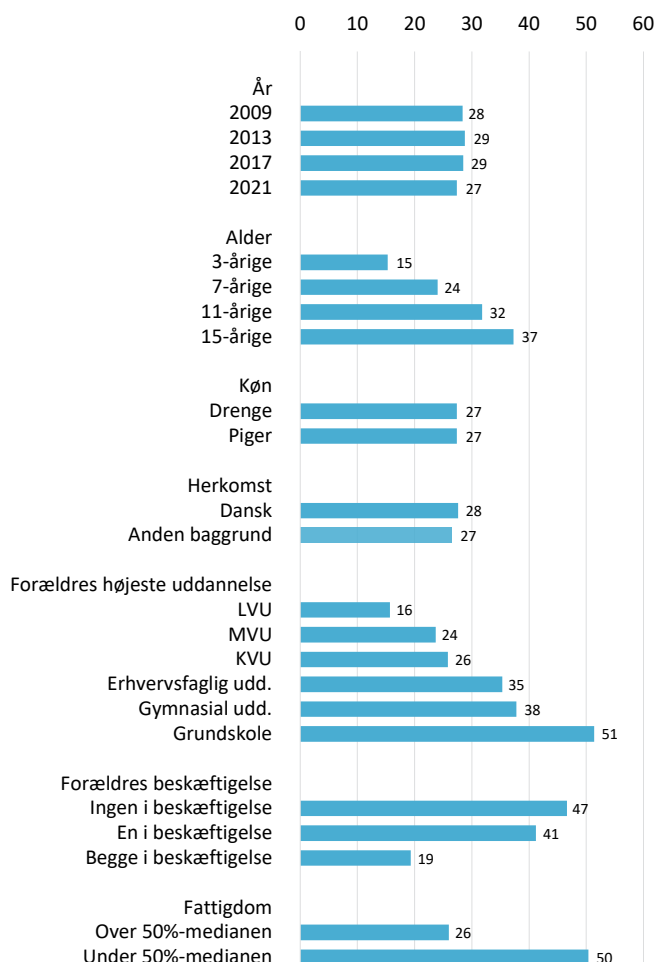
RESULTATER

BØRNS ERFARINGER MED FORÆLDRES SAMLIVSBRUD

Som kontekst for de efterfølgende analyser præsenteres først udvalgte karakteristika for den andel af de 3-, 7-, 11- og 15-årige børn, som på analysetidspunkterne har separerede forældre. Opfølgelserne er baseret på registerdata for hele børnepopulationen i de fire aldersgrupper.

Figur 13.1 viser, at der henover de fire måleperioder (2009-21), som analysen omfatter, næsten ingen udvikling har været i andelen af børn, der oplever forældreseparationer. Fra 2017 til 2021 iagttages dog et mindre fald på ca. 1,1 procentpoint, fra knap 29 pct. til godt 27 pct. Set over en længere tidshorizont (fra midten af 1980'erne) har der været et lille, men udramatisk fald i andelen af børn, der lever i en kernefamilie (Ottosen & Winther, 2018).

FIG. 13.1: Udvalgte karakteristika ved 3-15-årige børn med separerede forældre. 2021. Procent

Figuren viser videre, at andelen af børn, der oplever forældreseparation, ikke overraskende vokser med stigende alder. Blandt de 3-årige børn har 15 pct. (i 2021) oplevet, at forældrene er gået fra hinanden, mens mere end hver tredje (37 pct.) af de 15-årige har den tilsvarende erfaring. Drenge og piger har den samme sandsynlighed for at blive skilsmissebørn, og der er ud fra de registerbaserede informationer heller ingen væsentlige forskelle mellem, om børn af dansk hhv. anden oprindelse har oplevet, at forældrene er gået hvert til sit.

De registerbaserede informationer om forældres uddannelses- og beskæftigelsesforhold indikerer, at der er en betydelig social gradient i børns risiko for at opleve forældreseparationer. Børn af lavt uddannede forældre og børn, hvor ingen forældre er i beskæftigelse, har oplevet forældres separation 2-3 gange så hyppigt som børn, hvor forældrene har en lang videregående uddannelse, og hvor begge forældre er i beskæftigelse. Blandt børn fra familier, hvor forældrene højst har en grundskoleuddannelse, eller hvor ingen voksne er i beskæftigelse, har halvdelen oplevet, at forældrene er gået fra hinanden, mens den tilsvarende andel er 16-19 pct. blandt børn, hvis forældre har en lang videre uddannelse, og/eller hvor begge forældre er i beskæftigelse. En tilsvarende sammenhæng ses mellem relativ børnefattigdom og forældreseparationer: Børn, der lever i relativt fattige familier (under 50 pct. af mediangrænsen) har dobbelt så hyppigt oplevet forældrenes samlivsbrud (50 pct.) i forhold til børn, der ikke er fattige (26 pct.).

UDVIKLING I SKILSMISSEBØRNS SAMVÆRSORDNINGER

De survey-data, der kommer fra *Børn og unge i Danmark*, viser, at der i perioden 2009-2021 er sket væsentlige forskydninger i skilsmissebørns samværsordninger, jf. figur 13.2. Ændringen skyldes først og fremmest, at andelen af børn med deleordninger er vok-

set kraftigt, fra 15 pct. i 2009 til 41 pct. i 2021. Stigningen følger et nogenlunde ensartet forløb for de tre ældste aldersgrupper. Vi kan ikke udelukke, at en medvirkende forklaring på den ganske bratte stigning, som iagttages mellem 2009 og 2013, kan bero på en mindre justering af spørgeskemaformuleringen ved 2013-dataindsamlingen. Siden da har udviklingen i andelen med deleordninger gennemgående været mindre stejl. For de yngste børn på 3 år tegner udviklingen et op- og nedadgående forløb. Det skal ses på baggrund af, at få børn i aldersgruppen har oplevet at blive skilsmissebørn. Isoleret set er tallene for de små børn derfor ikke så sikre.

Samtidig med væksten i deleordninger var der fra 2009 til 2013 et lille fald i andelen af børn, der ikke har kontakt til den anden forælder. Ved den seneste dataindsamling i 2021 drejede det sig om 16 pct. af skilsmissebørnene. Samlet set indebærer disse forskydninger, at færre børn over tid har 'andet samvær'. 'Andet samvær' er en meget bred kategori, der både dækker over skilsmissebørn, som har almindeligt weekendsamvær, og dem, der besøger den anden forælder indimellem uden at overnatte der.

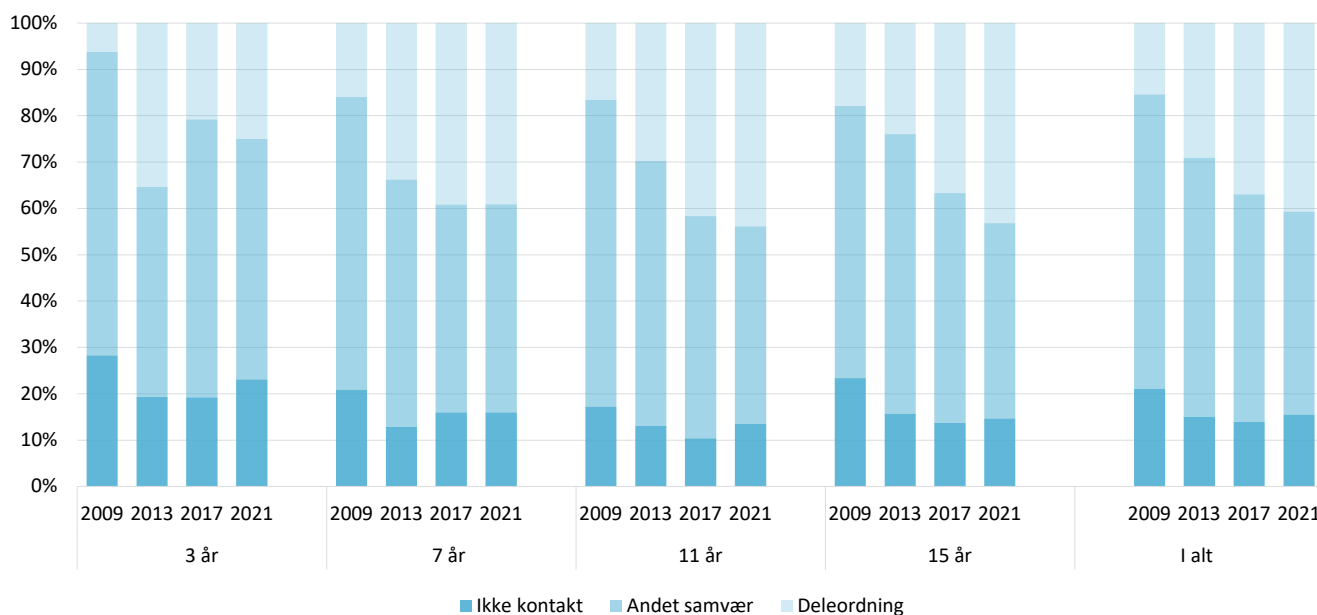
UDVALGTE KARAKTERISTIKA VED BØRN AF SAMLEVENDE OG SEPAREREDE FORÆLDRE

Med den viden vi har om den sociale selektion i forældreseparationer, sammenligner vi nu børn fra kernefamilier med skilsmissebørn, som her inddeles i tre grupper efter deres samværsarrangement. Tabel 13.1 fokuserer på udvalgte sociale karakteristika i

perioden 2009-2021: forældrenes uddannelsesnivea, andelen af forældre, som begge er i beskæftigelse, samt andelen af 11- og 15-årige børn, der som en proxy for kvaliteten af deres familiære relationer, vurderer, at familien kommer godt ud af det sammen.

Tabel 13.1 viser, at der er nogle ensartede trends på tværs af de fire familiekonstellationer. For det første har en faldende andel forældre højst en grundskoleuddannelse eller en erhvervsfaglig uddannelse, mens flere forældre har en lang videregående uddannelse i 2021 end i 2009. Udviklingen indikerer, at befolkningen over tid hyppigere har gennemført en længerevarende uddannelse (se også domæne 1 om materiel velfærd). For det andet ses, at der er en svagt faldende andel familier, hvor begge forældre er i beskæftigelse. Faldet er størst i den konstellation, hvor barnet bor hos den ene forælder og har 'andet samvær' med samværsforælderen. Da beskæftigelsesforholdene i Danmark generelt har været gode gennem den senere årrække (lav arbejdsløshedsgad, øget efterspørgsel på arbejdskraft), er det vanskeligt at forklare denne trend. For det tredje angiver en faldende andel af de 11- og 15-årige børn, at deres familie kommer godt ud af det. I 2009 vurderede 75-76 pct. af børn med separerede forældre, at familien kom godt ud af det, uanset hvilket samværsarrangement, de var omfattet af. I 2021 er der tegn på en polariseringstendens blandt skilsmissebørnene, idet faldet er relativt større blandt børn uden samvær og med 'andet samvær' end blandt de skilsmissebørn, som er omfattet af en deleordning.

FIG. 13.1: Fordeling af samværsordninger blandt skilsmissebørn på 3, 7, 11 og 15 år. 2009-2021 (N = 3.911)

Tabellens centrale fund drejer sig imidlertid om forskelle mellem skilsmissebørnenes familier: Når man sammenholder børn med samlevende forældre med skilsmissebørnene, ses, at børn med deleordninger er den familiekonstellation, der deler flest lighedstræk med kernefamilierne. Henover de fire undersøgelsesår fremstår deleordningsfamilierne omtrent lige så ressourcestærke som kernefamilierne i forhold til forældres uddannelse

og beskæftigelse, mens de familier, hvor barnet intet samvær har, fremstår som relativt ressourcetsvage. Tabellen indikerer dermed, at der er en social selektion i forældres valg af samvær. Det skal endvidere bemærkes, at skilsmissebørn, herunder også dem, der lever i en deleordning, har knap så positiv en vurdering af familierelationerne som børn, der lever med samlevende forældre i en kernefamilie.

Tablet 13. 1: Fordeling af udvalgte sociale karakteristika i forskellige familiekonstellationer, 2009-2021. Procentandele.
(N = 22.599/10.962)

Familiekonstellation	År	1. Forældres højeste uddannelse			2. Forældres beskæftigelse	3. Familierelationernes kvalitet
		Grundskole	Erhvervsfaglig udd.	LVU	Begge i beskæftigelse	Familien kommer godt ud af det (11- og 15-årige)
Bor med samlevende forældre	2009	3	36	19	85	86
	2013	4	32	24	82	86
	2017	3	28	29	82	83
	2021	2	23	34	82	81
Deleordning	2009	3	35	17	84	76
	2013	4	34	17	78	78
	2017	3	28	24	80	73
	2021	3	26	28	80	69
Andet samvær	2009	8	46	9	70	75
	2013	8	43	9	59	70
	2017	8	40	11	56	62
	2021	5	40	14	58	63
Intet samvær	2009	19	44	5	42	75
	2013	20	42	7	35	67
	2017	17	42	8	32	62
	2021	13	36	11	39	59

BØRN MED DELEORDNINGER: ANALYSE AF UDVIKLINGSTRÆK OVER TID (2009-2021)

Analysens sidste del undersøger på baggrund af lineære regressionsmodeller, hvilke faktorer der alt andet lige hænger sammen med, om skilsmissebarnet er omfattet af en deleordning frem for 'andet' eller 'intet' samvær i perioden fra 2009 til 2020. Analysen er baseret på fire modeller (én for hvert af de fire undersøgelsesår), som hver har testet betydningen af de samme 12 baggrundsforhold under ét. Resultaterne er fremstillet som marginale sandsynligheder i tabel 13.2.

Resultaterne viser, at nogle af de inkluderede baggrundsforhold ikke har selvstændig signifikant sammenhæng med forældres valg af en deleordning i nogen af undersøgelsesårene. Det drejer sig om barnets søskendeforhold, barnets familietype, morens alder ved barnets fødsel, om familien lever i relativ fattigdom, og om barnet har et handicap.

Andre baggrundsforhold viser sig at været selvstændigt udslagsgivende for valget af en deleordning i et enkelt undersøgelsesår. Det drejer sig om børnetrivsel målt ved SDQ samt om børns egne vurderinger af kvaliteten af deres familierelationer. På målingstidspunktet i 2013 havde børnene med deleordninger en signifikant større sandsynlighed for at være i god trivsel og for at opleve, at familierelationerne var harmoniske; ved de senere målinger i 2017 og 2021 er der på disse områder ingen signifikante forskelle mellem børn i deleordninger og de skilsmissebørn, der har andet eller intet samvær.

Atter andre baggrundsforhold viser sig at være selvstændigt udslagsgivende for valget af en deleordning gennem flere undersøgelsesår. Det drejer sig om barnets herkomst, om hvor barnet har bopælsadresse, om forældrenes uddannelsesniveau og beskæftigelsesforhold samt om den geografiske afstand mellem

de to forældre. Udviklingen bevæger sig i forskellige retninger. For eksempel ses det af tabellen, at skilsmisseforældre med en lang videregående uddannelse var signifikant mere tilbøjelige til at vælge en deleordning til deres barn i 2009-2017 end forældre, der ingen kompetencegivende uddannelse havde (grundskole- eller gymnasieuddannelse). På det seneste målingstidspunkt i 2021 er de lavt uddannede forældre imidlertid ved at indhente de højtuddannede. Forældrenes uddannelsesniveau har således ikke længere nogen selvstændig betydning for, om der praktiseres en deleordning. I forhold til de øvrige baggrundsforhold har der alt andet lige været tendentielle eller signifikante forskelle mellem de sammenlignede undersøgelsesgrupper: Skilsmissebørn med dansk baggrund har gennem hele perioden haft en øget sandsynlighed for at blive omfattet af en deleordning i forhold til børn med en anden baggrund, men det er først ved målingerne i 2017 og 2021, at forskellene – alt andet lige – er statistisk signifikante. Et tilsvarende mønster kan ses i forhold til betydningen af børns bopælsadresse og forældrenes beskæftigelsesstatus: Gennem de sidste tre målingstidspunkter har børn haft en signifikant større sandsynlighed for at have en deleordning, hvis faren var bopælsforælder frem for moren, eller hvis begge forældre var i beskæftigelse (frem for at ingen var i beskæftigelse), også selvom vi allerede kunne iagttage disse forskelle som (insignifikante) tendenser allerede i 2009. I alle fire undersøgelsesår har afstanden mellem forældrenes hjem været selvstændigt udslagsgivende for, om barnet bliver omfattet af en deleordning eller ikke. Forældre, der bor i samme kommune, har gennem alle år således været mere tilbøjelige til at vælge en deleordning, end de forældre, der har bosat sig længere væk fra hinanden, dvs. i forskellige kommuner. I dagligdagen kan det være svært at få en deleordning til at hænge sammen med barnets skole- og øvrige fritidsliv, når forældrene ikke bor i nærheden af hinanden. Ikke desto mindre havde hvert fjerde barn med en deleordning i 2021 forældre, der boede i forskellige kommuner. I 2009 var den tilsvarende andel 6 pct.

Tabel 13.2: Betingede sandsynligheder for, at skilsmissebarnet er omfattet af en deleordning (i forhold til andet eller intet samvær)

År:	2009	2013	2017	2021
<i>Herkomst</i>				
Dansk baggrund (ref.)	17	32	39	43
Anden baggrund	10	26	15	20
<i>Barnets bopæl</i>				
Adresse hos mor (ref.)	16	30	36	40
Adresse hos far	24	43	53	55
<i>Barn har helsøskende</i>				
Nej (ref.)	15	30	38	38
Ja	18	32	38	44
<i>Familietype (bopælsadressen)</i>				
Stedfamilie (ref.)	20	30	34	39
Eneforsørger	16	32	39	43
<i>Mors alder ved barns fødsel</i>				
24 år (ref.)	16	32	38	43
< = 24 år	19	31	36	38
<i>Forældres højeste uddannelse</i>				
Grund-/gym.udd. (ref.)	10	20	31	44
Erhvervsfaglig udd.	15	29	32	36
KVU/MVU	20	35	40	41
LVU	25	42	50	54
<i>Forældres beskæftigelse</i>				
Ingen beskæftigede (ref.)	18	21	29	22
En beskæftiget	10	20	25	32
Begge beskæftigede	19	39	45	49
<i>Geografisk afstand mellem forældre</i>				
Samme kommune (ref.)	23	39	48	51
Forskellige kommuner	6	19	22	27
<i>Fattigdom</i>				
Ikke fattig (ref.)	16	32	38	42
Fattig	30	35	51	40
<i>Familieharmoni (kun 11 og 15-årige)</i>				
Kommer mindre godt ud af det (ref.)	21	22	37	43
Kommer godt ud af det	19	31	42	45
<i>SDQ</i>				
Børn med få trivselsproblemer (ref.)	17	33	39	43
Børn med flere trivselsproblemer	14	24	33	38
<i>Handicap</i>				
Ja (ref.)	14	32	33	44
Nej	17	31	39	42
Ved ikke	18	40	34	32

Anm.: I tabellen er de sammenhænge, der er angivet med fed skrift, statistisk signifikant forskellige ($p < 0,05$) fra referencekategorien (ref.)

DISKUSSION OG KONKLUSION

Tidligere undersøgelser om skilsmissebørn har peget på, at 50/50-samværsordninger, hvor barnet opholder sig lige meget hos begge forældre, i særlig grad er blevet foretrukket af ressourcestærke og samarbejdende forældrepar, der har gode forudsætninger for at praktisere denne ordning. *Børn og unge i Danmark* har vist, at andelen af skilsmissec familier, der praktiserer en deleordning, har været kraftigt stigende. På baggrund af den konstaterede vækst har vi i dette kapitel undersøgt, om denne samværsordning i dag i højere grad bliver foretrukket af andre befolkningssegmenter.

Analysen har vist, at der er en betydelig social selektion i både forældreseparationer og i separerede forældres valg af samværsordning for deres barn. Som tidligere er det fortsat de mest veluddannede forældrepar og dem, hvor begge er i beskæftigelse, der foretrækker denne ordning. I dag (2021) praktiserer halvdelen af separerede forældre med disse karakteristika en deleordning, hvilket er en fordobling i forhold til 2009. Men samtidig viser analysen også, at skilte forældrepar med kortere eller ingen erhvervskompetencegivende uddannelse i stigende grad har fulgt denne udvikling, om end på et lidt lavere niveau. Ved den seneste måling i 2021 var forældres uddannelseslængde ikke længere en signifikant faktor, mens forældrenes beskæftigelsesstatus fortsat har en betydning.

Analyseresultaterne har endvidere vist, at valget af en deleordning i mindre grad eller slet ikke hænger sammen med barnets individuelle forhold, herunder dets trivselsbillede, og med, om familierelationerne – efter børnenes vurdering – er harmoniske. Til gengæld spiller pragmatiske omstændigheder som den geografiske afstand fortsat ind på valget af samværsordning. Endelig viser analysen, at der gennem hele perioden er en højere

sandsynlighed for at have en deleordning, hvis barnet har bopælsadresse hos faren. Vi antager, at der i disse tilfælde ofte vil være tale om en børneflokk, hvor nogle børn har fået adresse hos moren, mens andre har bopælsadresse hos faren.

Analysen kan imidlertid ikke vise, om deleordningsarrangementer er hensigtsmæssige eller mindre hensigtsmæssige for børn, herunder heller ikke, hvilke implikationer det har for disse børn, at en stigende andel bliver omfattet af deleordninger, selv når familierelationerne ifølge børns rapporteringer fremstår som mindre harmoniske.

Vi vurderer ikke, at udviklingen i skilsmissec familiers brug af deleordninger kan kobles direkte sammen med familiepolitiske tiltag, dvs. strukturelle forhold. Selvom den familieretlige reform fra 2007 gav de familieretlige myndigheder adgang til at beslutte, at børn kunne være omfattet af en deleordning, uden at forældrene var enige herom, synes denne bestemmelse dog ikke at være blevet anvendt i videre omfang (Ottosen & Stage, 2011). Ved senere ændringer af forældreansvarsloven, herunder i 2020, er det bredt formuleret, at samværsafgørelser skal træffes ud fra en konkret vurdering af barnets forhold. I forhold til andre områder af familierpolitikken har der ikke været større tiltag, før reglerne om barsel mv. blev ændret betydeligt i 2022. Vi anskuer derfor snarere udviklingen som et resultat af de kulturelle ændringer, som finder sted ude i familierne, hvor fædre og mødre i mere ligeligt omfang tager del i omsorgen for børnene, og hvor der i stigende grad er en forventning om et ligestillet forældreskab.

LITTERATUR

Bergström, M. (2012). "Children with joint physical custody". I: M. Berlin (red.). *The influence of the school context for the mental health of children and youth: A study based on the total popu-*

- lation survey in school year 6 and 9, 2009, 71-81. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Fransson, E., E.F. Låftman, V. Ostberg, A. Hjern & M. Bergström (2017). "The living conditions of children in shared residence – the Swedish example". *Child Indicators Research*, 11(3), 861-883.
- Goodman, R., T. Ford, H. Simmons, R. Gatward & H. Meltzer (2000). "Using the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) to Screen for Child Psychiatric Disorders in a Community Sample". *The British Journal of Psychiatry*, 177(6) 534-539.
- Härkönen, J., F. Bernardi & D. Boertien (2017). "Family dynamics and child outcomes: An overview of research and open questions". *European Journal of Population*, 33(2), 163-184.
- Juby, H., C. Le Bourdais & N. Marcil-Gratton (2005). "Sharing roles, sharing custody? Couples' characteristics and children's living arrangements at separation". *Journal of Marriage and Family*, 67(1), 157-172.
- Kitterød, R.H. & J. Lyngstad (2012). "Untraditional caring arrangements among parents living apart: The case of Norway". *Demographic Research*, 27(5), 121-152.
- Kitterød, R.H., H. Liden, J. Lyngstad & K.A. Wiik (2016). "Delt bosted for barna etter samlivsbrudd – en praksis for folk flest?". *Sosiologisk Tidsskrift*, 24(1), 27-50.
- Nielsen, L. (2018). "Joint versus sole physical custody: Outcomes for children independent of family income or parental conflict". *Journal of Child Custody*, 15(1), 35-54.
- Ottosen, M.H. (2016). *Delebørn: Det vi ved, det vi gør, og det børnene siger*. København: Akademisk Forlag.
- Ottosen, M.H. & K.M. Dahl (2018). "Skilsmissebørns trivsel: Hvilken rolle spiller samværsordningen?" I: M.H. Ottosen, A.G. Andreasen, K.M. Dahl, A.D. Hestbæk, M. Lausten & S.L.B. Rayce (2018). *Børn og unge i Danmark: Velfærd og trivsel 2018*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Ottosen, M.H. & S. Stage (2011). *Dom til fælles forældremyndighed. En evaluering af forældreansvarsloven*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Ottosen, M.H. & S. Stage (2012). *Delebørn i tal: En analyse af skilsmissebørns samvær baseret på SFI's børneforløbsundersøgelse*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Ottosen, M.H. & K. Winther (2018). "Udvikling i børnevelfærd 1986-2018". I: M.H. Ottosen, A.G. Andreasen, K.M. Dahl, A.D. Hestbæk, M. Lausten & S.L.B. Rayce (2018). *Børn og unge i Danmark: Velfærd og trivsel 2018*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Smyth, B., R. Chisholm, B. Rodgers & V. Son (2014). "Legislating for shared-time parenting after parental separation: Insights from Australia?". *Law and Contemporary Problems*, 77(1), 109-149.
- Sodermans, A.K., K. Matthijs & G. Swicegood (2013). "Characteristics of joint physical custody families in Flanders". *Demographic Research*, 28(29), 821-848.
- StatisticsNorway (2021). "Families and households". Sidst set: 11.11.2022. Tilgået: <https://www.ssb.no/befolkning/barn-familier-og-husholdninger/statistikk/familier-og-husholdninger>
- Turunen, J., E. Fransson & M. Bergström (2017). "Self-esteem in children in joint physical custody and other living arrangements". *Public Health*, 149, 106-112.
- Wadsby, M., G. Priebe & C.G. Svedin (2014). "Adolescents with alternating residence after parental divorce: A comparison with adolescents living with both parents or with a single parent". *Journal of Child Custody*, 11(3), 202-215.

TrygFonden

BIKUBENFONDEN

LauritzenFonden⁺

Ole Kirk's Fond